İLKİN BAŞAR ÖZAL

KISA II. DÜNYA SAVAŞI TARİHİ

Sadece İncelemek İçindir
Ücreti Yoktur
İnceledikten Sonra Silmeyip Bulursanız Satın Alınız.

Levent Şahverdi Arşivi

iyi ki kitaplar var...

TİMAŞ YAYINLARI

İstanbul 2019

timas.com.tr

Levent Şahverdi Arşivi

KISA II. DÜNYA SAVAŞI TARİHİ
İlkin Başar Özal

TİMAŞ YAYINLARI | 4579
Popüler Tarih | 38
Raf: Dünya Tarihi

EDİTÖR
Neval Akbıyık

KAPAK TASARIMI
Kerem Miralem

İÇ TASARIM
Tamer Turp

1. BASKI
Ocak 2019, İstanbul

ISBN
ISBN: 978-605-08-2724-8
9 786050 827248

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT
Sistem Matbaacılık
Yılanlı Ayazma Sok. No: 8
Davutpaşa-Topkapı/İstanbul
Telefon: (0212) 482 11 01
Matbaa Sertifika No: 16086

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Levent Şahverdi Arşivi

KISA II. DÜNYA SAVAŞI TARİHİ

İlkin Başar Özal

TİMAŞ

Levent Şahverdi Arşivi

İLKİN BAŞAR ÖZAL

1969 yılında İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Maçka İlkokulu ve Galatasaray Lisesi'nde gördü. Lisans öğrenimini Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde tamamladı. Ardından yine Boğaziçi Üniversitesi SBE'de Tarih Ana Bilim dalında master derecesi aldı. Halen aynı kurumda doktora öğrenimine devam etmektedir.

Oluşturmacı yaklaşım ve işlevsel yapısalcılık ile öğrenim modelleri ve öğretim sistemleri üzerine sertifika programları tamamladı. Uzaktan eğitim ve ders içeriği geliştirme programlarında görev aldı. Bahçeşehir Üniversitesi, Maltepe Üniversitesi ve Robert Kolej gibi eğitim kurumlarında dersler verdi. Halen Bahçeşehir Üniversitesi'nin bünyesindeki Osmanlı ve Türk Tarihi Uygulama ve Araştırma Genel Koordinatörlüğü ve Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nde uzman olarak çalışmaktadır.

Bahçeşehir Üniversitesi'nin bünyesindeki Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin yapımcılığını üstlendiği ve *TRT Belgesel* kanalında yayınlanmış olan *Yakın Plan Cihan Harbi* belgeselinin editörlüğünü ve danışma kurulu üyeliğini üstlenmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ VE BİLGİLENDİRME / 13
GİRİŞ / 15
SAVAŞ HAKKINDA / 19

BÜYÜK SAVAŞIN SONU / 23
SİLAHLAR SUSUYOR / 25
BARIŞI KATLEDEN BARIŞLAR / 27

İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEM / 33
KAYGAN ZEMİN / 35
UYUM SORUNLARI VE ÇÖZÜLME / 38
KARA PERŞEMBE'DEN KARA SALI'YA / 40
JAPON EMPERYALİZMİ / 42
HUZURSUZ İTALYA'NIN MİRASI: FAŞİZM / 47
SİLAH(SIZ)LANMA / 54
WEİMAR CUMHURİYETİ'NDEN NAZİ DEVLETİ'NE / 58
NAZİ DEVLETİ / 62

GERİ SAYIM / 83
RHINELAND KUMARI / 85
ANSCHLUSS / 87
MÜNİH KRİZİ / 89
İŞGALİN VE PARÇALANMANIN ADI: ÇEKOSLOVAKYA / 93
MOLOTOV-RIBBENTROP PAKTI / 97

AVRUPA'DA SAVAŞIN AÇILIŞ SAFHASI / 103
SAVAŞIN İLK KURBANI: POLONYA / 105
İNGİLTERE VE FRANSA SAVAŞ İLAN EDİYOR / 111
İLK ÇATIŞMALAR / 116
KIŞ SAVAŞI / 120
WESERÜBUNG HAREKÂTI / 126
CHURCHILL İŞ BAŞINDA / 129
ALMANYA BATIYA SALDIRIYOR / 132
BLİTZKRİEG (YILDIRIM SAVAŞI) / 133
DUNKİRK / 136

Levent Şahverdi Arşivi

FRANSA'NIN SONU / 140
BRİTANYA MUHAREBESİ / 146
SEALION (DENİZASLANI) HAREKÂTI / 152
ALMAN BOMBALARI ALTINDA İNGİLTERE / 156

BALKANLARA DÜŞEN ATEŞ / 161
YUGOSLAVYA VE YUNANİSTAN'DA ALMAN ÇİZMESİ / 163
YUGOSLAVYA KENDİNİ KURTARIYOR / 167
YUNANİSTAN: SAVAŞTAN SAVAŞA / 170

DÜZENSİZ SAVAŞANLAR / 171
KOMANDO AKINLARI (1941 -1942) / 173
FRANSIZ DİRENİŞİ (LA RÉSİSTANCE) 1940-1945 / 176
PARTİZAN SAVAŞI (1941–1945) / 179

GÜÇLERİN BİRLEŞMESİ / 183
ÜÇLÜ PAKT / 185
ATLANTİK SÖZLEŞMESİ / 188

ATLANTİK'TE MÜCADELE / 193
RIVER PLATE MUHAREBESİ
13 ARALIK 1939 / 195
BİSMARCK'I BATIRIN! / 197
ATLANTİK MUHAREBESİ (OCAK 1942 - MART 1943) / 200
KUZEY BURNU MUHAREBESİ / 204

UNUTULMUŞ CEPHELER / 209
MÜTTEFİKLERİN ORTADOĞU'YU İŞGALİ: IRAK, SURİYE VE İRAN
8 HAZİRAN - 25 AĞUSTOS 1941 / 211
IRONCLAD HAREKÂTI: PAYLAŞILAMAYAN ADA MADAGASKAR / 216

AFRİKA KUMLARI / 219
DOĞU AFRİKA SEFERLERİ / 221
COMPASS (PUSULA) HAREKÂTI:
KUZEY AFRİKA'DA İTALYAN BOZGUNU / 224
KUZEY AFRİKA'DA BOZGUN / 227
CRUSADER HAREKÂTI / 231
GAZALA VE TOBRUK / 234
KUZEY AFRİKA'DA ROLLERİN DEĞİŞİMİ / 237
İKİNCİ EL ALAMEIN / 241
TORCH HAREKÂTI / 245

Levent Şahverdi Arşivi

AFRİKA MACERASININ SONU / 247

AKDENİZ / 253

AKDENİZ'DE DENİZ SAVAŞI (HAZİRAN 1940 -MART 1941) / 255
MERCURY HAREKÂTI: GİRİT'İN İSTİLASI / 259
MALTA KUŞATMASI / 262
HUSKY HAREKÂTI: SİCİLYA'NIN İSTİLASI / 265

İTALYA CEPHESİ / 273

İTALYA: İŞGAL VE TESLİMİYET / 275
ANZIO İÇİN MÜCADELE / 277
MONTE CASSINO ÇATIŞMALARI / 281
İTALYAN ÇIKMAZI / 284
İTALYA'DA ZAFER / 287

KONFERANSLAR / 291

KASABLANKA KONFERANSI / 293
QUEBEC KONFERANSI: / 296
TAHRAN KONFERANSI: ÜÇ BÜYÜKLER / 297
KAHİRE KONFERANSI / 300

NAZİ SİSTEMİ / 303

ALMANYA'NIN YENİ DÜZENİ
1940–1945 / 305
WANNSEE KONFERANSI / 309
TOPLAMA KAMPLARINA ÖZGÜRLÜK / 313

SAVAŞIN FARKLI YÜZÜ / 319

ÖDÜNÇ VERME - KİRALAMA
1940-1945 / 321
HAYATİ KAYNAK: PETROL
1939 - 1945 / 325
TAYIN VE KARNE: GIDA İÇİN SAVAŞ
1939-1945 / 330
GİZLİ SAVAŞ; CASUSLAR, ŞİFRELER VE HİLELER
1939 - 1945 / 334
DİKENLİ TELLERİN GERİSİNDEKİ KADER
1939–1948 / 341

AVRUPA BATISINDA SAVAŞ / 349

BİN BOMBARDIMAN UÇAĞININ AKINI / 351
DIEPPE AKINI / 355
BARAJ YIKICILAR SALDIRIYOR / 358

Levent Şahverdi Arşivi

HAMBURG BOMBARDIMANI / 361
NORMANDİYA ÇIKARMASI (D-DAY) / 363
NORMANDİYA İÇİN MÜCADELE / 369
V - SİLAHLARI / 372
LUFTWAFFE'NİN SONU / 376
HİTLER'E SUİKAST: BAŞARISIZ DARBE (20 TEMMUZ 1944) / 381
KOBRA HAREKÂTI: MÜTTEFİK İLERLEMESİ / 385
VİCHY FRANSASI'NIN SONU / 389
PARİS'İN KURTULUŞU / 392
MARKET GARDEN HAREKÂTI / 394
BULGE MUHAREBESİ / 397
RHINE'DAN ELBE'YE / 404

HİTLER'İN HATASI: RUSYA / 409
LEBENSRAUM (YAŞAM ALANI) / 411
BARBAROSSA HAREKÂTI / 415
LENİNGRAD KUŞATMASI / 419
TYPHOON HAREKÂTI / 423
BLUE HAREKÂTI / 427
KAFKASLAR / 430
STALINGRAD İÇİN MÜCADELE / 434
URANÜS HAREKÂTI / 437
STALINGRAD BOZGUNU / 441
KURSK MUHAREBESİ / 445
KHARKOV'DAN KİEV'E / 448
BAGRATION HAREKÂTI / 451
VARŞOVA AYAKLANMASI / 455
VISTULA-ODER HAREKÂTI: KIZIL ORDU ALMANYA'YA İLERLİYOR / 458

ASYA'DA SAVAŞ / 463
ASYA'DA YILDIRIM SAVAŞI / 465
SİNGAPUR DÜŞTÜ / 468
BURMA'NIN ELE GEÇİRİLMESİ / 472
LONGCLOTH HAREKÂTI / 475
HİNDİSTAN İÇİN SAVAŞ: IMPHAL VE KOHIMA / 478
BURMA'DA ZAFER / 480
ICHI-GO HAREKÂTI / 482

PASİFİK SAVAŞI / 487
PEARL HARBOR / 489

Levent Şahverdi Arşivi

ROOSEVELT'İN SAVAŞ İLANI / 496
DOOLITTLE AKINI / 498
MERCAN DENİZİ MUHAREBESİ / 502
FİLİPİNLERİN DÜŞMESİ: CORREGIDOR / 506
MIDWAY MUHAREBESİ / 509
SOLOMON ÇATIŞMALARI / 513
GUADALCANAL / 517
CARTWHEEL HAREKÂTI: YENİ GİNE'DE SAVAŞ / 520
PASİFİK'TE ADALAR TURU: GILBERT VE MARSHALL / 524
ÖLÜMÜNE SAVUNMA: MARIANA / 527
FİLİPİN DENİZİ MUHAREBESİ / 532
FİLİPİNLERİN GERİ ALINMASI / 535
LEYTE KÖRFEZİ MUHAREBESİ / 539
IWO JIMA / 543
TOKYO YANIYOR / 546
OKINAWA / 550

SAVAŞIN SONU / 555
YALTA KONFERANSI / 557
BERLİN İÇİN MÜCADELE / 559
HİTLER'İN SIĞINAĞINDA SON GÜNLER / 564
ALMANYA TESLİM OLUYOR / 567
POTSDAM KONFERANSI / 571
ATOMUN GÜCÜ / 573
JAPON TESLİMİYETİ / 578

SAVAŞIN MİRASI / 583
KAYIPLAR / 585
SAVAŞ SUÇLARI MAHKEMESİ / 588
DÜNYA SAVAŞINDAN SOĞUK SAVAŞA / 592

KRONOLOJİ / 597

KAYNAKÇA / 601

HARİTALAR / 619

Levent Şahverdi Arşivi

Hayat arkadaşım, eşim Nilüfer'e ve
gurur kaynağı oğlum Barış'a

Levent Şahverdi Arşivi

SUNUŞ VE BİLGİLENDİRME

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasının üzerinden 80 yıl geçti. Her gün ortaya çıkan belgelerle savaş hakkındaki bilgilerimize yenileri ekleniyor ve bunun sonu yokmuş gibi görünüyor. Yakılmış olması gereken harekât emirleri, bazen ilgili kişiler tarafından, belki de duygusal nedenlerden dolayı, ancak daha büyük olasılıkla bir gün resmi gizliliğin gevşeyeceği ve hatıralara izin verileceği umulduğu için muhafaza edildi. Yıllar içinde bu tarzda çok fazla bilge açığa çıktı ve altı yıl boyunca yaşanan savaşta gerçekten ne olduğunu anlamak için bir araya getirilerek kullanılabilir hale geldi. Ancak küçük(!) bir sorun var: Tarihçiler için paha biçilmez bir değere sahip olan binlerce gizli belge hala açıklanmıyor, açıklananlar ise genellikle kamu görevlileri tarafından kamusal alana yayılmadan önce "ayıklanıyor". Bu gereksiz ve acımasız ayıklamanın bir kısmı cehalet, bazıları da itibarlarını koruma arzusundan kaynaklanıyor. Bu kitap da maalesef bu ayıklamaların sonucunda ortaya çıkan veri tabanından faydalandığından var olan ile zorunlu olarak sınırlanmış durumdadır.

İkinci Dünya Savaşı tek bir savaş değil, dünyanın farklı yerlerinde farklı zamanlarda ve farklı topraklarda meydana gelen bir dizi savaşın toplamıdır. Karadaki mücadelede; Kuzey Afrika çölündeki savaş, Burma ormanlarındaki savaştan, Avrupa'daki savaş da Pasifik'te yaşanan savaştan tamamen farklıydı. İngiltere, Avrupa, Rusya, Orta Doğu ve Uzak Doğu semalarında inanılmaz hava savaşları yaşandı. Denizlerde de muharebeler eksik olmadı: Atlantik'te, Pasifik'te, Akdeniz'de gemiler, denizaltılar ve sonucun belirlenmesinde etkin olan uçak gemileri birbirleri ile kıyasıya çatıştılar. Öte yandan tanktaki bir topçunun savaşı, bir kıyı komutanlığı pilotundan neredeyse tamamen farklıydı. Bu

açık savaşların dışında bir de gizli savaşlar ve elektronik savaşlar yaşandı. Kod-kırıcılar, casuslar ve aldatma ekipleri, düşman topraklarında çalışan sabotajcılar, propaganda üretenler birbirleriyle yarıştılar. Bilim insanları keşfettiler ve var olanları da geliştirdiler. Her yeni silah, beraberinde karşı önlemini doğurdu. Hem de ilk savaşta olmadığı kadar çabuk bir şekilde.

Savaşın bu durumundan hareketle okumakta olduğunuz kitap, savaşı tamamen kronolojik olarak değil, cephe cephe anlatma metoduna göre kaleme alınmıştır. Önce Büyük Savaşı sona erdiren antlaşmalar, sonrasında da iki savaş arasındaki dönem irdelenmiştir. 1939-1941 arasındaki olaylar belli bir akış içerisinde değerlendirilmiştir. 1941-1945 arasındaki harekatlar ve olaylar ise yaşandığı cephelere göre ayrı ayrı ortaya konmuştur. 1945 yılında savaşın sona ermesine neden olan gelişmeleri soğuk savaş döneminin başlangıcı takip etmektedir. Aralarda kullanılan kutucuklar ile de farklı konu, komutan ve askeri birimler hakkında bilgi verilerek yaşananlar pekiştirilmiştir.

Bu kitabın okuyucu ile buluşmasında emeği geçenlere teşekkür etmeği bir borç biliyorum. Öncelikle eşim Nilüfer ile oğlum Barış zamanımın çoğunu yazıma harcarken inanılmaz bir sabır gösterdiler ve her zaman bana destek oldular. Dostum Agah Karlıağa ise eline geçen her fırsatta söylemleri ile yazım aşamasında yönlendirici oldu. Öğrencilerim; Okan Çoban, Herman Dıldıl ile Ilgın Yaren Demirkesen ve meslektaşım Hasan Ali Çakmak hem kaynaklara erişmemde yardımcı oldular hem de eleştirileri ile katkı sağladılar. Kitabın son şeklinin verilmesinde ise editörlerim Neval Akbıyık ile Selim Ahmetoğlu büyük gayret sarf ettiler.

Okuyucularıma da bu kitaptaki bilgileri benimle paylaştıkları için minnettarım. Ancak iki konuda dikkatlerini çekmek istiyorum. Birincisi, bazı kitapların "ebook" nüshalarına eriştiğimden bazen gerçek kitap ile sayfa numaralarında uyumsuzluk söz konusu olabilir, dipnotları araştırırken bu durumun göze almasını rica ediyorum. İkincisi ise bu savaş ile ilgili her şeyin bir kitapta yer almasının imkânsız olduğunun unutulmamasıdır.

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı, insanlık tarihindeki en geniş alanı etkileyen ve bedeli en yüksek savaştı. Ölçeği gerçekten küreseldi. Neredeyse dünyanın etkilenmeyen hiçbir yeri kalmadı. Sonunda dünyanın siyasal coğrafyası değişti. Modern devlet sisteminin ortaya çıkışı için bir sahne oluştu. 1945'te zaferin temsil ettiği kırılmayı abartmak mümkündür, ancak savaş öncesinin ekonomik kriz dünyası, Avrupa emperyalizmi ve militan milliyetçiliği ile savaş sonrasının ekonomik patlaması, sömürgeciliğin aşamalı olarak sona ermesi ve soğuk savaşın ideolojik çatışması arasındaki karşılaştırma, kırılmanın önemini ortaya koymaktadır.

Başlangıçta hiç kimsenin, savaşın hangi yöne gidebileceğini kesin olarak anlayamayacağını ya da yıkım ve şiddetin derecesini tahmin edemeyeceğini hatırlamakta fayda var. Bunun nedeni tek bir cehenneme dönüşen ayrı yangınlar gibi bir dizi farklı çatışma alanının birleşmesidir. Birinci Dünya Savaşı'nın yenilgisinden sonra getirilen kısıtlamaların ortadan kaldırılması için Alman çabalarına karşı Avrupa mücadelesi; Roma İmparatorluğu'nu yeniden yaratmayı hayal eden Faşist İtalya'nın yarattığı çatışmalar, Asya'da beyaz olmayan halkların hakkını savunduğunu belirleterek imparatorluğunu kurmaya çalışan Japonya'nın verdiği savaş ve Batı Asya'da, 1941'de yeni Sovyet sistemine karşı bir haçlı sefer düzenleyen Hitler'in Almanya'sı etrafında toplanan bir komünizm karşıtı devlet ittifakı, İkinci Dünya Savaşı'nın toplamını oluşturan muharebeler silsilesidir.

Savaşın kapsamı büyüdüğü için, tüm büyük güçler içine çekildi. Amerika Birleşik Devletleri'nin Aralık 1941'de savaşa girişinin sağladığı ekonomik desteğin genellikle Müttefik güçler için kesin bir zaferin yolunu açtığı kabul edilmektedir. Ancak

Levent Şahverdi Arşivi

sonucun önceden belirlenmesi iddia edildiği kadar kolay değildi. Almanya ve müttefikleri büyük kaynaklara sahipti ve daha fazlasını ele geçirdi. Alman ve Japon kuvvetleri yüksek beceriyle savaştı. Müttefikler savaşı kazanmak için; savaşma gücünü arttırmak, faaliyetlerini koordine etmek ve en sıkıntılı anlarda bile toplumlarının mücadeleye destek vermesini sağlamak zorundaydılar. Mihver güçlerinin ve özellikle Almanya'nın, savaşları kendi beceriksizlikleri ile yitirdikleri düşüncesi, Müttefiklerin daha etkin bir şekilde mücadele etmek, kendi bilimsel ve teknik birikimlerini geliştirmek ve istihbarat kaynaklarını tam anlamıyla kullanmak için ne derece uğraştıklarını gölgelemektedir. Her iki tarafın savaşa verdiği önem sadece hayatta kalmakla sınırlı değil, dünyanın geleceğinde hangi türde bir düzenin insanlığa yön vereceğini belirlemeye çalışmaktı ve bu yolda hiçbir fedakarlıktan kaçınmadılar.

İkinci Dünya Savaşı, Alman ordularının nispeten düşük kayıplarla ve yıldırım hızıyla Avrupa'nın büyük bir kısmını fethettiği sınırlı bir mücadele ile başladı. 19 ay içinde Almanya; Norveç'ten Girit'e, Fransız Atlantik kıyısından Varşova'ya kadar geniş bir alanı işgal etti. Bu başarı nedeniyle Hitler'in ve Alman yönetiminin eskilerin kalıntıları üzerine yeni bir düzen oluşturabileceklerinden emin olmalarına şaşmamak gerekir. İlerleyen süreçte Mihver kuvvetleri; Rusya içlerine, Güneydoğu Asya ve Pasifik'e, Kuzey Afrika'da neredeyse Süveyş Kanalı'na kadar etkinlik alanlarını genişlettiler. Sovyetler Birliği inanılmaz bir çaba harcadı. Uğradığı olağanüstü ölçekteki kayıplar, başka herhangi bir devleti barışa mahkûm edebilirdi ama Ruslar direnmeyi sürdürdüler. 1941 ve 1942'de Batılı Müttefiklerinin Pasifik ve Atlantik'te yenilgiden kaçınmak için mücadele ettikleri ve Almanların ilerlemesini engellemek için çok az çaba harcadıkları zaman, Stalin'in toplumunun mücadele azmini korumasını sağlamasının hayati öneme sahip olduğu savaşın geri kalanında anlaşıldı. Müttefikler için bu yıllar, daha kötü bir şeyden kaçınmaya çalıştıkları bir ayakta kalma ve tutunma sürecine dönüştü. Almanlar Moskova'dan, Japon askerleri Avustralya'dan, Alman ve İtalyan kuvvetleri ise Kahire'den neredeyse bir adım uzaklıktaydı. Ancak bu böyle gitmedi.

Yavaş yavaş ama kesin bir şekilde karada, denizde ve havada yaşanan savaş Müttefiklerin lehine dönmeye başladı. Bir zamanlar durdurulamaz gibi görünen Mihver güçlerinin açık savaşta yenildiği anlaşıldı. Çöl savaşı zaferi, Akdeniz'in yeniden denetimi altına alınmasına olanak tanıdı. Solomon'da elde edilen zafer, Müttefiklerin Pasifik'teki Japon İmparatorluğu'nun savunma sınırına küçük bir giriş kapısı açtı. Stalingrad'daki zafer dünyaya Kızıl Ordu'nun ayağa kalktığını ve kolay Alman zaferleri döneminin sona erdiğini gösterdi. Her iki tarafın zaferi elde etmek için verdiği mücadele savaşı kolay hale getirmedi ancak yaptıkları fedakarlıkları en üst seviyeye çıkardı. Müttefik ve Mihver zayiatlarının çoğu savaşın son 18 aylık dönemine denk gelmektedir çünkü Alman ve özellikle Japon kuvvetleri ağır bir yenilgiden kurtulmak için umutsuz bir ölüm kalım savaşı verdiler.

Savaş 1945 yılının Ağustos ayında sona erdiğinde, dünya geride kalan enkaz ile yüz yüze geldi. Savaşın kışkırttığı değişimler bu sefer 1918'den daha kalıcıydı. İkinci Dünya Savaşı'nın gölgesi; soykırım, savaş suçları, nükleer silahlar, soğuk savaş, bölgesel çatışmalar ile bugün hala üzerimize düşmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

SAVAŞ HAKKINDA

İkinci Dünya Savaşı sırasında öldürülen insanların üçte ikisi sivillerdi. Bu miktar, Birinci Dünya Savaşı için sadece yüzde 5 düzeyindeydi. Ülkelerine yapılan hava saldırıları nedeniyle yarım milyondan fazla Alman öldürüldü. Bu sayı, benzer koşullarda hayatlarını kaybeden Britanyalıların neredeyse on katıydı. Almanlar bu saldırıları boşa çıkarmak için tahtadan fabrikalar, garnizonlar ve hava alanları inşa ettiler. İngiliz istihbaratı bu aldatmacanın farkına vararak Kraliyet Hava Kuvvetlerini uyardı. İngiliz uçakları da bu hedeflere tahta bombalar atarak Almanlara cevap verdi.

Almanlar Yahudilerin soykırımını "nihai çözüm" olarak adlandırdılar. Yahudiler kurulan toplama kamplarında sistematik olarak öldürüldüler. SS Merkez Komutanlığı, Yahudi kurbanlardan alınan parayı yatırmak için Max Heiliger adına bir banka hesabı açtı. Bu kurgusal kişinin hesabına işgal edilen ülkelerdeki bütün zenginlikler aktarıldı. Soykırımda sorumlu çok sayıda Alman savaş suçlusu, Müttefik kuvvetleri tarafından kurtarılan toplama kamplarından başka bölgelere gönderilen mültecilerin arasına karışmayı başardılar. Bu nedenle, eylemleri için hiçbir zaman hesap vermeden, özgürlüğe kavuştular.

Almanya'yı denetimi altına alan Nazi partisi geçmiş ile ilginç bir bağ kurmuştu. Naziler için, 962'den 1806'ya kadar süren Kutsal Roma İmparatorluğu Birinci Reich olarak adlandırıldı. İkinci Reich ise 1871'de kurulan ve 1918'de Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar süren Alman İmparatorluğu'ydu. Hitler'in Nazi İmparatorluğu da Üçüncü Reich olarak kabul edildi; 12 senede tarihe gömüldü ama başlangıçta 1000 yıl süreceğine inanılıyordu. Hitler, işgal etmek istediği bölgelere yerleştirmek için Aryan Alman nüfusuna ihtiyaç duyuyordu. Bu nedenle de Almanya'da 1933'te

Levent Şahverdi Arşivi

başlatılıp savaşın sonuna kadar süren "Özgür Aşk" programı başlatıldı. Tüm Alman kadınlara mümkün olduğu kadar çok bebek sahibi olma görevi verildi. "Sağlıklı erotizm" terimini teşvik eden dergiler, posterler ve pornografik filmler üretildi. Hatta Goebbels, çocuksuz çiftlere uygulanacak özel bir vergi yasası çıkartılmasını sağladı. Nazi partisinin genel başkan yardımcısı Rudolf Hess ise bindiği bir uçak ile İngiltere'ye gitti, adayı Almanya adına işgal ettiğini söyledi. İngilizlerin yenilmesinin kaçınılmaz olduğunu da "Özgür Aşk" programını anlatarak açıkladı. Kendisi Londra Kulesi'nde tutsak olarak tutulan son kişiydi. Savaş sonrası mahkûm olarak kaldığı Nürnberg hapishanesi, Hess'in ölümü sonrası yıkıldı.

Nazilerin kullandığı bayrak olan swastika, Hitler tarafından tasarlandı. Kırmızı, Nazizm'in sosyal fikrini, beyaz milliyetçiliği ve siyah gamalı haç ise "Aryan mücadelesini" temsil etmekteydi. Gamalı haç sembolü aslında eski uygarlıkların kullandığı dini bir sembol. Hitler sadece görünüşü biraz değiştirerek kullanmıştı. Ford Motor Şirketi'nin kurucusu Henry Ford, Hitler'in büyük bir hayranıydı ve masasında Führer'in çerçeveli bir fotoğraf bulunmaktaydı. Aynı şekilde, Hitler de Ford'un bir fotoğrafına sahipti. İkisinin ortak noktası Yahudi karşıtı görüşlerdi. Hitler, *Mein Kampf*'taki ırkçı dogma ile ilgili bölümü Ford'a da atfetmişti. Hitler, 1938 yılında Time Dergisi için "Yılın Adamı"ydı. Ve Hitler 11 Aralık 1941'de ABD'ye savaş ilan etti. Amerika aslında savaş sırasında Nazilerin resmen savaş ilan ettiği tek ülke oldu, diğer ülkeler bu "resmi" adım olmadan ya saldırıya maruz kaldı ya da işgal edildi.

Savaş sırasında Sovyetler Birliği, mücadeleye katılan tüm uluslardan daha fazla insan kaybetti. Savaş sonunda ölen insanların yarısı Rus vatandaşıydı. 1923'te doğan tüm Sovyet erkeklerinin yüzde 80'i savaştan sağ çıkamadı.

İkinci Dünya Savaşı boyunca Müttefikler uçakları Mihver ülkelerine 3,4 milyon ton bomba attılar. 1942 ve 1945 arasında Amerikan uçakları 36,86 milyar litre yakıt tüketti. Diğer bütün

harcamalar da dikkate alınırsa kaçınılmaz bir sonuç ortaya çıktı: 1940'tan 1945'e kadar Amerika'nın savunma bütçesi 2 milyar dolardan şaşırtıcı bir şekilde 60 milyar dolara çıktı. İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı'nda aldığı borcun Amerika'ya olan son ödemesi, 2006'nın son iş gününde ödendi: 83,25 milyon dolar. İngiltere, toplamda ABD'ye 7,5 milyar dolar ve Kanada'ya 2 milyar dolar borç ödedi.

ABD, Almanlardan sonra savaş süresince geniş ölçekli toplama kampları kuran ikinci devletti. Alman, İtalyan ve Japon asıllı vatandaşlarını kamplarda topladı. Japonlar içlerinde en kötü muameleye tabi olanlardı. Amerikan yönetimi sabotaj ve casusluk girişimlerinden korktuğu için bu önemi almıştı. Tedbirler paranoyaklık seviyesine ulaştı: 1942'de Amerikan radyolarında program yapanların dinleyicilerden şarkı isteği alıp çalmaları yasaklandı. Düşman casuslarının kodlanmış mesajlarla haberleşmek için şarkı seçimini kullanabileceği düşünülüyordu! Bunun yanında İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD Donanması'nda görev yapan ilginç bir asker vardı: William Hitler. Aslında Hitler'in yeğeniydi savaş sona erdiğinde ismini değiştirdi. Amerikan ordusunda bir asker savaş sırasında firar ettiği gerekçesiyle idam edildi: Er Eddie Slovik. İç Savaş'tan bu yana ülkede bu suçtan dolayı idam cezasına çarptırılan ilk kişiydi.

Japonlar Amerikan kuvvetlerini yenilgiye uğratmak için bir sürü yol denediler. Bunlardan biri balonlardı. Amerika'nın anakarasına bomba ve yangın çıkarıcı cihazlar taşıyan balonlar gönderdiler. Bazıları Michigan'a ulaşacak kadar doğuya gitti. Her ne kadar bu balonların binden fazlası hedeflerini vursa da sadece bir saldırı ölümle sonuçlandı: Oregon'da piknik yapan altı kişi hayatlarını kaybetti. Kamikazeler ise daha etkili oldular. "İlahi Rüzgâr" anlamına gelen Kamikaze, intihar saldırısı düzenleyen; gemi, denizaltı, uçak mürettebatı ve araç için kullanılmaktaydı. Japon askerleri için Kamikaze seçilmek büyük bir onurdu. Savaş boyunca 4900 Müttefik askerini öldürüp 4800'ünü yaraladılar. Saldırdıkları gemilerin, ki aralarında uçak gemileri de vardı,

34'ünü batırdılar ve 368'ine hasar verdiler. Ama bu çabaları ülkelerinin kaderini değiştiremedi. Japonya uğradığı iki atom bombası saldırısı sonucunda teslim olmak zorunda kaldı: Hiroşima ve Nagasaki kentleri yerle bir oldu. Savaştan sonra ortaya çıkan belgeler göstermektedir ki Amerikan Hava Kuvvetleri üçüncü bir kentin vurulması için eğitimini tamamlamıştır. Japonya'nın teslim olması Tokyo halkını kurtarmıştır.

BÜYÜK SAVAŞIN SONU

Levent Şahverdi Arşivi

SİLAHLAR SUSUYOR

28 Haziran 1914 günü Avusturya-Macaristan veliahdı Franz Ferdinand, Sırp milliyetçileri tarafından öldürüldü. "İkili monarşi", suikasta azmettirdiği gerekçesiyle Sırbistan'a nota verdi. Bu iki devlet arasında başlamış olan III. Balkan Savaşı, kontrolden çıktı ve Birinci Dünya Savaşı'na dönüştü. Ağustos ayının ortasına gelindiğinde Avrupalı büyük güçler İttifak ve İtilaf kutuplaşmasına dayalı olarak çoktan birbirlerine girmişlerdi. Hemen hepsi "Bütün Savaşları Sona Erdirecek Savaş" olarak adlandırdıkları bu mücadelenin 1914 Noeli'nden önce biteceğini öngörmekteydiler. Gerçekten de savaş Noel öncesinde sonuçlandı, ama 1918 yılında...

Dört yıl içerisinde dengeler defalarca değişti. İtalya, İttifak Bloğundan ayrılıp İtilaf Devletleri'nin yanında mücadeleye katıldı. Osmanlı Devleti harbe girdi. Balkan devletleri çıkarları doğrultusunda farklı bloklara dâhil oldular. Rusya, yaşadığı devrim sonrası savaştan çekildi. Amerika, savaşın parçası oldu. En sonunda 1918 yılında İttifak Devletleri arka arkaya ateşkes isteminde bulundular. Artık yolun sonuna gelindiğinin farkındaydılar. Savaşı kazanamayacaklarını anlamışlardı. En az zararla kurtulmanın yollarını aramaya başladılar. Wilson İlkeleri'nin sağlayacağı olanaklara güvenerek silahları bırakmaya yöneldiler. Ateşkes talebinde bulunan ilk İttifak Devleti, Bulgaristan oldu. Diğerleri de onu takip etti. İkinci ülke 3 Ekim 1918'de ateşkes isteyen Almanya'ydı, ardından da Osmanlı ve Avusturya-Macaristan geldi.

Levent Şahverdi Arşivi

Bulgaristan ile Selanik'teki İtilaf Devletleri arasında imzalanarak 30 Eylül günü öğle saatlerinde yürürlüğe giren Selanik Ateşkesi ile Bulgaristan'ın İttifak Bloğu üyeliği sona erdi. Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri ile masaya oturduğunda sahip olduğu iyimserliği, görüşmeler devam ederken kaybetti. Osmanlı ile yapılan ateşkes görüşmelerinde aslında İngiltere kendi başına hareket etmişti. 30 Ekim 1918 günü Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandı. Fransa da bu oldubittiye boyun eğerek 31 Ekim'de ateşkes hükümlerini onayladı. Osmanlı'nın zorlamayla imzaladığı, aslında bir barış antlaşması hükümlerine sahip ama adı ateşkes olan bir belgeydi. Her türlü ağır yaptırım yanında Osmanlı'nın elindeki topraklar da işgale açık hale getirilmişti. Maddeler öyle içeriklerle donatılmıştı ki Osmanlı yönetimi halkın tepkisini azaltmak için Nasihat Heyetleri oluşturarak ülkenin dört bir tarafına gönderdi. Ancak halk bölgesel direniş cemiyetleri kurarak örgütlenmeye gitti. İtilaf Devletleri'nin ateşkes hükümlerinde ısrar etmesi ve keyfi uygulamalara yönelmesi Anadolu'da yeni bir oluşuma yol açacaktı.

Macarların imparatorluktan ayrılmasından sonra Avusturya ile İtilaf Devletleri arasında da görüşmeler başladı. Bu görüşmeleri İtalya yürüttü. 3 Kasım 1918 günü imzalanan Villa Giusti Ateşkes Antlaşması ile Avusturya savaştan çekildi. İtilaf Devletleri Macarlarla ayrı bir antlaşma yapma gereğini duyup onlarla da Belgrat Ateşkes Antlaşması'nı imzaladılar.

Wilson, Almanya ile bir mütarekenin ancak Alman halkının gerçek temsilcileri ile imzalanabileceğini ilan ederek mevcut yönetimi tanımadığını dile getirdi. II. Wilhelm başlangıçta tahttan çekilerek Hollanda'ya sığındı. Bunun üzerine, yeni kurulan Alman hükümeti ile Fransızların 11 Kasım 1918 günü imzaladıkları Compiègne/Rethondes Ateşkes Antlaşması "1918 yılının 11. ayının 11. günü, saat 11'de" yürürlüğe girdi. İmza yeri olarak Compiègne ormanındaki Rethondes İstasyonu'nda bir vagon kullanıldı. Aynı vagon 22 sene sonra bir imzalamaya daha şahit olacaktı. Bu kez Adolf Hitler Fransa'yı teslim alıyordu.

BARIŞI KATLEDEN BARIŞLAR

İmzalanan ateşkes antlaşmaları, dünyayı dört yıl boyunca kana bulayan savaşın sonunu resmen getirmişti. Savaşın ardında bıraktığı ise inanılması güç bir bilançoydu: On milyona yakın insan hayatını kaybetmiş, bunun iki katına yakını sakat kalmış, savaş koşullarının yol açtığı açlık ve hastalıklar milyonların canını almıştı. Bu mücadelenin gerçekten "bütün savaşları sona erdiren savaş" olması yaygın bir halk arzusuydu artık.

Savaşı kazanan güçler 1919 yılının başında Paris'te bir araya geldiler. Amaç, yenik düşen Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti'nin kaderini belirlemekti. Ancak görüşmeler İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından yönlendiriliyordu. Rusya, savaş boyunca Almanya karşısında büyük kayıplar vermişti, ancak yaşadığı devrim nedeniyle konferansa davet edilmemişti. İtalya ve Japonya da kazanan taraftaydılar ama dışlandılar, kandırıldılar, adeta yenik devlet statüsünde muamele gördüler. İtalya, taraf değiştirip İtilaf Devletleri yanında savaşa girmesi karşılığında kendisine vaat edilen yerleri alamadı. Japonya ise dört ay savaşta kalıp Avrupa'daki savaşa doğrudan yardım etmediği için "ikinci sınıf" devlet olarak görüldü. İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri, bu iki devlete yaptıklarını ileride pahalıya ödeyeceklerdi ama henüz bilmiyorlardı.

Paris Barış Konferansı'na katılan İngiltere ve Fransa ile ABD'nin düşünceleri farklıydı. ABD Başkanı Wilson uzun süreli bir barış ortamı kurmayı amaçlıyordu. 1918'in Ocak ayında Wilson İlkeleri olarak da anılan 14 prensibini ilan etmişti. Bunların en önemlisi, savaş öncesi imparatorlukların egemenlik alanlarında bağımsız ulus devletler kurmaktı. İngiltere ve Fransa, Almanya ile Avusturya-Macaristan'ı güçsüz düşüreceği için buna sıcak bakmaktaydılar. Wilson fazlasıyla idealist davranmaya çalışıyordu. Ancak istediği, olanaksız gibi duruyordu. Orta ve Doğu Avrupa'daki etnik yapılar öyle karışıktı ki kendi geleceğine karar verme (self-determinasyon) ilkesini hayata geçirmek çok güçtü. Pek çok Avrupalı, farklı etnik çoğunlukların yönetimi altında kalmıştı: Almanlar, Çekoslovakya

ve Polonya'da; Macarlar, Romanya'da; Ukraynalılar ise Polonya'da. Diğer tarafta; Makedonlar, Hırvatlar, Slovenler, Boşnaklar, Sırplar ve Karadağlılar ise Yugoslavya adı altında oluşturulan yapay bir devletin sınırları içerisinde, bütün eski düşmanlıkları ile beraber, birlikte yaşamaya adeta mahkûm edilmişlerdi. Özellikle Sırplar ve Karadağlılar çok tepkiliydiler, çünkü bağımsız devletleri artık Yugoslavya'nın birer eyaletiydi.

Wilson, aslında ülkesini bir daha savaşa sürükleyecek bir ortama meydan vermemeye çalışıyordu. Amacı Avrupa genelinde demokratik rejimlerin hâkim olmasıydı. Devletler arasındaki sorunların savaş meydanlarında değil, barış ortamında, görüşmelerle halledilmesi için uluslararası bir örgüt kurulmasını öngördü: Milletler Cemiyeti. Bu bir hayalden öteye geçmezdi. Neden mi? İngiltere ve Fransa, sömürgelerinde yaşayan etnik gruplara kendi geleceklerine karar verme hakkı tanımayı reddettiler. Üstelik eski Alman ve Osmanlı topraklarında önce Milletler Cemiyeti adına manda yönetimleri kurdular, sonra da bu bölgeleri imparatorluklarının parçası haline getirdiler. İş bununla da bitmedi; yenilgiye uğramış olan İttifak Devletleri kendilerine imzalatılan antlaşmalarla inanılmaz bir yükün altına girmekle kalmadılar, adeta fiili olarak yok edildiler. "Bütün Savaşları Sona Erdirecek Savaş" metinleri adeta intikam hırsı ile hazırlanmış "Bütün Barışları Sona Erdiren Antlaşmalar" ile sonuca bağlandı. Bu durum, var olanların halledilememesinin yanında yeni sorunların da ortaya çıkmasına neden oldu.

İtilaf Devletleri'nin gözünde bütün savaşın nedeni Almanya'ydı. İmzalanan antlaşmadan da bunu anlamak çok kolaydı. 28 Haziran 1919 tarihinde (Saraybosna'da Avusturya-Macaristan veliahdı Ferdinand'ın öldürülmesinin yıldönümünde) imzalanan Versailles Antlaşması ile Almanya, Doğu Prusya ile kara bağlantısını kaybetti. Doğu Pomeranya, tarihî ve etnik gerekçelerle, denize erişim sağlaması için Polonya'ya bırakıldı ki bu bölge Polonya Koridoru olarak adlandırıldı. Baltık Denizi'ndeki Vistula nehri deltası da dâhil olmak üzere, Danzig kenti ve çevresi "Danzig

serbest şehri"nin kurulması için Milletler Cemiyeti'ne devredildi. Silezya artık Almanya'nın elinde değildi. Alsace-Lorainne de Fransa'ya terk edildi. Rhine bölgesi silahtan arındırıldı. Almanya'da ağır sanayi ve silah sanayii yasaklandı, Saarland sanayi bölgesi ise uluslararası statü kazandı. Almanya'nın savaşta kullandığı silahlar imha edildi, donanmasına el kondu, ordu sadece iç güvenliği sağlayacak kadar bir büyüklükle, silahlandırılmış 100 bin personel ile sınırlandırıldı. Ayrıca savaşta yol açtığı yıkım nedeniyle 132 milyar altın marklık bir tazminat ödemeye mahkûm edildi. Öyle ki Almanya bunun son taksitini ancak 1980 yılında ödeyebilecekti.[1] Silahsızlandırılmış, fakirleştirilmiş, topraklarını kaybetmiş Almanya'da artık gururu kırık bir ordu ve onuru zedelenmiş bir halk vardı. Versailles Antlaşması'na ilk fırsatta karşı çıkmayı düşünüyorlardı. Bu yüzden Adolf Hitler, antlaşmayı yırtıp attığında Almanların gözünde değişmez lider olmuştu.

İtilaf Devletleri, Avusturya-Macaristan ile de masaya oturdu ve 10 Eylül 1919 günü Saint Germain Antlaşması imzalandı. Öncelikle imparatorluk toprakları parçalandı. Macarlar ayrı bir siyasal birim haline getirildi. Çekler ile Slovakların bir araya getirilmesi ile Çekoslovakya kuruldu. Çekoslovakya ve Yugoslavya, İtilaf Devletleri'nin kurguladığı yapay devletlerdi. Anlaşmaları hayli güç etnik gruplar bir araya getirilmişti. Sorunlar çözülmemiş, sadece hasıraltı edilmişti. Avusturya'nın bir kısım toprakları da yeni kurulan Polonya'ya verildi. Savaş tazminatı ödemek zorunda bırakılan Avusturya, askerî açıdan da kısıtlamalara tâbi tutuldu. Savaş sonrasında ortaya çıkan Avusturya'nın nüfusu, toprağı ve kaynakları eskisine göre büyük ölçüde azaltılmıştı. Almanya ile her türlü ilişkinin kesilmesi şartı Avusturya halkında infiale sebep oldu. Psikolojik ve sosyal tahribatı derinden hisseden Avusturyalılar, bir süre sonra kurulacak olan Nazi Almanyası ile Anschluss (ilhak yoluyla siyasi birlik) fikrini gönülden destekleyeceklerdi.

1 David A. Andelman, *A Shattered Peace: Versailles 1919 and the Price We Pay Today*, John T. Wiley & Sons, Hoboken, N.J. 2008, s. 31-32.

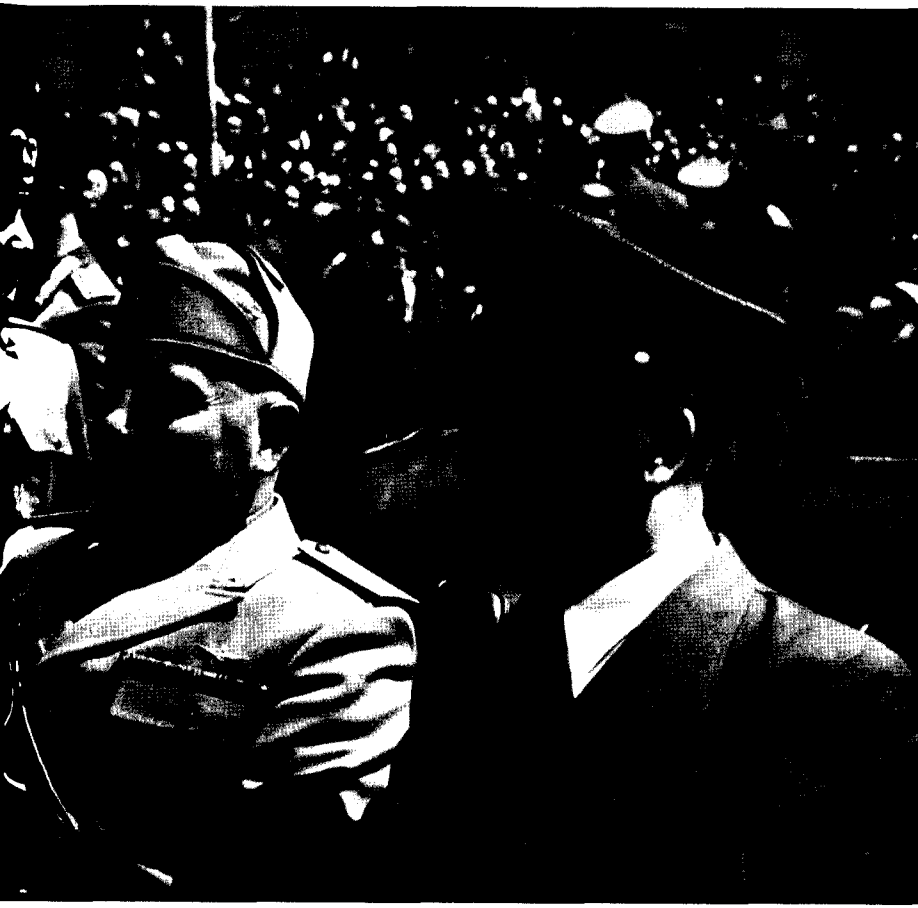
İtilaf Devletleri ile Bulgar yönetimi arasındaki Neuilly Antlaşması ise 27 Kasım 1919'da imzalandı. Bu antlaşma ile Bulgaristan, Makedonya'yı Yugoslavya'ya ve Dobruca'yı da Romanya'ya bıraktı. En önemli toprak kaybı ise Batı Trakya oldu. İtilaf Devletleri'ne bırakılan bu bölge daha sonra Yunanistan'a verildi. Böylece Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne çıkışı engellenmiş oldu. Ordusu küçültülen Bulgaristan yüklü miktarda savaşa tazminatı ödemeye de mahkûm edildi.

İtilaf Devletleri ile Macaristan Krallığı arasında imzalanan Trianon Antlaşması, bağımsız bir Macar devletinin statüsünü düzenledi ve sınırlarını belirledi. Antlaşma maddeleri görüşülmedi, Müttefikler tarafından dikte edildi. Zaten Macarların şartları kabul etmekten başka seçenekleri de yoktu. Macar delegasyonu, 4 Haziran 1920'de antlaşmayı imzalarken cılız bir protesto dışında tepki gösteremedi. Antlaşmanın temel unsurlarından biri, "halkların kendi kaderini tayin etmesi", yani self-determinasyon ilkesiydi. Ancak öyle sınırlar belirlendi ki Macar nüfusunun yaklaşık üçte biri ve en büyük şehirlerinden beş tanesi Macaristan'ın yeni sınırlarının dışında kaldı.[2] Yeni haritadan en fazla çıkar sağlayan Romanya, Çekoslovakya ve Yugoslavya durumdan memnundu. Antlaşma, Macaristan ordusunu sınırlandırdı, ayrıca Macarları, çoğu komşularına ödenmek üzere, savaş tazminatı ödemeye mecbur bıraktı.

10 Ağustos 1920 Salı günü, Alman Goeben ve Breslau zırhlılarının Çanakkale Boğazı'ndan girmelerinin altıncı yıldönümünde, İtilaf Devletleri ile Osmanlı arasında Sèvres Antlaşması imzalandı. Buna göre Osmanlı Devleti İstanbul ve çevresiyle Anadolu'nun bir kısmına sahip olabilecekti, ancak antlaşma şartlarına uyulmadığı takdirde İtilaf Devletleri İstanbul'a da el koyacaklardı. Ege adaları, Doğu Trakya'nın bir bölümü ve Batı Anadolu'nun bir kısmı Yunanistan'a bırakılacaktı. Boğazlar, uluslararası bir komisyonun denetiminde olacak, ama komisyonda Osmanlı

2 Niall Ferguson, *The Pity of War*, Basic, New York, 1999, s. 17.

temsilcisi bulunmayacaktı. İtalya Akdeniz bölgesi ile Rodos ve On İki Ada'ya, İngiltere Irak'a ve Fransa Suriye ile Anadolu'da geniş bir alana sahip olacaktı. Doğu Anadolu'da bir Ermeni devleti kurulacak, Kürtlerin sayıca üstün oldukları bölgeye özerklik tanınacak ve daha sonra Milletler Cemiyeti tarafından uygun görüldüğü takdirde bu bölgeye bağımsızlık verilecekti. Ayrıca Osmanlı Devleti Mısır üzerindeki haklarından vazgeçecek ve Suriye, Irak ve Filistin'e ilişkin, ileride alınacak bütün kararları şartsız kabul edecekti. Osmanlı ordusu sınırlandırılacak, zorunlu askerlik kaldırılacak ve donanma kıyı güvenliğini sağlayacak büyüklüğü geçmeyecekti. Kapitülasyonlardan bütün İtilaf Devletleri yararlanacak, oluşturulacak bir komisyon da bütçeyi ve iç-dış borçlanmayı denetleyecekti. Osmanlı Devleti'ni fiilen yok eden bu antlaşma İstanbul Hükümeti tarafından kabul edildiyse de Türk halkının büyük tepkisiyle karşılaşacak; Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde yürütülen Kurtuluş Savaşı sonunda imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri atılacaktı.

İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEM

Levent Şahverdi Arşivi

KAYGAN ZEMİN

İki savaş arasındaki dönemde barış ortamını korumak; mermer zemine dökülen zeytinyağı üzerinde polka çalarken vals yapmak gibiydi. Barış antlaşmaları, birçok sorunu tetiklemeye müsaitti. İlk kriz Avrupa'nın doğusunda yaşandı. Yeni bağımsız Polonya, Rusya ile olan sınırından memnun değildi. 1919'da Batı Ukrayna'nın çoğunu yuttu. Nisan 1920'de Polonyalılar daha fazla ilerleme kaydettiler, ancak Rusya'da yaşanan iç savaştan galip çıkan Bolşevikler tarafından geri çekilmeye zorlandılar. İmzalanan barış antlaşması ile Polonya 1919 yılında elde ettikleri ile yetinmek zorunda kaldı. İşler sarpa sarıyordu. Wilson'ın öngördüğü uluslararası örgüte şiddetle ihtiyaç vardı.

Yeni bir savaşı engelleyeceği düşünülen Milletler Cemiyeti daha çalışmalara başladığı andan itibaren kusurluydu. Kırk dört ülkenin temsilcisi Milletler Cemiyeti'nin Kasım 1920'deki ilk toplantısında hazır bulundular.[1] Ancak cemiyet, dünyanın en zengin ve potansiyel olarak en güçlü devleti olmadan çalışmaya başlamıştı: Amerikan Senatosu, Versailles Antlaşması'nı onaylamadığı gibi Başkan Wilson'ın adeta mimarlığını yaptığı Milletler Cemiyeti'ne üye olmayı da reddetmişti. Ortaya koyulan neden; Amerikalıların artık Avrupa'nın karmakarışık işlerine dâhil olmak istememesiydi. Amerika, geleneksel "kendini dünyadan soyutlama" politikasına geri dönme eğilimindeydi. Bunun yanında savaşın mağlupları ve Rusya, cemiyetten dışlanmıştı. Yani Milletler Cemiyeti, barışı

1 Thomas A. Bailey, *Woodrow Wilson and the Lost Peace,* Macmillan, New York, 1944, s. 44.

Levent Şahverdi Arşivi

devam ettirecek otoriteye sahip değildi. Bu durumda devletler, cemiyetten bağımsız girişimlerde bulundular. Bunların en önemlilerinden biri Washington Donanma/Deniz Konferansı'ydı.

ABD tarafından düzenlenen ve dünya tarihindeki ilk silah sınırlandırma toplantısı olan bu konferans, donanma yapılanması ile ilgiliydi ve daha sonra düzenleneceklere model olabilecek kadar başarılı bir silahsızlanma hareketiydi. Dokuz ülke bir araya gelmişti; ABD, Japonya, Çin, Fransa, İngiltere, İtalya, Belçika, Hollanda ve Portekiz. 12 Kasım 1921 - 6 Şubat 1922 arasında süren görüşmeler sonucunda imzalanan Washington Deniz (Kuvvetleri) Antlaşması, yeni savaş gemisi filolarının inşasına etkin bir şekilde son verdi. İnşa edilen az sayıdaki gemi için de boyut ve silah sınırlaması getirildi. Mevcut büyük muhripler çürüğe çıkarıldı. Yapım aşamasında olan bazı gemiler ise uçak gemilerine çevrildi. Bu antlaşma 1920'lerde barışı korudu, ancak Büyük Ekonomik Buhran nedeniyle giderek yükselen tansiyonun egemen olduğu dünyada yeterli olmadı. Devletlerin birbirlerine karşı duyduğu şüphe sürekli arttı. Antlaşmada açık aramaya başladılar. Buldular da; kruvazörlerin boyutu 10 bin ton ile sınırlanmıştı ama sayı sınırlaması yoktu. Bundan faydalanan donanmalar, sınırlama altında kalan gemi üretiminde bir yarışa giriştiler.

Bunun üzerine 1930 yılında Londra'da bir konferans daha toplandı. Bu kez destroyer ve kruvazörlerin sayılarında orana dayanan kısıtlamalar getirildi. İlk kez bu konferansta denizaltılar da sınırlandırıldı. Japonya limitleri zorlayan üretimine devam ederken ABD teknik anlamda gelişmiş gemilerin üretimi için yeni bir program başlattı. Silahsızlanmaya dayanan pakt ve antlaşmalar, Japonya, 1936 yılında bir kez daha Londra'da toplanan İkinci Londra Donanma/Deniz Konferansı'ndan çekilinceye ve bundan sonrakilere katılmayacağını açıklayıncaya kadar yürürlükte kaldı. Fransa, İngiltere ve ABD konferans kararlarını imzaladı, ancak İtalya katılımcılardan biri olmasına rağmen, Etiyopya'daki işgalinin tartışılması üzerine imzalamayı reddetti. Milletler Cemiyeti, bütün bu gelişmeler karşısında gereken etkinliği gösteremedi. Bu durum

Levent Şahverdi Arşivi

İngiltere ve Fransa'nın işine yaradı; ipleri ele geçirerek cemiyeti kendi amaçları için kullanmaya başladılar.

İtilaf Devletleri, yenik devletlere yükledikleri tazminatlarla hem rakiplerinin yeniden güçlenmesini önlemeyi hem de savaş zararlarını karşılamayı amaçlamışlardı. Ancak bu durumdan Avrupa ekonomilerinin hepsi olumsuz etkilendi. Kötü bir gidişat söz konusuydu ve engellenmesi gerekiyordu. Bir sürü konferans toplandı ama umulan sonuç alınamıyordu. Özellikle Almanya'da durum vahimdi. Korkunç bir enflasyon yaşanıyordu. Beş milyon mark değerinde banknotlar basılıyor, halk bavul dolusu para ile ancak ekmek alabiliyor, hatta banknotlar sobalarda yakılarak ısınılıyordu, çünkü para yakmak yakacak almaktan daha ucuza geliyordu. Ekonomik sorunlar Avusturya'da ve Doğu Avrupa ülkelerinde de zirve yaptı. Orta sınıf, tasarruflarını kaybetmiş, ciddi biçimde yoksullaşmıştı. Avrupa'da ticaret, savaş öncesi seviyeye ulaşamadı. Savaş galibi ülkeler bile yüksek savaş borçlarında boğuldular. Ekonomik kriz, demokrasiyi sürdürmeyi zorlaştıran sosyal huzursuzluğu ve politik kutuplaşmayı kışkırttı.

İtalya'da yeni radikal milliyetçi Faşist Parti'nin lideri Bennito Mussolini, 1922 yılında iktidarı ele geçirdi. 1923 yılında İspanya'da yaşanan darbe de General Primo de Rivera'ya askeri diktatörlük yolunu açtı. Almanya'da da paramiliter gruplar ve milliyetçiler giderek güçleniyordu. İtalya ve İspanya benzeri bir durumu yaşamak istemeyen Alman Weimar Cumhuriyeti harekete geçti. Tazminat ödemelerinde kolaylık sağlamak için Fransa ile güvenlik sözleşmesi imzalamayı önerdi. Ekim 1925'te İsviçre'nin Locarno şehrinde toplanan konferansa Almanya ve Fransa'nın yanı sıra İngiltere, İtalya, Belçika, Polonya ve Çekoslovakya katıldı. Kararlaştırılan Locarno Antlaşması metni Aralık 1925'te Londra'da imzalandı. Metinde katılımcı devletler arasında çıkacak her türlü sorunun savaştan kaçınılarak barış yoluyla çözümlenmesi amaçlanıyordu. Bu doğrultuda Almanya; Fransa ve Belçika ile olan sınırlarının kesin ve sürekli olduğuna güvence verdi. Bu yumuşama ortamında Almanya, 10 Eylül 1926 günü Milletler Cemiyeti'ne

kabul edildi. Ancak cemiyetin kuruluş kararlarında ifade edilen silahsızlandırma çalışmalarında yetersiz kalınmasından rahatsızdı. Aynı yıl Mussolini'nin İtalya'da diktatörlük kurması ve Polonya'da Mareşal Pilsudski'nin askerî darbe yapması totaliter rejimlerin ayak sesleriydi, ekonomik sorunlar da onlara uygun ortam sağlıyordu. Bu durumdan en çok çekinen devlet olan Fransa dış temaslarını artırdı, Avrupa dışından destek arayışına girişti.

Fransız Dışişleri Bakanı Briand, ABD'ye savaşı yasa dışı ilan eden karşılıklı bir taahhütte bulunmayı önerdi. ABD Dışişleri Bakanı Kellogg ise bunun sadece iki devlet arasında kalmayıp, bütün dünya devletleriyle böyle bir taahhütte bulunulmasını gündeme getirdi. Bu doğrultuda hazırlanan Briand-Kellogg Paktı, Ağustos 1928'de imzalandı. ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Polonya, Belçika ve Çekoslovakya savunmaya dayanmayan savaşları kanun dışı ilan etmiş ve ülkelerarası ilişkilerde barışçı yollara başvurulmasını kabul etmişlerdi. Ancak imzacı ülkelerden Almanya ve İtalya'nın 1930'lardaki tutumları bu paktın işlevsiz kalmasına neden olacaktı.

Avrupa'daki dengesizlik, İngiltere ve Fransa'nın ekonomilerini barış ortamına adapte edememeleri kadar Amerika'da başlayan ekonomik krizin şiddetinden de etkileniyordu.

UYUM SORUNLARI VE ÇÖZÜLME

Savaş sona erdiğinde yadsınamaz bir gerçek vardı: ABD hariç bütün Batılı demokrasiler yorgundu. Herkes Avrupa'nın Büyük Savaş benzeri bir mücadeleyi daha kaldıramayacağına ikna olmuştu. Toplumlar iki umuda sımsıkı sarılmıştı: Milletler Cemiyeti ve silahsızlanma. Ancak ekonomik sorunlarla başlayan süreç bunları boşa çıkaracaktı.

1919 yılında Versailles Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Batılı demokrasilerin birincil hedefi, savaş ekonomisini barış ekonomisine dönüştürmekti. Bunun anlamı; kabarık sayılara ulaşmış askerî personeli terhis etmek ve endüstriyi de askerî olmayan mal üretir hale getirmekti. Bu ABD için, İngiltere ve Fransa'ya göre,

daha kolay gerçekleşti. Savaşa geç girdiğinden savaş endüstrisi Büyük Savaş sırasında sınırlı yapıda geliştirilmişti. Denizaşırı toprakları da fazla olmadığından askerî gücünü minimum düzeye indirebildi. Üstelik müttefiklerine verdiği borçlar ve krediler sayesinde savaş, ABD ekonomisini güçlendirmişti. ABD savaş sonrası süreçte üç özelliği ile dikkat çekti:[2] Uluslararası silahsızlanmayı destekleme, kendini Avrupa'dan soyutlamaya dayalı dış politika, temelini attığı Milletler Cemiyeti'ne üye olmayı reddetme. Diğer Batılı demokrasilerden farklı bir yaşam tarzı geliştirdi.

İngiltere ve Fransa için ise barış ortamına geçiş daha zor oldu. Her ikisinin de ekonomisi dört yıl süren savaş tarafından tüketilmişti. Fransa'nın insan gücü ciddi şekilde azalmıştı. Ülkenin, sanayi merkezi olan kuzey bölgesi de dâhil, önemli bir kısmı harap olmuştu. Savaş sonrası hükümetleri de bunların üzerine tuz biber ekti. Bünyesinde bulunan sağ ve sol ideoloji mensuplarının uyum içerisinde çalışamadığı zayıf nitelikli bir dizi hükümet iktidara geldi. Gerçi bu durum bütün Avrupalı devletler için söz konusuydu ama en çok Fransa'nın kafası karışıktı. Bazı aşırı komünist sendikalar doğrudan Moskova'dan aldıkları talimatlar doğrultusunda hareket ediyorlardı. Sık sık grevler yaşanıyordu. Ekonomi, kırılgan yapısını aşamadı.

Bütün Fransız hükümetleri dış ilişkiler ve savunma açısından tek bir amaca odaklanmışlardı: Almanya'nın, (ilki 19. yüzyılda ve ikincisi Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanmıştı) üçüncü kez Fransa'yı işgal etmesini önlemek. Stratejinin bir ayağı, ittifaklar kurarak Almanya'yı siyasal anlamda kuşatma altına almaktı. Başlangıç olarak Polonya desteklendi, hatta sol hükümetler Sovyet Rusya ile dostça ilişkiler kurmaya giriştiler. Güneydoğu Avrupa'daki devletlerle de ittifaklar yapıldı. Birbirini takip eden Fransız hükümetleri, Almanya ile ilişkilerde bile Versailles Antlaşması'nın koşullarında ısrar etmek yerine tazminatlar konusunda daha uzlaştırıcı bir tavra doğru alternatif arayışlara yöneldiler. Her şeye

2 Thomas A. Bailey, *A Diplomatic History of the American People*, 7. Baskı, Meredith, New York 1964, s. 76.

rağmen Almanya'nın gelecekte bir işgal hareketine girişmesi hâlâ ihtimal dâhilindeydi. Bu nedenle Almanya sınırında Maginot Hattı'nı inşa ettiler. Ancak bu da pek işe yaramayacaktı.

Toprakları, Fransa gibi harap olmamıştı ama İngiltere de ekonomik anlamda savaş yorgunuydu. İngiliz hükümetinin amacı güçlü bir ülke yaratmaktı. Ekonomi bir ara patlama yaşadı ama uzun sürmedi. Bu emperyal gücün denizaşırı müşterileri, savaş sırasında kendi sanayilerini geliştirdiklerinden, İngiliz sanayisinde düşüş kaydedildi. Önemli bir ihraç maddesi olan kömür 1914 öncesi gibi gelir getirmiyordu, çünkü petrol giderek enerji pazarına hâkim oluyordu. Savaş sonrası yeniden yapılandırma harcamaları büyük ölçüde kesintiye uğradı. Yüksek faiz oranları da yeni iş girişimlerini engelledi. Bunun yansıması işsizlikteki büyük bir artış oldu. Sanayi kötüleşince işçiler işlerini ve ücretlerini korumak için mücadele etmeye başladılar. Grev eylemleri yaygınlaştı.

İngiltere ve Fransa'daki bu ekonomik gelişmeler Avrupa'da yükselmekte olan milliyetçilik akımını destekleyenlerin sayısını giderek arttırdı. Bu eğilim, ABD'de yaşanan 1929 Ekonomik Buhranı ile hat safhaya ulaştı.

KARA PERŞEMBE'DEN KARA SALI'YA

Versailles Antlaşması'ndan sonra ABD, rekabetin çok daha az olacağı Latin Amerika ve Uzakdoğu ile ilgilenmeye başladı.[3] Ancak savaştan ekonomik anlamda güçlü çıkan tek devlet olduğundan, Almanya ile ekonomik ilişkiler kurmayı da ihmal etmedi. Savaş sonrası yeniden yapılanma için Avrupa ülkelerine parasal destek sağladı. Avrupa'daki ekonomik çöküntünün aksine 1920'li yıllarda Amerikan ekonomisi gelişti, tüm ülkeye bir iyimserlik dalgası yayıldı. Kredi imkânları, taksit anlayışı ve kitlesel üretimle pazara yayılan malların tüketimi kolay hale gelince hayat standardı yükseldi. Elektrik her yerdeydi, otomobil artık lüks değildi. İşsizlik ve

3 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s. 213.

fakirlik azaldı. Ama her parlak dönem gibi bu da sonsuza kadar devam etmeyecekti.

Borsa, kolay para kazanılan bir yer olarak görülmeye başlandığından yatırım yapmak isteyenler aldıkları borçları Wall Street'te hisse senetlerine yatırmaya başladılar. 1920-1929 yılları arasında milyonlarca yeni hisse senedi piyasaya sürüldü.[4] Bankalar, verdikleri kredilerle borçlanmayı kolaylaştırdılar; aşırı talep, hisse senedi fiyatlarının artmasına yol açtı. Finansal sistemin verileri ile şirketlerin reel verileri birbirini tutmamaya başladı. Hisse senetlerine yapılan yatırımların artması ile oluşan fiyat balonları, tek bir güvensizlik anında patladı. Fiyatların ani düşüşüyle 24 Ekim 1929 günü Wall Street çöküşü başladı. Endişeli hissedarlar New York Menkul Kıymetler Borsası'nın önünde ne yapacaklarını düşünüyorlardı. Herkes elindekileri satma telaşındaydı. Kara Perşembe olarak anılan o gün, daha ilk gündü. Her şey beş günde bitti. Kara Salı adıyla tarihe geçen 29 Ekim 1929 günü bütün ümitler sona erdi. Yaşanan borsa krizi Amerikan ekonomisinin tarihindeki en büyük depresyondu. 30 milyar dolar bir hafta içinde yok oldu. Bu meblağ Büyük Savaş boyunca ABD'nin yaptığı harcamadan fazlaydı. Yaşananlar, ABD için tam bir yıkımdı. Fiyatlar düştü, işsizlik arttı, birçok banka kapandı, kişi başına düşen gelir azaldı, ülkenin bazı yerlerinde para kullanımı ortadan kalktı ve takas ekonomisine geri dönüldü.

FRANKLIN D. ROOSEVELT

Franklin D. Roosevelt 1933 yılında ABD Başkanı olarak seçildi. Bu ilk seçilişiydi, Roosevelt toplamda tam dört kez seçilerek bir rekora imza atacaktı. 1933'ten hayatını kaybettiği 1945 yılının Nisan ayına kadar Beyaz Saray'da görev yaptı. Öldüğünde henüz savaş kazanılmamıştı. 20. yüzyılda ABD'nin yüz yüze geldiği iki önemli krize karşı halkını

4 Brenda Lange, *The Stock Market Crash of 1929: The End of Prosperity*, Chelsea House Publishers, Infobase Publishing, New York 2007, s. 1-4.

örgütlemeyi başarmıştı: Ekonomik Buhran ve İkinci Dünya Savaşı. Roosevelt Başkan seçildiğinin ertesi yılı, yoksullara yönelik iyileştirme ve kamu işlerini geliştirme çalışmalarına dayanan "Yeni Uzlaşma" adını verdiği bir program ilan etti. Ancak bütün gayretlerine rağmen ABD ekonomisi, savaş ortamına kadar tam olarak iyileşmedi.

Kriz, ABD sınırlarını aştı. Dünyada ve doğal olarak da Avrupa'da gelirler azaldı, kapitalist sistemin yaşadığı kriz dünya genelinde kırk milyondan fazla işsize yol açmıştı. ABD dünya ekonomisinin lideri konumunda olduğundan bu, şaşırtıcı bir şey değildi. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın en ayırt edeceği özelliği, neden olduğu ekonomik durgunluğun ve krizden etkilenen ülke ekonomilerinin toparlanmasının uzun sürmesidir. Artan bütçe açıklarını kapamak için devletlerin uyguladığı yöntemler gelir dağılımını olumsuz etkilediğinden toplumsal infialler arttı. Politik ortamda en uçtaki değerler, halka daha cazip gelmeye başladı. Milletler Cemiyeti, ne ekonomik yıkımı ne de ırkçı milliyetçiliği engelleyebildi.

İtalya'da Mussolini krizden faydalanıp yayılmacı bir politika izledi, ekonomisi için yeni yaşam alanlarına yöneldi. Almanya'da daha da güçlenen aşırı milliyetçiler krizden dört sene sonra parlamentoda, Adolf Hitler liderliğinde en geniş partiye sahiptiler. Durgunluk Japonya'da da milliyetçi dalgayı tetikledi. Ordu liderleri ülke ekonomisini düzeltmek için yeni kaynaklara ihtiyaç duyuyorlardı, bu yüzden uygun buldukları Kuzey Çin'e yönelik bir sefer başlattılar. 1930'ların ortasına gelindiğinde, yeni bir savaşın yaşanması tekrar güçlü bir olasılık olarak dünya gündemine oturmuştu.

JAPON EMPERYALİZMİ

Japonya, 19. yüzyılın ikinci yarısında Meiji Restorasyonu ile Batı standartlarını yakalamak üzere reform sürecine girmişti. 1902

yılında İngiltere ile ittifak antlaşması imzalaması, Japonya'nın Batı dünyasına attığı ilk adımdı. 1905 yılında Rusya ile yaptığı savaşta parlak bir zafer kazandı. İlk kez Batılı bir gücü yendiği için kendine güveni artan Japonya 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'na İtilaf Devletleri'nin yanında girdi. Kısa sürede Almanların üslendiği Pasifik adalarını denetim altına aldı. Çin'deki Alman ayrıcalıklarını da ele geçirdi. Ancak beş güçten biri olarak katıldığı 1919 Paris Barış Konferansı'nda, savaştaki yardımları az görüldüğünden dışlandı. Japonlar bu davranışı onurlarına yediremediler. Yönetimde söz sahibi olan askerler, politikacılar, bürokratlar ve teknokratlar, ülkeyle ilgili tartışmalara başladılar. Sorunlar tespit edildi. Her ne kadar modern bir devlet görüntüsünde olsa da Japonya hâlâ feodal bir sisteme sahipti. Nüfus patlamasının tetiklediği yoğun işsizlik de toplumsal infiallere yol açacak düzeye gelmişti.[5] Doğal kaynaklarının yetersizliği nedeniyle ihtiyaç duyulan hammaddeler dışarıdan alınmak zorundaydı. Üstelik ülke deprem bölgesiydi. Japon yönetimi, kararını verdi: Yaşam alanını güvenli bölgelere doğru genişletmeliydi. Ancak temkinli davranmalı, Batılı güçlerin dikkatini Pasifik'e çekmemeliydi.

Washington'da yapılan, donanma sınırlandırılmasıyla ilgili konferansa katılan devletlerden biri de Japonya'ydı. Bu toplantıdaki antlaşmaların içeriği, Japonya'da dış dünyanın saygısını uyandıracak bir hükümet kurulması fikrini doğurdu ve bu hemen hayata geçirildi. Ancak yolsuzluklara ve skandallara dayanan bozulmanın "bir gecede" ortadan kaldırılması mümkün değildi. Kökleri derinlerde bulunan bir sürü sorunun halledilememesinin sonucunda Japon gençliği, ultra-nasyonalizme yöneldi. Aynı yaklaşım, silahlı kuvvetlerde de görüldü. Donanmanın ve kara ordusunun birçok subayı, hammadde tedarikini güvence altına almanın ve dünya sahnesinde saygın bir yerde bulunmanın tek

5 F. C. Jones, *Japan's New Order in East Asia: Its Rise and Fall*, Oxford University Press, London 1954, s. 57.

çıkar yolunu bölgesel genişlemede görüyorlardı.[6] Aslında Japon halkının tamamı bu konuda ikna olmuştu. Herkes üstüne düşeni yapmaya hazırdı. Hedef belirlendi: Mançurya.

1931 yılından II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılına kadar Japonya, Çin topraklarında savaş verdi. Zaman zaman kesintiler yaşansa da on dört yıl boyunca mücadele devam etti. Japonların Asya için verdikleri bu savaş, şiddete dayalı emperyalizm oyunlarının sonuncusuydu ama içlerindeki en ahlaksızı ve en vahşi olanıydı. Japon işgalciler, kontrol altına aldıkları bölgelerdeki halka sürekli ve sistematik zulüm uyguladılar, yaşanan bazı olaylardan dünyanın ancak savaştan sonra haberi oldu. On dört yılda, on beş milyon sivil hayatını kaybetti.[7]

Aslında Japonya, 19. yüzyıldan beri emperyalist bir güçtü, Çin ile de ilk kez ilgilenmiyordu. 1895 yılında bugünkü Tayvan'ı ele geçirmiş, 1910'da ise Kore'yi topraklarına katmıştı. Çin toprakları üzerinde de hak iddia etmeye başlamıştı, çünkü ülke rekabet halindeki savaş lordlarının çatışmaları nedeniyle siyasal kargaşa yaşamaktaydı. 1920'lerde Japon ordusu (Kwantung) ülkesinin ekonomik çıkarlarını ve Japon yerleşimcileri korumak amacıyla Mançurya'daki gücünü artırdı. 1906'da 12 bin askeri bulunan ordunun personel sayısı 1941'de 70 bine varacaktı. Bölgedeki askerî liderler, Japonya'nın Çin'deki etkisini artırmaya hevesliydiler. Hâlâ Çin'in bir parçası olan Mançurya'nın kaynaklarını kullanmak için büyük miktarda paralar harcadılar. Ancak Avrupa ve ABD ile ters düşmemek için bütün Mançurya'yı doğrudan ele geçirmekten çekindiler. Bunun yerine birtakım bahaneler ileri sürerek denetimlerini aşamalı olarak artırdılar.

Çin'de yükselen milliyetçilik ve 1929 Ekonomik Buhranı'nın etkisi, Kwantung'un Tokyo'dan bağımsız hareket etmesinin ve Asya'da genişlemek amacıyla uygulamaya konulan yeni askerî

6 Christopher Thorne, *Allies of a Kind: The United States, Britain, and the War against Japan*, Oxford University Press, New York 1978, s. 45-48.

7 Herbert P. Bix, *Hirohito and the Making of Modern Japan*, Harper Collins, New York 2000, s. 78-81.

programın mazeretleri olarak ileri sürüldü. 1931 yılında Mançurya Mukden yakınlarında Japon kontrolündeki bir demiryolu, patlama sonucu hasara uğradı. Kwantung ordusu, bu olayı bölgenin işgal edilmesi için kullandı. Aslında saldırı Japonlar tarafından gerçekleştirilmişti.[8] Bölgenin hâkimi olan Chang Hsueh-liang hemen ortadan kaldırıldı. 1932'de kukla bir devlet olan Manchukuo kuruldu. Böylece Mançurya'nın zengin maden ve gıda maddeleri Japonların kontrolüne geçti. Beş daimi üyesinden birisi olduğu Milletler Cemiyeti'nde ağır eleştirilere uğrayan Japonya, geri adım atmadığı gibi 1933 yılında cemiyeti terk etti. Sonrasında daha da saldırganlaştı. Japon ordusu, üç yıl içerisinde, Çin'in kuzeyine ilerleyerek Jehol, Chahar ve Hopeh eyaletlerini egemenlik altına aldıktan sonra garnizonlarından birini, eski imparatorluk başkenti Pekin'de konuşlandırdı. Bu arada anakarada yaşanan kısa süreli bir kargaşa Japon askerî kanadının işine yaradı.

26 Şubat 1936'da Japonya İmparatorluğu'nda bir darbe girişimi yaşandı. Japon İmparatorluk Ordusu'nda görevli bazı genç subaylar tarafından düzenlenen bu darbe hem hükümeti görevden uzaklaştırmaya hem de askerî kanat içerisindeki rakiplerini ortadan kaldırmaya yönelikti. Tokyo'nun hükümet merkezi denetim altına alındı. Darbeciler, içlerinde iki eski başbakanın da bulunduğu önde gelen birçok devlet adamına düzenledikleri suikastlarda başarılı oldular. Ancak İmparatorluk Sarayı'nda kontrol sağlayamadılar. Başbakan Keisuke Okada'yı da yakalayamadılar. Üstelik sarayın bu harekete gösterdiği tepkiden etkilenen askerî kanat içerisindeki bazı taraftarlar, darbecilere verdikleri desteği geri çektiler. Ordunun muhalefeti sonucu darbeciler 29 Şubat günü teslim oldu. Darbeci liderlerinden 19'u idam edildi, 40'ı ise hapse mahkûm edildi.[9] Bu girişimden sonra askerî kanadın sivil hükümet üzerindeki etkisi arttı.

---

8 Norman Davies, *Europe at War 1939–1945: No Simple Victory*, MacMillan, London 2006, s. 32.

9 Bix, *a.g.e.*, s. 43.

Japonya, Almanya ile 25 Kasım 1936 günü imzalanan Anti-Komintern Paktı ile de Sovyetler Birliği'ne ve yaydığı fikirlere karşı güvence elde etti. Bundan aldığı güçle de, Asya'da "Yeni Düzen" oluşturacağını ilan etti. 1937 yılında, Çin'in milliyetçi ve komünist güçleri ile Japon işgal ordusu arasında, ancak 1945 yılında Japonya'nın teslim olmasıyla sona erecek olan, tam kapsamlı bir savaş başladı.

ÇİN İÇ SAVAŞI

Milliyetçiler ile komünistler arasındaki çatışmalar Çin'de kargaşa ortamı yarattı. 1927'de, Chiang Kai-shek'in Kuzey Seferi sırasında düşmanlıklar patlak verdi. Anti-komünist tasfiyeleri, sol içerikli ayaklanmalar takip etti. Komünist güçler kırsal alanlarda örgütlendi, milliyetçilere karşı gerilla taktiklerine yöneldiler. Chiang Kai-shek, üç yıllık bir çatışmanın ardından Mao Zedong tarafından kurulan Jiangxi Sovyetini yok etmeyi başardı. Mao Zedong ve Zhou Enlai'nin liderliğindeki komünistler yok edilmemek için geri çekildiler. 1934 yılında başlayan ve tarihe Uzun Yürüyüş olarak geçen bu çekilmeye 100 bin kişi katıldı. Çin'in en zorlu coğrafyasında 9000 kilometre yol kat ettiler. Güvenli yerlere vardıklarında yaklaşık 370 gün geçmişti. Çatışmalar 1937'ye kadar sürdü. Durma nedeni ise Japonların istilasıydı.

14 Aralık 1937 günü başkent Nanjing'e giren Japon askerleri insanlık tarihinin en vahşi işgallerinden birini gerçekleştirdiler. Haftalar boyunca, savunmasız insanlara karşı sınır tanımayan bir yağma, cinayet ve tecavüz olayları yaşandı. 350 bine yakın Çinli öldürüldü. 90 bine yakın Çinli asker esir edildi. Yedi ile doksan yaşları arasında on binlerce Çinli çocuk ve kadın tecavüze uğradı. Kamplara toplanan kadınların bir kısmını bir Alman kurtardı. Bir işadamı olan John Rabe, evinin bahçesine açtırdığı çukurlara

sakladığı altı yüz elliye yakın Çinli kadın ve çocuğu Japon tecavüzünden kurtardı. Bunu sadece duvarlara astığı Nazi simgesi swastika (gamalı haç) bayraklarıyla başarmıştı. Alman vatandaşı olan Yahudileri yok eden swastika, Uzakdoğu'da Çinlileri koruyordu.

Japonya, güneydeki Yangtze nehrinden İç Moğolistan'ın kuzeyine kadar birçok büyük şehirde ve stratejik noktada egemenlik kurdu. Japon genişlemesi, Sovyetler Birliği'nin Moğolistan'daki çıkarlarına zarar verecek boyuta varınca bu iki devlet Changkufen'de ve Nomonhan'da karşı karşıya geldiler. Her iki çatışma da Sovyetlerin Kızıl Ordusu tarafından kazanıldı. Bunun üzerine Japonya, kurmaya çalıştığı "Yeni Düzen"in bir sonraki aşamasında Avrupalı güçlerin hammadde kaynaklarına göz dikti.

Japonya'nın ani genişlemesi hem Chiang Kai-shek'in kurmaya çalıştığı birleşik Çin devletini yok etti hem de Batılı güçlerin sömürgelerini tehdit altına soktu. Aslında olayların bu şekilde gelişmesinin nedeni, Avrupalı devletlerin Japonya'nın saldırganlığına göz yummalarıydı. Avrupalı devletler bu hatayı sadece Uzakdoğu'da değil, Afrika ve Avrupa'da da yaptılar.

HUZURSUZ İTALYA'NIN MİRASI: FAŞİZM

Zayıf olan İtalyan ekonomisi 1914-1918 arasındaki Büyük Savaş sırasında daha da güçsüzleşti. Rus Devrimi'nin etkilediği grev dalgalarıyla sarsılan İtalyan hükümeti, çiftçi eylemlerini de engelleyemedi. Üstelik barış antlaşmalarından da umduğunu bulamamıştı; savaşa yaptığı yatırımların karşılığını alamayan İtalya'nın zararı maddi ve manevi olarak büyüktü. 1919 Eylül ayında, bir grup milliyetçi, Fiume limanını ele geçirdi. Eskiden Avusturya'nın olan liman artık Yugoslavya sınırları içerisindeydi. Milliyetçiler, on beş ay boyunca limandaki işgali sürdürdüler. Bu, daha sonra yaşanacakların habercisiydi adeta. İtalya'da yeni bir milliyetçilik dalgası yayılmaya başlayacak ve önce İtalya'yı, ardından Avrupa'yı ve en nihayetinde de dünyayı sarsacak sonuçlara yol açacaktı.

İtalyan ordusunda savaşmış bir asker, ülkesine döndüğünde kendini hiç de zafer kazanmış gibi hissetmiyordu. İlk işi

öğretmenlikti, daha sonra gazetecilik yapmıştı. Savaşta ise gururla ülkesine hizmet vermişti. Sosyalist ideolojiye gönül vermiş birisiydi. İtalya'daki sosyalist hükümet kendisinde hayal kırıklığı yaratınca, farklı politik eğilimlerdekilerin bir araya gelerek Milan'da kurdukları "Fascio di Combattimento" adlı gruba katıldı. Bu genç, Benito Mussolini'nin ta kendisiydi. Konuşmaları ile çevresindekilerin ilgisini çekiyordu. Grup her ne kadar milliyetçiliği benimsediğini söylese de aslında politikaları tutarsızdı. Sonuç olarak 1919 Ekim'inde yapılan seçimlerde çok az oy elde edebildiler. Kısa süre sonra Mussolini tutuklandı. Kendisine atfedilen suç, "komplo oluşturarak hükümeti zor kullanmak yoluyla devirmek istemek"ti. Ancak mensubu olduğu faşist hareket henüz tehdit unsuru olarak algılanmadığından serbest bırakıldı.

İtalya'da arka arkaya iktidara gelen hükümetler sol ve sağ düşünceleri uygulamaya çalıştılar ancak başarılı olamadılar. 1920'de politik huzursuzluk arttı. Mussolini bu durumu fırsata çevirdi. Yaşanan istikrarsızlık ortamında fayda vermeyeceğini düşündüğü sosyalist fikirleri terk etti. Aşırı milliyetçi düşünceleri savunan bir antikomünistti artık. Düşüncelerine gönülden bağlı olduğunu gösteren mimik ve jestlerle dolu konuşmaları, taraftarlarının sayısının her geçen gün artmasını sağladı. Faşist bir düzen peşinde olduğunu gizlemiyordu. Örgütlü hareket etmeye başladı. Kendisini destekleyenlerin giydiği kara gömlek kısa süre sonra takma adları haline geldi. Kara Gömlekliler, komünistlerle çatışıyor, birçok yerdeki konseyleri ortadan kaldırmak için eylem yapıyorlardı. Bir süre sonra İtalyan halkı, topluma düzen getirecek yegâne güç olarak gördüğü Kara Gömleklileri meclise taşıdı: 1921 yılının Mayıs ayında gerçekleşen seçimlerde içlerinde Mussolini'nin de bulunduğu 35 kişi İtalyan parlamentosunun sandalyelerinde oturmaya hak kazandı.[10]

Mussolini'nin, politik tabanını genişletmek amacıyla sosyalistlerle ittifak yapma düşüncesine Kara Gömlekliler itiraz etti.

10 Richard Lamb, *Mussolini as Diplomat: Il Duce's Italy on the World Stage*, Fromm International, New York 1999, s. 27.

Hareket, kendinden başka hiçbir şeye tahammül etmiyordu. Mussolini de taraftarlarının sesine kulak verdi. Kara Gömlekliler, halkın gözünde yerlerini sağlamlaştırmak için her fırsatı kullandılar, 1922 Ağustos'unda ülke genelinde yapılan grev çağrısına ilk tepkiyi de onlar verdi. Mussolini, eğer hükümet bu eylemi engellemede yetersiz kalırsa kendilerinin rahatlıkla işin üstesinden geleceklerini ilan etti. Dediklerini yapacaklarını göstermek için de sosyalistlerin toplantılarını bastılar, onları sokak ortasında tartakladılar ve mekânlarını ateşe verdiler. Önlerinde kimse duramayacakmış gibi görünüyordu, insanları sindirmeyi ve toplum genelinde tek kurtarıcı olarak görünmeyi başarmışlardı. Bunu fark eden Mussolini, iktidarı ele geçirmenin vaktinin geldiğine kanaat getirdi. Kara Gömlekliler harekete geçtiler.

27 Ekim 1922 günü faşistler, önce kışkırttıkları insanlarla İtalya'nın genelinde eşzamanlı bir dizi karışıklık başlattılar, ardından da başbakana istifa çağrısında bulundular. Bir kısmı da Roma'ya yürümeye başladı. Geçtikleri her yerde yürüyüşe katılanların sayısı artıyordu. Hükümetin sıkıyönetim ilan etme isteğini kabul etmeyen Kral III. Viktor Emmanuel, Mussolini'ye Roma'ya gelmesini emretti: Kara Gömleklileri durdurması için değil, yeni bir hükümet kurması için. Mussolini başkente gelirken taraftarları da özel bir trenle getirildikleri Roma'da geçit töreni düzenlediler. "Roma'ya Yürüyüş" işe yaramıştı. Mussolini'nin kurduğu hükümette Katolikler, liberaller, sosyal demokratlar ağırlıktaydı. Sadece dört faşist üye vardı, ama bu daha başlangıçtı, her şey değişecekti.

Mussolini başbakan olduktan sonra gerekli reformları yapmak için parlamentodan bir seneliğine tam yetki aldı. Faşistler, azınlıkta olmalarına rağmen, koalisyon hükümetinde önemli bakanlıklar elde ettiler. Üç yıl içerisinde yavaş yavaş gücü eline geçirip diktatörlüğe doğru ilerleyen Mussolini son noktayı 1925 Noel'inde koydu: Yürürlüğe giren bir kanunla, artık parlamentoya karşı sorumlu değildi. Mecliste, alkışlar arasında bir konuşma yaptı. İtalyanlar aslında demokrasilerinin ölümünü kutluyorlardı.

Mussolini bundan böyle İtalya'nın tek ve mutlak hâkimiydi, artık "Il Duce" (lider) olarak anılacaktı.

Propaganda ve güç sayesinde devlet kontrolünü merkezileştirerek kendi ellerinde topladı. Duygusal bir hatip ve yetenekli bir propagandacı olan Mussolini, bir kişilik kültünü kabul ettirmek için düzenlenen mitinglerde geniş kitlelere hitap ederek güvenlerini kazandı. Basın denetim altına alınarak İtalyan halkına sürekli olarak Mussolini'nin haklı olduğu söylendi. Muhalefet sindirildi. Süreç içerisinde faşistlerinki hariç bütün siyasal partiler "yasaklanarak" kapatıldı. Hukuk ve eğitim sisteminde, Il Duce'nin istekleri hayata geçiriliyordu. Muhalifler sudan sebeplerle gözaltına alınıyor, Mussolini kendini davaların savcısı ilan ediyor, kendisine yapılan en ufak eleştiri bile hakaret sayılıyor, karşıt görüştekiler ağır cezalara çarptırılıyordu.[11] Ders kitaplarındaki bilgiler, Mussolini'nin arzuları doğrultusunda yeniden düzenleniyordu. Tarih derslerinde sadece İtalyanların başarıları yer alıyor, Roma İmparatorluğu'nun altın çağının geniş olarak anlatılmasına özen gösteriliyordu. Özellikle de Roma'nın en büyük imparatorları ile Il Duce arasındaki benzerlikler vurgulanıyordu. Mussolini halka kendisini "yüce lider" olarak kabul ettirdiği gibi genç beyinlere de faşizm "yaşanılan dönemin en üstün doktrini" olarak aşılanmaktaydı. 1928 yılına gelindiğinde İtalya, Mussolini tarafından totaliter bir devlete dönüştürülmüştü. Meclis işlevsiz hale getirilmişti. Mussolini, Faşist Parti'nin ve milislerinin lideriydi aynı zamanda, sosyal çalışmadan dışişlerine kadar, birçok bakanlığı da kontrol etmekteydi.

Ekonomik ve toplumsal yapı yeniden kurgulandı. Devlet yapılanması korporatif bir hal aldı. Ekonomi işverenlerle parti kontrollündeki işçi grupları altında yeniden teşkilatlandırıldı. Endüstri ve tarım, devlet kontrolü altına alındı. Mussolini, kendi deyimiyle, "Tahıl Muharebesi" başlattı. Bunun için İtalya'nın merkezinde bulunan Pontine bataklıkları kurutularak binlerce

11 Ivone Kirkpatrick, *Mussolini: A Study in Power*, Avon, New York 1964, s. 39.

yeni çiftlik inşa edildi. Diğer mahsullerin geri kalması pahasına tahıl üretimi inanılmaz artırıldı. Aslında Mussolini'nin yeni devleti hantal, yozlaşmış ve verimsizdi; uygulanan politikalardan sadece parti bürokratlarıyla daha zengin sınıflar, yararlanmaktaydı. Oysa istenilen, güçlü bir imparatorluk kurmaktı; yayılmacılık ve dış ilişkiler bunun üzerine inşa edilmekteydi.

Mussolini, İtalya'yı önemli bir Avrupa gücü haline getirmeyi hayal ediyordu. Kendisini yeni ve büyük bir Roma İmparatorluğu'nu kurabilecek yegâne devlet adamı olarak gördü. Akdeniz ve Afrika'daki İtalyan etkisini genişletmek istedi. Dış politika anlayışını Akdeniz için kullanılan eski bir Roma deyişi olan, "Mare Nostrum" (Bizim Denizimiz) ve "Orbis Romanus" (Roma Merkezli Dünya) olarak özetledi ve politik ortamda kullanmaktan çekinmedi. İsteklerini öncelikle diplomatik manevralarla almaya çalıştı. Belçika, Fransa ve Almanya'nın sınırlarını garanti altına alan Locarno Paktı'nı imzaladı. 1929'da birçok kişi tarafından "Roma dehası" olarak görüldü.[12] Ancak 1930'ların ortalarından itibaren daha saldırgan bir tutum aldı.

Il Duce; Paris, Londra ve Berlin'e 19 Mart 1933 günü bir öneri gönderdi. İçerik, Büyük Güçlerin -ki Mussolini, İtalya'yı onlardan biri kabul etmekteydi- politikalarında daha küçük ve güçsüz toplumların sesini kısmaya yönelikti. İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya tarafından Temmuz 1933'te imzalanan "Dört Güç Paktı" aslında Mussolini'nin teklifinin biraz sulandırılmış haliydi. Pakt, imza atan ülkelerin; Milletler Cemiyeti, Locarno Antlaşmaları ve Kellogg-Briand Paktı'na bağlılığını teyit etmekteydi. Ayrıca, egemen güçlerin nasıl bir araya gelip düzenli bir şekilde faaliyet gösterebileceği konusunda çözüm sunan bir tasarıydı. Paktın amacı, Avrupa'nın sinirlerini yatıştırmaktı, ama tam tersi oldu. Gerçi ileride bazı yakınlaşmalara temel olacaktı ama o gün için Paris'i tedirgin etti, Fransa parlamentosu paktı onaylamadı. Mussolini ise istifini bozmadan kafasını Berlin'e çevirdi. 14-16

12 Richard Collier, *Duce!: A Biography of Benito Mussolini*, Viking Press, New York 1971, s. 18-19.

Haziran 1934'te Mussolini ve Hitler ilk kez Venedik'te bir araya geldiler. O günlerde Mussolini, Almanya'nın lideri Hitler'i ve Nazi Partisi'ni küçümsüyordu; Hitler'in *Kavgam* (*Mein Kampf*) kitabını "sıkıcı" olarak nitelendirdiği gibi fikir ve teorilerini de "kaba" ve "basit" bulmaktaydı.[13] Hitler'in iktidara yükselişinin de, kendisininkine göre, daha az ihtişamlı olduğunu düşünüyordu. Bu, kabul edilebilir bir düşünceydi, çünkü 1934'te Mussolini, Hitler'den daha güçlüydü. Bu zirvede her iki lider de birbirlerinden umduklarını bulamadılar. Buna rağmen, Nazi ve Faşist partilerinin ileri gelenleri iki lidere, yakın bir çalışma ilişkisi içine girmelerini, hatta aralarında bir dostluk kurulmasını önerdi. İleride bunlar da olacaktı, ama Mussolini'nin şimdi başka işleri vardı.

Il Duce'nin hedefinde Etiyopya vardı. Burada 1895-96 arasında yaşanan savaşta İtalyanlar yenilmişlerdi. Libya'daki konumunu güçlendiren Mussolini, 1934 yılında Etiyopya'ya sefer hazırlığına başladı. Afrika'daki iki güçlü emperyalist devlet olan İngiltere ve Fransa'nın "sessiz onay"ını aldığına inanan faşist lider, yaklaşık yarım milyon personele sahip üç kolorduyu General Emilio De Bono'nun komutası altında Etiyopya'ya gönderdi. Milletler Cemiyeti, iki üyesi arasındaki bu krizi engelleyemedi. 3 Ekim 1935 günü İtalyanlar saldırıya geçti. Zayıf donanımlı Etiyopya birlikleri her şeye rağmen güçlü bir direniş gösterdiler. Seferin düşünülenden yavaş ilerlemesi üzerine Emilio De Bono'nun yerine Mareşal Pietro Badoglio getirildi. Bu değişiklik sonrası İtalyan ilerleyişi hız kazandı. İtalyan uçakları direnişi kırmak için Etiyopya kasabalarına ve askerlerine hardal gazı bombaları attılar. Sonucu belirleyen savaş, Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa yolu üzerindeki Mai Ceu'da yaşandı. 31 Mart 1936 günü, 35 bin Etiyopya askeri ile 40 bin İtalyan askeri karşı karşıya geldi.[14] İtalyan birliklerinin arasında sömürge askerleri de vardı. Ağır toplar, uçaklar ve makineli tüfekler sonucu belirledi. 8 bin Etiyopya askeri hayatını kaybetti. İtalyanların zayiatı ise 1250 kişi idi. Başkente giden

13 R.J.B. Bosworth, *Mussolini*, Arnold, London 2002, s. 16.

14 Kirkpatrick, *a.g.e.*, s. 63.

yol açılmıştı. 2 Mayıs 1936 günü Etiyopya'nın lideri Haile Selassie, Addis Ababa'yı terk etti. 5 Mayıs günü de Badoglio, şehre girdi. Aslında başkenti almak isteyen, güney cephesine atanmış olan General Rodolfo Graziani idi, ama geç kalmıştı. Gene de 9 Mayıs'ta mareşal rütbesi ile ödüllendirildi. Libya'da olduğu gibi burada da "sükûnet"i sağlamakla görevlendirildi. Uygulamaları yerli halkın aşırı tepkisine neden oldu. Hatta Addis Ababa'daki bir tören sırasında kendisine suikast girişiminde bulunuldu. Sağ kurtulan Mareşal, acımasız bir misilleme sürecine izin verdi. Graziani, "Kasap" lakabını hak ettiğini bir kez daha kanıtlamıştı.

Addis Ababa'nın düşmesinden sonra başkent halkı, "Büyük Beyaz Baba" Mussolini'nin resimleri önünde sevgi gösterisi yapmaya mecbur edildi. Bu sırada Il Duce, Roma'daki bir mitingde büyük bir kalabalığa, kendinden geçmiş bir halde, Afrika'da yeni bir İtalyan imparatorluğunun kurulduğunu müjdeliyordu. Kendisini, Kartaca'nın ünlü komutanı Hannibal'i II. Pön Savaşı'nda yenilgiye uğratan Scipio Africanus ile özdeşleştirmişti. Roma ritüellerinin taklitleri şeklinde kutlamalar yapıldı. Ancak bu başarı İtalya'ya tepki duyulmasına neden oldu. Milletler Cemiyeti, Roma'ya karşı ticaret ve petrol ambargosuna karar verdi. Ancak cemiyet üyesi olmayan ABD ve cemiyet üyesi olmasına rağmen yasağı reddeden Romanya, İtalya'ya petrol sevkiyatına devam etti. Köşeye sıkıştırılmaya çalışıldığını hisseden Mussolini, danışmanlarının önerisini hayata geçirmeye karar verdi: İki sene evvel küçümsemekte olduğu Hitler'e yakınlaşmanın vakti gelmişti.

Ekim 1936'da İtalya ve Almanya, "Roma-Berlin Mihveri" olarak bilinen antlaşmayı imzaladılar. Ardından her iki devlet İspanya İç Savaşı'na asker göndererek General Francisco Franco'nun Falanjist birliklerini sosyalistlere karşı destekledi. Mussolini 75 bin asker gönderdiği iç savaş sonucunda Franco'nun kazanmasından mutlu olmuştu ama zafere yaptığı katkının geri planda kalması kendisini rahatsız etti. Almanya ile ortak çalışmalara devam etti. 1937 yılının Kasım ayında İtalya, Almanya ile Japonya'nın 1936'da imzaladığı Anti-Komintern Paktı'na katıldı. Böylece, İkinci Dünya

Savaşı'nda birlikte mücadele edecek olan Mihver Devletler üçlüsü bir araya gelmiş oldu. Mussolini, Hitler'in Avrupa'daki başarılı yayılmasının etkisiyle, 22 Mayıs 1939'da da Almanya ile Çelik Paktı'nı imzaladı. Böylece İtalya, Batılı güçlerin herhangi bir güç gösterisi sırasında Almanya ile birlikte hareket etmesini sağlayacak sıkı bağlar kurmuş oluyordu. İki ülkeden biri saldırıya uğradığında diğeri yardım edecekti.

Japonya'nın Uzakdoğu'daki yayılmacılığı, İtalya'nın Afrika'daki etkinlikleri ve Hitler'in Avrupa'da silaha sarılmaksızın kararlı bir şekilde siyasal egemenlik alanını genişletmesi 1930'ların dünyasında hemen herkesi öyle ya da böyle antlaşmaların açıklarından faydalanarak silahlanmaya itti. Savaş gene kaçınılmaz görülmekteydi.

SİLAH(SIZ)LANMA

1920'ler askerî bütçelerde kısıtlamaların, silahsızlanmanın yıllarıydı. 1930'larda ise geniş ölçekli bir yeniden silahlanma dönemi yaşandı. Birinci Dünya Savaşı öncesindeki silahlanma yarışına adeta tekrar dönüldü. Bu süreç; Japonya, İtalya ve Almanya'nın ciddi bir tehdit olmasından çok önce başladı. 1934'te dünya genelindeki askerî harcamalar on yıl öncesine göre iki kat artmıştı, silah ticaretinin hacmi ise 1932 ile 1937 arasında, yani sadece beş sene zarfında, üçe katlanacaktı.[15] Yeni silahlı kuvvetlerin oluşumunun bir nedeni dünya ekonomisinin çöküşü, diğeri ise Milletler Cemiyeti'nin kolektif güvenliği sağlayamamasıydı. Sonuç olarak askerî güç bir kez daha siyaseten hayatta kalmanın anahtarı olarak görülmeye başlandı. İngiltere ve Fransa'da mütevazı gelişmeler yaşanırken bu silahlanma rüzgârının merkezinde Almanya ve Sovyetler Birliği bulunmaktaydı. 1930'ların sonuna gelindiğinde, bu iki devlet de "askerî süper güç" olmaya en yakın olanlardı, çünkü hem Hitler hem de Stalin büyük çaplı ve uzun süreli bir savaşa göre hazırlanıyordu.

15 Donald Cameron Watt, *How War Came: The Immediate Origins of the Second World War, 1938–1939*, Pantheon, New York 1989, s. 56-64.

Almanya'daki silahlanma, gizli bir şekilde, daha Nazi devleti kurulmadan önce başlamıştı, ama asıl artış 1933 yılında Hitler'in iktidara gelmesiyle yaşandı. Üç yıllık dikkatli bir hazırlık ve yeniden yapılanmanın ardından Hitler askerî hazırlıkların hızlandırılmasını emretti. 18 Haziran 1935 günü imzalanan İngiliz-Alman Donanma Antlaşması, Almanya'nın donanma açısından kısıtlı da olsa yeniden silahlanmasına izin verdi. Hava Kuvvetleri (Luftwaffe) Komutanı Hermann Göring sorumluluğunda "Dört Yıllık Plan" hazırlandı. Plan, 18 Ekim 1936'da ilan edildi ve Almanya yeni bir savaş için hazırlanmaya başladı. Bir ekonomik ablukaya maruz kalma durumu hesaba katılarak, planın hayata geçirilmesi sırasında ihtiyaç duyulan hammaddelerin büyük bir kısmı ülkenin öz kaynaklarından sağlandı. 1938'de Almanya millî gelirinin yüzde 17'sini askerî harcamalara yatırırken bu oran İngiltere ve Fransa'da sadece yüzde 8'di.[16] Ocak 1939'da Hitler, deniz aşırı bir savaş filosu için "Z-Planı" adı verilen bir programı onayladı. Altı büyük savaş gemisi için hemen çalışmalara başlandı. Aynı yıl, Almanya'daki sanayi yatırımının üçte ikisi savaşla ilgili projelere ayrılırken sanayi alanındaki işgücünün dörtte biri de ordu için çalışıyordu.

Sovyet lideri Stalin ise daha Hitler iktidara gelmeden önce, 1932'de yeniden silahlanma programını başlatmıştı. Marksist teoriye inanan Sovyet yönetimine göre, 1929 Ekonomik Krizi kapitalist dünyada yeni bir savaş çağına neden olacaktı. Almanya gibi Sovyetler Birliği de silah üretmek için gerekli olan hammaddelere ve makineleşmeye odaklandı. 1917 Rus Devrimi'nden sonra, komünist Kızıl Ordu'yu kurmak için hızla terfi ettirilen birkaç genç subaydan biri olan Mikhail Tukhachevsky, 1920'lerde binlerce tank ve zırhlı aracın yürüttüğü hızlı ve hareketli savaş hakkında yeni fikirler ortaya koymuştu. 1932'de Sovyetler Birliği'nin yeniden silahlanmasına nezaret etmek üzere Silahlanma Şefi olarak atandı. 1936'da ise Savunma Bakanlığı Komiserliği görevine

16 Alan S. Milward, *War, Economy and Society*, University of California Press, Berkeley 1977, s. 114.

getirildi. Tukhachevski'nin itibarı artarken her nedense Stalin, Haziran 1937'de tutuklanmasına ve yargılanmasına izin verdi. Tukhachevski 11 Haziran'da diğer üst düzey yedi askerî komutanla birlikte idam edildi. Ancak hazırladığı program kendisinden sonra gelenler tarafından devam ettirildi. 1938 yılında başlatılan III. Beş Yıllık Plan'da her yıl için askerî harcamalarda yüzde kırka varan bir artış öngörülmüştü.[17] Endüstriyel yatırımın üçte ikisi de yeni askerî araç üretimine ayrılmıştı.[18] Sonuç olarak, 1939'da Sovyetler Birliği, büyük güçler arasında en fazla sayıda uçak ve tanka sahip devlet olmuştu. Üstelik başlatılmış olan donanma programı sayesinde Stalin'in emrinde on beş büyük savaş gemisi bulunmaktaydı. Ancak bunlar 1941 yılındaki Alman saldırısı karşısında yetersiz kalacaktı.

İngiltere'de ise hükümet savunma bütçesini düzenlemekle birlikte diğer tüm kamu harcamaları ile de uğraştı. Hükümet, savunma planlamasını Avrupa'da en az on yıl boyunca savaş olmayacağı öngörüsüne dayandırdı. "On Yıl Kuralı" olarak adlandırılan bu anlayış 1920'lerde her yıl yenilendi. Daha sonra kural, beş yıla indirildi. Öncelik, imparatorluğun Hindistan, Irak, Ürdün ve Filistin topraklarının korunmasına ve denetimine verildi. Sonuç olarak İngiltere'de, anakaranın savunması için harcanacak az şey kaldı. Ancak bu durum, hiçbir şey yapılmadığı anlamına da gelmiyordu. İngiltere 1934 yılında askerî kuvvetlerini geliştirmeye başladı ve 1936'da, uyguladığı programı hızlandırma kararı aldı. Yüzbaşı Basil Liddell Hart ve Tümgeneral John Fuller tarafından tankların, "ordunun ana gücü olarak düşman kuvvetlerine karşı kalabalık bir şekilde kullanılması" stratejisi ortaya kondu. Hızlı ve modern bir tank geliştirmek ile zırhlı ve mekanize tümenleri organize etmek için sarf edilen çabalara muhafazakâr yaklaşımlar ve ağır eleştirilerle darbe indirildi. 1939'a gelindiğinde, İngiltere'nin Avrupa'da savaşa hazır tek bir zırhlı ve mekanize

17 Watt, *a.g.e.*, s. 72.

18 Simon Sebag Montefiore, *Stalin: The Court of the Red Tsar*, Vintage, New York 2003, s. 29-30.

ülmeni vardı. Üstelik İngiliz tankları, diğer büyük kara orduları tarafından geliştirilen tank standartlarını yakalamaktan uzaktı. Londra'nın asıl üzerinde durduğu nokta, modern bir hava gücü oluşturmaktı. Yapılan harcamaların yaklaşık yüzde kırkı Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne gitmekteydi. Bu amaçla yeni bir uçak prototipi geliştirildi. 1936 yılında görücüye çıkan tek kişilik avcı uçağı Supermarine Spitfire kabul gördü. Britanya Muharebesi'nde önemli bir rol oynayacak olan Spitfire'lar, Hurricane uçakları ile birlikte İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin vurucu gücü oldu. 1939'da İngiltere -savunma harcamalarının yaklaşık yüzde kırkı hava gücüne harcandığından- sayı bakımından Almanya kadar uçak üretebilmekteydi. Londra gelecek savaşın yoğun olarak hava hâkimiyetine dayanacağını öngörürken Paris önceliği savunmaya dayalı bir stratejiye vermişti.

1930'larda Fransa'da, Alman tehdidine karşı sağlam bir savunma duvarı yapma fikrinde karar kılındı. Adını 1929-31'de Fransa'nın Savaş Bakanı olan André Maginot'dan alan Maginot Hattı, Kuzeydoğu Fransa'da inşa edildi. Böyle bir yapının vücuda getirilmesinin iki nedeni vardı. Birincisi, Birinci Dünya Savaşı sırasında, kalelerin Alman topçu saldırılarına başarıyla karşı koymasıydı. Diğeri ise daha pratik bir nedendi; askerî insan gücünden tasarruf etmek. Maginot Hattı, o güne kadar yapılmış en muazzam tahkimattı. Betonu çok kalın, silahları gelişmiş ve ağırdı. Modern bir şehri andırıyordu. Görev yapacak birlikler için klimalı yaşam alanları, hastaneler, dinlenme bölümleri, tedarik depoları ve bunları birbirine bağlayan yeraltı demiryolu hatları vardı. Bu sayede askerler ve mühimmat rahatlıkla yeraltından nakledilerek tahkimatın güçlü savunma noktalarına ulaştırılabilmekteydi. Fransız savunma bütçesinin büyük bir kısmını tüketen Maginot Hattı, aslında sadece Fransız-Alman sınırını kapsayan fiziksel bir engel değil, Fransızların kendilerini güvende hissetmelerini sağlayan psikolojik bir kalkandı. Fransa, hazırlıklarını bu hatla sınırlı tutmadı. 1936'da hükümet üç yıllık büyük bir yeniden silahlandırma programı başlattı. Zamanın en iyi tanklarından ve uçaklarından bazıları inşa edilmeye başlandı. Siyasi sorunlar ve

Levent Şahverdi Arşivi

emek gücüyle olan anlaşmazlıklar ilerlemeyi geciktirse de Fransa 1939'da, askerî malzeme bakımından, yeni bir çatışmaya bir öncekinden daha fazla hazırdı, ancak stratejik açıdan büyük noksanları vardı. 1940'ta bunun bedelini ağır bir şekilde ödeyecekti.

Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa'da yaşanan bu yeniden silahlanma sürecinden görece uzak kaldı. İnanılması güç ama Amerikalı askerlerin büyük bir kısmı tatbikatlarda sahte tanklar kullanıyorlardı. Ülke coğrafi olarak kendini güvenli hissediyordu ve güçlü bir pasifist lobi toplumda etkiliydi. Bu lobi İngilizlerden ilham alıyordu.

1930'lar silahlanmaya karşı gelişen bir pasifist harekete de şahitlik etti. Bu, 1914-18 arasındaki dehşetin tekrarlanabileceğinden duyulan korkunun bir ürünüydü. Hareket özellikle İngiltere'de etkiliydi. 1933 yılına gelindiğinde, Oxford Üniversitesi Birliği bu hareketin başını çekmekteydi. "Hiçbir koşulda Kral ve Ülke için bir daha savaşılmayacak" anlayışı oylandı. 173 redde karşılık 275 kabul oyu alan bildiriye basında kapsamlı bir şekilde yer verildi.[19] Sağ ideolojinin popüler gazeteleri, İngiltere'nin en eski üniversitesinin öğrencileri arasında yaygın bir korkunun var olduğunu manşetlerine taşıdılar. Birinci Dünya Savaşı'nı yaşamış, yetkili konumda bulunan kişiler de öğrencilerle aynı fikirdeydi. Bazı İngiliz ve Fransız politikacıları, Hitler'e istedikleri verildiği takdirde Avrupa'da yeni çatışmadan uzak durulacağını düşünmüyorlardı. Oysa tam tersi olacaktı. Bu tutum Hitler'i şımartacak, kendisinin engellenemez olduğuna inanmasına neden olacak, Polonya'yı işgal ederken kimsenin müdahale etmeyeceğini düşünmesine yol açacaktı.

WEİMAR CUMHURİYETİ'NDEN NAZİ DEVLETİ'NE

Birinci Dünya Savaşı, Hitler'in hırslarını biçimlendirecek şartları oluşturmuş, Alman anayurdunda ve halkında kalıcı

19 Peter Clarke, *Hope and Glory: Britain 1900–1990*, Allen Lane, Penguin Press, London 1996, s. 44.

izler bırakmıştı. Gerçi Alman topraklarında diğer Kıta Avrupası devletlerinde olduğu kadar silahlı çatışma yaşanmamıştı. Ancak uygulanan abluka, bir yandan yiyecek kıtlığına, diğer yandan da toplumsal şartların bozulmasına yol açmıştı. Örgütlü işçiler diğerlerine göre daha iyi durumdaydı. Silah fabrikalarındaki çalışma olanakları işlerine yaramıştı, ancak bu durum toplumsal tabakaların kendi içindeki gerilimleri arttırdı. Dört yıl boyunca çekilen yokluğun neden olduğu yaygın muhalefet ve düşmanlık, savaşın hemen sonunda devrimci bir şiddet dalgası olarak patladı.

1918 Eylül ayından itibaren Alman askerî liderleri büyük bir yenilgiyle karşı karşıya olduklarını fark edip savaşı bir an evvel bitirecek bir yol arayışına giriştiler. İtilaf Devletleri Almanya'da yönetim değişikliği olmadıkça ateşkes yapılmayacağını söylediler. II. Wilhelm önce direndi, daha sonra ülkeyi terk ederek Hollanda'ya sığındı. Bunun üzerine 11 Kasım'da ateşkes imzalandı, ancak Almanya durulmadı. Kasım 1918'de Almanya, cılız bir demokrasiye sahip cumhuriyete dönüştürüldü. Sosyal Demokratik Parti, en geniş kitlesel desteğe sahip siyasal hareket olarak iktidardaydı. Ne geleneksel toplumsal güçler ne de popüler milliyetçi sağ güçler, Marksizm'in zaferi olarak gördükleri bu yeni sistemden memnundular. 1918-1919 arasındaki politik değişim, Alman toplumunda, 1933 yılına kadar varlığını koruyacak olan keskin bir kutuplaşma yarattı. Savaş Almanya'nın uzun süreli ekonomik ve ticari büyümesini durdurdu. Artık Büyük Güç olma iddiası kalmamıştı. Ödenmesi mümkün olmayan bir savaş borcuna mahkûm edildi. Kaynakları İtilaf Devletleri tarafından denetim altına alındı.

Silahların susmasını takip eden aylarda devrimci krizler yaşandı. 1919 Ocak'ında başarısız bir komünist ayaklanma yaşandı, Bavyera'da ise bir Sovyet Cumhuriyeti ilan edildi. Bu arada Ruhr bölgesindeki işçiler radikal politik değişiklikler için milis kuvvetler kurarak mücadeleye giriştiler, bu eylemleri 1919 yılının ortalarına kadar devam etti. Alman devrimci düşüncesi aslında bastırılmış öfkenin ve hayal kırıklıklarının bir anda patlamasından başka

bir şey değildi. Savaş öncesinin radikalleri, yenilgi sonrasında ortaya çıkan krizi fırsata çevirmeyi deneyerek 1918-1919 kışında bütün Almanya'ya yayılmış olan devrimci konseylerde güçlerini arttırmaya çalıştılar, ancak geniş ölçekli bir destek asla sağlayamadılar. 1919 yılının Ocak ayında, çoğunluğunu merkezdeki ve sol kanattaki partilerin elde ettiği kurucu bir meclis oluşturuldu. Weimar'da toplanan delegeler demokratik bir anayasa ilan ettiler, toplantı yerinden aldığı isimle Weimar Cumhuriyeti kurulmuş oldu. Sosyal demokratlar iktidara gelmişlerdi, ama liderleri Frederick Ebert, göreve başlar başlamaz çok büyük bir krizle karşılaştı. Aşırı solcuların başlattığı ayaklanmalar Freikorps adındaki gönüllü kuvvetlerin yardımıyla bastırılarak düzen sağlandı, ancak Freikorps'ların büyük bir kısmı demokrasi karşıtıydı.

Spartakist - Freikorps Çatışması

Aslında Almanya'daki sosyalist görüş biri devrimci, diğeri ise reformcu olarak iki kola ayrılmıştı. Reformcu eğilimin lideri Edward Bernstein, eylemcilerin lideri ise Rosa Luxemburg idi. Ebert ile Bernstein-Luxemburg ikilisi, başka bir deyişle, tarihin garip bir cilvesi olarak sosyalizmi savunan bir görüşün iki ucu, karşı karşıya gelmişti. Aşırı sağcılar, onların birbirleriyle mücadele etmesinden faydalanarak ülkedeki egemenliklerini arttırmaya çalıştılar. 1919 yılının Ocak ayı başında Berlin'de Spartakist ayaklanma başladı. Ayaklanmanın başında Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht vardı. Spartakistlerin ayaklanması karşısında hükümet bazı tedbirler almak zorunluluğu duydu. Freikorps adı verilen gönüllüler, solcuların ayaklanmasını bastırmak için mücadeleye girdiler. Freikorps'un çoğunluğu savaş sonrasının işsiz kalmış askerlerinden oluşuyordu. Aslında amaçları, sadece ayaklanmayı bastırmak değil, Bolşevizm'e karşı savaşmaktı. Berlin sokakları savaş alanına döndü ve nihayetinde Luxemburg ve Liebknecht yakalanıp öldürüldüler.

Alman delegasyonu, 7 Mayıs 1919'da Paris Barış Konferansı'na katıldı. Dışişleri Bakanı Kont Brockdorff-Rantzau kendileri için hazırlanmış antlaşma metniyle karşılaştığında şaşkınlığını gizleyemedi. Maddeler en gerçekçi politikacıların bile beklediklerinin çok ötesindeydi. Almanya fiilen yok ediliyordu. Ancak çare yoktu, 28 Haziran 1919 günü imzalar atıldı. Almanya, topraklarının yüzde13'ünü kaybetti. Sanayi bölgeleri elinden alındı. Savaş tazminatı, enflasyondan etkilenmemesi için "altın mark" üzerinden hesaplandı. Ticaret filosunun yüzde doksanına el konuldu. Alman nehirleri uluslararası trafiğe açıldı. Denizaşırı varlıkları dondurulduu, bir daha asla kullanılamayacaktı. Kolonileri Milletler Cemiyeti tarafından önce denetim altına alındı, ardından İngiltere, Fransa ve Japonya'ya dağıtılarak bu ülkelerin mandater yönetimlerine bırakıldı. Versailles Antlaşması askerî açıdan da Almanya'yı yok etti. Lağvedilmiş daimi ordu, yerini uzun süreli sözleşme imzalamış 100 bin personele bıraktı. Komutanlar açığa alındı. Askerî okullar ve ordu tesisleri kapatıldı. Rhine bölgesi askerden arındırıldı ve İtilaf Kuvvetleri tarafından işgal edildi. Antlaşma uyarınca artık Alman hava gücü yoktu. Deniz gücü ise altı küçük savaş gemisi, altı kruvazör, on iki destroyer ile sınırlandırılıp denizaltıya izin verilmedi. Almanya'nın olası bir saldırısına karşı her türlü silahlanma yasaklandı. İtilaf Kontrol Komisyonu tarafından ülkenin silahtan arındırılması denetlendi ve silahsızlanma prosedürüne uyup uymadığı kontrol altında tutuldu.[20] En ağır darbe ise antlaşmanın 231. maddesiyle gelmişti: Almanya savaşı başlatan taraf olarak suçlu olduğunu itiraf ediyordu.

Bütün bunlar karşısında yapacak bir şey yoktu. Almanya güçsüzdü. 1925-1929 arasında Dışişleri Bakanlığı yapan Gustav Stresemann İtilaf Devletleri ile savaşmak yerine onların kurduğu yapıda yer almanın daha yararlı olacağına inanıyordu. Bu sürede Almanya, Locarno Antlaşması'nı imzaladı. 1926 yılında da Milletler Cemiyeti'ne üye oldu. 1924-1928 arasındaki ekonomik ve siyasal istikrarı onarma çabaları 1928-1932 yılları arasında

20 Andelman, *a.g.e.*, s. 87.

Levent Şahverdi Arşivi

yaşanan durgunluk ve gerileme ile yok oldu. Birçok Alman için bu durum; yenilgi, devrim ve enflasyon sürecini tamamlayan son darbeydi. Ilımlı merkez partiler gözden düştü, parlamenter siyasete duyulan güven azaldı. Almanya'da bir grup, yaşananlara ve sisteme kuvvetli bir tepki duymaktaydı. Bunlar giderek güçlenen Alman aşırı milliyetçileriydiler. İçlerinden çıkan partilerden biri de Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei [NSDAP]), bilinen adıyla Nazi Partisi'ydi. Parti, küçük bir azınlığın desteklediği kırılgan bir yapıdan parlamenter gücü ele geçirmeye aday kitlesel bir harekete dönüşecek, ardından da Almanya'nın geleceğini ipotek altına alacaktı. Bunu sağlayan da partinin yeni lideriydi: Adolf Hitler.

NAZİ DEVLETİ

Nazi Almanyasının lideri Adolf Hitler'in yükselişi aslında kaçınılmaz falan değildi; bu, şansın, yalanların ve cinayetlerin zaferiydi. Devrilmez diktatör imajının arkasında, zafer kazanacağı hiç de kesin olmayan bir adam vardı.

Adolf Hitler, 1907'de 18 yaşında Viyana'ya geldiğinde en büyük hırsı Güzel Sanatlar Akademisi'ne kabul edilmekti. Küçük kasabadan büyük şehre gelmiş bir genç olarak birkaç yıl eskizler ve suluboya resimler yaptı. Yetenekliydi, ancak yaptıkları, akademi standartlarına ulaşamıyordu. İki kez reddedildi. Akademiye kabul edilmemiş olması insanlık için büyük bir kayıptı; orta karar bir ressam olarak kariyer yapsaydı Almanya büyük bir diktatörden kurtulmuş olurdu! Hayatını kazanmak için duvar boyamaya başladı. Dışlanma ve başarısızlık nedeniyle Hitler'in burada duymaya başladığı öfke, gelecek yıllardaki bütün eylemlerini şekillendirecekti.

2 Ağustos 1914'te, 25 yaşında, bir açıklamayı dinlemek üzere Münih sokaklarını doldurmuş olan inançlı kalabalığın içinde idi. Almanya; Rusya ve Sırbistan'a savaş açmıştı. Hitler'in o anda hissettikleri, kariyer yolculuğunun başlangıcı oldu. Daha büyük bir Almanya için savaşacak olmanın hazzını yaşıyordu. Bizzat

kendisini Almanya'nın büyüme sebebi olarak görüyordu. Alman ordusuna gönüllü yazıldı. Bu durum ona hayatında ilk defa gerçek bir amaç vermişti. Rolünü bulmuştu. İlk kez bir yerlere ait oluyordu. Ön cephede bir kurye olan Hitler hem cesur hem de şanslıydı. Birkaç kez ölümle burun buruna geldikten sonra onbaşı rütbesine yükseldi. 1918 yılının Ekim ayında İngilizlerin düzenlediği bir gaz saldırısı nedeniyle geçici bir körlük yaşadı. İyileşirken Almanların teslim olduğunu duydu. Birinci Dünya Savaşı'nın sonucu Hitler için korkunç bir haberdi, Almanlar için ise korkunç bir şok oldu. Yenildiklerini bildiren ateşkes imzalanırken Alman birlikleri neredeyse Fransa'nın göbeğindeydi. Bütün Belçika Alman işgali altındaydı. Rusları yenmişlerdi. Ayrıca savaş boyunca Alman Genelkurmayı halka sürekli iyi haberler vermişti. 1918 yılının Kasım ayında karşı karşıya kaldıkları bu yenilgiyi ne asker anlayabilmişti ne de halk.

Bu tuhaf yenilgi "sırtından vurulmak" teorisini ortaya çıkarmıştı; "solcu liberallerin, Yahudilerin, Katolik Merkez Parti'nin, sosyal demokratların, Marksistlerin oluşturduğu ülke içi bir koalisyon, cesur Alman ordusunu sırtından vurmuştu."[21] Savaşın ardından ülkede neredeyse anarşi başlamıştı. Bir komünist devrim denemesi gerçekleşmiş, ardından da bir karşı devrim yapılmıştı. 1919 yılının Şubat ayında, acı bir şekilde bölünmüş Almanya'da kırılgan bir demokrasiye dayalı, sorunlu bir Cumhuriyet vardı. Almanya'da yüz binlerin oluşturduğu silahlı birlikler hâlâ ihanete uğradıklarına inanıyorlardı. Bunlar, yeni bir paramiliter dalganın üyeleriydi. Bu önemliydi, çünkü birçok Nazi bu birliklerin içinden çıkacaktı. Hükümet de buna izin veriyordu, zira Birinci Dünya Savaşı sonucunda Alman ordusu yalnızca 100 bin kişi ile sınırlandırılmıştı. Paramiliter liderlerden biri olan Ernest Röhm geri dönen askerlerden topladığı silahlarla oluşturduğu stoklar

21 Otto Friedrich, *Before the Deluge: A Portrait of Berlin in the 1920s*, Harper & Row, New York 1972, s. 45-46.

nedeniyle "makineli tüfek kralı"[22] olarak anılıyordu. O zamanlar küçük bir siyasal oluşum olan Alman İşçi Partisi'nin Münih toplantısında Hitler'le tanıştı.

Nazi Partisi'nin temelleri aslında Almanya'nın güneyinde, Bavyera'da atılmıştı. İlk adı Alman İşçi Partisi'ydi. Kurucusu Anton Drexler adlı, el yapımı alet üreten biriydi. 1919 yılının Eylül ayında partiye Adolf Hitler katıldı. Kâğıt üzerinde partiye 555. üye olarak katılmış görünüyordu, aslında sadece 55. üyeydi; sayı fazla görünsün diye üyeler beş yüzden itibaren numaralandırılmaya başlanmıştı. Parti, 1920 yılının Şubat ayında "25 ilke" adlı bir program yayınladı. Bu metni hazırlayanlardan biri Hitler, diğeri ise Gottfried Feder'di. Birlikte uyum içinde çalışmışlardı, çünkü Feder hem antikapitalist hem de Yahudi karşıtı bir ekonomistti. Stratejik açıdan güçlenmek ve bir kitle partisi olmak adına Nisan 1920'de partinin ismi Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi olarak değiştirildi. Kısa süre sonra Hitler, Yahudiler, solcular ve Berlin'deki ulusal hükümet aleyhinde kışkırtıcı konuşmaları ile dinleyicileri coşturan, halkın bütün dikkatini üstüne çeken ünlü bir hatip olmuştu. Temmuz 1921'e gelindiğinde ise partinin başkan koltuğunda oturuyordu.

1923'teki ekonomik çöküş ülkeyi tam bir kargaşaya sürükleyince Alman hükümeti buna baskı makinesi ile karşılık verdi: Sürekli para basıldı. Bu durum, trilyonlarca mark, sadece bir Amerikan dolarına eşit hale gelinceye kadar devam etti. Bavyera, Hitler de dâhil olmak üzere radikal sağcıları mıknatıs gibi kendine çekmeye devam ediyordu. Bu bunalımın ortasında Bavyera Eyalet Komiseri Gustav Ritter von Kahr, Berlin'deki ulusal hükümeti devirmenin tam zamanı olduğunu düşünüyordu. Kahr ve kendisini destekleyenler, Hitler'i çok yararlı bir müttefik olarak görüyorlardı. Röhm ve Hitler hazırdılar: Röhm'ün paramiliter güçleri Hitler'in kendilerine verdiği ilhamla her türlü isyanda Kahr'a yardım edebilecek konumdaydılar. Zaten Hitler de bir fırsat kolluyordu; ihtilal,

22 Andreas Hillgruber, *Germany and the Two World Wars*, (Translated by William C. Kirby), Harvard University Press, Cambridge 1981, s. 148.

beklediği şey olabilirdi. Darbe hazırlamak için olası bir koalisyon öngörüyordu. Ancak Gustav von Kahr, Alman ordusu tarafından ciddi şekilde uyarılınca geri adım atıp beklemeye karar verdi. Bunu duyan Hitler sinirden küplere bindi. Hücum birliklerini (Sturmabteilung, SA ya da Fırtına Birlikleri olarak da bilinir) öyle bir noktaya getirmişti ki artık geri dönmeleri mümkün değildi.

Hitler hücum birliklerini Gustav von Kahr'ın konuşma yaptığı büyük bir birahanenin dışında topladı. İçeri girdi, bir masanın üstüne fırlayıp havaya ateş etti ve ihtilalin başladığını ilan etti. Tarihe "Birahane Darbesi" olarak geçen süreç başlamıştı. Orada bulunanları hükümete karşı yürüyüş yapmaya davet etti. Ona göre halk bir şekilde yürüyüşün çevresinde toplanacak ve böylece kitleler hükümete karşı ayaklanmış olacaklardı. Kendisini izleyenleri sokağa döktü. Ancak halk ayaklanmadı. Hitler ve SA'lar büyük bir meydana yaklaştıkları sırada Münih polisi ile karşı karşıya geldiler. Önce kimin ateş ettiği asla öğrenilemedi. İki dakika sonra SA'lardan on dört kişi ve dört polis ölmüştü. Hitler'in ise omuzu çıkmıştı. Kaçmayı başardı, ama iki gün sonra tutuklanıp Lansberg cezaevine konuldu. Vatana ihanet suçundan yargılanmayı bekliyordu. Hapishane psikoloğuna şöyle demişti: *Ben bittim. Eğer bir tabancam olsaydı onu kullanır, hayatıma son verirdim.*[23]

Hitler, aslında korkunç bir siyasi yenilgi olan bu durumu kısa bir süre sonra, 1924 yılının baharında görülen davada siyasi bir zafere dönüştürmeyi başardı. Duruşma sırasında doğrudan yargıçlara dönerek sertçe konuştu: *Siz de bu demokrasinin sona ermesini istiyorsunuz, ancak cesaretiniz yok. Benim ilkelerimi savunacak cesaretim var, bu beni suçlu kılıyorsa o zaman itiraf ediyorum; iddia edildiği gibi suçluyum, çünkü bu düşünce ile ilgili, 1914 çukurlarında doğmuş bir vizyonum var.*[24]

23 Ian Kershaw, *Hitler 1889–1936: Hubris*, W. W. Norton, New York 2000, s. 201.

24 Alan Bullock, *Hitler: A Study in Tyranny*, Harper & Row, New York 1962, s. 59.

Sağcı mahkeme Hitler'in savlarına katılıyordu ancak ondan bir lider ya da bir kahraman yaratmayı hiç mi hiç istemiyordu. Hitler'in yaptığı konuşma, gazete manşetleriyle Almanya'nın dört bir tarafında duyuldu. Lansberg cezaevinde geçirdiği zaman Hitler için bir dönüm noktası oldu. İmajını değiştirdi. Halkı ayaklandırmaya çalışan konuşmacı kimliğinin üstünü örtüp vizyon sahibi siyasetçi rolünü benimsedi. *Mein Kampf* yani *Kavgam* adlı eserini hapishanenin 7 numaralı hücresinde yazmaya başladı. Yarı Nazi manifestosu yarı kendi yaşam öyküsü olan metin, aslında darbe denemesinden öğrendiklerinin bir toplamıydı. Hitler, bu başarısızlıktan önemli bir ders almıştı; demokratik siyaseti kullanacaktı. Artık siyasi bir kitle hareketi yaratmanın şart olduğunu düşünüyordu. Temelde ihtilalci gücü elinde bulundurmak için demokrasi dersini iyi çalışmalıydı.

Gelişmiş kitle iletişim araçlarının olduğu bir demokraside, Lenin'in yaptığı gibi, kurumları devirerek ihtilal yapmanın mümkün olmadığını anlamıştı. Kararını vermişti: Demokrasiyi yenmek için demokratik araçları kullanarak önce yasal olarak güç kazanacak, sonra demokrasiyi yıpratacak, sistemin yetersizliğini ortaya koyduktan sonra da demokrasiyi yıkacaktı. Hitler, Kasım 1924'te Lansberg cezaevinden çıktı. 1929 yılında, Büyük Bunalım'ın başlangıcında, uçlardan Alman siyasetinin ana akımına doğru kayış gösterdi. Demokratik yöntemleri kullanma stratejisi ile uyumlu bir şekilde, kayda değer bir modern siyasi hareketin başındaydı artık. Nazi Partisi'nin ülke çapında çalışma alanı vardı. Kurdukları ofis ağının görevi, Nazi mesajını yaymaktı. Hitler'in ve Nazilerin en çok önem verdiği şeylerden biri de propagandaydı.

Merkez, ana örgütlerden bilgi istiyor, onlar da bilgi toplamak için daha alt örgütleri görevlendiriyorlardı. Aslında yaptıkları, kabaca sorgulama ya da bir anketti; halk nelerden hoşlanıyor nelerden hoşlanmıyor, işe yarayan şeyler nelerdir işe yaramayanlar nelerdir. Bu bilgiler toplandıktan sonra emir komuta zinciri ile yukarıya iletiliyordu. Bu arada tüm örgüt elden geçirildi. Hatta Hücum Birlikleri, SA'lar, bile baştan yapılandırıldı: Asker rolü

oynamak ya da askerî bir darbe yapmak üzere değil, propaganda birliği olarak hareket etmeye başladılar. Hitler'e göre bunun anlamı broşür dağıtmak, gösteri yürüyüşleri düzenlemek, bayraklar asmak gibi rutin işlerin yanı sıra gerektiğinde siyasi rakiplere karşı şiddet kullanmak ya da rakiplerinin toplantılarını bozmak gibi şeylerdi. Artık hükümete karşı değil, siyasi alandaki rakiplere yönelik hareket edeceklerdi. Nazilerin başlıca rakipleri, devrim nutukları atan komünistlerdi. Hitler onların tamamen yok edilmesini istiyordu. Orta sınıf Almanların çoğu da bunu onaylıyordu. SA'ların şans eseri solcularla karşı karşıya gelip çatışmaya girmesi büyük bir lütuf olarak kabul ediliyordu. Bu durum Nazilerin kafasındaki "Marksistlerden kurtulmak" anlayışının ne olduğunu gösteren önemli bir örnekti.

Hitler durmak bilmiyordu; uçakla seyahat ederek yedi günde yirmi şehre gitmeyi başardı. En etkili temalarından biri, demokrasinin işlemediğiydi. Hitler, sistemle alay ediyordu, çünkü bu çok kolaydı: *Almanya'daki insanlar benim Alman olmadığını söylüyorlar, çünkü bu berbat sistemi, otuz yedi siyasi partinin hâkim olduğu bu sistemi sona erdirmek istiyorum. İşçi sınıfının kendi partileri var, elbette tek parti değil, bu çok az olurdu, onlara üç dört siyasi parti lazım. Çok daha zeki olan burjuva sınıfının ise daha da fazla partiye ihtiyacı var; kırsal kesimin de kendi partileri var tabii üç dört tane. Haliyle toprak sahibi beyefendiler de kendi dünya görüşlerini kendilerine has enteresan siyasi yöntemlerle duyururken bir partiye ihtiyaç duyuyorlar. Oysa Nasyonel Sosyalist İşçi Partisi olarak biz, bütün Almanya'da yaşayanları kucaklayan bir ideolojiye sahibiz. Birlik olmanın önemini biliyoruz, birlik olmak için çalışıyoruz. Küllerinden doğan bu hareket adeta Almanya'nın yeniden doğmasını sağlayacaktır.*[25]

Partinin yayılmacı ırkçı ideolojisinin içinde boğulmuş olmayan birçok Alman, bu sözleri birleşmiş bir Almanya düşü olarak algılıyordu. Milli birlik fikri çok güçlü bir mesajdı. Parçalanma ne

25 Kershaw, *a.g.e.*, s. 243.

kadar fazlaysa Almanya'daki bütün uzlaşmazlıkları aşabileceğini iddia eden bir hareketin çekiciliği de o kadar fazla oluyordu. Halk, genç ve dinamik bir kadroya sahip Nazilerin herhangi bir insanın bireysel olarak gösterdiğinden çok daha fazla bir çaba gösterdiğini hissediyordu. Özellikle Nazilerin kadın kolları şöyle diyorlardı: *Biz hareketimize aidiz, bir partiye değil. Herkes mutfağımıza girip çorbamızı içebilir. Bir dikiş kooperatifimiz var, çocuklar için çocuk bakım servisimiz var, şarkı söyleyen bir topluluğumuz var. Herkesi bir arada görmek istiyoruz.*[26] Aslında demografik olarak bakıldığında Hitler'e en fazla oy veren kadınlardı. Hitler, kadınların kitlesel hareketler ve sonrasındaki değişim sürecinde üstlendikleri rolü çok iyi anlamıştı.

Mitingleri sırasında kendisini dinleyenleri kolayca etkileyen çok ateşli bir konuşmacıydı. Klasik bir konuşma sırasında kükrer gibi konuşur, kürsüye yumruğunu indirir, kasıla kasıla yürür, sonra alkış sesinde geri çekilir, saçını gözlerinin önünden çeker ve neredeyse uysal bir görünüşe bürünürdü. Aslında bunların hepsi senaryoydu. Konuşmaları öncesinde, söyleyeceklerini ayna karşısında defalarca tekrar ederdi, hatta hareketlerinin fotoğraflarını çektirip değerlendirirdi. Konuşma salonuna yerleştirilmiş alkışçılar da uygun zamanda alkışın başlamasını sağlarlardı. Kısacası Hitler, neyin ne zaman olacağını önceden bildiğinden konuşması sırasında salona hâkim olduğu izlenimini verirdi.

Hitler'in güç edinme süreci propaganda başarısı kadar sosyolojik yapıya ve ekonomik travmalara da dayanıyordu. Almanya'nın yaşadığı mali ve finansal sorunlar sosyolojik çalkantıları da beraberinde getirdiğinden halk bir çıkış yolu aramaktaydı. Hitler, konuşmalarında, bu durumu temel olarak demokrasiye fatura ettikçe halkın sisteme karşı güvensizliği arttığı gibi diğer siyasi aktörlerin demokrasiyi öven konuşmalarına karşı da tepki oluşuyordu. Toplumda yapay bir korku oluşturmaya başlayan Nazi söylemi kendi gerçeklerini yaratıp insanları inandırmayı başardı.

26 Richard J. Evans, *The Third Reich in Power*, Penguin Press, New York 2005, s. 68.

Bu gidişe karşı mücadele veren bir avuç gazeteci *Münchener Post* gazetesinde cesurca yazılar kaleme alarak Nazilerin gerçek yüzünü ortaya çıkarmaya çalıştı. Hitler'in söylemlerini "büyük bir yalan" olarak tanımlıyorlardı. Gazeteye göre Nazilerin yükselişi bir cinayet hikâyesiydi ve Hitler ciddi bir siyasetçiden çok bir gangsterdi. Gazetenin ilk sayfalarına, bıçaklanma ve boğulma haberleri ile Nazilere rakip partililerin nasıl ortadan kayboluverdiklerini anlatan haberler yan yana koyuluyordu.[27] Hitler, *Münchener Post* gazetesinin ofislerine Nazi Partisi'nin SA görevlilerini gönderiyor, ofisleri talan ettirdikten sonra çalışanları tehdit ettiriyordu. Ancak muhabirler, hayatlarını tehlikeye atmaktan çekinmediler ve yazılarını sürdürdüler. Bir de sloganları vardı "Hitler'in bizden gizlisi saklısı yok."[28] Gerçekten de birçok gizli Nazi belgesi gazetede arka arkaya yayınlanmaya başladı. En önemlisi ise Nazi Partisi'nin Yahudilerle ilgili planlarının ortaya çıkarılmasıydı. *Münchener Post* gazetesi 1931 yılının Aralık ayında Nazi Partisi'nin Yahudilerle ilgili yazılı bir planı olduğunu duyurdu.[29] Bu gizli plan "Nihai Çözüm" terimini kullanıyordu. Bu, Hitler'in daha sonra gerçekleştireceği kitle katliamları ve soykırımlar sırasında da duyulacak anahtar bir sözcüktü. Böylelikle, Hitler'in Yahudilere yapacaklarını daha 1931'de planladığı ortaya koyulmuştu. Ama her şeye rağmen Hitler'in popülerliği artmaya devam etti. Oyları katlanarak artıyordu.

Hitler'in artan siyasi gücü karşısında Fritz Gelriche, Hitler'in ırkçılık fikrini tam da ona karşı kullanmaya karar verdi. "Hitler'de Moğol kanı mı var?"[30] diye sloganlaşan saldırısı Hitler'in ırk patolojisiyle ilgili zekice bir adımdı. Yaptığı şey, Hitler'in sözde ırk biliminin ileri sürdüğü, yani etrafına topladığı bütün o ırkçı sahte bilim adamlarının geliştirdiği; burun, çene ve yüzün çeşitli bölgelerine ait ölçüleri almak ve bunları Hitler'in fotoğraflarının

27 *Münchener Post*, 6 Mart 1930.
28 *Münchener Post*, 17 Şubat 1931.
29 *Münchener Post*, 5 Aralık 1931 – 6 Aralık 1931 – 7 Aralık 1931 nüshaları.
30 *Münchener Post*, 19 Aralık 1931.

yanına koyarak burnunun, gözlerinin, gözleri arasındaki mesafenin ölçülerini görmekti. Onu kendi gülünç ırk anlayışına tabi tutarak Hitler'in mükemmel bir "Aryan" olmadığını yazdı. Hem de çok ağır bir şekilde: Hitler'in bir Aryan Alman ile değil, Moğol Hakanı Cengiz Han ile daha fazla ortak yanı olduğunu söyledi. Ancak Gerlich'in bu taşlamada asıl yaptığı, Alman halkının ruhu için mücadele etmekti. Adeta "Burunların şekillerine bakmayın," diyordu "gurur duyabileceğiniz inançlara bakın, bireysel inanç özgürlüklerine bakın, fizyonomiye değil." Maalesef Gerlich, Adolf Hitler'e karşı Alman ruhu için verdiği mücadeleyi kaybetti.

1932 yılında Hitler o güne kadarki en büyük siyasi zaferini kazandı. 20 Mayıs 1928'de yüzde 2,6 olan oy oranını 6 Kasım 1932'de yüzde 33,1'e çıkardı. Seçim öncesinde fakir halka dağıtılan makarna ve kömür işe yaramıştı; Almanya'nın her bölgesinde en yüksek oyu Nazi Partisi almıştı. Alınan bazı sonuçlara parti yöneticileri bile şaşırdılar. Bazı yerlerde hiç Nazi örgütlenmesi olmamasına, bildiri dağıtılmamasına, propaganda konuşması yapılmamasına rağmen yüzde 30 ila yüzde 37 arasında oy alınmıştı. Hitler'i durdurmak mümkün değil gibi görünüyordu.

O tarihlerde Alman Devleti'nin başında Cumhurbaşkanı Paul von Hindenburg vardı. Ordunun Birinci Dünya Savaşı'ndaki efsanevi lideri parlamentoda bir çoğunluk partisi olmadığı zaman Alman Başbakanı'nı atayabilecek tek kişiydi. Hindenburg 84 yaşındaydı ve öylesine parçalanmış bir ülkeyi yönetiyordu ki neredeyse iki ayda bir genel seçime gidiliyordu. Yüzde 33,1'lik oy oranı alınınca Nazi Partisi'ni destekleyenler, Hindenburg'un Hitler'i Başbakan olarak atamasını beklemeye başladılar. Ancak Hindenburg Hitler'i küçümsedi. Onun alt tabakadan gelme pervasız bir tip olduğunu düşünüyor, iktidarı verme konusunda Hitler'e asla güvenmiyordu. Ancak Naziler olmadan bir koalisyon hükümeti kurmak da mümkün görünmüyordu. Hindenburg Hitler'e Başbakan Yardımcılığını teklif etti. Hitler bunu reddetti çünkü onun için olay çok netti; ya hep ya hiç. Hitler, Başbakan Yardımcılığını reddedince partinin çekirdeği içinde olmayanlar,

özellikle orta sınıf halk şöyle tepki gösterdi: *Niye hükümete girmiyorsunuz, biz size hükümete girmeniz, bizi temsil etmeniz ve Meclis'i temizlemeniz için oy verdik. Şu anda elinize fırsat geçti ama siz onu kullanmıyorsunuz.*[31] Orta sınıftan Nazilere oy verenlerin gözlerinin açılması Hitler'in karşılaştığı sorunlardan yalnızca biriydi. Partisi açıkça isyan ediyor, hükümete girmek için Hitler'i zorluyordu. Kendisi ile aynı fikre sahip olan tek grup vardı: SA. Hücum Birlikleri hükümete girmek istemiyor, bir koalisyonun ortağı olmayı reddediyorlardı. Birçoğu yasal yolların işe yaramadığını düşünmeye başlamışlardı. Belki de hiçbir zaman işe yaramayacaktı. Hücum Birlikleri, kendi kendilerine, yukarıdan emir almadan bir terör kampanyası başlattılar. Güvenlik görevlilerine ve orta sınıf Almanlara saldırıyorlardı. Bu, birçok insanın Nazi Partisi'nin gerçek karakterini anlayıp geri çekilmesine neden oldu. Tam bu sırada Almanya başka bir politik açmaz yaşayınca Hitler, üzerinde çok az denetim sahibi olduğu olaylar sayesinde silinip gitmekten kurtuldu.

Hitler'in iktidara gelişi ile alakalı iki yaygın yanılgı bulunmaktadır. Bunların birincisi, iktidarı askerî bir darbe ile ele geçirdiği; ikincisi ise Alman halkı tarafından seçildiği şeklindedir. İkisi de yanlıştır. Gerçekte Hitler'i denetim altında tutabileceklerini ve kendi hırsları için kullanabileceklerini sanarak onunla işbirliği yapan politikacılar iktidarı Hitler'e adeta elleriyle teslim etmişlerdir. Hitler'in şansının açılmasında en büyük pay sahibi olan kişi Almanya'nın eski Başbakanı Franz von Papen'di. Hükümetteki yerini ateşli bir rakibine, Savunma Bakanı Kurt von Schleicher'e devreden Papen, bir anda görevden alınmanın verdiği huzursuzlukla intikam hırsına büründü ve yerini geri almak için bir mücadeleye girişti. Bu nedenle Hitler'le bir antlaşma yaptı. Cumhurbaşkanı Hindenburg'u Hitler'i göreve getirmesi için ikna etmeye çalıştı. Hitler Başbakan olunca kendisi de Başbakan Yardımcısı olacaktı. Cumhurbaşkanı Hindenburg'a, Hitler'in, eğer çevresinde kendisi gibi sorumluluk sahibi politikacılar olursa dize getirilebileceğini

31 Evans, *a.g.e.*, s. 76.

Levent Şahverdi Arşivi

söyledi. Hatta "Endişelenmeyin, onu biz işe aldık." dedi.[32] Hazırlanan bir dizi yalan ve aldatmacadan sonra Cumhurbaşkanı Hindenburg buna onay verdi. Tarihin en ilginç dönüm noktalarından biridir ki Nazi seçmenlerinin çözülür göründüğü sırada, 30 Ocak 1933 günü Hitler Almanya Başbakanı olarak atandı.

İktidarı ele geçiren Naziler Berlin'de kitlesel bir gösteri yaptılar. Hitler ve Hindenburg aşağıdaki kalabalığı farklı pencerelerden selamlıyorlardı. Hitler için bu daha ilk aşamaydı, onun nihai amacı mutlak iktidar olmaktı. Başbakanlık koltuğuna oturunca kendinden önceki Başbakanlarla aynı sorunları yaşadı. Milliyetçi koalisyon hükümetinin başındaydı. Bu, Hitler'in kafasındaki mutlak iktidar değildi. Mecliste çoğunluğa sahip değildi ve onu yerinden edebilecek tek kişi olan Cumhurbaşkanı ile iyi geçinmek zorundaydı. Uzunca bir süre bu görevde kalmayacağı düşünülüyordu, fakat herkesi şaşırtmayı başardı. Bir yıl içerisinde kendi kişisel diktatörlüğü altında ulusal bir devrim gerçekleştirdi. Bu sürece yol açan, olağandışı bir olaydı.

Hitler'in Başbakanlığı elde etmesinden bir ay sonra, 27 Şubat 1933'te Berlin'de bulunan Alman parlamento binası Reichstag bir kundaklama sonucu yandı. Naziler, olayın faili olarak Marinus van der Lubbe adlı Hollandalı bir komünisti suçladılar. Eldeki tek kanıt, bu kişinin yangın öncesinde binanın yakınında görülmesiydi. Van der Lubbe çıkarıldığı mahkeme tarafından suçlu bulundu. Yangından sonra Reichstag Kararnamesi kabul edildi ve yangın, Nazi Partisi tarafından, komünistlerin Alman hükümetine komplo kurduklarına dair delil olarak kullanıldı. Yıllar sonra yangını Nazilerin çıkarttığı ispat edildi, ancak bu olay Nazi Almanyasının kuruluşunda önemli bir dönüm noktası oldu.

Yangın Almanya'da eşi benzeri görülmemiş acımasız bir kısıtlama başlatmak için bir mazeret sağladı. Komünistler tutuklandı, siyasi partiler bezdirildi, özellikle de sosyal demokratlara,

32 Gerhard L. Weinberg, *Germany, Hitler and World War II*, Cambridge University Press, Cambridge 1996, s. 95.

yani ılımlı sosyalistlere sansür uygulandı. Ayrıca Hitler, Hücum Birlikleri'ni polis vekili olarak tayin etti. SA mensupları o kadar çok insan tutukladılar ki hapishaneler dolup taştı ve yeni bir kurum oluşturmak zorunda kalındı: Toplama kampları. Sosyal demokrat ve komünist parti liderleri bu toplama kamplarına ya da işkence zindanlarına götürülerek dövülüp öldürüyorlardı. Sürgüne gönderilen erkeklerin eşleri ve çocukları da tutuklanıp toplama kamplarına gönderiliyordu. Her an terör ve misilleme olayları yaşanıyordu. Solculara yönelik olduğu sürece orta sınıfın büyük bölümü bu yaşananlara göz yumuyor, hatta müsamaha gösteriyordu.

Hitler, Alman ulusunun başındaki yerini güçlendirmek üzere Führer, yani Lider olarak adlandırıldı. Amacı, Alman halkını sınıf, din ve ideoloji farklılıklarından arındırmak ve ırkın saflaştırılması yoluyla yeniden şekillendirmekti. Bu nedenle "istenmeyenler" ilan edilenlerin ortadan kaldırması gerekiyordu. Devreye toplama kampları girdi. Komünistler, liberal politikacılar, sendikacılar masonlar, homoseksüeller ve Çingenelerle birlikte, Hitler'in her şeyden fazla nefret ettiği Yahudiler bu kampların sakinleri olacaktı. Hitler'in Yahudilere yönelik ilk eylemi, Nisan 1933'te Yahudi dükkânlarını boykot ilanıydı. 1933-35 yılları arasında ırkçı yasalar çıkartıldı. Yahudiler kamu görevlerinden, öğretmenlikten, çiftçilikten ve sanat elde etmekten men edildiler. Yahudilerle Aryan Almanlar arasında evlilik yapılması yasaklandı, hatta sosyal ilişkiye bile girilemeyecekti.

Reichstag yangınından bir ay sonra Naziler bir adım daha attılar. "İnsanların ve Reich'ın Sıkıntılarını Giderme Yasası", kısa adıyla "Yetki Yasası" olarak anılan bir kanun tasarısını parlamentoya sundular. Bu, Weimar Anayasası'nda değişiklik öngören bir tasarıydı. Bu yasanın geçmesi için meclisin 2/3 çoğunluğuna

ihtiyaç vardı; Hitler, oylamanın yapılacağı gün işini şansa bırakmadı. 24 Mart 1933'te Kroll Opera binasında yapılan toplantıdaki oylama başlı başına bir skandaldı. Bu toplantı adeta Hücum Birliklerinin oluşturduğu bir denizin içinde yapıldı, SA mensupları meclis binasını kuşatmıştı. Nazi olmayan üyeleri tehdit ettiler. Gelen milletvekillerine öyle bir tavır sergilediler ki bazıları eğer oylamada olumlu oy kullanmazlarsa evlerine gidemeyeceklerini düşünmeye başladılar. Öyle bir baskı oluşturulmuştu ki Hitler meclise girdiğinde, muhalefete ayrıca sataşmak ya da onlar üzerinde bir tehdit oluşturmak ihtiyacı bile hissetmedi. Muhalefet aslında yalnızca sosyal demokratlardan ibaretti. Baskı altındaki komünistler oy kullanamadılar, sosyal demokratlarınsa sadece bir kısmı oy kullandı. Kayda değer bir teslimiyet söz konusuydu. Katoliklerin oylarıyla seçilmiş vekiller Hitler iktidarına imza atmışlardı, yani diğer bir deyişle Hitler'in diktatör olmasını onaylamışlardı. Devlet Başkanı Paul von Hindenburg aynı gün yasayı imzalayarak onayladı. Böylece parlamentonun müdahalesi olmaksızın yasa koyma yetkisi Alman kabinesine, doğal olarak da Başbakan Adolf Hitler'e devredilmiş oluyordu. Artık Hitler tek başına istediği kararı alabilecek güce kavuşmuştu. Ülkeyi kanun hükmünde kararnamelerle yönetmeye başladı.

Hitler uluslararası arenada harekete geçmekte de gecikmedi. 16 Ekim 1933 günü Almanya, diğer güçleri silahsızlandırmada yetersiz kaldığı gerekçesiyle Milletler Cemiyeti'nden çekildiğini açıkladı. Bu sayede Almanya, Milletler Cemiyeti'nin boyunduruğundan çıkmış oluyordu. Hitler'in en kuvvetli tutkularından biri, Versailles Antlaşması'na nispet edercesine, Almanya'yı yeniden silahlandırmaktı, ama 1933 yılında savaş için kesin bir planı yoktu henüz. İstediği; Versailles'ı ortadan kaldırmak, komşu ülkelerde yaşayan Alman azınlıkları kurduğu yeni Alman Devleti'nin çatısı altında bir araya getirmek, "Yaşam Alanı" (Lebensraum) olarak adlandırdığı Doğu Avrupa'ya Almanların yerleşmesini sağlayarak buraların doğal kaynaklarını kontrol altına almaktı. Japonya ve İtalya gibi Almanya da kendisini uluslararası ekonomik ve politik sistemin kurbanı olarak görüyordu. Hitler kendisini bir amaca

adamıştı: "Üstün Irk" olarak adlandırdığı Aryan Almanların, hak ettikleri yerleri kazanması. 1928'de şöyle yazıyordu: *İmparatorluklar kılıçla yaratılır.*[33]

Almanya'nın Nazileşmesi, yani Alman toplumunun Hitler'in komutası altında yeniden düzenlenmesi çeşitli aşamalarla gerçekleşti. Hemen hemen her kasabadaki bütün sosyal kulüplerin giysi ve törenleri Nazileştirildi. Bahçecilik derneklerinde, müzik kulüplerinde bile aynı şeyler görüldü. Her yerde Hitler'in portresi, hatta kupaların altında, fincanların üstünde onun suratı vardı. Caddelere, yeni doğan çocuklara onun adı veriliyordu. Yukarıdan gelen emirlere her zaman gerek olmadan aşağıdan gelen bir itici güç de vardı aslında. Hitler hemen hemen hiçbir şekilde direktif vermiyordu, olaylar halkın isteğiyle hayata geçiriliyordu. Bunların içerisindeki en önemli örnek, Berlin'deki kitap yakma olaylarıydı. Kendi inisiyatifleriyle hareket eden üniversite öğrencileri tarafından gerçekleştirilmişti. Birçok yazarın eserleri şenlik ateşlerinde yakıldı. Başlıca üniversitelerin hepsinin binalarının önünde bu şekilde ateşler yakıldı. Bunu başlatanlar, öğrenciler ve profesörlerdi. Ancak engellenemez gibi görülen bu hareketlere rağmen Hitler'in iktidarı tam olarak ele geçirmesinin önünde hâlâ bir engel vardı.

Nazi Partisi'nin denetimden çıkması Cumhurbaşkanı Hindenburg ve Ordu Komutanlığı'nın giderek daha çok dikkatini çekmeye başlamıştı. Ordu, hâlâ, Nazi gücü karşısında ciddi bir tehdit olarak duruyordu. En büyük kaygıları da SA'lara yönelikti. SA'lar çok büyümüş ve dev boyutlara ulaşmıştı ve artık paylarına düşen ganimeti istiyorlardı. Hitler'i iktidara onlar getirmişti. Karşılığında ne alacaklardı? 1933 yılının yazında gerçekten hiçbir amaçları kalmamıştı. Toplumu sindirmeyi başarmışlardı ve artık Hitler açısından bir işlevleri kalmamıştı. Zaman geçtikçe Hitler bir ikilemle karşı karşıya kaldı. Bu zamana kadar siyasetini kaba güç üzerinden yürütmüş olan SA'lar, Ordu Komutanlığı ile Hitler arasında soruna neden oluyordu. SA'ların, kendi yerine geçmesi

33 Kershaw, *a.g.e.*, s. 226.

tehdidi, orduyu gittikçe daha çok endişelendiriyordu. Hitler'in ordu ile SA'lar arasında bir seçim yapması kaçınılmaz hale geldi. Hâlâ SA'ların komutanı olan Ernst Röhm, Alman Genelkurmayı için gerçek bir sıkıntı haline gelmişti. Röhm, bir halk ordusu, bir başka deyişle devrimci nasyonel sosyalist bir ordu yaratmak istiyordu. SA'lara, ordu birlikleriyle birleşmeleri için çağrı yapmaya başladı. Ancak General Werner von Blomberg SA'ların ve Röhm'ün hırsının farkındaydı. Aslında Röhm'ün SA'lar ile Alman ordusunu bir araya getirmek için sarf ettiği sözler, Blomberg kadar Hitler'in de duymak istemediği şeylerdi. Hitler, elinden kaçmakta olan denetimi tekrardan sağlayabilmek için hücum birliklerini son bir kitle toplantısına çağırdı. SA'lara şöyle seslendi: *Değişiklik istemenize rağmen değişikliğin gerçekleşmemesi sizi rahatsız ediyor olmalı ama kendi başınıza hareket etmemelisiniz, emirlere uymalısınız, itaat etmelisiniz. Emirlere uyma konusundaki bu büyük gerekliliğe boyun eğmek zorundasınız.*[34]

Bütün bunlara rağmen SA'lar ile ordu arasındaki çatışma giderek büyüdü, hatta bir kriz haline geldi. Cumhurbaşkanı Hindenburg'un sağlık durumu da bu gidişata aciliyet kazandırıyordu. Hastalığı ciddiydi ve iyileşmesi pek mümkün görünmüyordu. Eğer ordu Hitler'i devletin başı olarak onaylamazsa Hitler gerçekten çok kötü bir duruma düşecekti. Ama eğer ordu yola getirilebilirse o zaman bütün güç Hitler'in elinde olacaktı. Sonunda Hitler orduyla anlaştı. Blomberg, eğer SA'ların başındaki Röhm'ün icabına bakılırsa, Hindenburg öldüğünde, Hitler'i destekleyeceğine dair garanti verdi. Ancak Röhm, Hitler'in en eski dava arkadaşlarından biriydi. Onu 1919'dan beri tanıyordu. İlk yıllarda Münih'te Hitler'e çok büyük yardımları dokunmuştu. Ayrıca Röhm, Hitler'in "senli benli" konuştuğu ve izin almadan kendisine yaklaşabilen ender kişilerden biriydi. Ama harekete geçmeyi gerektiren acil bir durum vardı: Hindenburg ölecekti.

34 F. H. Hinsley, *Hitler's Strategy*, Cambridge University Press, Cambridge 1951, s. 39.

21 Haziran 1934 günü Hitler ölüm döşeğindeki Hindenburg'u kır evinde ziyarete gitti. Orada Blomberg ile karşılaştı. Blomberg, Hitler'i SA'lara karşı hemen harekete geçmesi gerektiği konusunda çok kesin sözlerle uyardı. Eğer Hitler üstüne düşeni yaparsa ordu da kendi üzerine düşeni yapmaya hazırdı. Hitler Haziran sonunda üstüne düşen görevi yapmaya karar verdi. Nazi Partisi ileri gelenleriyle bir toplantı ayarladı ve SA'ların artık ortadan kaldırılması gerektiğini kabul ettirdi.

Hitler Mart 1933'te iktidara gelmeden önce bile, Nazi Partisi'nin ilk yıllarında kurulan kendi güçlü paramiliter yapılarının desteğini almıştı. SA (Sturmabteilungen) adı Alman askerlerinin Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru kurdukları saldırı birimleri olan küçük "fırtına birlikleri"nden geliyordu. 1920'de sol parti muhaliflerinin saldırılarına karşı Nazi Partisi toplantılarını korumak için kurulan ve çoğunluğu eski askerlerden oluşan SA üyeleri, kahverengi gömlekler giyiyorlardı. Daha sonra kurulan Nazi fanatiği SS (Schutzstaffel) üyeleri ise siyah gömlek giyiyorlardı. Her iki grup da Hitler'e ve anti-semitik ideolojiye sarılmıştı. Hitler Gençliği (Hitlerjugend) yılında bu güçlerin gelecekteki üyelerini yetiştirmek için kuruldu.

Hitler, SA ileri gelenlerini Münih'in hemen dışındaki bir sayfiye yerinde toplantıya çağırdı. Kendisi 30 Haziran gecesi uçakla gizlice bölgeye geldi. Röhm ve diğerleri olacaklardan habersiz uyuyorlardı. Gizli polisler binaya dalıp SA liderlerini yataklarından kaldırdılar. Röhm dâhil hepsi tutuklandı. Hepsi Münih'teki cezaevine getirildiler. Cinayetler orada başladı. Birkaç saat içerisinde çoğu öldürülmüştü. Hitler'in emirleri doğrultusunda Röhm'e bir şans tanındı; kendi hayatını kendisi sona erdirsin diye bir silah uzatıldı, ama Röhm bunu reddetti. Hücresinde kafasından

vurularak öldürüldü. Bu sırada Berlin'de de SS'ler topladıkları yüz elli SA liderini ve alt kademe görevlisini kurşuna dizdiler. Bu sadece başlangıçtı. Hitler'in halletmesi gereken eski hesapları vardı. "Uzun Bıçaklar Gecesi" diye anılan bu şiddet dalgası sırasında, o ya da bu şekilde Hitler'e muhalefet etmiş olan eski siyasetçiler, devlet adamları, polis şefleri, gazeteciler tek tek evlerinde ya da götürüldükleri yerlerde öldürüldüler. Hatta 10 yıl önceki Birahane Darbesi sırasında kendisine destek vermeyenler bile ortadan kaldırıldı.

Ertesi gün cinayetler hâlâ devam ederken Hitler Başbakanlık bahçesinde çay partisi vermekteydi. Tam bir ay sonra, 2 Ağustos'ta Hindenburg öldü. 19 Ağustos 1934 günü yapılan referandum ile Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık birleştirildi.[35] Ordu o gün üstüne düşeni yaptı, Hitler'e verdiği sözü tuttu: Ordu, Alman anayasasına değil, Alman halkına değil, Alman bayrağına değil, Adolf Hitler'in şahsına bağlılık yemini ediyordu. Mutlak iktidarın önündeki son engel de kalkmıştı.

Hitler, Alman ordusu ile ilişkilerini başlangıçta sıcak tuttu. Birinci Dünya Savaşı sırasında, işgal etmiş bulunduğu topraklarda teslim olmak zorunda kalan Alman ordusu gururunu ayaklar altından kurtarmak için Hitler'i kurtarıcı olarak görmüştü. Üst düzey komutanların çoğu Nazi değildi. Ordu ile Hitler'in arasının açılmasına neden olan şey, 4 Şubat 1938'de Hitler'in Alman Silahlı Kuvvetleri'nin başkomutanlığını üstlenmesiydi.

19 Ağustos 1934 günü yapılan referandum öncesinde propaganda afişleri sokakları süslüyordu: Yol yapan, kömür dağıtan, yemek dağıtan, herkesi düşünen Hitler'in resimleri her yerdeydi. "Tek halk, tek vatan, tek Führer" söylemi afişlerle her fırsatta halka sunuldu. Nazi partisi üyeleri sokaklarda "Ja (evet) deyin" yazan bildiriler dağıttılar. Referandum

35 Andrew Roberts, *Hitler and Churchill: Secrets of Leadership*, Weidenfeld & Nicolson, London 2003, s. 77.

pusulası üzerinde de "Ja (evet)" büyükçe, buna karşılık "Nein (hayır)" çok küçük yazılmıştı. Bundan sonraki bütün referandumlarda da bu pusula formatı kullanıldı.

Hitler Almanyası, Nasyonal Sosyalizm'in ülkeyi savaş sonrası yılların sefaletinden kurtaracağını kanıtlamak için tasarlanmıştı, ancak Nazizm acımasız bir ideoloji ve barışa yönelik bir tehdit olarak gelişti. Eylül 1935'te "Nürnberg Yasaları" geldi. Bu yasayla Yahudiler vatandaşlıklarını kaybettiler, Aryanlarla evlenmeleri de yasaklandı. Daha sonra yasal ve tıbbi mesleklerden de el çektirildiler. Hukuk sistemi çerçevesinde hak aramaları mümkün olmuyordu, çünkü hâkimler davalara Nazi selamı vererek ve Hitler'e bağlılık yemini ederek başlıyorlardı. Doğal olarak Yahudilerin büyük bir kısmı ülkeyi terk etti. Aralarında fizikçi Albert Einstein ile eşi Yahudi olan yazar Thomas Mann da vardı. İnsanın aklına Alman halkının bu zulme neden tepki göstermediği sorusu gelebilir. Öncelikle, Josef Goebbels'in yönlendirdiği Nazi propaganda makinesi oldukça etkiliydi. Yapılanlara karşı çıkmak bir yana halk şiddet olaylarının merkezinde bile yer alabiliyordu.

1938 yılının sonlarında, Hitler Avrupa sahnesinde yapacağı yeni hamleleri planlarken, Almanya'da yaşanan bir olay tüm dünyanın dikkatini çekti. Bu, Almanya'nın Yahudilere yönelttiği en yaygın ve örgütlü şiddet olayıydı. Yahudilere yapılan zulümde yeni ve dramatik bir dönemin kapıları açılmıştı. 7 Kasım 1938'de, genç bir Alman Yahudi mülteci Paris'te bir Alman diplomatı vurarak ölümcül bir şekilde yaraladı. Bunun üzerine 9 Kasım'ı 10 Kasım'a bağlayan gece, Almanya'da şiddet içerikli bir gösteri dalgası yaşandı. Olaylar Goebbels ve güvenlik hizmetlerinin başı Reinhard Heydrich tarafından özenle düzenlenmişti. Hedef, Yahudiler ve mülkleriydi. Korkunç bir yıkım yaşandı. Yahudilere ait

dükkânlar ve evlerin yanı sıra sinagoglar tahrip edildi. Bu olay adını, sokakları dolduran kırık camlardan aldı: *Kristallnacht (Kristal Gece).* Her şey durulduğunda geride, kullanılamaz hale gelen yapılar ve hayatını kaybetmiş birçok yaklaşık Yahudi vardı. Birçok ülke olayı protesto etti, Amerika Birleşik Devletleri Almanya'daki büyükelçisini geri çağırdı. Ancak Hitler gösterilen uluslararası tepkiye şu şekilde karşılık verdi: *Yaşananlar Almanya'nın ve Almanların meselesidir, dışarıdan kimseyi ilgilendirmez!* Ardından da suçu Londra'ya attı: *İngiltere, dünya çapında bir Yahudi komplosuna ev sahipliği yapmaktadır.*[36]

Goebbels'in amacı, Alman gururunu yeniden tesis etmekti. Kasabalarda ve şehirlerde bulunan kamu binaları "swastika"larla süslenmişti. Nürnberg Bulvarı'nda gerçekleşen devasa resmigeçitler ve Hitler'in heyecan verici konuşmaları filme alınıyordu. Konuşma metinleri halka dağıtılıyordu. 1936 Berlin Olimpiyatları, dünyanın geri kalanını etkilemenin yanı sıra ulusal moral için de büyük bir destek olmak üzere tasarlanmıştı. Ancak siyahi Amerikalı atlet Jessy Owens'ın dört altın madalya kazanması Hitler'in Aryan ırk teorisine ciddi bir darbe indirmişti. İlginç olan şu ki aynı günlerde siyahi Amerikalılar, kendi ülkelerinde otobüslerde beyazlarla yan yana oturamıyor, beyazlarla aynı yerden alışveriş yapamıyor, aynı eğlence yerlerine giremiyorlardı.

Nazi silahlarından biri de eğitimdi. Öğrenciler nasyonal sosyalist ilkelere göre eğitiliyorlardı. Ders kitapları hevesle yeniden yazıldı. Her birinin başına Reichstag Yangını ve sorumlularıyla ilgili okuma parçaları eklendi. Tüm öğretmenler ve öğrenciler her sabah dersler başlarken ve gün sonunda biterken Hitler'e bağlılık yemini ediyorlardı. Bu mecburiydi ve istisnası yoktu. Fiziksel gelişime önem verildi. Öğrenciler hafta sonları kamplara

36 Ian Kershaw, *Hitler 1936–1945: Nemesis*, W. W. Norton, New York 2000, s. 97.

giderek; yol yapımlarında, bina inşaatlarında, tarla ekimi ya da hasatlarında çalışıyorlardı. Hepsinin Hitler gençliğine yakışır şekilde kendilerini geliştirmeleri bekleniyordu.

Hitler, sanayiyi de canlandırdı. Özellikle silahlanma alanında yeni teknolojiyi teşvik etti. Böylece hem sivil hem de askerî endüstride istihdamı artırdı. Devlet İşgücü Servisi, hazırladığı programlar doğrultusunda kitlesel kamu çalışmalarını örgütledi. İflaslar ve işsizlik giderek azaldı. 19-25 yaş aralığındaki Alman erkeklerin, tarım veya kamu işleri hizmetlerinden yararlanmaları sağlandı. Bu sayede etkileyici otoyollar inşa edildi. (Yolların neden bu kadar geniş tutulduğu daha sonra anlaşıldı: İki kamyon ya da tankın yan yana gidebileceği kadar geniş yapılmıştı). Yaşam standardını yükseltmenin bir aracı olarak da, aynı Henry Ford'un Model T ile ABD'de yaptığı gibi, ucuz bir araç üretilmek istendi ve Volkswagen (Halk Arabası) üretimi teşvik edildi. Ferdinand Porsche tarafından yapılan ve dünya çapında ilgi çeken tasarıma son şeklini veren de Hitler oldu.

Hitler, hükümetin rutin işleriyle çok az ilgilendi. 1933 Şubat'ındaki yangın sonrası Reichstag toplantıları, Berlin'deki Kroll Opera Binası'nda yapılmaya başlandı. Hitler'in yaptığı, sadece takip edilecek genel politikayı açıklamaktı. Ayrıntıları astlarına devrediyordu. İçlerinden hiç kimse aşırı iddialı davranamıyordu, çünkü Uzun Bıçaklar Gecesi, hepsinin anılarında henüz çok tazeydi. Nazi Devleti, kontrolü şiddet ve baskı yoluyla sağlıyordu. Yurtiçinin revizyonuna paralel olarak Hitler, insanlarına daha fazla yaşam alanı (Lebensraum) sağlamak için Almanya'nın savaş öncesi sınırlarına yeniden ulaşmayı planladı. Almanya'nın Führer'iydi, devletle Hitler özdeşleşmişti.

Hitler'in kısa vadeli hedefleri, askerden arındırılmış Rhine bölgesini tekrar işgal etmek ve ardından Saarland'ı geri almaktı. Bunun ardından, Avusturya ile birleşmek, Doğu Prusya'yı anavatandan ayıran "nefret timsali" Polonya Koridoru'nu ortadan kaldırmak ve Çekoslovakya'nın yapay durumunu sona erdirmek gelecekti. Bunun için askerî gücünü artırmalıydı. Hitler, güçlü

silahlı kuvvetleri olmadan kendi toprak hırsını gerçekleştiremeyeceğini biliyordu. Buna da çözüm üretildi. Alman subayları, ülkeleri silah üretiminden men edildiğinden, yasak silahlarla denemeler yapmak üzere gizlice Rusya'ya gittiler. Böylece, Alman silahlı kuvvetlerinin genişletilmesi ve modernleştirilmesi için zemin hazırlanacaktı. İlk eylemlerinden biri de sıfırdan bir hava gücü kurmak olacaktı. Bütün bu planlar Versailles Antlaşması'na ters düşmekteydi. Hitler'in 1919'da kararlaştırılmış olanı tersine çevirip çeviremeyeceği büyük ölçüde Britanya ve Fransa'nın tepkilerine bağlıydı.

Levent Şahverdi Arşivi

GERİ SAYIM

Levent Şahverdi Arşivi

RHINELAND KUMARI

Hitler, hızlı hareket etmek konusunda çok kurnaz bir politikacıydı. Ülke içindeki konumunu güçlendirirken ordusunu yeniden silahlandırmak için yaptığı çalışmaları ustalıkla gizlemişti. 1935 yılına gelindiğinde Versailles Antlaşması'nı reddetme konusunda kendisine yeterince güveniyordu.

Adolf Hitler 1936 Mart'ında hayatının belki de en önemli ve hayati kumarını oynadı. 1919 Versailles Antlaşması uyarınca silahtan arındırılmış bölge olan Rhineland'e (Rhine bölgesi) asker soktu. Hem de planladığından daha önce.

Hitler, Rhineland'ı 1937'de ele geçirmeyi tasarlıyordu. Ancak 1936'nın başlarında yaşanan bir dizi olay, harekâtı öne çekmesine neden oldu. Fransız Ulusal Meclisi Fransız-Sovyet paktını onaylamıştı. Bu, Hitler'e, atacağı adımın Almanya'nın Fransız-Sovyet "çevrelemesine" karşı bir savunma refleksi olarak kabul edilmesini sağlayacak ortamı oluşturmuştu. Üstelik bu pakt dolayısıyla Fransa'nın 1937'de daha iyi silahlanacağı tehdidi de doğuyordu. Paris'te kısa süre önce bir hükümet değişikliği yaşanması, Fransızların Hitler'in hamlesine tepki vermesini zorlaştıracaktı. Tüm bu şartlar altında Hitler'in beklediği fırsatı Mussolini verecekti. İtalya'nın Etiyopya'ya karşı başlattığı savaş, Batılı güçlerin dikkatini başka yöne çekmişti. Aslında Hitler açısından en önemli neden, kamuoyunun dikkatini 1935-36'da Almanya'yı etkileyen büyük ekonomik krizden başka yönlere çekebilmek için bir dış politika

Levent Şahverdi Arşivi

zaferine ihtiyaç duymasıydı.[1] Hazırlıkların tamamlanmasından sonra kod adı "Kış Tatbikatı" olan harekât başlatıldı.

7 Mart 1936 günü on dokuz Alman piyade taburu ve bir avuç uçak Rhineland'e girdi. Böylece Almanya Versailles Antlaşması'nın 42. ve 43. maddeleri ile Locarno Paktı'nın 1. ve 2. maddelerini ihlal etmiş oluyordu. Rhine Nehri'ne ulaşan Alman kuvvetlerinin üç taburu karşı kıyıya geçtiler. Bu sırada Hitler'in Dışişleri Bakanı Baron von Neurath; İtalyan elçisi Kont Bernardo Attolico, İngiliz Elçisi Sir Eric Phipps ve Fransız Elçisi André François-Poncet ile bir görüşme yapıyor ve Almanya'nın bu hareketini Fransa'nın Rusya ile imzaladığı anlaşma nedeniyle Locarno Paktı'nın ihlal etmesine dayandırıyordu.[2] Kısacası Almanya, kendini savunma hakkını kullanmaktaydı.

Alman keşif kolları binlerce Fransız askerinin Almanya sınırında toparlandığını rapor ettiler. Bunun üzerine General Blomberg, askerleri tahliye etmek için hazırlık yapılması gerektiğini bildirdi. Hitler ise Fransa'nın blöf yaptığını söyleyerek generali sakinleştirdi. Haklı da çıktı. Daha sonra Hitler, Rhineland'e asker soktuğu günü hayatının en zor geçen günü olarak nitelendirecekti.[3] Hitler'in bu kumarı çok küçük bir çaba ile aleyhine sonuçlandırılabilirdi ama olmadı ve arkası çorap söküğü gibi geldi. Hitler Versailles'ı delmiş, Alman halkının güvenini kazanmış ve politik ortamda güçlenmişti.

Hitler, Temmuz 1936'da, kuvvetlerini Fas'tan İspanya'ya taşımak için bir dizi uçağa ihtiyaç duyan İspanyol isyancı lideri Franco'ya yardım teklifinde bulundu. Az sayıda uçak ve pilottan oluşan Condor Lejyonu, İspanyol milliyetçileriyle birlikte savaştı. 26 Nisan 1937'de Alman

1 Norman Rich, *Hitler's War Aims*, c. 1, Norton, New York 1973, s. 87.
2 Andreas Hillgruber, *Germany and the Second World War*, Bernard & Graefe, Frankfurt 1965, s. 66-67.
3 Kershaw, *Hitler 1936–1945: Nemesis*, s. 38.

uçakları Bask bölgesinin Guernica kentini bombaladı ve imha etti. Bu harekât, askerleri olduğu kadar sivilleri de hedef haline getiren topyekûn savaşın ilk korkularını yaşatmıştı.

ANSCHLUSS

Nazi Almanyası giderek güçleniyor, İngiltere ve Fransa yeniden silahlanıyordu, ancak Hitler'e karşı tehdit edici bir güç olmaktan uzaktılar, üstelik bu konuda çok istekli de değildiler. Bu tutumdan cesaret alan Hitler, komşularından toprak talep etme konusunda daha da agresifleşti. Hitler'in amacı Merkezî ve Doğu Avrupa'daki çeşitli devletlerde yaşayan Almanları tek çatı altında toplamaktı. Bu anlamda en kalabalık nüfus da Avusturya'da bulunuyordu. 1934 yılında Avusturya ile Almanya'yı birleştirme çabası bertaraf edilen Hitler, bu kez Avusturya'yı barışçıl yaklaşımlarla ilhak etmeyi planlıyordu.

1936 yılında imzalanan Avusturya-Almanya Antlaşması Hitler'in planının ilk aşamasıydı. Avusturya'nın egemenliği görünüşte tanınıyordu ancak antlaşma metninin maddeleri arasına ustaca yerleştirilmiş söylemler Almanların lehineydi. Avusturyalılar, Nazilerin de dâhil olduğu siyasi mahkûmları serbest bırakmayı, üstüne bir de siyasi muhalefetin hükümette söz sahibi olmasını sağlamayı kabul ettiler. Avusturya Başbakanı Kurt Schuschnigg bu antlaşmanın iki ülke arasındaki ilişkileri sağlam temellere oturttuğuna ne kadar inanıyorsa Hitler de Avusturya'nın bağımsızlığını zayıflatmak için bir dayanak noktası olduğuna o kadar inanıyordu. Üstelik Mussolini ile imzaladığı pakt sayesinde Hitler 1936 yılında Avusturya'yı adeta tecrit etmeyi başarmıştı.

1937 yılında, Avusturya'daki Nazi sempatizanları ülkede sorun çıkarmaya başladılar. 1938 yılında ise olaylar en tepe noktaya çıktı. Kendisine karşı bir suikast hazırlığından haberdar olan Schuschnigg, polis kuvvetlerine, Nazilerin kullandığı bir hücre

uçakları Bask bölgesinin Guernica kentini bombaladı ve imha etti. Bu harekât, askerleri olduğu kadar sivilleri de hedef haline getiren topyekûn savaşın ilk korkularını yaşatmıştı.

ANSCHLUSS

Nazi Almanyası giderek güçleniyor, İngiltere ve Fransa yeniden silahlanıyordu, ancak Hitler'e karşı tehdit edici bir güç olmaktan uzaktılar, üstelik bu konuda çok istekli de değildiler. Bu tutumdan cesaret alan Hitler, komşularından toprak talep etme konusunda daha da agresifleşti. Hitler'in amacı Merkezî ve Doğu Avrupa'daki çeşitli devletlerde yaşayan Almanları tek çatı altında toplamaktı. Bu anlamda en kalabalık nüfus da Avusturya'da bulunuyordu. 1934 yılında Avusturya ile Almanya'yı birleştirme çabası bertaraf edilen Hitler, bu kez Avusturya'yı barışçıl yaklaşımlarla ilhak etmeyi planlıyordu.

1936 yılında imzalanan Avusturya-Almanya Antlaşması Hitler'in planının ilk aşamasıydı. Avusturya'nın egemenliği görünüşte tanınıyordu ancak antlaşma metninin maddeleri arasına ustaca yerleştirilmiş söylemler Almanların lehineydi. Avusturyalılar, Nazilerin de dâhil olduğu siyasi mahkûmları serbest bırakmayı, üstüne bir de siyasi muhalefetin hükümette söz sahibi olmasını sağlamayı kabul ettiler. Avusturya Başbakanı Kurt Schuschnigg bu antlaşmanın iki ülke arasındaki ilişkileri sağlam temellere oturttuğuna ne kadar inanıyorsa Hitler de Avusturya'nın bağımsızlığını zayıflatmak için bir dayanak noktası olduğuna o kadar inanıyordu. Üstelik Mussolini ile imzaladığı pakt sayesinde Hitler 1936 yılında Avusturya'yı adeta tecrit etmeyi başarmıştı.

1937 yılında, Avusturya'daki Nazi sempatizanları ülkede sorun çıkarmaya başladılar. 1938 yılında ise olaylar en tepe noktaya çıktı. Kendisine karşı bir suikast hazırlığından haberdar olan Schuschnigg, polis kuvvetlerine, Nazilerin kullandığı bir hücre

evini basmalarını emretti. Evde bir Nazi ayaklanmasıyla ilgili planlar bulundu. Plana göre Avusturya'da ayaklanma çıkarılarak kargaşa ortamı yaratılacak, ardından da Alman ordusu sözüm ona Almanların Almanları öldürmesini engellemek için Avusturya'ya girecekti. Kısacası Alman işgalini haklı göstermek için yoktan bir ayaklanma çıkarılacaktı. Bulunan planla dehşete kapılan Schuschnigg, Hitler'e şahsen şikâyette bulunmak için Almanya'ya gitti, ancak Avusturyalı Nazilerin davranışları üzerine bir uzun bir öğüt dinlemek zorunda kaldı. Hitler gayet rahat bir şekilde taleplerini sıraladı:[4] Avusturyalı Naziler serbest bırakılacak, liderleri İçişleri Bakanı ve bir diğer Nazi sempatizanı da Savunma Bakanı yapılacaktı. Ayrıca Avusturya'nın ekonomik sistemi de Almanya'nınkine entegre edilecekti.

Avusturya Başbakanı Schuschnigg, bunları reddedip ülkesine döndü ve bir referandum yapılmasına karar verdi. Avusturya halkına sorulan soru açıktı: "Bağımsızlığınızı korumak mı istiyorsunuz, yoksa Almanya ile Anschluss (Birleşme) taraftarı mısınız?" Sonucun aleyhine çıkmasından çekinen Hitler, referandumun hemen öncesinde, 12 Mart günü, Alman birliklerini Avusturya'ya gönderdi. Avusturyalı Naziler de üstlerine düşeni layıkıyla yaptılar. Alman askerleri kendilerine sevgi gösterilerinde bulunan kalabalıklar tarafından karşılandılar, herhangi bir karşı çıkış ya da muhalif hareket yaşanmadı. Bir sonraki gün Schuschnigg istifa etti, hemen ardından tutuklandı ve savaşın sonuna kadar toplama kampında kaldı. Anschluss, başarılmıştı. Avusturya artık Hitler'in Büyük Almanyasının bir parçasıydı. Avusturya halkından tepki gösteren çok küçük bir grup da hemen susturuldu. İngiltere ve Fransa, ilhakı diplomatik yollardan protesto ettiklerinde Hitler'in karşı çıkışıyla yüz yüze kaldılar: "Karışmayın, bu bir aile meselesi."[5]

---

4 Karl Kindermann, *Austria - First Target and Adversary of National Socialism: 1933–1938*, Austrian Cultural Association, Vienna 2002, s. 59-62.

5 David Calleo, *The German Problem Reconsidered: Germany and the World Order, 1870 to the Present*, Cambridge University Press, New York 1988, s. 301.

Cılız bir protesto gösterisinde bulunan Londra ve Paris, Hitler yeni bir krizi tırmandırdığında yaptıklarına (ya da yapmadıklarına) pişman olacaklardı.

MÜNİH KRİZİ

Hitler Mart 1938'de Avusturya'yı topraklarına kattı. Ardından Çekoslovakya'yı ele geçirmek için hazırlık yapmaya başladı. Aslında bir bahane arıyordu; Kuzey Çekoslovakya'nın Sudeten bölgesinde yaşayan Almanlara yardım edilmeliydi, çünkü Çek egemenliği altında eziliyorlardı. Peki, bu söylem ne kadar doğruydu?

Çekoslovakya'nın "Sudeten" olarak anılan bölgelerinde yaşayan Almanlar, Habsburg imparatorluğunun eski Alman tebaasıydı. Birçoğu daha büyük bir Alman devletinde yaşamak istiyorlardı. Bu amaca ulaşmak için örgütlendiler. Sudeten Alman Partisi'ni kurdular. Liderleri eski banka memuru Konrad Henlein'di. Parti, bölge halkını önce özerklik için yüreklendirmeye, ardından da Almanya ile birlik kurulması için kışkırtmaya başladı. 1938'e gelindiğinde, Sudeten bölgesinin yaklaşık üç milyonluk nüfusunun 1 milyon 300 bini Sudeten Alman Partisi'nin ya üyesi ya da destekçisiydi. Yeterince güç sahibi olduğuna inanan Henlein, 1938'de Hitler hükümeti ile gizlice ilişki kurdu. Aldığı talimat doğrultusunda, Çek hükümeti tarafından verilen tavizleri reddetti, Sudeten'de gerginliği artırdı. Nihayet bölge Almanya'ya katılınca 1939'da Sudetenland'ın ilk bölge lideri olacak ve savaşın sonunda intihar edecekti.

19 Mayıs 1938'de sınır bölgelerindeki askerî hareketliliklerle ilgili istihbarat raporları alan Çekoslovakya yönetimi, olası bir Alman saldırısından tedirgin oldu. Hemen bir gün sonra askerî yedekler seferber edilerek sınır savunması güçlendirildi. Olayları dikkatle izleyen Fransa ve İngiltere, bir saldırı durumunda Çekoslovakya'ya yardım edeceklerini ilan ederek Almanya'yı uyardılar. Alman hükümeti ise gayet soğukkanlı bir şekilde hakkındaki söylentileri "asılsız" diye nitelendirip reddetti. Ancak 20/21 Mayıs tarihli "Hafta Sonu Krizi"ni izleyen Hitler, silahlı kuvvetlere

Çekoslovakya'yı işgal için bir kılıf uydurmaları ve hazırlanmaları emrini verdi. Çekoslovakya'nın haritadan silinmesi gerektiğinde kararlıydı. Savaş planının kısa süreli ve kesin sonuçlu olmasını istiyordu. Diğer güçler olaya dâhil olmadan Çekleri izole edebileceğini ve hızlı bir askerî çözümle sonuca ulaşacağını düşünüyordu. Savaş planına öncelik verdi. Aslında bu durum, Hitler'in kısa zamanda bir zafer kazanamama konusundaki kaygılarını yansıtıyordu. Kolları sıvadı. Savaş Bakanlığı'nı devreden çıkardı. Silahlı kuvvetlerin komutasını bizzat devraldı. Çeklere karşı verilecek mücadelede başarılı olunursa ortaya çıkacak fırsatlardan yararlanmak istiyordu; kendisinin iyi bir askerî lider olduğu anlaşılacak ve Almanya'nın Orta Avrupa'daki ekonomik ve stratejik konumu iyileşecekti. Ama düşündüğü gibi olmadı. Krizi sadece Çekler ve Almanlar arasında izole edemedi.

EDUARD BENEŠ

Münih krizinin kalbinde yer alan Çek politikacı, geniş deneyime sahip bir devlet adamıydı: Eduard Beneš. Beneš Birinci Dünya Savaşı sırasında Çek bağımsızlık hareketinin en aktif üyelerinden biriydi. Bu çabaları sonucunda 1918'de yeni bağımsız olan Çekoslovak Cumhuriyeti'nde Dışişleri Bakanı olarak ödüllendirilmişti. 1935'te ülkenin cumhurbaşkanıydı. Çekoslovakya, Orta ve Doğu Avrupa'da kalan tek gerçek demokratik devletti. Beneš, 1938'de ülkesinin Alman baskısına karşı savunmasız olduğunun farkındaydı. Daha acısı, müttefiklerinin kendisini destekleyeceğine çok az güven duymaktaydı. Neticede Ekim 1938'de yurtdışına sürgüne gitti. 1945'te ülkesine geri döndü, tekrar cumhurbaşkanı oldu ve üç yıl sonraki ölümüne kadar bu makamda halkına hizmet verdi.

Çek hükümeti üzerinde, Sudeten'deki Alman azınlığa taviz vermesi için kurulan baskılar artarken İngiltere ve Fransa da

müzakerelere dayanan siyasi bir çözüm bulmaya çalıştılar. Aralarındaki antlaşmalara göre Fransa'nın Çek devletine yardım etme yükümlülüğü vardı. Sovyetler Birliği de Fransa'nın da yaptığı gibi müdahale etmeye kararlıydı. Ancak iki devlette de savaş olasılığına karşı bir coşku yoktu. İngiltere'nin antlaşmalardan kaynaklanan herhangi zorunluluğu yoktu, ancak Başbakan Neville Chamberlain, müzakere yoluyla bir çözüme ulaşılabileceğini umuyordu. Bu yaklaşımı Almanya'yı yatıştırma stratejisinin bir parçasıydı. İngiliz siyasetçi Lord Runciman, Milletler Cemiyeti görevlisi olarak Sudeten bölgesine gönderildi. Runciman'ın incelemeleri sonrasında verdiği rapor çok çarpıcıydı:[6] Çek hükümeti Alman toplumuna ayrıcalıklar tanımalıydı! Hitler'e gün doğmuştu. Hemen propaganda çalışmalarına başlandı. Alman liderler gerek basında gerekse siyasi platformda gemi azıya aldılar, tedirginlik verici söylemlerin yayılmasını sağladılar. Eylül ayı başlarında herkes, Hitler'in yakın gelecekte bir askerî harekât başlatmasını muhtemel görecek hale getirilmişti. İngiltere bunu engellemek için dramatik bir adım attı.

15 Eylül'de Chamberlain, Berchtesgaden'deki dağ evinde Hitler'le görüşmeye gitti. Chamberlain, kendi kaderini tayin etme ihtiyacını kabul etti. Hitler ise Çeklerle savaşmamaya söz verdi. Ama sözünü onurlandırmak gibi bir niyeti yoktu. Chamberlain, sadece bir hafta sonra, 22 Eylül'de Bad Godesberg'de Alman liderle bir kez daha buluştu. Bu seferki atmosfer oldukça farklıydı; Hitler, en geç 1 Ekim'de Sudeten bölgelerini işgal edeceğini söylüyordu. Chamberlain ülkesine döndüğünde artık gelişmeleri kabul etmemekte kararlı bir kabinenin karşısındaydı. Fransa ve İngiltere savaş için hazırdı. Chamberlain ise hâlâ savaştan kaçınmak için debelenmekteydi. 26 Eylül'de, kişisel elçisi Sir Horace Wilson'u Hitler'e gönderdi ama gelen haberler hiç de iç açıcı değildi. Ertesi gün Chamberlain, Almanya'nın Çek egemenliğini ihlal etmesinin savaş anlamına geleceğini açıkça belirtti. Herkes tedirgindi, herkes 1914 Temmuz krizini hatırlıyordu, herkesin gözlerinde dört yıl

6 John W. Wheeler-Bennett, *Munich: A Prologue to Tragedy*, Duell, Sloan and Pearce, New York 1948, s. 96.

süren Büyük Savaş'ın anıları canlandı. Ancak beklenmedik bir gelişme herkesi şaşırttı.

28 Eylül'de Hitler, büyük bir isteksizlikle teslim oldu. Bunun nedeni dış güçler değil, Almanya'nın iç dinamikleriydi. Parti liderlerinin baskısı altında ve Alman kamuoyunun yeni bir Avrupa savaşına şiddetle karşı olduğunu bildiği için, Mussolini'nin Münih'te Sovyetler Birliği'nin olmadığı bir zirve önerisini kabul etti. Neville Chamberlain, 29 Eylül 1938 günü Oberwiesenfeld havalimanında törenle karşılandı. Aslında kendisine yapılan, bir gövde gösterisiydi. Chamberlain tam teçhizatlı bir SS onur kıtasının önünden geçerek kendisini bekleyen araca doğru yürürken düşünceliydi. Çevresini saran Nazi Partisi'nin yöneticileri, Alman disiplinin ve gücünün temsilcileri olarak Chamberlain'e adeta "Bu gördükleriniz, doğru adım atmazsanız karşılaşacaklarınızın sadece küçük bir kısmı." der gibiydi. Araçlara binildi ve Münih Konferansı'nın toplanacağı yere doğru yola çıkıldı.

Münih görüşmeleri boyunca Hitler, somurtkan ve isteksizdi, hatta hasta gibiydi. Münih Konferansı 30 Eylül'de uzun saatler süren müzakereden sonra uzlaşma ile sona erdi. Adolf Hitler; Fransız Başbakanı Edouard Daladier, İngiliz Başbakanı Neville Chamberlain ve İtalya'nın diktatörü Mussolini'nin bakışları altında Münih Anlaşması'nı imzaladı. Sudeten bölgelerinin Almanya'ya devredilmesine ve Almanya'nın bölgeye yerleşme sürecinin bir program dâhilinde gerçekleştirilmesine karar verildi. Almanların ağzına bir parmak bal çalınmış, savaş olasılığı ortadan kaldırılmıştı. Sudeten halkı Almanların bölgeye girişini mutluluk gözyaşlarıyla karşıladı. İşgal, onlar için özgürlük demekti, bölgede yaşayan Yahudiler ve sosyalistler içinse zulüm anlamına gelmekteydi. Sudeten'in yeniden işgalinde yer alan herkese Alman hatıra madalyası verildi.

Münih Konferansı'nın ardından Macar ordusu vakit kaybetmeden harekete geçti. Macaristan Güney Çekoslovakya'yı önce işgal, sonra ilhak etti. 1 Ekim 1938'de Macar süvarileri ve hafif tankları Beregozasr

kasabasına doğru yola çıkmıştı bile. Kasım'da Slovakya ve Ruthenia'da kendilerine hibe edilmiş topraklardaydılar.

30 Ekim 1938 tarihinde de Polonya, Kuzey Çekoslovakya'daki Teschen bölgesini işgal etti.

Fransız Başbakanı Daladier, 30 Eylül 1938'de Paris'e döndüğünde coşkulu bir kalabalık tarafından karşılandı ama bu "hoş geldin"e ilginç bir tepki gösterdi: "Kör aptallar!"[7] İngiliz Başbakanı Chamberlain ise ülkesine döndüğünde uçaktan iner inmez kendisini bekleyen halka ve gazetecilere İngiliz-Alman sözleşmesinin karar metninin yazılı olduğu kâğıdı sallayarak "Bizim zamanımız için barış" diyordu. Aynı 1878'de Berlin Kongresi dönüşünde, "Almanya'dan, bizim zamanımız için barış ile döndüm." diyen Benjamin Disraeli gibi. Ama bir sene sonra olacaklar Chamberlain'i haksız çıkaracaktı. Hitler saldırganlığını sürdürdü, Polonya'yı işgal etti ve bunu Fransa ve İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilanları izledi.

Münih Konferansı, genellikle İngilizler ve Fransızlar açısından aşağılayıcı bir yenilgi olarak görülür, ancak gerçekte Hitler'in için bir yenilgidir. Japonya'nın Mançurya'da ve İtalya'nın Etiyopya'da yaptıklarının benzerini hayata geçirmeyi arzulayan Hitler için Münih uzlaşması savaş planını hüsrana uğratması dışında bir anlam ifade etmiyordu. Bu öyle bir hayal kırıklığıydı ki Danzig şehri ile ilgili bir sonraki kriz sırasında görüşme yapılmasını imkânsız kılacaktı. İstediğine 1 Eylül 1939'da kavuştu: Savaş...

İŞGALİN VE PARÇALANMANIN ADI: ÇEKOSLOVAKYA

Münih Anlaşması'nın daha mürekkebi kurumadan Hitler, Dışişleri Bakanı Joachim von Ribbentrop'a Prag'a yürüyeceğini ve fırsat bulduğunda da "Çek kalıntıları"nı ezeceğini söyledi. Çek

7 Telford Taylor, *Munich: The Price of Peace*, Doubleday, Garden City, N.Y. 1979, s. 88.

devleti, Almanya'nın yeniden silahlanmasına olanak tanıyacak avantajlı ticaret anlaşmalarına imza atması ve Çek topraklarını boydan boya geçen bir otoyol inşa etmeyi kabul etmesi için baskı altına alındı. Almanlar, diğer yandan da Slovak ayrılıkçı hareketiyle işbirliği yaparak Prag hükümetini Slovak bölgelerinin bağımsızlığını tanıması için zorlamaya başladılar. Çek toprakları yavaş yavaş Alman yörüngesine çekiliyordu.

Çekoslovakya'nın izolasyonu, diğer komşuları da ganimet arayışına girmeye teşvik etti. 30 Ekim'de Polonya, Teschen bölgesinin kendisine devredilmesini istedi, Çek hükümeti bunu kabul etti. 2 Kasım'da Macaristan'a güney Slovakya'da bölgesel imtiyazlar tanındı. Berlin de Prag hükümetinden Çekoslovakya'yı Alman bağımlılığına teslim etmesini istedi. Kalan Çekoslovak topraklarının parçalanması da artık an meselesiydi.

12 Ocak 1939'da, henüz son karar alınmamış olsa da Çek Cumhuriyeti topraklarını işgal etmeye hazırlanması için Alman ordusuna emir verildi. Gerçek işgalin tetiğini çeken ise Çekler ile Slovaklar arasındaki ilişkinin kopması oldu. Mart ayında Bratislava'daki Slovak hükümeti, bağımsızlık kararından vazgeçmesi istemini reddetti. Böylece Prag hükümetini sıkıyönetim ilan etmek ve Slovakya'ya asker göndermek için kışkırtmış oldu. Slovak ayrılıkçılarının lideri Jozef Tiso önce Viyana'ya, ardından Berlin'e gitti. Hitler kendisini Slovak Meclisi'ni toplaması ve bağımsızlık ilan etmesi için cesaretlendirdi. 14 Mart günü Slovaklar bağımsızlıklarını ilan ettiler. Aynı gün Slovakya'nın başkenti Bratislava'daki Yahudi dükkânları tahrip edildi.

Yahudilerin Durumu

Mart 1938'de Avusturya'nın ve Mart 1939'da da Çek topraklarının Almanya tarafından ele geçirilmesi büyük Yahudi topluluklarının Alman kontrolü altına girmesine neden oldu. Önde gelen Yahudi işletmeleri ve sermayesi, Almanya'nın yeniden silahlandırılması amacıyla Avusturya ve

Levent Şahverdi Arşivi

Çek sanayisinin geliştirilmesi için kullanılmaya başlandı. Binlerce küçük Yahudi işletmesi kapatıldı veya "Aryan" girişimcilere satıldı. Yahudiler işten çıkarıldı. Yurtdışına sürgüne gidenler ise mallarını terk etmeye zorlandılar. Kendilerine nasyonal sosyalizmden uzakta, güvenli bir sığınak arayan kalabalık kitleler halinde hareket eden Yahudi mültecilere vize verme konusunda diğer ülkeler isteksiz davrandı. Savaştan önce sadece 130 bin Avusturyalı Yahudi ve 35 bin Çek Yahudi göç edebildi. Geri kalanların büyük bir kısmı yok edildiler.

Slovakya'daki gelişmeler üzerine Çek Cumhurbaşkanı Emil Hácha, Hitler'in tavsiyesini almak için Berlin'e gitti. 15 Mart'ın erken saatlerinde yapılan görüşmeler sırasında, Hermann Goring, Alman bombardıman uçaklarının Prag üzerinde neler yapabileceğini anlattıktan sonra, Hácha Almanya'yı Çekoslovakya'yı korumak üzere ülkesine davet etti. Aynı gün sabah saat altıda, hevesli Almanların bazıları, Almanya'yı Çekoslovakya'dan ayıran sınır kapılarını kaldırarak Alman askerlerinin girişine sembolik de olsa katkı sağladılar. Alman ordusu Çek bölgeleri olan Bohemya ve Moravya'ya girdi. Berlin, Çekoslovakya'nın kalbine doğru yürüyüşe geçmişti. Kısa süre sonra Hitler, Heinrich Himmler ve Reich Güvenlik Servisi Başkanı Reinhard Heydrich ile birlikte, Hradcany Kalesi'nde Prag'daki Alman toplumunun liderleriyle bir araya geldi. Aynı anlarda Macarlar da bazı Slovak bölgelerinde kontrol sağlamaktaydılar. Bir sonraki gün Çek bölgelerinin Almanya'nın himayesi altında olduğu ilan edildi. Alman eski Dışişleri Bakanı Constantin von Neurath ilk "Reich Hamisi" olarak yönetime atandı. Ünlü Skoda silah üretim kompleksi de dâhil olmak üzere büyük Çek şirketleri, doğrudan Alman kontrolü altına alındı. Çek askerî kaynakları, yaklaşan çatışmada kullanılacak on beş Alman piyade tümeninin ve dört zırhlı tümenin donatılmasına sarf edildi. Slovakya ise Tiso liderliğinde Alman yanlısı bağımsız

bir devlet haline getirildi ve 1944'e kadar da Almanya'nın yakın müttefiki olarak kaldı.

Savaş Sırasında Çekler

1938-39'daki Alman işgalinden kaçan pek çok Çek, Fransa ve İngiltere'ye yerleşti. Savaş başladığında, bunlardan yetenekli olanlar sanayide işçi veya İngiliz Silahlı Kuvvetlerinde teknisyen olarak çalışmaya başladılar. Bazıları Kraliyet Hava Kuvvetlerine katıldı. Britanya Muharebesi'nde yararlılık gösterdiler. Çeklerden bir bombardıman ve üç avcı filosu oluşturuldu. Ayrıca 5 bin kişilik bir Çek zırhlı tugayı da kuzeybatı Avrupa seferinde görev aldı. İngiltere'ye gelen Çek askerî istihbarat subayları İngiliz karşı-istihbaratında önemli bir rol oynadılar.

Çekoslovakya'nın geri kalanının işgali, Münih Anlaşması'nın kısa sürede anlamını yitirmesine neden olmuştu. İngiliz ve Fransız hükümetleri Çekoslovakya'yı kurtarmak için hiçbir şey yapmadılar. İlginç bir siyasal söylem geliştirdiler; Çekoslovakya aslında işgal edilmemiş, fakat Alman işgalini "davet" etmeye zorlanmıştı. Ancak Alman olmayan halkların da yeni Alman imparatorluğuna dâhil edilmesi kararı, İngiliz Başbakanı Chamberlain'i açıklama yapmak zorunda bıraktı. Chamberlain 17 Mart günü bölgedeki Alman etkinliklerini kınayan bir konuşma yaptı. Prag'da yaşanan işgal nihayet onu bazı şeylere ikna etmişti. Artık biliyordu ki görüşmelere dayalı bir uzlaşmaya yer yoktu. Eğer herhangi bir ulus Avrupa'ya egemen olmaya çalışırsa İngiltere'nin bütün gücüyle bu harekete direneceğini ilan etti. Birkaç gün sonra istihbarat servislerinden Polonya'nın Alman işgaline uğramasının an meselesi olduğu haberi geldi.[8] Bunun üzerine 31 Mart günü Avam

8 Hanson W. Baldwin, *The Crucial Years 1939–1941: The World at War*, Harper & Row, New York 1976, s. 56.

Kamarası'nda Polonya'nın toprak bütünlüğü ve egemenliğine dair ünlü "İngiliz garantisi"ni ilan etti. Çekoslovakya krizi savaşa giden yolda son taşın da döşenmesi demekti.

MOLOTOV-RIBBENTROP PAKTI

1939'da hem Batı demokrasileri hem Almanya, istikrarsız uluslararası durum için bir destek bulma ümidiyle Sovyetler Birliği'ne bakmaya başladılar. İngilizler ve Fransızlar, Hitler'i doğru yola döndürmek için Sovyetler Birliği'ni kullanma olasılığı üzerine düşünüyorlardı. Sovyetler Birliği, 17 Nisan'da, Doğu Avrupa'da kalan devletleri güvence altına alacak ve üç devletin herhangi birinin Almanya tarafından saldırıya uğraması halinde askerî yardım sözü verebilecek bir Üçlü İttifak önerdi. Batılılar önce tereddüt ettiler, ancak 25 Mayıs'ta Chamberlain müzakerelere başlamayı kabul etti. Batı'da bilinmeyen bir şey vardı: Hitler, rejiminin bariz biçimde Marksizm karşıtı olmasına rağmen, Sovyetler Birliği ile bağlantı kurmaya karar vermişti. Bir ticaret anlaşması olasılığı üzerinde durulduktan sonra, Moskova'daki Alman Büyükelçisi 30 Mayıs'ta siyasi bir ittifak için müzakerelere başlamak üzere yetkilendirildi. Her iki tarafla yapılan eş zamanlı müzakerelerde, Sovyetler aslında hiçbir tarafa tam anlamıyla güven duymadı.

Batılı güçler nihayet Ağustos ayında Sovyetler Birliği'ne Amiral Sir Reginald Plunket-Ernle-Drax başkanlığında bir heyet yolladığında, anlaşma ihtimali çok azdı. İki taraf, 12-21 Ağustos tarihleri arasında askerî işbirliği ihtimalini tartıştı. Ancak İngiltere ve Fransa, Kızıl Ordu'nun Polonya topraklarından geçmesine izin verme konusunda Polonya'yı ikna edemediler Bu durumda Stalin, rakip diktatör ve ideolojik düşman Adolf Hitler'le bir anlaşmaya vardığı takdirde Sovyetler Birliği'nin savaştan daha kolay kaçınabileceğine karar verdi.

JOACHIM VON RIBBENTROP (1893-1946)

Ribbentrop eski bir şampanya satıcısıydı. 1933'ten sonra Nasyonal Sosyalist Parti'nin Dışişleri uzmanı oldu. 1936'da ise Londra Büyükelçiliğine atandı. Ancak görevi sırasında genelde terslendi ve alay konusu oldu. Bu nedenle İngiltere'ye karşı geliştirilen hoşnutsuzluğun baş mimarı sayıldı. Şubat 1938'de Hitler, Ribbentrop'u Dışişleri Bakanı olarak atadı. Aslında bu bir yükseliş değil, sadece uygun bir seçimdi; çünkü Hitler, söylediği her şeyi yapacak etkisiz bir kişiliğe ihtiyaç duyuyordu. Ribbentrop da üstüne düşeni yaptı, büyük kararları Hitler'e bıraktı. Ribbentrop 1945-46'da Nürnberg Mahkemesi'nde yargılandı ve ölüm cezasına çarptırıldı.

İki diktatörün, birbirleriyle çatışmaya girmemek yönünde ortak bir istekleri vardı. Hitler, 1939 Ağustos'unun sonlarında, işgalini planladığı bir sonraki kurbanı olan Polonya'yı izole etmek için Sovyet tarafsızlığına ihtiyaç duyuyordu. Stalin ise Sovyetler Birliği'nin bir Avrupa savaşına sürüklenmeyeceğinin garantisini istiyordu. Alman Dışişleri Bakanı von Ribbentrop, Ağustos ayı başlarında anlaşmanın mümkün olabileceği sinyalini verdi. 11 Ağustos'ta, mevkidaşı Molotov da benzer bir istek gösterdi. 17 Ağustos'ta saldırmazlık antlaşmasının taslağı hazırdı. Polonya'nın işgali sadece bir hafta uzaktayken Hitler, kişisel bir mektupla Stalin'e başvurdu; Ribbentrop'un Moskova'ya gitmesine ve anlaşmayı imzalamasına izin verilmesini istiyordu. Stalin kabul etti. Ribbentrop, Moskova'ya geldiğinde gözlerine inanamadı. Sovyet başkenti swastika afişleriyle doluydu, Molotov'a "Aynı eski parti yoldaşları arasında olmak gibi" demekten kendini alamadı.[9]

9 Weinberg, *a.g.e*, s. 114.

VYACHESLAV MOLOTOV (1890-1986)

Molotov, Stalin'in yakın çevresinde yer almasını tercih ettiği bir Sovyet Komünist Partisi politikacısıydı. Çalışkandı ve iddiasını acımasızca sonuna kadar sürdürmesiyle ünlenmişti. Bu nedenle de "çekiç" anlamına gelen devrimci ismi Molotov'u benimsemişti. 1930 yılında Halk Komiserleri Konseyi Başkanlığı görevine getirildi. Sovyetler Birliği'ni bir Avrupa savaşının dışında tutmak isteyen Stalin tarafından Mart 1939'da Dışişleri Bakanı olarak atandı. 1949'da yine Stalin tarafından görevden alındı. Stalin'in maiyetinin en uzun süre hayatta kalanlarından biri oldu. Stalin'in ölümünden sonra göreve döndü ve nihayet 1962'de emekli oluncaya kadar kamu hayatında etkin bir şekilde çalışmaya devam etti.

Toplantı sırasında herkes kırk yıllık dost gibiydi. Haritalar açıldı. Gelecekteki sınırlar üzerine konuşuldu. Joseph Stalin, Polonya'nın paylaşılma hatlarının belirlenmesi sonrası hararetle Ribbentrop'un elini sıktı. Birkaç saat süren ateşli bir tartışmadan sonra anlaşma metni 23 Ağustos'ta hazırdı. Sovyet-Alman Saldırmazlık Paktı o gece geç saatte Alman Dışişleri Bakanı von Ribbentrop ve Sovyet Dışişleri Bakanı Vyacheslav Molotov tarafından imzalandı. İmzalar atılırken arka planda gülümseyen bir Stalin vardı. Gizli bir protokol ile de Doğu Avrupa, nüfuz alanlarına bölünmüştü: Finlandiya, Estonya, Letonya ile Polonya ve Romanya'nın parçaları Sovyetler Birliği için ayrıldı. Litvanya ve Polonya'nın diğer tarafları ise Almanya'ya verildi. Ayrı bir ticaret anlaşmasıyla bol miktarda petrol, gıda ve hammadde Almanya için güvence altına alındı.

Molotov, 12 Kasım 1940'ta Berlin'e geldiğinde Ribbentrop tarafından karşılandı. Molotov'un amacı 1939'da varılan anlaşmaların olası uzatmalarına ilişkin müzakerelerde bulunmaktı. İki mevkidaşın müzakereleri

sonuçsuz kaldı. Buna rağmen Ağustos 1939'da yapılan ticaret anlaşması uyarınca Sovyetler Birliği, Şubat 1940 ve Ocak 1941'de Almanya'ya petrol, tahıl ve hammadde tedarik etti.

Nazi - Sovyet Paktı dünya çapında yankı buldu. Bazıları bunu zor yürüyecek bir evlilik olarak niteledi, bazıları ise İngiltere ve Fransa'nın yapamadığını Moskova'nın yaptığını, yani Alman tehdidinin bertaraf edildiğini düşünüyordu. Amerikalı komünist lider Earl Browder, 24 Ağustos 1939 tarihli *Daily Worker* gazetesinde yayınlanan bir röportajında şöyle diyordu: *Sovyetler Birliği ile Almanya arasındaki saldırmazlık anlaşmasına ilişkin müzakerelerin duyurulmasının en önemli yanı, bu açıklamanın heyecanla karşılanmasıdır. Her ne kadar icraatı kurulmuş bir politika çizgisinde olsa da ilgililerin anlaşmayı canlı tutmak için çaba sarf edeceğini düşünüyorum.*

Hitler pakttan memnundu, çünkü bir Batı müdahalesi tehlikesini atlatmış olduğunu düşünüyordu. İngiltere ve Fransa'nın Sovyet yardımı olmadan Polonya'yı savunmaya cesaret edemeyeceğine inanıyordu. Hitler kendinden emin bir şekilde durumu komutanlarına şöyle özetledi: *Düşmanlarım küçük kurtlardır, ben onları Münih'te gördüm.*[10] Stalin de memnundu. Sovyetler Birliği artık savaştan uzaktı. Üstelik bir Avrupa çatışmasından sonra kalan parçaları toplayabileceğini ve Avrupa'da komünizmi yayabileceğini umuyordu.

Stalin'e göre pakt, zorunlu diplomatik gerçekçiliğin bir sonucuydu. Hitler için ise alaycı hesaplamanın bir parçasıydı. Birkaç hafta sonra parti liderlerine, kendisi için uygun olduğunda Doğu'ya döneceğini söyledi. Propaganda şefi Joseph Goebbels'e söylediği gibi Hitler için komünizm bir numaralı düşmandı.

10 Wheeler - Bennett, *a.g.e.*, s. 76.

Dünyanın farkında olmadığı ise yeni bir savaş için yaklaşık üç sene önce başlamış olan geri sayımın artık sonuna gelinmiş olduğuydu.

AVRUPA'DA SAVAŞIN AÇILIŞ SAFHASI

Levent Şahverdi Arşivi

SAVAŞIN İLK KURBANI: POLONYA

1 Eylül 1939'da Polonya-Almanya sınırından silah sesleri yükseldi. Alman askerleri sınırı belirleyen bariyerleri ortadan kaldırdılar. Reich ordusu süratle ilerlemeye başladı. Alman Silahlı Kuvvetlerinin üst düzey komutanları tarafından Nisan ayında Hitler'in emirleri üzerine hazırlanan "Case White" planı uygulamaya konmuştu. Polonya'ya karşı savaş, Hitler'in başlangıçta beklediği bir çatışma değildi. Münih'ten sonra Polonya'nın Alman nüfuz alanına çekileceğini varsaymıştı. Ancak olmadı. Aslında 1 Eylül günü yaşananlar Ocak ayının başından beri süregelen bir dizi gelişmenin sonucuydu.

5 Ocak 1939 günü Polonyalı temsilcilerle Berlin'de masaya oturan Hitler kendinden emin bir şekilde taleplerini sıralamıştı. Kendinden emindi. Bu ana kadar Fransa ile arasındaki silahtan arındırılmış bölgeye askerlerini sokmuş, Avusturya'yı topraklarına katmış, Münih Anlaşması'yla Almanların yoğun yaşadığı Çekoslovakya topraklarını kendisine bağlamayı başarmıştı. İngiltere ve Fransa, dize gelmiş görünüyorlardı. Ve masada karşısında oturanlar "sadece" Polonyalılardı. Hitler'in isteği 1919 yılı öncesine dönmekti; Danzig ve Silezya'yı geri istiyordu. Danzig limanı, Büyük Savaş sonrası kurulan Polonya'nın denize ulaşmasını sağlamak için Milletler Cemiyeti'nin gözetiminde bu ülkeye devredilmişti. Silezya'nın zengin sanayi bölgeleri de 1919 yılında yapılan bir halkoylaması sonucunda Polonya'ya verilmişti. Hitler, bu bölgelerin statülerinin yeniden belirlenmesini arzu ediyordu, kendi

deyimiyle "Buralar 1919 öncesindeki gibi tekrar Alman olmalıydı."[1] Ancak Polonyalı temsilciler bu konularda taviz vermeyi reddettiler. Hitler de güç kullanarak bu bölgeleri ele geçirmeye, kısacası Polonyalıları cezalandırmaya karar verdi. 1938 yılında Çeklere karşı gerçekleştiremediği küçük çaplı savaşı Polonya'ya karşı icra etmek istiyordu. Varşova da her ihtimali dikkate alarak, Mart 1939 itibariyle, olası bir Almanya-Polonya savaşı için ordusunu hazırlamaya başladı.

22 Mart günü Litvanya, Memel şehrini Almanya'ya bıraktı. Nisan ayının başında Polonya ile ilgili saldırı planının hazırlıklarına başlayan Hitler 28 Nisan günü hem İngiltere ile imzaladığı donanma antlaşmasını hem de Polonya ile 1934 yılında yapılmış olan saldırmazlık paktını feshettiğini açıkladı. Bunun üzerine Fransız ve Polonyalı subaylar Mayıs ayının başında askerî yardımlaşma konusunda görüşmeye başladılar. Gelişmeler; Rhine, Avusturya, Sudeten vakalarından önce olduğu gibi gene Berlin'de rahatsızlık yarattı. Hitler şüphe içerisinde olanları ikna etmeyi bir kez daha başardı. İngiltere'nin ve Fransa'nın daha önce yaptıkları gibi gelişmeleri protesto edeceklerini ama müdahale etmeyeceklerini savundu. Nasyonal Sosyalist Parti'nin ileri gelenlerinin ve ordu komutanlarının bir kısmı buna inanırken bir kısmı kabullenmek zorunda kaldı. 23 Ağustos'ta Sovyetler Birliği ile pakt imzalandıktan sonra ise riskin daha da azaldığı konusunda herkes hemfikirdi. 25 Ağustos günü ise İngiltere ve Fransa, bir saldırıya maruz kaldığı takdirde Polonya'nın yanında olacaklarını duyurdular. Mussolini, aralarındaki pakta rağmen, İtalya'nın bir savaş durumunda olaya dâhil olmayacağını, kenarda bekleyeceğini söyledi. Hitler bir an tereddüt etti.

1 Nicholas Bethell, *The War Hitler Won: The Fall of Poland, September, 1939*, Holt Rinehart Winston, New York 1973, s. 105.

İngiltere ve Fransa, Almanların saldırgan tutumlarına karşı 1939 Mart'ından beri Polonya'nın yanında olduklarını beyan ediyor, hatta garanti veriyorlardı. Ancak ne Almanya'ya batısından bir saldırı gerçekleştirmek için kapsamlı bir plan hazırladılar ne de Polonya savunmasını takviye etmek için bir girişimde bulundular. Tek yaptıkları, Sovyetler Birliği'ni Polonya savunması taahhüt eden bir devlete dönüştürme çabasıydı. Oysa Berlin ve Moskova Polonya'yı paylaşmıştı bile.

İngiltere ve Fransa, Polonya'ya bir Alman saldırısı olduğu takdirde artık gerçekten savaşmak niyetinde olduklarını göstermişlerdi. İtalya tarafsızlığını koruduğu takdirde üç devlete karşı Almanya tek başına kalacaktı. Hitler, 26 Ağustos günü Polonya işgalini beş gün erteledi. Ağustos ayının son haftasında savaşı önlemek için bir dizi diplomatik girişim başlatıldı. Hitler İngilizlere büyük bir barış teklifinde bulundu. İnanılması güç ama bu teklif İngiliz İmparatorluğunu savunmaya yardımcı olmayı bile kapsıyordu. Hermann Göring'in yakın bir dostu olan Birger Dahlerus, Londra ve Berlin arasında mekik dokuyarak Almanya'nın Polonya ile ilgili çeşitli tekliflerini ilgililerin dikkatine sundu. Ancak ok yaydan çıkmıştı, bu denemeler bir tür hayalden başka bir şey değildi. Hitler'in Danzig ve Polonya Koridoru ile ilgili isteklerine Polonya daha önce yaptığı gibi ret cevabı verdi. Zaten Hitler de artık kabul etmelerini istemiyordu. Berlin hızlı davranarak İngiliz ve Fransız desteğini baltalamayı başardı. İşgal tarihi yeniden 1 Eylül olarak ayarlandı. Başka bir erteleme olmayacaktı. Hitler, Müttefiklerin geri adım atmasını bekliyor ve umuyordu.

Hitler için en önemli nokta, Almanya'nın olası bir çatışma sırasında saldırgan görünmemesiydi. Reich'ın savaş için meşru bir sebebi varmış gibi görünmesini sağlamak şarttı. Bunun için bir mise-en-scène (mizansen) hazırlandı. Nazi SS birliklerinden seçilmiş bir müfreze, Polonya sınırından içeri sızdı. Polonya üniformalarını giyip 31 Ağustos gecesi, Polonya sınırındaki Gleiwitz'te

bulunan Alman radyo istasyonuna saldırdılar. Bu sırada toplama kamplarındaki bazı mahkûmlar öldürüldü. Cesetlerine Alman üniforması giydirildi. Saldırıda öldürülmüş Alman askerleri olarak basına tanıtıldılar. Bu beklenmedik saldırıya misilleme olarak bir sonraki sabah Alman birlikleri Polonya sınırından girdiler. Hitler nihayet kendince kısa süreli bölgesel savaşına kavuşmuştu ama başlayan, İkinci Dünya Savaşı'ydı. İlk kırk sekiz saatte yaşananlar, İngiltere ve Fransa'nın olaya dâhil olmayacağını düşünen Hitler'i doğrular nitelikteydi. Polonya'ya olan bağlılıklarına rağmen, İngiltere ve Fransa, 1 Eylül'de başlayan Alman işgaline aynı gün savaş ilanıyla cevap vermediler. İngiltere 3 Eylül sabahı, Fransa da aynı gün akşam üzeri Almanya'ya savaş ilan etti.

Alman denizaltıları tarafından vurulan ilk sivil gemi Athenia'nın taşıdığı 1000 kişiden 300'ü Amerikalıydı. 3 Eylül günü, İngiltere'nin savaş ilanından dokuz saat sonra gerçekleşen bu saldırıda Athenia'nın batırılması büyük sansasyona neden oldu. Ancak ABD Başkanı Roosevelt, İşçi Bayramı dolayısıyla 4 Eylül 1939 günü yaptığı radyo konuşmasında Amerika'yı savaş dışında tutacağına söz verdi. 5 Eylül günü ise savaşan taraflara silah ambargosu uygulanacağını ilan etti. ABD hükümeti, Avrupa'daki gelişmeleri dikkatle izliyordu, ancak kendini dış dünyadan soyutlama politikası uyarınca olaylara dâhil olmayı düşünmüyordu. Kısacası ABD, diplomatik ve askerî denklemde bir faktör değildi. Sadece şimdilik...

Polonya'ya karşı Alman askerî operasyonu Luftwaffe'nin (Alman Hava Kuvvetleri) saldırılarıyla başladı. Kısa bir süre sonra kara kuvvetleri de ilerlemeye başladılar. Hitler, harekât sırasında sadece kırk dört tümenini olası bir saldırıyı önlemek için Fransa sınırında konuşlandırılmıştı. Bu ciddi bir riskti, çünkü Fransızların, teorik olarak da olsa, yüz tümeni bulunmaktaydı. Alman

tanklarının ve uçaklarının neredeyse tamamı Polonya saldırısında görevlendirilmişti. Hitler, Fransa'nın Polonya'ya yardım için ciddi bir saldırı düzenlemeyeceğini iyi tahmin etmişti. Oynadığı bu kumar inanılmaz güçteki bir ordunun Polonya'ya saldırmasını sağlamıştı.

Almanlar kısa sürede savaş alanındaki üstünlüğü ele geçirdiler. Polonya ordusu sayı bakımından yeterliydi belki ama modern uçak, tank ve nakil araçlarından yoksundu. Süvarileri hâlâ mızrak ve kılıçla donatılmış durumdaydı. Cesurdular ancak karşılarındaki düşmanla boy ölçüşmeleri imkânsızdı. Almanlar savaşa altı zırhlı tümen ve on tanesi mekanize olmak üzere elli piyade tümeniyle girdiler. Luftwaffe, modası geçmiş ve az sayıda uçağa sahip olan Polonya hava kuvvetlerini kısa sürede devre dışı bıraktı. Yaklaşık bin beş Alman uçağı hava üstünlüğünü kurdu.

Alman savaş planı eşzamanlı iki saldırıya dayanmaktaydı. Biri Doğu Prusya hareket merkezli olarak kuzeyden, diğeri ise Alman Silezyası merkezli olarak güneyden başlayacak ve başkent Varşova'yı hedef alacaktı. Hızlı hareket kabiliyetine sahip piyadelerden oluşan öncü grup, yaklaşık üç yüz tankın eşliğinde ve dalıcı bombardıman ile avcı uçaklarının yakın hava desteği altında ilerliyordu. Bu modern silahlarla denen yeni bir savaş taktiğiydi. Dünya Blitzkrieg (Yıldırım Savaşı) ile ilk kez tanışıyordu. Öyle hızlı ilerlediler ki savaş başladıktan bir hafta sonra Varşova ile aralarında sadece 40 ila 65 kilometre kalmıştı. 7 Eylül 1939'da teslim olan Danzig'in Westerplatte bölgesinde harabeler üzerinde Alman bayrağı yükselmekteydi. Polonya ordusunun boynundaki ilmik iyice sıkılmıştı.

Varşova ve kuzeydeki Modlin ormanında son bir savunma hattı kuruldu. Bunun üzerine sahneye Luftwaffe çıktı. Alman havacılara Varşova'nın bombalanması için emir verildi, hem de tanıdık bir ismin liderliğinde: Richthofen. Birinci Dünya Savaşı'nın "Kızıl Baron" lakaplı efsanevi pilotu Manfred von Richthofen'ın kuzeni olan Wolfram von Richthofen, Polonya başkentinin "kökünü kazımak" amacıyla bir saldırı planı geliştirmişti. İlginçtir ki 22

Eylül günü 7 bine yakın kundakçı, kentteki Yahudi gettosunu alevler içinde bıraktı. Başkent halkı bu olayın şokunu atlatamadan 25 Eylül günü Alman uçaklarının saldırısı başladı. Luftwaffe'nin 400 bombardıman uçağı Varşova kentindeki binaların yarısını ya tahrip etti ya da hasara uğrattı. Gökyüzü yangınlar nedeniyle dumanla kaplandı. Bu nedenle görüş açısını kaybeden bazı uçaklar hedeflerinden saparak kentin kuzeyindeki kendi birliklerini vurdular. Birçok Alman askeri "dost ateşi" sonucu hayatını kaybetti.[2] Bu harekât sonrasında Polonyalılar 27 Eylül günü teslim oldular. Polonya ordusunun 100 bin askeri komşu ülkelere kaçmayı başardı, ancak yaklaşık 700 bini esir düştü. 70 bin Polonya askerine karşılık Almanların sadece 13 bin asker kaybetmeleri Alman ordusunun taktik başarısının bir göstergesiydi. İlk testten olumlu not almışlardı. Buraya kadar yaşananlar aslında sadece Batı Polonya'nın başına gelenlerdi. Doğu Polonya'da ise Kızıl Ordu fırtınası esmişti.

Reich ordusu Polonya'nın batısından ilerlemeye başladığında, Stalin harekete geçmek konusunda kararsızlık yaşadı. Ancak Alman baskısı sonucunda saldırı emrini verdi. 17 Eylül günü Kızıl Ordu güçleri Sovyetler Birliği-Polonya sınırını geçti. Bir milyon asker Molotov-Ribbentrop Paktı ile Sovyet nüfuz alanı kabul edilen bölgelere girdi. 28 Eylül'de Doğu Polonya'daki direniş de kırıldı. 230 bin Polonya askeri esir edildi. 29 Kasım'da alınan bir kararla, Stalin'in ele geçirdiği yerlerdeki Polonyalılar Sovyet vatandaşı yapıldı.

Alman işgali sırasında Hitler'in emriyle binlerce Polonyalı aydın, rahip ve siyasetçi öldürüldü. Kurbanlar genellikle bir duvar önünde kurşuna dizildiler. Yahudiler baştan itibaren kurban konumundaydı. 1940 Kasım'ında hepsi Varşova'da oluşturulan gettoya tıkıldılar. Nazi yönetimi 4 ila 6 milyon arasında Polonyalı sivili katletti. Bunların 3 milyonu

2 Bethell, *a.g.e.*, s. 147.

Levent Şahverdi Arşivi

gettolarda ve kamplarda öldürülen Yahudilerdi. Hitler, güvenlik ajanları ya da SS'ler arasından seçilip, "aksiyon mangaları" (Einsatzgruppen) olarak adlandırılan özel birimler oluşturarak Nazi egemenliği altına girmiş topraklara gönderdi. Alman ordularını takiben bölgelere nakledilen bu ölüm mangaları, sistematik olarak entelektüelleri, milliyetçi politikacıları ve elit devlet adamlarını ortadan kaldırdı.

Sovyet gizli polisi de 1940 yılının Nisan ayında, Sovyet kamplarında tutulan 22 bin Polonyalıyı idam etti. Bunların yaklaşık 5 bini 17-28 Eylül 1939'da Kızıl Ordu'nun Polonya'yı işgali sırasında ele geçirilmiş subay ve askerlerdi, geri kalanı ise sivildi. Tarihe Katyn Katliamı olarak geçen bu olayda kurbanlar vurulduktan sonra toplu mezarlara gömüldü. 1943 yılında Naziler, işgal altına aldıkları Smolensk yakınlarındaki Katyn ormanında bazı toplu mezarlar buldular. Rusya, bu katliamdaki sorumluluğunu 1990 yılına kadar inkâr etti.

28 Eylül günü, Alman ve Sovyet komutanlar, aralarındaki sınır çizgisini belirlemek için bir araya geldiler. Görüşmeler sonucunda, Polonya'nın paylaşımını kesinleştiren ve Varşova'nın Almanya'da kalmasını garanti eden Sovyet-Alman Dostluk Antlaşması imzalandı. Polonya'nın "işi bitirilmişti." Şimdi Hitler ve Stalin, aralarındaki anlaşma gereğince kendi kafalarındaki savaşlara yöneleceklerdi. Rahattılar, çünkü görünüşe göre, yapmayı planladıkları konusunda ne Almanya'yı ne de Sovyetler Birliği'ni engelleyecek bir güç vardı. İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya savaş ilan etme süreçleri bunun en net kanıtıydı. İlginçtir ki bu iki devlet, Polonya'nın doğusunu işgal eden Sovyetler Birliği'ne savaş ilan etmemişlerdi bile.

İNGİLTERE VE FRANSA SAVAŞ İLAN EDİYOR

1930'larda dünya hızla silahlanıyordu. Kimse itiraf etmiyordu ama yeni bir savaşa adeta hazırlık yapılıyordu. Buna karşılık başka

bir grup da tam tersi bir akımla denge kurmaya çalışıyordu. "Mutlak" pasifistler, hiçbir savaşın haklı olmadığını düşünüyorlardı. Kurdukları örgütlerle barış kampanyaları yürüttüler, ancak başarılı olamayacaklardı. İngiltere'nin Almanya Büyükelçisi Sir Nevile Henderson, 7 Eylül 1938 günü Nasyonal Sosyalist Parti Kongresi sırasında Herman Göring'in yanında gülümserken yaklaşık bir sene sonra ülkesinin Alman hükümetine vereceği ültimatomu elinde tutacağını hiç düşünebilir miydi?

3 Eylül Pazar sabahı İngiltere Başbakanı Neville Chamberlain, Downing Sokağı 10 numaradan yaptığı radyo konuşmasında, ülkesinin bir kez daha Almanya ile savaşa girdiğini bildirdi. Daha sözlerini tamamlayamamıştı ki Londra hava saldırısını haber veren siren sesleriyle inlemeye başladı. Halk sığınaklara, mahzenlere, bodrum katlarına, metro istasyonlarına kaçıştı. Chamberlain ofisinden ayrılmama konusunda kararlıydı. Sonunda kendisi için hazırlanmış barınağa inmeye ikna edildi. Uyarının yanlış alarm olduğu anlaşıldı ama yaşanan ilk panik, halkın savaş konusunda derinden korku duyduğunu göstermişti. General Franco'nun zaferiyle Falanjistler lehine sonuçlanan İspanya İç Savaşı sırasında yeni silah teknolojisinin ilk denemelerine bütün dünya şahit olmuştu. 3 Eylül'deki kargaşayı yaşayan bir Londralı, günlüğüne şu notu düştü: *Önümüzdeki savaş, uçakların gaz, mikrop ya da ateş bombardımanı ile ya kazanılacak ya da kaybedilecek.*[3] Pek de haksız sayılmazdı.

Alman kuvvetleri Polonya sınırını geçtiğinde İngiltere'nin savaşa girmesi neredeyse kaçınılmazdı. Şubat ayının başlarında, Chamberlain Britanya'yı ve Fransa'yı birlikte savunma sözü vermişti. Mart ayından itibaren İngiliz ve Fransız askerî birimleri bir savaş planı üzerinde çalışmaya başlamışlardı. Hazırlıkları tamamlamak arzusundaydılar. Öngörüleri ise hâlâ Birinci Dünya Savaşı standartlarına dayalıydı: Alman direnişinin ekonomik abluka,

3 Marilyn Mayer Culpepper, *Never Will We Forget, Oral Histories Of World War II*, Praeger Security International, London 2008, s. 95.

yiyecek kıtlığı ve gerekirse Alman şehirlerinin bombalanmasıyla ortadan kaldırılabileceği üç yıl süren bir yıpratma savaşı. Fransa'da faşizme karşı mücadele etme fikrine rağbet gösterildi. Ancak sağcı gruplar, savaşın kimin için yapılacağı konusunda halkın kafasında şüpheler oluşturmaya çalışıyorlardı. Paris sokaklarına yazılan "Danzig için Kim Ölecek?" sorusunu okuyan herkes bir kere durup düşünüyordu. Acaba Fransa, kendini Almanya'ya karşı korumak yerine gidip Polonya için savaşmalı mıydı? Orada savaşılırsa sınırlar yeterince korunabilecek miydi? Ne kadar kayıp olacaktı? İngilizlerse gelişmeleri fırtına öncesindeki sessizlik gibi algılamaktaydı. Her iki ülkede de sivil halkın savaştaki dayanma süresinin artırılması için çalışmalar yapıldı. Savaş sırasında uyulması gereken yönetmelikler, hatta yiyecek karneleri ilgili yerlere dağıtıldı. Gerekli anlarda bölgelerin tahliye edilmesi için planlar yapıldı.

TUHAF (KURUSIKI) SAVAŞ

İngiltere, Fransa ve Almanya'da, savaşın patlak vermesinden önce, çocukların ve annelerin savunmasız büyük şehirlerden toplu tahliyesi için hazırlıklar yapıldı. İngiltere'deki resmî programlar 1 milyon 750 bin kişiyi kapsamaktaydı. Ayrıca 2 milyon kişinin de özel olarak tahliye edilmesi bekleniyordu. 100 binden fazla gönüllü, tahliye edilenlerin nakliyesi ve karşılanması çalışmalarına yardımcı oldu. Plan 1 Eylül 1939'da uygulamaya kondu. Ancak uygun olanların sadece yüzde 40'ı yer değiştirme şansı buldu. Fransa'da da benzer şeyler yaşandı. Hükümet sınırdaki Strasbourg kentini tamamen boşaltarak burada yaşayan halkın güneybatıya nakledilmesini sağladı. Almanya'da ise yüz binlerce kişi 3 Eylül'den sonra sınır bölgelerinden taşındı. İngiltere'deki hastaneler olası bombardıman zayiatı için ek yataklarla donatıldı. Eğlence yerleri tamamen kapatıldı. Hatta Londra Hayvanat Bahçesi'ndeki yılanlar bir hava

saldırısı sonrasında serbest kalıp başkent içerisinde tehlikeye neden olacakları gerekçesiyle öldürüldü. Özellikle hava bombardımanından korunmak için hemen hemen her evin bahçesinde ya da bodrumunda sığınaklar hazırlandı. Birinci Dünya Savaşı'ndaki kıtlık dönemini tecrübe etmiş olan yöneticiler yemek karneleri çıkarmaya karar verdiler. Ancak bu hemen gerçekleşmedi. Hatta İngiltere'de 1940 yılının Ocak ayına kadar karneler dağıtılmadı bile. Bütün bu hazırlıklara rağmen beklenen saldırıların kısa zaman içerisinde gerçekleşmemesi hayatın normal akışına geri dönmesine neden oldu. Eğlence merkezleri açıldı, profesyonel spor müsabakaları tekrardan başladı. Güvenli bölgelere taşınmış olan İngiliz halkının yüzde 60'ı Ocak 1940'ta evlerine döndü. Almanların da büyük çoğunluğu 1940'ın başında evlerine geri dönmüşlerdi.

23 Ağustos'ta imzalanan Hitler-Stalin Antlaşması'na 25 Ağustos'ta İngiltere, Polonya'ya tam destek vererek cevap verdi. Hitler'in tereddüt geçirdiği Ağustos'un son haftasında Göring'in arkadaşı İsveçli işadamı Birger Dahlerus, Londra-Berlin arasında diplomasi trafiği yaşadı. Görünürde arabulucuydu. Aslında nabız yokluyordu. Amacı Paris'in Londra'dan ayrılıp ayrılmadığını gözlemlemekti. Temel görevi ise Almanya Polonya'ya saldırırken İngilizlerin kafasını karıştırmaktı. İngiliz ve Fransız hükümetleri 1 Eylül günü savaş kapıyı çaldığında Polonyalılara yardım sözü vermelerine rağmen yardımın faydasız olduğuna ve bunun için hiçbir plan yapılmadığına karar verdiler. Tek yapabileceklerinin Batı Cephesi'nin sıkı tutulması olduğuna kanaat getirdiler. Savaş bittiğinde serbest bir Polonya'yı yeniden inşa etmeyi umuyorlardı. Fransız askerî liderleri, savaş ilan edilmeden önce seferberliğin tamamlanabilmesi için daha fazla zamana ihtiyaçları olduğunu hükümetlerine bildirdiler. Altı milyonluk bir gücün seferber edilmesi gerçekten kolay değildi ama bu istek bile nedenli geç kalındığını göstermekteydi. İngiltere, Berlin'e gönderdiği Alman

kuvvetlerinin Polonya'dan derhal çekilmesini istediği mesajın altına bir not düşmeyi ihmal etmedi: *...Ancak bu, ültimatom olarak algılanmamalıdır.*[4] Aslında İngiltere ve Fransa, 1938 Çek krizi sırasında olduğu gibi Mussolini aracılığı ile toplanacak bir konferansın, savaş olasılığını ortadan kaldıracağını düşünüyorlardı. Gelişmelere en sert tepkiyi İngiliz Avam Kamarası verdi. 2 Eylül gecesi yapılan tartışmalarda parlamento üyeleri, hükümetin kararsızlığına karşı son sözü söyledi: Başbakan Chamberlain ya Polonya ile imzalanan antlaşmanın Britanya onuruna yakışır şekilde hayata geçirilmesini sağlayacaktı ya da istifa edecekti.

NEVILLE CHAMBERLAIN (1869-1940)

Neville Chamberlain iç işlerinde çalışkan ve başarılı bir politikacıydı. Ancak 1930'lar dış politikasında uyguladığı diktatörleri "yatıştırma" girişimindeki ihmalleriyle hafızalara kazındı. Muhafazakâr bir siyasetçiydi. 1920'lerde reformcu bir Sağlık Bakanı olarak ünlendi. 1931-37'de İngiliz ekonomisini, çöküşün dışında tutmayı başaran isimler arasındaydı. Mayıs 1937'de Başbakan oldu. Yeni bir dünya savaşı tehdidinden kaçınmak için Avrupa meselelerinin diplomasi yoluyla çözülmesi için çaba sarf etti. Oysa Hitler, verilen tavizlerle tatmin olacak biri değildi. Chamberlain bunu ancak 1939'da anladı.

3 Eylül sabahı saat 9'da İngiltere, Almanya'ya, Polonya'daki işgalin derhal durdurulmasını isteyen bir ültimatom gönderdi. İngiltere'nin Almanya'daki Büyükelçisi Sir Neville Henderson, Alman Dışişleri Bakanlığı'na gitti. Ültimatomu, bulabildiği tek kişi olan, Hitler'in tercümanı Paul Schmidt'e iletti. Schmidt, hemen Reich'ın kalbine koştu. Hitler'e metni okudu. Hitler son

4 Baldwin, *a.g.e.*, s. 157.

derece sessiz bir şekilde dinledi. Schmidt sözlerini bitirdiğinde Almanya'nın Führer'i, Dışişleri Bakanı Ribbentrop'a dönerek "Şimdi ne olacak?" diye sordu.[5] İngilizler olaya dâhil oluyor ve sınırlı tutmayı istediği muharebenin alanı genişliyordu. Savaş artık kaçınılmazdı.

İngiliz Başbakanı Neville Chamberlain ve Fransız Başbakanı Edouard Daladier barıştan yanaydılar. Ancak olaylar onları öyle bir noktaya getirmişti ki birbirlerine ve Polonya'ya verdikleri taahhütlerden vazgeçmeleri artık mümkün değildi. Nitekim verdiği ültimatoma cevap alamayan Chamberlain, saat 11:00'de radyodan halkına Almanya ile savaşa girildiğini bildirdi. Kendi ültimatomunu vermiş olan Fransa da cevap alamayınca aynı gün akşam üzeri Almanya'ya savaş ilan etti. Fransız kolonileri de Almanya ile savaşa girmiş oluyorlardı. Ancak İngiltere'nin dominyonları savaşa katılmak için kendi kararlarını vereceklerdi. Avustralya ve Yeni Zelanda tereddütsüz savaş ilan etti. Güney Afrika'da ise savaş ilanı bir hükümet krizine neden oldu; Jan Smuts, Başbakanlık görevini üstlendi ve 6 Eylül'de savaş ilan etti. Konunun daha tartışmalı olduğu Kanada ise 10 Eylül'de onları izledi.

1914'te sokaklarını tezahüratla dolduran kalabalıkların aksine Avrupa, bu kez savaşa ölüm sessizliğinde, adeta büyük bir yıkım bekleyen derinden sarsılmış bir ruh haliyle girdi. ABD'nin Fransa Büyükelçisi William Christian Bullitt Jr., Paris'i terk eden Fransız birliklerini izlerken şöyle diyordu: *Askerler, sessizlik içinde ayrılıyorlar. Bando yok, şarkılar yok. Sadece öz kontrol, dingin bir ruh hali ve sessiz cesaret...*[6]

İLK ÇATIŞMALAR

İngiltere ve Fransa'nın savaş ilanını dikkate almayan Hitler, Polonya'yı işgale devam etti. Ardından da Stalin Polonya'ya girdi. Bir ay içerisinde Polonya tamamen ortadan kaldırılmış, ülke

5 Albert Speer, *Inside the Third Reich*, Macmillan, New York 1970, s. 85.
6 Alexander DeConde, *A History of American Foreign Policy*, Charles Scribner's Sons, New York 1963, s. 49.

toprakları Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliği arasında paylaşılmıştı. İngiltere ve Fransa buna karşı hiçbir şey yapamadılar. Avrupa'nın doğusunda bunlar yaşanırken batısında kara savaşı diye bir şey yoktu. Savaş ilanından sonraki ilk bir ay içerisinde havada ve denizde çatışmalar yaşandı yaşanmasına ama yoğunlukları daha sonra yaşanacaklar kadar yüksek bir seviyeye ulaşmadı. Özellikle denizde karşılıklı yapılan saldırılarla küçük çaplı başarılar elde edildi, ancak ne Müttefikler ne de Almanlar birbirlerine karşı üstünlük sağlayabilecek kesin bir kazanç elde edebildiler. Aslında bu süreç bir tür nabız yoklama olarak geçti. Genelde Almanlar saldıran, Müttefikler ise savunmada kalan taraftı.

ROOSEVELT'İN ÇAĞRISI

Savaş patlak verdiğinde Amerikan Başkanı Roosevelt, Avrupa'daki mücadeleye dâhil olmuş bütün taraflara, savunmasız şehirlere ve özellikle sivillere yönelik hava bombardımanlarından kaçınmaları için çağrıda bulundu. ABD'yi gücendirmemek adına İngiltere, Fransa ve hatta Almanya başlangıçta bu isteğe uygun davrandılar. Fakat çok geçmeden Almanlar, Varşova'yı bombalayarak neredeyse yok ettiler. Gerekçeleri de kentin Polonya ordusu tarafından savunulmasıydı.

1919 Versailles Antlaşması uyarınca Alman donanması ciddi anlamda kısıtlamaya tabi tutulmuş, ancak 1935'te İngiltere ve Almanya arasında imzalanan Donanma Antlaşması Almanlara bir şans vermişti. Alman donanmasının, sualtı ve su üstü gemileri dâhil olmak üzere, İngiliz donanmasının yüzde 35'i kadar büyümesine izin verilmişti. Fakat bu antlaşma daha sonra yürürlükten kalktı. 1939 yılının Ocak ayında Hitler, Alman donanmasının genişletilmesi için hazırlanan Z Planı'nı onayladı. 1928 yılından beri Alman Deniz Kuvvetleri Komutanı olan Büyük Amiral Erich

Levent Şahverdi Arşivi

Raeder tarafından önerilen plan 1944 yılında nihai hedefine ulaşacak şekilde tasarlanmıştı. Hitler'in düşünülenden çok önce savaşa girmesi, aslında Alman donanmasını hazırlıksız yakalamıştı.

Eylül 1939'da, büyük çatışmaların yaşanmadığı "Tuhaf Savaş" sırasında, Hitler'in Polonya ile meşgul olmasından yararlanan Fransız ordusu, Alman Saarland bölgesinde yaklaşık 25 kilometre kadar ilerlemeyi başardı. Fakat daha sonra geri çekildi ve bir daha asla saldırgan bir tavır takınmadı. Fransa'ya gönderilmiş olan İngiliz Seferi Kuvvetleri ise ilk zayiatını Aralık 1939'da verdi. Karada yaşananların aksine havada ve denizde daha fazla hareket vardı. İki taraf da birbirine karşı bir hava saldırısı gerçekleştirmekten kaçındı. Bunun bir nedeni akınların karşı tarafın savaşa girmesini meşrulaştırması, diğeri ise ABD'yi gücendirme endişesiydi. Topyekûn savaşın acımasız tutumu henüz sahnedeki yerini almamıştı. Bu nedenle ilginç olaylar yaşanıyordu. İngiltere'nin Hava Kuvvetlerinden Sorumlu Bakanı Sir Kingsley Wood, Alman ormanlarının bombalanmasını özel mülkiyet olduğu gerekçesiyle reddetti. Özel mülklerin hasarı uğratılması ya da sivillerin öldürülmesi riskinden kaçınmak adına Kraliyet Hava Kuvvetleri bombardıman uçaklarının personeline sadece Alman savaş gemilerine saldırmaları için emir verilmişti. Yer hedeflerini ya da ticaret gemilerini vurmaları kesinlikle yasaktı. Savaşın erken döneminde gerçekleşen bu akınlar aslında İngiltere'nin hava savaşına hazırlanması için ciddi bir uyarı oldu; bombardıman uçaklarının hedeflerini tespit etmeleri güçtü, attıkları bombalar bazen patlamıyordu ve saldırıları gündüz gerçekleştirdiklerinden Alman savunma sistemlerine hedef oluyorlardı. Savaşın ikinci gününde, Wilhelmshaven'taki savaş gemilerine saldıran on uçaktan yedisi düşürüldü. Aralık ortalarında gerçekleştirilen iki hava akınına katılan toplam 36 uçağın yarısı imha edildi. Bu şekilde kayıplar vererek devam etmek pek sürdürebilir değildi. Kraliyet Hava Kuvvetlerinin harekâtları, gündüzleri denizi mayınlamak ve geceleri Almanya üzerinde propaganda bildirileri atmakla sınırlandırılmıştı. Bir süre İngiliz hava gücünü yönetmiş olan Arthur Harris gece akınlarını savaştan

sonra şöyle değerlendirdi: *Savaşın beş uzun yılı boyunca Avrupa kıtasının tuvalet kâğıdı ihtiyacını karşıladık.*[7]

Luftwaffe de uçaklarını gemilere saldırmak için kullanıyordu ama Almanların denizlerdeki gerçek silahı, U-botlardı. İngiltere'nin savaş ilanından saatler sonra, 3 Eylül 1939 akşamı İngiliz yolcu gemisi Athenia Alman denizaltısı U30 tarafından torpido ile batırıldı. Ölenlerin bir kısmı Amerikan vatandaşıydı. Almanya bu olaydan kendi denizaltısının sorumlu olduğunu reddetti. Alman denizaltıları saldırılarına devam ettiler. İki hafta sonra U29, uçak gemisi Courages'ı batırarak Kraliyet donanmasına ilk büyük kaybını yaşattı. Alman donanmasının denizaltılarından sorumlu komutan Amiral Karl Dönitz cüretkâr bir saldırı emri verdi: Günther Prien komutası altındaki U47 denizaltısını, İskoçya'nın kuzeyindeki Orkney adalarında bulunan Kraliyet Donanması'nın ana üssü Scapa Flow'a karşı saldırı düzenlemesi için görevlendirdi. Prien, 13/14 Ekim gecesi liman savunmasını aşarak Royal Oak zırhlısını batırmayı başardı. 1939 sonuna kadar gerçekleştirilen harekâtlarda sadece bir u-bot kaybedildi.

U-BOT

İngilizce de "U-boat" olarak kullanılan terim aslında Almancada denizaltı anlamını taşıyan "Unterseeboot" kelimesinden gelmektedir. U-botlar su üstünde dizel motorları, su altında ise özel bataryaları sayesinde yol almaktaydı. Dizel motorların su altında kullanılamamasının nedeni, bu motorların çalışırken, mürettebatın ihtiyaç duyduğu oksijeni tüketmeleriydi. 1943 yılının sonlarına doğru denizaltılar, bir Hollanda icadı olan "şnorkel" ile donatıldı. Bu sayede denizaltı suyun altındayken su yüzeyine çıkartılan bir boru yardımıyla hava sağlandığından U-Botlar denizaltında da dizel motorlarını kullanabilmişlerdir. U-Bot, düşman

7 Bernard C. Nalty, *The Air War*, Metro Books, New York 1999, s. 98.

saldırılarında kaçmak, takip ya da tuzak kurmak amacıyla bir gün, bazen de daha fazla su altında kalabilmekteydi.

Bu kayıplar İngiliz Deniz Kuvvetleri Birinci Lordu Winston Churchill için son derece ciddi sorun demekti. Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi İngiltere'nin ayakta kalabilmesi için deniz yollarını açık tutması ve Kuzey Amerika ile imparatorluk kolonilerinden gelen malzeme ve yiyeceklerin ana karaya ulaşmasını sağlaması şarttı. O tarihlerde Alman u-botlarının hem sayılarının az olması hem de üslerinin Atlantik'teki yollardan çok uzakta konuşlanmış olması bir şanstı belki ama Müttefik gemilerinin tek sorunu denizaltılar değildi. Manyetik mayınlar yüzünden çok fazla kayıp verdiler. Ayrıca Almanların Hava Kuvvetleri ve uzun menzilli yağmacılık yapan deniz üstü gemileri de İngilizlerin korkulu rüyasıydı. 1939 yılının sonuna gelindiğinde 73 Müttefik gemisi kaybedilmişti. Bunların 25'ini u-botlar batırdı. Geri kalanların akıbetini ise suüstü gemileri ve mayınlar tayin etti. Almanların trajedisi ise 13 Aralık günü Graf Spee'nin kaybedilmesiydi.

Batıda kara savaşlarının neredeyse yaşanmadığı bu dönemde doğuda Hitler ve Stalin çok meşguldüler. Hitler Norveç'le ilgilenmeyi kafasına koyduğunda Stalin çoktan Finlandiya'ya saldırmıştı bile.

KIŞ SAVAŞI

Sovyetler Birliği'nin komşusu Finlandiya'ya karşı başlattığı "Kış Savaşı", 1920'lerdeki Rus İç Savaşı'ndan beri Kızıl Ordu'nun gerçekleştirdiği ilk büyük saldırı ve karşılaştığı ilk büyük sınavdı. Savaşın temel nedeni, Baltık bölgesinde Sovyetlerin askeri güvenliğini pekiştirmekti. Aslında Stalin, Finlandiya'ya ilk olarak 18 Ağustos 1939'da ekonomik ve askerî yardım teklifinde bulunmuş, ancak ret cevabı almıştı. Rusya o sırada buna çok büyük tepki göstermedi. Yine 17 Eylül 1939 tarihinde Kızıl Ordu, Polonya'yı

işgal ederken Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, Finlandiya'nın tarafsızlığına saygı göstereceklerini ilan etti. Göstermelik bir yaklaşımdı bu, atılacak adımlar vardı, kimseyi şüphelendirmemek gerekmekteydi.

1939 yılındaki Alman – Sovyet Antlaşması'nın esaslarına göre Baltık Devletleri, Sovyetlerin nüfuz alanında kalacaktı. 28 Eylül'de Estonya, Sovyet askerlerinin topraklarında üs kurmasını sağlayan bir antlaşma imzalatmaya zorlandı. 5 Ekim'de Letonya ve 11 Ekim'de de Litvanya benzer antlaşmalar imzaladılar. Böylece bu üç devlet Sovyetlerin himayesi altındaki devletlere dönüştü. Sıra İskandinav Yarımadası'ndaydı.

5 Ekim 1939 günü Moskova, Finlandiya sınırına yakın Sovyet kenti Leningrad çevresindeki Fin arazisinin kendisine bırakılmasını istedi. Stalin'in amacı, bölgede yeni askerî üsler kurmak ve ülkenin ikinci büyük kentinin güvenliğini artırmaktı. Finlandiya hükümeti bu isteği reddetti. Stalin bu kez daha sert tavır takındı: 29 Ekim'de Kızıl Ordu komutanları, Finlandiya'ya yapılacak bir sefer için planlarını hazırlamaları doğrultusunda gizli bir emir aldılar. İşler gizli yürümek zorundaydı, çünkü Fin hükümeti ile görüşmeler hâlâ devam ediyordu. 9 Kasım'da gerçekleşen son toplantıda Finlandiya'nın fikrini değiştirmeyeceğini anlayan Stalin nihai kararını verdi: Finlandiya'ya karşı askerî bir sefer başlatılacaktı.

Aynı Almanların Polonya'da yaptığı gibi "Kış Savaşı" da sahte bir saldırıyla başladı. Sovyet ileri karakollarından biri sınır kasabası, Mainila'dan kendilerine ateş edildiğini bildirdi. Tarihe Mainila Atışları olarak geçen bu olay esnasında ateşi gerçekleştirenler, aslında Sovyet topçularıydı. Moskova, "Finlandiya'nın provokasyonu" olarak değerlendirdiği bu hareketi fırsata çevirdi. 7., 8., 9. ve 14. ordular (Bunlara daha sonra 4. Ordu da katılacaktı.) 1000 adet tankla birlikte Finlandiya savunmasının üzerine gönderildi. Finlandiya'nın başkenti Helsinki, 30 Kasım günü bir anda kendisini ağır bir bombardıman altında buldu. Almanların Polonya'nın hakkından çabucak geldiği gibi Sovyet rejimi de kısa

zamanda Finlandiya'yı ele geçireceğinden gayet emindi. Ancak bu, ileride çok pahalıya mal olacak bir yanlış hesaptı.

Finliler, en fazla 13 tümen seferber edebilirlerdi. Tankları yoktu, anti-tank silahları yok denecek kadar azdı. Uçakları ise gerek sayı gerek teknoloji bakımından Rusların hayli gerisindeydi. Bütün bunlara rağmen kış şartlarında savaşabilme avantajına sahiptiler. Beyaz giysileri içerisinde karda fark edilmiyorlardı. Kayaklarla hareket ederek kısa zamanda yer değiştirebilmekteydiler. "Hayalet Askerler" olarak adlandırılan Fin birlikleri gerilla taktikleri uyguluyorlardı. Ormanlardan aniden çıkıp Rusları vuruyor, sonra tekrar ormanda kayboluyorlardı. "Suomi" makineli tüfekleriyle donatılmışlardı. Bu silah, kayaklı piyadelerinin ellerinde ölümcül bir güce kavuşuyordu. Lojistik destek de süratle hareket eden kızaklarla sağlanıyordu. Bu şartlar altında Finli askerler kendilerinden kalabalık bir düşmana karşı ne kadar başarılı olduklarını kanıtladılar. Savaşırken tankları işlevsiz bırakmak için paletlerinin arasına demir levyeler ya da tomruklar soktular. Ayrıca dünyaya mal olacak bir de silah geliştirdiler; petrol ve kimyasalların bir araya getirilerek şişelerde depolanıp ağızlarından bir paçavra ya da fitille yakıldıktan sonra atıldığı yerde yangın çıkarttığı bu silahın adına "Molotov Kokteyli" dediler. Kullandıkları bu yeni silahla zırhlı araçları ve tankları yavaşlatacak kadar hatta bazen savaş dışı bırakacak kadar hasara uğratmayı başardılar.

"Kış Savaşı" o anda Avrupa'daki tek gerçek çatışmaydı, doğal olarak bütün dünyanın ilgisini çekiyordu. Birçok yabancı organizasyon Finlandiya'ya yardım malzemesi gönderdi, bazı ülkeler de kredi ve askerî teçhizat sözü verdi. Bunun ötesinde, devletlerinin takındığı tavra bakmadan, dünyanın dört bir tarafından gelen gönüllüler, Finlandiya'da Ruslara karşı mücadele ettiler. İsveç, Norveç, Danimarka, Macaristan,

İtalya, Estonya, hatta ABD'den gelen toplamda 500 civarında gönüllüden yaklaşık 100'ü hayatını yitirdi.[8]

Kızıl Ordu, Karelian Isthmus boyunca uzanan Mannerheim savunma hattına bir ay boyunca saldırdı. İlkel taktikler kullanıyorlardı, bedeli de ağır oluyordu. Rus askerleri beyaz kamuflajları olmadığından çabuk fark ediliyorlardı. Hiçbir koruma ateşi olmadan savunma pozisyonlarına doğrudan saldırıyorlardı. Finli savunmacılar, makineli tüfek ateşiyle sıra sıra saldıran Rus alaylarını adeta biçiyorlardı. Nokta atışı gerçekleştiren topçularsa, Rus tanklarını savaş dışı bırakıyorlardı. Yaşanan, savaştan çok katliama dönüşmüştü. Öyle ki Finli makineli tüfek mürettebatının bazıları, yaşadıkları nedeniyle ruhsal olarak çöktüler: "Biz öldürmekten yorulduk, onlar saldırmaktan ve ölmekten yorulmadılar. Kendimi yurdunu koruyan bir asker gibi değil; kasap, cellat, katil gibi hissediyorum."[9] diyorlardı. Finlandiya'nın doğu cephesinde de durum farklı değildi. Daha büyük bir Soyvet gücü, sessiz ve hızlı hareket eden Finliler tarafından tuzağa düşürülerek imha edildi. Suomussalmi'de Aralık 1939 ve Ocak 1940 arasında yaşanan çarpışmalarda Kızıl Ordu birlikleri adeta ortadan kaldırıldı. Finlilerin 900 personel kaybına karşılık Sovyet zayiatı 27 bin 500'e ulaşmıştı. Ancak Mareşal Carl Gustav Mannerheim komutası altındaki Finlilerin de yapabileceklerinin bir sınırı vardı.

MAREŞAL CARL GUSTAV MANNERHEIM (1867-1951)

Aristokrat bir ailenin çocuğu olarak hayata gözlerini açtığında, Finlandiya hâlâ Çarlık Rusyası'nın bir parçasıydı. Rus ordusuna katıldı. Başarılı bir

8 Niall Ferguson, *The War of the World: Twentieth Century Conflict and the Descent of the West*, Penguin Press, New York 2006, s. 149.

9 Richard Holmes, *Acts of War: The Behavior of Men in Battle*, The Free Press, New York 1989, s. 37.

İtalya, Estonya, hatta ABD'den gelen toplamda 500 civarında gönüllüden yaklaşık 100'ü hayatını yitirdi.[8]

Kızıl Ordu, Karelian Isthmus boyunca uzanan Mannerheim savunma hattına bir ay boyunca saldırdı. İlkel taktikler kullanıyorlardı, bedeli de ağır oluyordu. Rus askerleri beyaz kamuflajları olmadığından çabuk fark ediliyorlardı. Hiçbir koruma ateşi olmadan savunma pozisyonlarına doğrudan saldırıyorlardı. Finli savunmacılar, makineli tüfek ateşiyle sıra sıra saldıran Rus alaylarını adeta biçiyorlardı. Nokta atışı gerçekleştiren topçularsa, Rus tanklarını savaş dışı bırakıyorlardı. Yaşanan, savaştan çok katliama dönüşmüştü. Öyle ki Finli makineli tüfek mürettebatının bazıları, yaşadıkları nedeniyle ruhsal olarak çöktüler: "Biz öldürmekten yorulduk, onlar saldırmaktan ve ölmekten yorulmadılar. Kendimi yurdunu koruyan bir asker gibi değil; kasap, cellat, katil gibi hissediyorum."[9] diyorlardı. Finlandiya'nın doğu cephesinde de durum farklı değildi. Daha büyük bir Soyvet gücü, sessiz ve hızlı hareket eden Finliler tarafından tuzağa düşürülerek imha edildi. Suomussalmi'de Aralık 1939 ve Ocak 1940 arasında yaşanan çarpışmalarda Kızıl Ordu birlikleri adeta ortadan kaldırıldı. Finlilerin 900 personel kaybına karşılık Sovyet zayiatı 27 bin 500'e ulaşmıştı. Ancak Mareşal Carl Gustav Mannerheim komutası altındaki Finlilerin de yapabileceklerinin bir sınırı vardı.

MAREŞAL CARL GUSTAV MANNERHEIM (1867-1951)

Aristokrat bir ailenin çocuğu olarak hayata gözlerini açtığında, Finlandiya hâlâ Çarlık Rusyası'nın bir parçasıydı. Rus ordusuna katıldı. Başarılı bir

8 Niall Ferguson, *The War of the World: Twentieth Century Conflict and the Descent of the West*, Penguin Press, New York 2006, s. 149.

9 Richard Holmes, *Acts of War: The Behavior of Men in Battle*, The Free Press, New York 1989, s. 37.

süvari subayı oldu. Lenin'in 1917 Ekim Devrimi sonrasında Mannerheim, Finlandiya'daki komünizm karşıtlarının lideriydi. Bağımsız Finlandiya kurulduğunda Finli komünistlere karşı beyaz terör uygulamaktan da geri kalmadı. 1931 yılından itibaren Finlandiya Savunma Konseyi'nde koltuk sahibiydi. 1939 Kış Savaşı sırasında Kızıl Ordu'nun işgal güçlerine karşı Finlandiya savunmasını yönetti. Hükümete verdiği telkin "Savaşmak yerine istediklerini vermemiz daha iyi olacaktır." şeklindeydi. 1944 yılında ülkesinin Cumhurbaşkanı oldu. Savaş sonrasında Finlandiya'nın Demir Perde Bloğu'nun dışına kalmasını sağladı.

Şubat ayında Kızıl Ordu dayanıklı takviyelerini bölgeye getirdi, savaş taktiklerini geliştirmeye başladı. Otuz iki kişilik kahraman bir Fin gücü, 4 bin Rus askerini bir süre durdurmayı başardı ama sayı üstünlüğü nedeniyle ortadan kaldırıldılar. Mart ayından itibarense Sovyetlerin gücü; 30 tümen, 1200 zırhlı araç ve 2000 uçağa dayanmış vaziyetteydi. Artık kaçınılmaz bir yenilgiyle karşı karşıya olduğunu gören Finlandiya, ateşkes istedi. Görüşmeler sonrasında imzalanan Moskova Barış Antlaşması ile 13 Mart 1940'ta silahlar sustu. Çatışmalar durduğunda Kızıl Ordu, Finlilerin son savunma hattını geçebilmiş değildi henüz. Finlilerin dövüş yeteneğinden ve cesaretlerinden etkilenmiş olan Stalin, daha önceden istediği topraklar konusunda ısrarcı olmadı. Isthmus'un küçük bir bölümü ve Baltık denizinde bazı adalar Sovyetlere bırakıldı.

Kış Savaşı sırasında Sovyetlerin verdiği zayiat hakkında anlaşmaya varılabilmiş değildir. Moskova'nın açıkladığı resmî sayı 48 bin 745 personeldir.[10] Ancak Müttefikler ve Finlandiya bu sayının 125 bin ile 270 bin arasında olduğunu söylemektedirler.[11] 150 bin Finli askerden ise 25 bini hayatını kaybetmiş, yaklaşık 43 bini de

10 Montefiore, *a.g.e.*, s. 86.
11 Davies, *a.e.g.*, s. 341.

Levent Şahverdi Arşivi

yaralanmıştır.[12] Bu savaş sonucunda Kızıl Ordu'nun uluslararası itibarı zedelendi. Üstelik Finlilere karşı aleni saldırganlığı nedeniyle Sovyetler Birliği, Milletler Cemiyeti'nden de kovuldu.

Suomi KP/31, birçok uzman tarafından İkinci Dünya Savaşı'nın en başarılı hafif makineli tüfeği kabul edilmektedir. 71 mermilik şarjörleri üretilince etkinliği daha da artmıştır. Sovyetler, bu tüfeği kopyalayıp PPSh-41 makineli tüfeği ürettiler. 1931 yılında kullanılmaya başlanan Suomi, 1980'lere kadar Finlandiya ordusunda aktif olarak serviste kaldı. Tek sorunu, yüksek üretim maliyetiydi.

Kış Savaşı, politik ilişkiler ile askerî birçok düşüncenin gün yüzüne çıkması ve devletlerarası koordinasyonun ne kadar önemli olduğunun vurgulanması açısından önemli bir süreçti. Fransa, Finlandiya'yı destekleyen ilk devletlerdendi. Beklentisi, Almanya'nın müttefiki Sovyet Rusya'nın güç kaybetmesiydi. Bu amaçla, sürgündeki Polonyalı askerleri, birlikler haline getirip yeniden silahlandırarak Finlandiya'ya göndermeyi bile planladı. İngilizlerse İsveç madenlerinden Almanya'ya demir filizi sevkiyatını engellemek istiyorlardı. Bu konuyu Başbakan Chamberlain'in Savaş Kabinesi'ne Winston Churchill getirdi. Churchill, İngiltere'nin İskandinavya'da üs sahibi olması gerektiğini ve Finlilere yardım edilmesinin şart olduğunu, ancak bu işlerin Sovyetlerle bir savaşa girmeden yapılmasını savundu. İngiliz-Fransız Yüksek Savaş Konseyi, Norveç ve İsveç'e önce Finlandiya'ya yardım etmeleri için bir istekte bulundu. Her iki devlet de bu isteği reddettiler. Bunun üzerine Müttefikler, Milletler Cemiyeti'nin koruması altında, Finlandiya'ya askerî birlik sevk etmek için Norveç ve

12 David Fromkin, *Europe's Last Summer: Who Started the Great War?*, Alfred A. Knopf, New York 2004, s. 79-80.

İsveç topraklarını kullanmak üzere izin istediler. İki devlet, bu transit geçişe de izin vermedi. Aslında bu son derece doğaldı; çünkü daha önceden Almanya, "herhangi bir müttefik askerinin İsveç'e ayak basmasının bir Alman işgaline neden olabileceği" konusunda İsveç hükümetine uyarıda bulunmuştu.

Sonuç olarak, Kış Savaşı hem Kızıl Ordu'nun hem de Müttefiklerin yeterliliği ve örgütlenmesi hakkında birçok soru işareti uyandırdı. İngiliz-Fransız Yüksek Savaş Konseyi uygun bir plan yürürlüğe koymakta başarısız oldu, ne İngiltere ne de Fransa etkili bir hareketlilik içerisine girebildi. Bu başarısızlık Fransa'daki Daladier hükümetinin iktidarı kaybetmesine neden oldu. Chamberlain de onu takip edecekti. Kış Savaşı, Almanya için ise politik bir başarıydı. Hem Kızıl Ordu'nun hem Milletler Cemiyeti'nin hem de İngiliz-Fransız Yüksek Savaş Konseyi'nin güçsüz olduğu ortaya çıktı. Moskova Barış Antlaşması ile ateşkes sağlandıktan hemen sonra Almanya harekete geçerek Finlandiya'yla yakın ilişkiler kurdu. En önemli sonuç ise, Kızıl Ordu'nun gösterdiği düşük performansın, Sovyetler Birliği'ne yapacağı bir saldırıda başarılı olabileceği konusunda Hitler'i cesaretlendirmesiydi.

WESERÜBUNG HAREKÂTI

1940'ın ilk aylarında, hem Müttefikler hem de Almanya, İskandinavya'yı askerî harekât için uygun bir alan olarak görmekteydiler. Norveç sularındaki madenlerden elde edilen yüksek kaliteli İsveç demir cevheri Almanya için önemli bir tedarik malzemesiydi. Müttefiklerse, Almanya'nın bu bölgeyle olan bağını kesebileceklerini düşünüyorlardı. Fransız hükümeti, cevher üreten bölgelerin askerî işgal altına alınmasını savunuyordu. Alman donanması da maden kaynaklarını korumak için Norveç'in ele geçirilmesi fikrini masaya yatırdı, üstelik bölge Kuzey Atlantik'teki Müttefik gemilerine yönelik saldırılar için bir üs olarak da kullanılabilirdi. Bir taşla iki kuş vuracağını anlayan Hitler, 5 Şubat 1940'ta, Danimarka ve Norveç'in işgalini hedef alan Weserübung Harekâtı'nın planlanmasını emretti.

İngiliz destroyeri Cossack'ın kaptanı Philip Vian, Alman tankeri Altmark'ı Norveç sularında demirli halde buldu. Tanker, Alman "cep" zırhlısı Graf Spee tarafından batırılmış ticaret gemilerinden esir edilen yaklaşık 300 İngiliz'i taşımaktaydı. Vian'a, Norveç hükümetini incitmemek adına, Alman tankerine herhangi bir şekilde müdahale etmemesi konusunda emir verildi. Ama Vian bu emre uymadı: Altmark'ı bordaladı ve İngiliz denizcileri kurtardı. Bu başarı İngiliz kamuoyu tarafından memnuniyetle karşılandı. Alman-Norveç ilişkilerinin düşüşe geçtiği bir anda İngiliz müdahalesi Hitler için çok tehlikeli bir gelişmeydi. Bu durum Hitler'i harekete geçme yönünde tetikledi. 2 Nisan'da Alman ordularına hazır ol emri gönderildi. Bütün bunlardan habersiz olan İngiliz Deniz Kuvvetleri Birinci Lordu Winston Churchill, 8 Nisan günü Norveç karasularında maden araştırmasına başlanması emrini verdi. Ancak biraz geç kalınmıştı. Almanlar 9 Nisan günü Weserübung Harekâtı'na başladılar.

İki Alman tümeni neredeyse hiçbir mukavemetle karşılaşmadan Danimarka'yı işgal etti. Büyük bir deniz filosu da Norveç'in başkenti Oslo ve diğer liman kentleriyle ilgileniyordu. Londra gazetelerinde haber "Danimarka ve Norveç işgal edildi", "Norveç Almanya ile Savaşta", "Naziler Norveç'i bombalıyor" manşetleri ile verildi.[13] Alman askerleri Norveç'in batı kıyısındaki sahillerde toparlanmaya başladılar. İşgalin ilk gününde kıyıdaki beş büyük ve önemli merkezin güvenliğini sağlamışlardı. Ağır bir bombardımana tutulan Kristiansand, en ağır darbeyi yemişti. Alman Donanması'na en büyük desteği 10. Hava Kolordusu verdi. İki görevleri vardı. İlki İngiliz Kraliyet Donanması'nın müdahalesini engellemek; ikincisi ise paraşütçü birliklerinin hedef bölgelere taşınmasını sağlamaktı ki bu konuda çok da başarılı oldular.

13 Gene Smith, *The Dark Summer: An Intimate History of the Events That Led to World War II*, Macmillan, New York 1987, s. 36.

Levent Şahverdi Arşivi

YENİ TAKTİK: HAVA İNDİRME BİRLİKLERİ

9 Nisan 1940, Alman kuvvetleri, tarihte paraşütçüler tarafından yapılan ilk işgal harekâtını gerçekleştirdi. Junkers Ju52 nakliye uçaklarının taşıdığı paraşütçü birlikleri Norveç'teki hedef bölgeleri olan Oslo ve Stavanger havaalanlarının semalarına bırakıldı. Paraşütçüler, indirmeden kısa süre sonra iki alanın da güvenliğini sağladılar. Bu sayede bölgeye hayati öneme sahip teçhizat ve malzeme taşınabildi. "Yıldırım Savaşı"nın bu yeni taktiği sayesinde Almanların Güney Norveç'teki harekâtı pekiştirildi ve Norveç'in başkenti ele geçirildi. Hava indirme birliklerinin bu başarılı harekâtı, kısa bir süre sonra gerçekleştirilen Belçika'nın işgali sırasında da aynen tekrarlandı. Savaş meydanlarında yeni bir askerî birimin doğuşuna tanıklık edilmekteydi.

Alman harekâtı Müttefikler için sürpriz oldu. Bir iki gün içinde Norveç'in büyük bir kısmı Almanların eline geçmişti. Ancak ciddi kayıplar da yaşandı. Çok yakın zamanda denize indirilen ağır kruvazör Blücher, Oslo'ya yaklaşırken Norveç kıyı topçu bataryaları tarafından yoğun ateş altına alındı. Batarken de, ele geçirildikten sonra Norveç'in yönetiminden sorumlu olacak Alman yönetici ve Gestapo yetkililerini beraberinde götürdü. Scharnhorst ve Gneisenau savaş kruvazörleri de Kraliyet Donanması ile giriştikleri çatışmada hasar aldılar. Müttefikler, kısa süre sonra kendilerini toparladılar ve işgale cevap verdiler. Müttefik Seferi Kuvvetleri 14 Nisan'da Narvik ve 18 Nisan'da Trondheim bölgelerine çıktı. Ancak ilerlemeleri Alman kuvvetleri tarafından engellendi. Koruma sağlayan Alman donanma gücünün büyük bir kısmı savaş dışı bırakılmış olmasına rağmen Trondheim'deki Müttefik gücü 3 Mayıs günü tahliye edildi. Narvik çevresindeki muharebede ise İngiliz gemilerine karşı sonu gelmez Alman hava saldırıları düzenlendi. Öte yandan Fransa Muharebesi'nde işlerin kızıştığını gören Müttefik Komutanlığı 8 Haziran'da askerlerini Narvik'ten

çekti. Norveç Kraliyet ailesi ve hükümeti de Müttefik askerlerle birlikte tahliye edilmişti. Ülkesini terk etmek istemeyen Norveç Kralı Haakon, 7 Haziran günü ailesiyle bir İngiliz gemisine adeta zorla bindirildi. 1945 yılının 7 Haziran günü, tam beş yıl sonra, ülkesine geri döndüğünde zafer kazanmış bir komutan edası taşıyordu. Haksız da sayılmazdı, çünkü savaş boyunca kaldığı Londra'da "sürgün hükümeti" kurarak ülkesini Nazi zulmünden kurtarmaya çalışmıştı.

9 Haziran'da Weserübung Harekâtı sonlandırıldı. 10 Haziran'da Alman kuvvetleri Norveç'i tamamen denetim altına aldılar. Harekât sırasında Almanlar ve Müttefikler yaklaşık dört biner personel kaybetmişti. Alman donanması üç kruvazör ve on destroyerini yitirdi. Bu, su üstü gemilerinin önemli bir kısmıydı. İngilizlerin kayıpları ise bir uçak gemisi, iki kruvazör ve dokuz destroyerdi. Weserübung Harekâtı sayesinde Hitler, İsveç demir cevheri tedarikini güvence altına almıştı. Trondheim'ın da Alman deniz üssüne çevrilmesi sağlandı. Bu üs, Müttefiklerin korkulu rüyası Alman u-botları (denizaltıları) tarafından savaş boyunca yoğun şekilde kullanılacaktı.

Polonya, Danimarka ve Norveç'i işgal etmiş, Stalin ile saldırmazlık antlaşması imzalamış olan Hitler, doğu sınırlarında istediği güvenliği ve huzuru bulduğuna kanaat getirdi. Gözlerini artık batıya çevirebilirdi. Hedef, Fransa'ydı. Hitler için "gerçek" savaş, batısını işgal ettiğinde başlayacaktı. Ancak Londra'da yaşanan bir değişiklik savaşın bütün gidişatını, Hitler'in geleceğini ve İngiltere'nin önündeki on beş yılı değiştirecekti.

CHURCHILL İŞ BAŞINDA

Winston Leonard Spencer Churchill... İkinci Dünya Savaşı sırasında Müttefik devletlerin liderlerinden hiçbiri onun kadar ön plana çıkmadı. Hitler'e karşı oluşturulan İngiliz direnişinin sembolü oldu. Her koşulda savaşma kararlılığını göstermesi, daha hayattayken efsane olarak anılmasına yol açtı. Büyük bir savaş lideri olma tutkusu hep vardı, ancak Birinci Dünya Savaşı

Levent Şahverdi Arşivi

sonrasında geçen yirmi yılda siyasi soyutlanma yaşamıştı. Neville Chamberlain'in yerine Başbakanlık koltuğuna oturmasında hırsı kadar şansı da etkili olmuştu. Ancak göreve geldiği andan savaşın sonuna kadar bütün yönetim becerilerini gözler önüne serdi.

CHURCHILL VE BÜYÜK SAVAŞ

Churchill Birinci Dünya Savaşı sırasında Donanma Birinci Lordu olarak görev yapıyordu. Çanakkale Muharebeleri sırasında denizde ve karada Türk ordusuna karşı alınan yenilginin sorumlusu olduğundan küçük düşürücü bir mevki kaybını kabul etmek zorunda kaldı. Kendini en büyük hobisi olan resme verdi. 1916 yılının ilk beş ayında, albay rütbesine denk bir mevkide Kraliyet İskoç Tüfek Birliklerinin bir kısmını yönetti. Ardından Londra'ya çağrıldı. 1917 Temmuz'unda Cephane Bakanlığı'na getirildi. Bu, son aktif göreviydi.

Churchill'e parlamentodaki meslektaşları tarafından şüpheyle yaklaşılmasının birçok nedeni vardı. Göze batan, ölçüsüz ve ne yapacağı belli olmayan biriydi. Bu nedenle birçok düşman da edinmişti. Siyasi hayatının ilk yılları bunun en önemli kanıtıydı. 1900 yılında Muhafazakâr Parti'den parlamentoya girdi, 1904 yılında Liberal Parti'ye geçti, 1924 yılında Muhafazakâr Parti'ye geri döndü. Siyasi sağduyu kadar kendi içgüdülerine göre de hareket eden bir politikacıydı. Komünizmden nefret ediyordu ve imparatorlukla ilgili güçlü görüşleri vardı. Gandhi'nin Hintli milliyetçilerine taviz verilmesine sonuna kadar karşı çıktı. Hitler'in yükselişi sırasında sürekli olarak uyarılarda bulundu. Nazi Almanyasının oluşturduğu tehdide karşılık verilebilmesi için İngiltere'nin kısa zamanda, hızlı bir şekilde ve tam donanımlı olarak yeniden silahlandırılması gerektiğini savundu. İngiltere'nin Hitler'i yatıştırmaya çalıştığı ve pasifist tutum takındığı döneme

denk gelen bu söylemleri, aşırı sağcı ve savaş kışkırtıcısı olarak anılmasına yol açsa da yolundan dönmedi. Güçlü bir siyasi figür olarak kalmayı elindeki en vurucu silahı kullanmasına borçluydu: Kelimeleri. Öyle ki Eylül 1939'da Chamberlain, kendisini Donanma Birinci Lordu olarak tekrar kabineye davet edecekti. Norveç'te yaşananları Churchill takip etse de savaşın kötü gidişinden Chamberlain suçlandı. Halkın Chamberlain siyasetine gösterdiği büyük tepkinin bir tek anlamı vardı: Yeni bir başbakan gerekliydi. Churchill, parlamentodaki muhafazakârların çoğunluğunun ilk tercihi değildi ama muhalefetteki İşçi Partisi ve sendikaların çalışmak istediği kişiydi.

Alman ordularının batıda saldırıya geçmesinden bir gün önce, yani 9 Mayıs'ta Churchill ile Dışişleri Bakanı Lord Halifax, Chamberlain'in ofisine çağrıldılar. Aslında Chamberlain'in tercihi Halifax'tı, ama Churchill odada önce Halifax'ın konuşmasını bekledi. Halifax çok net bir şekilde savaşa liderlik edecek gücü kendisinde bulamadığını söyledi. Böylelikle Churchill tek seçenek olarak kalmıştı. Daha sonra o anla ilgili hatıralarına şunu yazdı: *Kaderle birlikte yürüdüğümü hissettim. Geçmiş hayatım sadece ve sadece bu saate, bu görüşmeye, bu ana hazırlıktan başka bir şey değildi.*[14]

Churchill, 10 Mayıs günü Başbakanlık koltuğuna oturdu. Tarihin garip cilvesi olarak aynı gün Hitler, batıya saldırdı. 13 Mayıs'ta Churchill, Avam Kamarası'na geldiğinde alkışlardan başka hiçbir tepkiyle karşılaşmadı. Ancak Lordlar, bu atamayı sessizlik içerisinde izlediler.

Haftalar içerisinde Churchill kendisini Fransa'da yenilgiye uğramış ve işgal tehdidi altına girmiş bir ulusun lideri olarak buldu. Zaman zaman bazı politikacılar, Hitler'e taviz verme düşüncesini dile getirseler de göreve geldiği andan itibaren Churchill İngiliz toplumunu, savaşı sonuçlandırmak üzere bir araya getirmekten ve Hitler'i kesin bir yenilgiye uğratmaktan başka bir şey düşünmedi. Savaş esnasında gösterdiği dirayet, kritik anlarda ortaya koyduğu

14 Martin Gilbert, *Churchill: A Life*, Henry Holt, New York 1991, s. 256.

kararlık, Hitler'i yenme azmi Churchill'i bir anda efsaneye dönüştürdü. O kadar ki toplum, geçmişte yaptığı hataların tamamını unutup onun liderliğinde bir araya geldi.

ALMANYA BATIYA SALDIRIYOR

10 Mayıs 1940 günü Winston Churchill, Neville Chamberlain'in istifası sonrasında İngiltere'nin Başbakanı oldu. Aynı gün İngiliz birlikleri, Almanlar, tarafından Müttefik konvoylarına saldırmak için bir üs olarak kullanılmasını önlemek amacıyla İzlanda'yı işgal ettiler. Ve aynı gün Alman kuvvetleri Hollanda, Belçika ve Fransız silahlı kuvvetlerine karşı bir dizi hızlı ve etkili operasyon başlattı.

Hitler, aslında daha Kasım 1939'da Batı'yı istila etmek istemişti. Ancak kötü hava şartları bunu engellemişti. Diğer bir engelse tamamen tesadüfi bir olaydı. Orijinal Alman planı, 1914'teki Schlieffen Planı'nı anımsatırcasına, Hollanda'dan geçerek Paris'e inmeyi öngörüyordu. Ancak, 10 Ocak 1940'ta, planın bazı kısımlarını taşıyan iki Luftwaffe subayının uçağı Belçika'da düştü. Subaylar, planları imha edemeden esir edildiler. Müttefiklerin, savaş stratejilerini öğrenmeleri üzerine Almanlar, anında yeniden değerlendirme yaptılar.

Alman askerî planlamacıları, General Erich von Manstein ve General Gerd von Rundstedt, Fransız Maginot Hattı tahkimatlarının en zayıf olduğu ve hiç kimsenin bir işgal hareketi sırasında kullanılmasını beklemediği yoğun ormanlık bir alan olan Ardennes üzerinden gerçekleştirilecek bir saldırı planı hazırladılar: Tankların ve zırhlı araçların yakın hava desteği altında Müttefik güçlerinin yenilgiye uğratılmasına dayanan bir harekât öngörmüşlerdi. Harekâtın başarısı hızlı davranmaya dayanacaktı, çünkü iki taraf arasındaki kuvvetler dengesi Batılı Müttefiklerin lehineydi: Tümenlerde 144'e karşı 141, topçu unsurlarında 13.974'e karşı 7378 ve tanklarda 3384'e karşı 2445 şeklinde Müttefik avantajı vardı. Avcı ve bombardıman kuvvetleri de kâğıt üzerinde 3562'ye karşı 3254, Müttefikleri üstün kılıyordu. Fakat hem Fransız hem

de İngiliz Hava Kuvvetlerinin üst düzey komutanları, uçaklarının büyük bir kısmını Fransa ve İngiltere'nin geri kalanını savunmak üzere kullanmaya karar verdiler.[15] Almanlar bu sayede savaş alanının semalarında daha etkili olmayı başardılar.

Blitzkrieg (Yıldırım Savaşı)

Blitzkrieg 1930'ların ortasında Alman askerî yayınlarında görülen, ancak hiçbir zaman Wehrmacht tarafından resmî askeri terminolojide kullanılmayan bir kavramdır.[16] Onu ünlü yapan Amerikalı gazeteciler olmuştur.[17] Blitzkrieg, Alman Hava Kuvvetleri tarafından yakın destek ve koruma sağlanan Panzer Tümenlerinin hızlı ilerlemesine dayanan bir taktik anlayıştı. Amaç, Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan siper kilitlenmesinden kaçınmaktı. Saldırı, şok etkisi yaparak düşman hatları boyunca bozgun yaratmayı hedeflemekteydi. Tank, piyade, topçu ve hava desteği telsiz iletişimi ile birbirlerine bağlı hareket ettiklerinden, Almanlar savaş alanında rakiplerinden hep bir adım önde oluyorlardı.

Batı'daki Alman ilerlemesinin başarısı, aslında birtakım hızlı ve cesur stratejik darbeler kadar Müttefiklerin yanlış hesaplamalarına da dayanıyordu. Alman kuvvetleri beklenmedik şekilde, süratle Belçika ve Hollanda içlerine kaydırıldı. 10 Mayıs'ta Hollanda işgal edildi. Belçika'nın en önemli kalesi Eben-Emael başarılı bir hava indirme harekâtı ile ele geçirildi. Eben-Emael Muharebesi, Alman kuvvetlerinin stratejik bir zaferiydi. Hava indirme birliklerini taşıyan planörler görev bölgelerine indiler. Bazıları hedeften sapmıştı, ancak Almanlar disiplin içerisinde açıklarını kapatarak saldırıya geçtiler. Kalenin dış savunmalarını aşabilmek için patlayıcılar ve

15 Davies, *a.g.e.*, s. 119.

16 Gerhard P. Gross, *The Myth and Reality of German Warfare: Operational Thinking from Moltke the Elder to Heusinger*, University Press of Kentucky, Kentucky 2016, s. 67-68.

17 Blitzkrieg kavramı ilk kez 25 Eylül 1939 tarihli *Time* dergisindeki bir makalede Polonya'daki Alman saldırılarının tanımlanmasında kullanılmıştır. O tarihten itibaren de popüler bir terim olarak benzer harekâtların betimlenmesinde kullanılmaya devam etmektedir.

alev makineleri kullandılar. Daha sonra, Fallschirmjäger, Alman paraşütçüleri, kaleye girerek savunmacıların bir kısmını etkisiz hale getirdiler. Alman paraşütçülerinin bir kısmı da kanal üzerindeki üç köprünün yakınına inip savunma tahkimatlarını ve köprüleri koruyan Belçika kuvvetlerini savaş dışı bıraktılar. Belçika garnizonu kısa süre sonra düştü. Fallschirmjäger, operasyon sırasında ağır kayıplar verdi, ancak Alman kara kuvvetleri gelinceye kadar köprüleri tutmayı başardı. Alman kuvvetleri kanal üzerindeki iki köprüyü kullanarak savunma mevzilerini atlatıp Belçika içlerine kolayca ilerlediler. Almanların motosikletli Fırtına Birlikleri ülkenin içine akmaya başladı.

Eben-Emael'in düşmesi üzerine Müttefikler, Alman ilerlemesini durdurmak için güçlerini Hollanda'ya sevk etmeye çalıştılar. Belçika hükümeti, 15 Ocak'ta Müttefik kuvvetlerinin topraklarına girmesine izin vermemesini pahalıya ödedi. Önce Hollanda, birkaç gün içinde de Belçika direnişi kırıldı, 11 Mayıs'ta Lüksemburg Alman birlikleri tarafından işgal edildi, İngiliz ve Fransız güçleri çekildi. Müttefiklerin bilmediği ve tahmin edemediği bir şey vardı. Takvimler 12 Mayıs'ı gösterirken, Alman zırhlı tümenleri geniş bir formasyon içerisinde, Fransız ve İngiliz komutanlar tarafından geçilemez kabul edilen Ardennes ormanında toplanmıştı. Luftwaffe'nin yakın destek ve koruması altında, tarihsel bir ilerleme için beklemekteydiler. Böylelikle Fransızların, ülkelerini savunmak adına, inşası ve donatılması için dokuz yıl ve üç milyar frank harcadıkları Maginot Hattı, Almanlara tarafından "bypass" edilmiş olacaktı.

GENERAL HEINZ GUDERIAN (1888-1954)

Guderian, 1930'larda zırhlı araçların liderliğinde hızlı saldırılara dayanan Blitzkrieg, Yıldırım Savaşı, stratejisini geliştirdi. Polonya'nın işgali sırasında 19. Panzer Kolordusu'nun komutanıydı. Bu kolordu Fransa'nın işgali sırasında da Sedan'daki yarma harekâtının kritik noktasında

başarılı olarak Fransız cephesini parçaladı. 1941 yılında başlayan Rusya seferinde de başarılar elde eden Guderian, Hitler ile arası açılınca masabaşı göreve getirilerek cephe hattından uzaklaştırıldı.

Guderian'ın Panzer birlikleri, General von Kleist'in komutası altında, 13 Mayıs'ta Meuse Nehri'ni geçti. Junkers Ju87 Stuka dalıcı bombardıman uçakları ile çok sayıda bombardıman uçağı tarafından desteklenmekteydiler. Yaklaşık bin kişinin hayatını kaybetmesine ve 80 bin kişinin evsiz kalmasına neden olan Rotterdam hava saldırısı sonrası Hollanda 14 Mayıs'ta teslim oldu. Hızlı Alman ilerlemesi, Fransız liderliğinde panik yarattı. Londra yeterli olamamıştı. İngiliz takviyelerinin gelmesi gecikmiş ve Kraliyet Hava Kuvvetlerinin büyük bir kısmı da olası bir Alman hava saldırısına karşı İngiltere'de tutulmuştu. 16 Mayıs'ta Winston Churchill, Paris'e geldi. Kendisine hiçbir Fransız yedek birliğinin kalmadığı söylendi. Aynı gün Fransız Başbakanı Paul Reynaud, Fransız parlamentosuna sadece bir mucizenin Fransa'yı yenilgiden kurtarabileceğini söyledi. Haksız değildi ama beklediği mucize gerçekleşmedi.

Alman saldırıları, Fransızların General Hutzinger komutasındaki 2. Ordusu ile General Corap komutasındaki 9. Ordusu arasındaki bağlantıyı kopardı. Sebep, Fransız Orduları Komutanı General Maurice-Gustave Gamelin'in aldığı karardı. Almanları durdurmak için Fransız mekanize birliklerini Hollanda'ya yönlendirdiğinden Fransız savunma hattı zayıflamıştı. Sonuç kaçınılmazdı: Fransız cephesi çözüldü. Alman komutanlar hemen bir çevirme ve imha harekâtı gerçekleştirmek için kıyıya doğru başarılı hücumlar başlattılar. Bu saldırılar sırasında bir isim, hafızalara kazındı: Erwin Rommel. 7. Panzer Tümeni'nin komutanıydı. O ve askerleri öyle hızlı hareket ediyorlardı ki adları "Hayalet Tümen"e çıkmıştı. Rommel, harekâtları, öncü tanklardan birinin içerisinden komuta ettiğinden askerleri arasında yıllarca sürecek

bir söylemle anılmaya başladı: "Rommel neredeyse cephe hattı oradadır." Alman saldırıları sayesinde Müttefik birlikleri cep içine alındığından ortadan kaldırılmaları işten bile değildi. 19 Mayıs itibari ile Guderian'ın tankları Manş Denizi kıyısındaki Abbeville'e ulaştıklarında Müttefik cephesi çökmüş ve General Maurice-Gustave Gamelin görevden alınmıştı.

Kuzey Fransa'da sıkışıp kalmış İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin boynundaki ilmik iyice sıkıştığından, Birinci Dünya Savaşı'nın en kanlı savaşlarından birinin yaşandığı Somme Nehri'nde oluşturulan hattın tutulması için planlar yapıldı. Ama iş işten geçmişti. Alman Panzer Tümenleri 16-21 Mayıs arasında tam seksen kilometrelik bir ilerleme kaydettiler. 23 Mayıs'ta İngilizler, Fransa'daki savaşın kaybedildiğine ve Müttefiklerin bölgeyi terk etmesi gerektiğine karar verdi. 27 Mayıs'ta İngiliz kuvvetleri Fransız limanı Dunkirk'ten tahliye edilmeye başlandı. Batı Belçika'daki cesur savunma da işe yaramayınca 28 Mayıs günü Belçika Kralı teslim oldu. Fransa, artık tek başına savaşmak zorundaydı.

DUNKİRK

Alman kuvvetleri Fransa'ya doğru ilerledikçe, Kuzey Fransa'daki İngiliz Seferi Kuvvetleri ile güneydeki Fransız ordusu arasındaki bağ kopup geniş bir boşluk oluştu. Mayıs'ın son haftasında İngiliz Seferi Kuvvetleri ile Belçika kuvvetleri de birbirlerinden ayrı düştüler, üç gün sonra Belçika teslim oldu. İngilizlerin de çembere alınıp esir edilmesi tehlikesi doğmuştu artık. 20 Mayıs'ta Alman ordusu Manş Denizi'nin Fransız kıyılarına ulaşmıştı, ancak 23 Mayıs'ta von Runstedt, zırhlı kuvvetleri durdurdu. Güneydeki Fransız ordusunun gücü konusunda kararsız olan Hitler de ertesi gün von Runstedt'ın fikrine katıldı. Alman zırhlıları, İngiliz Seferi Kuvvetleri ve adeta tuzak içinde sıkışmış önemli sayıdaki Fransız tümeni tarafından işgal edilmiş Lille ve Dunkirk çevresindeki bölgeyi çevreleyen bir su kanalları ağının önünde beklemekteydi. Bu duraklama, Müttefikler tarafından güçlü bir savunma hattı kurulmasına izin verdi. 26 Mayıs'ta, Londra hükümeti, İngiliz

Seferi Kuvvetleri Komutanı Viscount Gort'a (John Standish Vereker) Fransa'dan mümkün olabildiği kadar çok asker tahliye etmesini emretti. Tahliye, daha sonra Normandiya Çıkarması sırasında nakliye harekâtını organize edecek olan Koramiral Bertram Ramsay tarafından yönetildi. Harekâtın kod adı "Dinamo" idi. Bu adı bulmakta çok zorlanmamışlardı, çünkü harekâtın üs merkezi Dover kayalıklarındaki küçük dinamo odasıydı. Fransa'daki İngiliz Seferi Kuvvetlerinin Dunkirk'ten (Fransızca adı Dunkerque) kurtarılması İngiltere'nin savaş etkinlikleri içindeki büyük efsanelerden biri oldu.

21 Mayıs'ta savaşarak geri çekilmeye başlayan İngiliz kuvvetleri, savaşın en şiddetli çatışmalarından birine imza attılar. İngiliz hattını Arras'ta tutan askerlere "son adama ve son mermiye kadar savaşmaları" emredildi. Alman saldırıları 26 Mayıs'ta yeniden başladığında her karış toprak için yoğun bir mücadeleye girildi. Dinamo Harekâtı resmen başlatıldı. Alman saldırıları sonucu 27 Mayıs'ta Calais kaybedildi. Alman uçaklarının sonu gelmez bombardımanları altında İngiltere'de yüzen ne varsa Fransa sahillerine gelerek askerlerin tahliyesine yardımcı oldu. Kraliyet Donanmasının zırhlılarının ve nakliye gemilerinin, hatta eğitim gemilerinin yanı sıra sahil güvenlik tekneleri, hastane gemileri, şilepler, özel yatlar, ticaret gemileri, büyük vapurlar, cankurtaran botları, trol tekneleri, motorlar, römorkörler ve onlara bağlı mavnalardan oluşan, Fransız gemilerinin de katılımıyla, yaklaşık bin parçalık bir filo ortaya çıkmıştı. Büyük bir kısmında gönüllü sivil kaptanların görev aldığı bu "deniz gücü", Dunkirk ile İngiltere'nin güney limanları arasında durup dinlenmeksizin adeta mekik dokuyarak İngiliz birliklerini taşıdı. Neyse ki Kraliyet Hava Kuvvetlerinin avcı uçakları İngiliz üslerinden Dunkirk'e ulaşabildiğinden Almanlara karşı düzenli sortiler gerçekleştirildi. Harekât sırasında 177 İngiliz uçağı kaybedildi. Birçoğu benzini yetmediği için İngiltere sahillerinin yakınlarında denize mecburi iniş yaptı. Harekât, hava koruması altında devam ettirilirken Almanlar, havanın berrak olduğu 1 Haziran günü gerçekleştirdikleri saldırıda üç destroyeri batırdılar. Nakliye gemileri, Alman Hava Kuvvetleri için kolay bir

hedefti. Fransız destroyeri Bourrasque da Dunkirk açıklarında, tahliye edilenlerle yüklü bir halde vuruldu, kısa bir süre sonra da battı. Durum değerlendirmesi yapan Ramsay sadece geceleri sefer düzenlenmesini emretti. Buna rağmen harekât tamamlandığında, 6 İngiliz ve 3 Fransız destroyeri batmış, 19 tanesi ise ağır hasara uğramıştı. Luftwaffe'nin, tahliye sırasındaki hücumları sonucunda 160 kadarı küçük çapta olan yaklaşık 220 deniz aracı da batırıldı.

1940 Mayıs'ının üçüncü haftasına girilirken İngiliz savaş kabinesi, Kuzey Fransa'da bulunan İngiliz Seferi Kuvvetlerinin topyekûn değil ama kısmen tahliye edilmesine karar vermişti. Ancak gelişmeler sonucu bu kararlarını değiştirmek zorunda kaldılar. Çok fazla adam ve ekipman kaybetmiş olan Alman ordusu, zırhlılarını durdurma kararı alınca, bir savunma cebi oluşturuldu. Böylelikle Dunkirk koruma altına alındı Hermann Goering, tahliye limanının ele geçirilmesi ve İngiliz Seferi Kuvvetlerinin imha edilmesi sorumluluğunun Luftwaffe'ye verilmesi için ısrar etti. Bu yaklaşım tam da Hitler'in, Müttefiklerin güçlü bir karşı saldırı yapmasından tedirginlik duyduğu ana denk gelmişti.

Hitler, bu ana kadar harekâtta egemen rol üstlenmiş olan kara ordusu yerine İngilizlere son ve ölümcül darbeyi hava kuvvetlerinin vurması fikrini kabul etti. Zırhlılar duracak, uçaklar vuracaktı. Bu stratejik olarak da makul bir karar gibi görünüyordu, çünkü eğer Alman zırhlı formasyonları Dunkirk cebine saldırı düzenlemeye devam etselerdi Alman Hava Kuvvetleri saldırılar sırasında güçlük çekecekti. Konuyla ilgili emirler eline geldiğinde tek başına uçakların bu işi başaramayacağını düşünen Guderian derin bir sessizliğe gömüldü. Düşüncesinde de haklı çıktı. Luftwaffe başarılı olamadı, Müttefik askerleri de güvenli dost topraklara çekildi.

Dinamo Harekâtı ile yaklaşık 50 bin askerin Dunkirk'ten çıkarılması umuluyordu ama tahliyenin sürdüğü sekiz gün boyunca, yaklaşık 340 bin asker kurtarıldı. Bunların arasında, Fransız askerleri de vardı. Hayatlarını Ramsay'e borçluydular. Ramsay, İngiliz birliklerinin tahliyesi tamamlandıktan sonra büyük gemilerin Fransa'ya geri dönmesini emretmişti. Harekâtın son iki günü İngiliz olmayan Müttefik askerleri İngiltere'ye taşındı. 4 Haziran'da Dunkirk tahliyesi tamamlanmıştı. Bu başarıdaki en büyük pay sahibi ise tahliyenin yapıldığı kuşatma altındaki "cep" bölgesini savunan İngiliz-Fransız müttefik askerleriydi. Haziran ortasına kadar mücadeleye devam ettiler. Her şey bittiğinde onlar için artık çok geçti. Tahliye edilmeleri olanaksızdı. 51. İskoç Tümeni'nin de dâhil olduğu 8 bin İngiliz askeri esir edildi. Dinamo Harekâtı boyunca Almanları tahliye alanlarına sokmamak için direnen yaklaşık 50 bin Müttefik personeli ya hayatını kaybetti ya da esir edildi.

Tahliye sahillerinde disiplinin sürdürülmesi zordu. Bazı Fransız askerleri casusluk ya da ihanet şüphesiyle İngiliz kuvvetleri tarafından vuruldu. Almanlar daha da kötüsünü yaptılar. Kraliyet Norfolks birimine bağlı bir grup İngiliz askeri, Dachau'nun eski komutanı olan General Theodor Eicke'nin emrindeki SS "Kurukafa" Tümeni tarafından yakalandı. Bu gruptan doksan yedi kişi soğukkanlılıkla öldürüldü.

Dunkirk, aslında tek tahliye merkezi değildi. Dinamo Harekâtı 4 Haziran'da sona erdirildiğinde yaklaşık 100 bin İngiliz askeri hâlâ Kuzey Fransa'daydı. Fransız direnişi darmadağın olunca limanlara geri çekildiler. 13 Haziran günü Kuzey Fransa'daki Le Havre'dan 11 bin asker tahliye edildi. 17 Haziran günü bir Alman uçağı St. Nazaire limanındaki Lancastria gemisini vurdu. Aşırı yüklü olan tahliye gemisindeki 6 bin kişiden sadece 2500 kadarı kurtarılabildi.

Bu, İngiliz denizcilik tarihindeki en büyük felaketlerden biriydi. Bütün olumsuzluklara rağmen 17-18 Haziran günlerinde yaklaşık 27 bin personel St. Nazaire'den tahliye edildi. Toplamda 275 bin kadar İngiliz, Fransız ve Polonyalı asker ile havacı, 13 Haziran ile 25 Haziran arasında Dunkirk dışındaki limanlardan alınarak İngiltere'ye ulaştırılmıştı. Kurtarılanların sayısı neredeyse Dunkirk tahliyesine eşitti.

Dunkirk tahliyesi hem zafer hem de yenilgiydi. Bu operasyon, İngiliz deniz gücünün ne kadar önemli olduğunu gösterdi. Ayrıca iki düşman hava kuvveti arasındaki çatışmanın da ilk perdesinin yaşandığı süreçti. 1940 yazı ve sonbaharında sık sık karşı karşıya geleceklerdi. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse Luftwaffe'nin Fransa Muharebesi'ndeki uçak kaybı daha sonra yaşanacak olan İngiltere Muharebesi'ndekinden fazlaydı. Dunkirk, bir başka cepheden değerlendirildiğinde, Almanya'yı karada yenmek için ortaya konan Müttefik çabaları açısından yüz kızartıcı bir sonuç anlamına geliyordu. İngiliz ordusunun donanımı ya terk edilmiş ya da yok edilmişti. Sonraki yıllar boyunca yeni bir ordu inşa edilmek zorunda kalındı. Çiçeği burnunda Başbakan Churchill Dinamo Harekâtı'nın sona ermesinin ardından kendine has üslubuyla durumu kısaca şöyle değerlendirdi: "Savaşlar, tahliyeler ile kazanılmaz."[18]

Fransa kaderi ile baş başaydı artık. Tek başına Almanlara karşı direnmek zorundaydı. Başkent Paris bir kez daha Alman tehdidi altındaydı. 3 Haziran günü Alman uçakları Paris'i bombaladı. Yaklaşık 250 kişi hayatını kaybetti. Fransa için acı günler çok yakındı.

FRANSA'NIN SONU

Belçika'nın teslim olması ve İngiltere'nin Dunkirk'ten tahliyesi Fransa'yı Alman ilerleyişine karşı gösterdiği direnişte neredeyse

18 Richard Holmes, *In the Footsteps of Churchill: A Study in Character*, Basic, New York 2005, s. 97.

tek başına bıraktı. 19 Mayıs'ta General Gamelin'in yerine gelen General Maxime Weygand, Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan çatışmaların çoğuna tanıklık etmiş bir bölgede, Somme ve Aisne nehirleri boyunca, kendi adıyla anılan "doğaçlama" bir savunma hattı düzenledi. Bu hat aslında diğerleri düşse bile direnmeye devam edebilecek "kirpi" mevzilerinin birbirine bağlanması ile oluşmuş bir mevzi düzeniydi.

21 Mayıs'ta Fransızlar bir plan önerdiler. Buna göre Alman ordusunun kuzeyinde kuşatılmış durumda olan Müttefik kuvvetleri ile güneydeki Fransız ordusu eşgüdüm içerisinde, kendilerini ayıran Alman panzer koridoruna aynı anda saldıracaklardı. Yıldırım Savaşı taktiklerini sarsabilecek bir talepti bu, ancak böyle bir darbeyi gerçekleştirebilecek ne donanım ne de otorite mevcuttu artık. General Weygand'ın elinde kalan 49 tümenlik güç, Manş Denizi kıyılarından Maginot Hattı'na kadar uzanan yaklaşık 370 kilometrelik cephe boyunca serpiştirilmiş durumdaydı. Aslında Almanlar da tükenmişlik sınırındaydılar ama Fransızlardan farklı olarak çok heyecanlıydılar. Kuzey ilerleyişinden kopan Alman birlikleri inanılmaz bir esneklik göstererek aniden Somme ve Aisne nehirlerine doğru dönerek güney-güneydoğu doğrultusunda muazzam bir ilerleme kaydettiler. Bu manevranın tedarik hatlarını oluşturmak gibi karmaşık bir işi, savaş tarihine geçecek örnek bir uygulamayla başardılar. Bu sırada Luftwaffe de Fransızlara gözdağı vermek için 3 Haziran'da Paris'i bombaladı.

Guderian ve von Kleist liderliğinde "mızrak ucu" formasyonunda iki ana zırhlı güç olarak yeniden örgütlenmiş olan Alman ordusu, 5 ve 9 Haziran'da Weygand Hattı'na saldırdı. Kirpi mevzilerinin hepsi ilk düşman temasında kırıldı, çünkü anti-tank silahlarından mahrumdular, üstelik hava korumaları da yoktu. Çok şiddetli çatışmalardan birkaç gün sonra, Alman kuvvetleri Paris'in doğu ucuna ulaştı. Fransız hükümeti önce Tours'a kaçtı. 11 Haziran'da buraya gelen Churchill, Fransız direnişini bir araya getirmeyi denedi ama Weygand kendisine "Bu, topyekûn bir

çöküştür." deyince girişiminin nafile olduğunu anladı.[19] Ardından Fransız hükümeti Bordeaux'ya nakledildi. Almanların yaklaştığını haber alan binlerce Parisli, arabalarla, trenlerle, hatta yürüyerek kenti terk etti. Bu hareket bugün "Paris'in Büyük Göçü" olarak anılmaktadır. Fransa'nın başkenti, bombardımanlardan kurtulmak amacıyla 13 Haziran günü "açık şehir" ilan edildi. 14 Haziran'da Alman ordusu kentin neredeyse ıssız kalmış sokaklarına girdi. Paris, düşmüştü.

Almanların Paris'e girmesinin ardından, Fransız ordusunun büyük birimlerinin ve henüz yenilmeyen önemli sayıdaki uçakların varlığına rağmen direniş çökmeye başladı. Fransız hükümeti 17 Haziran'da ateşkes istedi. Ancak görüşmeler devam ederken Alman zırhlı kuvvetleri hızla ilerlemeyi sürdürdüler. Öyle ki 19 Haziran'da Atlantik kıyısındaki Brest'e, 20 Haziran'da Nantes'a ve Haziran sonuna doğru Bordeaux'ya varmışlardı. Fransa'nın doğusunda, Maginot Hattı'na çeşitli yerlerden girilirken güneyde Alman kuvvetleri General Prétalat yönetimindeki Fransız 2. Ordu Grubu'ndan geriye kalanları çevirdi. Fransız kuvvetleri parça parça teslim olmak zorunda kaldılar. Hitler'in saldırısı, Fransızlara tahmini 90 bin ölü ve 1 milyon 900 bin savaş esirine mal oldu. Alman kayıpları ise yaklaşık 30 bin ölü ve 165 bin civarında yaralıydı. Almanlar, ordularının hedeflerine ulaşmasını beklediler ve gündeme getirilmesinden ancak beş gün sonra ateşkes imzalamayı kabul ettiler. 22 Haziran'da Fransız direnişi resmen sona erdi. Hitler, arzu ettiğine kavuşmuş, Fransa'yı yenmişti. Şimdi sıra aşağılamaya gelmişti.

Fransa'nın yönetimine getirilen eski Verdun kahramanı Mareşal Pétain, 17 Haziran günü sabahın erken saatlerinde İspanya büyükelçisi aracılığıyla Almanlarla iletişime geçerek bir ateşkes çağrısında bulundu. Almanya 22 Haziran'da ateşkesi imzalamaya hazır olduğunu bildirdi, ancak görüşme yerinin 11 Kasım 1918 günü General Foch'un Almanlara ateşkes imzalattığı Compiègne'deki

19 Ernest May, *Strange Victory: Hitler's Conquest of France*, Hill and Wang, New York 2000, s. 267.

vagon olmasında ısrar etti. Aksi takdirde ateşkes yapılmayacaktı. Fransızlar kabul etmek zorunda kaldılar. Hitler Fransa'dan intikam alıyordu. Fransız General Charles Huntzinger başkanlığındaki Fransız delegasyonunu beklerken çekilen filmde, ayaklarını heyecanla yere vuran mutlu bir insan figürü çizmekteydi. Hitler'in Silahlı Kuvvetlerinin komutanı olan General Wilhelm Keitel tarafından ortaya konan 24 maddelik ateşkesin içeriği çok ağırdı. Pétain Hükümeti (Daha sonra yerleştiği kasabanın adı nedeniyle Vichy Hükümeti olarak anılacaktı.) egemenliğini göreceli olarak sürdürecekti. Ancak Paris, Kuzey Fransa'nın tamamı ve Atlantik kıyıları Alman işgal bölgesi kabul edilecekti. İşgal güçlerinin masrafları da Fransa tarafından karşılanacaktı. Alsace ve Lorraine bölgeleri Almanya'ya bağlanıyordu. Fransız kolonileri Vichy Hükümeti tarafından yönetilecek, ancak askerden arındırılacaktı. Maddeler tartışılmamış, Almanlar tarafından dikte ettirilmişti. Hitler, vagondan büyük bir memnuniyetle ayrıldı. Büyük Savaş'tan artakalan bir pürüzü halletmişti.

Antlaşmanın imzalandığı vagon daha sonra Almanya'ya gönderildi. Böylelikle Hitler, Almanya'nın bir önceki yenilgisini hatırlatabilecek hiçbir şeyin ortada kalmamasını sağlamıştı. Vagon daha sonra parçalandı. Mayıs 1945'te Almanlar ateşkes isteyip masayı oturduklarında bu kez de Fransızlar onların önüne, 22 Haziran 1940'ta ateşkes antlaşmasını imzaladıkları kalemi koydular.

Fransa'nın tek derdi, kuzeyde savaştığı Almanlar değildi, güneyde de İtalyanlarla savaşmak zorunda kalmıştı. 22 Haziran'da Almanya'yla ateşkes imzalandığı anda bile güneydeki İtalyan-Fransız çatışmaları devam ediyordu. Olası bir barış antlaşmasında kazanç elde etmeyi uman Mussolini, 10 Haziran'da İngiltere ve Fransa'ya savaş ilan etmişti. Bundan tam 11 gün sonra, yirmi tane İtalyan

Levent Şahverdi Arşivi

tümeni toplamda 300 bin kişilik personeliyle İtalyan-Fransız sınırını geçti ve güneydeki Fransız savunmasına saldırdı. Bölgede Fransızların 85 bin personele sahip yaklaşık altı tümeni bulunuyordu. Alman tehdidini ortadan kaldırmak için bölgedeki birlikler kuzeye kaydırıldığından Fransızların güneydeki gücü azalmıştı. Dört günlük çarpışmada zorlu arazideki sabit savunma hatlarını geçemeyen İtalyanlar neredeyse hiçbir şey kazanamamışlardı. İtalyan kuvvetlerinin zayiatı yaklaşık 1300 ölü ve 2700 yüz yaralıya dayanmıştı. Buna karşılık Fransızların kaybı ise sadece 20 ölü ve 84 yaralı idi. 24 Haziran'da İtalya ile Fransa arasında imzalanan bir ateşkesle bu kısa, anlamsız ve saçma sapan çatışma son buldu. Almanların ateşkesi de 25 Haziran'da yürürlüğe girdi. Almanya ve İtalya'ya karşı silahlar susmuştu ama bazı Fransızlar için savaş henüz bitmemişti.

Önceki Başbakan Paul Reynaud, Pétain'e görevi bırakmadan 10 gün önce, 6 Haziran'da General Charles de Gaulle'ü kabinesine Savaş Sekreteri olarak atamıştı. Genç Fransız general savaşmak istiyordu. 16 Haziran günü Fransa ile İngiltere'nin birleşmesini öngören bir teklifi Fransa'ya sunması için Churchill'i cesaretlendirdi. Ancak Fransız hükümeti bu isteği reddetti. Çünkü Reynaud, yerini, savaşmaya niyeti olmayan Mareşal Pétain'e bırakmıştı. Nitekim Pétain'in 17 Haziran'da ateşkes istemesi üzerine General de Gaulle bir Kraliyet Hava Kuvvetleri uçağıyla İngiltere'ye kaçtı. 18 Haziran'da da Londra'da "Özgür Fransa" olarak adlandırılan tarihî çağrısını yaptı.[20] Amacı Almanlara karşı savaşmaya devam etmekti. General de Gaulle ve çevresine topladığı bir avuç destekçisi 7 Ağustos günü İngiltere'de Özgür Fransa Kuvvetleri'ni kurdular. Topu topu 2300 subay ve askerdiler, ancak savaşın ilerleyen safhalarında son derece büyük ve etkili bir kuvvet haline gelecek yapılanmanın çekirdeğini oluşturmuşlardı. (Hatta Vichy Hükümeti'nin elinde bulunan Batı Afrika'daki Dakar'ı kurtarmak için harekât bile gerçekleştirdiler.) Ancak Mareşal Pétain'in yeni

20 Alistair Horne, *To Lose a Battle: France 1940*, Little Brown, Boston 1969, s. 195.

kurduğu Vichy Hükümeti onları hain ilan etti ama kimse Pétain'i umursamadı.

Mareşal Philippe Pétain (1856-1951) ve Vichy Rejimi

Mareşal Pétain Fransız tarihinin hem kahramanı hem de kötü adamıdır. Birinci Dünya Savaşı'nda Verdun savunmasının mimarı olan Pétain savaştan sonra İspanya'da elçilik görevine getirildi. Yaşlı kahraman Haziran 1940'taki kriz döneminde halkın moralini yükseltmesi için ülkeye çağrıldı.

Fransız direnişi çökerken, ülkenin merkezindeki küçük Vichy kasabasında yeni bir otoriter hükümet kurdu. 1 Temmuz 1940 günü Fransız parlamentosu, Mareşal Pétain'i özel yetkilerle donattı. Bu, Üçüncü Cumhuriyet'in sona ermesi demekti. Vichy Hükümeti'nin kurulmasına karşı oy kullanan Fransız Parlamentosu'nun seksen üyesi Pétain tarafından hain ilan edildi, birçoğu Pétain'in emirleri doğrultusunda tutuklandı ve beşi toplama kamplarında hayatını kaybetti. Mareşal Pétain'in Vichy rejimi muhafazakâr değerlere daha fazla vurgu yaptığından Fransa'nın ulusal sloganı olan "özgürlük, eşitlik, kardeşlik", yerini "iş, aile, ülke" söylemlerine bıraktı.

Vichy Hükümeti, Almanların Yahudileri ölüm kamplarına göndermesine yardım etti. Yüz binlerce Fransız'ı Alman savaş makinesinin hayatta kalabilmesi için Almanya'da çalışmaya zorladı. Bütün bu işbirlikçi yaklaşımlarına rağmen 1942'nin sonlarına doğru Almanlar, Vichy Fransası'nı da işgal ederek ülkenin tamamına hâkim oldular. 1944'te Vichy'nin paramiliter kuvvetleri Almanlara katılarak Fransız Direnişi'ne karşı mücadele ettiler. Fransa'nın bütün bunlardan kurtulması için Normandiya Çıkarması'nı beklemesi gerekiyordu.

Mareşal Pétain, savaşın sonunda tutuklandı ve daha sonra ölüm cezasına çarptırıldı. İle d'Yeu'de esaret altındayken hayata gözlerini yumdu.

Levent Şahverdi Arşivi

28 Haziran 1940 günü İngiliz Hükümeti, General de Gaulle'ü Özgür Fransa Kuvvetleri'nin lideri olarak tanıdığını ilan etti. Aynı gün Hitler, Eiffel Kulesi'nin önünde fotoğraf çektirmekteydi. İşgal altındaki Paris'e gerçekleştirdiği bu tek ziyaret sırasında Hitler, kentin mimari yapısının hasara uğramadan olduğu gibi kalmasından duyduğu memnuniyeti dile getiriyordu. Beş yıl sonra ise Paris'in tahrip kalıplarıyla yok edilmesi için emir verecek, ancak şehrin imhası ile görevlendirilmiş olanlardan hiçbiri bu emri dinlemeyecekti.

Almanya altı hafta içerisinde Fransa'yı yenilgiye uğratarak Maginot Hattı da dâhil olmak üzere bütün Fransız savunmasını çökertmişti. Fransa topraklarının büyük bir kısmının işgal altına alınması Hitler'e önemli stratejik kazançlar sağlamıştı. Norveç'tekiler gibi Fransa'nın Atlantik kıyılarına da denizaltılar için üsler inşa edildi. Artık Alman donanması Atlantik Muharebesi sırasında gerçekleştireceği saldırılar için önemli bir konum elde etmişti.

Fransa'nın dizleri üzerine çöküşü İngiliz Kralı VI. George tarafından çok ilginç bir şekilde dile getirildi: *Kişisel olarak artık nazik davranmamız ya da şımartmamız gereken bir müttefikimizin kalmamasından memnuniyet duyuyorum.*[21] Başbakan Churchill ise bu kadar "iyimser" değildi, hatta oldukça düşünceliydi. Fransa'nın düşüşünü daha ileri görüşlü bir şekilde özetliyordu: *Fransa Muharebesi sona erdi. Sanırım Britanya Muharebesi başlamak üzere.*[22]

BRİTANYA MUHAREBESİ

Fransa'nın işini belki de umduğundan kısa sürede bitirmiş olan Hitler'in hedefinde bu kez İngiltere vardı. Bu, adanın tamamen işgal edilmesi demekti ki doğal olarak kapsamlı bir çıkarma harekâtını gerekli kılıyordu. Ancak Alman Kara Kuvvetlerinin subayları Luftwaffe'nin gereken desteği verebileceğinden şüpheliydiler. Haksız da sayılmazlardı, çünkü Alman Hava Kuvvetleri

21 Fergusaon, *a.g.e.*, s. 178.

22 Patrick J.Buchanan, *Churchill, Hitler, and "The Unnecessary War"*, Three Rivers Press, New York 2008, s. 149.

Dunkirk'te yetersiz kalmıştı, Fransa Muharebesi sırasında da çok fazla uçak kaybedilmişti. Hava üstünlüğü olmadan İngiltere'ye çıkarma yapmanın imkânsız olduğunu düşünüyorlardı. Öncelikle Luftwaffe kendini ispat etmeliydi. Komutanları Hermann Göring kendinden emin bir şekilde görevi yerine getirebileceklerini söyledi. Alman pilotlar Kraliyet Hava Kuvvetleri ile savaşırken Alman Kara Kuvvetleri komutanları da Sealion (Denizaslanı) Harekâtı için planlamalara başlayarak çıkarma ve işgal için hazırlık yaptılar. Ancak Göring'in uçakları bekleneni veremeyince işgal harekâtı, yerini İngiliz kentlerine yönelik hava bombardımanlarına bıraktı.

4 Haziran 1940... Dunkirk tahliyesinin, yani Dinamo Harekâtı'nın sona erdiği gün... Avam Kamarası'nda konuşma yapmakta olan Winston Churchill, savaşların tahliyelerle kazanılamayacağını vurguladıktan sonra tarihe mal olan sözlerini sarf etti:

Avrupa'nın ve birçok eski ve meşhur devletin büyük bölümü Gestapo'nun ve Nazi egemenliğinin tüm aparatlarının içine düşmüş veya düşebilir olsa da teslim bayrağı çekemeyiz ya da başarısız olamayız. Sonuna kadar devam edeceğiz, Fransa'da savaşacağız, denizler ve okyanuslarda savaşacağız, havada artan güven ve artan güçle savaşacağız, ne pahasına olursa olsun adamızı koruyacağız, sahillerde savaşacağız, iniş alanlarında savaşacağız, tarlalarda ve sokaklarda savaşacağız, tepelerde savaşacağız; asla teslim olmayacağız! [23]

Churchill'in bu konuşmasını takip eden dört ay boyunca Luftwaffe, Kraliyet Hava Kuvvetlerini yok etmeye ve İngiliz askerî kabiliyetini zayıflatarak adanın güneyine gerçekleştirilecek Alman işgalini mümkün kılmaya çalıştı. İngiltere'nin güney kesimlerinde yaşanan hava düellosu, Britanya Muharebesi'ne dönüştü.

Hermann Göring, Kraliyet Hava Kuvvetlerinin büyük bölümünü yok etmenin bir haftadan az zaman alacağından emindi. Luftwaffe'in Polonya ve Fransa'daki zaferlerinden sonra, İngiltere'nin yalnızca hava gücü ile dize getirilebileceğini düşünüyordu.

23 Emrys Hughes, *Winston Churchill, British Bulldog: His Career in War and Peace*, Exposition Press, New York 1955, s. 152.

Elinde bulunan, harekâta hazır yaklaşık 2 bin uçak üç Luftflotten (hava filoları) altında toplanmıştı. En güçlü olan ikisi; 2. Hava Filosu ve 3. Hava Filosu, Fransa ve Belçika'da konuşlanmıştı ki bu da İngiltere'nin güneydoğusunu rahatlıkla vurabilecek menzil içerisinde oldukları anlamına geliyordu. 5. Hava Filosu uçakları ise Norveç ve Danimarka'da kurulan üslerinden İngiltere ve İskoçya'nın kuzeyindeki hedefleri vurabilirlerdi. Rakip konumdaki İngilizler de harekât alanlarını bölgelere ayırmışlardı. Sir Hugh Dowding tarafından yönetilen Kraliyet Hava Kuvvetlerinin yaklaşık 700 uçağı dört gruba ayrılmıştı. 11. Grup İngiltere'nin güneydoğu bölgesini; 12. Grup Midlands ve Doğu Anglia'yı; 10. Grup (Temmuz ortasından itibaren) İngiltere'nin batısını ve 13. Grup da İngiltere'nin kuzeyini, İskoçya ve Kuzey İrlanda'yı savunmakla görevliydi.

HAVA MAREŞALİ HERMANN GÖRING (1893-1946)

Alman Hava Kuvvetleri komutanı Hermann Göring I. Dünya Savaşı'nda mücadele etmiş Alman "as" pilotlarından biriydi. "Red Baron" lakaplı Manfred Albrecht Freiherr von Richthofen'ın ölümünden sonra bir süre, ünlü Richthofen Filosu'nun komutanlığını üstlenmişti. 1920'lerin başlarında Hitler'in Nasyonal Sosyalist Partisi'nin hevesli bir destekçisiydi. Partinin paramiliter grubu olan SA'nın başkanlığını yaptı. 1923 yılındaki başarısız Birahane Darbesi sonrası yurtdışına kaçtı. Döndükten sonra 1928 yılında Nasyonal Sosyalist Parti'den Alman meclisine girdi. Hitler'in sağ kollarından biri olan Göring, 1935'te yeniden oluşturulan Alman Hava Kuvvetlerinin komutanlığını üstlendi. 1940'taki Britanya Muharebesi'nde sürekli taktik değiştirmesi ve avcı pilotlarına bombardıman uçaklarını çok yakından korumaları için verdiği emir nedeniyle yaşananlar Alman askerî gücünün ilk büyük başarısızlığıydı. 1945'te savaş suçlusu olarak yargılandı, idama mahkûm edildi, ancak infazından önceki gece intihar etti.

Levent Şahverdi Arşivi

Britanya Muharebesi'nin ne zaman başladığı ya da ne zaman sona erdiği konusunda net bir tarih vermek pek olası değildir. Resmî bir İngiliz belgesi, hava saldırılarının yoğunlaştığı 8 Ağustos gününü savaşın başlangıcı ve hücumların güçten düştüğü 31 Ekim gününü savaşın sonu olarak belirlemektedir.[24] Aslında Almanlar saldırılarına 5-6 Haziran'da başlamışlar, Haziran ve Temmuz aylarında da aralıklı olarak devam etmişlerdi. 10 Temmuz'da Alman Hava Kuvvetleri Manş Denizi'nde yol alan konvoylara saldırı başlattı. Aslında bunlar, İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın savaşa girmesini sağlamak için tasarlanan tuzak saldırılardı. 1 Ağustos'taki bir toplantı sırasında Hitler kesin direktif verdi: "İngiliz hava gücünü gökyüzünden silin!" Bunun üzerine Göring yoğun saldırılara karar verdi. Almanların General Albert Kesselring komutasındaki 2. Hava Filosu ve General Hugo Sperrle komutasındaki 3. Hava Filosu, İngiltere'nin güneyindeki hava limanları, tedarik depoları ve radar istasyonlarına sürekli bir saldırı başlattı. Ağustos ortalarına gelindiğinde Göring, İngilizlerin belinin kırıldığına kanaat getirerek "Kartal Saldırısı Harekâtı"nı uygulamaya koydu. Ana saldırının başladığı 13 Ağustos, "Kartal Günü" olarak anıldı, ama kötü hava şartları, beklenen etkinin sağlanmasını engelledi. 15 Ağustos'ta Göring, hiç makul sayılamayacak, hatta akılsızca denilebilecek bir düşünceyle, radar istasyonlarına yapılan saldırıların gereksiz olduğuna kanaat getirdi. Aynı gün Luftwaffe'nin üç hava filosu bir araya gelerek, güneybatıdaki Portland'den kuzeydoğudaki Tyneside'a kadarki bölgede yer alan hedeflere beş ardışık dalga halinde saldırdı. Üslerine dönebilen Alman pilotlar o günü Kara Perşembe olarak adlandırdılar. Luftwaffe, Kraliyet Hava Kuvvetlerinden üç kat fazla uçak ve on kat fazla mürettebat kaybetmişti.

Almanlar 6 Eylül gününe kadar İngiliz hava alanlarına 53 büyük saldırı gerçekleştirdiler. Bunlardan ikisi, doğrudan 11. Grup'un hava alanlarını hedef almıştı. Grup komutanı Keith

24 John F. Kreis, *Air Warfare and Air Base Defense, 1914-1973*, GPO, Washington 1988, s. 278.

Park'ın elindeki alanlardan üçü harekât dışı kaldı, ancak kısa bir süre için. Radar istasyonlarına düzenlenen saldırılarsa süreklilik göstermedi ki Almanların belki de en büyük hataları buydu. Ağustos ayında İngilizler yaklaşık 450 uçak yitirdiler. Almanların kayıpları ise bombardıman uçakları dâhil yaklaşık 900 uçaktı. Ayrıca Göring'in düşündüğünün aksine İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri zayıflamıyor, hatta güçleniyordu: 23 Ağustos'ta 672 olan Spitfire ve Hurricane uçaklarının sayısı Eylül başlarında 738'e ulaşmıştı. Bu sayı, muharebenin başındaki uçak sayısından bile fazlaydı. Ancak tecrübeli pilotunuz yoksa uçak sayısı bir anlam ifade etmiyordu.

Muharebe sırasında İngiliz tarafında bütün yük, Avcı Filosu Komutanı Hava Mareşali Hugh Dowding'in omuzlarındaydı. İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri gücünü korumalı, pilot eğitimlerini aksatmamalı, yer personelinin açıklarını kapatmalı, uçakları çalışır ve hava alanlarını işler halde tutmalıydı. Kolay iş değildi. Ama bunu başardı, muharebe süresince İngilizler hiçbir zaman çökme aşamasına gelmediler. Hatta Berlin'e saldırmayı bile başardılar. Asıl sorun yaşayan Almanlar oldu. Muharebe devam ederken verdikleri kayıplar, altından kalkılamayacak bir seviyeye ulaştı.

Eylül başında, Alman taktiklerinde ani bir değişim oldu. İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetlerine yapılan saldırılar azaldı. Çok sayıda Messerschmitt Me109 avcı uçağının eşlik ettiği Alman bombardıman filoları, Londra ve diğer şehir merkezlerine saldırmaya başladı. Her ne kadar bu değişim, 25/26 Ağustos gecesi Berlin'e İngilizler tarafından gerçekleştirilen sürpriz hava akınının intikamını almak gibi görünse de aslında İngiliz hava gücünün imha edildiği varsayımına dayanmaktaydı. 2 Eylül'de Göring, saldırının ikinci aşamasına geçilmesini emretti. Hedef, bir işgal hareketi öncesi İngiltere'nin askerî ve ekonomik kapasitesini yok etmek ve halkın moralini bozmaktı. Hitler'in 4 Eylül'de tamamen propaganda amaçlı yaptığı konuşmada Alman bombardımanları, İngiltere'nin başlattığı saldırılara bir cevap olarak sunuldu. Aslında Almanların yeni stratejisi İngilizlerin daha çok işine geliyordu.

Artık, kalabalık gruplar halinde Londra'ya yaklaşan Alman bombardıman uçaklarına saldırmak mümkün olacaktı, hatta geri dönüş yolunda Alman avcıları, bombardıman uçaklarına yakın uçarak koruma sağlayacaklarından İngiliz pilotlarla savaşmak için eskisi kadar özgür olamayacaklardı.

Eylül 1940'ta İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri çok uluslu bir görünüm kazanmıştı. Yeni Zelandalı, Rodezyalı, Kanadalı, Çek ve Polonyalı pilotlar birlikte savaşıyorlardı. 310. ve 312. Avcı Filolarında tamamen Çek pilotlar görev yapıyordu. En ünlü Çek pilotu olan Josef Frantisek, Britanya Muharebesi sırasında 28 günde 17 Alman uçağı düşürmeyi başarmıştı. Kendisi Çek'ti ama 303. Polonya Avcı Filosu'nda uçuyordu.

Luftwaffe İngilizlerin sadece 100 uçağı kaldığı doğrultusunda bir istihbarat alınca taktik değiştirerek 7 Eylül'de Londra'ya ilk büyük gündüz saldırısını gerçekleştirdi, ama istihbarat yanlıştı. 15 Eylül günü avcı uçakları eskortluğundaki Alman bombardıman uçakları iki dalga halinde Londra'ya saldırdı. Kendilerini 300 İngiliz uçağı karşıladı. Günün sonunda Almanların kaybı 60 uçağın üzerindeydi. Londralılar, düşen bir uçağın üzerine bir yazı astılar: "Almanya'da imal edildi, İngiltere'de işi bitirildi." 15 Eylül tarihi bugün halen "Britanya Muharebesi Günü" olarak kutlanmaktadır. 30 Eylül'de Almanlar en son gündüz saldırılarını gerçekleştirdiler. Ekim ayının sonuna gelindiğinde ise Alman komutanlığı havlu atmaya dünden razıydı.

İngilizler radar istasyonlarının oluşturduğu "savunma zincirini" ayakta tutmayı başardıkları için Alman saldırıları sırasında hep bir adım önde oldular. İngiliz taktikleri, saldırı formasyonlarına en ağır hasarı vermek üzere şekillendirilmişti. Luftwaffe'nin Fransız Muharebesi sırasında elde ettiği başarı, kara ordusuna verdiği desteğe dayanmaktaydı. Zaten bunun için hazırlanılmış, taktikler

oluşturulmuş ve uçaklar buna göre donatılmıştı. Luftwaffe Britanya Muharebesi sırasında ise alelacele hazırlanmış, stratejik anlayıştan yoksun bir saldırı planına göre hareket etmek zorunda kaldı. Taktikler sürekli değiştirildi. Kraliyet Hava Kuvvetleri hakkında edinilen istihbarat da yetersizdi ve Alman uçakları bu muharebe için uygun değildi. Örneğin Polonya'da ve Fransa'da çok etkili olmuş ve birçok başarıya imza atmış olan Ju87 Stuka dalıcı bombardıman uçağı, İngilizlere karşı son derece yetersiz ve hantal kalmıştı. Messerschmitt Me109 avcı uçaklarının çok fazla yakıt harcaması, havada kalış sürelerini azalttığından bombardıman uçaklarının korunmasında onlar da yeterli desteği veremediler. Buna karşılık İngilizlerin Spitfire ve Hurricaine uçakları performanslarıyla göz doldurdular, hem de tesislerinin ilkelliğine rağmen. (İngiltere'nin radar ve kontrol sistemleri belki çok gelişmişti ancak havaalanlarının birçoğunun zemini çimendi.)

Britanya Muharebesi'nde elde edilen başarı, İngilizler için 1588 yılında İspanyol Armadası'nın yenilgiye uğratılması kadar önemliydi. 1940 yılında Temmuz ayından Kasım ayına kadar, yaklaşık olarak, Luftwaffe 1600, buna karşılık İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri ise 950 uçak kaybetti. Almanların yenilemez olduğu düşüncesi kırıldı, İngiltere savaşmaya devam etti. Hitler, Hava Kuvvetlerinin başarısızlığı nedeniyle İngiltere'yi işgal fikrinden vazgeçerek Sealion Harekâtı'nı rafa kaldırmak zorunda kaldı.

SEALION (DENİZASLANI) HAREKÂTI

Fransa'nın yenilgisi ve İngiliz kuvvetlerinin Kıta Avrupası'ndan atılması, Hitler'e beklenmedik bir fırsat sunmuştu. Alman liderler, İngiltere'nin sağduyu sahibi olarak, artık kazanamayacağı bir çatışmanın sona ermesi için bir yol bulacağını varsayıyorlardı. Hitler'in Propaganda Bakanı Joseph Goebbels, 23 Haziran'da personeline "Savaşın sonuna çok yakınız." diyordu.[25] Hitler politik bir çözümü tercih ediyordu ve İngiltere'yi işgal etme fikrinin

25 Louis Lochner, (ed. ve çev.), *The Goebbels Diaries*, Doubleday & Company, Garden City, N.Y. 1948, s. 162.

"çok tehlikeli" olduğunu düşünüyordu.[26] Ancak Temmuz ayı başlarında her iki olasılığı da gündemde tutmaya ve üzerlerinde çalışmaya karar verdi. 7 Temmuz'da, silahlı kuvvetlere, olası bir işgal için ön planlamaya başlama talimatı verildi. Hitler, nihayet 16 Temmuz'da, İngiltere'nin güneydoğu kıyılarının işgal edilmesine yönelik Sealion (Denizaslanı) Harekâtı için 16. Savaş Direktifi'ni onayladı. Siyasi bir çözüm bulunamazsa, son çare bu olacaktı.

19 Temmuz'da Hitler, Reichstag'da bir barış teklifi dile getirdi. Konuşması, Alman zaferini kutlama mahiyetindeydi. Hitler, şartları "bir fatih" olarak tartışacağını açıkça belirtti ama aynı zamanda İngilizlere, imparatorluklarını yok etme arzusunda olmadığını da garanti etti. Konuşmasını, savaş devam ederse bunun İngiltere'nin tercihi olacağını vurgulayarak tamamladı. İngiltere'deki bazı politik çevreler Mayıs ayından bu yana bir uzlaşma ya da barış olasılığı üzerine konuşuyorlardı, ancak Churchill geri dönülemez bir şekilde savaşmaya kararlıydı ve bu tavrı resmî söyleme dönüşmüştü. 22 Temmuz'da Dışişleri Bakanı Lord Halifax, Alman liderin "samimiyetsiz teklifinin gerçeği yansıtmadığını" belirten bir konuşma yaptı. Bunun üzerine 23 Temmuz'da Alman basınına resmî olarak savaşa devam edileceği bildirildi.[27] Hitler'in genel karargâhında "Sealion" Harekâtı artık ciddi bir seçenek haline gelmişti.

Harekâtın detaylarına inildikçe önünde birçok engel bulunduğu açıkça ortaya çıktı. Planlamaya göre çıkarma için belirlenen geçici tarih 15 Eylül oldu. Altı tümen, Sussex kıyısındaki Rottingdean'a çıkarak köprübaşı elde edeceklerdi. Ardından Alman Hava Gücünün desteğiyle ilerleyerek Gravesend'ten Portsmouth'a uzanan ilk hatta ulaşacaklardı. Londra'yı zapt ettikten sonra da Essex sahili ile Severn Haliçi arasında ikinci bir çizgiye ilerleyeceklerdi.

Haziran ayında Hitler'e işgali öneren ilk kişiler arasında yer alan Alman donanmasının komutanı Büyük Amiral Raeder'ın bile kafasında soru işaretleri oluşmuştu. İngiliz Hava Gücüne

26 Kershaw, *Hitler 1936–1945: Nemesis*, s. 136.

27 Maurice Cowling, *The Impact of Hitler: British Politics and British Policy 1933–1940*, Cambridge University Press, Cambridge 1975, s. 323.

ve Kraliyet Donanmasına karşı Manş Denizi'ni geçerek bir işgal hareketinde bulunmak kendisi gibi birçok Alman komutanı da tereddütte bırakıyordu. Plan üzerinde çalışan herkeste ortak bir kanı oluşmuştu. Kraliyet Hava Kuvvetlerini ortadan kaldırmak bir öncelikti ve bu olmadan işgal çok riskli görünüyordu. Göring ve Luftwaffe bu konuyla ilgilenirken hazırlıklar aksatılmadan devam ettirildi.

İşgal altındaki Avrupa'nın dört bir yanından getirtilen mavnalar ve küçük tekneler, Fransa, Belçika ve Hollanda kıyılarındaki limanlarda toplandı. Sahillere yapılacak Alman saldırısı için yaz boyunca yoğun bir eğitim gerçekleştirildi. Bu sırada Alman Bombardıman Komutanlığı, hedef limanlara acımasız bir saldırı düzenledi. Çıkarma güçlüklerinden biri kabul edilen bu limanlar "yumuşatılmadan" büyük çaplı bir deniz istilasının başarılı olması imkânsızdı. Almanlar bunu sadece bir kez Norveç'te denemişlerdi; çok hafif bir direnişle karşılaşmalarına rağmen harekât, çok fazla gemi kaybına mal olmuştu. 30 Ağustos'a gelindiğinde Kraliyet Hava Kuvvetlerinin yenilgiye uğradığına dair kesin bir işaret yoktu, işgal 20 Eylül'e ertelendi. İki tarafta da bir sinir harbi yaşanmaya başlamıştı.

İngiltere tarafında işgal beklentisi Eylül ayı boyunca ülkeyi meşgul etti. 7 Eylül günü, tüm birimlere tek kelimelik bir mesaj geldi; "Cromwell". Bu, olası bir işgale karşı hazır olunması için verilen alarm koduydu. 14-15 Eylül hafta sonu, Alman saldırısı için en olası tarih kabul edildiğinden askerler kıyılara konuşlandırıldı. Askerler tam teçhizat uyumaları, hatta botlarını bile çıkarmamaları yönünde emir verildi. Hiçbir şey olmadığından kaldırılan alarma, 22 Eylül'de tekrar geçildi. Birimlere, istilanın "olanak dışı" olduğu mesajı ancak Ekim ayı sonlarında gönderilecekti.

SCAPA FLOW

Kuzey İskoçya sahillerinin açıklarında bulunan Orkney adalarındaki Scapa Flow, Kraliyet Donanmasının en büyük üslerinden biriydi ve

Alman işgal planlarının karşısında daimi bir tehditti. 14 Ekim 1939'da bir Alman denizaltısı tarafından saldırıya uğramıştı. Üssün savunma ağını geçen bir Alman denizaltısı, Royal Oak gemisini batırmış, 833 can almıştı. Benzer saldırıların tekrarlanmasını engellemek için Scapa Flow üssünün savunma sistemi geliştirildi, güvenliği artırıldı. Kraliyet deniz üssü, Alman bombardıman ve dalıcı-bombardıman uçaklarının etkili menzili dışındaydı. Dolayısıyla İngiliz donanmasının yerleşmesi ve konuşlanması için ideal konumdaydı. Almanların işgal tehdidi devam ederken Kraliyet Donanması uzun menzilli mücadele için kendisini hazırladı. Durumu değerlendiren Amiral Raeder, nihayet 14 Eylül 1940'ta Scapa Flow üssünün varlığından duyduğu endişeyi dile getirerek Hitler'e Sealion Harekâtı'nın hayata geçirilmesinin çok riskli olduğunu söyledi.

Alman tarafında, işgalin riski hakkında karışık duygular vardı. Yenilgi, askerî bir felaket sayılmazdı belki ama politik olarak talihsizlik olurdu. Alman istihbarat subayları İngiltere'deki casusları vasıtasıyla elde ettikleri bilgileri bir araya getiriyorlardı. Halk golf sahalarında siper kazıyor, askerler molotof kokteylleri hazırlıyorlardı. İngiliz mekanize tümenlerine bağlı motosiklet birimleri sürekli tatbikat yapıyordu. İngiliz ordusunda bir alarm durumu vardı. Kıyılardaki savunmalar güçlendirilmeye çalışılıyordu. İngiliz Hava Kuvvetleri gökyüzünden silinmemişti henüz. Scapa Flow'daki Kraliyet Donanmasının varlığı endişe vericiydi. Churchill'in savaşma azmi orduya ve halka da yansımıştı. Sonuna kadar direnecekleri kesindi. Elde edilen veriler Hitler'e iletildi.

14 Eylül'de (İngilizlerin alarma geçtikleri gün) yapılan bir toplantıda Hitler, hazırlıkların tamamlanmış olmasına rağmen İngiltere'nin işgalinin çok riskli olduğunu açıkladı. İki gün sonrası için bir gözden geçirme önerdi; çıkarmanın 27 Eylül ya da 8 Ekim'de gerçekleşip gerçekleşemeyeceğini öğrenmek istiyordu. Ancak şartlar daha da iyileşmedi. 19 Eylül'de, hazırlıkların yavaşlatılması

emredildi. Limanlarda toplanan, çıkarmada kullanılacak deniz taşıtları sayıları yavaş yavaş azaldı. Kuzey Denizi limanları bir ay içerisinde sakin hallerine geri döndüler. Nihayet, 12 Ekim'de, Hitler Sealion Harekâtı'nın yürürlükten kaldırılmasını emretti.

İngiliz romancı Virginia Woolf ve kocası Leonard Woolf, Alman işgali gerçekleştiği takdirde arabalarının egzoz gazıyla intihar etmeyi planlamışlardı. Bu asla olmadı ama Virginia, 28 Mart 1941'de bir depresyon nöbeti sırasında kendini öldürdü.

Kraliyet Donanmasından duyulan korku ve İngiliz Hava Gücünün kırılamaması, işgali olanaksız hale getirmişti. İngiltere'yi ele geçiremeyeceğini anlayan Hitler, bu kez Londra'yı teslim olmaya zorlamak için İngiliz şehirlerine kesintisiz hava saldırıları yapılmasını istedi. İngiltere ile savaş, yeni bir boyut kazanmıştı.

ALMAN BOMBALARI ALTINDA İNGİLTERE

İngiliz şehirlerinin ağır bir şekilde bombalanması, 7 Eylül 1940'ta Londra'ya düzenlenen bir saldırı ile başladı. Aslında Haziran ayından bu yana limanlar ile diğer askerî ve ekonomik tesisler Almanlar tarafından aralıklı olarak bombalanıyordu. Temmuz ayında 258 sivil hayatını kaybetmişti. Ağustos'ta bu sayı 1075'e ulaştı. Londra bölgesindeki ilk saldırılar 18/19 Ağustos'ta yaşandı. 22/23 Ağustos gecesi ise Almanların hedefinde Londra'nın merkezi vardı. Bunu 28/29 Ağustos'ta Liverpool'a yapılan ağır bir saldırı takip etti. Ancak 7 Eylül'deki saldırının yeri farklıydı, çünkü Hitler'in 5 Eylül günü sınaî ve askerî tesisler ile tedarik sistemlerini yok etmek için verdiği emirden sonra gerçekleşen ilk bombardımandı. İki gün sonra Doğu Londra'daki rıhtıma saldıran 350 Alman bombacısı, İngiltere'ye yönelik hava bombardımanlarını (Blitz) başlattı.

Alman planı, İngiltere'nin savaşı sürdürme kapasitesini baltalamak ve nüfusun savaş iradesini aşındırmak, kısacası Londra'nın moral motivasyonunu yok etmek üzerine kurulmuştu. Ancak Eylül ayı ortalarında Sealion Harekâtı askıya alındıktan sonra, saldırılar daha politik bir anlam kazandı. Alman liderler, şehirlere yapılan bu saldırıların Londra'yı müzakereye zorlayacağını ve İngiltere'yi işgal harekâtına gerek bırakmayacağını ummaktaydılar. 16 Eylül'de Göring, Luftwaffe'den şehirlere ciddi zarar verecek harekâtların gerçekleştirilmesini istedi. 5 Ekim'e kadar, 18 tanesi doğrudan Londra'ya hedef alan toplamda 35 hava saldırısı yapıldı. Hepsi de gündüz gerçekleştirildi. Ancak uçak ve mürettebat kayıp oranları tahammül edilmez seviyeye gelince, Almanlar gece bombardımanlarına başladılar. 16 Mayıs 1941'e kadar Alman uçakları, hava koşullarının izin verdiği gecelerde çok sayıda büyük şehre saldırdı. Her bir hava birimine belirli hedeflere saldırması için talimat veriliyordu. Bunu sağlayan da Knickebein olarak adlandırılan radyo seyrüsefer sinyal sistemiydi. Bu sistem Almanlara çok yardımcı oldu, ta ki Kasım-Aralık 1940'ta İngiliz biliminsanları bu sinyalleri karıştırmayı başarana kadar. Saldırılar sırasında kullanılan diğer "X-Gerät" ve "Y-Gerät" sistemleri de giderek etkili bir şekilde karıştırılarak etkisiz kılındı.

"Blitz", 7 Eylül ile 2 Kasım arasında üst üste elli yedi gün boyunca ve ardından 10 Mayıs'a kadar da Londra'yı düzenli biçimde hedef aldı. Hava bombardımanları içerisinde en unutulmazı 29 Aralık gecesi yaşandı: 136 Alman bombacısı Londra'nın büyük bir kısmını tahrip etti. Aziz Paul Katedrali'nden yükselen alev ve dumanları gösteren fotoğraf, o gecenin ve Alman hava bombardımanlarının sembolü oldu. Londra'nın dışında, Kuzey İrlanda'daki Belfast, İskoçya'daki Glasgow, Plymouth, Southampton ve Portsmouth gibi limanlar ve sanayi merkezleri de ağır bombardımana maruz kaldı. 14/15 Kasım 1940 gecesi Coventry'de yaşanan saldırı sonucu 554 kişinin hayatını kaybetmesi İngiliz halkının direniş gücünü daha da kışkırttı ve bu baskın uzun süre propaganda malzemesi olarak kullanıldı. 10/11 Mayıs gecesi başkente yapılan saldırıda ise 1400 kişilik zayiat verildi. Londra, en ağır darbeyi

yiyen şehirdi. Basit bir karşılaştırma bunu anlamaya yardımcı olacaktır. Londra'ya yönelik büyük akınlarda 18-19 bin ton bomba atılırken diğer şehirlere yapılan saldırılarda atılan "toplam" bomba ağırlığı 12 bin ton civarındaydı. Bombardımanlarda 43 bin insan hayatını kaybetti, 1 milyon ev tahrip oldu ya da ağır hasar aldı, fakat saldırılar İngiltere ekonomisine ya da savaş kapasitesine ciddi ya da uzun vadeli zarar veremedi.[28]

Coventry şehri, "Blitz" dehşetinin simgesi haline geldi. İşin ilginç yanı, *daha sonra kendisi ile aynı kaderi paylaşan*, Şubat 1945'te yerle bir edilen Alman şehri Dresden ile savaştan sonra sıkı bağlar kurmasıydı.

İngilizlerin tepkisi hem aktif hem de pasifti. Mayıs 1941'de 16 filo şeklinde teşkilatlanmış gece avcıları vardı. Etkinlikleri günbegün artsa da bu uçakların, sofistike tespit cihazları olmadan, Alman bombacılarının yerlerini tespit etmesi son derece güçtü. Şehirlerin çevresinde mania balonlarından adeta bir duvar örülmüştü. İngilizlerin elinde 4500 tane ışıldak/projektör mevcuttu. Gece saldırılarında gökyüzünü tarayarak Alman uçaklarını tespite çalışıyorlardı. Sayıları 1790 adedi bulan ağır ya da hafif uçaksavar silahı da ışıldakların tespit ettiği uçaklara ateş açıyordu.

GENERAL SIR FREDERICK PILE (1884-1976)

Birinci Dünya Savaşı'ndan yükselen bir kariyerle çıkan Topçu Binbaşı Frederick Pile, yetenekli bir organizatör ve keskin bir modernleşme taraftarıydı. 28 Temmuz 1939'da, Uçaksavar Komutanlığı'na atandı. İngiltere'nin uçaksavar savunmasını yeniden düzenledi, silah ve mermi

28 Milward, *a.g.e.*, s. 147.

tedarikini genişletti. Yaptığı en dikkat çekici iş ise erkek işgücünde yetersizlik yaşanırken, eleştirilere aldırış etmeden, 74 bin kadını uçaksavar savunması bünyesine katmasıydı.

Almanların kayıplarının esas nedeni daha çok, kötü hava şartlarında uzun mesafe uçan mürettebatın yaşadığı kazalar olmuştu. İngilizlerin pasif tepkileri içerisindeki en önemli yeri ise Hava Akınlarını Önleme Cemiyetleri tutmaktaydı. Ülkenin geneline dağılmış yaklaşık 2 milyon gönüllünün oluşturduğu bu teşkilatlar tahliye ve gaz maskesi dağıtma işini de üstlenmişlerdi. Bu cemiyetlerin üyeleri; evlerinin, kiliselerin ve daha birçok binanın en üst katına çıkıp dürbünle gökyüzünü gözlüyor, telefonlarla ya da işaret fişekleriyle gördüklerini birbirlerine haber veriyor, alınan bu istihbarat da doğrudan İngiliz hava kontrol merkezine iletiliyordu. 1940'a gelindiğinde, sivil savunma tedbirlerinden sorumlu Sir John Anderson'un adını taşıyan, halkın kullanımına uygun ve ucuz, yaklaşık 3 milyon kadar "Anderson Bomba Sığınağı" üretilmişti. Her şehirde derin beton sığınaklar inşa edilirken mevcut mahzen, kiler ve yeraltı tesisleri de sığınağa dönüştürüldü. Hükümet hava saldırıları sırasında Londra'daki metro sisteminin de sığınak olarak kullanılmasına izin verdi.

Bununla birlikte, sivil kayıplar yüksekti. Saldırıya uğramış şehirlerin çoğunda tehdit altındaki bölgelerden göç yaşanıyordu. Bunları örgütlemek ve kontrol etmek zordu. Suç seviyesindeki artış kaçınılmazdı. Moraller yüksek tutulmaya çalışılıyordu. Hükümet İngiliz halkı için olabildiği kadar taviz verdi, yardımcı olmaya gayret etti. Nihayet Mayıs 1941'de hava bombardımanları sona erdiğinde, İngiltere, hava akınları öncesindekinden çok daha kararlı bir şekilde savaşa devam etme arzusundaydı.

Levent Şahverdi Arşivi

BALKANLARA DÜŞEN ATEŞ

Levent Şahverdi Arşivi

YUGOSLAVYA VE YUNANİSTAN'DA ALMAN ÇİZMESİ

Balkanlar İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında çok az rol oynamıştı ancak Sovyetler Birliği'nin Romanya ve Bulgaristan üzerinde artan ilgisi ve etkisi, Hitler'i bölgedeki askerî varlığını hissettirmeye ve politik otoritesini arttırmaya zorladı. Ploesti'deki petrol rezervlerini korumak isteyen Almanya, Eylül 1940'ta askerî kuvvetlerini Romanya'da konuşlandırdı.[1] Ardından, 1940 Kasım'ında, Macaristan ve Romanya Üçlü Pakt'a katıldı. Mihver kuvvetlerin etki alanında kalmaları için Bulgaristan ve Yugoslavya üzerinde de güçlü bir diplomatik baskı kuruldu. Durumu yakından takip eden Mussolini, Yunanistan'ı işgal ederek elde edeceği bir "İtalyan Zaferi" ile varlığını hissettirmek istedi. Mihver Devletlerin hiçbirine niyetini bildirmedi. Saldırması için ortada hiçbir bahane de yoktu.

Yunanistan'a gönderdiği ültimatoma ret cevabı alınca Mussolini, 28 Ekim 1940 günü İtalyan kuvvetlerine Arnavutluk-Yunanistan sınırını aşarak saldırıya geçmeleri için emir verdi. Altı İtalyan tümenini dört Yunan tümeni karşıladı. Hızlı bir zafer planlamış olan İtalyanlar, kararlı bir Yunan direnişi karşısında rakiplerini küçümseme hatasına düştüklerini anladılar. Yunanlılar, Aralık ayındaki karşı saldırıları sırasında, İngilizlerin sağladığı hava desteği sayesinde İtalyanları Arnavutluk'un seksen kilometre içlerine kadar sürmeyi başardılar. Ocak ayının başlarında ise Güney Arnavutluk'un büyük bir kısmı Yunanistan'ın eline geçmişti.

---

1 James Dugan - Stewart Carroll, *Ploesti*, Random House, New York 1962, s. 21.

Levent Şahverdi Arşivi

Gelecek yılın baharında Sovyetler Birliği'ni işgal etmek için planlar yapan Hitler açısından İtalya'nın çıkardığı bu kriz, oyalayıcı bir pürüz olarak başladı ama çıkarlarına uygun şekilde sonlandı. Hitler, 4 Kasım 1940'ta Alman silahlı kuvvetlerine Marita Harekâtı için hazırlanmalarını emretti. Hedef, Yunanistan'ın işgaliydi. Ancak Balkanlardaki devletlerin yardımı olmaksızın, bir başka deyişle sindirilememeleri durumunda, istenilen nihai sonuç elde edilemeyebilirdi. Girişilen "temaslar" sonucu, Bulgaristan Alman birliklerinin topraklarından geçmesini "kabul" etti. Hitler, Yugoslavya Başbakanı Zwetkowitsch ile Şubat 1941'de Berchtesgaden'de görüştü. Alman lider, Yugoslavya'dan Balkanlardaki Alman askerî harekâtları için destek isterken Yugoslavya'nın Üçlü Pakt'ı imzalamasının en doğru seçim olacağını bildirdi. Üzerinde kurulan baskı sonucu Yugoslavya, 25 Mart 1941'de Üçlü Pakt'a katılmayı kabul etmek zorunda kaldı.

Müttefikler tarafında ise İtalyanlara karşı Yunan direnişine yardımcı olmak amacıyla harekete geçildi. Bir İngiliz seferi kuvvetinin Yunanistan'da konuşlanması için 23 Şubat'ta anlaşmaya varıldı. "W Gücü" olarak adlandırılan bu birim, Avustralyalılardan ve Yeni Zelandalılardan oluşuyordu. Başlarında Ortadoğu'daki Yeni Zelanda Seferi Kuvvetleri Komutanı General Bernard Freyberg bulunuyordu. İri cüssesi nedeniyle kendisine "Minik" lakabı yakıştırılmıştı.[2] Yoğun ateş altında korkusuzca hareket etme konusunda ün yapmış bir liderdi.

W Gücü, 7 Mart günü görev bölgesine intikal etti. Nakledilmeleri zor olmadı, çünkü İngiliz kuvvetleri Ekim 1940'tan beri Girit ve Limni adalarında konuşlanmış durumdaydılar. 9 Mart günü 28 tümenle gerçekleştirilen yeni bir İtalyan saldırısı, İngilizlerin yardımıyla bir kez daha durduruldu. Enigma makinesi kullanılarak gönderilen Alman mesajlarının, gizli "ultra" sayesinde, şifrelerinin çözülmesi, İngilizleri Almanya'dan gelen yeni

2 Maurice Matloff - M. Snell Edwin, *Strategic Planning for Coalition Warfare 1941- 42*, Department of the Army, Washington 1953, s. 114.

tehdide karşı uyarmıştı.[3] Ancak Yunanlılar, Bulgaristan sınırında bulunan kuzeydeki kuvvetlerini İngiliz komutanlarının istediği gibi daha iyi bir savunma pozisyonuna çekmeyi başaramadılar. Tam Alman kuvvetleri Yunanistan'a yönelik saldırı için harekete geçmişti ki Belgrad'da bir darbe yaşandı. Kurulan yeni Yugoslav hükümeti, Almanya ile yapılan Üçlü Pakt'ı reddettiğini açıkladı. Hitler, Yugoslavya ve Yunanistan'a karşı genişletilmiş "acımasız" bir sefere başlanmasını emretti. 6 Nisan'da Belgrad'a düzenlenen Alman hava bombardımanı sonucunda 17 bin kişi hayatını kaybetti. Mareşal Wilhelm List komutasındaki Alman XII. Ordusu da Yunanistan'a ve güney Yugoslavya'ya saldırı düzenledi.

Yugoslavya seferi, son derece kısa bir sürede adeta doğaçlama olarak gelişmesine rağmen yıkıcı bir etki bıraktı. 8 ve 10 Nisan'da; Alman, Macar ve İtalyan orduları kuzey ve orta Yugoslavya'ya saldırdı. 12 Nisan'da Belgrad'a ulaşmışlardı. Hırvat birliklerinin çıkardığı isyan sonrasında Yugoslavya, boyun eğdi ve 18 Nisan'da teslim oldu. Hitler, gösterdikleri "yararlılık" nedeniyle Hırvatları ödüllendirdi. 19 Nisan'da, Hırvatistan'ın Faşist Ustaša yönetimi altında bağımsız olabileceğini kabul etti. Sırplara ise acımasızca davranıldı. Kentlerde direnişe katılmış olanlar öldürüldü. Bu infazların devam etmesi üzerine örgütlenen Sırp partizanlar daha sonra ülkenin dağlık bölgelerinde direnişe geçerek başlattıkları mücadeleyi Alman işgali sona erinceye kadar sürdürdüler.[4]

Yugoslavya ordusundaki yaklaşık 1 milyon asker bertaraf edilirken Almanlar sadece 151 kayıp vermişlerdi. Mareşal Wilhelm List, Güneydoğu Komutanlığı makamına getirildikten sonra öldürülecek her Alman askeri için yüz kişinin infaz edilmesi emrini onayladı. Yugoslavya'nın aldığı hızlı yenilgi bir bakıma Yunanistan'ı da ölüme mahkûm etmişti.

---

3 F.H. Hinsley, *British Intelligence in the Second World War*, c.1, Her Majesty's Stationery Office, London 1979, s. 77.

4 Frederick W. Deakin, *The Embattled Mountains*, Oxford University Press, New York 1971, s. 44-47.

GENERAL IOANNIS METAXAS (1871-1941)

Metaxas, Birinci Dünya Savaşı'nın başarılı kurmay subaylarından biriydi. 1920'lerde politikaya atıldı. Parlamenter düzene tepki duyan küçük bir Yunan milliyetçi partisinin lideri oldu. Metaxas, uzun bir cumhuriyet egemenliği döneminden sonra sürgünden geri dönen Yunan Kralı II. George tarafından Nisan 1936'da Başbakan olarak atandı. Ortaya çıkan genel grev tehdidine karşı sıkıyönetim ilan etti, parlamentoyu askıya aldı ve 4 Ağustos'ta "Üçüncü Hellen Medeniyeti" diktatörlüğünü başlattı. Faşizmi taklit etmesine rağmen, savaşın patlak vermesinden sonra Yunan tarafsızlığını korumak için kararlılık gösterdi. İngiltere'ye sempati duyuyordu. Mussolini'nin 28 Ekim 1940'ta verdiği ültimatomu reddetti. Savaştan sonra bu tarih, Okhi ("Hayır") Günü olarak kabul edildi. Metaxas, Ocak 1941'de hayata gözlerini yumdu, ancak Yunan kuvvetlerinin İtalyan ordusunu küçük düşürdüğünü görecek kadar yaşamıştı.

Güney Yugoslavya'dan akan Alman güçleri, Yunan-Bulgar sınırındaki "Metaxas" hattını geçmeyi başardılar. Sert direnişlerine rağmen birbirlerinden ayrılmak zorunda kalan Yunan ve İngiliz İmparatorluğu güçlerinin arasındaki bağlantı kopmuştu. Bu sırada, Kraliyet Hava Kuvvetleri tarafından Yunanistan'a gönderilen hatırı sayılır boyuttaki bir görev gücü de Luftwaffe tarafından resmen ezildi: Orta Doğu Komutanlığı, sınırlı rezervlerinden 209 uçak kaybetmişti. 23 Nisan'da General Tsolakoğlu Yunan teslimiyet belgesini imzaladı. Yaklaşık 50 bin kişilik İngiliz ve Yunan birlikleri Yunanistan'ın güney sahilinden Kraliyet Donanması tarafından tahliye edilerek Girit adasına ve Mısır'a nakledildi.[5] Yunan Kralı ve hükümeti de Girit'e gönderilenler arasındaydı.

5 Anthony Heckstall-Smith - Baillie H.T. Grohman, *Greek Tragedy*, 1941, Norton, New York 1961, s. 196.

İngiliz ordusu bir yıldan kısa bir süre içinde Alman ordusu tarafından ikinci kez Kıta Avrupası'nı terk etmeye zorlanmıştı. Hitler bu işten kârlı çıkan taraftı. Planladığı Sovyetler Birliği'ni işgal harekâtı için sağ kanadını sağlama almıştı. Romanya'daki petrol kaynaklarında güvenliği sağlamış ve düşmanı olan İngilizlerin yanı sıra (bir bakıma) müttefiki olan İtalyanları da aşağılamıştı.

YUGOSLAVYA KENDİNİ KURTARIYOR

İkinci Dünya Savaşı'nın son yılında Yugoslavya'da iki farklı savaş yaşandı. Birisi, Alman işgalcilere karşı Tito liderliğindeki komünist Partizan savaşçılarının yürüttüğü gerilla savaşıydı. İkincisi ise ahlaksız bir iç savaştı: Bir tarafta rakip etnik gruplar, diğer tarafta ise rakip siyasi fraksiyonlar birbirleriyle mücadele ediyorlardı. Büyük mücadele, sürgündeki kral II. Peter'e sadık, Mihailovic liderliğindeki Sırp milliyetçisi Çetnikler ile monarşiyi yıkarak komünist cumhuriyet kurmak isteyen Partizanlar arasında yaşanmaktaydı. Bu çatışma, yüz binlerce Yugoslav'ın ölümüne neden olduğu gibi Alman işgalcilere karşı verilen mücadeleyi de zayıflattı. Çetnikler, tahminen 30 bin ile 50 bin arasında Hırvat ve Müslüman Boşnak'ın yanı sıra Sırbistan ve merkezî Yugoslavya'da kontrol altında tuttukları bölgelerdeki komünistleri katlettiler. Buna karşılık komünist Partizanlar da yakaladıkları Çetnikleri ortadan kaldırdılar. Çetnikler, İtalyan işgali altındaki Yugoslavya topraklarında işgalci güçlerle işbirliği yaparak komünist direnişe karşı mücadele ettiler. Bu süreç, İtalya 1943 yılında savaştan çekilinceye kadar devam etti. Alman işgalcilerin farklı grupları birbirine düşürerek oynadığı oyun başarılı olmuştu. Çetnik lider Kosta Pecanac doğrudan Almanlarla işbirliğine girdi. 1944 yılında Mihailovic'in kuvvetleri tarafından yakalanan Pecanac idam edildi. Çetnikler sivil halktan intikam alınacağı düşüncesiyle Almanlara doğrudan saldırmaya korkuyorlardı. Bu nedenle bir "hazır bekleyen ordu" oluşturmuşlardı: Mihver kuvvetlerin yenilgisini ve II. Peter'in dönüşünü bekliyorlardı. Ancak sürgündeki II. Peter, Tito'ya destek verince amaçları anlamını yitirdi.

TİTO (JOSIP BROZ) (1892-1980)

Hırvat ve Sloven ebeveynlerden doğan Broz, bir metal işçisi ve aktif bir sosyalistti. Savaş karşıtı eylemleri nedeniyle 1914'te hapsedildi, daha sonra askere alınarak cepheye gönderildi. 1915'te esir edildi. Rus Devrimi sırasında Kızıl Ordu'ya katıldı ama sonunda, 1920'de Yugoslavya'ya geri döndü. Aktif bir komünist oldu. 1934'te Tito adını kullanmaya başladı.

1937'de Yugoslav Komünist Partisi'nin Genel Sekreterliğine getirildi. 1941'de Alman işgalinden sonra komünist direnişin askerî komutanı ilan edildi ve Anti-Faşist Konsey'in en önemli ismi oldu. Tito'nun hareketi 1944-45'te Yugoslavya'nın çoğunu özgürleştirdi. 1945'te Yugoslav geçici hükümetine başkanlık etti. Kasım 1945'te Başbakan seçildi. 1953'ten 1980 yılındaki ölümüne kadar Yugoslavya Devlet Başkanlığını üstlendi.

Almanlara ve 1943 yılından savaşın sonuna kadar İtalyanlara karşı mücadele sürekli olarak Tito'nun Partizanları tarafından gerçekleştirildi. 1944 yılında sayıları tahminen 300 bini bulan Partizan gerillalar, Sırbistan'da değil, Hırvatistan'ın Dinaric Alplerinde konuşlanmışlardı.[6] Mücadelenin en yoğun anında yaklaşık otuz beş Mihver tümeni ile karşı karşıya kaldılar. 1943 yılında Almanların ve Hırvat müttefiklerinin gerçekleştirdiği, kod adları "Beyaz" ve "Siyah" olan büyük harekâtlara rağmen Partizanlar dağlardaki mevzilerinde yaşamayı sürdürdüler. Önceleri Çetnikleri destekleyen İngilizlerin daha sonra Almanlarla askerî açıdan daha fazla mücadeleye girmekte olan Tito'yu desteklemeye başlaması Partizanları Yugoslavya'da önemli bir güç haline getirdi.

6 Ford K. Dean, *Resistance in Yugoslavia*, B&N Brothers Press, London 1997, s. 88-92.

Levent Şahverdi Arşivi

Etnik ve dinsel ayrımlar nedeniyle yaşanan katliamlar, Yugoslavya'daki halkın bir kısmının Almanlar ile beraber mücadele etmesine neden olmuştur. Bölgedeki Müslümanların bir kısmı diğer etnik grupların katliamlarına maruz kalınca Müslüman Boşnaklar Almanların oluşturduğu askerî birimlere katıldılar. Waffen SS tümenlerinde görev alanların yanı sıra Almanlar için gönüllü gerilla olarak çarpışanlara da rastlamak mümkündü.

1944 yılının sonlarında Hitler, Balkanları terk etmeye karar verdi. Yunanistan, Arnavutluk ve Güney Yugoslavya'da bulunan Alman kuvvetlerini geri çekti. Kızıl Ordu ise Ağustos'ta Romanya'ya girdi, Eylül ayında Bulgaristan'ı işgal etti ve 28 Eylül'de Yugoslavya sınırına ulaştı. Kızıl Ordu birliklerinden yardım alan Partizanlar, çekilmekte olan düşman kuvvetlerine saldırdılar. 20 Ekim 1944'te Sırbistan'ın başkenti Belgrad'ı ele geçirdiler. 1944 Ekim'inden savaşın sonuna kadar Tito'nun Partizan ordusu geri çekilmekte olan Almanları Kuzey Yugoslavya ve Macaristan'daki son direniş hatlarına kadar takip etti. Mayıs 1945'te Alman G Ordu Grubu, nihayet yenilgiye uğratılmıştı. İngiliz kuvvetlerinin İtalya'dan gelmesinden hemen önce Trieste limanına ulaşan Partizanlar 31 Nisan'da bölgeyi işgal ettiler. 8 Mayıs 1945'te ise Hırvatların başkenti Zagreb ellerindeydi.

1945 yılının Mart ayında yeni bir ulusal hükümet oluşturuldu. Hükümete Tito'nun "Faşist Karşıtı Ulusal Kurtuluş Konseyi" ağırlığını koydu. Tito da Başbakan oldu. Birleşmiş bir siyasi cephe oluşturulduğu kanaatini uyandırmak için kraliyet yanlılarına da görev verilmesine rağmen komünistler kısa bir süre içerisinde devlete egemen oldular. Savaş boyunca kendilerine karşı savaşmış olan Alman yanlısı Hırvatlar ile Çetniklerden korkunç bir intikam aldılar.

İç savaşın yarattığı "Savaş Çizgileri" 45 yıl sonra tekrardan ortaya çıktı ve 1991-1995 yılları arasında Yugoslavya'nın parçalanması

sırasında şiddetli intikamlar ve korkunç katliamlar olarak tekrar sahne aldı.

YUNANİSTAN: SAVAŞTAN SAVAŞA

Yunanistan'ın içindeki milliyetçi ve komünist gruplar Almanlarla olduğu kadar kendileri ile de savaşmaktaydılar. Almanların çekilmesinden sonra karışıklık daha da arttı. İşgalci güçlere karşı mücadele etmiş olan Partizanlar bu kez devlet yönetimine ve destekçisi olan İngiltere'ye karşı mücadeleye girince Yunanistan'da büyük bir iç savaş başladı. 1949 yılına kadar devam eden çatışmalarda yaklaşık 160 bin kişi hayatını kaybederken ülke içinde 1 milyon insan yaşadığı yeri terk etmek zorunda kaldı. Sonuçta komünistler ağır bir darbe aldı ve Batı Dünyası, elde edilen başarıyı Stalin'e karşı bir zafer olarak gördü. Ancak kaybeden, Yunanlılar oldu: Savaş toplumdaki kutuplaşmayı arttırdı ve geride altından zor kalkılacak kötü bir ekonomi bıraktı

DÜZENSİZ SAVAŞANLAR

Levent Şahverdi Arşivi

KOMANDO AKINLARI (1941 -1942)

1940 yazında Churchill, Avrupa'da düşman kıyılarına baskın yapmak için bir dizi küçük birim oluşturulmasını emretti. Tabur büyüklüğündeki ilk 11 grup Komandolar olarak biliniyordu. Tüm gruplar 500 kişiden oluşuyordu. Her bir komando Almanların kontrolündeki kıyı şeridine çıkarma yapma, sızma, hasar verme ya da hayati istihbarat sağlama gibi tehlikeli görevler için yüksek düzeyde eğitilmişti. Grup olarak hareket edebildikleri gibi küçük ekipler halinde ya da bireysel olarak da görev alabilmekteydiler. 2 numaralı Komando grubu daha sonra Paraşüt Alayı oldu. Bir Kraliyet Deniz Piyadeleri subayı olan Korgeneral Alan Bourne, komando birimlerini organize akınlar için kullanan Baskın Harekâtları Komutanlığı görevine atandı. Daha sonra yerine Amiral Roger Keyes getirildi. İlk operasyonlar Haziran ve Temmuz 1940'ta yapılan küçük baskınlardı, ancak 1941'de daha iddialı projelere başlamak için yeterince hazırlanmışlardı.

- 17 Kasım 1941'de, Rommel'in Kuzey Afrika'daki karargâhına bir komando akını gerçekleştirildi.
- 4 Ekim 1942'de komandolar Sark adasına saldırdılar.
- 11–12 Aralık 1942'de, Batı Fransa Gironde nehrindeki Mihver kuvvetlerin taşımacılık etkinliklerini engellemek için komando akını düzenlendi.

Levent Şahverdi Arşivi

En başarılı operasyonlar, 4 Mart ve 26 Aralık 1941'de Kuzey Norveç Lofoten adalarına karşı yapıldı. Bunlardan ilki, Alman donanmasının "Enigma" kodlarının kırılmasına yardımcı olacak değerli bilgiler elde etmek içindi. İkincisi, 27 Aralık günü Norveç'in Vaagsö adalarında donanma ateşi ile desteklenen küçük bir komando kuvvetinin; askerî tesislerle haberleşme istasyonlarını yok ettiği ve 100 Alman'ı ele geçirdiği bir saldırıydı. Bu sırada 19 komando kaybedilmişti. Fransız kıyılarında yer alan Bruneval ve St. Nazaire içinse daha büyük ve daha kayda değer baskınlar planlandı. Her ikisi de Kombine Harekâtlar'ın yeni danışmanı Lord Louis Mountbatten dönemine denk gelmişti.

Fransa'nın Le Havre limanı yakınlarında bulunan Bruneval'deki baskın, bir paraşüt birimi tarafından gerçekleştirildi. İngiliz bombardıman saldırılarına karşı Alman "gece avcılarını" yönlendirmede kullanılan yeni Alman Würzburg radarı hakkında bilgi edinmek ve malzeme elde etmek üzere gerçekleştirilmişti. 27/28 Şubat gecesi hedef alana havadan indirme yapan komandolar; bölgedeki Alman garnizonu ile başa çıkıp radarın bir kısmını ele geçirdikten sonra Manş Denizi'ni aşarak İngiltere'ye dönmek gibi büyük bir başarıya imza attılar. Fransa'nın St. Nazaire limanına yapılan ikinci saldırı, daha büyük ve daha tehlikeli bir operasyondu ve 1942 yazında en yoğun çatışmaların yaşandığı Atlantik Muharebesi'nin bir parçası olarak tasarlanmıştı.[1]

Yüksek risk derecesi taşıyan komando akınlarında zayiatın asgari seviyede kalmasını sağlayan en önemli faktörler, kara ve deniz kuvvetleri arasındaki eşgüdüm ve hassas bir tahliye zamanlamasıdır. Görevini tamamlayan komandoların hedef bölgeden en kısa sürede ve uygun zamanda çıkarılması gerekmektedir. Komandoların en önemli özellikleri, diğer birimlerden farklı olarak, sürekli düşman topraklarda ve doğrudan destek ya da takviye almadan, ellerindeki sınırlı teçhizat ve malzeme ile görev yapmalarıdır.

1 Bernard Fergusson, *The Watery Maze*, London: Collins, 1961, s.56

Fransız Atlantik kıyısındaki St. Nazaire, Alman zırhlı Tirpitz için yeterince büyük olan tek kuru rıhtıma sahipti. Bu durum, Müttefik ticaret gemilerine baskın yapmak için bölgenin harekât üssü olarak kullanılabileceği anlamına geliyordu. ABD ile İngiltere arasındaki 1940 Eylül tarihli anlaşmaya dayalı olarak Amerikan yapımı bir destroyer olan Campbeltown İngilizlere ulaştırıldı. İngilizlerin kafasındaki kullanım şekli, destroyerin tasarlanma amacının ötesindeydi. Pruvası patlayıcılarla doldurulan Campbeltown 27/28 Mart gecesi, Alman silahlarının menzilindeki Fransız limanına ulaştı. Tespit edilmeden ilerledi ve rıhtımın dış duvarına çarptı. Komandoların oluşturduğu bir kuvvet, rıhtımda fırtına gibi esti ve ekipmanları imha edip çekildi. Ertesi gün, Campbeltown'un içine gizlenmiş beş tonluk patlayıcı ateşlendi. Rıhtım havaya uçuruldu. Patlamada, destroyere çıkıp inceleme yapan Almanlar ile ele geçirilmiş ve sorgulanmakta olan iki komando subayı (patlamanın gerçekleşmesi, komandoların Almanlara hiçbir bilgi vermediklerini gösteriyordu) hayatını kaybetti.[2]

Baskın, komando gücüne ağır bir darbe olmuştu. Harekâta katılan 611 komando, tam 397 zayiat vermişti ki bunların 144"ü hayatını kaybetmişti. Böylesine insan kaybı yaşanmıştı ancak karşı tarafa verilen hasar, saldırıyı haklı çıkarmaya yetecek boyuttaydı.

Komando operasyonlarının başarısı hakkında karar vermek biraz güçtü, ancak sağlanan istihbarat ve Almanlarda açılan maddi-manevi tahribat ile İngilizlerin verdikleri savaşın bir özelliği haline geldiler. Hitler, 3 Ekim 1942'de bir dizi Alman askerinin öldürüldüğü Kanal adalarındaki bir baskının ardından İngiliz ve Kanadalı esirlerin prangalanması emrini verdi. 18 Ekim'de de baskınlarda yakalanan İngiliz komandolarının ve özel kuvvetlerinin bundan böyle normal savaş esiri olarak muamele görmeyeceğini, bu esirlerin sorgulama ve cezalandırma amacıyla Alman güvenlik güçlerine teslim edileceğini bildiren, Komando Emri olarak da bilinen, bir kararname çıkardı. İngilizler de Alman esirlere

2 Fergusson, *a.g.e.*, s. 61.

pranga takmaya başlayınca Almanlar prangadan vazgeçtiler, ancak Hitler'in Komando Emri yürürlükte kaldı. Bunun üzerine, yakalandıktan sonra işkence altında bilgi vermelerini engellemek amacıyla komandolara verilmekte olan psikolojik eğitim daha da ağırlaştırıldı.

FRANSIZ DİRENİŞİ (La Résistance) 1940-1945

Fransa'nın yenilgisinden sonra Fransız halkının işgale tepkisi birbirinden farklı oldu. Nüfusun önemli katmanları, Fransız vatanseverliğini hissetmeye çalışmanın bir yolu olarak, Mareşal Pétain'in işbirlikçi Vichy rejimi lehine bir araya geldi. Diğer bir kısım, tek gerçekçi seçenek olduğu varsayımıyla işgalcilerle birlikte çalışmayı tercih etti. Bir diğer kısım ise, belki de toplumun çoğunluğu buydu, yenilginin sonuçlarını hoş karşılamamakla birlikte tarafsızlığını sürdürmeye, sessiz kalmaya ve günlük yaşamına devam etmeye çalıştı. Ancak küçük bir azınlık, işgalin başlangıcından ve Vichy rejiminin kurulmasından hemen sonra gizli bir direniş örgütledi.

Fransa'daki direniş bölgeseldi. 1943'e kadar, çeşitli unsurları Ulusal Direniş Konseyi şemsiyesi altında birleştirmek için bir girişimde bulunulmadı. Çeşitlilik görülse de "kurtuluşa kadar direniş" anlayışı, hareketin temel özelliği olarak korundu. İlk direnişçiler; gazete ve broşürler basıp dağıttılar, işbirlikçilere meydan okudular veya tehdit ettiler ancak nadiren şiddete başvurdular. Montpellier bölgesindeki işbirlikçilere yapılan saldırılar, "Gizli Ordu" olarak adlandırılan oluşumun başlangıcıydı. Komünist direniş ise 1941'de sabotaj saldırılarına yönelen "Francs-Tireurs et Partisans" yapılanmasını ortaya çıkardı. Çoğu direniş çalışması; gizli istihbarat toplamaktan, sempatizan ağları kurmaktan ya da Alman yönetiminin otoritesini artırma çabalarını engellemekten oluşuyordu. Binlerce Fransız Yahudisi de direnişçiler tarafından

Almanlardan gizlendi.[3] Bu, ağır ceza riski taşıyan bir meydan okuma eylemiydi.

Direniş politik olarak da bölünmüştü. Bazı gruplar sürgündeki Charles de Gaulle'e sempati duyuyordu ve Londra'da bulunan Özgür Fransa oluşumu ile işbirliği yapmaktaydılar. İngilizler tarafından parasal olarak desteklendiler. Birçok İngiliz ajanı, bölgede örgütlenmelerine yardım etti. Malzeme açısından destek verdi. İngilizler bunun karşılığında hayati nitelikte gizli istihbarat bilgileri elde ettiler. İngiltere ile bağlantılı olan bu gruplar, aynı zamanda Müttefik hava mürettebatı ve savaş esirleri için kaçış yolları bulmaya yardımcı oldu; söz konusu kişilerin Fransa boyunca nakledilmeleri, Pireneler üzerinden güvenle geçmeleri sağlandı.

Kraliyet Hava Kuvvetlerinin Stirling bombardıman uçakları, yükledikleri tedarik malzemelerini kendilerini bekleyen Fransız direnişçilere paraşütle atıyorlardı. Bunların büyük çoğunluğu Almanların ya da Vichy görevlilerinin eline geçti ama harekat kesintisiz sürdü; çünkü bu harekatların devamlılığı, direnişin varlığını koruması için maddi olduğu kadar moral motivasyon açısından da hayati öneme sahipti.

Diğer direniş hareketleri, kiliselere veya de Gaulle'den bağımsız siyasi yapılara dayanıyordu. Fransız komünistleri, 1941'de Ulusal Cephe adında bir örgüt kurdular. Bu oluşum bütün Fransa'da faaliyetteydi, çünkü hem Almanlara hem de otoriter Vichy rejimine karşı çıkıyorlardı.

11 Kasım 1942'de bütün Fransa'nın Alman işgal altına girmesini takiben, özellikle 1943 yılından itibaren direniş faaliyeti büyük ölçüde arttı. 1943 başlarında kurulan "Maquis" silahlı direniş grupları, merkezî ve güneydoğu Fransa'nın uzak dağlık

3 Jean-Baptiste Auriol, *La résistance*, Hachette, Paris 1992, s. 63-76.

bölgelerini mesken edinmişlerdi. Almanların Reich'taki üretimi arttırmak için zorunlu emek hizmetinde kullanılmak üzere Fransa'dan insan toplamaları, bu grupların büyümesine yardımcı olmuştu. "Réfractaires" olarak bilinen genç Fransız kadın ve erkekleri, emek seferberliğinden kaçınmak için saklanmışlardı. Hepsi direnişçi olmasa da yaklaşık 20 bin kişi "Combat", "Franc-Tireur" ile "Libération" gibi büyük direniş gruplarına ve 1944'te, Alman yenilgisinin artık bir olasılık olduğu ortaya çıkınca küçük yerel direniş gruplarına katıldı.

Direniş'in Alman savaş etkinliği üzerindeki etkisini tahmin etmek zordur. Faaliyetlerinin çoğu, Almanlardan ziyade Vichy'ye yöneltilmişti veya Fransız işbirlikçileri hedef almıştı. En önemli çabaları, Müttefiklerin Normandiya Çıkarması'nda, Özgür Fransa altında örgütlenerek eylemler düzenlemeleriydi. Demiryollarına ve haberleşme hatlarına karşı özel sabotaj eylemleri gerçekleştirdiler. Müttefik işgalini durdurmaya yardım etmek için Fransa'ya gelen SS Das Reich Tümeni'ne karşı silahlı saldırılarda bulundular. Kurtuluş yaklaştığında, bazı Maquis grupları silahlı ayaklanma yapmaya karar verdi. Ancak Haziran 1944'teki Mont Mouchet ve Temmuz 1944'teki Vecors'taki denemeleri Alman ordusu tarafından acımasızca bastırılınca ağır kayıplar verdiler. Fransa'nın güneyine Müttefik kuvvetlerinin gelişiyle birlikte sadece Savoy'da direnişçiler bölgeyi özgürleştirmede önemli bir rol oynadılar.

Savaş sırasında, kötü şöhretli "Gece ve Sis Kararnamesi" uyarınca yaklaşık 90 bin Fransız direnişçisi öldürüldü ya da esirlerin iz bırakmadan ortadan kayboldukları kamplara gönderildi.[4] Ancak savaşın sonunda hayatta kalan direnişçiler, Almanlarla ve Vichy ile işbirliği yapanların cezalandırılmasında korkunç bir rol oynadılar. Fransa'nın özgürleştirilmesini takip eden birkaç hafta içerisinde yaklaşık 11 bin işbirlikçi, Fransız direnişçileri tarafından idam edildi.

4 Auriol, *a.g.e.*, s. 87.

PARTİZAN SAVAŞI (1941–1945)

Mihver işgali altındaki Avrupa'nın bazı kısımlarında gösterilen direniş, şiddetli bir silahlı sefer ve harekât görüntüsündeydi. Bu eylemleri bir tarz olarak benimseyen gerilla savaşçıları, diğer adıyla "partizan"lar savaş boyunca etkinliklerini sürdürdüler. Harekât bölgeleri, genelde doğu ve güneydoğu Avrupa topraklarıydı. Yunanistan, Yugoslavya, Polonya, Sovyetler Birliği ve savaşın son yıllarında Alman işgalindeki Kuzey İtalya mücadele ettikleri alanlardı. İşgalci güçler bütün bu bölgelerde, kurtuluş ve özgürleşme için silahlı mücadele veren gizli bir düşmana karşı, silahlı kuvvetlerinin önemli bir kısmını kullanmak zorunda kaldılar.

Partizan savaşı İkinci Dünya Savaşı'na 1914-1918 Büyük Savaşı'ndan farklı, savaş-arası ve savaş zamanı Avrupa siyasetini tanımlayan, derin ideolojik çatışmalardan kaynaklanan bir karakter kazandırdı. Aynı zamanda topyekûn savaş içerisinde sivillerin de en az askerler kadar çatışmaların bir parçası olduğunu ortaya koydu. Bazıları eski asker olan binlerce silahlı sivil, Almanların ve müttefiklerinin düzenli birliklerine karşı girişilen muharebelerde hayatını kaybetti. Almanya, partizan savaşını terörist bir hareket olarak tanımladığından direniş hareketlerine bu yönde karşılık veriyordu: Partizan savaşçılar ile onlara yardım edenler, onları saklayanlar veya tedavi edenler Almanlar tarafından vahşice cezalandırılıyordu.

Partizan hareketi içerisinde kadınların ayrı ve önemli bir rolü vardı. Tedarik sağlama, sıhhiye hizmeti verme, savaşma gibi akla gelebilecek her yerde etkinlik gösterdiler. Rusya'daki partizan gruplarının bazıları sadece kadınlardan oluşuyordu, bazılarının liderleri de kadınlardı. Kadın partizanlar Kızıl Ordu'nun ünlü keskin nişancıları Lyudmila Pavlichenko (309 hedef imhası) ve Roza Shanina (59 hedef imhası) tarafından eğitildiler. Rus savaş tarihi kaynaklarına göre partizan keskin nişancı

kadınların onaylanmış 104 hedef imhası bulunmaktadır.[5] Rus partizan kadınları içerisinde en ünlüsü olan Natalya Michaneverkov, tamamı kadınlardan oluşan partizan grubu ile üç Alman tankını ve mürettebatını imha etme başarısı göstermiştir.

En büyük ve askerî açıdan en göze batan partizan hareketi, Sovyetler Birliği'nde gelişti. Bu da doğaldı; çünkü Stalin asker ya da sivil ayırt etmeksizin bütün halkı ellerinden ne geliyorsa yaparak mümkün olan her koşulda Almanlara karşı direnmeye çağırmıştı. Beyaz Rusya ve Ukrayna bataklıklarında önce küçük gruplar oluştu. Başlarda zayıftılar; tecrit edilmiş durumdaydılar, silahları az sayıda ve yetersizdi. 1942 yılının Mayıs ayında Moskova'da merkezî bir teşkilatlanma oluşturulunca tedarik almaya, desteklenmeye, hatta Kızıl Ordu subayları liderliğinde eğitilmeye ve düşman hatlarının arkasına sızmaya başladılar. Telsiz iletişimi, koordinasyon içinde hareket etmelerine olanak tanıdığından Almanların cephe gerisinde sabotajlar düzenlediler, iletişim hatlarını kestiler. Almanlarsa buna karşı insanlık dışı misillemelerde bulundu; etkinlik merkezleri, partizanların saklanma yerleri, tedarik noktaları olduğundan şüphe edilen kasabalar tecrit edildi, hepsi yakıldı, sakinleri ise öldürüldü. Almanların arama tarama yaptığı Beyaz Rusya'da 30 bin partizanın yanında tahminen 350 bin sivil de katledildi. 1943 itibariyle partizanların sayısı yaklaşık 130 bine ulaşmıştı ve bazı bölgelerde Sovyet düzeni yeniden oluşturulmuştu.[6] Korku salarak kontrol sağlamaya çalışan Alman askerlerinin gücü ve etkinlikleri, partizanlar sayesinde Sovyet topraklarında her geçen gün daha da sınırlandı.

5 Anthony H. Calender, *Russia The Forgotten Ally*, Bunker Pub., London 2006, s. 79-86.

6 C.A. Dixon - Otto Heilbrunn, *Communist Guerrilla Warfare*, Praeger, New York 1954, s. 117-119.

Yugoslavya, Yunanistan ve İtalya'da partizan hareketler farklıydı. Genelde siyasal düşünce farklılıklarından kaynaklanan sınırlarla birbirlerinden ayrı kalıp bölünmüşlerdi. Ancak birçok durumda eski düzene karşı verilen mücadelenin parçası oldular. Bu nedenle, işgalci Mihver Devletlerin askerî ve idarî personeli kadar işbirlikçileri ve savaş öncesi politik düşmanlarını da hedef aldılar.

Yugoslavya'da monarşi yanlısı Sırp hareketi, General Draža Mihailoviç liderliğinde gelişti ve Tito tarafından yönlendirilen Yugoslav komünist direnişine karşı savaştı, nadiren Almanlarla karşı karşıya geldi. Tito'nun hareketi 1941-1942 yıllarında neredeyse yok edildi, ancak 1943'te 200 bin civarında partizan örgütlenmeyi başarmıştı. Bu toparlanmaya destek verenler, kendilerine ihtiyaç duydukları yeterlilikte askerî destek sağlayacak yegâne kişinin Tito olduğunu düşünen İngilizlerdi. Almanların yaptığı tarama ve temizlik harekâtları sırasında olduğu kadar gruplar arasında yaşanan ırksal, siyasal ve etnik çatışmalar sonucunda Yugoslavya'da yaklaşık 1 milyon 200 bin kişi hayatını kaybetti.

Yunanistan ve İtalya'da da asıl partizan grupları oluşturanlar komünistlerdi. "Yunan Ulusal Halk Kurtuluşu Ordusu" ve onun siyasal kanadı olan "Ulusal Kurtuluş Cephesi" hem Almanlara hem de komünist olmayan "Ulusal Cumhuriyetçi Yunan Ligi"ne karşı savaşıyordu. 1944 yılında bir ateşkeste anlaşmaya varıldı, ancak en güçlü teşkilat olan "Ulusal Kurtuluş Cephesi" Almanların çekilmesinden sonra 1944 yılında Yunanistan'ın kırsal alanlarında kontrol sağlamayı başardı. "Almanlara karşı verilen partizan savaşı" bir anda "Yunan Hükümeti ve müttefiki İngiltere'ye karşı verilen partizan savaşı"na dönüştü.[7] Sonuçta kaçınılmaz olan yaşandı: Yunan İç Savaşı.

İtalya'daki partizan hareketi, İtalya'nın 1943 Eylül'ünde teslim olmasından sonra ortaya çıktı. Eski müttefikleri olan Almanların, işgalciye dönüşerek halka zulmetmeye başlamasına tepki olarak

7 Christopher Buckley, *Greece and Crete, 1941*, Her Majesty's Stationery Office, London 1952, s. 213.

örgütlendiler. Ağırlıklı olarak komünist üyelere sahip "Ulusal Kurtuluş Komitesi" kuruldu. Bunun yanında "Adalet ve Özgürlük" gibi gruplar komünist olmayan hareketi temsil ediyorlardı. İtalya'nın kuzeyindeki ve merkezindeki dağlık bölgeleri mesken edinen partizanların sayısı 1944'te 100 bin civarına ulaşmıştı. Almanlar burada da ağır misillemelerde bulundular. Bu kez Rusya'dan toplayıp alay bazında örgütledikleri komünizm karşıtı Kazaklardan faydalandılar. Yaşananlar, İtalyan partizan hareketinin 1945 yılında bir kriz ile yüz yüze gelmesine neden oldu.

Almanlar gittikleri her yerde partizan hareketiyle karşılaştılar. Bunu gayri meşru bir savaş tarzı olarak kabul ettiklerinden yapılan eylemlere vahşice ve şiddetle tepki gösterdiler. İtalya'da partizan karşıtı harekâtlarda ve misillemelerde 41 bin kişi hayatını kaybetti. En acısı, Ağustos 1944'te Sant'Anna di Stazzema köyünde yaşandı: 560 erkek, kadın ve çocuk 16. SS Panzer Tümeni tarafından katledildi. Çoğu tanklar tarafından ezilmişti. Benzer bir olay da aynı günlerde Slovakya'da yaşandı. Bazı düzenli ordu askerleri ve Slovak partizanlar 1944 Ağustosunda Alman karşıtı bir ayaklanma başlattılar. İsyanı bastıran Almanlar misilleme olarak 25 bin kişiyi öldürdüler. İsyan edenlerin sayısı ise sadece 2100'dü.[8]

Partizan etkinlikleri Alman savaş gücünün çökmesini sağlamadı belki ama yarattığı rahatsızlık sayesinde Alman birliklerini hesapladıkları cephe hattının dışına çekti. Bedelini de hayal kırıklığına uğramış ve geri çekilmekte olan Almanların öfkesini üzerine çekerek ödedi.

8 Dixon - Heilbrunn, *a.g.e.*, s. 145-146.

GÜÇLERİN BİRLEŞMESİ

Levent Şahverdi Arşivi

ÜÇLÜ PAKT

1939'da savaş patlak vermeden önce, Almanya, Japonya ve İtalya Anti-Komintern Paktı ile birleşmiş durumdaydılar. Bu pakt, Kasım 1936'da Japonya ile Almanya arasında imzalanmış ve bir yıl sonra İtalya da onlara katılmıştı. Sadece komünizme karşı ortak düşmanlık için değil, aynı zamanda mevcut uluslararası sistemi kendi lehlerine revize etmek üzere ortak bir taahhüt paylaşmaktaydılar. Gerçi Ağustos 1939'daki Alman-Sovyet Paktı, İtalya nezdinde ciddi bir gerginlik yaratmıştı ancak bir yıl sonra, 10 Haziran 1940'ta İtalya'nın Müttefiklere savaş ilanını takiben, Mihver'i (Axis) oluşturan üç devlet arasında yapılan bir anlaşma, hepsini ortak bir paydada bir araya getirdi. Görüşmeler Tokyo'da yapıldı ama antlaşma 27 Eylül 1940'ta Berlin'de imzalandı. Üçlü Pakt (Tripartite Pact), Avrupa'nın Almanya ve İtalya tarafından kurulacak Yeni Düzen'in kontrolünde olduğunu ortaya koyarken, Japonya'yı da Doğu Asya'da kendi Yeni Düzeni'ni inşa etmekte özgür bırakıyordu. Üçü de, savaşta olmayan üçüncü bir tarafın saldırısına uğrayan pakt üyesine diğerlerinin yardım edeceğine dair taahhütte bulundular. Bu esas, Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelik bir nevi tehdit anlayışıyla pakt metnine sokulmuştu, Sovyetler Birliği ile ilişkilerde ise bu maddeye başvurulması amaçlanmamıştı. Japonya, paktı Amerika ile bir pazarlık unsuru olarak kullanabileceğini umuyordu. Neticede bu pakt sadece, Almanya, İtalya ve Japonya'nın dünya düzenini tehlikeli bir şekilde dönüştürme girişimlerine hizmet etti.

Levent Şahverdi Arşivi

Üçlü Pakt imzalanmadan önce yapılan görüşmeler sırasında Japon Büyükelçisi Saburo Kurusu, İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Galeazzo Ciano ve Alman Dışişleri Bakanı Joachim von Ribbentrop sık sık bir araya geldiler. Paktın resmî olarak imzalanması 27 Eylül 1940'ta Berlin'de gerçekleşti. Adolf Hitler, Kont Ciano ve Saburo Kurusu ülkeleri adına imza attılar. Aynı gün Japon, Alman ve İtalyan diplomatlar, paktın imzalanması şerefine Tokyo'da düzenlenen resepsiyonda bir araya geldiler. En mutlu kişi, paktın güçlü bir savunucusu olan General Hideki Tojo'du. Diğer bir isim ise General Hiroshi Oshima'ydı. General Oshima Almanya ile yakın ilişki içerisinde bulunan bir diplomat görevi üstlenmişti. 1936'da Anti-Komintern Pakt'ın ve 1940'ta Üçlü Pakt'ın imzalanmasında etkili olmuştu. 1938-1939 ve 1941-1945 yılları arasında Berlin'de Japon elçisi olarak görev aldı. Amerikalılar, Japonların "Mor" diplomatik kodunu kırarak, Oshima'nın Tokyo'ya gönderdiği mesajlar sayesinde Alman politikaları hakkında bilgi edineceklerdi.

Paktın Mihver Devletler arasında daha yakın bir işbirliğine yol açması gerekiyordu. Asya'dan Avrupa'ya az bulunan ve ihtiyaç duyulan hammaddelerin gönderilmesi karşılığında Japonya'ya da askerî teçhizat ve sanayi mallarının sağlanması öngörülüyordu. Kısa zamanda bunun zor bir iş olduğu anlaşıldı. Avrupa ile Japonya arasındaki askerî malzeme alışverişi "Yanagi Misyonları" adını alan uzun ve tehlikeli seyahatlerle sağlanabilmekteydi.[1] Japonya, gelişmiş Alman bilimsel sırlarını elde etmeyi umuyordu. Bu amacına belli bir noktaya kadar ulaştı, ancak kömürün akaryakıt haline dönüştürülmesi süreci gibi en önemli bilgilerden bazıları savaşın son aylarına dek paylaşılmadı. Aslında bu durum Mihver Devletlerin en önemli sorunlarından birini kanıtlar nitelikteydi.

1 Roberta Wohlstetter, *Pearl Harbor: Warning and Decision*, Stanford University Press, Stanford 1962, s. 45-48.

Müttefik Devletler bir araya gelerek ortak hareket etmeyi ilke edinirken Mihver Devletlerde böyle bir yaklaşım söz konusu değildi. Pakt, Mihver Devletleri savaş zamanı birbirlerine yakınlaştırdı ama tek bir emir komuta altında toplanmalarını sağlayamadı. Hitler, Mussolini'nin Akdeniz ve Afrika'da genişlemesinden ve Japonya'nın Uzak Doğu'da İngiliz ve Amerikalılara karşı takındığı tavırlardan memnuniyet duyuyordu, ancak asıl büyük stratejik veya askerî kararlarda üç devlet bağımsız hareket ediyorlardı.

Pakt, müteakip aylarda Avrupa'daki Alman müttefiklerini de kapsayacak şekilde genişletildi. Macaristan, 23 Kasım 1940'ta pakta katıldı. Daha önceden imzalanmış anlaşmalarla Almanya'ya sıkı sıkıya bağlı olan Romanya ve Slovakya sırasıyla 23 ve 24 Kasım'da paktın parçası oldular. Alman müzakereciler, Sovyetler Birliği'nin, Avrupa'nın revizyonist devletlerinden biri olarak Pakt'a katılma olasılığını reddetmediler. Molotov, 12 Kasım 1940'taki Berlin ziyaretinde Sovyetler Birliği'nin işbirliğine devam etmek için biçtiği bedeli ortaya koydu: Türkiye'nin denetimindeki Boğazlarda kontrol, Bulgaristan'da üsler, İran'da rahat hareket etme imkânı. Almanlar bu istekler karşısında sessiz kalmayı tercih ettiler. Hitler, Sovyetler Birliği'nin dünya paylaşımına kolaylıkla ortak edilecek bir aktör olmadığını fark etti. Molotov, Moskova'ya döndükten kısa bir süre sonra Hitler, 1941'in ilkbaharında Sovyetler Birliği'ni istila etme planlarını onayladı. Bulgaristan 1 Mart 1941 tarihinde pakta katıldı. Yugoslavya da ticaret anlaşmaları sebebiyle Almanya ile ilişki içindeydi, 25 Mart'ta o da pakta dâhil oldu. Ancak iki gün sonra Regent Prensi Paul ordu tarafından devrildi ve genç Kral Peter tahta çıkarıldı. 15 Haziran'da Hırvatistan da pakta kabul edildi.

Avrupa'da ve Asya'da Yeni Düzenler inşa etme çabaları 1941'de ciddi bir şekilde başlatıldı. İki olay bunun kanıtıydı: Biri Sovyetler Birliği'nin Almanya ve müttefikleri tarafından Haziran ayında işgal edilmesiydi; ikincisi ise Aralık ayında Japonların ABD ile savaşma kararı almalarıydı. Amerika'ya gerçekleştirilen Japon saldırısının hemen ardından hem Almanya hem de İtalya ABD'ye savaş ilan

ettiler. Üç devlet kazanacaklarına dair bir kumar oynamışlardı: Japonya Amerika'yı Avrupa'dan; Almanya da Sovyetler Birliği'ni Japonya'dan uzak tutacaktı ve dünyanın ekonomik haritasında yeni sömürge bölgeleri ortaya çıkarken Mihver Devletlerin bu üç kurucu ülkesi siyasi haritalarını isteklerine göre yeniden şekillendireceklerdi.

ATLANTİK SÖZLEŞMESİ

9 Ağustos ile 12 Ağustos 1941 günleri arasında İkinci Dünya Savaşı'nın büyük zirvelerinden ilki gerçekleşti. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt ile İngiliz Başbakanı Churchill, Kanada açıklarındaki Newfoundland'de buluştular. Buluşmaya Churchill'i HMS Prince of Wales, Roosevelt'i ise USS Augusta getirmişti. Görüşmelerin büyük bir kısmı USS Augusta gemisinde gerçekleşti. Churchill gemiye geldiğinde Roosevelt tarafından karşılandı. Başkan, bacaklarındaki engele rağmen, oğlunun koluna girmiş bir vaziyette ayakta durarak elini uzatmıştı. Selamlaşmadan sonra Başbakan Churchill, İngiltere Kralı VI. George'un ABD Başkanı'na gönderdiği şahsi mektubu sundu.

Roosevelt 1940 Kasımında Beyaz Saray'a üçüncü kez seçilme başarısı göstermişti. İngiltere için Roosevelt vazgeçilmez bir müttefikti. İngiltere'nin savaşı kazanması için desteklenmesini gerektiğini düşünenler arasında simge isimdi. Ancak Roosevelt, seçim kampanyasında hiçbir Amerikalının yabancı bir savaş için gidip ölmeyeceğine dair propaganda yapmıştı. Bunun sebebi Hitler'e karşı savaşa gireceği yönünde kamuoyunda dolaşmakta olan dedikoduların önüne geçmekti. Ancak 1941 yılının Aralık ayında gerçekleşen Pearl Harbor Baskını sonrası Amerika'nın harbe girmesi kaçınılmaz hal alacaktı.

İki devlet adamı Placentia Körfezi'nde savaşın geleceği ve Amerika'nın savaşı kısaltmak için nasıl yardımda bulunacağı konusunda ilk kez yüz yüze görüşme yaptılar. İkisi için de önemli bir andı belki ama Churchill'in kafasında bu görüşme çok daha farklı anlamlar taşıyordu; eğer Amerika'nın desteği olmazsa İngiltere, Mihver kuvvetlerini yenilgiye uğratabilecek yeterlilikte bir savaş gücü ortaya çıkaramayacaktı. Bu nedenle Churchill, ileride "çok özel ilişki" olarak adlandırılacak yakınlaşmanın temelini attı.[2] Roosevelt ilk günkü görüşme sırasında Churchill'e uzun vadeli siyasal amaçlarını halka birlikte açıklamak istediğini söyledi. Aynı gece Churchill kendisini Newfoundland'e getirilmiş olan gemiye çekildi ve çalışmaya başladı. Sabah, elinde, daha sonra Atlantik Sözleşmesi olarak tarihe geçecek olan belgenin ana hatlarını belirten beş maddelik bir açıklama vardı. Sonraki iki gün her iki tarafın delegasyonu metin üzerinde çalıştılar.

1941 Atlantik Sözleşmesi dört yıl sonra yaşanacaklar yolunda atılan ilk adımdı. 29 Mayıs 1945 günü "Büyük Beşli" olarak adlandırılan ABD, İngiltere, Fransa, Çin ve Sovyetler Birliği'nin temsilcileri görüşmeler için bir araya geldiler ve sonuçta 26 Haziran 1945'te Birleşmiş Milletler Sözleşmesini imzaladılar.

Amerikalılar savaş sonrasındaki dünya ekonomik düzeninde İngilizlerden daha büyük taahhütler bekliyorlardı. Churchill ise imparatorluğun ticaret hayatını tehlikeye atacağı gerekçesiyle buna yanaşmıyordu. Bir keresinde Amerikan delegasyonunu Britanya İmparatorluğu'nun çıkarlarını zarara uğratmakla, hatta yok etmeye çalışmakla suçladı. En sonunda iki taraf genel anlamda uzlaşmaya vardı ve görüşmenin son günü sekiz maddelik sözleşme metni

2 Hughes, *a.g.e*, s. 88.

Levent Şahverdi Arşivi

imzalandı. Her iki tarafın savaş sonrası dünya için verdikleri taahhütlerde iki konu ön plana çıkmaktaydı: Biri, halkların kendi geleceklerine kendilerinin karar vermesi; ikincisi ise hükümetlerin serbest seçimle iş başına gelmesi. Diğerleri ise dünyadaki hammadde kaynaklarına sorunsuz ulaşılabilmesi, denizlerde serbest dolaşım yapılabilmesi, silahlanma düzeyinin azaltılması ve devletler arasındaki sorunların kuvvetle değil görüşmeler yoluyla çözüme kavuşturulması şeklinde sıralanmaktaydı.

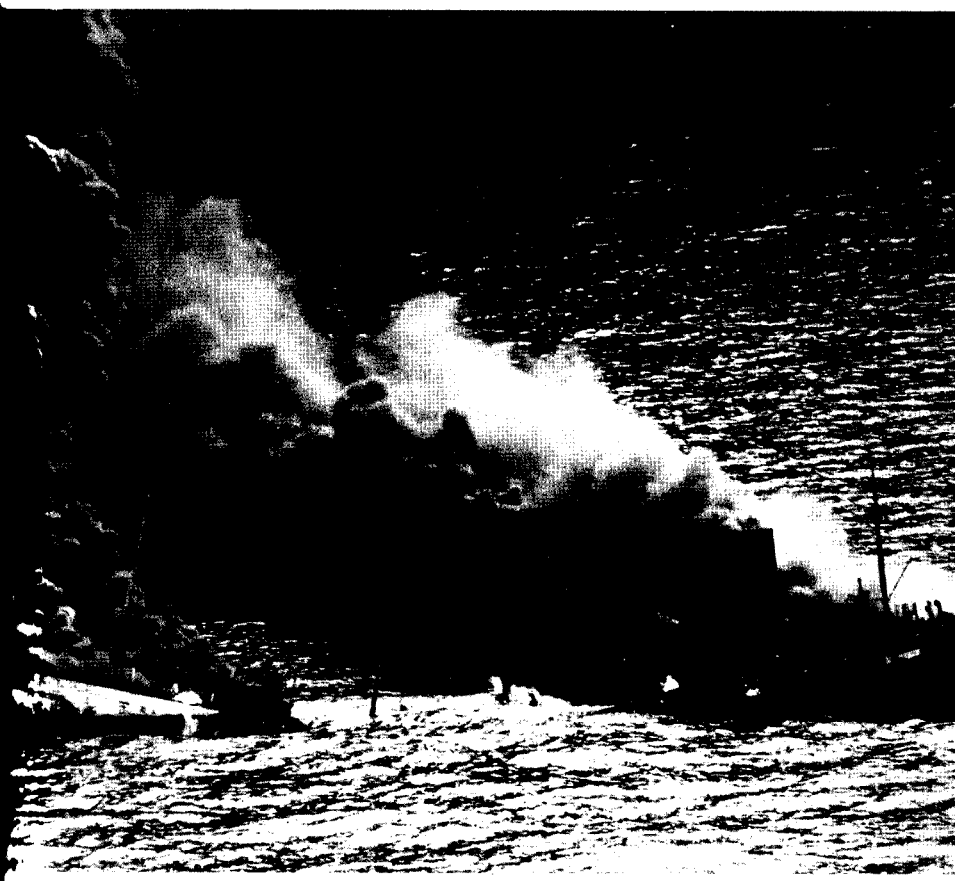
Churchill ve Roosevelt arasındaki görüşmeler devam ederken dünya yerinde saymıyordu. 10 Ağustos'ta Arjantin, Küba ve Şili'de Alman yanlısı darbe hazırlıkları ortaya çıkarıldı. Aynı gün içinde İngiltere ve Sovyetler Birliği, herhangi bir Mihver Devletin saldırısına maruz kaldığı takdirde Türkiye'yi destekleyeceklerini taahhüt ettiler. 12 Ağustos'ta Pétain, Vichy Fransasında bağımsız politik etkinlikleri de askıya aldı. 13 Ağustos günü ise Japon Hava Kuvvetleri Çin'in savaş sırasında başkent olarak kullandığı Chunking'e ağır bir bombardıman saldırısı gerçekleştirerek kentin büyük bir kısmını yerle bir etti.

Atlantik Sözleşmesi 14 Ağustos'ta ilan edildi ve kısa bir süre içerisinde bütün dünya tarafından öğrenildi. Eylül ayında önde gelen Müttefik Devletler Londra'da bu sözleşmeyi imzaladılar. 1 Ocak 1942'de sözleşmenin altına atılmış imza sayısı yirmi altıya ulaşmıştı. Bunlar aynı zamanda üç sene sonra kurulacak olan Birleşmiş Milletler Deklarasyonu'na da imza atan devletlerdi. ABD henüz harbin içerisinde değildi ama İngiltere ile imzaladığı bu sözleşme kısa bir süre sonra Müttefik Devletlerin savaş amaçları olarak kabul edildi. Genel olarak bakıldığında sözleşmenin ana ilkesini şu şekilde özetlemek mümkündür: Savaş sonrasında uluslararası hukuk ve adalet anlayışına uygun uzun süreli bir düzen oluşturmak.

Berlin ve Moskova'da bu sözleşme farklı şekilde algılandı. Stalin, Sovyetler Birliği'nin diğer toplumların egemenliklerine saygı duyacak bir sistemin doğrudan parçası olması ve hükümetlerin serbest seçimle iş başına gelmesi fikirlerini beğenmedi. Sovyetler Birliği sözleşme ile kendi arasında bir bağ kurdu ancak hiçbir zaman için tam anlamıyla benimsemedi. Bilindiği gibi savaştan sonra, Sovyet kontrolü altındaki küçük devletleri korumak için hiçbir şey yapılmadı ve hükümetlerin serbest seçimle iş başına gelmesi içinse 1990'ları beklemek gerekti. Sözleşme Berlin'de daha tehditkâr algılandı. Hitler, sözleşmeyi Amerika Birleşik Devletleri'nin bir şekilde Almanya ile savaşmak isteğine dayandırdığından artık Amerika'yı kesinlikle Almanya'nın düşmanları arasında gördüğünü belirtti. Üstelik sözleşmeyi Amerikan ve İngiliz Yahudilerinin bir ürünü olarak gördü. Sözleşmenin yayınlanmasından bir gün sonra Himmler'e Almanya'daki ve işgal altında bulunan bütün coğrafyalardaki Yahudilere karşı daha aktif çalışmalar başlatılması emrini verdi.[3] Hitler'in çarpık zihnine göre Atlantik Sözleşmesi, dünya Yahudilerinin Alman halkına savaş ilanıydı.

3 Jacob Robinson - Philip Friedman, *Guide to Jewish History under Nazi Impact*, B&N Publication, New York 1960, s. 28-29.

Levent Şahverdi Arşivi

ATLANTİK'TE MÜCADELE

Levent Şahverdi Arşivi

RIVER PLATE MUHAREBESİ
13 ARALIK 1939

26 Eylül 1939 günü Hitler tarafından, Deutschland ve Graf Spee adındaki iki "cep" zırhlısına Atlantik Okyanusu'ndaki İngiliz ticaret gemilerini tespit ve imha etme görevi verildi. Bu iki gemi aslında Atlantik'e 21 Ağustos'ta açılmışlardı. O günden beri seferdeydiler. Her ikisi de Alman gemilerinin 10 bin ton sınırlamasına tabi olduğu 1930'ların başında imal edilmişlerdi. Ağırlık kısıtlamasına rağmen en yüksek düzeyde ateş gücüne sahip olacak şekilde tasarlanmışlardı. Graf Spee altı adet 280 mm.'lik topa sahipti. "Cep" zırhlılarının görevi Kraliyet Donanması ile savaşmak değil, gerçekleştirdikleri saldırılarla İngiliz ticaretini engellemekti. Harekâtlarına "tüccar akını" adı verilmekteydi. Alman Donanması Yüksek Komutanlığı, Birinci Dünya Savaşı sırasında Falkland Adaları açıklarında yaşanan felaketle bir kez daha yüz yüze gelmek istemiyordu. Bu nedenle de Graf Spee'nin kaptanı Hans Langsdorff, düşman savaş gemileriyle çarpışmaya girmemek konusunda kesin emir almıştı.

Graf Spee ilk avını 30 Eylül'de batırdı. 9 Aralık gününe gelindiğinde batırdığı ya da ele geçirdiği ticaret gemilerinin sayısı dokuza ulaşmıştı. Ancak dizel motorlarındaki aşınma ve yıpranma, Almanya'ya dönmesini gerekli kıldı. Langsdorff, hareket etmeden önce, emirleri hiçe saymak pahasına, zayıf bir İngiliz deniz hedefi bularak imha etmeye karar verdi. 10 Aralık günü küçük bir İngiliz eskort gücünün Montevideo'dan ayrılacağı istihbaratını aldı. Zahmetsiz bir zafer kazanarak Almanya'ya muzaffer dönme

Levent Şahverdi Arşivi

düşüncesiyle rotasını Montevideo'ya göre ayarladı. Karşılaşacağı ölümcül sürprizin farkında değildi.

Langsdorff'un bilmediği ayrıntı, İngiliz donanmasını "G gücü" adıyla bir filo oluşturduğuydu. Komutanlığını Komodor Henry Harwood'un yaptığı bu filonun amacı "tüccar akıncısı" avlamaktı. Graf Spee'yi Güney Atlantik'te tespit etmek ya da saldırıya uğramış bir geminin yardım sinyalini aldıktan sonra saldırı yerine gitmek zaman alıcı bir işti. Harwood, bunun yerine tuzak kurmayı tercih etti. 9 Aralık'ta River Plate bölgesine konuşlandı. Fazla beklemesi de gerekmedi. Alman gemisi 13 Aralık günü erken saatlerde çıkageldi. Langsdorff, İngiliz gemilerini fark eder etmez tam yol üzerlerine ilerleme emri verdi. Karşılaşmayı düşündüğü küçük eskort gemileri yerine biri ağır, diğer ikisi hafif olmak üzere üç İngiliz kruvazörünün kendisini beklediğini fark ettiğinde her şey için çok geçti.

Harwood, ateş gücü üstünlüğüne güvenerek Graf Spee ile çatışmaya karar verdi. Ağır kruvazör Exeter'i Alman ateşini üstüne çekmesi için batıya doğru hareket ettirirken iki hafif kuvazör olan Ajax ve Achilles'i (Achilles Yeni Zelanda tümenine dâhildi.) kuzeydoğuda konuşlandırdı. Böylelikle Graf Spee iki ateş arasına alındı. İlk bir saatlik çatışmada Graf Spee üç gemiye karşı başarılı atışlar gerçekleştirdi. Exeter yaralanmış, Ajax ve Achilles de hasara uğramıştı. Ancak eşzamanlı İngiliz atışlarında yirmi isabet alması Graf Spee'yi kötü durumda bıraktı. Ne düşmanı takip edecek ne de Exeter'in işini bitirecek hali kalmıştı. Langsdorff, isteksizce, ama başka çaresi kalmadığını da bilerek, çatışma alanından ayrıldı. Tarafsız Uruguay'ın Montevideo limanına seyretmeye başladı. Ancak Uruguay yetkilileri kendisine beklediği desteği vermediler. Yaklaşmakta olan İngiliz gemilerini de düşününce umutsuz bir durumda olduğunu anladı. Adamlarına gemiyi terk etmelerini söyledi. Ardından patlayıcıları ayarladı, Graf Spee'yi açığa doğru götürdü ve 17 Aralık 1939 akşamı "tüccar avcısı" büyük bir infilak

sonrası karanlık sulara gömüldü.[1] Langsdorff ve adamları Mihver Devletlere sempati duyan Arjantin'e ulaşmayı başardılar. 18 Aralık günü Buenos Aires'te gözaltına alındılar. Mürettebat, hayatını kaybetmiş arkadaşlarının cansız bedenlerini tabutlara yerleştirip üstlerine Alman bayraklarını örtü. Son görevlerini yaptıkları tören sırasında Langsdorff çok üzüntülüydü. Tören sonrasında odasına çekildi. Yaşanan felaketin tek sorumlusu olduğunu söylediği ve ölen mürettebatının ailelerinden özür dilediği bir not kaleme aldı. Graf Spee'nin bayrağını yatağa serdi. Üstüne yattı ve kendini vurarak intihar etti.

River Plate Muharebesi, İkinci Dünya Savaşı'nda denizlerde yaşanan ilk muharebe ve Atlantik Savaşı'nın ilk çatışmasıydı. Ayrıca bu savaşta İngilizlerin elde ettiği ilk zaferdi. "Tuhaf Savaş" olarak adlandırılan dönemin de tek ciddi mücadelesiydi. Harwood, ülkesine bir kahraman olarak döndü. Tuğamiralliğe terfi ettirildi, kendisine şövalye unvanı verildi. Adamları da çeşitli madalyalarla ödüllendirildi. Winston Churchill, Plymouth'a giderek yaralı Exeter'i bizzat karşıladı. Ayrıca, Kraliyet Donanması ve İngiltere Hükümeti adına, River Plate Muharebesi'nin muzaffer askerlerinin onuruna Londra'daki Guidhall'da 23 Şubat 1940 günü bir öğle yemeği verdi. Ancak bu mutluluk tablosu fazla uzun sürmeyecekti.

BİSMARCK'I BATIRIN!

Savaşın ilk on sekiz ayında alınan tüm sonuçlar, hava gücünün kendini kanıtladığını ve donanma zırhlılarının geleneksel rollerini yitirdiğini göstermişti. Bununla birlikte, Alman donanması büyük bir savaş filosu kurma planlarını ısrarla sürdürdü, hem de su üstü gemilerine etkili koruma sağlamak için artık gerekli olan uçak gemilerini envantere almadan... En popüler ve en büyük Alman zırhlısı, 24 Ağustos 1940'ta hizmete giren 41 bin tonluk Bismarck'tı. Atlantik Okyanusu'nda kullanılmak üzere bir "konvoy

1 S.W. Roskill, *The War at Sea 1939-1945*, c.1, Her Majesty's Stationery Office, London 1954, s. 61.

akıncısı" olarak tasarlanmıştı. Büyük yakıt tankları ve açık denizlere dayanıklı yapısı bunun en açık kanıtıydı.

İnşasına 1 Temmuz 1936'da başlanan Bismarck'ın 14 Şubat 1939 günü Hamburg'taki denize indirilme töreninde Adolf Hitler de bulunmuştu. Hayranlığını gizleyemedi, buna hakkı da vardı. Bismarck, boşken 41.700 ton ve tam yüklü olarak 50.300 ton ağırlığa sahipti. Almanya'nın en büyük savaş gemisiydi. Maksimum hızı saatte yaklaşık 56 kilometreydi ve saatte 35 kilometre hızda 17.000 kilometrelik menzile sahipti.

Almanlar Atlantik'teki etkinliklerini artırmak için Rhine Exercise Harekâtı kapsamında Bismarck ve "ikizi" Tirpitz'in yanı sıra Gneiseau ile Scharnhorst savaş kruvazörlerinin de dâhil olduğu müthiş bir görev gücü oluşturmayı planladılar. Ancak savaş kruvazörleri hasarlı ya da tamir halindeydi, Tirpitz ise hizmete girmeden önceki testlerle uğraşıyordu. Bu nedenle Bismarck 18 Mayıs 1941'de Atlantik'e açılırken ona sadece Prinz Eugen adındaki ağır kruvazör eşlik ediyordu. Harekât komutanı Amiral Lütjens, bazı çekinceleri olmasına rağmen kendisine verilen emirlere mutlaka uymak zorunda hissediyordu. Selefi Amiral Wilhelm Marschall gibi, emirlere karşı gelmek gerekçesiyle görevinden alınmak istemiyordu.

İngilizler "ultra" istihbaratı sayesinde bu görev gücünün harekâtından haberdar olmuşlardı. İsveç ve Norveç kaynakları da istihbaratı doğrulamışlardı. Ayrıca bir Spitfire keşif uçağı, gemiyi Bergen yakınlarında gördüğünü rapor etti. Alman gemileri, 23 Mayıs günü İzlanda ile Grönland arasındaki Danimarka Boğazı'ndan geçerken radar donanımlı Kraliyet Donanması'nın Norfolk ağır kruvazörü tarafından tespit edildi. Güçlü İngiliz gemileri intikal edene kadar Bismarck ve Prinz Eugen gölge gibi takip edildi. 24 Mayıs 1941 günü sabahın erken saatlerinde Prince of

Wales zırhlısı, Amiral Lancelot Holland komutasındaki Hood savaş kruvazörü eşliğinde bölgeye geldi. İki taraf temas sağlamıştı. Dakikalar içinde birbirlerine girdiler.

Hood, Almanların yoğun saldırısına maruz kaldı ve meydana gelen patlama sonrasında üç dakika içinde battı. 1418 kişilik mürettebatından sadece üç kişi kurtulabildi. Bismarck'ın komutanı Lindemann, ciddi bir hasara uğramış olan Prince of Wales'i de takip edip imha etmek istiyordu. Ancak Lütjens, ağır düşman birimleri ile çatışmaya girmeme konusundaki emirler gereğince bu talebi reddetti. Aslında Lindemann bir kumar oynamak istemişti, çünkü kendi gemisi de hasarlıydı: Ön radarı çalışmıyordu, ayrıca yakıt tanklarındaki sızıntı nedeniyle hızı saatte 20 knots (37 km.) seviyesindeydi. Prinz Eugen Atlantik'e yönelirken Bismarck tamirat için Fransız kıyısındaki St. Nazaire'e dümen kırdı.

Hood'un batırılmasından altı saat sonra Kraliyet Donanması, Churchill'in "*Bismarck*'ı batırın!" emrini yerine getirmek için dört savaş zırhlısı, iki savaş kruvazörü, iki uçak gemisi, üç ağır kruvazör, on hafif kruvazör ve yirmi bir destroyer görevlendirdi. İngilizler *Bismarck*'ın hasarlı olduğunu bilmiyorlardı ve en büyük hataları Norveç Denizi'ndeki limanına döndüğünü zannetmeleriydi.

İngilizler gemiyi takip ediyorlardı ancak Bismarck ani bir dönüşle takipçilerini şaşırttı. Temas kaybedildi. İngilizler telaşlanırken Almanlar rahatlamıştı. Ancak Harekât Komutanı Lütjens'ın ısrarla yarım saatte bir radyo mesajı geçilmesini istemesi, Bismarck'ın sonunu getirdi. Mesajlardan birini yakalayan İngilizler, geminin yeri hakkında fikir sahibi oldular; fakat takip gemilerinden King George V'in pozisyonu yanlış hesap etmesi, Bismarck'ın kurtulmasını sağladı. 26 Mayıs'ta bir Catalina deniz uçağı Bismarck'ı tespit etti. Akşam saat dokuzda ise Ark Royal

uçak gemisinden havalanan bir Swordfish torpido uçağı Bismarck'ı vurmayı başardı. Alman gemisinin dümeni ve yönlendirme donanımı hasar görmüştü. 27 Mayıs sabahı, İngiliz zırhlıları Rodney ve King George V, Alman zırhlısını "öldürmek" için harekete geçtiler. Yavaş ve hedefe yönelik nokta atışları ile Bismarck'ı ateş altına aldılar. Bismarck'ın köprüsü isabet alınca her şey bitti. Son darbeyi Dorsetshire destroyeri attığı üç torpido ile vurdu. Bismarck, 2 bin kişilik mürettebatının 1900'ünü yanına alarak karanlık sulara gömüldü. Son yapılan araştırmalar ve hayatta kalanların verdiği bilgiler Bismarck'ın düşman tarafından batırılmadığını, kendi imkânlarıyla "intihar ettiğini" ortaya koymaktadır.[2]

Bir uçağın Bismarck'ı yavaşlatmayı ve sakatlamayı başarması, geleneksel donanma çatışmalarının modasının geçtiğini göstermekteydi ki Pasifik Savaşı'nda bunun birçok örneği yaşanacaktı. Bismarck'ın mürettebatı, savaşın başında Kraliyet Donanması ile hiç de eşit olmayan koşullarda çatışmaya girecek Alman denizcilerine Amiral Raeder'in verdiği "Zamanı geldiğinde cesurca ölmeyi bilin!"[3] emrini yerine getirmişti.

ATLANTİK MUHAREBESİ (OCAK 1942 - MART 1943)

6 Mart 1941 günü Churchill bir açıklamada bulunmuştu: "İngiltere artık Atlantik Muharebesi'nde savaşıyor."[4] Haksız da sayılmazdı. İngiltere'nin savaşa devam etmek için ihtiyaç duyduğu hammadde, petrol ve yiyecekler ile "ödünç verme–kiralama" yoluyla ABD'nin söz verdiği yardımların ülkeye ulaşması, İngiliz gemilerinin Atlantik kıyısındaki limanlara ulaşabilmesi ile mümkündü. Bütün bu malzemeleri taşımakta olan gemilerin kış aylarında Alman denizaltıları tarafından büyük oranda batırılması, ülkenin içinde bulunduğu durumu giderek kritik bir hale getirmişti. Basit bir örnek vermek gerekirse, İngiltere 1938 yılında 68 milyon ton

2 Robert F. Donovan, *History Unleashed*, Borden House, New York 2016, s. 121-122.

3 Russell Grenfell, *The Bismarck Episode*, Macmillan, New York 1949, s. 14.

4 Buchanan, *a.g.e.*, s. 136.

tedarik alırken 1941'de bu miktar 26 milyona düşmüştü. 1942 yılının ilkbaharında Alman donanma komutanları, İngiltere'nin kısa bir süre içerisinde boyun eğeceğine ikna olmuşlardı. Böylelikle Kraliyet Donanması ve Kraliyet Hava Kuvvetleri ile Almanların 300 U-botu arasında bir düello başladı. Churchill'e göre Amiral Karl Dönitz komutası altındaki Alman denizaltıları ile girişilen bu mücadelenin sonucu, savaşın devam ettirilebilmesi için hayati bir öneme sahipti. ABD'nin savaşa girişini takiben, 1942 yılının ilk aylarında Alman denizaltıları, Amerikan gemilerini engellemekle görevlendirildiler. Alman denizaltıları tek başlarına çalışmıyor, bir ekip olarak hareket ediyorlardı. Bu yüzden onlara "kurt sürüsü" deniyordu. Oluşturulan her bir sürü leopar, panter ve puma gibi yırtıcı hayvan isimlerinden kendine birer kod ad seçmişti. Denizaltılardan biri bir konvoy tespit ettiğinde mesaj geçiyor ve sürüdeki bütün denizaltılar bildirilen bölgeye gelince hepsi birden saldırıya geçiyorlardı. Amerika, savaşa hazırlıksız girmişti; gemileri denizaltılara karşı savaşmak için uygun donanıma sahip değildi. Üstelik nakliye gemileri düzgün konvoylar yerine tek başlarına seyahat ediyorlardı. Yılın ilk dört ayında sadece Amerikan kıyılarında batırılan gemilerin toplam ağırlığı 1 milyon 200 bin tona ulaşmıştı. Almanya'nın denizaltı kaybı ise son derece azdı; Ocak ayında üç ve Şubat ayında iki U-bot kaybedilmişti.

Savaşın her yerinde olduğu gibi Atlantik'te girişilen mücadelede de istihbarat ve bilgi akışını kontrol etmek son derece önemliydi. Almanlar bu konuda bir adım öne geçtiler. İngiliz donanmasının Atlantik'teki konvoy hareketliliğini yönlendirmek için kullandığı Şifre 2 ve Şifre 3 kodları Alman B-Diens istihbarat birimi tarafından kırıldı. Diğer yandan Alman donanması mesajlaşmada "Triton" adıyla anılan yeni bir şifreleme kullanmaya başladığı için İngilizler, Ultra aracılığıyla elde ettikleri istihbaratı da kaybettiler. Kısacası İngilizler istihbarat elde edemiyor ama Almanlar, İngilizlerin yapmayı düşündüğü her şeyden haberdar oluyorlardı. Bunun farkına varan Müttefik Kuvvetler, önlem olarak hava devriyelerini arttırdılar ve Alman denizaltılarını okyanusun ortasındaki, "Atlantik boşluğu" diye adlandırılan bölgeye doğru

sürdüler. U-botlar burada zayıf koruma altında olan konvoyları ya da tek başına dolaşan avare gemileri avladılar. 1942 boyunca bu bölgelerde toplamda 7 milyon ton ağırlığında gemi kaybedildi. Eğer Londra'da konuşlanmış iki birimin çalışmaları olmasaydı durum çok daha kötüleşebilirdi. Bunlardan biri çeşitli kaynaklardan gelen istihbarat yardımıyla denizaltı tehdidini değerlendiren Amirallik İzleme Birimi; diğeri ise konvoylara güvenli bir rota çizmekten sorumlu olan Amirallik Ticaret Planlama Birimiydi. Mayıs 1942 ile Mayıs 1943 arasında, bir sene boyunca Atlantik'te seyreden 174 konvoydan 105 tanesi kayıp yaşamadan hedefine ulaştı. Kayıp oranı 1943'ün Ocak ayından itibaren giderek düşmeye başladı, gerçi bir ara Şubat-Mart arasında arttı ama sonra tekrar düşüş eğilimine girdi. Buna en çok Kraliyet Donanması sevindi, çünkü 1943 yılının Ocak ayı başlarında, Atlantik'te yaşanan yoğun kovalamacaya ayırabileceği "sadece iki aylık" yakıt rezervi kalmıştı.

1942 yılı boyunca U-bot tehdidini ortadan kaldırmak için Müttefikler yeni teknolojiler ve taktikler geliştirdiler. Daha etkili su altı bombaları kullanılmaya başlandı. Ayrıca havadan yere gemi tespitinde yararlanılan radar geliştirildi. Bir diğer yenilik ise mucidinin adından hareketle "Leigh ışıkları" olarak adlandırılan güçlü ışıldakların sahneye çıkmasaydı. Bunların hepsi denizaltıları tespit etme, engelleme ve savaş dışı bırakma şansını yükseltti. Ayrıca denizaltılara karşı verilen savaşta elde edilen tecrübe sayesinde batırılan U-bot sayısı gün geçtikçe arttı. Bu da Alman denizaltılarını Atlantik'in belirli bölgelerinde harekât yapmaya mecbur etti.

1942 Kasım'ında denizaltı muharebesinin en yoğun yaşandığı alan olan İrlanda ve Britanya'nın batısında kalan bölgenin (Western Approaches) komutanlığına Amiral Max Horton getirildi. Horton'ın çabaları sayesinde, iyi eğitimli mürettebata sahip ve vurucu gücü yüksek eskort grupları oluşturuldu. Bunlar eskiden olduğu gibi sadece konvoyları korumuyor, Alman denizaltılarını

da avlıyorlardı artık. Ancak detaylı istihbarat ve hava desteği olmadan muharebenin gidişatını hızlı bir şekilde değiştirecek inisiyatifi ele geçirmek güçtü. Hava durumu ise ayrı bir dertti. 1943 yılının Şubat ve Mart aylarında son derece kötü seyreden hava koşulları, denizaltılara karşı verilen savaşı olumsuz etkiledi: Sadece 1 denizaltı kaybeden Almanlar, 21 Müttefik gemisini batırmayı başardılar. Ancak ilerleyen birkaç hafta içerisinde muharebe, birden Müttefiklerin lehine döndü. Eskort gruplarında uçak gemilerinin görevlendirilmesi ve nihayet Triton şifrelerinin çözülmesi Müttefiklere avantaj sağlamıştı. Ve sahneye yeni bir aktör çıkmıştı: B24 Liberator uçakları. Amerikan yapımı ağır bombardıman uçağı olan B-24 Liberator Atlantik Savaşı'nda kritik bir rol üstlendi. Mart 1943'te envantere girmiş olan uçak, bomba yuvalarına ekstra yakıt tanklarının konulması ve zırhının küçültülmesi ile "çok uzun menzil" kapasitesine sahip oldu. Santimetrik Mark III radarları ile donatıldı. Ayrıca uçağa yerleştirilen "Leigh ışıkları" geceleri denizaltıların tespit edilmesini ve aydınlatılmasını sağlamaktaydı. Bu sayede Kanada, İzlanda ve İngiltere'deki üslerinden havalanan B24'ler Müttefiklerin "Atlantik boşluğu"na ulaşmasını ve denizaltıların izini sürmesini mümkün kıldı. B24 Liberator uçakları, savaş boyunca 72 denizaltı batırdı.[5]

Yaşanan gelişmeler Müttefikler açısından umut vericiydi: Nisan–Mayıs aylarında 41 U-bot batırıldı. Alman kuvvetleri bu teknik gelişmelere cevap verilebilecek durumda değildi. Nihayet Mayıs ayı sonunda Amiral Dönitz, denizaltılarına Avrupa'daki üslerine geri çekilmeleri emrini verdi. Ancak burada da rahat edemediler; ne zaman denize çıkmaya cesaret etseler saldırıya uğradılar. 1943 Haziran'ında konvoylar hiç gemi kaybetmedi. Hatta bir tek saldırı bile rapor edilmedi. Bunun bir tek anlamı vardı: Alman denizaltıları tamamen ortadan kaldırılmasa da Atlantik Muharebesi nihayet sona ermişti.

5 Fergusson, *a.g.e.*, s. 157.

KUZEY BURNU MUHAREBESİ

26 Aralık 1943 günü yaşanan Kuzey Burnu Muharebesi, Kraliyet Donanması'nın bir zırhlı muhribe karşı giriştiği en son çatışmadır. Muharebenin nedeni Kasım 1943'te İngiliz hükümetinin aldığı bir karara dayanmaktadır. İngiltere Sovyetler Birliği'ne deniz yolu ile yaptığı yardımları Alman deniz ve hava güçlerinin neden olduğu tehditler ve gemi yetersizliği nedeniyle Mart 1943'te askıya almıştı. Ancak yılın sonlarına doğru, Kasım 1943'te Arktik (Kuzey kutbu yakınlarından geçen rota) yardım konvoylarının tekrar gönderilmeye başlanması kararı alındı. Bu sıralarda iki büyük Alman gemisi de Norveç sularındaydı: Tirpitz zırhlısı ve hızlı savaş kruvazörü Scharnhorst. Bu iki gemi, savaşın büyük bir kısmında çok az işe yaramışlardı ve Hitler neredeyse hurdaya çıkarılmalarına karar verecekti. Kuzey konvoylarının tekrar başlayacak olması Alman Donanması Başkomutanı Amiral Dönitz'i bir saldırı düzenleme düşüncesine teşvik etti.[6] Böylelikle Hitler'e büyük gemilerin "kaynak israfı" olmadığını ispat edecekti.

20 Aralık 1943 günü, Sovyet Arktik limanlarına tedarik sağlayacak JW55B kodlu büyük bir konvoy, İskoçya'daki Loch Ewe'den denize açıldı. Konvoydaki on dokuz kargo gemisine Huron destroyeri komutasında bir destroyer ve diğer üç donanma unsuru yakın destek sağlarken Onslow destroyeri liderliğindeki Anakara Filosu'na dâhil sekiz destroyerlik bir eskort da uzak koruma yapıyordu. Diğer taraftansa RA55A kodlu konvoy yüklerini boşaltmış vaziyette geri dönüyordu. Bu konvoyda da yirmi iki kargo gemisi bulunmaktaydı. Konvoya, iki destroyer ve ayrıca dört donanma unsuru tarafından yakın koruma sağlanırken, Milne destroyeri liderliğindeki Anakara Filosu'na dâhil altı destroyerlik bir eskort da uzak korumadan sorumluydu. İki konvoy da Kuzey Norveç'teki Kuzey Burnu ile Bear Adası arasındaki boğazdan geçeceklerdi. İngiltere anakarasını korumakla yükümlü filonun

6 Peter Padfield, *Dönitz, The Last Fuehrer*, Harper & Row, New York 1984, s. 58.

komutanı Amiral Fraser, aynı zamanda Rusya'ya gitmekte olan gemilere eskort sağlama sorumluluğunu da üstlenmişti. Alman donanmasının İngiliz konvoylarının yolunu keseceği konusunda aldığı istihbarat sonucunda, 23 Aralık günü 360 mm.'lik toplara sahip sancak gemisi Duke of York zırhlısını alarak, Jamaica kruvazörü ile Savage, Scorpion, Saumarez ve Stord destroyerlerinden oluşan güçlü bir eskort eşliğinde denize açıldı. Doğuda da, Rusya'ya ulaşan bir önceki konvoy JW55A'ya ekstra koruma sağlayan "Güç 1" bulunuyordu. Koramiral Robert Burnett komutasındaki Belfast, Norfolk ve Sheffield kruvazörlerinden oluşan bu grup, hem konvoyları korumak hem de Alman gemileri ile çatışmaya girmek için kullanılabilecek konumda ve güçteydi.

AMİRAL BRUCE FRASER (1888-1981)

1939'da donanma denetçisi ve Amirallik 3. Deniz Lordu olan Fraser, 1943'te İngiliz Anakara Filosu'nun komutanlığına getirildi. Kuzey Burnu Muharebesi'nde görev gücüne komuta etti. Kasım 1944'te İngiliz Pasifik Filosu'nun komutanı olarak atandı. Okinawa'nın işgaline ve Japon anakarasına yapılan saldırılara katıldı. 2 Eylül 1945'te Japonların teslimiyet belgesinin altına İngiltere adına imza attı.

Daha önceki tecrübesi destroyerlerle sınırlı olan Alman Koramiral Bey'in 280 mm.'lik toplara sahip Scharnhorst'un komutanlığına getirilmesi, eğreti bir atama olarak duruyordu. Dönizt tarafından harekete geçmek konusunda cesaretlendirilen Kiel'deki Alman karargâhı, Bey'e 1943 yılının Noel günü gemilerini alarak denize açılmasını emretti. Görevleri, bir konvoyu karşılamak ve önlemekti, ancak tam bir belirsizlik söz konusuydu: Konvoyun tam olarak nerede olduğu bilinmiyordu, pozisyonu belirsizdi, hatta Kraliyet Donanmasının, konvoyu ne kadarlık bir güçle koruduğu konusunda bile kimsenin fikri yoktu. Üstelik hava

Levent Şahverdi Arşivi

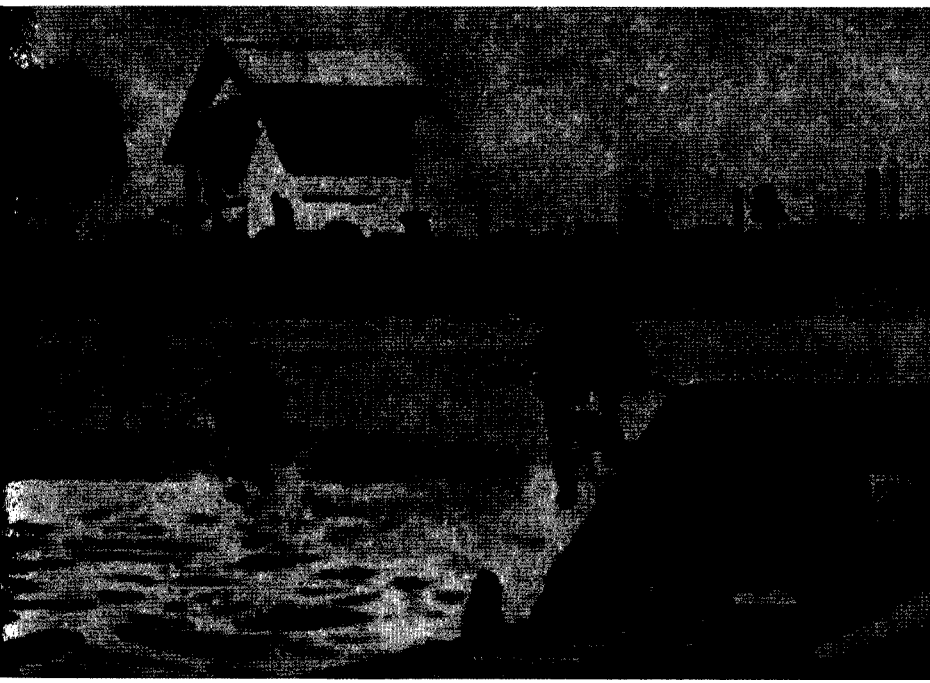
koşulları berbattı; şiddetli fırtına, yoğun kar yağışı, dalgalı deniz. Bunlara rağmen Bey, eskort görevini üstlenen dört destroyerle birlikte, konuşlandığı fiyordun güvenli sularını terk etti. 26 Aralık sabahı Bey, konvoyu tespit edememişti ve destroyerlerini araştırma alanını genişletmekle görevlendirdi. Bir süre sonra eskort gücü ile temas kaybedildi ve bir daha da asla sağlanamadı. Scharnhorst tek başına konvoya doğru seyrine devam etti. Oysa seyrettiği rotada sadece yük gemileri yoktu, İngiliz kruvazör filosu tarafından yolu gözleniyordu. Scharnhorst, önce radar ekranında görüntü olarak belirdi, sabah 09:30 civarında ise görünebilir hale geldi. Norfolk çatışmaya girdi ve Bey'in ön radarını vurdu. Alman gemisi konvoya doğru, kuzeye yöneldi.

Saldırı Alman gemisi için tam bir sürpriz olmuştu, Bey kruvazörlerden önce konvoya ulaşmak için son sürat harekete geçti. Burnett daha kısa bir yol tutarak öğle vaktini biraz geçe Scharnhorst ile tekrar temas sağladı ve saldırı yeniden başladı. Bu kez İngiliz kruvazörleri, Alman savaş kruvazörünün ağır mermileri tarafından hasara uğratıldı. Ancak Bey, konvoya saldırmanın artık çok riskli olduğunu düşünerek üssüne dönmeye karar verdi. Fakat gidiş yolu üzerinde, Norveç kıyıları ile Alman gemisi arasında, Fraser'in gücü konuşlanmıştı. Zayıf istihbarat ve yetersiz keşif, Bey'i kurulmuş olan tuzaktan saat 16:50 civarlarına kadar habersiz bıraktı. Duke of York tarafından yapılan bir salvo, Scharnhorst'u şaşırttı. İngiliz muhribi elli iki salvo atışı yaptı. Alman gemisinin kazan dairesi hasara uğradı, hızı 15-19 kilometreye kadar düştü. Diğer İngiliz gemileri de Alman gemisini öldürmek için yaklaştılar. On bir kez torpido tarafından vurulan Scharnhorst saat 19:45 civarında sulara gömüldü. 2 bin kişilik mürettebatından sadece 36 kişi kurtuldu. Koramiral Erich Bey, gemisi battıktan sonra ağır yaralı olarak suyun üzerinde görüldü, ancak kurtarılamadan boğularak hayatını kaybetti.

Tirpitz zırhlısı ise Norveç sularında kaldı. Yirmi iki kez hava saldırısına uğradı. 12 Kasım 1944 günü özel olarak üretilmiş iki ağır bomba tarafından vurulduktan sonra mürettebatından 1204

kişi ile birlikte denizin derinliklerine doğru son yolculuğuna çıktı.[7] Böylece Hitler'in savaş gemilerine karşı duyduğu güven eksikliğinin bir temeli olduğu kanıtlanmış oldu.

7 Samuel E. Morison, *The Battle of the Atlantic*, Little Brown, Boston 1947, s. 69-70.

UNUTULMUŞ CEPHELER

Levent Şahverdi Arşivi

MÜTTEFİKLERİN ORTADOĞU'YU İŞGALİ: IRAK, SURİYE VE İRAN 8 HAZİRAN - 25 AĞUSTOS 1941

Londra'nın Irak ve Suriye'de yaşadığı sorunlar tam da İngiltere'nin kritik bir eşikten geçtiği zamanlara denk gelmişti: İngiltere'nin İtalya ile Doğu Afrika'da savaştığı, Yunanistan ve Girit'teki çatışmaların iç açıcı bir şekilde devam etmediği, Mısır ve Libya çöllerinde direnmeye çalıştığı bir dönemdi. 1941 yılının Nisan-Mayıs aylarında Irak'ta Raşid Ali ayaklanmasıyla, Haziran-Temmuz aylarında ise Vichy Hükümeti'nin Suriye'deki uzantılarıyla uğraşıldı. Her ikisinde de Mihver yanlısı yerel hükümetler ortadan kaldırıldı.

Almanya'nın Balkanlardaki varlığı ve Kuzey Afrika'daki ilerlemesi Londra'yı Ortadoğu'daki İngiliz çıkarları konusunda endişeye sevk ediyordu. Bölgedeki petrol havzaları, Akdeniz'deki savaşı devam ettirebilmek açısından hayati öneme sahipti. Ortadoğu'daki Müslüman toplulukların Mihver Devletlere duyduğu sempati ile Mihver Devletlerin askerî başarısı bir araya geldiği takdirde bölgedeki İngiliz varlığı tehdit altında kalabilirdi. İngiliz karşıtlığına dayanan Irak milliyetçiliğinin Musul petrol havzasında çıkaracağı sorunlar hakkında 1940 Martı'ndan beri tartışılıyor ve taslak bir plan hazırlanmaya çalışılıyordu. Sonunda ortaya Sabine Harekâtı çıktı; gerektiğinde Hindistan'dan Basra'ya birlikler nakledilmesi sağlanacaktı.

Irak, Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Milletler Cemiyet adına İngiliz manda yönetimine bırakılmıştı. 1932 yılında bağımsız oldu. 1930 yılında imzalanan İngiliz-Irak Antlaşması, bölgede

Levent Şahverdi Arşivi

Londra'ya ekonomik ve askerî ayrıcalıklar tanıyordu. İngiltere Basra ve Habbaniya'da iki daimi hava üssüne sahip olacak ve asker konuşlandırabilecekti.

Nisan 1941'e gelindiğinde, Irak kara ve hava kuvvetlerinin en üst düzeyindeki, İngiliz karşıtı dört subay – "Altın Kare" olarak adlandırılıyorlardı- gerçekleştirdikleri darbeyle İngiliz asıllı naip Emir Abdullah'ı devirdiler. Darbenin ortasında Bağdat'a gelen İngiliz Büyükelçisi Sir Kinahan Cornwallis'in acil ibareli mesajı Alman uçak ve birlikleri gelmeden, İngiltere'nin acilen bölgeye askerî müdahalede bulunmasını istiyordu. Sabine Harekâtı hayata geçirildi ve 17 Nisan'da ilk Hint birlikleri Basra'ya geldi. İki gün sonra da 1. Kraliyet Lancaster Alayı'ndan yaklaşık dört yüz asker Bağdat yakınlarındaki Habbaniya hava üssünü takviye etmek için bölgeye uçtu. Ayaklanmanın lideri Raşid Ali, İngiliz askerî varlığını yok etmeye kararlıydı. 1 Mayıs'ta Irak ordusu, İngiltere'nin elinde olan hava üssünü ele geçirmek için hazırlık yapmaya başladı. Almanya'nın bu hareketlerine destek sağlayacağını umuyorlardı. Ancak üssün İngiliz komutanı Mareşal Smart da savaşmaya kararlıydı; 2 Mayıs günü, daha hazırlıklarını tamamlayamamış olan isyancı Irak güçlerine karşı ağır bir hava saldırısı gerçekleştirdi. Irak hava gücünün eski moda 56 uçaklık gücü yarıya indirildi, acımasız bombardımanla da üs çevresindekilerin çekilmesi sağlandı. Bu sırada Ürdün'de General John Clark komutasında "Habforce" olarak adlandırılan bir yardım gücü hazır hale getirildi. 6 bin kişilik birliklerden seçilen 2 bin askerden hızlı hareket edebilir bir görev gücü oluşturuldu. Bu ekip, hava üssüne ulaşmak için hemen yola çıktı. Bu sırada 25 Alman uçağı Irak ve Suriye'deki havaalanlarında isyancılara yardım etmek üzere hazır bekliyordu. Almanlar müdahale etmekte gecikmediler. Alman bombardıman uçakları tarafından saldırıya uğrayan İngiliz birlikleri, her şeye rağmen 18 Mayıs'ta Habbaniya'ya ulaşmayı başardı. Irak direnişi sarsılıyordu. Hava üssündeki kuvvetler dışarı çıkıp

19 Mayıs'ta Fallujah'ı ele geçirdiler ve Bağdat'a ilerlediler. Alman hava gücünün 21 uçağı da imha edildi. 30 Mayıs günü Iraklıların beş tümeni savaşmaya son verdi.[1] Ateşkes imzalandı. Raşid Ali önce İran'a, ardından Almanya'ya kaçtı. Darbe sırasında ülkeyi terk etmiş olan Irak Kral Naibi Prens Abdullah geri geldi. Ancak her şey bitmiş değildi. Darbe sırasında Raşit Ali'ye yardım eden güçler Suriye'deydi ve İngiltere'nin oraya da el atması gerekiyordu.

3 Haziran 1941 günü Bağdat'ta Yahudi karşıtı isyanlar başladı. Yahudiler öldürülürken dükkânları yakılıp yıkıldı.

Irak'taki isyanı destekleyen Suriye üssü, Vichy Fransası'nın faşist hükümetine sadakatle bağlı olan Fransız mandasıydı. Ortadoğu'nun Müttefik Kuvvetleri için güvenli bir yer haline gelmesini isteyen Churchill, bir harekât yapılmasına karar verdi. Mayıs ayında 10. Hint Tümeni ve 7. Avustralya Tümeni Basra'ya çıkıp önceden hazırlanmış olan Habforce ile bir araya geldi. Oluşturulan bu görev gücü General Maitland Wilson komutası altında harekâta başladı. Kuvvetler Irak'ın doğusundan ve Filistin'in güneyinden, Lübnan ve Suriye'ye girdi. Şam ele geçirilmişti, ancak Fransız garnizonlarına karşı verilen mücadele yavaş ilerliyordu. 6 Temmuz'da 7. Avustralya Tümeni, Beyrut'un dış mahallelerine ulaştı, ancak Fransız komutan General Dentz sert direniş gösteriyordu. Dentz 10 Temmuz'da teslim oldu. 14 Temmuz günü, Vichy yetkilileriyle Akra Konvansiyonu adı altında bir ateşkes imzalandı. Yaklaşık 33 bin Fransız askeri ülkelerine geri gönderildi. Suriye ise, 1946 yılında bağımsızlığını kazanıncaya kadar, İngiliz askeri kontrolü altına girdi.

1 Geoff Simons, *Iraq: From Sumer to Saddam*, St. Martin's Press, New York 1994, s. 96.

Levent Şahverdi Arşivi

ÖZGÜR FRANSA GÜÇLERİ

Özgür Fransa Güçleri General Charles de Gaulle komutası altında olsalar da harekâtlar esnasında İngiliz subaylar tarafından yönetilmekteydiler. Ortadoğu'daki seferlerin bir parçası oldular, ancak varlıkları, İngilizlerin bölgeyle ilgili planlarında sorunlar yarattı. De Gaulle, iki konuda ısrarcıydı. Birincisi, Suriye ve Lübnan'ın Özgür Fransa tarafından idare edilmesiydi. İkinci olarak da Vichy garnizonlarındaki askerlerin toplanarak Özgür Fransa Ordusu'na katılmasını istiyordu. İlk isteğinde başarılı olamadı. Sonuç olarak, Suriye ve Lübnan'ın bağımsızlığını prensipte kabul etmek zorunda kaldı. Ancak ikinci istediğini elde etti; Vichy güçlerinden "devşirilen" yaklaşık 6 bin acemi er Özgür Fransa Kuvvetlerine katıldı.

25 Ağustos 1941'de İngiliz ve Sovyet birlikleri İran'ı işgal etti. O zamanlar ve ondan sonraki yıllar boyunca, İran'daki Alman etkisi bu işgalin sebebi olarak gösterildi. Rıza Şah Pehlevi'nin iddialı kalkınma planları için Alman teknolojisine bağımlılığı, Almanların Sovyetler Birliği'ne karşı operasyonlar için İran'ı üs haline getirmesinden korkan Müttefikleri endişelendiriyordu. Buna ek olarak, 1941 Haziran'ında SSCB'nin Alman işgaline uğraması sonrasında, Müttefikler artık Sovyetler Birliği'ne yardım sağlayacak bir kanal olarak İran'a ihtiyaç duyuyorlardı. Dahası, Londra'nın bir de Hindistan savunması vardı ve İran'daki petrol alanlarını ve rafinerilerini korumak istiyordu. Bununla birlikte, 1980'lere gelinip de İngiliz istihbarat arşivleri araştırıldığında, İran'daki Alman etkisinin, kısmen Anglo-Sovyet işgalini haklı göstermek için abartılmış olabileceğini görüldü. Rıza Şah Eylül 1941'de tahttan feragat etti ve üç yıl sonra Güney Afrika'da sürgündeyken öldü.[2] Yerini, 22 yaşındaki oğlu Muhammed Rıza aldı. Muhammed Rıza

2 Milward, *a.g.e.*, s. 136.

güvenilir olduğunu Müttefiklere kanıtlamak için çok istekliydi. İran'ın savaş sonrası pozisyonunu sağlayan kişi olarak kabul edildi; çünkü Avrupa'ya, gönüllü savaşçılar göndermeyi teklif etti.

Ocak 1942'de İran, Sovyetler Birliği ve İngiltere, İran'ın toprak egemenliğini ve siyasi bağımsızlığını garanti altına alan Üçlü Antlaşma'yı imzaladılar. Anlaşmanın 5. maddesi, "Müttefik güçler ile Almanya ve yandaşları arasındaki tüm düşmanlıklar sona erdirildikten en geç altı ay sonra Müttefik güçler İran topraklarından çekilecektir." şeklindeydi. Sovyetler Birliği Üçlü Antlaşma'nın imzalanmasından önce bile, İran'ın kuzeyindeki ayrılıkçı hareketlere yardım ediyordu. ABD Dışişleri Bakanı Cordell Hull'un anılarında kaydettiği gibi, Washington da bu durumdan endişe duyuyordu. Bu nedenle, "İran bütünlüğüne açık bir tehdit sunulabilecek bir durumun gelişmesini engellemek" için İran'a diplomatik destek vermeye karar verdi. Mart 1942'de İran'ın "borç verme-kiralama" programı için uygun olduğu ilan edildi. ABD, İran'a danışmanlık ekipleri ve heyetler göndermeye başladı. İran'da görevlendirilen Stratejik Hizmetler Dairesi (Office of Strategic Services, kısaca OSS... Bu kuruluş günümüzde ABD'nin istihbarat birimi olan Merkezi Haberalma Teşkilatı'nın [Central Intelligence Agency kısaca CIA] atasıdır.) personeli Sovyet emellerine dikkat çektiler. Ocak 1944'te, Sovyetlerin, Mashhad-Tahran-Sanandaj hattını (kuzeydoğudan kuzeybatıya) güneyden gelecek saldırıya karşı koruma olarak gördüğü, kuzey bölgesini potansiyel bir petrol kaynağı olarak kabul ettiği ve "uysal ve dövülebilir" bir İran hükümeti istediği bildirildi. Gönderilen raporlar Sovyetlerin kuzey İran üzerinde hegemonya kurmaya çalışacağı konusunda uyarılarla doluydu.

Suriye ve Irak'ta gerçekleştirilen harekâtlar İngiltere'nin Avrupa ve Asya'daki savaş gücünü etkileyebilecek hayati bir bölgenin güvenlik altına alınmasını sağlarken bölgede etkinliklerini arttırmak isteyen Mihver Devletleri de hayal kırıklığına uğrattı. General Wilson ve komutası altındaki 9. Ordu, tedbiri elden bırakmamak adına, Sovyetlerin denetimindeki Kafkaslardan aşağıya doğru

gelecek bir Alman ilerleyişi riskine karşı bölgede kaldı. İran'daki gelişmeler de dikkate alındığında, savaş sırasında dengeler kurulmuş olsa da savaş sonrasında suların pek durulmayacağı anlaşılmaktaydı.

IRONCLAD HAREKÂTI: PAYLAŞILAMAYAN ADA MADAGASKAR

Japonya'nın Güneydoğu Asya'da genişlemesi ve denizde Hindistan'a karşı atılımlara girmesi, İngiltere ve Güney Afrika hükümetlerini Japonya'nın Vichy Fransası'nın elinde bulunan Madagaskar adasını işgal etmek için Batı Hint Okyanusu'na gireceği yönünde bir endişeye sevk ediyordu. Adanın kuzey ucundaki körfez olan Diégo Suarez, tüm Japon filosunu taşıyacak kadar büyüktü. 1942'in Şubat ayında Churchill, Roosevelt'e İngiltere açısından adanın işgalinin istedikleri anda gerçekleştirilebilecek bir eylem olduğunu bildirdi. Bu sırada konuyu hızlandıran bir gelişme yaşandı. İngilizler Mart 1942'de Berlin'deki Japon büyükelçiden Tokyo'ya giden bir MAGIC istihbarat mesajı yakaladılar. Almanya Ümit Burnu üzerinden giden İngiliz tedarik yolunu kesmek ve Madagaskar adasını ele geçirmek için Japonya'ya baskı yapmaktaydı. Churchill'in yakinen güvendiği insanlardan biri olan Güney Afrika Başbakanı Jan Smuts Madagaskar'ın en kısa zamanda alınması için çağrı yaptı. Nisan'da İngilizler "Bonus" kod adlı harekâtın planını hazırladılar. Üzerindeki düzeltmelerden sonra harekâtın adı "Ironclad" olarak değiştirildi.

5 Mayıs 1942 sabahı Kuzey Madagaskar'ın işgali sırasında 5. Komando Grubu, çıkarma sırasında karaya ilk ayak basanlar arasındaydı. Bu, Müttefik kuvvetlerinin hava, deniz ve kara unsurlarının bir arada gerçekleştirdiği ilk geniş ölçekli kombine harekâtıydı.

Nisan ortalarında, Madagaskar'a yönelik birleşik harekât için görevlendirilen İngiliz birliklerini taşıyan bir konvoy, İngiltere'den Güney Afrika'nın Durban limanına geldi. Cebelitarık'tan ve Hint Okyanusu'ndan gelen deniz birimlerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan filo, H Gücü adını alarak Tuğamiral Neville Syfret'in komutasına verildi. İstila filosu; Ramillies muhribi, Indomitable ve Illustrious uçak gemileri, iki kruvazör ve dokuz destroyerden oluşmaktaydı. Ayrıca Kraliyet Deniz Piyadesi subayı Tümgeneral Robert Sturges'in komutası altında iki İngiliz tugayı, 5. Komando grubu ve bir Güney Afrika tugayı bulunuyordu. Karşılarında ise yaklaşık 8 bin kişilik Fransız ve Malagasy birliği, beş denizaltı ve otuz uçak vardı. Konvoy ve filo 25-28 Nisan tarihleri arasında Durban'dan ayrıldı. Son yaklaşma için 4 Mayıs'ta bir araya geldiler. Son 145 kilometre tamamen karanlıkta ve radyo sessizliğinde geçildi. Mayın tarama gemileri, çıkarmaların gerçekleşeceği kuzeybatı sahiline giden yolu temizledi. Bu esnada iki mayın patlamasına rağmen, çıkarmalar fark edilmedi ve İngiliz kuvvetleri sahili ele geçirip limana doğru yola çıktı. Buradaki Vichy Fransız garnizonu, uçakların ağır saldırısı altında sağlam bir duruş sergiledi. Ancak Anthony destroyeri durumu değiştirdi; ateş altındayken limana arkadan saldırıp güvertesindeki elli deniz piyadesini karaya çıkarınca Fransız direnişi parçalandı. Garnizon, 7 Mayıs sabahı erken saatlerde teslim oldu. İki Fransız denizaltısı batarken bir İngiliz korveti kaybedildi. Adanın Vichy valisi topraklarının geri kalanını teslim etmeyi reddetti ve güneye doğru geri çekildi, köprüler ve yollar yok edildi, mayın ve tank tuzakları döşendi. Bu gelişme doğu ve batı kıyılarındaki diğer stratejik limanlara da çıkarmalar yapılmasını gerekli kıldı.

İngiliz askerleri Haziran ayında Ceylon'a (Seylan/Sri Lanka) gitmek üzere adadan ayrılınca sefer Doğu Afrika, Kuzey Rodezya ve Güney Afrika'dan gelen birlikler tarafından devam ettirildi.

Bu arada iki Japon cüce denizaltısı, 29 Mayıs'ta Diégo Suarez'de Ramilies zırhlısını hasara uğrattı. Zırhlı, Mauritius Alayı'nın bir taburu tarafından korunmaktaydı. Ancak bu tabur daha sonra

isyan etti ve birimleri dağıtılmak zorunda kaldı. Madagaskar'daki kuvvetlerin koşulları zayıftı ve tropik hastalıklarla birlikte sürekli kırmızı bir toz oluşturan güçlü rüzgârlar bir dereceye kadar moral bozukluğuna yol açıyordu. 10 Eylül'de, tüm adanın güvenliğini sağlamak için Stream Line Jane Harekâtı başlatıldı. Güney sahil şeridindeki limanları ele geçirmek için çıkarma yapıldı. 5 Kasım'da, yani kuzeydeki saldırıdan tam altı ay sonra, Fransız vali teslim oldu.

İşgal harekâtında en etkinli olanlar Güney Afrika kuvvetleriydi. Motosiklet birlikleri, altı ay süren sefer sırasında iletişim için kullanıldı. Madagaskar'ın işgalinde hava gücü sınırlı bir rol oynamıştı ve uçakların çoğu Güney Afrika Hava Kuvvetlerine aitti.

İkinci Dünya Savaşı boyunca kuzeydeki donanma üssü İngilizlerin kontrolünde kalırken, adanın geri kalanı Özgür Fransa tarafından idare edildi. Her ne kadar işgal, Mihver Devletler yerine Fransızlara karşı yürütülen küçük ölçekli bir harekât olsa da Churchill daha sonra bu harekâttan "uzun ve etkili savaş yönünün tek işareti" diye bahsedecekti.[3]

3 Hughes, *a.g.e.*, s. 139.

AFRİKA KUMLARI

Levent Şahverdi Arşivi

DOĞU AFRİKA SEFERLERİ

İtalya, 10 Haziran 1940'ta İngiltere'ye savaş ilan ettiğinde Mussolini'nin kafasındaki fikir, Londra'nın Avrupa'daki meşguliyetinden yararlanarak İngiltere'nin Afrika'nın kuzeyindeki ve doğusundaki sömürgelerini almak ve geniş bir İtalyan imparatorluğu kurmaktı.

Haziran 1940'ta Etiyopya'da 326 bin İtalyan askeri vardı, bunların 200 bini "askari" olarak adlandırılan sömürge birliklerinden oluşuyordu.[1] Kendilerine modası geçmiş 250 uçak ve 900 topçu unsuru destek vermekteydi. Karşılarındaki İngiliz gücü ise dağınık bir vaziyette bulunan ve çoğunluğu Afrika kökenli acemilerden oluşan 40 bin kişilik bir ordu ile antika sayılabilecek 100 kadar uçaktı. İngiltere-İtalya Savaşı'nın ilk gününde, İtalyan kuvvetleri Sudan ve Kenya sınırındaki birçok kasabayı ele geçirdiler. 25 bin kişilik bir kuvvet de İngilizlerin Somali topraklarına girdi. Direnmekte başarısız olan İngiliz kuvvetleri 19 Ağustos'ta bölgeden tahliye edilerek Arap Yarımadası'ndaki Aden'e nakledildi. İtalyanlar bu noktada durdular. İtalyanların bu stratejik hatası İngilizlere zaman kazandırdı.

Mussolini, aynı anda birden fazla yerde mücadeleye girerek adeta ordusunun gücünü parçalamaktaydı. Doğu Afrika'daki harekât devam ederken, İtalyan ordusunun beş tümeni 13 Eylül 1940 günü Mısır'a

1 Lamb, *a.g.e.*, s. 46-49.

Levent Şahverdi Arşivi

girdi, ancak içlere ilerlemeyip sınırın yakınlarında konuşlandı. İtalyan güçleri 28 Ekim 1940'ta ise Arnavutluk üzerinden Yunanistan'ı işgal etti.

İngiliz komutanlar Hindistan, Nijerya, Gana ve Güney Afrika'dan takviye kuvvetler getirdiler. Bunlara Güney Afrika Hurricane avcı uçakları da katıldı. Yılsonu itibariyle Sudan'da 9 bin asker vardı. İtalyan Doğu Afrikası'nın işgali için ana üs haline getirilen Kenya'da General Alan Cunningham'ın, Güney Afrika hava gücünün altı filosu tarafından desteklenen 6 bini Avrupalı olmak üzere 77 bin adamı vardı. 1940 Kasım'ında, İngilizler, İtalyanların şifre kodlarını kırdılar; İtalyan planlarından, konuşlandırmalarından, birliklerin savaş düzenlerinden neredeyse anında haberdar oluyorlardı.

Tuğgeneral William Slim Ekim'de başladığı saldırının meyvelerini 6 Kasım'da topladı. Sudan'daki Kassala ve Gallabat ele geçirildi. 19 Ocak 1941 günü ise iki Hint tümeni ve Binbaşı Orde Wingate liderliğindeki Etiyopyalı direnişçilerden oluşan bir birlik tarafından desteklenen General William Platt ana saldırıyı başlattı. 3-13 Şubat arasında yaşanan I. Keren Muharebesi sırasında dağlık bölge yoğun çatışmalara sahne oldu. İtalyanlar 53 gün direndiler, ancak Platt'ın ordusu, 8 Nisan'da Massawa'yı ele geçirip Eritre sahiline ulaştı.[2]

Güneyde ise General Cunningham Kenya'dan iki yönlü bir saldırı başlattı. Moyale sınır kasabası, 18 Şubat'ta bir Etiyopya isyanını harekete geçirmek için tasarlanmış küçük bir kuvvetle yeniden ele geçirildi. İngilizlerin büyük bir kısmı 11 Şubat'ta Afrika sahil şeridi boyunca İtalyan Somali topraklarına saldırdı. Güç orantısızlığına rağmen harekât dikkate değer bir başarı sağladı. Mogadişu, 25 Şubat'ta 23. Nijerya Tugayı tarafından ele geçirildi. Limanı denetim altına alan 11. Doğu Afrika Tümeni kuzeye doğru ilerleyerek Etiyopya içlerine girilmesine olanak tanıdı. İngiltere'nin

2 Clarke, *a.g.e.*, s. 76.

Afrika İmparatorluğu'nun farklı yerlerinden gelen kuvvetler tek bir saldırı gücüne dönüşmüşlerdi. İç bölgedeki Harar kenti de Mart sonlarında kontrol altına alındı. Aden'den gelen takviyeler 25 Şubat'ta kıyıya çıkarma yaptı ve Cunningham'ın gücü ile bir araya geldiler. 6 Nisan'da başkent Addis Ababa'ya ulaşıldı. 5 Mayıs'ta İmparator Haile Selassie kente gelerek beş yıl önce kaybettiği tahtına tekrar oturdu. Ülkenin dağlık bölgelerinde kalan İtalyan kuvvetleri Kasım 1941'de teslim olmaya zorlandı. İtalyan komutanı Aosta Dükü, kuzeydeki Amba Alagi etrafındaki bölgeye geri çekildi. Tedarik ve takviye umudu kalmayınca 19 Mayıs'ta teslim oldu. İtalya'nın yeni Etiyopya İmparatorluğu'nun yöneticisi ve ordularının komutanı Aosta Dükü Amedeo Umberto, artık bir savaş esiriydi. 1942 yılında tüberkülozdan hayatını yitirinceye kadar Kenya'daki İngiliz esir kampında kaldı.

İngilizler için bu, çarpıcı bir zaferdi. Zayiatları ölü ve yaralı olmak üzere sadece 3 bin 100 kişiydi. Buna karşılık 420 bin düşman askerini esir etmişlerdi. Yaklaşık 12 bin İtalyan askeri de hayatını kaybetmişti. İtalyan kuvvetleri birçok sorunla karşılaşmıştı; sorun, sadece gizli istihbarat kodlarının kırılması değildi, İngiliz deniz gücü İtalyanların ihtiyaç duyduğu malzeme ve takviyelerin gelmesini de imkânsız kılmıştı. Nitekim 28 Mart 1941'de yapılan Matapan Burnu Muharebesi'nde İtalyan donanması İngilizlere yenildi. İtalyan ordusunun donanımı çok eski ve işlevsizdi. Birçok top mermisi 1918'den kalmaydı ve atıldıktan sonra patlamadı. Ayrıca Batı Avrupa büyüklüğündeki bir coğrafya için ellerinde sadece 6 bin 200 tane araç, çok az benzin ve 50 bin at ya da katırları vardı. Oysa karşılarındaki İngiliz gücü; yüksek bir hareketliliğe sahipti. Tedarik yollarını son derece iyi kullanıyorlardı. Hem denizde hem de havada her türlü modern teçhizat ile savaşıyorlardı. Hepsinin ötesinde, İtalyan güçlerinin moral motivasyonları başından beri düşüktü, çünkü kendileri için hiçbir anlamı olmayan bir amaç için savaştıklarını düşünüyorlardı. İngilizler içinse bu bölge, güvenlik altına alınması gereken hayati önemde bir yerdi. Süveyş Kanalı'nın güneyden tehdit altına girmemesi ve Uzakdoğu yollarının güvenliğinin sağlanabilmesi için herhangi bir düşman gücünün Doğu Afrika'da bulunmaması

gerekiyordu. Bunun bilincinde savaşan İngilizler önemli bir zafer elde etmişlerdi. Afrika'daki ilk perde böylece kapandı.

COMPASS (PUSULA) HAREKÂTI: KUZEY AFRİKA'DA İTALYAN BOZGUNU

İtalya 10 Haziran 1940'ta İngiltere'ye karşı savaşa girdiğinde herkes için kesin olan bir tek şey vardı: Libya'da bulunan yaklaşık 240 bin kişilik İtalyan kuvveti, Mısır'daki İngiliz pozisyonlarını tehdit etmek için kullanılacaktı. İngilizler, 1936'da Mısır'la imzaladıkları antlaşmadan beri bölgede hava, deniz ve kara kuvvetlerini konuşlandırmışlardı. İtalyanlarınsa temel hedefi Süveyş Kanalı'nın kontrolüydü. Eğer bunu başarabilirlerse Doğu Afrika'da kuşatma altında kalan kuvvetlerine tedarik ve takviye gönderebileceklerdi. Mussolini, 13 Eylül'de, kuvvetlerine ilerleme emrini verdi. İtalyan 10. Ordusu'nun beş tümeni General Mario Berti komutasında Libya-Mısır sınırını geçti. Karşılarında General Richard O'Connor komutasında, zayıf donanımlı ve sayıca az iki İngiliz tümeni vardı. İtalyan kuvvetleri Mısır topraklarında yaklaşık 95 kilometre ilerledikten sonra durup kıyıdaki Sidi Barrani'den başlayan bir savunma hattı oluşturdular. İtalyanların Mısır'a doğru daha fazla ilerlememesi, İngiliz kuvvetlerine toparlanma fırsatı verdi. Üstelik ihtiyaç duydukları ekipmanlar ile Matilda tanklarının getirilebilmesi için de zaman kazandırdı.

23-25 Eylül 1940'ta İngiliz Kraliyet Donanması'na bağlı bir görev gücü, Özgür Fransa kuvvetleri ile birlikte Vichy Hükümeti kontrolündeki Dakar'ı ele geçirmeye çalıştı. Batı Afrika kıyısında yaşanan bu üç günlük muhabere Müttefik kayıpları nedeniyle sonlandırıldı.

6 Ocak 1941'de ABD Başkanı Roosevelt "Borç Verme Planı"nı Kongre'ye sundu. Bunun üzerine Hitler, 19 Ocak 1941'de, Libya'daki İtalyan kuvvetlerine hava desteği göndermeyi kabul etti. Aynı gün Doğu Afrika'da İngilizler, İtalyan ordusuna karşı harekât başlattılar.

General O'Connor, Compass Harekâtı'nın planını hazırladı. Amacı, geniş kapsamlı bir akın yaparak İtalyanları geri püskürtmekti. Ortadoğu Kuvvetleri Komutanı General Archibald Wavell, bu riskli plana onay verdi. 8 Aralık günü 4. Hint Tümeni, İtalyanlar tarafından gevşekçe tutulan savunma hattından içeri sızdı. Aynı anda 7. Zırhlı Tümen, İtalyan hattının çevresinden dolaşarak arkadan saldırdı. İtalyan savunması kelimenin tam anlamıyla kırılmıştı. Yaklaşık 40 bin personel esir edildi. Kısa sürede elde edilen bu başarı O 'Connor'ı Libya'nın doğu vilayeti olan Cyrenaica'yı işgal etmek için cesaretlendirdi. 6. Avustralya Tümeni, İtalyan kuvvetlerini kıyı boyunca takip ederken 7. Zırhlı Tümen Tobruk limanına doğru bir tarama ve süpürme harekâtı gerçekleştirdi. Sert geçen çatışmalardan sonra 4 Ocak 1941'de Bardia limanı düştü. 22 Ocak'ta ise İtalyanlar için hayati bir tedarik üssü olan Tobruk İngilizler tarafından ele geçirildi. Avustralyalılar imha ettikleri İtalyan tanklarının üzerine gururla beyaz bir kanguru çizdiler ve bunu gelenek haline getirerek savaşın sonuna kadar sürdürdüler. Yenilgiye uğrayan İtalyanlar her şeyi imha ettiler, Tobruk'taki liman tesisleri iki gün sonra bile yanmaya devam ediyordu.

Mareşal Rodolfo Graziani komutasındaki İtalyan ordusu Libya'nın batı vilayeti olan Tripolitania'daki savunma hattına geri çekildi. Afrika'ya gönderilen ilk Alman takviyeleri İtalyan direnişini desteklemeye başladılar. İngiliz kuvvetleriyse hızlıca ilerlemeye devam etti. Şubat ayının başlarında Cyrenaica'nın büyük bir kısmı İngilizlerin ellerindeydi. 7. Zırhlı Tümen, çölde geçen uzun bir yolculuktan sonra 5 Şubat'ta Sirte Körfezi kıyısındaki Beda Fomm yakınlarına gelerek, İtalyanların geri çekilişinden yarım saat önce kaçış yollarını tamamen kesti. Harekât inanılmaz bir taktik başarı olmasının yanı sıra bir de dayanıklılık testiydi. Kısa bir çatışmadan sonra 7 Şubat'ta İtalyan ordusu da teslim oldu. 9 Şubat günü her şey bitmişti: İngiliz kuvvetleri, El Aghelia'ya kadar ilerleyip burada saldırılarını durdurdular. Buna mecburdular çünkü Mihver kuvvetlerin Yunanistan'da gerçekleştirdikleri saldırıyı engelleyebilmek için Balkanlara takviye göndermeleri gerekiyordu. Kuzey Afrika'da çok az kuvvet bırakarak güçlerinin

büyük bir kısmını Balkanlara naklettiler. Kraliyet Donanması 28 Mart 1941'de Matapan Burnu Muharebesi'nde İtalyan donanmasını yenilgiye uğrattılar. Mussolini, Afrika'dan sonra Akdeniz'de de hayal kırıklığına uğramıştı.

UZUN MENZİLLİ ÇÖL GRUBU

Uzun Menzilli Çöl Grubu, 1940 yılının Haziran ayında, İtalya'ya karşı başlatılan Kuzey Afrika seferinin ilk günlerinde Kaptan Ralph Bagnold tarafından kuruldu. Özel olarak dönüştürülmüş kamyonlar kullanan grup, Mihver kuvvetlerin hatlarının gerisine sızdı, istihbarat sağladı ve düşman malzemeleriyle hava alanlarına karşı sabotaj eylemleri gerçekleştirdi. Grup, ilk olarak Yeni Zelandalılardan oluşturulmuştu, ancak daha sonra İngiliz ve Rodezya gönüllüleri de gruba katıldı. Aslında grup 1940 yazından itibaren Churchill tarafından cesaretlendirilen daha geniş bir hareketin parçasıydı. Churchill, komando olarak adlandırılacak özel kuvvetlerin oluşturulmasına ön ayak olmuştu. Bunlar düşman hatları gerisinde harekât gerçekleştirecek tabur büyüklüğünde birimlerdi.

Uzun Menzilli Çöl Grubu'na ek olarak, Ortadoğu'da üç komando grubu oluşturuldu. Bir de Özel Tekne Birimi kuruldu. Hepsi de alışılmadık tekniklerle ve gizlice savaşıyorlardı. Uzun Menzilli Çöl Grubu, 1943 yılının Eylül ayında Ege Denizi'nin güneydoğusundaki, en büyüğü Rodos olan On İki Ada'ya gönderildi. Buradaki mücadelelerinde ağır kayıplara uğradılar. Ardından da İtalyan seferinde görevlendirildiler.

30 bin Müttefik askeri kendilerinden sekiz kat büyük bir ordu ile mücadele etmiş ve sadece 2 bin personellik zayiat vermişlerdi. 130 binin üzerinde İtalyan askeri, savaş esiri olmuştu. Tripolitania'ya dönenlerin hali ise içler acısıydı. İtalyan İmparatorluğu, altı ay içerisinde Afrika'da aldığı yenilgilerde kaybettiği savaş gücünü

bir daha asla telafi edemedi. Afrika'daki ikinci perde de böylece sona erdi. Ancak çatışma henüz nihayete ermemişti. Üstelik sahnede yeni bir aktör vardı: Almanya. Bir süre sonra oyuna birisi daha katılacaktı: Amerika Birleşik Devletleri. Afrika'daki savaş, bu son iki devlet arasında yaşanacak muharebelerle sonuca bağlanacaktı.

KUZEY AFRİKA'DA BOZGUN

12 Şubat 1941 tarihinde, Alman Afrika Seferi Kuvvetleri "Afrikakorps" ve komutanı General Erwin Rommel, Libya'nın Tripoli limanına geldi. Hitler bu görev gücünü Kuzey Afrika'da zor durumda bulunan İtalyan pozisyonlarının kurtarılması için göndermişti.

Rommel'e, ihtiyatlı hareket etmesi emredilmişti. Ama emir verilen kişi Rommel olduğunda iki kere düşünmek gerekiyordu. O kadar hızlı hareket ediyordu ki Fransa Muharebesi esnasında komuta altında tuttuğu zırhlı grup "Hayalet Tümen" olarak adlandırılmıştı. Savaşın en ön saflarında mücadele etmeyi seven, askerlerini cephe hattından yöneten bir liderdi. Eline geçen fırsatları en iyi şekilde değerlendirmek isterdi, nitekim Kuzey Afrika'ya geldiğinde de İngilizlerin içinde bulunduğu durumun farkına vardı.

Askerlerinin ve kaynaklarının büyük bir kısmı Yunanistan'a kaydırılan İngiliz Milletler Topluluğu'nun savaş gücü o anda çok zayıftı. Rommel, 24 Mart'ta İtalyanların Ariete ve Brescia tümenleriyle birlikte El Agheila'daki hatta karşı bir saldırı başlattı. Berlin'den gönderilen emirlere meydan okurcasına, 31 Mart'ta Cyrenaica'yı geçmeye hazırdı. Viber kuvvetlerin mekanize birimlerini 3 saldırı hattına ayırdı. İtalyan zırhlıları kıyı boyunca Bingazi'ye doğru ve iki Alman hattı da müttefik pozisyonlarının bağlantısını kesmek için çöl yönünde ilerleyecekti. Harekât muhteşem bir başarı kazandı. İngilizler Cyrenaica merkezindeki savunma hattını 6 Nisan'da terk ettiler. İki komutanları; General Neame ve General O'Connor bir Mihver devriyesi tarafından 7 Nisan'da yakalandı. 8 Nisan'da İtalyan ve Alman kuvvetleri kıyıda buluştular ve 9.

Avustralya Tümeni'nin geri çekildiği Tobruk'a yöneldiler. Tobruk, 11 Nisan'da kuşatma altına alındı. Teslim olmaması için sürekli olarak gönderilen takviyelerle desteklendi. Böylelikle Aralık ayına kadar Almanların yaptığı saldırılara direndi.

Tobruk'taki 9. Avustralya Tümeni'nin Kuzey Afrika seferinde aldığı ilk Alman esirlerden istihbarat edinmek için verilen çabalar işe yaramadı. Ana hedefin dışında, uygulanacak strateji ve taktikle ilgili hiçbir bilgi edinilemedi. Bu çok doğaldı, çünkü Afrikakorps planlamaları sabah yapıyor, akşama hedeflerine ulaşmış oluyordu. Her şey saat gibi işliyordu. İngilizler istihbarat konusundaki en önemli şansı 10 Mayıs 1941'de yakaladılar: Kraliyet Donanması, U110 Alman denizaltısından bir "Enigma" şifreleme makinesini kurtarmayı başardı.

Bu sırada Rommel'in kuvvetlerini gerektiği gibi kullanıp kullanmadığı konusunda şüpheleri olan Alman Yüksek Komutanlığı bölgeye General Paulus'u gönderdi. Amaç, Paulus'un Rommel'e bizzat emir vererek Tobruk'un batısındaki Gazala'da bir savunma hattı oluşturmasını sağlamaktı. Berlin'e gönderilen bilgilendirme mesajı İngiliz istihbaratı tarafından önce tespit edildi, sonra da kodları çözüldü. Churchill bu bilgiyi bir karşı saldırı amacıyla kullanmaya heveslendi. General Wavell'a "Kaplan" konvoyuyla getirilmiş olan yeni uçak ve tankları, başlatılacak bir karşı saldırıda kullanması için emir gönderdi: "Rommel'e istediği savaşı verin!" Bütün bunlar yaşanırken Afrikakorps ve Rommel, hem General Paulus'a hem de Churchill'e nispet edercesine ilerlemesine devam ederek Mısır sınırına çok yakın olan Bardia ve Sollum'a ulaşmayı başarmıştı.

Mareşal Erwin Rommel (1891 - 1944)

Rommel, Hitler'in generalleri arasında en ünlüsüydü. Birinci Dünya Savaşı'nda Batı ve İtalyan cephelerinde başarıyla savaşmış ve rütbe kazanmıştı. Kendini adamış, etkili bir komutandı. "Askerlerin askeri" Rommel cesurdu, sertti, dayanıklıydı, adamlarının karşılaştığı tehlikeleri paylaşmaya istekliydi. Fransa Muharebesi'nde bir panzer tümenine komuta etti. Hızından dolayı bu birime Hayalet Tümen adı takılmıştı. İtalyan güçlerine yardım için Kuzey Afrika'ya gönderildi. Afrikakorps'a liderlik ettiği dönemde "Çöl Tilkisi" unvanını elde etti. 1942'de Almanya'nın en genç mareşali oldu. Mayıs 1943'te birlikleri yenildi. Kuzey Fransa'nda inşa edilen "Atlantik Duvarı" adlı Alman savunmasının organize edilmesine yardım etti. Normandiya Çıkarması sonrasında, 17 Temmuz 1944'te bir Müttefik uçağının saldırısı sırasında yaralandı. Üç gün sonra, Hitler'e karşı düzenlenen başarısız bombalı suikast girişiminin failleri arasında olduğu gerekçesiyle itham edildi. Vatana ihanetle suçlanacağı bir mahkemeye çıkmak yerine intihar etmeyi seçti.

Alman ilerlemesine karşı İngiliz Milletler Topluluğu 15 Mayıs'ta bir karşı saldırı başlattı. Sollum'daki Alman kuvvetlerine karşı başlatılan Brevity Harekâtı biraz ilerleme gösterdi, ancak Almanlar, kaybettikleri toprakları, 27 Mayıs'ta geri almayı başardılar. Wavell, Londra tarafından baskı altında tutulmaktaydı ve 15 Haziran'da ikinci bir karşı saldırı başlattı. Battleaxe Harekâtı, yani bu ikinci harekât, Bardia'daki Mihver savunma hattında gedik açma konusunda öncekinden de başarısız oldu. Rommel'in kuvvetleri moral gücünü kaybetmiş olan düşman birliklerini doğuya doğru sürdüler. Almanlara yönelik tehdit sona ermişti. 17 Haziran'da İngilizler, Süveyş Kanalı'nı korumak için Mısır'a çekildiler. "Çöl Tilkisi" Rommel'in Afrikakorps askerleri, yıldırım hızında gelişen seferlerinin ilk iki ayında Cyrenaica'nın büyük bir

kısmını ele geçirmişlerdi, şimdi ise Sollum'da bir savunma hattı oluşturuyorlardı. Bu durum Londra'da yankı bulacaktı.

1 Temmuz günü Churchill, General Wavell'i görevden aldı ve Ortadoğu Kuvvetleri Komutanı olarak General Auchinleck'i atadı. Bu kez İngiliz Milletler Topluluğu güçleri ile Ortadoğu'daki yedek destek birliklerinin toplam asker sayısı 1 milyonu geçmişti. O an için en geniş savaş alanı olan bölgede görev yapan uçakların sayısı da 700'ün üzerindeydi. Auchinleck aklıselim bir komutandı; Churchill'in "hemen karşı saldırıya geçme" arzusuna kararlı bir tavır göstererek engel oldu. Aralarındaki mektup ve mesaj trafiğini şu cümlelerle sona erdirdi: "Yeterli donanım, destek, takviye ve lojistik planlama olmadan bir karşı saldırıya geçmek Brevity ve Battleaxe harekâtlarına üçüncü bir bozgun eklemekten başka bir işe yaramayacaktır. Bu makama beni siz getirdiniz, lütfen işimi yapmama izin veriniz."[3]

Mihver Devletlerin tesislerine ve stratejik noktalarına sızmak ve sabotaj yapmak için küçük birimlere ihtiyaç duyulması sebebiyle İngilizler SAS (Special Air Service) birimini kurdu. Her konuda ağır bir eğitime tabi tutulan SAS elemanları, 1941 yılı boyunca Afrika'da Uzun Menzilli Çöl Grubu ile birlikte çalıştılar. Savaştan sonra da varlığını koruyan SAS, 1980 yılında Londra'daki İran Büyükelçiliği'nde yaşanan rehine krizinde gerçekleştirdiği başarılı operasyon sonrasında bütün dünya tarafından tanındı.

Çöl seferleri boyunca Mısır, İngilizler tarafından adeta ele geçirildi; geniş transit ve eğitim merkezleri, petrol boru hatları, Nil Nehri'nden çöle doğru su kanalları, yeni yollar ve havaalanları inşa edildi. Bütün bunların yapımında Mısırlıların emek

3 Correlli Barnett, *The Desert Generals*, Viking, New York 1961, s. 57.

gücünden faydalanıldı. İngiliz varlığı, pek çok Mısırlı tarafından isteksizce kabul edilmişti. İngiliz komutanları, sadece zorlu bir askerî düşmanla değil, arkadaki siyasi istikrarsızlıkla da karşılaştıklarını biliyorlardı.

CRUSADER HAREKÂTI

Rommel'in Afrikakorps birliklerinin 1941 yazında da Mısır sınırından sökülüp atılamaması Çöl Savaşının kilitlendiği anlardan biriydi. Rommel ve İtalyan müttefikleri Sollum ve Bardia kasabaları civarında savunma hattı oluşturmuşlardı. General Auchinleck de saldırı öncesinde ordusunun güçlenmesi için çaba sarf ediyordu. Kara ordusu yeniden yapılandırılırken Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin Batı Çölü Hava Gücü, Mareşal Arthur Tedder komutası altında, Alman pozisyonlarını acımasızca ateş altına aldı. Bingazi'ye 100 ve Tripoli'ye 70 hava saldırısı ve bombardımanı gerçekleştirildi. Bunun yanında Mareşal Tedder, Almanların uygulamalarından edindiği tecrübeler doğrultusunda kara birliklerine verilecek yakın hava desteği için yeni taktikler geliştirdi. Avcı uçaklarının devriyeleri, kara ordusunun birlikleri ile artık doğrudan telsiz bağlantısı kurmaktaydı. Böylelikle savaş meydanında düşmana daha kısa sürede, daha koordineli ve daha güçlü karşılık verilebilmekteydi.

Batı Çölü Kuvveti, 18 Eylül 1941'den itibaren 8. Ordu olarak adlandırıldı. Kasım ayına gelindiğinde 120 bin civarında personele sahipti. Güney Afrikalı, Yeni Zelandalı, İngiliz ve Hintli kuvvetlerin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir güçtü. Tank sayısı 680'e, uçak sayısı ise 1000'e varmıştı buna karşılık Mihver kuvvetlerde 390 tank ve 320 uçak bulunmaktaydı.[4] Auchinleck, beklemesinin karşılığını görmüştü. Saldırıya geçmek için taslak planlar üzerinde çalışmaya başladı. Sonuçta ortaya büyük bir sefer planı çıktı. Crusader (Haçlı) Harekâtı'nın hedefleri Cyrenaica'yı geri almak ve Tobruk kuşatmasını kaldırmaktı. Saldırı zamanı geldiğinde

4 Mark W. Clark, *Calculated Risk*, Harper, New York 1950, s. 39-40.

Alman kuvvetleri de Tobruk'a yeni bir saldırı gerçekleştirmek için hazırlık yapmaktaydılar ki böylelikle Mihver kanadına yönelik Müttefik tehdidini ortadan kaldırmış olacaklardı.

Müttefik kuvvetler 18 Kasım'da ilerlemeye başladıklarında katı bir direnişle karşılaştılar. Tobruk garnizonunun kuşatmayı kırarak, çölde ilerlemekte olan 30. Kolordu ile birleşme çabası Rommel tarafından durduruldu. Rommel, Auchinleck'in saldırısının geniş çaplı olduğunu fark edince Tobruk'a geri çekilmeye başlayarak planları bozdu. Geride bırakılmış olan İtalyan kuvvetleri ise zayıf bir direnişin ardından 2 Ocak'ta Bardia'da ve 12 Ocak'ta Sollum'da teslim oldular. Almanların Tobruk'un güneyinde, Sidi Rezegh civarında başlattıkları karşı saldırılar kaotik bir savaş meydanı ortaya çıkardı. Bu noktada Rommel, düşman zırhlılarının tamamen imha edildiğini zannederek kalan bütün tanklarına Nil deltasına ilerlemelerini emretti.

Doğu Afrika'da önemli zaferlere imza atmış olan ve o anda Müttefik Kuvvetleri Komutanlığını yapmakta olan General Sir Alan Cunningham, pozisyonundan tam emin olamadığından geri çekilmek için izin istedi. Bunun üzerine Auchinleck tarafından görevden alındı ve yerine General Neil Ritchie getirildi. Bu, iyi bir karardı çünkü Ritchie harekâta denge getirdi. 30. Kolordu, Tobruk garnizonu ile bağlantı kurmayı başardı. Böylelikle Mihver kuvvetlerinin birbirleriyle olan bağlantılarının kopma tehlikesi ortaya çıktı. Rommel yerinde bir kararla 8 Aralık'ta batıya doğru geri çekildi. Müttefik kuvvetler 10 Aralık'ta Tobruk'a girerek 240 gündür devam eden kuşatmayı kaldırdılar. Bu andan itibaren Tobruk sadece Avustralyalı birlikler tarafından değil; Polonya, Güney Afrika, Hindistan ve İngiliz birlikleri ile Polonya'nın Karpatya Tugayı tarafından savunulmaya başladı.

Crusader Harekâtı sırasında Müttefiklerin ilerleyişinde en büyük rolü tanklar üstlenmişti. Tankların başarısının ardında yatansa bombardıman uçaklarının ve lojistik destek sağlayan birimlerin fedakârca

çalışmalarıydı. İngiliz Matilda tanklarının ilerleyişi sırasında İngilizler ihtiyaç duyulan yakıt ve mühimmatı kamyon birlikleriyle her şartta sağlayarak tankların ilerleme hızının korunmasını sağladılar. Kraliyet Hava Kuvvetlerinin Bristol Blenheim hafif bombardıman uçakları Homs ve Misurata arasındaki yolları bombardıman altına alarak Mihver tedarik hatlarını vurdu. Amerikan yapımı Martin Maryland uçaklarını kullanan Güney Afrika Hava Kuvvetleri de en büyük desteği 15. ve 21. Alman Panzer Tümenlerine karşı düzenledikleri saldırılarla sağladılar. Sidi Rezegh'in doğusundaki İngiliz pozisyonlarına yüklenen Alman tanklarına göz açtırmadılar.

Rommel, inatla kovalanıyordu. Gazala, Bingazi ve Mersa Brega'yı ele geçiren Müttefikler 1941 yılının sonuna gelindiğinde 475 kilometre ilerleyerek bütün Cyrenaica'yı geri almışlardı. Sovyet yenilgileri ve Japonların Pasifik'te kısa sürede elde ettiği zaferlerden sonra Libya'da kaydedilen bu ilerleme, kötü günler yaşamakta olan Müttefikler için bir moral kaynağı oldu. Ancak biraz dikkatlice bakıldığında elde edilen zaferin içinin biraz boş olduğu görülmekteydi. Bu bir zafer olmaktan çok geri çekilen düşmanı takip eden Müttefik kuvvetlerinin ilerlemesinden ibaretti. Rommel, El Agheila'ya geri çekilmişti ama Afrikakorps yenilgi yüzü görmemişti Müttefik güçler burada yeniden toparlandı. Ocak ayında Tripoli'ye ulaşan yeni takviyeler ve malzemelerle eksikler giderildi. Rommel, bunları ön cepheye götürerek düşman kuvvetlerine karşı sağlam bir geri püskürtme harekâtı için hazırlanmaya başladı. Şansı yüksekti, çünkü İngiliz Milletler Topluluğu'nun askerleri yıpranmış ve malzemeleri de azalmıştı.

Rakibinin pozisyonu değerlendirmekte başarısız olan Auchinleck, yeni bir sefer hazırlığına girişmişti. Planlamasını tamamladı. Akrobat Harekâtı Müttefiklerin Batı Libya'ya doğru genişlemesini sağlayacaktı. Ancak 21 Ocak'ta Rommel ondan önce davrandı ve

Crusader Harekâtı'nın elde ettiği başarıya karşı verilebilecek en ağır ve sert yanıtı içeren bir saldırı başlattı.

GAZALA VE TOBRUK

Mihver kuvvetlerin çekilmesiyle sonuçlanan Crusader Harekâtı'nda başarı kazanılır kazanılmaz her şey tersine döndü. Akdeniz'deki kısa tedarik yoluyla istediği mühimmat, malzeme ve takviyelere kavuşan Rommel, 21 Ocak 1942'de sürpriz bir karşı saldırı gerçekleştirdi ve yorgun İngiliz İmparatorluğu kuvvetlerini Mısır'a doğru geri çekilmeye zorladı. İngilizler Mısır'a olan mesafelerinin yarısı kadar geri çekildiler. İki taraf arasındaki cephe Gazala'da dengelendi. Bir Hakeim'deki Özgür Fransa garnizonundan çöle doğru oluşturulan bir hat, döşenen mayınlar ve inşa edilen tahkimat noktalarıyla güçlendirildi. Çok zor koşullarda aylarca devam eden çatışma nedeniyle taraflardan hiçbiri inisiyatifi ele alabilecek pozisyonda değildi. Her iki taraf da Gazala hattının oluşturulmasından faydalanarak yakıt, cephane ve takviye getirterek eksiklerini tamamladı. 26 Mayıs günü Rommel yeni bir saldırı başlattı. Elinde 560 tane tank vardı, bunların yarıya yakını İtalyanlara aitti. İngilizlerin elinde ise 700 tank vardı. Yakın zamanda, Amerikan yapımı M3 Grant tanklarıyla takviye edilmişlerdi.

İtalyan 10. ve 21. Kolorduları, Gazala'daki Müttefik cephesine kuzeyden saldırdı. Aynı anda Rommel de zırhlı kuvvetlerinin büyük bir kısmıyla güneyden Bir Hakeim'e doğru ilerledi Amacı, Ritchie'nin 8. Ordusu'nu çembere almaktı. Harekât Rommel'in planlandığı gibi gelişmemişti, ancak muharebenin geri kalan kısmı, yaratıcı bir komutanın ellerinde Alman zırhlarının ne kadar işlevsel kullanılabileceğini gösterdi. Kuzeydeki İtalyan saldırısı durduruldu. Bir Hakeim'deki Özgür Fransız kuvvetleri inatçı bir direniş sergilediler. 28 Mayıs itibariyle Rommel kuvvetlerini geri çekmek zorunda kaldı. İki Alman ve iki İtalyan zırhlı tümeni geride bir cauldron (savunma çemberi ya da askerî dildeki adıyla "kazan") oluşturdu. Buradaki mayın tarlaları temizlendi. "cauldron"un doğusuna, kod adı Knightsbridge olan bir bölgeden yapılan

koordinasyonu zayıf bir İngiliz saldırısı, 88 mm.'lik uçaksavar silahlarının tank avcısı olarak kullanılması sayesinde geri püskürtüldü. 1 Haziran'da Rommel, bütün gücüyle doğrudan saldırabilecek bir pozisyondaydı, bunu da iyi değerlendirdi. Müttefik cephesi un ufak oldu. 12 Haziran'da Alman zırhlıları ve İtalyan Ariete tümeni, düşman kuvvetlerini Şövalye Köprüsü'nden söküp attı. Trieste tümeni de Bir Hakeim'i, 10 Haziran'da yenilgiye uğramış olan, Fransızlardan tamamen temizlemeye gönderildi.

Hattaki gedikleri gerektiği gibi tıkamakta yetersiz kalan Ritchie, kuvvetlerine Tobruk'a doğru geri çekilmelerini emretti. Burada çoğunluğu Güney Afrikalılardan oluşan 35 bin kişilik bir garnizon vardı.[5] Rommel'in zırhlıları tarafından takip edilen 8. Ordu, Mısır sınırına doğru düzensiz bir şekilde geri çekilirken limanı gerektiği gibi savunamadı. Tobruk bir kez daha Almanların kuşatmasına maruz kaldı. Ancak bu kez savunması çok zayıftı. Sadece üç günlük bir saldırıdan sonra, 21 Haziran'da Tobruk düştü. İngiliz İmparatorluğunun 32 bin askeri teslim olurken, donanımları ve Rommel açısından hayati öneme sahip olan yakıt rezervleri de Almanların eline geçti.

İngiltere Başbakanı Winston Churchill ve ABD Başkanı Franklin Roosevelt 25 Haziran 1942'de Beyaz Saray'da dünyanın genel durumu hakkında bir görüşme yapmaktaydılar. Alman denizaltılarına karşı yürütülen savaşın gidişatından zaten endişe duymakta olan Churchill bir de Tobruk'un düştüğü haberini alınca beyninden vurulmuşa döndü. Görüşmelere kısa bir süre ara verilmesini istedi. Döndüğünde doğrudan konuya girdi; Roosevelt'e doğru eğilerek: "Afrika'da ne yapmayı düşünüyorsunuz?" diye sorunca Roosevelt de Churchill'e daha da yaklaşarak kısaca cevap verdi: "Gerekeni!"[6]

5 Anthony Heckstall-Smith, *Tobruk, The Story of a Siege*, Norton, New York 1959, s. 102.

6 Wayne Cole, *Roosevelt and The Isolationists: 1932–45*, University of Nebraska Press, Lincoln, Nebraska 1983, s. 114.

Levent Şahverdi Arşivi

Ortadoğu'daki bütün İngiliz İmparatorluğu kuvvetlerinin komutanı olan General Auchinleck, bu geri çekilmeden sonra Ritchie'yi görevden uzaklaştırıp komutayı kendi eline aldı. Süveyş Kanalı'nın Mihver kuvvetlerinin kontrolüne girmesi ve Ortadoğu petrol havzalarının kaybedilmesi kesin bir felaket anlamına gelirdi. Bunu engellemek için yeni bir strateji belirledi. Mersa Matruh kıyısı boyunca uzanan savunma hattını bırakarak El Alamein ve Alam Halfa'da daha güvenli bir cephe hattı oluşturdu. Bu yeni mevzi Kahire'den sadece 240 kilometre uzaklıktaydı. Müttefikler nezdinde, Stalingrad'a yönelik mücadele ile aynı ölçekte olmasa da Kuzey Afrika'daki mücadelenin de kritik bir noktaya geldiği inancı kuvvetlenmeye başlamıştı. Mihver kuvvetler, Sovyetler Birliği'nde ve Kuzey Afrika'daki savaşın gidişatını değiştirecek zaferleri elde edecek gibi görünüyorlardı.

Çöl Savaşları sırasında Rommel'e yakın destek sağlayan Alman Hava Kuvvetleri, Ju87 Stuka dalıcı bombardıman uçakları ile Focke-Wulf 190 ve Messerschmitt 109 avcı uçaklarını görevlendirmişti. Kuzey Afrika'da görüldü ki usta ellere düştüğünde Focke-Wulf 190, diğer ikisinin görevini tek başına yapabiliyordu. 20 Haziran 1942 tarihinde Libya boyunca geri çekilen İngiliz kuvvetlerine Alman Focke-Wulf 190 avcı uçakları dalgalar halinde saldırdılar. Özellikle Via Balbia civarında İngiliz tanklarına önemli zayiat verdirdiler.

Rommel'in kuvvetleri hızla yaklaşırken Kahire'deki ortam da giderek kötüleşiyordu. Mısırlı yerel halk ile İngiliz İmparatorluğu'nun işgal kuvvetleri arasındaki ilişkiler giderek gerginleşmişti. Bunun temel nedeni, yiyecek kısıtlamaları, bazen de İngiliz askerlerinin halka kötü muamele etmesiydi. Durum öyle bir dereceye vardı ki Kahire'deki İngiliz Yerleşik Bakanı 1942 Şubat'ında Kraliyet Sarayı'nı tanklarla kuşattı ve Kral Faruk'u

Wafd Partisi'nin liderliğinde İngiliz yanlısı bir yönetim ataması için zorladı. Kral boyun eğdi. Buna rağmen Mısır askerî ve politik elitlerin içerisinde önemli sayıda bir kitle, Mihver kuvvetlerinin elde edeceği bir zaferi beklemeye devam etmekteydi.

KUZEY AFRİKA'DA ROLLERİN DEĞİŞİMİ

Rommel'in liderliğindeki Mihver kuvvetlerinin saldırıları başarılı olmuş, 1942 Haziran'ında Alamein hattına kadar erişilmişti. Elde ettiği bu başarı Çöl Tilkisi'ne Mareşal rütbesini kazandırmıştı. Rommel'in bundan sonraki hedefi Kahire ve Süveyş Kanalı'ydı. 1 Temmuz'da Mihver kuvvetler Müttefiklerin savunma hattına saldırdı ancak İngiliz Milletler Topluluğu'nun güçleri gayet iyi tutundu ve saldırılar geri püskürtüldü. General Auchinleck bir karşı saldırıya karar verdi. Elinde bulunan tank ve uçakların sayı üstünlüğünden faydalanmak istiyordu. Saldırı 10 Temmuz'da gerçekleşti ve pahalıya mal olan bir başarısızlıkla sonuçlandı. Müttefiklerin zayiatı 13 binden fazlaydı. Üstelik Müttefiklerin, Rommel kuvvetlerinin yaklaşık dört katı büyüklüğünde olan tank gücü ciddi anlamda azalmıştı. 1. El Alamein Muharebesi olarak adlandırılan bu mücadelede tek sevindirici nokta, Rommel'in daha fazla ilerlemesinin şimdilik engellenmiş olmasıydı.

Amerikan yapımı M3 Grant tanklarının ana silahı olan top, üst taraftaki tarette değil; taretin biraz aşağısında, tankın sağ tarafındaydı. O yüzden de tank bir tepeye çıkarken önce üst taraftaki tareti görünüyor, ana silahı ise daha sonra, tepenin ötesini görebileceği anda etkin olarak kullanılabiliyordu. Kısacası tank, ilk fark edildiğinde neredeyse savunmasızdı. Bunu fark eden Alman 88'liklerinin mürettebatı hedeflemeyi ona göre yapıyordu. Bunun üzerine M3 Grant mürettebatında yeni bir anlayış ortaya çıktı: Hit-Sit (vuruldum-otur). Almanların tuzağına düşen tankın mürettebatı telsizden "Hit-Sit" dediğinde tepeye tırmanmakta

olan bütün M3 Grant tankları hemen duruyorlardı. Böylelikle bu model tanklarda yaşanan kayıplar büyük oranda azaldı.

Alınan yenilgi nedeniyle hayal kırıklığına uğrayan Churchill, Ağustos 1942'de Kahire'ye uçtu. Afrika'nın savunulabilmesi için ne yapılması gerektiğini kendi gözleriyle görmek istiyordu. Güney Afrika Başbakanı Jan Smits, General Alan Brooke ve Hava Mareşali Arthur Tedder ile görüşmeler yaptı. Auchinleck'ı görevden alıp yerine General Harold Alexandre'ı atadı. 8. Ordu Komutanlığı da Korgeneral William Gott'a devredildi, ancak yeni komutan, seyahat ettiği uçak vurulup düşürülünce hayatını kaybetti. Yerine görevlendirilen Korgeneral Bernard Montgomery ile Alexandre iyi bir ikili oldular ve sadece Kuzey Afrika'da değil, Sicilya ve İtalya'da da mükemmel bir uyum içinde çalıştılar. Montgomery, hemen bir saldırı gerçekleştirmek konusunda isteksizdi. Ordusu ek kuvvetlerle yeterince güçlenmeden yerinden kıpırdamayacaktı.

Beklenen bir sonraki Alman saldırısına karşı Müttefik savunma hattı güçlendirildi; çünkü ULTRA, yakaladığı bir mesajı deşifre ederek Rommel'in saldırısıyla ilgili önemli detayları ortaya çıkarmıştı.[7] Rommel'in planı; El Alamein kıyısında bulunan Güney Afrikalı ve Avustralyalı kuvvetlere karşı bir şaşırtma saldırısı gerçekleştirirken, İtalyan ve Alman zırhlarının büyük bir kısmıyla güneye yönelerek bir süpürme harekâtıyla Müttefik hattının kenarından dolaşıp Montgomery'nin kuvvetlerini çembere almaktı. İddialı ve kurnazca ama bir o kadar da tahmin edilebilir bir plandı. Montgomery, Mihver kuvvetlerinin çevirme harekâtını karşılamak için kendi kuvvetlerini Müttefik hatlarının 25 kilometre gerisinde, yüksekçe bir konumda bulunan Alam Halfa sırtlarına yerleştirdi.

7 F. W. Winterbotham, *The Ultra Secret*, Harper & Row, New York 1974, s. 81.

İtalyan faşizmi Afrika'da alınan yenilgilere rağmen İtalya'nın güçlü bir devlet olduğu imajını hâlâ devam ettirmeye çalışıyordu, ancak savaş meydanındaki İtalyanlar o kadar başarılı değildiler. Kuzey Afrika'daki 15. Panzer Tümeninde görev yapmakta olan Çavuş Karl Erichenmeir savaş hatıralarına İtalyanlarla ilgili şu notu düşmüştü:[8] *Bir keresinde Mareşal Rommel bizim birliğimizi denetlemeye gelmişti. Tabur komutanımız kendisine tank kayıpları ile ilgili bilgi verdi. Rommel kayıpların telafisi için talepte bulunduğunu bildirdi. Komutanımız, buna gerek olmadığını, sadece İtalyan tanklarını Alman mürettebatın kullanmasına izin verilmesinin yeterli olacağını söyledi. Rommel İtalyan tanklarının kendi mürettebatı olduğunu söyleyince komutanımız gülümseyerek şöyle dedi: "Efendim, tankların içinde gördüğünüz şeyler savaşçı değil, sadece yürüyen üniformalar."*

Yakıt kıtlığı yaşayan ve çok az sayıda tankı bulunan Rommel, saldırısına 30 Ağustos'u 31 Ağustos'a bağlayan gece başladı. Elinde 4 zırhlı birim vardı: Almanların 15. ve 21. Panzer tümenleri ile İtalyanların Ariete ve Littorio tümenleri. Rommel'in kuvvetleri hızlı bir ilerlemeyle Müttefik hattının güneyinde bulunan savunma tahkimatlarını arka arkaya ele geçirdi. Ardından çevirme harekâtını tamamlamak için Alam Halfa'ya doğru döndü. Montgomery'nin planı umduğu gibi gelişiyordu. Mihver kuvvetler geniş mayın tarlalarında batağa saplandılar. 7. İngiliz Zırhlı Tümeni kanattan saldırırken, sırtta konuşlanmış olan uçaksavarlar da yaptıkları nokta atışlarla Almanları baskı altına aldı. İki gün süren sonuçsuz bir çatışmadan sonra Rommel, kuvvetlerine geri çekilme emri verdi. Arkasında 400 araç ve 50 tank bırakmıştı.[9]

8 Culpepper, *a.g.e.*, s. 154.
9 Clark, *a.g.e.*, s. 132.

7. Zırhlı Tümen, İngilizlerin İkinci Dünya Savaşı sırasında ünlenen askerî birimlerinden biriydi. Bu tümenin askerleri Kuzey Afrika'da, İtalya'nın işgalinde, Normandiya Çıkarması'nda görev aldılar ve Almanya'nın içlerine kadar ilerlediler. Savaş süresince, Afrika'dayken kendilerine yakıştırılan isimle anıldılar: "Çöl Fareleri"

Yaşanan çatışma Rommel'in hızlı bir zafer kazanması için son olasılıktı. Doğal olarak muharebenin yaşandığı yer, Mihver kuvvetlerinin Kuzey Afrika seferinde gidebildikleri en uzak nokta olarak kaldı. Sonraki iki ay boyunca olası bir Müttefik saldırısına karşılık Rommel, güçlü bir savunma hattı inşa etti; geniş mayın tarlaları oluşturuldu ve arkasına zırhlı tümenler konuşlandırıldı.

Alam Halfa'da kazanılan zafer, kimsenin dikkatini çekmese de çok önemli bir dönüm noktasıydı. En azından Montgomery'ye, Churchill'in hemen saldırıya geçmesi için yaptığı baskıya karşı direnebilme fırsatı vermişti. Müttefiklerin silah ve tedarik sağlamasında önemli üstünlük oluşmuştu. Ekim 1942'de Ortadoğu hava gücünün sahip olduğu 96 filoda yaklaşık 1000 uçak vardı. İngiliz filolarının yanı sıra Amerikalı, Güney Afrikalı, Avustralyalı, Yunan, Kanadalı, Fransız, Rodezyalı ve Yugoslavyalı pilotların oluşturduğu filolar da bu gücün kapsamındaydı. Hava gücünün varlığı Müttefik kuvvetler için önemli bir avantajdı. Karşı tarafta ise İtalyan ve Alman Hava Kuvvetleri sürekli yakıt sıkıntısı çekmekteydi. Sayıları azalıyordu. Doğal olarak da hareket kabiliyetleri gün geçtikçe törpüleniyordu. Lojistik destek, Müttefiklerin Kuzey Afrika'daki en büyük avantajlarından biriydi. Mihver Devletlerin deniz bağlantılı tedarik yolları Müttefiklerin denizaltıları ve uçakları tarafından kolaylıkla kesintiye uğratılabiliyordu. 1942 Ağustos'unda Mısır'da Port Said'e indirilmiş olan donanım ve Kraliyet Hava Kuvvetleri uçaklarının yedek parçaları ihtiyaç duyulan yerlere kısa sürede ulaştırılıyordu. Bu sayede Müttefikler Kuzey Afrika'da etkin bir kara ve hava gücü oluşturabildiler. Bu durum,

Montgomery'nin en ünlü ve en kesin sonuçlu saldırılarından biri olan bir sonraki çatışmanın da kaderini belirleyecekti.

İKİNCİ EL ALAMEIN

İkinci El Alamein Muharebesi İngiliz Milletler Topluluğu'nun Almanlara karşı elde ettiği ilk büyük zaferdi. Bu savaş, Mihver kuvvetlerinin Kuzey Afrika boyunca ortadan kaldırılmasının yolunu açtı. Her ne kadar Doğu cephesindeki seferlerin gölgesinde kalmış olsa da Müttefiklerin geleceği açısından önemli bir dönüm noktasıydı. Ortadoğu'nun güvenliğini sağladı. Akdeniz'in Mihver kuvvetlerin elinden kurtarılması için Müttefiklere güç verdi.

Rommel, Alam Halfa yenilgisinden sonra Mısır'ın içlerine daha fazla ilerlemesini sağlayacak kaynaklardan yoksun olduğunun bilincindeydi. Saldırıyı bir kenara bırakarak güçlü bir savunma hattı oluşturdu. İtalyan tümenlerini güçlendirmek için Alman birliklerini ve tanklarını kullandı. Almanların bütün dikkatlerini verdikleri yer kuzeydeydi. Kıyı boyunca iletişimi kurmak niyetindeydiler. Rommel'in kullanabileceği 4 Alman ve en fazla 8 İtalyan tümeni vardı. Bölgedeki Afrika Panzer Ordusu'nun adı Alman-İtalyan Panzer Ordusu olarak değiştirildi. Bu değişiklik, Mihver Devletler arasındaki ilişkilerde savunma yönünde karar alınmasının yansımasıydı. Mihver kuvvetlerin elinde 500 tank vardı. Bunların yarısından biraz azı Almanlarındı. Destek içinse 350 uçakları bulunuyordu. Bütün Mihver kuvvetleri yakıt yetersizliği ve yedek parça sorunuyla karşı karşıyaydı.

Diğer tarafta ise Montgomery, Eylül ve Ekim ayları boyunca kuvvetlerinin giderek güçlenmesini seyretmişti. Zırhlı tümenlerinin elinde 1030 tank vardı ve bunların 300 tanesi Amerikan yapımı yeni M3 Grant'lardı. Malta ve Ortadoğu'daki üslerde yaklaşık 1500 uçak vardı. Montgomery'nin en büyük derdi Churchill'di. Churchill sürekli olarak saldırıya geçilmesi için baskı yapıyordu. Nihayetinde Montgomery, Londra'ya şöyle bir mesaj gönderdi: *Kuvvetlerimin kesin üstünlüğü ele geçirdiğine emin olmadan ve*

ordumun, planımın esasını anladığına kanaat getirmeden harekete geçmeyi reddediyorum.[10]

Yıllardır yapılan hızlı hareketli savaştan sonra İkinci El Alamein Muharebesi aşamalı bir harekâttı. Montgomery, Rommel'e Kidney tepesi çevresinde saldırmayı planladı. Burası Almanların en güçlü olduğu yerdi. Saldırısının ağırlığını gizlemek için güneyde şaşırtma saldırıları düzenleyecekti. Saldırı planı iki harekâtın toplamından oluşmaktaydı. Lightfood adını taşıyan ilk harekât ile ileri sürülecek olan piyade tümenleri mayın tarlalarında bir geçiş yolu açacak ve 10. Zırhlı Kolordu'nun tankları bu gedikten içeri girecekti. Elde edilen çıkıntının güvenliği sağlandıktan sonra da ikinci hamle olan Supercharge Harekâtı'nda büyük zırhlı kuvvetler son darbeyi indirecekti.

Saldırının yapılacağı tarih 23 Ekim'di. Tarihin garip bir cilvesi ki o gün Rommel, hastalığından dolayı cepheden ayrılmıştı. Daha da ilginci, daha sonra komutanlığını üstleneceği Atlantik duvarındaki Alman savunma mevzilerine karşı Normandiya Çıkarması'nın başladığı gün de Rommel, eşinin yaş günü nedeniyle Berlin'de olacaktı.

Lightfood Harekâtı, planlandığı gibi, 23 Ekim gecesi topçuların yoğun bir baraj ateşiyle başladı. Rommel'in yerine vekâleten orduyu yönetmekte olan Korgeneral Stumme 24 Ekim günü bir Müttefik hava akını sırasında hayatını kaybedince Rommel'in geri döndüğü 25 Ekim'e kadar Mihver kuvvetler kargaşa içinde kaldılar. Yine de sert bir direnç göstermeyi başardılar. Montgomery'nin kuvvetleri ancak ikinci günden sonra sahil yolunda ve Kidney tepesi çevresinde ilerleme kaydedebildi. Rommel, kuzeydeki tanklara düşman kuvvetlerini geri sürmeleri emrini verdi. Bu sırada İtalyanlar hatırı sayılır oranda Müttefik saldırısına maruz kaldılar.

27-28 Ekim günlerinde iki tarafın zırhlı kuvvetleri arasında yoğun çatışmalar yaşandı. Tam bu sırada Montgomery, güneyde

10 Fred Majdalany, *The Battle of El Alamein*, Lippincott, Philadelphia 1965, s. 64.

şaşırtma saldırıları yapan kuvvetlerini çekti, ardından da ağır bir zırhlı saldırısına geçerek Supercharge Harekâtı'nı başlattı. 2 Kasım'da güçlü hava akınları ile desteklenen Müttefiklerin taze zırhlı kuvvetlerinin saldırısıyla yüz yüze gelen Rommel, yenildiğini anladı. Mihver kuvvetlerin elinde savaşabilecek durumda, tam teçhizatlı sadece 35 tank kalmıştı ancak Hitler, geri çekilmelerine izin vermedi. İki gün sonra Führer de gerçekleri kabul etmek zorunda kaldı ve çekilme talebini onayladı. Bunu öğrenen Rommel kıyı yolu boyunca batıya doğru hızla çekildi. Alman kuvvetleri muharebeyi terk etmişti ama bazı İtalyan tümenleri savaşmaya devam etti. Ancak Mihver kuvvetleri için umut yoktu. Rommel geride imha edilmiş 400 tank bırakmıştı. Müttefiklerin tank kaybı ise 250 civarındaydı. Müttefik kuvvetlerin zayiatı toplamda 13 bin 500 personeldi; oysa Montgomery'nin askerleri 30 binin üzerinde Mihver askerini esir almışlardı.[11]

8. Ordu geri çekilmekte olan Rommel'i kovalamaya başladı ve 13 Kasım'da Tobruk geri alındı. Mihver kuvvetler 20 Kasım'da Bingazi'de ve 23 Kasım ile 13 Aralık arasında El Agheila'da savunma saldırıları yaptılar. Ancak karşılaştıkları baskı acımasızdı. 23 Ocak'ta Trablus işgal edildi. Bunun üzerine Rommel, Müttefik kuvvetlerle, Mareth hattına doğru bir yarışa girdi. Burası Tunus'ta bulunan son savunma mevzisiydi. Buraya ulaşan Mihver kuvvetler sonunda durdular ve döndüler.

Müttefiklerin El Alamein'deki başarısı tam ve kesin bir zaferdi, öyle ki İngiltere'deki kilise çanları Mayıs 1940'tan sonra ilk defa bir kutlama için çalınıyordu. Churchill durumu şöyle değerlendirdi: *Bu son değil, bu sonun başlangıcı bile değil, olsa olsa başlangıcın sonudur.*[12]

Elde edilen bu zaferin nedenlerine bakıldığında iki taraf arasında ciddi farklar olduğu görülecektir. Öncelikle Müttefik kuvvetlerin istihbaratı, lojistik sistemleri ve donanımları Mihver kuvvetlere

11 F. William George, *Northwest Africa: Seizing the Initiative In the West*, Department of the Army, Washington 1957, s. 120.

12 Buchanan, *a.g.e.*, s. 112.

göre çok daha iyiydi. Bu sayede Müttefikler savaşı yönlendirme inisiyatifini ele aldılar. İkinci farksa, Berlin ve Londra'nın Kuzey Afrika'da savaşan komutanlarına gösterdikleri tutumdur. Churchill, Montgomery'nin "hazır olmadan saldırmam" sözleri üzerine baskılarını azaltmıştı, ancak Rommel geri çekilmek istediğinde Hitler'in iki gün beklemesi tecrübe sahibi askerlerde ciddi anlamda kayıplara neden olmuştu. Bir önemli faktör de savaşan askerlerin giriştikleri mücadeleye duydukları inançtı. İngilizler Süveyş Kanalı'nı ve Mısır'ı korumak için son nokta harbi yaptıklarını bildiklerinden daha dirençli savaşmışlardı. Rommel'in Alman askerleri de aynı direnci göstermişti gerçi ama daha kalabalık olan İtalyanlarda -El Alamein'deki Mihver birliklerinin yüzde 60'ını İtalyanlar oluşturuyordu- benzer bir inancın olduğunu söylemek çok güçtü.

Mareşal Ugo Cavallero (1880-1943) 1911-1912 İtalya-Osmanlı savaşında bulunduğundan bölgenin yabancısı değildi. Kuzey Afrika'daki Mihver seferleri sırasında Rommel'in üstüydü ve Alman müttefiklerinin yönetilmesinin ne derece zor olduğunu görmüştü. Rommel'in Mısır'ı işgaline karşı çıktı ve Alamein'den sonra Libya'yı kaybedince görevden alındı. Hitler, Cavallero'dan Müttefiklerle savaşmaya kararlı olan İtalyan kuvvetlerini yönetmesi istedi. Cavallero bu isteği reddetti ve Eylül 1943'te intihar etti.

Bu bağlamda şunu söylemek yanlış olmayacaktır: Savaşı Montgomery kazanmamış, Rommel kaybetmiştir. Zaferin sonuçlarına bakıldığında ise şunu söylemek mümkündür: El Alamein seferi, yerel ölçekte bakıldığında Kuzey Afrika muharebelerinde bir dönüm noktasıdır, ancak geniş ölçekte bakıldığında El Alamein; Stalingrad ve Midway'le birlikte Müttefiklerin inisiyatifi ele geçirmelerini sağlayan muharebelerden biridir. Bir başka deyişle

Levent Şahverdi Arşivi

Mihver kuvvetler, 1942 yılında yaşanan bu üç muharebe sonucunda aslında harbi kaybetmişlerdi, fakat bunu anlamaları için üç yıl daha geçmesi gerekecekti.

TORCH HAREKÂTI

1941 yılında Pearl Harbor'da uğradığı Japon saldırısı sonrasında ABD, dünya savaşının bir parçası olmuştu. Amerika'nın mücadelesi Pasifik'le sınırlı kalmadı. Gerek Avrupa'da gerekse Afrika'da müttefikleri ile birlikte mücadele etti. Bu cephelerdeki ilk tecrübesini de kızgın çöl kumlarında kazandı.

1942 yılının yazında İngiliz ve Amerikalı komutanlar bir araya gelerek Fransa'da ikinci bir cephe açılıp açılmaması üzerine tartıştılar. Saldırı çok riskli bulunduğu için iptal edildi. Gemiler yeterli değildi ve Amerikan kuvvetleri henüz kendini ispat etmemişti. Kıta Avrupası'nın Batı sahilleri yerine Fransız Kuzey Afrikası'na birleşik bir saldırı yapılması için anlaşmaya varıldı. Amaç, Amerikan kuvvetlerine savaş tecrübesi kazandırmak ve daha doğuda bulunan İngilizlere, Libya'daki Mihver Devletleri temizlemeleri için yardım etmekti. Gerçekleştirilecek Torch (Meşâle) Harekâtı, ağırlıklı olarak Amerikan kuvvetlerine dayanacaktı. Amerikan gücünün komutanlığına Korgeneral Eisenhower getirildi.

Harekât planına göre kuvvetler, Kuzey Afrika'nın batısındaki Fransız Fası'na ve Cezayir'e çıkarma yapacaklardı. En büyük sorun, Fransız garnizonlarının çıkarmaya karşılık verip vermeyeceğinin bilinmemesiydi. Ümit edilen, direniş göstermemeleriydi. Eisenhower bunu garantiye almak için Tümgeneral Mark Clark'ı gizlice Cezayir'e gönderdi. Clark Fransız kuvvetlerinin bölge komutanı ile iletişime geçti. Verilen garanti hiç direniş gösterilmeyeceği anlamına gelmiyordu.

Görev gücü iki büyük formasyon olarak örgütlendi: Batı formasyonu Fas'a ve doğu formasyonu da Cezayir'e çıkarma yapacaktı. Fas'a çıkacak askerlerin ve donanımın başında Tümgeneral George S. Patton bulunuyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın sonraki safhalarında liderliği, stratejileri, sözleri ve politikacılara karşı

Levent Şahverdi Arşivi

tavırlarıyla adından çokça söz ettirecek olan Patton nasıl bir komutan olduğunu ilk kez Kuzey Afrika'da gösterecekti. 650 gemilik "armada", Müttefik kuvvetlerini merkezi ve doğu sektörlerindeki limanlarından aldı.[13] Patton'ın kuvvetleri Atlantik'i doğrudan geçerek harekât bölgesine geldiler. Müttefiklerin toplam gücü 65 bin personeldi. Bu sayı bile ne yapacağı tahmin edilemeyen Fransız garnizonlarının ancak yarısı kadardı, fakat biri doğu, diğeri batı çıkarmaları için ayrılmış iki kalabalık hava gücü ve donanma tarafından desteklenmekteydiler.

8 Kasım'da gerçekleştirilen çıkarmalar tam bir sürpriz etkisi yarattı. Harekât bir karşı-istihbarat başarısı ile başlamıştı; kuvvetleri getiren filo Malta'ya gitmekte olan bir konvoy olarak gizlenmeyi başarmıştı. Fas'ta çok güçlü bir direnişle karşılaşıldı. Aynı direniş Cezayir'de Oran (Vahran) çıkarmasında da görüldü. Cezayir (Algiers) kentinde ise durum birden karıştı: Yaklaşık 400 Fransız direnişçisi çıkarmanın yapıldığı gün bir darbe gerçekleştirdi. Birliklerin bazılarını hareketsiz kılan bu gelişme sonrası hükümet binaları işgal edildi. Vichy kuvvetleri karşı koyarak Müttefik çıkarmasına direndiler. Tamamen şans eseri olarak Cezayir'de bulunan tüm Vichy Fransası kuvvetlerinin başkomutanı Amiral François Darlan ateşkese razı oldu. Ancak Vichy Hükümeti, aldığı kararı desteklemeyince Darlan ateşkes istemini geri çekmek zorunda kaldı. Ancak Amerikalılar tarafından tutuklanınca 10 Kasım günü Oran'da ateşkes ilan edilmesini emretti ve bir sonraki gün de çatışmaların durdurulması için Fas'a emir gönderdi.

Mihver Devletler, Meşale Harekâtı'na hemen tepki gösterdiler. Hitler, Vichy Hükümeti denetimindeki Fransa topraklarının derhal işgal edilmesini emretti. İtalyan kuvvetleri de Korsika adasını istila etti. Ayrıca Vichy Hükümeti kalabalık Mihver kuvvetlerinin Fransa'nın henüz işgale uğramamış Tunus topraklarına taşınmasını kabul etmeye mecbur edildi. Amiral Darlan, taraf değiştirdiği çok belli olarak, Fransız Donanması'nı Müttefiklere katılmak

13 Samuel E. Morison, *Operations in North African Waters*, Little Brown, Boston 1947, s. 58-59.

için ikna etmeye çalıştı. Donanma bunu reddetti ve 27 Kasım'da Toulan'da kendini batırdı. Darlan'ın 24 Aralık'ta suikast sonucu öldürülmesinin ardından yerine yine Müttefik Devletler yanlısı General Giraud getirildi.

Çıkarmalar yapılırken, Libya'da ilerlemekte olan Montgomery'nin 8. Ordusu ile bağlantı kurmak üzere yolların temizlenmesi düşünülmüştü. Ancak Tunus için verilen yarışta Almanlar ve İtalyanlar daha hızlı davrandılar. Kasım ayının sonunda 17 bin Mihver askeri ve önemli sayıda savaş uçağı konuşlandırılmış vaziyetteydi. Güneyde ise Rommel, savunma mevzii olan Mareth Hattı'na ulaşmıştı. Neredeyse bütün Tunus Mihver kuvvetlerinin elindeydi. İngiliz ve Amerikan kuvvetlerinden oluşan 1. Ordu Tunis'e ulaşmaya çalıştı. Hedeflerine yirmi kilometreye kadar yaklaşmışlardı ki Almanların yeni oluşturduğu, General von Arnim komutasındaki 5. Panzer Ordusu ilerlemelerini durdurmayı başardı.[14] 1. Ordu adeta "karaya oturmuştu!" Almanların yanı sıra olumsuz hava koşulları ve derin çamur da 1. Ordu'nun hareket kabiliyetini azaltmıştı.

Almanlar 1943 yılının Ocak ayı boyunca gerçekleştirdikleri bir dizi küçük harekâtla İngiliz ve Fransız kuvvetlerini geri çekilmeye zorlayarak Dorsale Dağları'nda bir savunma hattı kurup durumu dengelediler. Şubat başlarında Rommel'in güçleri Tunus'a gelip mükemmel bir garnizon oluşturdular. Kuzey Afrika'daki Mihver varlığını sona erdirmek için başlatılan harekât, bunu başarmak şöyle dursun, Almanları son bir direnişe kışkırtarak örgütlenmelerini sağlamıştı.

AFRİKA MACERASININ SONU

İkinci El Alamein Savaşı'nın ve Meşale Harekâtı kapsamında gerçekleştirilen çıkarmaların başarılı olması Müttefikleri Kuzey Afrika'daki düşman varlığının haftalar içerisinde ortadan kaldırılacağı

14 Alan Moorehead, *The March to Tunis: The African War 1940-43*, Harper & Row, New York 1967, s. 87.

yönünde umutlandırmıştı. Ancak Rommel, 1943 yılının Ocak ayı sonunda, hırpalanmış Afrikakorps birliklerini Tunus'un güneyine getirmeyi başardı. Kuzeyde ise 5. Panzer Ordusu ile İtalyan 1. Ordusu'ndan artakalanlar; donanım, yakıt ve cephane "kıtlığına" rağmen yeni bir Mihver cephe hattı kurmayı başardılar.

Buna karşı Müttefikler de "Satin Harekâtı" planlarını hazırladılar: Amerikan 1. Zırhlı Tümeni, Sfax limanına doğru ileri sürülerek, kuzeydeki General von Arnim ile güneydeki Rommel'in kuvvetlerini birbirinden ayıracak, aralarındaki bağlantıyı koparacaktı. Ancak tedarikte yaşanan yetersizlikler nedeniyle Satin Harekâtı iptal edildi. Buna karşılık von Arnim ve Rommel inisiyatifi ele aldılar. Tunus merkezindeki Dorsale dağlarının doğusundan Amerikan 2. Kolordusu'na saldırdılar. 14 Şubat'ta Amerikan gücü, Kasserina Geçidi'ne kadar geri çekilmişti. 20 Şubat günü Mareth Hattı'nın güneyindeki kuvvetlerin bazılarını da kullanan Rommel, geri çekilmekte olan Amerikalılara ağır bir darbe indirdi. Amerikan tanklarının bir kısmı yakıtları bittiği için sabit top gibi savaşmak zorunda kalmışlardı. Alman kuvvetleri geçidin ötesine kadar ilerlemeyi başardı. Ancak 22 Şubat günü İngiliz ve Amerikan kuvvetlerinin karşı saldırıları ile durduruldular.

Rommel dağlara geri döndü. Montgomery'nin 8. Ordusu'nun bir saldırı yapacağını tahmin ettiğinden güneye doğru hareket etti. Amerikan askerlerinin ilk savaşlarını tecrübe sahibi Mihver birliklerine karşı vermeleri, bir başka tabirle, ateşle vaftiz edilmeleri, bayağı sert olmuştu. İngiliz, Amerikan ve Fransız kuvvetleri arasındaki ilişkiler gerginleşti. Kuzey Afrika'nın hava şartlarında, çamura dönüşmüş uzun yollarında tedarik malzemelerinin dağıtımı çok zordu. Buna bir çare bulunması şarttı.

Mart-Nisan aylarında Amerikan 2. Kolordusu'na komuta etmiş olan Korgeneral Patton bir istek yazısında, içinde bulundukları durumu kendine has bir şekilde özetlemişti: "Askerlerim aç kaldıklarında kemerlerini ve tüfek kayışlarını yiyebilirler ama tanklarım yakıtsız kalamaz." Daha

sonra, bir toplantı sırasında bir İngiliz generalinin: "Peki tanklarınızın paletlerinin yağlanmaya ihtiyacı yok muydu?" şeklindeki alaycı sorusuna Patton, gene kendine özgü bir cevap verecektir: "O iş için Almanların bağırsaklarını kullandım."

Eisenhower, Müttefik kuvvetler arasındaki düzeni tekrar tesis etmesi ve Mihver kuvvetlerin oluşturduğu cebi ortadan kaldırması için General Alexander'ı göreve getirdi. Her şey Montgomery'nin Mareth Hattı'nı kırmasına bağlıydı ama Rommel kendi saldırısına başlamıştı. 6 Mart günü üç Panzer tümeni ileri harekâta başladı. Ancak Alman mesajlarının şifrelerinin kırılması sayesinde durumdan haberdar olan Montgomery, Almanlara bir tuzak hazırladı. Rommel'in tankları bir tanksavar duvarına çarparak geri dönmek zorunda kaldı. Rommel 9 Mart günü Hitler'i görmeye gitti, daha fazla desteğe ihtiyacı olduğunu söyledi. Ancak destek vermek yerine kendisine "hastalığından dolayı" görevinden ayrılması emredildi, komutayı von Arnim aldı.

20-21 Mart'ta Montgomery, 8. Ordu'nun ekseriyeti ile Mareth Hattı'na karşı saldırıya geçti. Bu sırada Yeni Zelanda Tümeni, geniş bir kanat çevirme harekâtı gerçekleştirip Mihver kuvvetlerin arkasındaki El Hamma'nın ele geçirilmesi için gönderildi. Cephe saldırısının ilerleyişi kötü hava koşulları nedeniyle yavaşladı ve bir kısım zırhlı birim, kanat çevirme harekâtına gönderildi. Kuzeyde ise Alexander düşünceliydi. Almanların işinin bitirilmesi şarttı. Geri çekilme yollarının kesilmesi için Amerikan 2. Kolordusu'nu görevlendirdi. Endişeliydi, çünkü kolordu kısa zaman önce ağır bir darbe almıştı ve yeni komuta değişikliği yaşamıştı. Ancak komutanları General Patton'dı. Patton kısa zamanda orduyu toparlamış ve moralleri yükseltmişti. Katı kuralları ile oluşturduğu disiplinin savaş meydanına yansıması başta askerler olmak üzere herkesi sevindirmişti. Kendisine verilen üç günlük hedeflere sadece on dört saatte erişmişti. Patton, İngilizlerin hava desteğinden

Levent Şahverdi Arşivi

yakınınca, bir gün üç İngiliz subayından oluşan bir heyet, kendisini bilgilendirmek için karargâhına geldi. Toplantının tam ortasında Alman uçakları bölgeye saldırdı. Patton İngiliz subaylara sadece baktı. Bundan sonra hava desteğinin artacağını taahhüt eden İngilizler gittikten sonra Patton arkadaşı ve yardımcısı Omar Bradley'e dönerek: "Eğer o Alman uçaklarını kullanan şerefsizleri bulabilseydim her birine madalya takardım." dedi. Ancak hava desteğindeki yetersizlik devam etti.

Mart sonlarına doğru Alman kuvvetleri Mareth Hattı'nı terk edip kuzeye doğru hareket ettiler. 8. Ordu Almanları takibe aldı. Sonunda, kuzeydeki Alman ve İtalyan birlikleri birleşmişti. 7 Nisan'da da İngiliz 8. Ordusu, kuzeybatıdan gelen Amerikan güçleri ile bir araya geldi.

Alman komutan von Arnim ve İtalyan komutan Messe, ülkenin kuzeydoğu köşesindeki Bizerta ve Tunis çevresinde son bir direniş örgütlediler. Durumlarının umutsuz olduğunun bilincindeydiler. 8 Nisan'da Salzburg'da bir araya gelen Hitler ve Mussolini, ordularına ortak bir emir gönderdiler: "Bedeli ne olursa olsun direnin!"[15] Sağlanan tedarikler, ihtiyaç duyulanın çok altına inmişti. Nisan ayının üç haftasında Müttefik hava gücü 432 Mihver uçağını düşürdü ve buna karşılık sadece 35 uçak kaybetti.[16] Önemli nokta, düşürülen uçakların yarısının Alman Hava Nakliye Filosu'nun uçakları olmasıydı. Mihver kuvvetlerinin 150 tankının karşısında 1500 Müttefik tankı halen duruyordu. Mayıs başında: Amerikan 2. Kolordusu Bizerta limanının kuzeyinde, General Kenneth Anderson'ın İngiliz 1. Ordusu Tunis'in karşısındaydı. İngiliz 8. Ordusu da Müttefik kuvvetlerin oluşturduğu ilmiğin ucunu denetim altında tutuyordu.

6 Mayıs'ta genel taarruz başlatıldı. Uçak ve topçu bombardımanı Mihver mevzilerini ağır bir şekilde dövdü. Zaten gerekli tedarikten yoksun kalmış olan Mihver direnişi çöktü. Bizerta ve

15 Robert Cecil, *Hitler's War Machine*, Salamander, London 1996, s. 178.
16 Clark, *a.g.e.*, s. 133.

Tunis, 7 Mayıs'ta düştü. 8 Mayıs günü Amerikan 2. Kolordusu'nun M3 Grant tankları Bizerta sokaklarında devriye geziyordu. Alman kuvvetleri komutanı General von Arnim, Tunus'un en uç noktası olan Bon Burnu'na kadar çekildi. Dayanacak gücü kalmayınca da 12 Mayıs günü teslim oldu. Kendisini ele geçiren Hint birlikleri komutanına Eisenhower ile görüşmek istediğini söyledi. Ancak Eisenhower bu isteği reddetti, zaten savaşın sonundaki teslim oluşlarından önce hiçbir Mihver komutanıyla bizzat görüşmeyecekti. İtalyan komutan Messe, 12 Mayıs günü mareşalliğe terfi ettirilmişti, 13 Mayıs günü İtalyan 1. Ordusu'ndan artakalan perişan haldeki askerlerinin başında Messe de teslim oldu. 240 bin civarında Mihver askeri savaş esiri olmuştu.[17] Bu sayı Stalingrad'daki sayıya neredeyse denkti.

14 Mayıs'ta, Tunus'ta esir edilmiş bir Alman askeri ile yaralı bir İngiliz askeri hem sigaralarını hem de günbatımını paylaşıyorlardı. Kuzey Afrika'daki savaş bitmişti ama Avrupa'daki devam ediyordu, Pasifik'teki ise hiç bitecekmiş gibi görünmüyordu.

17 George, *a.g.e.*, s. 202.

Levent Şahverdi Arşivi

AKDENİZ'DE DENİZ SAVAŞI (HAZİRAN 1940 -MART 1941)

Savaş 1940 Haziran'ında Akdeniz'e sıçradığında İtalyan donanması (Marina İtaliana) ile Kraliyet Donanması arasındaki güçler dengesi, İtalya'nın lehineydi. Her iki devletin de kendi planları vardı. İtalya, Süveyş Kanalı'na yönelik bir saldırıda hareket noktası olarak kullanacağı Kuzey Afrika topraklarına gereken malzemeleri ve askeri takviyeleri nakletmek için Akdeniz'i kontrol etmek zorundaydı. Kraliyet Donanması'nın ise iki amacı vardı. İlki İtalyan tedarik hatlarını kesintiye uğratmaktı. İkincisi ve çok daha zor olanı, batıdaki Cebelitarık Boğazı'ndan başlayarak Malta ve Kıbrıs üzerinden doğuya, İskenderiye'deki deniz üssüne ve Süveyş Kanalı'na uzanan kendi bağlantı hatlarını açık tutmasıydı.

İngilizler güçlerini, 9 Temmuz 1940'da HMS Warspite gemisiyle İtalyan savaş gemisi Giulio Cesare'yi hasara uğratarak gösterdiler. Mussolini'nin ne kadar kararlı ve yarattığı tehdidin ne kadar büyük olduğu 13 Eylül'de anlaşıldı: İtalyan ordusu Mısır'ı işgal etti ama sınırı geçer geçmez durdu.

MERS-EL-KEBİR

1940 Haziran'ındaki Fransız yenilgisi, İngilizleri sadece bir müttefikten mahrum bırakmadı. Almanlar Fransa'nın üçte ikisine yerleşti ve güneyde ise faşist Vichy Hükümeti'nin kurulmasını sağladı. Böylelikle bir müttefikin toprakları, düşman toprağına dönüşmüştü. Bununla birlikte Fransız filosunun kaderi, bu filonun Alman veya İtalyan kontrolü

Levent Şahverdi Arşivi

altına girmesini istemeyen İngilizler için bir kaygı kaynağı haline geldi. Fransızların Almanlar ile imzaladığı ateşkes şartlarına göre Fransız donanması, teslim olacak ve gözetim altında tutulacaktı. Bu sırada bazı Fransız gemileri İngiliz karasularında ya da limanlarında bulunmaktaydı. İngilizler, Vichy Hükümeti'nin gemileri, Mihver kuvvetlere devretmesi ihtimalini engellemeye çalıştılar. 3 Temmuz 1940'da İngiliz limanlarındaki tüm Fransız gemilerine el konuldu. Kraliyet Donanması, Amiral James Somerville'in komutası altında, "H Kuvveti" adıyla bir görev gücü oluşturdu. Somerville Fransızlarla pazarlık yapmak üzere Mers-el-Kebir'deki Fransız deniz üssüne gönderildi. Fransız donanma kuvvetlerinin imhası, devri veya görevden çekilmesi için talepte bulundu. İngiliz istekleri reddedildiğinde Somerville ateş açtı; Bretagne savaş gemisini yok etti ve bir dizi başka gemiyi hasar uğrattı. Vichy Hükümeti, İngiltere ile diplomatik ilişkilerini kesti, misilleme olarak da Cebelitarık'a kısa ve etkisiz bir saldırı yaptı. İngiltere bunu sorun etmedi çünkü Fransız filosunun yarattığı tehdit, etkin bir şekilde ortadan kaldırılmıştı.

Savaş sırasında donanmaların su üstü unsurlarının işlevselliği, denizaltı ve uçakların kullanımıyla tehlikeye girmişti. Bu iki unsur da hem savaş hem de ticaret filolarının korkulu rüyası haline geldiler. Akdeniz'deki geleneksel ağır savaş filosu, etkin hava gücü ile korunmadığı sürece bir tehdit unsuru olmaktan çıkıp aksine kalıcı bir tehlikeye maruz kalma olasılığı ile yüzleşmek zorunda kaldı. Londra bu konuda dersine iyi çalıştığını ispat etti. İngiliz filosu Kasım 1940 ve Mart 1941'de gerçekleştirdiği iki harekât ile İtalyan su üstü filosunu etkisiz hale getirmeyi başardı.

Kod adı Judgement olan ilk harekât, İtalyan yarımadasının güney sahilindeki Taranto'daki İtalyan ana deniz üssüne yönelik deniz uçakları tarafından gerçekleştirilen saldırıydı. Saldırının mimarı, uçak gemisi HMS Illustrious ile Eylül 1940'da İskenderiye'ye

intikal etmiş olan Akdeniz filosu uçak gemileri komutanı Amiral Lumley Lyster'dan başkası değildi. 1938'de Akdeniz'de kaptan iken böyle bir saldırı için bir acil durum planı hazırlamıştı ve Filo Komutanı Amiral Andrew Cunningham, yeniden gündeme gelen plana "coşkuyla" olumlu karşılık verdi. Harekâtın aslında Trafalgar Deniz Muharebesi'nin 135. yıldönümü olan 21 Ekim'de yapılması planlanmıştı. Ancak uçak gemisinde yaşanan bir yangın nedeniyle ertelendi. Bu sırada sahneye gene Mussolini çıktı. 28 Ekim'de Arnavutluk üzerinden Yunanistan'a girdi. Bu işgal hareketi İngiliz saldırısının hemen gerçekleştirilmesini zorunlu hale getirdi. Harekât için gün belirlendi: 11 Kasım. HMS Eagle'ın hasarlı olması nedeniyle İngilizlerin elinde uygun durumda tek uçak gemisi mevcuttu: HMS Illustrious.

Saldırı Fairey Swordfish torpido uçakları tarafından gerçekleştirilecekti. Bunlar Birinci Dünya Savaşı'nın uçaklarına benziyorlardı; iki kanatlıydılar ve kokpitleri açıktı. Hava savunmasının olmadığı durumlarda son derece etkiliydiler. Hava akını iki dalga halinde örgütlenmişti. İlk dalgada on iki, ikinci dalgada ise dokuz uçak bulunmaktaydı. Her iki dalganın da ilk uçakları attıkları fişeklerle bölgeyi aydınlatıp işaretlediler. İstihbarat aldıkları için mania balonları ve koruyucu ağlar hakkında bilgi sahibiydiler. Her ikisini de atlatmayı başardılar. Ardından liman tesislerine saldırıya geçtiler. Yirmi bir uçak, üç İtalyan zırhlısını ciddi hasara uğrattı, bunun karşılığında iki uçak kaybedildi. Saldırı sonrası İtalyan donanması, tüm birimlerinin batı kıyılarında daha güvenli ve daha uzaktaki limanlara çekilmesini emretti. İtalyanların yeni büyük savaş gemisi Vittorio Veneto yaralanmamıştı ancak dört ay sonra Mart 1941'de İtalyan donanmasına karşı gerçekleştirilen diğer bir harekâtta hasar görecekti.

20 Kasım 1940'ta Hitler Akdeniz'de Mussolini'ye Alman hava desteği sağlamaya başladı. Alman hava kuvvetlerinin 1941'de Akdeniz havzasına konuşlanmaya başlaması Müttefiklerin gemi kaybının artmasına neden oldu.

Mücadelenin ikinci perdesi olan Matapan Burnu Muharebesi, Yunanistan'daki savaşın doğrudan bir sonucuydu. Almanlar, İtalyan kuvvetlerini İngilizlerin tedarik ve takviye hatlarını kesintiye uğratmak için baskı altına almıştı. Bunun üzerine İtalyan Donanma Komutanlığı, Yunanistan'a gitmekte olan koruma altındaki bir İngiliz konvoyunu sürpriz bir şekilde imha etmek için plan yaptı. Harekâtın merkezinde, savaş gemisi Vittorio Veneto vardı. Ancak sürprizle karşılaşanlar İngilizler değil, İtalyanlar oldu. Kraliyet Donanması, İtalyanların kullandığı kodları kırmıştı ve İtalyan hareketlerini önceden haber almıştı. Konvoy beklemeye alındı. Onun yerine uçak gemisi ve savaş gemilerinden oluşan bir görev gücü harekete geçirildi. İtalyanlara tuzak kurulmuştu. Yaşanan muharebe sırasında hava gücünün deniz çatışmalarındaki önemi ciddi bir şekilde ortaya çıktı.

27-28 Mart 1941'de Yunanistan'daki Scaramanga'dan havalanan bir Sunderland Mk1 deniz uçağı (flying boat) devriye uçuşu sırasında İtalyan filosunu tespit ederek Matapan Burnu Muharebesi'nde İngilizlere avantaj sağladı. İtalyan Zırhlısı Vittorio Veneto, Fairey Albacore torpido uçaklarının saldırısı sonucu vuruldu, ancak güvenli bölgeye çekilmeyi başardı. İtalyan Donanması'nın gemiler ve uçaklarla takip edilmesi ise beklenenden daha az etkili oldu. Her şeye rağmen Pola kruvazörü ve birkaç küçük İtalyan gemisi batırıldı ama en önemlisi İngiliz konvoyunu engellemeye çalışan harekât başarısızlığa uğratılmıştı. 30 Mart 1941'de Kraliyet Donanması'nın Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Sir Andrew Cunningham'ın filosu, Matapan Burnu Muharebesi'nden sonra zarar görmeden İskenderiye'ye geri döndü.

İtalyan donanması bir daha İngiliz donanması ile kafa kafaya muharebeyi girmekten kaçındı. Kraliyet Donanması'na karşı mücadeleyi uçaklar ve denizaltılar ile devam ettirdi. Akdeniz'de İtalyanlarla İngilizler arasında yaşanan deniz muharebelerinden ders çıkartan Japonlar oldu. Gerek Taranto saldırısı gerekse Matapan Burnu Muharebesi'nden elde ettikleri verilerle Pearl Harbour saldırısını planladılar.

MERCURY HAREKÂTI: GİRİT'İN İSTİLASI

Yugoslavya ele geçirilmişti. Yunan anakarasındaki İngiliz Kuvvetleri de bölgeden kovulmuştu. Ancak Hitler'in gözünde sefer henüz tamamlanmamıştı. Girit adasının alınması gerekiyordu. Adadaki İngiliz varlığı iki açıdan önemliydi. Birincisi Romanya'daki petrol tesisleri için olası İngiliz hava saldırıları tehdidi söz konusuydu. İkincisi ise Almanların güney kanadının yakınlarında İngilizlerin varlığı hoş karşılanabilecek bir durum değildi. Girit'in işgal edilmesi için hemen planlamalara başlandı. Ada'nın hızlı bir şekilde ele geçirilmesi için Almanların seçkin paraşütçü gücü olan XI. Fliegerkorps'un kullanılmasına karar verildi. Paraşütçüler, Alman Hava Kuvvetleri'nin yoğun ve yakın desteği altında adaya ineceklerdi. Mercury Harekâtı olarak adlandırılan Girit'in işgali ile ilgili sefer, İngilizlerin güney Yunanistan'dan ayrılmasından sadece 3 hafta sonra başlayacaktı.

Girit'in savunmasından mesul olan kuvvet; İngiliz, Avustralyalı, Yeni Zelandalı ve Yunanlılardan oluşan yaklaşık 35 bin kişilik karma bir kuvvetti ve saldırıya geçecek olan Almanlardan çok daha kalabalıktılar. Başlarında, korkusuzluğu ile ünlü, Yeni Zelandalı komutan General Bernard Freyberg vardı. Savunma kuvveti sayıca üstündü belki ama topçuları yetersizdi, tank sayısı azdı ve iletişim donanımlarında ciddi eksikler vardı. Müttefik kuvvetlerinin elindeki tek avantaj, Alman haberleşme şifrelerinin kırılması sonucu elde edilen istihbarat bilgileriydi. Freyberg, Alman saldırısının kesin tarihinin bildirilmesi ile ilgili gizli istihbaratın doğrudan kendisine iletildiği ilk kara ordusu komutanıydı. Kuvvetlerini,

adanın kuzeyindeki anahtar konumdaki Maleme, Rethymnon ve Heraklion (Kandiye) havaalanlarına konuşlandırdı.

Alman istila gücünün komutanı General Kurt Student, modern paraşüt birliklerinin kurucusuydu. 1920'lerde planörlerin savaş alanlarında kullanılması üzerine çalışmalar yapmıştı. Elde ettiği tecrübeyi, 1938 yılında Almanya'nın ilk hava indirme birimi olan 7. Hava Tümeni'ni kurarken kullandı. Adamları, 1940 yılında Norveç'in ve Belçika'nın işgalinde anahtar rol üstlenmişlerdi. Şimdi hedeflerinde Girit vardı. 20 Mayıs 1941 günü Freyberg'in askerleri Student'in paraşütçülerinin süzülerek üstlerine inmelerini izliyorlardı. Mercury Harekâtı başlamıştı.

İlk dalga olarak Junkers Ju52 nakliye uçakları ile taşınan 3 bin paraşütçü hedef bölgeleri olan Maleme, Rethymnon, Hanya ve Heraklion'a indirildi. Bazıları yere inmeden ya öldürüldü ya da yaralandı.[1] Sağ salim inmeyi başaranlar ise ayakları yere değdiği andan itibaren karşılaştıkları şiddetli direniş nedeniyle ağır kayıplar verdiler. Dengeyi sağlayan Albay Bernard Ramcke oldu. Komutası altındaki paraşütçü taburu, Maleme havaalanının ele geçirilmesini sağladı. Nakliye uçaklarının güvenli inişi sağlanınca Almanlar General Julius Ringel'in 5. Dağ Tümeni ile takviye edildiler. Hemen ardından da adaya yayılmaya başladılar. Hitler, hava indirme sırasında paraşütçülerin ağır zayiat yaşaması üzerine adanın geri kalanının işgali için Julius Ringel'i görevlendirdi.

Adada yaşanan muharebe birkaç gün dengede kaldı. 21–22 Mayıs'ta takviyeleri getirmekte olan bir Alman konvoyu Kraliyet Donanması tarafından saldırıya uğradı. 5 bin personel kaybedildi. Alman Hava Kuvvetleri gökyüzünde üstünlüğü ele geçirdikten sonra Kraliyet Donanması'nın üç kruvazörünü ve altı destroyerini batırıp on yedi tane deniz unsurunu da hasarı uğrattılar. Harekâtın başında 9 bin 500 olan Alman işgal gücündeki asker sayısı, 23 Mayıs'a gelindiğinde 17 bin 500'e ulaşmıştı. Freyberg'in kuvvetleri Girit'in güneyine doğru çekilmek zorunda kaldılar. Geride sadece

1 Alan Clark, *The Fall of Crete*, Morrow, New York 1962, s. 34.

Rethymnon ve Heraklion'da tutulan küçük cepler kalmıştı. Onlara da Giritli gerillalar yardım ediyorlardı. Fakat gerillaların bu hareketleri sivil halka karşı misillemeleri de beraberinde getirdi. 26 Mayıs günü Freyberg genel karargâha geçmiş olduğu mesajda artık adayı elinde tutamayacağını resmen bildirdi.[2] Sonraki beş gün Kraliyet Donanması, Müttefik askerlerinin büyük bir kısmını tahliye etti. En son gemi 31 Mayıs'ın erken saatlerinde tıka basa dolu olarak adayı arkasında bıraktı.

İngiliz ana kuvveti adayı terk ederken geride 5 bin asker bırakılmıştı. Bunların; büyük bir kısmı Almanlar tarafından esir edildi, bir kısmı Giritli partizanlar ile birlikte dağlara kaçtı, bir kısmı ise buldukları küçük gemilerin yardımıyla Mısır'a ulaşmayı başardılar. Tahliye sırasında Mısır'daki İskenderiye limanı ile Girit'in güneyi arasında gidip gelen gemiler düzenli olarak Luftwaffe'nin bombardımanına maruz kaldılar. 2 bini Kraliyet Donanması mürettebatı olmak üzere 3 bin 700 personel kaybedildi. Alman kuvvetleri, Girit'in ele geçirilmesi sırasında ağır bir bedel ödediler. Alman karargâhı, yaklaşık 3 bin 400 askerini kaybetti ki bunların yarısı Kurt Student komutasındaki XI. Fliegerkorps bünyesindeki hava indirme askerleriydi. Toplam zayiat ise yaklaşık 7 bin personeldi. Bu sayı Balkan seferinde bütün Nisan ayı boyunca uğranılan kayıplardan daha fazlaydı. Almanlar, Mercury Harekâtı sırasında 200 tane de nakliye uçağını yitirdiler. Girit'in işgalinde savaş dışı kalan insan ve malzeme, yakın zamanda gerçekleştirilecek olan Sovyetler Birliği işgalinde yeri doldurulamayacak bir kaynak kaybıydı.

Freyberg, Girit'ten sonra bir daha asla aynı konumda komutanlık yapamadı. Sadece İtalya'daki Yeni Zelanda birliklerini yönetti daha sonra da Yeni Zelanda askeri valisi olarak görev yaptı. Kurt Student ise Hitler'in güvenini bir daha asla kazanamadı. Girit'ten sonra Alman hava indirme birlikleri bir daha asla aynı ölçüde büyük bir istila harekâtının parçası olmadılar. Genellikle,

2 Buckley, *a.g.e.*, s. 149.

Levent Şahverdi Arşivi

paraşütleri olmadan uçak yerine kamyonlarla sevk edilen seçkin piyade birlikleri olarak çeşitli yerlerde kullanıldılar.

Sonuç olarak bakıldığında bedeli ne olursa olsun Girit'in ele geçirilmesi Almanların Avrupa üzerindeki egemenliklerini tamamlayıcı bir zaferdi. Üstelik Almanlar; Dunkirk, Doğu Afrika ve Yunanistan'ın ardından İngilizlerin dördüncü büyük tahliyelerini Girit'te yaşamalarına neden oldular. Churchill'in dediği doğrulandı; gerçekten de savaşlar tahliyeler ile kazanılmıyordu.

MALTA KUŞATMASI

Malta adası, Sicilya kıyılarından doksan beş kilometre uzakta, Cebelitarık ile Süveyş Kanalı arasındaki yolun hemen hemen tam ortasında bir İngiliz deniz üssüne ev sahipliği yapıyordu. Adada bulunan küçük bir İtalyan topluluğu yeni İtalyan imparatorluğunun bir parçası olmak için 1930'larda etkin bir kampanya yürütmüşlerdi. Mussolini'nin 10 Haziran 1940'ta İngiltere'ye savaş ilan etmesi onlar için adeta göze çarpan bir ödül oldu. Ertesi gün, 11 Haziran'da İtalyan uçaklarının adayı bombalaması, iki yıl sürecek olan kuşatma çilesinin de başlangıcını temsil ediyordu.

İtalyan donanması 1935 yılından itibaren Malta'nın ele geçirilmesi için planlar geliştirmişti. 1940 yılının Haziran ayında tüm adayı savunmak için sadece üç tane eski iki kanatlı Gloster Gladiator uçağı bulunmasına rağmen İtalyanlar cepheden bir saldırının çok pahalıya mal olacağına karar verdiler.

Adadaki üç uçak "İnanç", "Umut" ve "Hayırseverlik" adlarını taşıyorlardı.[3] İtalyan bombardıman uçaklarını engellemekle görevlendirildiler. Üçünün içerisinden sadece "İnanç" tüm kuşatma boyunca hayatta kalmayı başardı.

3 Samuel J. Howe, *The Mediterranean and the Middle East*, c. 1, Her Majesty's Stationery Office, London 1954, s. 166.

Malta, Mihver Devletleri için bir dikendi. Malta'daki yerüstü hedeflerin çoğunun yoğun bir bombardımanla sistematik tahribatına ancak Ocak 1941'de İtalyan hava kuvvetlerinin Sicilya merkezli Alman 10. Fliegerkorps ile takviye edilmesi sonrası başlandı. Temmuz 1941'de, bir İtalyan deniz filosu, Malta'nın başkenti Valetta'da limana başarısız bir saldırı düzenledi. Yıl boyunca, Malta'ya tedarik nakliyesi için oluşturulan konvoylar çok tehlikeli rotalar takip ederek adaya mühimmat, uçak, gıda ve ilaç akışını sağladılar.

MAREŞAL ALBERT KESSELRING (1885-1960)

Mareşal Kesselring, İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın en başarılı komutanlarından biriydi. Polonya'daki 1. Hava Filosu'na ve Fransa Muharebesi ile İngiltere Muharebesi'nde 2. Hava Filosu'na komuta etti. Kasım 1941'de, Akdeniz'deki Mihver güçlerinin komutanı olarak görevlendirildi. En önemli başarısı, Temmuz 1943'ten itibaren İtalya'da yaşanan çekilmedeki etkinliğiydi. Ekim 1944'te bir araba kazasında yaralandı, kısa bir süre sonra İtalya'daki görevine döndü ve savaşı Batı Avrupa komutanı olarak tamamladı. İtalya'daki rehinelerin öldürülmesi emrini verdiği gerekçesiyle ölüme mahkûm edildi. Ancak hüküm değiştirildi ve 1952'de serbest bırakıldı.

Aralık 1941'de, Kuzey Afrika'daki Mihver harekâtlarına destek olarak, Alman ve İtalyan uçaklarının ağır bombardımanları başladı. 1 Ocak ile 24 Temmuz 1942 arasında, bombaların düşmediği tek bir gün vardı. Bu süreç, ada nüfusu için olağanüstü bir sıkıntı dönemiydi; çoğu zaman yeraltında yaşamaya zorlanan, yiyecek ve tıbbi malzemelerin yetersiz kaldığı bir varoluş mücadelesi yaşanmıştı. 1942'nin ilk yarısı, Akdeniz'deki İngiliz savaş etkinlikleri için zor bir zamandı.

KORGENERAL WILLIAM DOBBIE (1879-1964)

Boer Savaşı'nda ve Birinci Dünya Savaşı'nda görevde yapmış olan William Dobbie, emekli olmasına rağmen 1940 Nisan'ında Genel Vali ve Başkomutan olarak Malta'ya gönderildi. Adanın savunmasını düzenledi ve etkili bomba barınakları geliştirilmesini sağladı. Az sayıdaki Kraliyet Hava Kuvveti uçağı ile Mihver bombardıman uçaklarına karşı başarılı saldırılar düzenledi. Mayıs 1942'de tekrar emekli oldu.

Mihver hava gücü, mayın tarlaları ve denizaltılarının birleşimi bölgedeki İngiliz varlığını sona erdirmekle tehdit ederken, Haziran 1942'de Rommel, İngiliz Milletler Topluluğu güçlerini Mısır'a geri çekilmeye mecbur etmişti. Ada sürekli hava saldırısı altındaydı. Askerler ve siviller için başkent Valetta'nın ana caddesi Kingsway üzerindeki molozları her bombardıman sonrası temizlemek rutin işlerden birine dönüşmüştü. Kuşatma sırasında Valetta'nın büyük bir kısmı ve çevresi imha edilmişti ancak halk direnmeyi sürdürmüştü. Askeri açıdan bakıldığında denizden veya havadan saldırı kapasitesinin yetersizliği nedeniyle Malta'yı ele geçirme fikri Almanlar için daha az anlamlı hale geldi. Mayıs 1942'de, Almanya Başkomutanı Mareşal Kesselring, Malta'nın artık etkisiz hale getirildiğini açıkladı. Ancak Temmuz ayında, Dunkirk Tahliyesi'nin komutanlarından Lord Gort'un yönetimi ele alması, bölgeye gelen Spitfire avcı uçakları ve denizaltılar ile Malta bir kez daha etkin hale gelmişti.

Kanada'nın İkinci Dünya Savaşı'ndaki en ünlü kahramanı kabul edilen George Frederick "Buzz" Beurling (6 Aralık 1921 - 20 Mayıs 1948) Malta'da görev yapan pilotlardan biriydi. Kuşatma altındaki adaya yapılan bombardıman saldırılarına karşı mücadele verirken on dört gün içerisinde yirmi yedi Mihver uçağını düşürmeyi başardı. Bu başarısı nedeniyle "Malta Şahini" ve "Malta Şövalyesi" olarak adlandırıldı.

Malta adası İkinci Dünya Savaşı sırasındaki en önemli kuşatmalarından birine sahne olmuştu. Mart 1942'de 28 Kraliyet Donanması gemisiyle korunan dört konvoydan Malta'ya sadece üç tedarik gemisi ulaşabilmişti. 1942 yılının Haziran ayında adayı rahatlatmak için Cebelitarık ve İskenderiye'den gönderilen iki konvoy, altı gemi kaybetti sadece iki ticaret gemisi Malta limanına yanaştı. Kıtlık ile yüz yüze olan ada halkı ancak Ağustos ayında Kaide (Pedestal) Harekâtı sayesinde yardım konvoyunun gelmesiyle kurtarıldı. Kraliyet Donanması'nın Victorious, Eagle ve Indomitable uçak gemilerinin de dâhil olduğu bir görev gücü ile koruma sağlamasına rağmen konvoydaki on dört geminin dokuzu kaybedilmişti.

Adaya İngiltere Kralı tarafından George Haçı verildi. Bu, yaşadığı ıstıraba rağmen cesaret gösteren sivillere verilen en yüksek nişandı. Kuşatma sırasında 1540'ı ölü olmak üzere 5 bin 257 sivil zayiat verilmişti.

Kesselring, Ekim ayında hırpalanmış adayı tamamen yıkmak için daha fazla ağır bombardıman yapmaya karar vermişti. Ancak El Alamein'deki Müttefik zaferi ve Kuzey Afrika'daki Mihver hava üssünün ele geçirilmesi, kuşatmanın Kasım ayında sona ermesine yol açtı. Birkaç hafta sonra, "Meşale" Harekâtı'nda, Amerikan ve İngiliz kuvvetlerinin Cezayir ve Fas'a çıkarma yapması Akdeniz'i büyük bir savaş alanına dönüştürdü.

HUSKY HAREKÂTI: SİCİLYA'NIN İSTİLASI

Kazablanka Konferansı'nda, Kuzey Afrika'daki Mihver kuvvetlerinin yenilgisinin ardından Sicilya'nın işgal edileceği konusunda anlaşmaya varılmıştı. 1943 baharında Husky Harekâtı için planlamalara başlandı. Harekât, General Alexander'ın komutası altında oluşturulan 15. Ordu Grubu tarafından gerçekleştirilecekti. Bu

grupta Montgomery'nin 8. Ordusu ve General Patton'ın Amerikan 1. Zırhlı Kolordusu (İşgal için bu birimin adı Amerikan 7. Ordusu olarak değiştirilmişti.) yer almaktaydı. Plana göre Müttefik kuvvetler Sicilya'nın güney ve güneydoğu kıyılarına çıkarma yapacaktı. Mihver askerinin İtalyan ana karasına kaçmasına imkân vermeyecek şekilde adada bir süpürme harekâtı ile düşman kuvvetler etkisiz hale getirilecekti. Harekât günü 10 Temmuz 1943 olarak belirlendi.

Harekât çok önemliydi. Boyut olarak Normandiya çıkarmasından sonra ikinci sıradaydı. Bu kapsamdaki ve oldukça iddialı olan harekâtın daha güvenli kılınabilmesi için İkinci Dünya Savaşı sırasında gerçekleştirilen en ünlü yanıltmalarından biri olan Mincemeat Harekâtı gerçekleştirildi. İspanya kıyılarının açıklarında İngiliz Kraliyet Deniz Piyadesi kuvvetlerinin binbaşı üniforması giydirilmiş bir ceset bırakıldı. Cesedin bileğine kelepçelenmiş bir çantanın içerisine de sözde harekât planları vardı. Bu sahte planlara göre Müttefik harekâtının asıl hedefi olarak Yunanistan gösteriliyor, Sicilya'ya yapılacak saldırının sadece bir şaşırtmaca olduğu vurgulanıyordu. İspanyollar buldukları cesedi İngiliz Konsolosluğu'na teslim ettiler. Ancak evrak çantasını Alman Konsolosluğu'na verdiler. Hile işe yaradı: Almanlar Yunanistan ve Sardinya adasındaki konumlarını ve kuvvetlerini güçlendirdiler ama Sicilya'da hiçbir hazırlık yapmadılar. Hitler, yemi yutmuştu.

Harekâtta en önemli rolü hava kuvvetleri üstlendi. Haziran ayında, Kuzey Afrika ile Sicilya arasında rota üzerinde bulunan Pantelleria adasındaki İtalyan garnizonu ağır bir bombardıman ile dümdüz edildi. Garnizon işgale gerek kalmadan teslim oldu. Müttefik uçakları işgal harekâtı boyunca Mihver hava kuvvetlerinin tehditlerini etkisiz kılmayı başardılar. 9 Temmuz günü harekâtın ilk aşaması olan hava indirme birlikleri sahne aldılar. İngiliz ve Amerikan paraşütçüleri hayati öneme sahip köprü ve haberleşme istasyonlarını kontrol altına almak için nakliye uçaklarının kapılarından kendilerini gökyüzüne bıraktılar. Paraşütler açıldığında felaket dizisi başladı. Kuvvetli rüzgâr nedeniyle yaklaşık iki yüz

Kızıl Şeytan (taktıkları berelerin rengi ve olmadık harekâtlarda gösterdikleri kararlılığın bir birleşimi olarak İngiliz paraşütçülerine verilen takma isimdi) denize sürüklendiler. Tahmini 2800 Amerikan paraşütçüsünden Licata Limanı'ndaki hedef bölgeye ulaşabilenlerin sayısı sadece 200 kadardı.

9/10 Temmuz gecesi 2 bin 600 kadar gemi, uygun biçimde görev bölgesine geldi. 180 bin Müttefik askeri vardı. Karşılarında 50 bin Alman ve 270 bin İtalyan askeri bulunmaktaydı. Müttefik komutanlar daha çok Almanlara odaklanmıştı çünkü İtalyanların savaşma isteklerinin artık kalmadığını düşünüyorlardı.

Müttefik saldırısının ilk dalgası çıkarma gemilerine yerleştirildi. Sicilya sahillerine doğru harekete geçtiler. Kapaklar açıldı ve askerler karaya ayak bastılar. İngiliz kuvvetleri sorunsuz ve herhangi bir güçlükle karşılaşmadan Avola ve Pachino sahillerine çıkarma yaptılar. Amerikan kuvvetleri sadece Gela'da ciddi direnişle karşılaştılar. Sebebi burada konuşlanmış olan Hermann Göring Tümeni'ydi. 11 Temmuz'da karşı saldırı gerçekleştirdiler. Patton olaya doğrudan müdahale etti.[4] Astı olan üst rütbeli komutanlar yerine doğrudan harekât alanındaki tabur komutanı Binbaşı Steve R. Morgan Jr. ile bağlantıya geçti. Kısa ve öz konuştu: *Dört saatin var.* Haberleşme birimi çıkarma alanlarından gelen bilgileri derleyip en son gelişmeleri komuta karargahına bildiriyorlardı. İstihbarata ve cephe bilgilerine çok önem veren Patton bunları değerlendiriyordu. Bir yüzbaşı yanına gelerek: *Generalim, cephe hattından sizinle görüşmek isteyen bir komutan var. Telsiz bağlantısında.* Patton telsiz başına gitti. Hattın ucunda Binbaşı Morgan vardı: *Alman hattında gedik açılmıştır. Süpürme harekâtına başladım.* Patton saatine baktı. Binbaşıya emir vereli sadece iki saat olmuştu. Hemen yanıt verdi: *Çok iyi... Böyle devam et Binbaşı.* Telsiz mikrofonunu görevliye verdi. İki elini tabanca kemerinin sağ ve sol yanında bulunan iki tabancasının üzerine koyup başparmaklarını kemerine geçirerek gülümsedi.

4 Dennis Showalter, *Patton And Rommel: Men of War in the Twentieth Century*, The Berkeley Publishing Group, New York 2006, s. 179-180.

Çevresindekiler biliyorlardı ki Patton ancak keyiflendiğinde böyle yapardı. General yanındakilere dönerek gülümsedi ve kafasını iki yana sallayarak durumu özetledi: *Bu herifleri seviyorum.*

GENERAL GEORGE S. PATTON JR. (1885-1945)

İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerikan ordusundaki en başarılı ama bir o kadar da sıradışı bir komutan olan Patton orduya süvari birimde görev alarak 1909 yılında katılmıştı. 1916 yılında Meksika'da ve 1917-18 yıllarında Fransa'da mücadele etti. Amerikan'ın ilk tank komutanlarından biriydi. Birinci Dünya Savaşı'ndaki siper savaşının tecrübesini yaşadıktan sonra gelecek savaş ile ilgili saptaması ileri görüşlülüğünün göstergesiydi: "Bundan sonra savaşta hareket birinci öncelikli özellik olacak. Uçakların desteğindeki; tanklar, taşınabilir toplar ve motorize piyadeler zafer isteyen komutanın emri altında olmasını isteyeceği birimler olacaktır." 1942 yılının Ocak ayında 1. Zırhlı Kolordusu'nun komutanlığına getirildi. Aynı yılın Kasım ayında Kazablanka'ya çıkarma yapan Batı Görev Gücü'nün ve Mart-Nisan 1943'te Tunus'ta görev yapan 2. Kolordu'nun komutanlığını üstlendi. Ardından Husky Harekâtı'nın planlama kadrosuna katılarak Sicilya'nın istilası ile ilgili hazırlıklarda görev aldı. Gösterişli bir kişiliği tercih eden Patton fildişi kabzalı çifte tabancası ve giyim tarzıyla her zaman dikkat çekerdi. Konuşmalarında saldırgan bir tutum sergilese de, sözleri argoya kaçsa da, politikacılar tarafından tepki görse de askerleri tarafından inanılmaz sevilen ve güvenilen bir komutandı. Sebebi, morallerini hep yüksek tutması onlarla, hem cephede hem de cephe gerisinde, hep birlikte olmasıydı. Sicilya'daki harekât sırasında çatışma hattına sadece sekiz yüz metre uzaklıktaki zırhlı aracından askerlerini komuta etmişti. Ancak burada muharebe yorgunluğu nedeniyle psikolojik çöküntü yaşayan iki askeri hastane çadırında diğer yaralıların önünde tokatlaması kariyerinin düşüşe geçmesine neden oldu. Geri plana çekildi. Ancak Alman istihbaratı

bu yaşananların bir aldatmaca olduğunu düşünerek Patton'ın hareketlerini takip etmeye devam etti. Bu durumun farkına varan Eisenhower, Normandiya Çıkarması öncesi Patton'dan faydalandı. Halkın içerisinde zaferle ve Avrupa'nın istila edilmesi ile ilgili konuşmalar yaptırdı. Kâğıt üzerinde ordular kurdurup denetimine verdi ve bu planların karşı istihbarat birimleri tarafından Almanların eline geçmesini sağladı. Gerçekten de Müttefik kuvvetler Normandiya kumsallarına çıktığında Almanlar bu harekâtın bir hile olduğunu düşünüp esas çıkarmanın Calais civarlarında Patton tarafından yapılacağını zannederek iki önemli gün kaybettiler. Patton tekrar aktif göreve çağırıldı. Komutanlığını üstlendiği 3. Ordu ile Alman tarzı Yıldırım Harekâtı'na girişerek Avrupa'da savaş süresince hiçbir komutanın hayal bile edemediği başarılara imza attı. Bastogne'daki Amerikan 101. Hava İndirme Tümeni'ni bile kuşatmadan kurtardı. 1945 Nisan'ında dört yıldızlı generalliğe terfi ettirildi. Savaş bitince Alman esir kampı komutanlığına getirildi. Ancak Alman esirleri eğitime tabi tutması üzerine açılan soruşturmaya gene kendi tarzında ve ileri görüşlülüğünü gösteren bir savunma yazdı: *Yanlış düşmanla savaştık. Almanları silahlandırıp hep birlikte Moskova'ya yürümeliyiz. Sovyetler her geçen gün güçlenirken biz zayıflayacağız ve Avrupa'nın yarısını belki de dünyanın büyük bir kısmını yutmalarını seyredeceğiz.* Bu sözler kariyerini sonlandırdı. 1945 sonlarında geçirdiği bir trafik kazası sonrasında önce felç oldu bir süre sonra da hayata gözlerini yumdu. Askerleri ile birlikte Belçika'da yatmaktadır.

Patton henüz yarbay rütbesindeyken Amerika'daki Westpoint Askeri Akademisi'nde yazdığı "Gelibolu Savunması" adlı çalışmasında Mustafa Kemal Atatürk'ün askeri kişiliğine ve komutanlığına olan hayranlığını dile getirmiştir. Atatürk'ün "size savaşmayı değil, ölmeyi emrediyorum" ve "merminiz yoksa süngüleriniz var" söylemlerini bir komutanda olması gereken niteliği vurgulayan sözler olarak betimlemektedir.

Beş gün içerisinde Müttefik kuvvetler Agrigento'dan başlayıp Catalina Körfezi'ne uzanan bir hat boyunca Sicilya'nın iç bölgelerine ulaşmışlardı. Tank saldırılarını güçleştirdiğinden savunmadakilere avantaj sağlayan dağlık arazilerde ilerleyiş daha yavaş gelişti. Plana göre Montgomery'nin 8. Ordusu'nun kuzey yönünde Messina'ya ve kuzeybatı yönünde Sicilya'nın merkezindeki Enna'ya doğru ilerlerken Patton'ın kuvvetleri Montgomery'nin sol kanadını tutarak ilerlemelere destek vereceklerdi. Ancak İngilizler yavaş ilerliyordu. Patton durumdan sıkıldı çünkü saldırgan tank hücumları ile İtalyan direnişini kırmıştı. Böylelikle Sicilya'nın bütün batısını Müttefik denetimi altına alınmasının yolu açmıştı. Harekâta geçmek için izin istedi. Bu durum aslında İngiliz-Amerikan koordinasyonunda yaşanacak bir sürü tartışmadan sadece biriydi. General Alexander isteksizce talebi kabul etti.[5] Patton birlikleri fırtına gibi estiler. 22 Temmuz'da Palermo'ya girdiler. 23 Temmuz günü kent halkı Amerikan güçlerine sevgi gösterileri içerisinde minnetleri iletiyorlardı. İşgalden çok memnundular. Hiçbir düşmanlık belirtisi göstermediler çünkü onlar için kötü günler geride kalmıştı.

Montgomery'nin ilerlemesi sinir bozucu düzeyde yavaştı. Catalina ancak 5 Ağustos'ta ele geçirilebildi. Alexander, Patton kuvvetlerine, Etna Dağı'nın batısında, bir kısır döngüye girmiş olan 1. Kanada Tümeni'ne destek vermesi için doğuya kaymalarını emretti. Zaten bölge ilk başta Amerikan kuvvetlerinin görev alanı olarak belirlenmişti. Messina'ya doğru gerçekleştirilen ileri harekâtın tam ortasında, 25 Temmuz 1943 günü İtalya'nın diktatörü Bennito Mussolini, iktidardan düştü. Herhangi bir çekilme harekâtını şiddetle reddeden Hitler de Messina Boğazı yoluyla bölgeden Mihver güçlerin tahliyesini kabul etmek zorunda kaldı. İtalyan ordusunun komutanı General Alfredo Guzzoni de direnmenin gereksiz olduğuna karar verdi. Müttefik kuvvetler Messina'da bir araya gelirken 100 bin personelin üzerindeki

5 Samuel E. Morison, *Sicily, Salerno, Anzio*, Little- Brown, Boston 1954, s. 54.

Alman ve İtalyan kuvvetleri ciddi bir Müttefik hava veya donanma tehdidi yaşamadan tahliye edildiler. Patton, 17 Ağustos günü, İngilizlerden iki saat önce, Messina'nın merkezine ulaştı. Nispet edercesine Montgomery'yi askeri törenle karşıladı. Müttefikler yaklaşık 38 bin kayıp verdiler. Tahminen 200 bine yakın İtalyan askeri artık çökmüş bir ideal için savaşmak yerine teslim olmayı tercih etmişti. Her şeye rağmen tuzak tam anlamıyla başarılı olamamıştı çünkü Mihver güçlerinin üçte biri kaçmayı başarmıştı. Doğal olarak hedefte İtalyan çizmesi vardı.

İTALYA CEPHESİ

Levent Şahverdi Arşivi

İTALYA: İŞGAL VE TESLİMİYET

Ağustos 1943'te Sicilya'yı ele geçirdikten sonra İtalya'yı işgal etme kararı, 25 Temmuz'da Mussolini rejiminin devrilmesiyle hızlandı. Şimdi Müttefiklerin tek bir amacı vardı: Almanlar yarımadayı yeterince takviye etmeden önce İtalya'nın savaş dışı kalmasını sağlamak için yönetimdeki değişiklikten yararlanmak. Ancak Mareşal Badoglio'nun yeni rejimi ile müzakereler kısa zamanda istenilen sonucu almayı geciktirecek kadar yavaş ilerliyordu. 3 Eylül'de İtalyan ateşkesi, Cassibile'de imzalandı. Ancak Almanlar, İtalya'daki güçlerini artırmışlardı. Altı olan tümen sayısını on sekize çıkarmayı başardılar. Bu noktada Alman stratejisi üç noktada yoğunlaşıyordu; Müttefik kuvvetleri mümkün olduğu kadar güneyde tutmak, güney Almanya'nın bombalanmaması için hava alanlarının kurulmasını önlemek ve Alman işgali altındaki Avrupa'ya yönelik Müttefik saldırılarında İtalya'nın askeri geçiş yolu olarak kullanmasını imkânsız hale getirmek.[1]

Ateşkes resmi olarak 8 Eylül'de ilan edildiğinde, Müttefikler İtalyan anakarasına taşınmaya başlamıştı bile. Avalanche (Çığ) Harekâtı'nın dayandığı plan, Napoli'nin güneyindeki Salerno Körfezi'ne önemli güçler çıkarmak, ardından hızlıca ilerleyerek kuzeyde Napoli ile Roma'yı ve güneyde İtalyan "topuk ve ayak parmağını" ele geçirmekti. Korgeneral Mark Clark, Amerikan 6. Kolordusu ile İngiliz 10. Kolordusunun bir araya getirilmesi ile oluşturulan Amerikan 5. Ordusu'nun komutanlığına getirildi. Bu

1 Frederick W Deakin, *The Brutal Friendship, Mussolini, Hitler, and the Fall of Italian Fascism*, Harper & Row, New York 1962, s. 169.

Levent Şahverdi Arşivi

iki kolordu körfeze akmakta olan Sele Nehri'nin her iki yanına çıkarma yapacaklardı. Genel harekâttan ve ateşkesin imzalanmasında önce 3 Eylül'de Montgomery, 8. Ordu'nun bir kısmını Messina Boğazı üzerinden İtalyan anakarasına geçirmişti. "Baytown" olarak adlandırılan bu harekât sırasında dar boğaz geçilmesinde, askerler arasında "ördek" olarak anılan, amfibi DUKW, araçları kullanılmıştı. Bu araçlar tekerlekleri sayesinde karada da ilerleyebilen teknelerdi. Bu sayede liman ya da iskele aranmaksızın kısa zamanda geniş bir İngiliz kuvveti anakaraya aktarıldı. Bundan sonra 8. Ordu, Calabria'ya doğru ilerleyerek Salerno'ya çıkarılmış olan kuvvetlerle birleşmeye çalışacaktı.

Ateşkes ilanından sonra İtalya'daki durum kaotik bir hal aldı; Badoglio, Kral ve Genelkurmay, büyük İtalyan ordusuna emir bırakmadan, Müttefiklere katılmak için güneye kaçtı. Alman kuvvetleri derhal İtalyan askerlerini silahsızlandırdı. Buna direnenler vahşice tehdit edildi, bazıları ise vuruldu. Yaklaşık 650 bin İtalyan askeri, savaş esiri olarak alındı ve zorla işçi olarak çalıştırılmak üzere Almanya'ya gönderildi. İtalyan filosu Malta'ya kaçtı, ancak yeni geliştirilmiş uzaktan kumandalı bombalar kullanan Alman hava kuvvetleri tarafından vuruldu ve Roma muhribi batırıldı. Ülke ikiye ayrıldı. Güney kısmı Badoglio tarafından yönetilmekteydi ve Müttefiklere sadıktı. Kuzeyde ise Garda Gölü kıyısındaki Salò kasabasını merkez alan Faşist İtalyan Sosyal Cumhuriyeti kuruldu. Bu yeni faşist yapı Mussolini'yi sembolik lider kabul etmişti ama aslında gerçek yönetim Mareşal Kesselring'e bağlı Alman görevlilerdeydi.

9 Eylül 1943 günü Clark'ın görev gücü Salerno'ya doğru seyretmeye başladı. Alman işgalcilerin sıkı direniş göstereceği istihbaratına sahiptiler. 627 gemilik filo hedef kıyının açıklarına geldi. Donanma savaş gemileri sahile yönelik yumuşatma ateşine başladılar. Ardından Korgeneral McCreery komutasındaki İngiliz kuvvetleri Salerno Körfezi'nin kuzeyine ve Tümgeneral Dawley komutasındaki Amerikan kuvvetleri körfezin güneyine çıkarma yaptılar. Öncü birlikler inerek küçük köprübaşları tutuldu.

Direniş beklendiği kadar sert olmamıştı. Diğer birlikler de sahile indirilmeye başladı. İşte o an Almanlar gerçek güçlerini gösterdiler. Müttefik hava gücünün varlığını gözlemleyen Almanlar, bu gücün yetersiz olduğunu görünce savunmalarına destek veren Panzer tümenleri ve tanksavarları ile sahne aldılar. Müttefiklere göz açtırmadılar. 12 Eylül günü General von Vietingoff'un "büyüyen" kuvvetleri karşı saldırıya geçince durum tehlikeli bir hal aldı. Dengeyi sağlamak için gönderilmiş olan Amerikan 82. Hava İndirme Tümeni'nin paraşütçüleri yanlışlıkla "tehlikeli bölge"ye bırakıldılar. İniş alanları, düşman kuvvetlerini hedef alan Müttefik uçak ve gemilerinin bombardımanı altındaydı. Birçoğu "dost ateşi" ile hayatlarını kaybettiler.[2] Müttefikler bir tahliye planı üzerinde çalışmaya başladılar. Bu esnada filodaki bütün gemilerin Alman tahkimatlarına ateş açmaları sonucu yoğunlaşan bombardıman ve Müttefik uçaklarının sayısının artırılması işleri rayına soktu. 16 Eylül itibariyle Alman kuvvetleri geri çekilmeye başladılar. Taranto ve Bari bölgelerinde hafif direnişle karşılaşmış olan 8. Ordu'nun geri kalan kısmı ilerleme kaydederek Salerno'da kıyı başını tutmuş olan birliklerle nihayet 20 Eylül'de temas kurdu. Bunun üzerine Alman kuvvetleri Napoli'nin kuzeyinde daha önceden hazırladıkları savunma hattına çekildiler. 1 Ekim'de Müttefik kuvvetler limanı ele geçirdiler. Amerikan pilotları tarafından kullanılan Spitfire filoları 3 Ekim'de daha önce Müttefiklerin Akdeniz Stratejik Hava Kuvvetleri tarafından vurulmuş olan havaalanlarını kullanmaya başlayarak gökyüzünün hâkimi oldular.

Bu aşamadan sonra başlamış olan harekât, İtalyan yarımadası boyunca uzanan zorlu dağ koşullarında devam edecek uzun süreli ve meşakkatli bir sefere dönüştü.

ANZIO İÇİN MÜCADELE

1943 Aralık ayında Almanlar, İtalyan yarımadasında doğudaki Ortana'dan batı kıyısındaki Formia'ya kadar uzanan çoğunluğu

2 Chester G. Scarr, *From Salerno to the Alps*, Infantry Journal Press, Washington 1948, s. 65.

dağlık, dar nehir vadileri ile mükemmel savunma imkânı sunan bir mevzie sahiptiler: Gustav Hattı. Salerno'ya gerçekleştirilen çıkarma sonrasında Müttefikler Roma'nın biraz güneyindeki Anzio limanına ikinci bir çıkarma harekâtı düzenlemeye karar verdiler. Hedef, Gustav Hattı'nı çevirmekti. Anzio çıkarması Churchill tarafından destekleniyordu ve planlamasını General Mark Clark yapmıştı. Harekâtın amacı eski Monte Cassino Manastırı'nın çevresindeki dağlık arazide Amerikan 5. Ordusu ile İngiliz 8. Ordusu'nun ilerleyişine karşı direniş göstermekte olan Alman 10. Ordusu'nu tuzağa düşürmekti. Ayrıca harekâtın Roma'ya doğru bir yol açması düşünülüyordu.

Bu düşünce ile planlaması yapılan Shingle Harekâtı, aslında önemli ölçüde riskliydi çünkü katılan birlikler planın kapsamına göre mütevazı boyuttaydı. İngiliz 1. Piyade Tümeni ile komando ve "ranger" birlikleri tarafından desteklenen Amerikan 3. Piyade Tümeni'nin bir araya gelmesiyle oluşturulan Amerikan 6. Kolordusunun komutanı Tümgeneral John Lucas'a güçlü bir hava desteği de sağlanmıştı. 22 Ocak 1944 günü 370 gemi, İtalyan kıyılarının açıklarına geldi. Direnişle karşılaşmadılar. Müttefik kuvvetler karaya çıktı ve dar bir kıyı başını tuttular. Lucas, planlama içerisinde kesin hedefler konusunda açıklık olmadığı için taktiksel sürpriz avantajından faydalanarak kuvvetlerini yaymak yerine siper kazdırıp mevzi oluşturmalarını emretti. Bu yaklaşımı ile sık sık eleştirilse de aslında harekâtı bir felaketten kurtarmıştı. Dört gün içerisinde Alman Mareşali Kesselring, altı tümen toplamayı başararak 14. Ordu komutanı General von Mackensen'ın emrine verdi. 1 Şubat günü Almanlar, gerçekleştirdikleri küçük çaplı baskınlardan sonra, Anzio'da Müttefiklere ait mevzilere sürekli saldırı başlattılar. Lucas kuvvetlerinin daha sonra takviye edilmesine ve gerek havadan gerekse donanma tarafından ateş desteği sağlanmasına rağmen Almanlar beş ay boyunca köprübaşında şiddetli çatışmaları devam ettirmeyi başardılar.

Ocak 1944'te rahatça çıkarma sahiline adım atan birlikler, M4 Sherman tanklarının desteğindeki zırhlı personel taşıyıcılar ile sevk edilerek bir köprübaşı tutmayı başardılar. Ancak Şubat 1944'te başlayan şiddetli Alman saldırıları bu tozpembe tabloyu bir anda kapkara hale getirdi. Artan zayiatlar cephe gerisindeki sıhhiye hizmetlerini aksattı. Yaşanan kaostan kurtulmaya yardım eden en önemli unsur fedakârca gerçekleştirilen çabalar sonucunda tedarik hattının kopmamasının ve savaşan birliklerinin ihtiyaçlarının karşılanmasında aksamalar yaşanmamasının sağlanmasıydı. Anzio limanında mühimmat ve takviyelerin denizden taşınması aralıksız olarak sürdürüldüğünden şiddetli saldırılara rağmen köprübaşı elde tutulabildi.

Şubat ortalarında yaşanan Alman karşı saldırısı, Müttefik cephe hattını bölüp Anzio'nun kuzeyindeki İngilizler ile güneyindeki Amerikalıların birbirinden ayrılmasına neden olacak kadar ciddi bir tehdit yarattı. Alman zırhlılarının Müttefik mevziinin derinine inmeye yönelik saldırıları, ilk savunma hattından ileriye doğru temkinli hareket eden İngiliz ve Amerikan birliklerini geri püskürttü. Almanlar özellikle İngilizlere ağır darbeler indirdiler. İngiliz 1. Tümeni'nin oluşturduğu hatta yapılan saldırıyı takiben Alman 3. Panzer Tümeni 9 Şubat günü Aprilia'yı ele geçirdi. 11 Şubat günü de İskoç Birlikleri 25 Ocak'tan beri Müttefiklerin elinde olan Carroceto'yu Alman saldırılarına dayanamayarak terk ettiler. Bu başarıların hemen ardından Kesselring, von Mackensen'e emrindeki kuvvetlerle büyük bir saldırı düzenleyerek köprübaşını bölmeyi ve ortadan kaldırmayı emretti. Almanlar tarafından "Fischfang" (balık yakalama) kod adı verilen harekâttan Müttefikler ULTRA istihbarat birimi tarafından haberdar edildiler.[3] Alman birliklerinin toplanma alanlarına ağrı bir hava

3 Ronald Lewin, *Ultra Goes to War*, McGraw-Hill, New York 1978, s. 93.

Levent Şahverdi Arşivi

bombardımanı gerçekleştirildi. Buna rağmen von Mackensen, İngilizlerle Amerikalılar arasındaki zayıf hatta güçlü bir saldırı başlattı. Gerçi bu alan topçu birlikleri, hava gücü ve donanma tarafından yıkıcı bir baraj ateşi ile korunuyordu ama yeterli olmadı. Almanlar Müttefik cephesinde sekiz kilometre genişliğinde ve üç kilometre derinliğinde bir çıkıntı yarattılar ancak daha fazla ilerleyemediler. Altı gün sonra Lucas'ın yerine harekât sırasında yardımcısı olarak görev yapan Tümgeneral Lucian Truscott getirildi. Yeni komutanın ilk işi savaş alanını gezmek oldu. Müttefik birliklerinde görev yapan askerlerin her biri ile tek tek ilgilendi. Savaşan birliklerin biraz olsun morali yerine geldi. 29 Şubat'ta Almanların gerçekleştirdiği ikinci büyük saldırı geri püskürtüldü. Bundan sonra her iki taraf içinde bir yıpratma savaşı başladı. Alman zırhlıları köprübaşını denize dökecek güce erişemediler. Müttefiklerin 6. Kolordusu da aldığı bütün takviyelere rağmen Alman mevzilerini kıramayacak kadar zayıftı.

Birinci Dünya Savaşı'nın Batı Cephesi'ni hatırlatan siperlerde yaşanan bu yenişememe durumu, ancak Müttefik kuvvetlerinin Gustav Hattı'na Cassino çevresinde yaptıkları baskılar sonucu kırılabildi. Kesselring, hattın tutulamayacağını anladı. Alman kuvvetleri, İtalyan yarımadasının daha yukarılarında oluşturulmuş olan savunma hatlarına geri çekilmek için hazırlandılar. Alman hattının zayıfladığını anlayan Truscott saldırı başlattı. 23 Mayıs günü Müttefik birlikleri Anzio'daki köprübaşını çevreleyen Alman çemberini kırdılar. Doğuya doğru yönelerek geri çekilen Almanları çembere almaya niyetlendiler. Ancak General Clark kuzeye yürümelerini emretti. 4 Haziran günü Roma, Amerikan kuvvetlerinin elindeydi.

Anzio çıkarmasının maliyeti her iki tarafa da çok ağır oldu. Müttefikler 7 bini ölü 43 bin ve Almanlar 5 bini ölü tahminen 40 bin personel zayiat verdiler.[4]

---

4 Martin Blumenson, *Anzio: The Gamble that Failed*, Lippincott, Philadelphia 1963, s. 235.

MONTE CASSINO ÇATIŞMALARI

Monte Cassino Manastırı... Cassino kasabasının dağlık kesimin tepesine inşa edilmiş Benediktin tarikatının bir eseri... İtalya'nın orta-güney kesimindeki Alman varlığına ağır darbe indirmenin tek yolu, anahtar konumdaki çok güçlü bir savunmanın oluşturulduğu Cassino çevresi ile Liri ve Rapido ırmaklarının vadilerindeki savunmayı etkisiz kılmaktı. General von Senger und Etterlin komutasındaki Alman 14. Panzer Kolordusu, engebeli arazide ve vadi kenarlarına oluşturdukları mevzilerle Gustav Hattı'nın bu bölümündeki savunmanın ağırlığını taşıyordu. Müttefik kuvvetler tarafından gerçekleştirilen harekât, savaş sırasında yaşanan en ağır çatışmalardan birine yol açtı. En üzücü olanı ise Monte Cassino Manastırı'nın yıkılmasıydı. Cassino için verilen muharebe beş ay sürdü ve dört büyük harekâta sahne oldu.

8 Kasım 1943 günü Alexander'ın karargâhından gelen doğrudan direktif ile oluşturulan Alman cephesini kırmaya yönelik tasarlanmış Müttefik planına göre; Anzio'ya yapılacak çıkarma ile bağlantılı olacak şekilde Liri vadisindeki Alman kuvvetleri yok edilecek ve Roma'ya güney yönünden yaklaşılacaktı. Aralık ayında Alman savunmasına yapılan ilk ataklar, Sicilya'dan gelen savaş yorgunu ve yıpranmış Müttefik kuvvetleri ile saldırının ne kadar güç gerçekleşebileceğini gözler önüne serdi.

Açılış muharebesi 17 Ocak 1944 günü başladı. İngiliz kuvvetleri Garigliano Nehri'ni ve üç gün sonra da Amerikalılar Rapido Nehri'ni geçmeyi denediler. Sert direnişe karşılık küçük köprübaşları tutuldu ve güvenlikleri sağlandı. Amerikan 5. Ordusu, manastıra doğru yavaş bir çıkışa başladılar. Ancak kuzeydoğu yamacında uğradıkları ağır kayıplar ilerlemeyi durdurmaya zorladı. Fransız Seferi Kolordusu ise kuzeyde ilerleme kaydetti. Kesintisiz şiddetli çarpışmalar ve kötü hava koşullarının etkisiyle ilk saldırı 11 Şubat günü durduruldu. O güne kadar Müttefik zayiatı 14 bine ulaşmıştı. Bir hafta sonra ikinci bir saldırının yapılması planlandı. Bu kez General Freyberg'in Yeni Zelanda Kolordusu kullanılacaktı. Ancak Freyberg, Alman kuvvetlerinin manastırı

bir kale gibi kullanmalarından çekindiği için saldırı öncesinde bir bombardıman gerçekleştirilmesini istedi. Clark isteksizdi ancak İtalya'daki Müttefik güçlerin komutanı Alexander bombardımanı uygun gördü. 15 Şubat günü 229 bombardıman uçağı manastırı un ufak edip moloz yığınına çevirdi.[5] Manastırın sakinleri, çatışmalardan kaçıp saklanmış olan sadece İtalyan siviller ve papazlardı. Yaklaşık 400'ü hayatını kaybetmişti. Alman güçleri bölgeye geldiklerinde binayı işgal etmeyeceklerine dair söz vermişlerdi ve bu sözlerinde de durdular. Bina bölgesine ancak Müttefik bombardımanından sonra bina yok edilince girdiler. Çünkü yıkılan binadan arta kalan molozlar, Almanlar için mükemmel savunma pozisyonları oluşturmuştu. Bombardımanı takiben 15 Şubat günü Yeni Zelandalılar Cassino tren istasyonuna saldırırlarken 4. Hint Tümeni de manastır tepesine hücum etti. Hiçbir şey elde edilemediği görülünce üç gün sonra saldırı durduruldu.

Monte Cassino çevresindeki Alman savunmasının ve direnişinin belkemiğini Alman Hava İndirme Birlikleri oluşturdu. Girit'in ele geçirilmesi için gerçekleştirilen Mercury Harekâtı sırasında ağır kayıplar aldıklarından savaşın geri kalanında paraşütlerini çok fazla kullanamadılar. Elit piyade kuvveti olarak görev yaptılar. Monte Cassino Manastırı'nın yıkıntıları arasında küçük gruplara bölünerek direniş gösterdiler. Savunma pozisyonlarını sürekli değiştirmede gösterdikleri başarı, Müttefik kuvvetlerinin karşılarındakilerden çok daha kalabalık bir güçle mücadele ettiklerini zannetmelerine ve planlarını yenileyerek vakit kaybetmelerine neden oldu. Bir keresinde on dört kişilik Alman paraşütçü grubu yaklaşık dört yüz Yeni Zelanda askerini üç saat boyunca engelleyerek bir Alman piyade bölüğünün çekilişine koruma sağladılar.

5 Len Giovannitti - Fred Freed, *The Decision to Drop the Bomb*, Coward McCann, New York 1965, s. 17.

Alexander dikkatle hazırlanmış bir saldırıyı başlatmak için ilkbaharı beklemeyi planladı. Anzio'daki kıyı başında durum kötüleşince, yardım etmesi için Londra ve Washington tarafından baskı altına alındı. Bunun üzerine Cassino'ya üçüncü bir saldırı denedi. Cassino'yu bir harabe haline getiren büyük bir hava bombardımanının ardından 15 ve 23 Mart tarihleri arasında kasabayı ele geçirmeye çalışan Yeni Zelanda Kolordusunun zayiat sayısı 4 bine ulaşıp bir de askerleri korkunç hava koşulları tarafından hırpalanınca Alexander saldırıyı durdurdu.[6]

Son saldırı Mayıs ayına kadar ertelendi. Alexander, Alman hattını yerinden oynatmak için "Diadem" kod adıyla büyük bir harekât tasarladı. Güneydeki Fransız kuvvetleri, Garigliano Nehri ve Aurunci Dağları boyunca ilerleme kaydederek Alman hattının bütün güneyini tehdit etmeye başladılar. İngiliz 8. Ordusu gerçekleştirdiği saldırı sonucunda nihayet Cassino'yu ele geçirdi. 17 Mayıs'ta General Anders yönetimindeki 2. Polonya Kolordusu manastıra saldırdı. Göğüs göğüse yaşanan şiddetli çatışmalardan ve 18 Mayıs'ta Almanların geri çekilmesinden sonra Monte Cassino Manastırı'nı, ya da ondan geriye kalan yıkıntı ve molozları, işgal ettiler. Polonyalıların zayiatları 3 bin 500 personele yakındı ama olağanüstü cesaretle savaşmışlardı. Elde edilen bu başarı Roma'dan Floransa'ya hızlı bir ilerleyişin de yolunu açtı.

Dördüncü Cassino muharebesi, Kesselring'i pozisyonunun savunulamaz olduğuna ikna etti. Kuvvetlerini Floransa'nın kuzeyindeki Gothic Hattı'na nakletmeye başladı. Clark'ın 5. Ordusu, 25 Mayıs'ta Truscott'un Anzio güçleriyle buluştu. Aslında 1943 yılının sonlarında Gustav Hattı'na yönelik ilk saldırılar başladığında düşünülenin tam tersi olmuştu: Cassino'daki zafer Anzio harekâtının "kurtarılmasını" sağlamıştı.

6 Fred Majdalany, *The Battle of Cassino*, Houghton Mifflin, Boston 1957, s. 117.

İTALYAN ÇIKMAZI

Amerikan 5. Ordusu, 4 Haziran 1944'te Roma'ya girdiğinde İtalya'daki seferin sonbaharda sona ereceğine dair herkeste bir umut doğmuştu. Mareşal Kesselring komutası altındaki Alman ve hâlâ Mussolini'ye sadakatlerini koruyan küçük bir faşist İtalyan gücü hızlıca kuzeydeki savunma hatlarına çekildiler. Ardından başlayan zahmetli mücadele sonucunda Müttefik zaferini görmek için Avrupa'da harbin bitmesini, yani Mayıs 1945'i beklemek gerekecekti.

Roma'ya kuvvetlerin gönderilmesi kararı Amerikan ve İngiliz ordularının arasında boşluk açmıştı. Böylece Alman ordusu olası bir tuzaktan kendini kurtarmak için fırsat yakaladı. Çekilmekte olan düşman kuvvetini takip etmek için çaba sarf edilmedi. Kesselring kuvvetlerini, Pisa ve Floransa'dan Adriyatik kıyısına uzanan Arno Hattı'na çekmeyi başardı. Bu hattın gerisinde çok daha güçlü bir savunmaya sahip La Spezia'nın güneyinden başlayıp Apenin Dağları üzerinde Pesaro kıyısına uzanan Gothic Hattı bulunmaktaydı. General Alexander komutasındaki İtalya'da bulunan Müttefik kuvvetleri, Almanları Arno nehrine kadar takip etti. Biri, Ponte Vecchio, hariç bütün köprüler uçurulmuştu ama Kesselring Arno Hattı için savaşmayı bıraktı. Livorno 19 Temmuz'da ve Floransa 13 Ağustos'ta Müttefiklerin eline geçti. Ağustosun ortalarında İngiliz 8. Ordusu ve Amerikan 5. Ordusu birlikte Gothic Hattı'na yaklaşmaktaydılar.

The Salò Republic

1943 Temmuzu'nda görevden uzaklaştırılan ve hapsedilen Mussolini, Hitler'in emri ile Otto Skorzeny tarafından düzenlenen bir kurtarma harekâtı ile Eylül ayında özgürlüğüne kavuşmuştu. Alman işgalindeki kuzey İtalya'ya giderek Garda Gölü kıyısındaki Salo'yu merkez alan İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'ni kurdu. Yeni rejim, faşist hareketten arta kalanlar ile İtalya'nın Müttefiklere terk edilmesine gönlü razı gelmeyen

genç milliyetçileri bir araya getiriyordu. Gerçekte ise yeni devlet, Alman çıkarları tarafından kuşatılmıştı: İtalyan sanayi Almanlar için çalışıyordu, İtalyan işçiler Reich'ın topraklarına götürülmüştü, yerel İtalyan halkından oluşturulan dört tümen Almanya'da eğitildi ve Alman ordusu saflarında savaştı.

8. Ordu komutanı Korgeneral Oliver Leese, zırhlı birliklerin görevlendirilmesine olanak tanıyan Adriyatik kıyısı sektöründe saldırıya geçilerek Gothic Hattı'nı kırmayı hedefleyen Olive (Zeytin) Harekâtı'nı uygulamak için Alexander'ı ikna etti. Ancak güney Fransa'nın işgali için altı tümenin ayrılması harekât hazırlıklarının geçici olarak durmasına neden oldu.[7] 8. Ordu 25 Ağustos'ta saldırıya geçti. Kıyı boyunca nehirleri geçmenin zorluklarına rağmen kıyı kasabası olan Rimini için 4 Eylül'de başlayan mücadele 21 Eylül'de Müttefiklerin başarısı ile sonuçlandı. Kesselring, yedek kuvvetlerini İngiliz saldırısını köreltmek için kullandığından şu anda "merkez" sektörü zayıflamıştı. Amerikan 2. Kolordusu da Gothic Hattı'nı kırmak için Bologna'ya doğru saldırıya geçti. Alman yedekleri tekrar harekete geçirildiler. Bu sırada olumsuz iklim koşulları ve Alman savunmasının keskinliği General Clark'ı Bologna'ya on dört kilometre kala saldırısını durdurmaya zorladı. Alman hattını kırmak ve şehre ulaşmak için harcanan çabalar 20 Ekim'de sona erdirildi. Cephe hattı sağlamlaştıkça her iki tarafın arasında işin çıkmaza girdiği konusunda adeta bir akit ortaya çıktı. 8. Ordu da aşırı yağmur ve olumsuz arazi koşullarının izin verdiği ölçüde Ravenna'ya doğru yavaş yavaş ilerliyordu. Vardığında takvimler Aralık ayını göstermekteydi.

7 W. G. F. Jackson, *The Battle for Italy*, Harper & Row, New York 1967, s. 122.

Levent Şahverdi Arşivi

Amerikan 5. Ordusu'nun birlikleri 1944 sonbaharında Gothic Hattı'na yaptıkları saldırılar sırasında sadece Almanlar ile değil doğa koşulları ile de mücadele etmek zorunda kaldılar. Apenin Dağları'nı aşmaya çalışan kamyonlar çamura saplanarak hareketsiz kaldılar. Devreye katırlar girdi. Geçit vermez dağlık arazide tedarik hattını ayakta tutan katırlar oldu. Malzemeleri, mühimmatları hatta askerleri cephe hattına taşıyıp dönerken de yaralıları cephe gerisine naklettiler. Müttefik kuvvetlerin İtalya'daki başarılarının önemli bir kısmını bu katırlara borçlu olması ilginç bir noktadır.

Alman 10. ve 14. Orduları doğu kıyısındaki Argenta'dan Bologna'ya uzanan Cengiz Han Hattı'nı tutmaktaydılar. Müttefik ilerlemesi duraksadı. Son derece ağır geçen kış, cephe üzerine durgunluğun çökmesine neden oldu. Bu durum Alman ve arta kalmış faşist İtalyan kuvvetlerinin, kuzeydeki Alman işgal bölgesinde bulunan tahminen 82 bin kişilik İtalyan partizan gücü ile ilgilenmeleri için bir fırsat yarattı. Partizanlar, Müttefik kuvvetler kuzeye ilerlerken Alman ordusuyla büyük bir çatışmaya girmişlerdi. Almanların yirmi altı tümeninden altısı İtalyan direnişi ile mücadele etmek zorunda kalmıştı. İtalya'nın kuzeybatı kesimindeki Alp geçitlerinin bir kısmı Mihver denetiminden arındırılmış ve küçük bölgelerde partizan yönetimleri kurulmuştu.

Müttefik ileri harekâtının durması Almanların bütün dikkatini partizanlar üzerinde yoğunlaştırabilmelerini sağladı. Üstelik 13 Kasım'da General Alexander, Müttefik kuvvetlerin kış boyunca bulundukları yerlerde kalacaklarını belirtip partizanlara da savaşmayı durdurmalarını ve yeni emirleri beklemelerini söyledi. Sonuç felaketti. Partizan harekâtlarını koordine eden General Raffaele Cadorna ve emrindeki Gönüllü Özgürlük Kolordusu bir anda kendilerini, Alman kuvvetleri ve Mihver Devletler için savaşan Kazaklardan oluşan iki süvari tümeninin düzenlediği, bir süpürme

ve tarama harekâtının ortasında buldular.[8] Bu partizan karşıtı sefer, sivil nüfusa karşı inanılmaz bir gaddarlık sergiledi. Partizanların kontrolündeki bölgelerin çoğu geri alındı. Harekâtın sonunda direniş kuvveti sadece 20 bin kişilik kadın ve erkek savaşçıyla sınırlı kalmıştı. 40 bin civarında partizan hayatını kaybetmişti. Tekrardan canlanmaları için Müttefiklerin tekrar ileri harekâta giriştikleri 1945'i beklemek gerekiyordu.

İTALYA'DA ZAFER

Başka cephelerdeki harekâtlar nedeniyle yeterince kaynak ayrılamaması ve kış şartlarının ağır geçmesi İtalya'daki seferin ancak 1945 baharında tekrar ele alınmasını zorunlu kıldı. Müttefik kuvvetlerin tam teçhizatlı 17 tümeni bulunmaktaydı. Bunlar İngiliz, Amerikan, Polonya, Brezilya, Güney Afrika, Hint ve Yeni Zelanda tümenleriydi ve kuvvetli bir hava gücü tarafından desteklenmekteydiler. Kesselring (Mart ayında yerine General Vietinghoff getirildi.) ise 23 tümene sahipti. Ancak bunlar sahip olmaları gereken gücün altındaydılar. Her birinde ortalama bin 700 asker vardı. Destekleri ise çok az sayıda uçak ve Mareşal Graziani'nin Liguria Ordusu'nun iki tümeniydi ki faşist silahlı kuvvetlerden geriye kalmış yegâne güç de bunlardı.[9]

Alexander, Mihver kuvvetlerin ortadan kaldırılmasını tamamlayacak büyüklükte ve etkide bir sefer planladı: Grapeshot Harekâtı. Amaç, üzerindeki bütün köprüler daha önce Müttefik kuvvetleri tarafından imha edilmiş olan Po Nehri'nin güneyinde Alman 10. ve 14. Ordularını çembere almaktı. Amerikan 5. Ordusu Bologna'nın batısına saldıracak daha sonrada doğuya doğru salınacaktı. Bu sırada Korgeneral McCreery komutasındaki İngiliz 8. Ordusu da kıyıdaki Argenta uçurumu bölgesini zorlayacak ardından batıya doğru salınacaktı. Müttefik hattını düzenli hale getirmek için gerçekleştirilen bir dizi küçük harekâttan sonra 9 Nisan günü gerçek harekât başlatıldı. Ağır bombardıman uçakları

8 Dixon - Heilbrunn, *a.g.e.*, s. 156-157.
9 Deakin, *a.g.e.*, s. 178.

ile beraberlerindeki iki yüz orta büyüklükte bombardıman uçağı ve beş yüz avcı-bombardıman uçağı dalgalar halinde gelerek Alman hattına saldırdılar. Komutanlarının gizlice ateşkes arayışı içerisinde olduğu morali çökmüş Alman ordusu kısa sürede dağıldı. 17 Nisan'da Argenta ele geçirildi. Böylelikle batıya doğru ve kuzeyde Venedik'e doğru ilerlemek için yol açılmış oldu.

5. Ordu kendisine düşen saldırıya 14 Nisan'da başladı. Dağlara doğru kısa zamanda ilerledi ve 20 Nisan günü Bologna'nın dış mahallelerine ulaştı. Hitler, Vietinghoff'un geri çekilme isteğini reddetti. Bologna iki Müttefik ordusu tarafından çembere alındıkça Alman savaş esirlerinin sayısı devamlı artıyordu; iki ordu sonunda Finale nell'Emilia'da 25 Nisan günü birleştiler. Po vadisi daha kolay mücadele edilebilir bir savaş alanıydı. 5. Ordu karşılaştığı direniş artıklarını ortadan kaldırarak 26 Nisan'da Verona'ya erişti. Hemen Milan'ı almak için batıya kaymaya başladı. 8. Ordu ise hızlıca kuzeye hareket etti, Po nehrini direnişle karşılaşmadan 24 Nisan'da geçti, Venedik'i 29 Nisan'da kurtardı ve 2 Mayıs günü, Tito'nun güçlerinin gelmesinden kısa süre sonra Trieste'ye ulaştı. Aslında bir Alman heyeti 28 Nisan'da Caserta'daki Alexander'ın karargâhına gelerek görüşmüş ve taraflar 2 Mayıs günü başlatılacak bir ateşkes konusunda anlaşmışlardı. İtalya artık bitmişti. Il Duce de aynı sonu paylaşmıştı.

28 Nisan günü İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nin sözde lideri Mussolini ve metresi Clara İsviçre'ye kaçma girişimleri sırasında Como Gölü başındaki Dongo'da Garibaldi Tugayı'na bağlı partizanlar tarafından yakalandılar. Mussolini, Clara ve diğer faşist liderler idam edildiler. Cesetleri Milan'a götürüldü. Bir süre önce İtalyan partizanlarının öldürüldüğü Piazzale Loreto'da baş aşağı olarak asıldı ve halka teşhir edildi. Kuzey İtalya'daki bütün şehirler daha Müttefik birlikleri gelmeden partizan grupları tarafından işgalden kurtarıldılar. 26 Nisan'da Amerikan kuvvetleri gelmeden önce yerel partizanlar kendi hükümetlerini kurdular. İtalya'da bundan sonra karışık bir süreç yaşandı. Roma'daki Müttefik yanlısı İtalyan Hükümeti, diğer İtalyan siyasi grupları için komünist

oldukları gerekçesiyle güvenilmez bulunan, partizanlar ile işbirliği yapmak zorundaydı. 1945 Haziran'ında demokrat ve antifaşist Feruccio Parri liderliğinde bir koalisyon kuruldu. Parri, İtalya'nın Alman yönetiminden kurtarılması için mücadeleye katılmış bütün grupları bir araya getirmeyi başarmıştı.

İtalya'daki uzun süren seferin bedeli çok yüksekti. Amerikan 5. Ordusu 188 bin ve İngiliz 8. Ordusu 124 bin zayiat verdiler.[10] Almanların kayıpları ise tahminen 435 bin civarındaydı. Çoğu savaşın son yılında yaşananlarda olmak üzere 60 bin İtalyan, bombardıman saldırıları sırasında hayatını kaybetti. Savaş ve bombardıman İtalya'nın kültürel mirasının önemli bir kısmının yok olmasına yol açtı. Faşistler ile partizanlar arasındaki bölünmeler ise geride İtalyan sosyal ve siyasal hayatında uzun süre yaşanacak karşıtlık, düşmanlık, kin ve keskin ayrımcı düşünceler bıraktı.

10 Albert N. Garland - Howard McGawsmyth, *Sicily and the Surrender of Italy*, Department of the Army, Washington 1965, s. 181-182.

KONFERANSLAR

Levent Şahverdi Arşivi

İkinci Dünya Savaşı sırasında Müttefikler, 29 Ocak 1941 ile 2 Ağustos 1945 arasında defalarca bir araya gelmişlerdir. 1943 ve 1945 yılında gerçekleştirdikleri konferanslar daha kapsamlı ve daha önemlidir. 1943 yılında savaşın kısa sürede bitirilmesini, 1945 yılında ise Avrupa'nın özellikle de Almanya'nın savaş sonrası durumunun ne olacağı konusunu tartışmışlardır.

KASABLANKA KONFERANSI

14-24 Ocak 1943 arasında ABD Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başkanı Churchill, Fransız Fası'ndaki Kazablanka kentinin banliyösündeki bir otelde bir araya geldiler. Görüşmelere Stalin de davet edilmişti ancak Stalingrad'daki mücadeleye müdahale etmesi gerektiğinden Moskova'da kalmasının uygun olacağını belirterek davete olumlu yanıt vermedi. Bu doğruydu ama iki önemli unsur daha katılımını engellemişti: Uçakla seyahatten hoşlanmaması ve güvenliği konusunda saplantı haline gelmiş derecede kaygı duyması. Churchill ve Roosevelt, kurmay başkanlarının da katıldığı bir dizi toplantıda "Afrika", Müttefik devletlerin denetimine girdikten sonra stratejilerinin ne olacağı konusunda görüş alışverişinde bulundular.

Kazablanka'nın seçilmesi Roosevelt'in fikriydi. Churchill savaş sırasında bayağı yolculuk yapmıştı ama Roosevelt 1933 yılında Beyaz Saray'daki Oval Ofis'e yerleştiğinden beri ilk kez uçacaktı ve uzun mesafeli deniz aşırı seyahate karşı merak duyuyordu. Pan-Am şirketinin bir uçağı ile Florida'dan Batı Afrika'da bulunan Gambia'ya geldi oradan da rahatını sağlayacak şekilde değiştirilmiş bir nakliye uçağı ile Kazablanka'ya ulaştı. Yanında kalabalık bir

Levent Şahverdi Arşivi

güvenlik görevlisi grubu vardı ve bindiği limuzinin camları kararlaştırılmıştı. Churchill ise şehre bir bombardıman uçağı ile geldi. Yakın zamanda Fransız Vichy Hükümeti'nden alınmış olan toplantı yeri, Kuzey Afrika'daki Mihver kuvvetlerin ortadan kaldırılması için Tunus'ta verilmekte olan mücadelenin yakın coğrafyasındaydı.

1942 yılı boyunca yaşanan ABD ile İngiltere arasındaki yüksek öncelikli görüşmeler, iki taraf arasında stratejik algı açısından önemli farklılıklar olduğunu ortaya koymuştu. Roosevelt ve Kurmay başkanı George Marshall, Amerikan kuvvetlerinin en kısa zamanda Avrupa'daki savaşa katılması konusunda istekliydiler ancak bu durumunda Pasifik'teki savaşı desteklemekte olan kaynakların bölünmesi sorunuyla karşı karşıyaydılar.

İki müttefik Manş Denizi üzerinde 1943 yılında bir işgal planında anlaşmışlardı. Kod adı "Roundup" olan bu harekât, Stalin'i tatmin etmedi çünkü Sovyet lider Almanya'ya karşı 1942 yılında kapsamlı bir "ikinci cephe" açılmasından yanaydı. Meşale (Torch) Harekâtı 1942 yılında Amerikan kuvvetlerinin harekete geçmesini sağlamıştı ancak sefer hem Roundup Harekâtı'nın 1943'de gerçekleşmesi olasılığını ortadan kaldırmıştı hem de Amerikalıları Akdeniz stratejisinin bir parçası haline getirmişti ki Marshall bu duruma hep karşı olmuştu.

Roosevelt ve Churchill, General Henri Giraud ve General Charles de Gaulle ile bir araya geldiler. Amerikalılar, Giraud'un Kuzey Afrika'daki Özgür Fransız güçlerinin lideri olmasını istiyordu, ama de Gaulle, Vichy ile yakın bağlantıları olan bir generale tabi olmayı reddetti.

Kazablanka'da bu farklılıklar iki lider ve kurmay başkanları arasındaki görüşmelerde tekrar masaya yatırıldı. Churchill ve Kurmay Başkanı General Alan Brooke, İtalya'ya saldırmayı öngören Akdeniz stratejisini savunuyorlardı. Böylelikle Alman kuvvetlerinin

ilgisi başka bir yöne çekilecekti ve muhtemelen İtalya savaş dışı kalacaktı. Bu seferin kuzey Fransa'daki direnişi zayıflatarak 1943 ya da 1944 yılında bir istila hareketini mümkün kılacağına ve başarı olasılığını artıracağına inanıyorlardı. Tartışmalar sonucunda Amerikan tarafı Sicilya'nın istilasını onayladı ve Fransa'ya yapılacak kapsamlı harekâtın 1944'e kadar ertelenmesini isteksizce kabul etti. Kazablanka'da karara bağlanmış tek sorun silsilesi bununla da kalmadı.

Hava kuvvetleri komutanları Churchill ve Roosevelt'in bombardıman stratejisi ile ilgili olarak dikkatlerini çekmeye çalıştılar. Başardılar da. Kazablanka'da Birleşik Bombardıman Saldırıları için nöbetleşe harekât düzeni kabul edildi. Almanya'ya karşı Amerikan Hava Kuvvetleri gündüz, Kraliyet Hava Kuvvetleri ise geceleri bombardıman saldırıları düzenleyeceklerdi.

Kazablanka'nın belki de en önemli sonucu en son basın toplantısında ilan edilen, Mihver Devletlere karşı uygulanacak, "kayıtsız şartsız teslim" ilkesinin ilan edilmesiydi. Roosevelt son saptamalarını yaparken bu konuya değinmişti ancak konferansın resmi tebliğinde tekrarlanmadı.[1]

Alman Propaganda Bakanı Joseph Goebbels "kayıtsız şartsız teslim" istemini, kaybettikleri takdirde başlarına neler geleceği konusunda Alman halkını korkutarak savaş azimlerini devam ettirme yönünde propaganda malzemesi olarak kullandı. 30 Ocak 1943 günü Hitler rejimin kurulmasının 10. yıldönümü vesilesiyle Berlin Sportalast'ta yaptığı konuşmada bunu açık bir şekilde dile getirdi.

1 Wenzel Jaksch, *Europe's Road to Potsdam*, Frederick A. Praeger, New York 1963, s. 145.

"Kayıtsız şartsız teslim" konusu önceden Washington ile Londra'da tartışılmıştı ve Churchill neredeyse kesinlikle mutlu değildi çünkü bu, İtalya'yı Almanya'dan ayırmak konusundaki girişimlerinde İngiltere'nin elini kolunu bağlayan bir durumdu.[2] Yine de dolaysız bir slogan olarak Müttefikleri kesin zafere dayalı bir politikada bir araya getiriyordu, müzakere ya da ateşkese yer yoktu. "Kayıtsız şartsız teslim", çok "mutlak" bir gereksinim olduğu yönünde zaman zaman eleştirildi. Ancak savaşın ortasında hem de güçlü ve amansız düşmanlara karşı mücadele verilirken çok net bir ifadeyi ortaya koymuştu: Müttefik güçler zaferden umutluydular ve buna inanıyorlardı.

QUEBEC KONFERANSI

(Birinci) Québec Konferansı, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'nın katılımıyla 17 – 24 Ağustos 1943 tarihleri arasında geçekleştirilmiş yüksek gizlilikteki bir askeri toplantıydı. Görüşmeler Churchill ve Roosevelt arasında geçti. Kanada Başbakanı William Lyon Mackenzie ise sadece seremoniler de yer almıştı. Aslında Churcill bütün görüşmelere katılmasını istemişti ama Roosevelt bunu reddetmişti. Konferansa çağrılan diğer bir isim olan Stalin ise askeri nedenlerden ötürü Québec'e gelemedi.

Müttefikler Fransa'nın işgali ile ilgili planlamalar üzerinde fikir alışverişinde bulundular. Kod adı Overlord olan harekâtın 1 Mayıs 1944 günü gerçekleştirilmesi düşünülmüştür. Ancak bu tarih daha sonra değiştirilmiştir. Aslında Overlord tek seçenek değildi. Almanların etkili olduğu Fransız kıyılarına yönelik diğer bir harekât, Jupiter, üzerinde de tartışıldı. İtalyanları, Mihver Devletlerden koparabilmek için daha fazla kuvvet kullanılmasına karar verildi. Churchill ve Roosevelt, "çizme"de çatışmaların durması için İtalya'nın kayıtsız-şartsız teslimiyetinin esas olduğu konusunda fikir birliğine vardılar. Bu sırada Sicilya'nın tamamen

2 Clarke, *a.g.e*, s. 191-192.

Müttefik askerlerinin eline geçtiği haberi gelince taraflar, İtalya'nın 3 Eylül 1943'te işgaline karar verdi.

Amerika, İngiltere ve Kanada bir atom bombası yapımı için koordinasyon içinde çalışmak konusunda da görüştüler. İngiltere ve Amerika, Kanada olmaksızın, imzaladıkları Québec Antlaşması ile nükleer teknolojiyi birbirlerine karşı ya da ikisinden birini tehdit etmeyen üçüncü bir güce karşı kullanmama kararı aldılar. Kanada, her ne kadar parçası olmasa da, antlaşmada kilit bir roldeydi çünkü atom bombası yapımında mutlak gerekli olan uranyum ve ağır su kaynaklarına sahipti.

Konferansın sonunda açıklanan bildiriden anlaşıldığı kadarıyla, Müttefiklerin kafasındaki ilk düşünce 1943 yılının sonuna kadar İtalya'nın savaş dışı kalmasını sağlamaktı. Ardından 1944 sonbaharına kadar Almanya'yı saf dışı bırakarak Japonya'yı yalnız bırakmaktı. Konferansın ardından Roosevelt Amerika'ya döndü. Churchill önce balık tuttu, ardından bir radyo yayınına katıldı. 31 Ağustos'ta özel bir trenle Washington DC'ye giderek Roosevelt ile konuşmasını tamamladı. Her şey iyiydi ama Stalin'siz olmuyordu. Sovyet liderin katılması için gösterilen çaba nihayet sonuç verdi: İran'da hepsi bir araya geldiler.

TAHRAN KONFERANSI: ÜÇ BÜYÜKLER

Kasım 1943'te, büyük Müttefiklerin arasındaki en büyük üç gücün liderleri, Churchill, Stalin ve Roosevelt, İran'ın başkenti Tahran'da ilk kez bir araya geldi. "Eureka" kod adı verilen konferans, aslında savaşın son aşaması için Müttefik stratejisinin temel sorunlarını çözmek için toplanmıştı. Ancak Roosevelt, savaş sonrası politik çözüm üretmeye dayalı olarak Stalin'le yakın bir kişisel ilişki için olanak yaratabileceğini de umuyordu.

Tahran, zirve mekânı için ilk tercih değildi. Roosevelt, Bering Boğazı, Hartum, Kahire ve Somali'deki Asmara'yı önermişti. Ancak Stalin, ülkesindeki savaş cephelerinde yaşanan gelişmelerle irtibat halinde kalmak istediğinden ısrar etti. Kiev'in konferanstan sadece üç hafta önce kurtarıldığı düşünülürse haksız sayılmazdı

ayrıca üç lider arasında ülkesi resmen Alman çizmeleri altında ezilen de bir tek Stalin'di. Roosevelt Tahran'a gitmek için yaklaşık 12 bin kilometre, Churchill ise bu mesafenin yarısı kadar yol kat etmişlerdi. Tahran'a giderken, Kahire'ye uğradılar.

23-26 Kasım tarihleri arasında Çin'in milliyetçi lideri Chiang Kai-shek ile Kahire'de bir "ön konferans" yaptılar. Kod adı "Sekstant" olan bu toplantıya Stalin de davet edilmişti, ancak Sovyetler Birliği henüz Japonya ile savaşta olmadığı için teklifi geri çevirmişti.[3] "Sekstant", Batılı Müttefiklerin Çin mücadelesine verdiği desteği tekrarlamalarının vesilesiydi. Konferansın sonunda ilan edilen Kahire Bildirgesi kapsamında, Müttefikler; Japonya'nın yayıldığı topraklara el koyulması, Çin topraklarının Çin'e geri verilmesi ve bağımsız bir Kore kurulması konularında taahhütte bulundular.

Tahran, resmi olarak İran'daki İngiliz nüfuz alanı içerisindeydi. Konferans süresince abartılı bir güvenlik uygulandı. İngiliz Elçiliği'nde kalan Churchill'i korumak için bir Hintli Sih alayı görev yaptı. Roosevelt'in güvenliği konusunda risk olduğu bahanesiyle, ABD Başkanı ikna edilerek, Sovyet Büyükelçiliği arazisinde bir evde misafir edildi. Bu konferansın yapısını da temsil ediyordu aslında; Roosevelt ve Stalin birlikteydi, Churchill ise Büyük İttifak olarak anılan iki büyük ortağından ayrılarak tecrit edilmiş durumdaydı.

Stalin, Tahran Konferansı boyunca, her ne kadar Churchill'i öfke düzeyinde rahatsız etse de, Roosevelt ile birlikte oturmaya özen gösterdi. Konferans sırasında iyi bir uyum sağladılar. Roosevelt, Stalin'i savaş sonrası uluslararası düzene dâhil etmeyi ve kişisel ilişkilerinin Sovyet-Amerikan işbirliğinin geliştirilmesine yardımcı olacağını umuyordu.

3 Montefiore, *a.g.e.*, s. 158.

Stalin, Batı'dan Fransa'da ikinci bir cephe açılacağına dair bir taahhüt istedi. Roosevelt ve askeri danışmanları bu isteğe olumlu yaklaşıyordu. Ancak Churchill'in kafasında başka fikirler vardı. İngiltere Başbakanı, konferansı, Alman işgali altındaki Avrupa'nın "yumuşak karnı" olan güneyine Akdeniz üzerinden bir saldırı yapılması için baskı kurmak amacıyla kullanmaya çalışıyordu.[4] Bu konuda dayanak gösterdiği nokta da İtalya'nın savaştan çekilmesi ile bölgenin harekât için tehditlerden temizlenmiş olmasıydı. Bu iddialar müzakerelerin ilk iki gününde oyun dışı kaldı.

Konferansın ikinci gününde Roosevelt, Mayıs 1944'te ikinci bir cephe açılması konusunda söz verdi. Churchill ve başta İngiltere Genelkurmay Başkanı General Alan Brooke olmak üzere İngiliz üst düzey danışmanlar, Manş Denizi üzerinden gerçekleştirilecek bir işgali riskli olarak görseler de fikri kabul etmek zorunda kaldılar. Bunun yanında Fransa'nın güneyini hedef alan Anvil (Örs) Harekâtı adı altında Almanları şaşırtmaya yönelik sahte ve taktiksel bir saldırı düzenleneceği konusunda da söz verildi. Stalin bu harekâtı onaylarken Churchill bir kez daha sağlayacağı faydalar konusunda şüpheli olduğunu dile getirdi. Sovyet tarafı, batıda gerçekleştirilecek istila ile eşzamanlı olarak kapsamlı bir saldırı düzenlemeyi teklif etti. Buna ek olarak Stalin, Almanya'nın yenilmesini takiben Japonya'ya savaş ilan edeceği yönünde söz verdi.[5] Konferansın müzakere aralarından birinde Churchill, Stalingrad'daki dayanma güçlerinin anısı olarak İngiliz hükümdarı Kral VI. George tarafından Sovyet halkına armağan olarak gönderilen kılıcı 28 Kasım 1943'te kralı adına Stalin'e sundu. "Stalingrad Kılıcı" daha sonra Sovyet Mareşali Kliment Voroshilov tarafından Başkan Roosevelt'e gösterildi. Stalin'in bu hediyeye iki gün sonra politik protokolleri aşan bir üslupla verdiği karşılık ve tavrı pek hoş karşılanmadı.

4 Hughes, *a.g.e.*, s. 124-127.

5 Herbert Feis, *Churchill, Roosevelt, Stalin: The War They Waged and the Peace They Sought*, Princeton University Press, Princeton 1957, s. 189.

30 Kasım akşamı Churchill, yaş günü onuruna İngiliz Elçiliği'nde cömert bir akşam yemeği verdi. Burada Stalin, Churchill ve Brooke'un yüzlerine karşı gayet fütursuzca Sovyetler Birliği'ne yönelik düşmanca tavır sergilediklerini söyledi. Akşamın sonunda Stalin alışılmadık bir şekilde sarhoş olduğundan bu hırçın söylemi de dikkate alınmadı. Stalin, elçilikteki hizmetliler için kadeh kaldırarak herkesi şaşırtmıştı. 1 Aralık günü üç lider, Almanya'nın yenilgisi için üzerinde uzlaşmaya varılan stratejiye dair bir kamu bildirisi imzaladılar.

Roosevelt, Tahran Konferansı'nı, Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği arasında barış sürecinde de devam edebilecek daha yakın bir siyasi ilişki için olası bir başlangıç noktası olarak gördü ve bu yönde hareket etti. Churchill ve Roosevelt, Tahran'dan Kahire'ye dönerek 3 ve 7 Aralık tarihlerinde "Sekstant" Konferansı'nı sonuca bağladılar. Roosevelt, Fransa'nın işgali için Eisenhower'ı en üst düzey komutan olarak atadığını ilan etti. Tahran Konferansı sırasında biraz rahatsız olan ve belki de sonuçlarından o an için memnun olmayan Churchill ise kafa dinlemek ve iyileşmek için Fas'a gitti.

KAHİRE KONFERANSI

Mısır'ın Kahire kentinde düzenlenen konferansların ilkinde Chiang Kai-shek ile görüşen Müttefikler, 4-6 Aralık 1943'teki İkinci Kahire Konferansı'nda, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nda Müttefiklere muhtemel katkısını tartıştılar. Toplantıya Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Franklin D. Roosevelt, İngiltere Başbakanı Winston Churchill ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İsmet İnönü katıldı.

1941'e kadar, hem Roosevelt hem de Churchill, Türkiye'nin devam eden tarafsızlığının Mihver kuvvetlerinin Ortadoğu'nun stratejik petrol rezervlerine ulaşmasını engellemek suretiyle Müttefiklerin çıkarlarına hizmet edeceği fikrini sürdürdü. Fakat 1942'nin sonuna kadar Mihver güçlerin erken zaferleri, Roosevelt ve Churchill'in Türkiye'nin Müttefiklerin yanında savaş katılımını

yeniden değerlendirmelerine neden oldu. Türkiye, savaş boyunca çok büyük bir ordu ve hava kuvvetlerini korumuştu ve özellikle de Churchill, Türklerin Balkanlar'da yeni bir cephe açmalarını çok istiyordu. Hatta Churchill, 30 Ocak 1943'te konuyu tartışmak üzere Adana'nın 23 kilometre dışındaki Yenice İstasyonu'ndaki tren vagonu içinde (Adana Konferansı) İnönü'yle gizlice bir araya geldi. Roosevelt ise bir Türk saldırısının çok riskli olacağına ve bir Türk başarısızlığının ise Müttefikler için felakete yol açacağına inanmaktaydı.

İnönü ise, 1911-1922 yılları arasında 11 yıl süren aralıksız savaş (Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı) sırasında yaşadığı sıkıntıları çok iyi biliyordu. Türkiye'yi başka bir savaştan olabildiğince uzak tutmak istemekteydi. İnönü, aynı zamanda, Türkiye'ye yönelik mali ve askeri yardımlar için güvence sağlamanın yanı sıra, Joseph Stalin'in açık bir şekilde ifade ettiği gibi, savaştan sonra Türk Boğazlarının Sovyet işgali durumunda ABD ve Birleşik Krallık'ın yanında duracağına dair bir güvence istedi.[6]

Türkiye'nin, Müttefiklerin yanında savaşa hemen katılma konusundaki tereddütlerinin belki de en büyük nedeni, Churchill'in Adana'da vaat ettiği maddi ve askeri yardım miktarının azalması oldu. Konferansın sonunda, Türkiye'nin tarafsızlığının korunması gerektiğine karar verildi. Bölgedeki olası Müttefik hava operasyonları için Adana yakınlarındaki İncirlik Hava Üssü'nün kurulması kararlaştırıldı. Ancak üssün inşaat çalışmaları İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra başlayabildi.

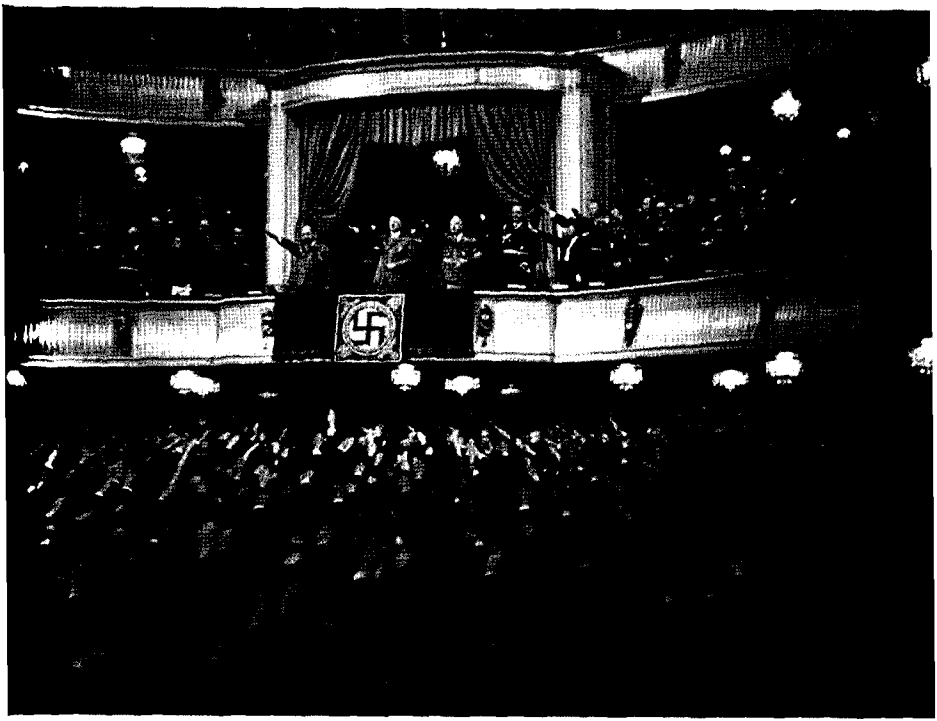
Hem Roosevelt hem de İnönü Kahire'de istediklerini elde ederken Churchill biraz hayal kırıklığına uğramıştı. Türklerin savaşa aktif olarak katılmasının Almanların güneydoğusunda yeni bir cephe açılmasını sağlayarak III. Reich'ın yenilgisini hızlandıracağına inanıyordu.

---

6 J. F. C. Fuller, *The Second World War, A Strategical and Tactical History*, Dueli, Sloan and Pearce, New York 1949, s. 157-158.

Yalta Konferansı'nda, sadece 1 Mart 1945'te Almanya ve Japonya ile resmen savaş halinde olan devletlerin Birleşmiş Milletler'e kabul edileceği duyurulunca Türkiye 23 Şubat 1945'te, Müttefiklerin yanında savaşa katıldı. Türkiye doğrudan bir askeri çatışmaya katılmamış, Müttefikler için malzeme ve tedarik sağlarken Mihver Devletler üzerinde politik ve ekonomik yaptırımlar uygulamıştır.

Müttefiklerin gerçekleştirdikleri diğer iki önemli konferans Yalta ve Postdam konferanslarıdır. Ancak onlar 1945 yılında savaşın sonu ile ilgilidir ve o zamana daha çok süre vardır.

NAZİ SİSTEMİ

Levent Şahverdi Arşivi

ALMANYA'NIN YENİ DÜZENİ 1940–1945

1933 yılında iktidara gelen Hitler, öncüsü olduğu hareketin bin yıl devam edecek yeni bir düzene dönüşeceği hayalini çevresindekiler ile paylaşmaktaydı belki ama 1939'dan önce, böyle bir düzenin nasıl görüneceğine dair net bir Alman planı yoktu. Avrupa'nın büyük kısmında yaşanan Alman işgali, "Yeni Düzen" olarak adlandırılan oluşumun inşasına yol açtı. Kısa bir süre içinde, farklı bir politik birlik veya derme çatma işgal yönetimi biçimlerinin karışık bir eseri olarak ortaya çıktı. 1945 yılında da dünya sahnesinden silinip gitti. Bin sene egemen olması düşünülen Reich, on iki yıl sonra ortada yoktu.

Aslında Alman "Yeni Düzeni"ni yaratan program, Sovyetler Birliği'nin yıkıma yakın olduğuna inandığı bir anda, Hitler tarafından Berlin'de 3 Ekim 1941'de ilan edildi.[1] Bütün girişim, Napolyon'un Avrupa imparatorluğu gibi, askeri gücün genişletilmesine bağlıydı. Ancak Alman egemenliğinin yayıldığı Avrupa topraklarının yeniden örgütlenmesi net bir çizgi izlemedi. Bölgeler kurulan ilişkilere göre ayrıştırıldı:

1.Almanya'yla müttefik olan ya da onunla bağlantılı olanlar; Macaristan, Romanya, Bulgaristan ile kukla devletler olan Slovakya ve Hırvatistan.

---

1 Bullock, *a.g.e.*, s. 128.

Levent Şahverdi Arşivi

2. Alman gözetiminde bir ölçüde özerkliklerine izin verilen yenilgiye uğramış ülkeler: Belçika, Hollanda, Norveç, Danimarka ve Fransa.

3. Doğrudan Alman siyasi veya askeri yetkilileri tarafından yönetilen yerler: Polonya, Baltık ülkeleri, Sovyetler Birliği'nin batısındaki toprakları, Sırbistan ve Yunanistan.

4. İtalyan Rejimi ile egemenliğin paylaşıldığı alanlar: Yugoslavya ve Yunanistan. (Ancak İtalya'nın Eylül 1943'te teslim olmasından sonra bu bölgeler de doğrudan Alman kontrolü altına alındı. İtalyan Alpleri ve Trieste limanı da 5 Ekim 1943'te Reich'a bağlandı.)

Yeni Düzen'in hedefi, Berlin'i Avrupa kıtasının politik merkezi haline getirmekti. Bu nedenle Hitler'in en sevdiği mimarı Albert Speer, Berlin'i yeni imparatorluğun başkenti olarak yeniden düzenlemekle görevlendirildi. Şehrin merkezine ulaşacak bir zafer yolu yapılacaktı. Bu yolun sona erdiği noktada Vatikan'daki Saint Peter'in yaklaşık yedi katı büyüklüğünde 200 bin kişi kapasiteli bir toplantı merkezi yapılması planlanmıştı. III. Reich, Antik Roma'ya rakip olacak bir yapılanmayı, otoriteyi her bakışta hissettirecek büyüklükte bir başkenti yaratma peşindeydi. Her diktatörün yaptığı gibi Hitler de "büyük" yapılarla sistemindeki "hiçliği" gizlemeye çalışıyordu. Doğu'da ise, açıkça söylenmese de, bir sömürge sistemi yaratılması planlanmıştı. Alman "şehir-garnizon"ları Rusya'nın sonu gelmez topraklarını yönetirken bir "işçi ordusu" da Alman "üstün ırkı"nın ihtiyaç duyduğu tarım ürünlerini ve hammaddeleri üretecekti.

Bu imparatorluğun inşası süreci 1940 yılında Polonya'nın parçalanması ve bölge halkının sınır dışı edilmesi ile başladı. Ardından Sovyetler Birliği'nin batısındaki topraklar ele geçirilince bölgenin geniş çaplı bir yeniden örgütlenmesine duyulan ihtiyaç "Genel Doğu Planı"nın önünü açtı. Buna göre; nüfus fazlalığı, açlık veya hastalıklar nedeniyle "ortadan kaybolacağı" doğuya sürülecekti. Geriye kalanlar ise imparatorluğun ilerlemesini ve var olmasını sağlayan Almanya'nın yöneticileri, mühendisleri ve uzmanları

için emek gücü bir başka deyişle köleler olarak çalışacaktı. Hitler durumu kısaca özetledi: "Rusya bizim Hindistan'ımız olacak."[2] Buradan da anlaşılacağı gibi Yeni Düzen'in merkezinde aslında bir ekonomik sömürü sistemi vardı.

Sahneye Alman Ekonomi Bakanı Walter Funk çıktı. Kendisi Goering tarafından 1938 Şubatı'nda Ekonomi Bakanı seçilmiş, Ocak 1939'da da Reichsbank Başkanı olmuştu. 1940'ın Temmuz ayında yeni bir Avrupa Ekonomik Sistemi'nin oluşturulacağını açıkladı. Bu sistemde ortak para birimi olarak Alman Markı kullanılıyordu. Berlin ve Viyana, Avrupa kıtasının "ikiz" ticari ve finans merkezleri haline getiriliyordu. Bu sayede Alman makamları ve Alman şirketleri fethedilen bölgelerin büyük çoğunluğunda ana sanayi kollarına ve sektörlerin büyük bir kısmına egemen oldular. Bunların içerisinde en belirgini; Avusturya, Çekoslovakya, Polonya ve Sovyetler Birliği'nin ağır sanayi kuruluşlarını satın alan veya kamulaştırılan Reichswerke "Hermann Göring" adındaki dev Alman holding şirketiydi. Süreç içinde şirketin işgücü 1 milyon kişiye dayanırken mal varlığı en güçlü Alman şirketlerinin yaklaşık dört katına çıkmıştı. Aslında bazı rakamlar Almanların yaptıklarını daha net ortaya koymaktadır. Savaş boyunca, Avrupa devletleri Alman savaş makinesinin maliyetinin ve harcamalarının yaklaşık üçte birini karşıladı. 1944 sonlarında Almanya'da 7 milyon işçi çalışırken Müttefik topraklar ile işgal edilmiş bölgelerde yaklaşık 20 milyon kişi Nazi rejimi için emek gücü üretiyordu. Ve Yeni Düzen dünyaya sadece ekonomik ve siyasi açıdan da bakmamaktaydı.

Almanlar egemen oldukları coğrafyaya ırksal politikalarını da yaydılar. Bu politikanın bir ayağı Yahudilerle ilgiliydi. Avrupa'nın Yahudi nüfusu toplandı; doğudaki imha merkezlerine sürüldü ya da "güvenlik görevlileri" ve askerler tarafından öldürüldü. Varşova Yahudileri, şehrin geri kalanından tecrit edilmiş gettoda yaşamaya zorlandılar. Diğer Avrupa şehirlerindeki Yahudiler de gettolara ya da kamplara "tıkıldılar". Gettolarda gezinen "ölüm

2 Evans, *a.g.e.*, s. 95.

Levent Şahverdi Arşivi

arabaları" sokaklardaki cesetleri topluyor, kamplarda "ölenler" ise toplu mezarlara gömülüyorlardı. Hitler'in kabinesindeki Propaganda ve Halk Aydınlanması Bakanı Joseph Goebbels, Almanya'nın "Yahudi Bolşevizmi"ne ve "Yahudi uluslararası sermayesi"ne karşı direnmekte olduğunu göstermek için işgal altındaki Avrupa çapında propaganda yapılmasında önemli bir rol oynadı. Bundan etkilenen Pétain liderliğindeki Vichy Rejimi, Yahudi karşıtı politikaları önceden var olan önyargılara dayanarak teşvik eden birçok Yeni Düzen hükümetinden biriydi. "Yeter" adı altında bir propaganda üreterek Yahudilere karşı "Fransız Birliği" oluşturmak için çaba sarf etti. Hazırlanan posterler duvarları kapladı. Kontrol altındaki topraklarda benzer hareketleri gözlemleyen Nazi Almanyası, 1942 yılında Yeni Düzen Avrupası'ndaki Yahudilerin kitlesel imhası için hazırlanan bir planı uygulama kararı aldı.

Politikanın diğer bir ayağı ise saf Alman ırkı ile ilgiliydi. Denetim altındaki bölgelerdeki sarı saçlı mavi gözlü çocuklar ailelerinden alındı. Belirli noktalarda toplanan bu çocuklar ırk uzmanları tarafından değerlendirildi. Bir kısmı Almanya'daki koruyucu ebeveynlerin yanına yerleştirildi. Bir kısmı ise "Aryan" çocuk modeli üretmek için kurulan özel çocuk evlerinden birine gönderildi. Diğer yanda, Alman ırk görevlileri ve uzmanları, doğudaki işgal altındaki bölgelerde Alman etnik kökenlilerin peşine düştüler ve 600 binden fazlasını Reich'a geri gönderdiler. Çalışmalar ve değerlendirmeler sonucunda ırksal bir hiyerarşi oluşturuldu. Buna göre Kuzey Avrupalılar "Aryan Irk" olarak en tepede yer alırken Latin kökenliler ve Slavlar ırk derecelendirilmesinin en altına yerleştirildiler. Savaşın sona ermesiyle birlikte ulaşılan Alman arşivlerinden, yaklaşık 5 milyon Avrupalının ırk taramasına tabi tutulduğu ve bir kısmının "Almanlaştırma" için tavsiye edildiği anlaşıldı.

Nazi Partisi'nin seçkin SS örgütünün askeri kanadı olan Waffen-SS (Silahlı SS) için yerel gönüllüleri teşvik etmek amacıyla propaganda

kampanyaları başlatıldı. Bu sayede savaş boyunca Batı ve Kuzey Avrupa'dan 150 bin ve Doğu Avrupa'dan yaklaşık 90 bin gönüllü Waffen-SS'te görev yaptı. Alman saflarına katılmalarında komünizmden nefret etmeleri ya da Yahudilere duydukları düşmanlık rol oynasa da aslında kazanan tarafta olma fikri ağır basmaktaydı.

Naziler, Yeni Düzen'i yerleştirmek için olağanüstü bir hırs sergiledi. Almanların elde edeceği bir zafer, 1945'te ortaya çıkandan çok daha radikal çok daha farklı bir Avrupa üretecekti. Her ne kadar Avrupa Birliği'nin erken bir deneyine benzese de Alman tahakkümü; askeri iktidar, ekonomik sömürü ve ölümcül bir ırksal politikaya dayanıyordu. Almanya 1945'te çöktüğünde, Naziler de kurmaya çalıştıkları Yeni Düzen de en ufak bir iz bırakmadan ortadan kayboldular. Ancak arkada acı bir hatıra bıraktılar: Soykırım. Hatta bunu sistemli hale getirmek için bir toplantı bile düzenlediler.

WANNSEE KONFERANSI

20 Ocak 1942'de, 14 Alman subayı ve polis lideri, Berlin'in saygın banliyösünde Wannsee Gölü'nün kıyısındaki büyük bir villada Reinhard Heydrich ile bir araya geldi. Heydrich, Reich Ana Güvenlik Dairesi'nin başkanıydı. Bu bölüm III. Reich'teki güvenlik ve gözetim meselelerinin çoğundan sorumluydu. 31 Temmuz 1941'de Hermann Göring Yahudi sorununa resmi olarak "nihai çözüm" bulma ve uygulama görevini Heydrich'e verdi.[3] Önceleri tasarı, Yahudilerin Avrupa'nın doğusunda yeni fethedilen bölgelere tahliyesi anlamına geliyordu, ancak Heydrich'in Wannsee'de yetkililerle görüşmesinden sonra "tahliye" kavramı artık "yok edilme"yi simgeliyordu.

3 Gerald Reitlinger, *The Final Solution*, A.S. Barnes, New York 1953, s. 110.

Levent Şahverdi Arşivi

- 3 Ekim 1940; Nazi işgali altındaki Varşova'da yaşayan Yahudilere gettoda yaşamaları emredildi.
- 19 Mayıs 1941; Hitler, Rusya'daki birliklere komünist Yahudileri öldürme izni veren yönergeler yayınladı.
- 18 Ağustos 1941; Hitler, Berlin'de kalan Yahudilerin de doğuya sürülmesini emretti.
- 13 Mart 1942; Yahudilerin toplu katliamında kullanılması amacıyla Belzec "ölüm kampı" açıldı.

Gestapo görevlisi Adolf Eichmann tarafından hesaplanan sayılar Heydrich tarafından 20 Ocak toplantısında açıklandı: Avrupa'daki Yahudi nüfusu 11 milyonun üzerindeydi. Seçkin SS örgütünün lideri Heinrich Himmler tarafından Heydrich, tüm Avrupa Yahudilerinin kitlesel olarak sınır dışı edilmesini organize etme yetkisi ile donatıldı. Himmler, Hitler'in otoritesi doğrultusunda hareket ediyordu ancak Avrupa Yahudilerinin kitlesel olarak öldürülmesi emrini Hitler'in verdiği tam olarak net ve açık değildi. Tarihçilerin çoğunluğu, karar tarihini Kasım ya da Aralık başı olarak vermelerine karşın Sovyetler Birliği'nin fethedilen bölgelerindeki bazı Yahudilerin öldürülmesi 1941 Haziran'ında başladı. 1941'de Hitler, Rusya'daki Yahudi kadın ve çocukların öldürülmesini onayladı. Eylül 1941'de, Sırbistan'ın erkek Yahudileri katledildi. Eski Polonya'daki Warthegau ve Galiçya bölgelerindeki Yahudiler yok edildi. 15 Ekim 1941'de Alman Yahudilerinin doğuya ilk kitlesel tehciri başladı. Yahudileri yok etme kararı 1941'in ikinci yarısında aşamalı olarak alındı. Wannsee Konferansı, Heydrich için bütün bu farklı uygulamaları tek bir kapsamlı soykırım programı haline getirme fırsatıydı.

Varşova'da kurulan Yahudi gettosu Alman makamları tarafından 16 Kasım 1940'da giriş-çıkışa kapatıldı. Buradaki Yahudi nüfusun yaklaşık 100 bini daha ölüm kamplarına gitmeden hastalık ya da açlıktan hayatını kaybetti. Hepsinin sol göğsünün üzerinde özel bir arma vardı. Sarı Davut yıldızı, Almanya'daki ve işgal altındaki Avrupa'daki tüm Yahudilerin giysilerinin üzerinde bulunması zorunluydu. Bunu takmamak ağır bir suçtu. Yıldız, Yahudilerin tecrit edilmesine ve mağduriyet için kolay bir hedef haline gelmesine neden olmuştur. Alman yetkilileri tarafından bir araya getirilen Yahudilerin göğüslerinde sarı yıldız ve ellerinde taşımalarına izin verilen küçük çıkınlarla kendilerini ölüm kamplarına götürecek olan kalabalık ve sağlıksız şartlardaki trenlerin önünde sıraya girmeleri, savaş sırasında Alman işgali altındaki Avrupa'da alışıldık bir görüntü olarak kabul edilmişti. Hollanda'nın Amsterdam kentindeki birçok Yahudi aile önce bir geçiş kampına ardından da Nazi işgali altındaki Polonya'daki imha merkezlerinden birine yani ölümlerine doğru yolculuklarını bu trenlerle yaptılar. Sayıları 100 binin üzerinde olan bu insanların arasında genç yaşına rağmen yazdığı günlükle o günlere ışık tutan Anne Frank da vardı. Çoğu savaş sırasında hayatını kaybetti. 1 milyondan fazla Yahudi sürgünün varış noktası, Auschwitz-Birkenau birleşik emek ve imha kampıydı. En acı olanı ise kampa daha önce gelen işçi-esirlerin yeni gelenleri düzenleyerek ölümlerine doğru gitmelerini sağlamalarıydı.

Yeni politikayı yürütmek için işgal edilmiş Polonya topraklarında; Chelmno, Sobibor, Belzec, Treblinka, Maidanek ve Auschwitz-Birkenau gibi yerlerde bir dizi, "amaca yönelik", imha kampları kuruldu. 1941 yılında, çok sayıda kurbanın, karbon-monoksit veya Zyklon-B kullanılarak, öldürüleceği gaz odalarını içeren kampların inşaatına başlanmıştı. "Amaca yönelik" olarak inşa edilmiş gaz odalarına sahip ilk kamp, 1942 yılının Mart ayında

faaliyete başladı. Ancak bundan daha önce yaklaşık 1 milyon Yahudi öldürülmüştü. Bu olayın failleri, Sovyetler Birliği seferi sırasında ordunun arkasından gelmekte olan Einsatzgruppen'in üyeleriydi.[4] Alman ilerleyişi sırasında tehdit oluşturabilecekleri nedeniyle ortadan kaldırılmışlardı. Himmler, "sözde bu vahşi cinayetlerin faili SS üyelerinin daha fazla vurulma ya da fabrika tarzı seri öldürme eylemlerinde görevlendirilmelerinden endişe duyduğunu" üst düzey makamlara iletti. Himmler, katillerinin psikolojilerinin bozulmasından rahatsızlık duyarken milyonlarca insanın yok edilmesi ile ilgili en ufak bir rahatsızlığı yoktu. 1942 yılının Mart ayından gaz kullanımının sona erdiği 1944 Ekim ayına kadar kamplarda, çoğu Polonya, Baltık ülkeleri ve Çekoslovakya'dan gelen yaklaşık 3 milyon 700 bin Yahudi öldürüldü.

SOYKIRIMA RAĞMEN YAHUDİ DİRENİŞİ

Alman işgali altındaki Doğu Avrupa'da Polonya, Beyaz Rusya ve Ukrayna'da binlerce Yahudi, kaçtıkları ormanlarda ve bataklıklarda işgalcilere karşı partizan olarak mücadele ettiler veya gettolardan kaçan Yahudilerin sığındığı köy ve kamplar kurdular. Yahudi partizanlar, güçlü bir anti-Semitizmin önyargısına sahip Ukrayna milliyetçileri ve Rus partizan gruplarının düşmanca tavırlarıyla da karşı karşıya kaldılar. Yahudi partizanlar için hayat zordu. Kadın partizanların doğurduğu bebekler, ağlamalarıyla düşman birliklerini uyarmasınlar diye ya terk ediliyordu ya da öldürülüyorlardı. Yakalanma, mutlak ölüm demekti. Bazı durumlarda yaralılar kendi yoldaşları taraflarından vuruluyordu.

Avrupalı Yahudilerin soykırımı Berlin'deki Alman liderliğinin direktifleri üzerine düzenlenmişti ancak program çoğunluğu

4 Robinson - Friedman, *a.g.e.*, s. 171-172.

Alman olmayan failler tarafından uygulamaya konuldu. Romanya'da uzun süredir bir anti-Semitizm geleneği vardı ve "Sovyetler Birliği'ne karşı yürütülen savaş" çok sayıda Rumen Yahudisinin sınır dışı edilmesi veya öldürülmesi için bir mazeret olarak kullanıldı. Güney Ukrayna'da, işgalci Rumen Ordusu kendi anlayışınca Yahudi nüfusuna karşı kendi soykırım sürecini başlattı. Yunanistan'ın liman kenti Selanik, Avrupa'nın en eski ve kültürel açıdan zengin Yahudi topluluklarından birine sahipti. Ancak 1942 ile 1944 yılları arasında işgal altında yaşanan soykırımda, buradaki Yahudi nüfusu ortadan kaldırıldı. Baltık ülkeleri ve Ukrayna'da, Alman işgalciler Yahudileri avlamak veya öldürmek için istekli yerel milis ve polis buldular. İşgal altındaki Avrupa'da başka yerlerde, yerel işbirlikçiler veya faşistler Alman yetkililerin Yahudi nüfusunu tanımlamaları, birleştirmeleri ve sınır dışı etmelerine yardım etti. Sadece Danimarka'da neredeyse tüm Yahudiler kurtuldu, onları gizlice İsveç'e gönderdiler. Macar rejimi, Alman kuvvetlerinin ülkeyi işgal ettiği 1944 yılına kadar sınır dışı edilmeye yönelik taleplere direndi. Macaristan Yahudilerinin yarısı, 1944'ün son aylarında Auschwitz-Birkenau'da öldürüldüler. Soykırım hem bir Alman hem de bir Avrupa suçuydu. Bu suçun delillerine Almanya'ya batıdan giren Amerikalılar ve doğudan giren Ruslar ulaştıklarında gözlerine inanamadılar. Karşılarında kamplara doluşturulmuş adeta yürüyen ölüler vardı.

TOPLAMA KAMPLARINA ÖZGÜRLÜK

Müttefikler nihayet Alman anavatanına doğru ilerlediklerinde, Nazi Almanyası'nın uyguladığı rejimin acımasız doğasının açık kanıtlarını ortaya çıkarmaya başladılar. Her şeyden önce hedefte Avrupa Yahudileri vardı ama yalnız değildiler. Siyasi mahkûmlar ve Çingenelerin yanı sıra Alman yönetimi tarafından asosyaller olarak adlandırılan; eşcinseller, serseriler, tembeller, birden çok sabıkası olanlar da Hitler'in Yeni Düzeni'nden paylarına düşeni almışlardı.[5] Bu çok sayıda grup, çok çeşitli kamp türlerinden birine

5 Calleo, *a.g.e*, s. 87.

nakledilmişti. 1944'te, ikinci derece kabul edilen yüz altmış beş kamp ile yirmi büyük toplama kampı vardı. Buradaki mahkûmlardan, zor şartlar altında, çalışmaları bekleniyordu. Ölüm oranı çok yüksekti. Mahkûmlar kasıtlı olarak öldürülmelerinin dışında hastalık ve yetersiz beslenme yüzünden de hayatlarını kaybediyorlardı. Bu kampların hedefi mahkûmlardan iş gücü elde edebilmekti. Bunların yanında bir de imha kampları vardı. Buralara Yahudiler ve diğer mahkûmlar doğrudan ortadan kaldırılmak üzere gönderilirlerdi. Bu kamplar, hızlı ve kitlesel olarak öldürülmelerin gerçekleştirilmesi için gaz odaları ve "krematoryum"lar (cesetlerin yakıldığı fırınlar) ile donatılmışlardı. Bunlar yedi taneydi: Majdanek, Sobibor, Chelmno, Belzec, Treblinka, en büyükleri olan Auschwitz-Birkenau ve Maly Trostenets'de daha küçük bir tesis. Majdanek ve Auschwitz toplama kampı olarak da kullanılmıştı. Bu kamplarda en az 3,5 milyon insan öldürüldü. Auschwitz ve Majdanek, Polonya üzerinde ilerleyen Kızıl Ordu tarafından ortaya çıkartılan ilk büyük kamplardı.

1944 Temmuz'unda Majdanek'e ulaşan Kızıl Ordu birlikleri kampta önce bir deri bir kemik kalmış bin kadar mahkûmla karşılaştılar. Asıl inanılmaz görüntü kamp içerisinde yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıktı. Bulunan bir sürü depo; insan saçları, bavullar, giysiler, gözlük çerçeveleri ve çocuk oyuncakları ile doluydu. Yarı toplama kampı, yarı imha merkezi olarak kullanılan Auschwitz-Birkenau ise 27 Ocak 1945'te ele geçirildi. Mahkûmların büyük bir kısmı on gün önce kampı yürüyerek terk etmeye zorlanmışlardı. Bu, savaşın son aylarında görülen çok sayıdaki "ölüm yürüyüşü"nden sadece biriydi.[6] Kampa giren Sovyet askerleri, çoğu ölmek üzere olan 3 bin mahkûm ile karşılaştılar. Ayrıca, Alman titizliği ve vicdansızlığını aynı anda ortaya koyan daha fazla kanıt buldular. Özenle istiflenmiş 380 bin erkek takım elbisesi ve 840 bin civarında kadın ceket ve giysisi depolara yerleştirilmişti. Ayrıca 8 bin tona yakın insan saçı paketlenmiş

6 Gerhard L. Weinberg, *Germany, Hitler and World War II*, Cambridge University Press, Cambridge 1996, s. 167.

ve nakledilmeye hazır bir şekilde istiflenmişti. Fakat diğer toplu katliam kanıtları yok edilmiş ve krematoryum fırınları havaya uçurulmuştu. Kampın gerçek dehşeti, Rus askeri güvenlik örgütü olan SMERSH tarafından sorguya çekilen Sovyet mahkûmları tarafından açığa çıkarıldı.[7] Bunlar kısa bir süre önce aynı binalara hapsedilmiş mahkûmlardı. Sovyet makamları, Majdanek'e yabancı temsilciler tarafından yapılan bazı ziyaretlere izin vermişti ancak Auschwitz'in varlığı (bir başka değişle ele geçirilişi) Alman teslimiyetinden sonra 7 Mayıs'ta açıklandı.

Almanlar, imha kamplarını, işgal ettikleri Polonya veya Beyaz Rusya topraklarında inşa ettikleri için Batı'da bu tür kamplar bulunmadı. Bu nedenle Nisan 1945'te İngiliz ve Amerikan kuvvetleri toplama kamplarına rastladılar ancak buradaki koşullar da aşırı derecede ölümcüldü. Gıda eksikliği, herhangi bir hijyenik ortamın ya da etkili tıbbi bakımın olmaması ile savaşın sonu yaklaştıkça muhafızların artan vahşetinin bir araya gelmesi çok sayıda mahkûmun ölmesine neden olan koşulları yaratmıştı. Alman sınırlarının daralmasıyla binlerce mahkûm, ele geçirilme olasılığı artan kamplardan daha iç bölgelerde bulunan az sayıdaki kamplara yürütülerek nakledildiler.

Bu son göç dalgasının yol açtığı korkunç sonuçların neler olduğunu İngiliz 8. Kolordusu birlikleri 15 Nisan 1945'te kuzeybatı Almanya'daki Bergen-Belsen kampına girdiklerinde gördüler. 1944 Aralık ayında 15 bin olan kamptaki mahkûm olan sayısı Nisan 1945'te yaklaşık 50 bine ulaşmıştı. Bunların çoğu daha doğudaki kamplardan yürüyerek buraya gelmek zorunda bırakılan Yahudilerdi. Kısa süre sonra; ceset yığınları, çukur gözler, açlıktan bir deri bir kemik kalmış tutsaklar, Alman vahşetinin olağan imajı haline geldi. Bütün bunlar kampın kurtarılmasından hemen sonra Batı'daki gazetelere gönderildi. Bergen-Belsen'deki kampta tifüs hastalığı nedeniyle kurtarıldıktan sonra da çok sayıda mahkûm ölmeye devam etti. Kamptaki 50 bin mahkûmun 14 bini bu

7 Jacob Robinson - Philip Friedman, *The Holocaust and After: Sources and Literature in English*, Israel Universities Press, Jerusalem 1973, s. 121.

Levent Şahverdi Arşivi

şekilde can verdi. Yöredeki yaşayan ve kampın varlığından habersiz olduklarını iddia eden sivil Almanlar, 24 Nisan 1945'te kampı görmeye getirildi.[8] Kamp, Haziran ayında alınan emirler uyarınca İngiliz ordusu tarafından yakıldı. Daha güneyde, Amerikan ordusu 29 Nisan'da Dachau kampını kurtardı. Amerikan 45. Tümeni'nin öncü birimi kampa yaklaştığında cesetler ve çürümüş bedenlerle dolu otuz dokuz tren vagonu buldular. Askerler kampa ilerledikçe, SS muhafızları ateş açtı. Kendilerini kurtarmaya birilerinin geldiğini anlayan mahkûmlar son bir gayretle Alman askerlerine saldırdılar ve hepsini döverek öldürdüler.[9] Amerikalılar Dachau kampında yaklaşık 70 bin mahkûm buldular.

Kampların kurtuluşu, olay yerine ilk gelen askerler arasında korku ve öfkeyi kışkırttı. Kamplardaki mahkûmların hali içler acısıydı. Kaldıkları barakalarda yattıkları ranzalarda balık istifi uyumak zorundaydılar. Çoğu hastalık ve yetersiz beslenmeden yürüyen ölülere dönmüşlerdi. Hayatını kaybetmiş olanların cesetleri ise üst üste yığılmış şekilde beklemekteydi. Müttefik askerler onları gereken ritüelleri yerine getirdikten sonra toplu bir şekilde gömdüler. Müttefikler kurtardıkları kamplarda mezar kazma ve gömme işlemlerini ele geçirdikleri Alman esirlere yaptırdılar. Bergen-Belsen kampında bu işlemlerin yaptırıldığı eski SS muhafızların yorulduklarında açtıkları toplu mezarların içerisine yüzükoyun yatarak dinlenmelerine izin veriliyordu. İmha kamplarından kurtarılan mahkûmlardan bir kısmı, Sovyet yetkililere, krematoryumda cesetlerin nasıl yakılarak imha edildiğini gösterdiler. Almanlar bu görevleri genellikle mahkûmlara yaptırmışlardı. Sovyet askerlerini derinden etkileyip belki de daha sonra Berlin'de Almanlardan gaddarca alacakları intikamın nedenlerinden biri buldukları bir makineydi. Polonya'daki Lvov kenti yakınlarındaki bir kampta buldukları makine, yakılarak

8 Norman E. Tutorow, *War Crimes, War Criminals, and War Crimes Trials*, Greenwood Press, New York 1986, s. 89-90.

9 Culpepper, *a.g.e.*, s. 133.

öldürülmüş mahkûmların küllerini elemek için kullanılıyordu.[10] Amaç altın dişlerine ulaşmaktı. Bulunan altınlar kutular içerisinde Berlin'e gönderiliyordu.

Savaş sırasında Alman devleti, ödemelerin Alman para birimi "mark" üzerinden yapılmasını kabul etmeyen yurtdışındaki tedarikçilerden hammadde ve donanım satın alabilmek için tüm altınlara ihtiyaç duyuyordu. Suiistimal edilen kaynaklardan biri, öldürülen Yahudilerden ve Sovyet savaş esirlerinden alınan altın dişler ya da altın diş dolgularıydı. Ayrıca, bunlarla birlikte; altın gözlük çerçeveleri, yüzükler, altın takılar özel konteynerlere dolduruldu ve demiryolu ile Berlin'deki Alman Merkez Bankası'na gönderildi. Bütün bunlar eritilip külçe haline getirildikten sonra savaş alımlarına yardımcı olmak için başta İsviçre bankaları olmak üzere yurt dışına transfer edildi. Savaşın bitimine kadar, yağmalanmış altın kaynakları ile kamplardan gelen altınlar ile ilgili yetmiş altı sevkiyat yapıldığı anlaşıldı. 1997'de Nazi altını ile ilgili düzenlenen bir konferansta ortaya konan veriler sayesinde korkunç ticaretin kapsamı netleşti.[11]

Kamplarda yaşanan vahşetin faillerinin duruşmaya getirilip yargılanması yıllarca sürdü. Bunlara verilebilecek en çarpıcı örnek savaşın büyük bir kısmında Auschwitz-Birkenau kompleksinin komutanlığını yapan Rudolf Höss'tür. 1900 yılında koyu Katolik Bavyeralı bir ailede doğan Höss, ilk önce rahiplik eğitim almış ancak bir süre sonra dine karşı dönmüştür.15 yaşında Alman ordusuna katılan Höss, Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de görev yaptı, Irak ve Filistin'de savaştı. Savaştan sonra Freikorps'ta görev yaptı, 1922'de Nasyonal Sosyalist Parti'nin bir üyesi oldu ve 1933'te SS birimlerine katıldı. Dachau Toplama Kampında bir blok komutanı olarak görevlendirildi ve daha sonra kamp yönetiminde çalışmaya devam etti. Mayıs 1940'ta Auschwitz'de Polonyalı

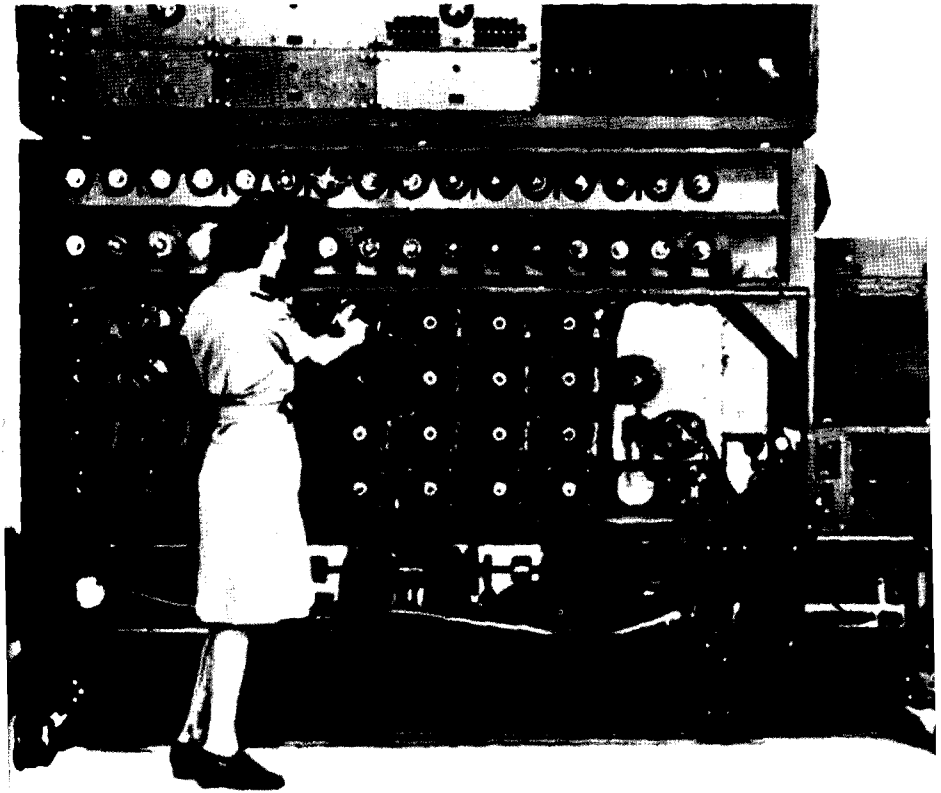
10 David Irving, *Hitler's War*, Viking, New York 1977, s. 90.

11 The London Conference on Nazi Gold, 2 - 4 Aralık 1997; Great Britain: Foreign and Commonwealth Office, *Nazi Gold: Lancaster House: The London Conference*, 1. Baskı, Stationery Office Books; 1 Temmuz 1998.

Levent Şahverdi Arşivi

savaş esirleri ve siyasi tutsaklar için oluşturulan toplama kampının komutanı oldu ve bir imha kampına dönüştürülmesi sonrasında da komutanlığını sürdürdü. 1943'ün sonlarında kamptan ayrıldı, ancak 1944'te Macar Yahudilerinin öldürülmesini denetlemek için geri döndü. Savaştan sonra kaçarak izini kaybettirdi ve bir çiftçi gibi yaşamaya devam etti. Ancak Mart 1946'da yakalandı. Mayıs ayında Polonya makamlarına teslim edildi. Yargılanarak ölüm cezasına çarptırıldı. 1947 yılında en az 1 milyon insanın katledilmesinde rol aldığı kampta idam edildi.

Toplama ve imha kampları İkinci Dünya Savaşı'nın utanç verici tarafıydı ama cephede verilen mücadelenin ötesinde, verilen savaşı etkileyen ve savaştan etkilenen savaşın başka bir yüzü daha vardı: Cephenin gerisinde, içinde ve ötesinde...

SAVAŞIN FARKLI YÜZÜ

Levent Şahverdi Arşivi

ÖDÜNÇ VERME - KİRALAMA 1940-1945

Avrupa'da savaş başladıktan hemen sonra, 5 Eylül 1939 tarihinde Birleşik Devletler Başkanı Roosevelt, ülkesinin savaşan taraflara silah satışlarında ambargo uygulayacağını açıkladı. Ancak Hitler Almanyası ile Mussolini İtalyası'nın ortaya koyduğu tehdit daha net anlaşılmaya başlayınca durum değişti.

29 Aralık 1940'ta, Başkan Roosevelt ulusa yönelik yaptığı bir radyo konuşmasında, Amerika Birleşik Devletleri'nin "demokrasinin büyük cephaneliği" haline gelmesi hakkındaki kararını ilan etti. Üç hafta önce, Winston Churchill 1941 yılında savaşa devam edebilmek için ekonomik ve mali yardım talebinde bulunmuştu.

Amerikan yardımı, aslında Avrupa'da savaşın patlak vermesinden bile önce başladı. Japonya'ya karşı mücadele eden Çin'e yardım amacıyla Amerika tarafından sağlanan araçlar, parçalar halinde ana tedarik hattı olan Burma Yolu ile 1939 yılının Ocak ayında yoğun bir şekilde taşınmaktaydı.

Roosevelt, Birleşik Devletler'de İngiltere'ye yardım etme fikrine karşı olan güçlü sesler bulunduğunu biliyordu. Ancak 2 Ocak 1941'de Hazine Bakanlığı'ndan, Başkan'ın Amerikan güvenliğiyle mücadelesini koruyan devletlere savaş malzemeleri satmasına,

Levent Şahverdi Arşivi

transferine, takas etmesine, ödünç vermesine veya kiralamasına izin verecek bir yasa tasarısı hazırlanmasını istedi. Bu istek, Amerika Birleşik Devletleri'nin, hangi şartlar altında olursa olsun Mihver Devletlerle savaşan bütün devletlere çok büyük ekonomik yardımlar vermesine olanak sağlayan Ödünç Verme-Kiralama (Lend-Lease) programının kaynağını oluşturmuştur.

Ödünç Verme-Kiralama Beyannamesi bütün Amerikalılar tarafından hoş karşılanmadı. Birçok cemiyet ve kuruluş; miting, gösteri yürüyüşü, oturma eylemi, hatta Hazine Bakanlığı önünde nöbet tutarak tepkilerini dile getirdiler.

Roosevelt, Ocak ayında Kongre'ye tasarıyı sundu. Bir protesto fırtınasını koptu. Alman tehdidine son verilmesi için Amerika'nın çıkarlarının kaynak olarak kullanılmasının gerekli olduğu konusunda ısrarını sürdürdü. 11 Mart günü Kongre tasarıyı onayladı. Churchill bunu en "çıkar gözetmeyen eylem" olarak nitelendirdi.[1] Hiç şüphesiz, Ödünç Verme-Kiralama yardımından gelen tedarik, İngiliz halkının savaş etkinliklerine devam etmesini sağladı. Fakat kaynak aktarımı asla tek yönlü değildi. Eylül 1942'de imzalanan Karşılıklı Yardım Antlaşmaları uyarınca, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri güçlerinin Avrupa'da konuşlanmasına yardım etmeyi taahhüt etti.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Normandiya Çıkarması için gereken tedarik malzemelerinin üçte biri İngiliz karşılıklı yardımından geldi. Sovyetler Birliği Haziran 1941'de savaşa girdiğinde, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri, yeni savaşanlara yardım

1 Violet Bonham Carter, *Winston Churchill: An Intimate Portrait*, Harcourt, Brace & World, New York 1965, s. 79.

etmek için büyük çapta destek sözü verdiler. 1943'te Amerika Birleşik Devletleri 35 ülkeye mal tedarik ediyordu.[2]

Gıda, müttefiklere verilen tüm Ödünç Verme-kiralama yardımlarının yüzde 12,1'ini oluşturdu. İngiltere'de okuldaki çocuklar 1941 sonbaharında Ödünç Verme-kiralama sözleşmeleri kapsamında verilen yumurtaları ve peynirleri yiyorlardı. Birleşik Devletler'den ithal edilen kurutulmuş yumurtaların menşei, paketlerinin üzerinde yazıldığı gibi, "Birleşmiş Milletlerden biri" olarak tanımlanıyordu. Bu ürünler savaş zamanı İngiliz yeme alışkanlığının sembolü haline geldiler. Sovyetler Birliği'ne verilen gıdaların, her Kızıl Ordu askerini savaş boyunca her gün besleyecek kadar yeterli olduğu söyleniyordu.

İngiltere'ye yapılan Amerikan yardımının büyük bir kısmı, "Spam" olarak bilinen meşhur et konservesi de dâhil olmak üzere silahlar, ham maddeler, petrol ve yiyecekler şeklinde gönderildi. İngilizlere yapılan Amerikan yardımı beş yıl boyunca 30 milyar dolara ulaştı. Malzemelerin çoğunluğu cephane, uçak ve araç olarak gönderildi. 1943'te tüm malzemelerin yüzde 70'ini ve 1944'te ise yüzde 68'ini bunlar oluşturuyordu. 1943'te Mihver denizaltılarının tehdidi azalırken Atlantik'i kat eden gemi sayısı arttı.

Sovyetler Birliği için düşünülen yardım, komünizmin derin güvensizliği nedeniyle daha sorunluydu. Roosevelt, 2 Ağustos 1941'de SSCB'nin Ödünç Verme-Kiralama programından resmi olarak yararlanamayacağını ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin karşılayabileceği limite kadar kaynaklarını seferber edebileceğini açıkladı. İki hafta sonra, Washington'daki Sovyet Elçiliği, Sovyetler

2 Cole, *a.g.e.*, s. 147-152.

Birliği'nin ihtiyaç duyduklarının sıralandığı yirmi dokuz sayfalık bir listeyi Beyaz Saray'a sundu. Churchill daha az ihtiyatlıydı ve Alman-Sovyet savaşı başladığı anda SSCB'ye yardım taahhüt etmişti. Malzemeler tehlikeli bir rota ile Kuzey İskandinavya'dan Murmansk ve Archangel'e gönderildi. Tedarik hattı ve yük şilepleri Kraliyet Donanması tarafından korunmaktaydı. Görevlendirilen 739 gemiden 677'si hedef limanlarına ulaştılar. İran üzerinden kullanılmaya başlayan yolun güvenliğinin sağlanması için İngiliz-Sovyet birlikleri 17 Eylül 1941'de Tahran'ı işgal ettiler. Ancak bir sonraki yıl, bölgenin yönetimi Amerika Birleşik Devletleri tarafından devralındı. Oluşturulan başka bir tedarik hattı da Doğu Vladivostok limanı üzerinden Trans-Sibirya demiryolu bağlantısıydı.

Ağustos 1941'de imzalanan Amerikan-Sovyet sözleşmesinden sonra Rusya'ya tedarik malzemeleri gönderildi. İran üzerinden ulaştırılan demonte haldeki yaklaşık 14 bin uçak Amerikalı uzmanların denetiminde Sovyet teknisyenleri tarafından montajı tamamlanarak ordu hizmetine alındı.

Tedariklerin gelişi yavaştı ve ancak 1942'nin sonuna doğru Sovyetler Birliği'nde önemli bir etki yapmaya başladılar. Montajı tamamlanmış silahların miktarı gelenlerin toplamlarının sadece küçük bir kısmıydı. En değerli destek; gıda, hammadde, demiryolu malzemelerinin yanı sıra haberleşme donanımıydı. 380 bin sahra telefonu, 6 bin telsiz/radyo istasyonu ve 2 milyon kilometreye yakın telefon kablosu Rusya'ya ulaştırıldı. Sovyet tarafının tedarik malzemelerinin yeterlilikleri ya da kaliteleri ile ilgili sonsuz şikâyetleri olmasına rağmen, Stalin, şahsi olarak sağlanan yardım

olmadan Sovyetler Birliği'nin yüz yüze olduğu tehlikeler ile "başa çıkamayacağını" kabul etti.[3]

Yapılan yardım programına "Ödünç Verme-Kiralama" denilmesinin her şey sona erdiğinde yanlış bir isimlendirme olduğunu Roosevelt de kabul etti. Yardımın neredeyse hiçbiri geri iade edilmedi. Karşılıklı olanların ise bir kısmı ödendi. Amerikan savaş gücünün yaklaşık yüzde 17'sinin ayrıldığı yardım programının İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin savaş gücünü sürdürme üzerindeki etkisi, nihai Müttefik zaferinin sağlanmasında temel bir öneme sahip oldu.

Savaşan tarafların hepsinin iyi bildiği bir şey vardı: Savaşı sürdürmek istiyorlarsa savaş araçları sürekli çalışıyor olmalıydı. Bu ancak petrole sahip oldukları takdirde başarılabilecek bir işti.

HAYATİ KAYNAK: PETROL 1939 - 1945

Modern savaşın yönlendirilmesinde hiçbir hammadde kaynağı petrol kadar önemli değildi. Mekanize orduların Avrupa'da ve Afrika'da ilerlemesi, bin uçaklık hava filolarının gökyüzüne hâkim olması, donanmaların Pasifik ve Atlantik'te gezinebilmesi ve tedarik konvoylarının hedeflerine ulaşılabilmesi hep petrole sahip olunduğu takdirde mümkün olabiliyordu. Almanların Sovyetler Birliği'ni işgali ve Japonya'nın Güneydoğu Asya'da yayılması geniş petrol havzalarına sahip olarak Mihver Devletlerin zafere ulaşması için atılmış olan adımlardı. Savaşın başladığı 1939 yılında ileride Müttefik kuvvetleri oluşturacak olan devletler dünya petrol üretiminin yüzde 94'lük bölümüne sahiptiler. Almanya ve Japonya ihtiyaç duydukları petrol miktarının ancak yüzde 10 kadarını kendi yerli kaynaklarından karşılayabiliyordu. İtalya ise gereksiniminin sadece yüzde 1'ini üretebiliyordu. Bu durum yayılmak isteyen devletler üzerinde büyük bir baskı yarattı. Çünkü

3 Feis, *a.g.e.*, s. 27-28.

amaçlarına ulaşmaları sadece geniş petrol kaynaklarına hâkim olmakla mümkün olabilirdi.

26 Temmuz 1941'de ise Roosevelt, Japonya'ya petrol ürünlerini de kapsayan bir ambargo uygulanacağını ilan etti. 9 Mart 1942'de Hollanda'nın denetimindeki Doğu Hint Adaları Japonlar tarafından ele geçirildi. 1944 Ağustos'unda Fransa'daki Müttefik kuvvetlerine petrol tedarik etmek için Plüton Harekâtı kapsamında Manş Denizi'ne deniz altından geçen boru hatları döşendi. Bu sayede Kıta Avrupası'ndaki birliklere yaklaşık 780 milyon litre yakıt pompalandı.

Almanlar, Sovyetler Birliği ile imzaladıkları 1939 Ticaret Antlaşması sayesinde petrol girdisi sağlamaktaydılar. 1940 yılında İngiliz ve Fransız ordularını Kıta Avrupası'nda yenilgiye uğrattıktan sonra Berlin, Romanya'nın üretim kaynaklarına da ulaşmıştı. Ancak Hitler'in güvenli bir petrol arzı sağlayabilmesinin tek yolu, Kafkasya ve Orta Doğu'daki havzaların ele geçirilmesiydi. 1942'de Alman kuvvetleri Kafkasya bölgesinde Maikop, Bakü ve Grozni civarında bulunan Sovyet petrol sahalarını ele geçirmeye çalıştılar. Maikop'a kadar ilerlemeyi başarmışlardı. Ancak yanan petrol kuyuları ile karşılaştılar. Stalin'in "kavrulmuş dünya" olarak adlandırılan geri çekilme stratejisi doğrultusunda, Kafkaslardaki petrol havzalarının çoğu Almanların eline geçmesin diye ateşe verilmişti.[4] Kızıl Ordu birlikleri üretim tesislerini mümkün olduğunca tahrip ettiklerinden Almanlar günde sadece yetmiş varil petrol elde edebildiler. Bundan sonra Almanya kendi rezervleri ve artan bir sentetik petrol tedariki ile yaşamak zorunda kaldı.

4 Alexander Werth, *Russia at War*, Dutton, New York 1964, s. 101.

1940 yılının 4 Aralık günü Almanya-Romanya arasında imzalanan kredi antlaşması sayesinde Berlin, ulaşabildiği petrol miktarını artırdı. 23 Haziran 1941'de Sovyet bombardıman uçakları Romanya'daki Ploesti petrol havzalarını bombaladılar. 1943 yılının Ağustos ayında Amerikan Hava Kuvvetleri'nin B24 Liberator uçakları da Ploesti'yi vurdular. Tidal Wave Harekâtı, 1 Ağustos günü B24'lerin Kuzey Afrika'dan havalanmalarıyla başladı. Harekât o kadar hayatiydi ki bombardımana katılan yüz yetmiş sekiz uçağın yarısının kaybedileceği öngörülmesine rağmen gerçekleştirilmesinde bir an bile tereddüt edilmedi. Pilotlar o kadar alçaktan uçarak hedeflerine vardılar ki bazılarının bomba kapaklarına mısır püsküllleri sıkışmıştı. Ploesti'deki üretim miktarı haftalar içinde akın öncesindeki seviyesine geri döndü.

Japonlar daha şanslıydılar. 1941 yılının Haziran ayında Amerika Birleşik Devletleri'nin petrol arzına ambargo koyması kararı, Japonların Pasifik ve Güneydoğu Asya'yı işgal etme sürecini hızlandırdı. Haftalar içinde; Hollanda Doğu Hint Adaları, Borneo ve Burma'nın zengin petrol alanları Japonların elindeydi ve üretim hızla devam ediyordu. Petrolün çoğu savaş alanındaki donanma ile hava ve kara orduları tarafından kullanıldığından Japon ana karasına çok az miktarı ulaşmaktaydı. Amerikan hava akınları ve denizaltı saldırıları petrol akışını giderek azalttı. 1940 yılında 22 milyon varil olan ithalat 1944 yılında 1 milyon 600 bin varile düşmüştü. Yapılan önemli miktardaki stoklara rağmen Japon ekonomisi ve silahlı kuvvetleri, 1945 yazında sadece birkaç haftalık petrole sahipti.[5]

5 Robert J.C. Butow, *Japan's Decision to Surrender*, Stanford University Press, Stanford 1954, s. 57.

1939'dan önce Hitler'in emri ile Almanların tasarladıkları yakıt konteyneri, İngilizler tarafından da benimsendi ve "jerrycan"(yakıt/benzin bidonu) olarak adlandırıldı. Üç kulplu olması taşınabilmesi için çeşitli seçenekler sunuyordu. Üstelik içindeki hava haznesi sayesinde tam olarak dolu olsa bile su yüzeyinde kalabilmekteydi.

Müttefiklerin bol miktarda petrolü olmasına rağmen, savaş koşulları kendi sorunlarını doğurdu. Sovyetler Birliği'nin 1941'de 33 milyon ton olan üretimi, yaşanan gelişmeler ve kesintilerden dolayı 1944'te 18 milyon tona indi. Bu nedenle Sovyet Hava Kuvvetleri, Amerika Birleşik Devletleri'nin sağladığı uçak yakıtı desteği sayesinde havada kalabiliyordu. İngiltere'nin savaşma gücü de petrol ithal edebilmesine dayanıyordu. Almanların denizaltı saldırıları nedeniyle ciddi şekilde sekteye uğrayan bu aktarım, 1943 yılında U-bot etkinliğinin kırılmasıyla, savaş öncesi değerlerinin yüzde 80'ine ulaştı. Amerika Birleşik Devletleri, petrol arzındaki artışın "Depresyon Yılları"ndan sonra bir sorun olduğunu ve motorlu taşıtlar için petrol kullanımının karneye bağlanması gerektiğini tespit etmişti. Ancak geniş hacimli boru hatlarının döşenmesi ve yeni tesislerin kurulması, Amerikan petrol üretiminde artış sağladı. Petrolün kuzey ve doğu sanayi bölgelerine hızlıca taşınması gerekiyordu. Bunun için Teksas'tan başlayarak doğrudan ihtiyaç duyulan yerlere petrolün aktarılması için boru hatlarının döşenmesi amacıyla büyük bir mühendislik programı başlatıldı. Longview (Texas) ile Norris City (Illinois) arasına 60 santimetre çapında bir boru hattının (Big Inch Pipe) döşenmesine Haziran 1942'de başlandı ve sadece altı ay sonra çalışmalar tamamlandı. Bu hat daha sonra, doğuya doğru, Phoenixville'e (Pennsylvania) bin 150 kilometre uzatıldı. Günde 300 bin varil petrol sağlayabilen, dünyanın en uzun boru hattı oldu. Buna benzer çalışmalar sayesinde 1940'da 200 milyon varil olan üretim 1944'te 366 milyon varil düzeyine çıkmıştı. Amerika Birleşik

Devletleri, savaş boyunca Müttefik güçlerin petrol ihtiyacının yüzde 80'ini tek başına sağladı.[6]

Almanların en son "yıldırım savaşı" 1944 yılının Aralık ayında başlayan ve tarihe Bulge (Çıkıntı) Muharebesi olarak geçen Ardennes'de başlattıkları harekattı. Almanlar ilk başlarda başarı kazanmalarına rağmen harekâtın ivmesi tankların hareketsiz kalması üzerine kayboldu. Alman tanklarının birincil hedefi yakıt depolarıydı ve istenilen sürede bunlara ulaşamadıklarından yakıtsız kalmışlardı.

Petrol sıkıntısı birçok yeniliğe yol açtı. Alman ve İtalyan araçları gaz veya odun kullanabilecek şekilde dönüştürüldü. Otomobiller ve kamyonlar, minyatür zeplinler gibi üstte gaz depoları taşımaya başladılar. Alman bilim adamları, Avrupa'daki palamut mahsulünden motor yağı ürettiler. Hiçbiri doğal petrolün yerini tutamasa da doğal kaynaklardan petrol üretilmesi için de çaba sarf edildi. "Kahverengi kömür" olarak da bilinen yumuşak kömür linyit, Almanların icadı "kömürden petrol üretme" için temel malzemeydi. Daha sert olan siyah kömürlerin aksine, linyit 1930'larda Alman kimya devi I. G. Farben tarafından mükemmelleştirilen endüstriyel "hidrojenasyon" süreci ile yüksek kaliteli petrole dönüştürülebildi. 1936'da sentetik petrol üretmek için büyük bir program başlatıldı. Sentetik yakıt üretimi, Alman savaş gücünün devamlılığı için önemli bir rol oynamıştı ancak tesislerin Müttefik bombardıman uçakları için kolay hedef olmaları nedeniyle üretim sürekli sekteye uğradı. 1944 sonbaharında Alman hava kuvvetleri, ihtiyaçlarının sadece yüzde 5'ine erişebilmekteydi.[7] Bu durum, hava üstünlüğünün Müttefiklerin eline geçmesine, doğal olarak

6 Milward, *a.g.e.*, s. 60.

7 Paul Fussell, *Wartime*, Oxford University Press, New York 1989, s. 48-49.

da Mihver kuvvetlerin mücadeleyi kaybetmesine neden olacak zincirleme reaksiyonu başlattı.

Savaşın sonunu getiren sürece bakıldığında, başlama nedenlerinde olduğu gibi, petrol Müttefiklerin zaferi elde etmesinde diğer unsurlardan daha az öneme sahip değildi, hatta ta kendisiydi. Savaş makinesinin çalışabilir durumda olması petrole bağlıydı ve petrol kaynaklarını elinde tutanlar başarılı oldular. Günümüzdeki çatışma bölgelerinin ve yerel istikrarsız siyasi oluşumların var olmalarının altında yatan neden petroldür, rezervler bitene kadar da önemini koruyacaktır.

Petrol kadar önemli diğer bir unsur ise cepheyi desteklemekte olan anayurdun ve cephe gerisinin maddi ve manevi desteğini askerin üzerinden çekmemesiydi. Bu nedenle halkın savaşı en az cephedeki asker kadar sürdürebiliyor olması şarttı. Kaynaklarının büyük bir kısmını orduya tahsis eden halk, Dünya Savaşlarının birincisinde olduğu gibi ikincisinde de beslenme sorunu yaşadı, ancak ilk mücadeleden alınan bazı dersler devletleri tecrübelendirmişti.

TAYIN VE KARNE: GIDA İÇİN SAVAŞ 1939-1945

Birinci Dünya Savaşı'ndan alınan en büyük derslerden biri; yeterli kaynaklar yaratılarak "evdeki" halkın yiyecek tedarikinin sağlanmasının ve kıtlık ortamının yaratılmamasının önemiydi. Rus savaş gücünün çökmesinin bir nedeni devrim ise diğer nedeni yerleşim alanlarında yaşanan geniş ölçekli açlıktı. Almanlar da 1917-1918 kışında yaşadıkları kıtlık nedeniyle savaş güçlerini yitirmişlerdi: "Şalgam kışı" şehirli halkın yiyecek konusunda yokluk ve mahrumiyet tecrübesi yaşamasına neden olmuştu. 1930'larda tekrar savaş ihtimali gündeme gelince, cephe gerisinde kalan halkın savaşın sonuçlarından acı çekmesini engellemek adına hükümetler yiyecek ve beslenme alanlarında etkili karneye bağlama ve dağıtım yapma ile ilgili planlar hazırlamaya başladılar. Almanya ve İtalya'da "kendi kendine yeterlilik programı" devreye sokularak her

iki ülkenin de yiyecek konusunda dışa bağımlılığının azaltılması amaçlandı. Bütün bunlara rağmen savaş sırasında yiyecek tedariki bir kez daha ciddi bir sorun olarak gündeme oturdu.

Almanya ve egemenlik altına aldığı bölgelerin, denizaşırı tedarik kaynaklarıyla olan bağlantıları kesildi. Savaşın başlaması ile birlikte Almanya'da her türlü yiyecek karneye bağlandı; küçük miktarlarda et ile şeker ve bunlardan biraz daha fazlası olarak da ekmek, un ve patates. İşgal altındaki Avrupa topraklarında karneye bağlama sadece aşırı talepler söz konusu olduğunda gündeme gelmişti ve oran seviyeleri genel olarak Almanya'dakilerin aşağısındaydı. İngiltere de ise sorun denizaşırı kaynaklara aşırı derecede bağlılıktan kaynaklanıyordu. Savaş boyunca İngiliz tarımı dönüşüm geçirdi ki tarıma elverişli geniş toprakların kullanılması bunun en önemli nedeniydi. Takriben 3 milyon hektarlık çayır arazisi sürülerek buğday, patates ve arpa üretiminin katlanması sağlandı. Sonuç; ithal edilen yiyecek miktarı yarı yarıya azaldı. Karneye bağlama uygulaması bir dizi temel gıda maddesi için gündeme geldi ve Almanya'dan farklı olmayan bir beslenme alışkanlığını hayata geçirdi. İngiltere'de, aynı Almanya'da olduğu gibi kısıtlamalara gidilmemiş mallardan bulmak mümkündü. Hatta kısıtlanmakta olanların satışında, karaborsa devreye girmişti, tabii eğer istenen fiyatları ödeyebiliyorsanız. Ancak yetkililerin yasadışı ticarete karşı gösterdikleri tepkiler ve verilen cezalar, Birinci Dünya Savaşı sırasındaki tepkilerine göre çok daha sertti. Savaşan diğer devletlerin durumu bunlardan biraz daha faklıydı.

Amerika Birleşik Devletleri, yiyecek zengini bir ekonomiye sahipti. Bütün tüketicilerin eşit şartlarda yararlanmalarını garanti altına almak için çok az miktarda yiyecek kalemi karneye bağlandığından savaş sırasındaki yaşam şartları yükseldi. Öyle ki bazı Amerikan vatandaşları 1930'lardaki durumlarından daha iyi beslenir hale geldiler. Amerika Birleşik Devletleri, büyük miktarlarda gıda maddelerini İngiltere'ye ve Sovyetler Birliği'ne ihraç etme başarısı gösterdi.

Sovyetler Birliği'nde ise durum felaketti. Alman işgali, Rusya'nın "ekmek sepeti" olan Ukrayna'yı yuttuğunda, tahıl alanları yüzde kırk oranında ve hayvancılık da üçte iki oranında kayba uğradı. Karneye bağlama uygulaması 1941 yılının Temmuz ayında Moskova'da başladı. Kasım ayında bütün şehir bölgelerine yayılmıştı. Çiftçiler bu uygulamadan muaftı çünkü bahçelerinde kendi mahsullerini yetiştirebiliyorlardı. İş karşılığı yemek veriliyordu, bir nevi değiş-tokuş uygulamasıydı.[8] Yaşlılık, yetersizlik ya da hastalık nedeniyle çalışamayanlara aileleri tarafından yardım ediliyordu. Savaşın birinci yılında kesin sayısı bilinemeyen düzeyde çalışamaz durumdaki insan açlıktan hayatını kaybetti. Fabrikaların kantin ve yemekhaneleri yeniden düzenlendi; 25 milyon civarında işçi sıcak yemek yiyebiliyordu. Toprak, küçük araziler şeklinde çiftçilere dağıtılarak kendi yiyeceklerini üretmeleri sağlandı. 1944 yılında bu küçük arazilerin sayısı 17 milyona dayanmıştı. Sovyet yurttaşlarının da patates ve ekmeğe dayanan monoton bir beslenme durumları vardı ancak bazen et ve sosis de devreye giriyordu. Birinci Dünya Savaşı'ndan farklı olarak nüfusun yeterli düzeyde beslenmesi sağlanarak savaş gücünün düşmesine neden olacak gelişmelerden uzak durulmaya çalışıldı.

İngiltere'de sebzeye dayalı beslenme alışkanlığının artırılması için "Doktor Havuç" ve "Patates Pete" adlı hayali kahramanlar yaratılarak başta çocuklar olmak üzere cephe gerisindeki halka yönelik propaganda faaliyetlerinde bulunulmuştur. İnsanlar, küçük arazilerde tarımsal üretime yönlendirildikleri gibi domuz, kümes hayvanları, tavşan yetiştirmeleri için de cesaretlendirilmişlerdir. Üretkenliği artırabilmek için fabrikalarda da refah ve dinlenme tesisleri, çocuk kreşleri ile düzenli yemek veren yemekhaneler çalışanların hizmetine sunulmuştur. Bu durum sadece İngiltere'de değil, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nde de aynı şekilde görülebilmekteydi.

8 Ilia Ehrenburg, *The War: 1941-1945*, Macgibbon & Kee, London 1964, s. 112.

Levent Şahverdi Arşivi

Silahlı kuvvetlere katılanların büyük bir kısmı kırsal kesimden gelenlerdi. Yerlerini yaşlılar, gençler en çok da kadınlar aldı. İngiltere'de Kadın Toprak Ordusu kuruldu. 1943 yılının Aralık ayında bu orduya dâhil olanların sayısı 81 bin sınırına dayanmıştı ki İngiliz çiftliklerinde çalışan kadınların sayısının 120 bin civarında olduğu düşünülürse bu oran ciddi bir miktardı. Almanya'da ise tarımsal alandaki işgücünün zaten büyük bir kısmı, özellikle de küçük çiftliklerde, kadınlara dayanmaktaydı. 1944 itibariyle yaklaşık 6 milyon kadın tarımda etkinlik gösteriyordu, bu da çalışan kadın nüfusunun yüzde 38'lik kısmına denk gelmekteydi. Savaşın sonunda, Sovyetler Birliği'ndeki kolektif çiftliklerde çalışan işçilerin yüzde 80'i kadındı. Erkeklerin yaptığı her işi yapabiliyorlardı. Çoğu kez makine ya da hayvan gücünden faydalanmadan işlerini görüyorlardı. Bütün bu yaptıklarının karşılığında aldıkları ödeme: Günde bir patates ve iki yüz gram ekmekten ibaretti. Yaşantılarının devam edebilmesi evlerinde ne yetiştirdiklerine ya da ne çalabildiklerine bağlıydı.

Cephe gerisini seferber edilebilmesi sayesinde savaşan taraflardan hiçbiri ciddi bir yiyecek tedarik sıkıntısı ile karşı karşıya kalmamıştır. Ancak bazı istisnai durumlar mevcuttu. Pasifik Savaşı'nın son ayı içinde Japonların ikmal hatları bombardımanlar ile zarar gördüğünden ya da tamamen ellerinden çıktığından kriz yaşamışlardır. Savaşın olağanüstü gelişmeleri nedeniyle 1944 yılında Bengal'de[9], 1943 ve 1944'de Yunanistan'da ve 1945 yılında (özgürlüğüne bir kaç ay kala) Hollanda'da kıtlık görülmüştür.

Aslında açlık, savaştan sonra yaşanan işgal ve yeniden inşa süreçlerinin kaotik ortamında da ortak bir sorun olarak gündeme gelmiştir. Ancak 1945 sonlarında insanlara "savaş mı, açlık mı?" diye sorsanız hemen hepsi "açlık" derdi. Savaşı kimse tercih etmezdi. Zaferi kazanan Müttefik askerlerine herkes minnet duyuyordu. Paris'te, Londra'da, Washington'da, Moskova'da resmigeçit

9 Deniz nakliyatındaki yetersizlik ve askeri harekâtlar için duyulan ihtiyaç Bengal'de yiyecek miktarını inanılmaz oranda düşürmüş ve yaşanan kıtlık tahminen 3 milyon insanın hayatına mal olmuştur.

törenlerinde herkes onlara hayranlıkla bakıyordu. Ama bilmedikleri bir şey vardı: O zafer yürüyüşlerinin yapılmasını sağlayanlar sadece o askerler değildi. Gölgede kalmış olan bir grup asker ve sivil, bu büyük zaferin bir parçasıydılar ama asla gözler önüne çıkmadılar çünkü onların savaşı çok farklıydı.

GİZLİ SAVAŞ; CASUSLAR, ŞİFRELER VE HİLELER 1939 - 1945

İnsanoğlunun yaşadığı savaşlar; bombaların patladığı, silahların ateşlendiği, her gün binlerce ölümün yaşandığı muharebe alanları ile sınırlı kalmadı. Arka planda hep başka bir savaş verildi, ön plandakini hep yakından ilgilendiren, bazen yönlendiren hatta gidişatına etki ederek sonucu değiştiren ve belirleyen... Gizli bir savaş... Casusların, şifrecilerin, şifre kırıcıların ve savaş hilesi tasarımcılarının... Çoğu kez kim oldukları asla bilinmez... Binlerce askerin güvenliğini sağlarlar, binlercesinin hayatını kurtarırlar... Genelde madalyaları gizlice verilir ama asla göğüslerinde taşıyamazlar. İkinci Dünya Savaşı sırasında bu insanlar bütün savaşan taraflar için muharebelerin çok önemli bir parçası oldular.

"Gizli savaş"ın arkasında iki önemli amaç yatar. Biri; harekât planlarınız, askeri gücünüz ve savaşın devamlılığını sağlayacak kaynaklarınız ile ilgili bilgileri düşmanınızdan saklamanız diğeri ise bu konularda düşmanınız hakkındaki bütün bilgileri en kısa zamanda öğrenmeniz. Bunun yanında başarı şansınızı en üst düzeye çıkarmak için düşmanı harekât niyetleriniz hakkında aldatma olasılığı da vardı. Böylelikle düşmanın kuvvetlerini dezavantajlı şekilde kullanması sağlanabilirdi.

Gizli savaşın en göz alıcı yönü casusluktu ama birçok yönden en az başarılı olanıydı. Düşman ülkelerde harekât düzenleyen casusların büyük bir kısmı yakalandı, içlerinden birçoğu çift taraflı ajanlara dönüştü. İngiltere'de XX Komitesi adıyla Mihver ajanlarını ülkelerine karşı hareket etmeye sevk eden bir teşkilat oluşturuldu. J.C. Masterman yönetimindeki bu komitenin sahneye çıkış tarihi Eylül 1940'tı. Yaptıkları çalışmalar sonucunda ele

geçirilmiş Alman casuslarının bazılarını "döndürmeyi" başardılar. Yanlış bilgilendirme mesajlarının, henüz ajanlarının yakalandığından haberi olmayan Alman karşı istihbarat teşkilatı Abwehr'e ulaştırılması sağlandı. Bir süre sonra III. Reich'ın işgali altındaki Avrupa topraklarında görev yapan İngiliz ajanlarının hepsi; yakalanmış ve dönüştürülmüş "eski" Alman casuslarıydı.

Ancak savaş boyunca en başarılı casuslar Sovyetler Birliği'nin adamlarıydı. Fakat düşmanları kadar dostlarına karşı da casusluk eylemlerinde bulundular. Göring'in Berlin'deki Hava Bakanlığı'na sızmış olan "Komünist Kızıl Orkestra" adındaki casus çemberi 1942 yılında ortaya çıkarılıncaya kadar bilgi aktarımına devam etmişti. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Rus casusları ise tespit edilmeden yıllarca görev yaptılar. Alger Hiss, Birleşik Devletler Dışişleri Bakanlığı görevlisi olarak çalışmaktaydı. Aslında Amerikan yönetimi için çalışan en üst rütbeli Sovyet ajanıydı. "Cambridge Beşlisi" olarak adlandırılan Rus ajanları, İngiliz istihbaratının kalbi olan MI6 ve MI5 teşkilatlarında çalıştılar. Elde ettikleri bilgileri bir düzen içerisinde sürekli olarak Londra'daki NKVD (İç İşleri Halk Komiserliği. Kısaca belirtmek gerekirse KGB'nin atası) bölüm şefine aktardılar. Tespit edilmeleri ciddi zaman aldı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği yararına ajanlık yapan Anthony Blunt, Guy Burgess, Donald MacLean ve Kim Philby aralıklarla tespit edildiler. Beşinci adam olan John Cairncross ancak 1990'da ortaya çıkarıldı. Rus istihbaratında "Muhteşem Beşli" olarak anılan bu grubun elemanları için Rusya'da hatıra olarak özel posta pulu bile basıldı.

Tümgeneral William Donovan (1883-1959)

Vahşi Bill lakabıyla anılan Donovan, Birinci Dünya Savaşı'nda gönüllülerden oluşan bir alayın komutanlığını üstlendi. 3 mor kalp ve bir onur madalyası kazandı. 1930'larda Batı New York'ta avukatlık yaptı. Roosevelt'in güvenini kazanan Donovan 1940-1941 yıllarında İngiltere'ye

gönderildi: Washington, Londra'nın dayanma gücünü anlamaya çalışıyordu. Donovan buradaki temasları sırasında istihbarat şefleri ile görüştü ve iki ülke arasında koordinasyon amacıyla istihbarat çalışması yapılması için çaba sarf etti. 1941'de Roosevelt, birçok birimden gelen bilgileri tek bir havuzda toplamak için Donovan'ı koordinatörlüğe getirdi 1942'de teşkilatının adı Stratejik Servisler Ofisi (OSS [Office of Strategic Services]) olarak yenilendi. Donovan yöneticiydi ve Filipinler hariç Avrupa ve Asya'daki istihbarat ve sabotaj etkinliklerinden sorumluydu Eylül 1945'te birimin görevi sonlandırıldı. Ancak iki sene sonra Donovan'ın tek bir istihbarat birimi olarak yaptığı planlamalar model alınarak barış zamanı etkinlik gösterecek olan Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA [Central Intelligence Agency]) kuruldu.

Pasifik Savaşı sırasında Müttefikler çok az ajan kullandılar ama Japonların kurduğu Hawaii'deki casus ağı, Birleşik Devletler hakkındaki bilgileri Pearl Harbor baskınından önce hatta baskından sonra ağ kırılana kadar Tokyo'ya iletmeye devam etti. Önemli işlere imza atmalarına rağmen casusluk riskli ve güvenilmez bir bilgi kaynağıydı. Bilginin doğrudan kaynağına ulaşmak gerekiyordu. Sahneye daha etkili bir grup çıktı.

Savaş boyunca taraflar düşmanın şifrelerini ve kodlarını kırarak daha fazla bilgiye sahip oldular. Bu iş birçok cephede rutin olarak yapıldı ancak çok önemli ve hassas bir nokta vardı: Elde ettiğiniz bilgileri lehinize kullanırken düşman taraf kodlarının kırıldığının farkında olmamalı hatta bundan şüphe bile etmemeliydi. Müttefikler, Alman ve Japon kodlarının kırılmasında ve filtre edilmiş bilginin Alman ve Japon kuvvetlerine geri döndürülmesinde büyük bir başarı gösterdiler. Almanlar Enigma makinesi sayesinde kullandıkları kodların kırılamaz olduğunu düşünüyorlardı. Ancak 1940'da ilk kez okunmaya başlanmıştı. Önceleri bölük pörçük yapılabilen okumalar, savaşın sonuna doğru hızlıca yapılabilen

günlük rutin okumalara dönüşmüştü. Bir başka deyişle İngilizlerin taktığı adla, ULTRA trafiği sırasında gözden kaçan hiçbir şey kalmamıştı.[10] Almanlara kodlarının kırıldığını anlamamaları için hiçbir ipucu verilmemesi de başlı başına bir harekâttı. Ancak bu konuda fazla zorlanılmadı çünkü Almanların Enigma'nın kırılmaz olduğuna güvenleri öylesine yüksekti ki Müttefiklerin bilgileri başka kaynaklardan elde ettiklerini düşündüler. Pasifik'te de durum farklı değildi. İngilizler ve Amerikalılar, Japonların her türlü mesajlarını okuyabiliyorlardı. Diplomatik mesaj trafiği MOR ya da SİHİR olarak, askeri trafik ise ULTRA olarak adlandırılmıştı. Kodların ve şifrelerin kırılması, Pearl Harbor'dan sonra paha biçilmez istihbaratlar sağlanarak Japonların atacağı her adımın bilinmesine en azından tahmin edilmesine olanak tanımıştır.

Bletchley Park, Londra'nın kuzeybatısındaki kırsalda Victoria tarzında inşa edilmiş kendi halinde büyük bir çiftlik eviydi. Ama 1939'da kadar kod adı X İstasyonu olarak belirlenerek Hükümet Şifre ve Kod Okulu'na dönüştürüldü. İngiliz istihbaratına gizli kod ve şifre üreten bir üs olduğu gibi düşmanın kod ve şifrelerinin kırılmasına da yardımcı oluyordu. 1942'de adı Hükümet İletişim Karargâhı olarak değiştirildi. 1945 yılına gelindiğinde teşkilatta çalışan personel sayısı 10 bine ulaşmıştır. İki önemli çalışması sayesinde ünlü olmuştur. İlki Hut 6; Alman Enigma trafiğinin deşifre edilmesiydi. İkincisi ise deşifre sürecinin hızlandırılmasına yardımcı olması için 1944 Haziran'ında ilk elektronik bilgisayar olan Colossus II'nin devreye sokulmasıydı.

Bir diğer önemli nokta da Pasifik'te verilen savaş sırasında Amerikan ordusunun karşı tarafa bilgi aktarımının engellenmesi

10 Ralph Bennett, *Ultra in the West*, Hutchinson, London 1979, s. 65.

için kullandığı özel personelin başarılarıdır: Şifreli Konuşanlar. Bu terim II. Dünya Savaşı sırasında özellikle Pasifik'te savaşan Deniz Piyadelerinin iletişim birimlerinde hizmet veren iki dilli Navajo yerlileri için kullanılmaktadır. Aslında ilk şifreli konuşanlar Birinci Dünya Savaşı sırasında görev alan Cherokee ve Choctaw yerlileriydi. Pasifik'teki mücadeleye katılan yaklaşık beş yüz Navajo yerlisi, anadillerini kullanarak oluşturdukları kodlama sistemi ile mesaj alışverişini gerçekleştiren gruplar kurmuşlardı.[11] Bir kişi cephede diğeri karargâhta görev yaparak aktarım gerçekleştiriyorlardı. Bu mesajları kendi dillerinde oluşturulan resmi veya gayri resmi olarak geliştirilmiş şifreleri kullanarak askeri telefon veya radyo iletişim ağları üzerinden iletmişlerdir. Hizmetleri sayesinde, İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerikan ön hat harekâtlarındaki iletişimin şifrelenme hızı artmıştır. Birleşik Devletler ordusunda görev yapan diğer Amerikan yerli grupları olan Lakota, Meskwaki ve Comanche askerleri savaş sırasında Pasifik, Kuzey Afrika ve Avrupa cephelerinde şifreli konuşmacılar olarak hizmet vermişlerdir.

Gizli savaşın üçüncü ayağı savaş hileleridir. Çok önemliydiler çünkü bütün bir harekâtın, muharebenin, seferin gidişatını etkileyebilmekteydiler. Sovyetler Birliği'nin, 1942 Kasım ayındaki Uranus Harekâtı ve 1944 yazındaki Bagration Harekâtı öncesindeki aldatmacaları Mihver kuvvetlerinin hiç de hazır olmadıkları bir muharebe içine çekilerek Kızıl Ordu'nun hızlı zaferler kazanmasını sağlamıştı. Hilelerin en ünlüsü, gizli savaşın bütün unsurlarının kullanılması sonucu ortaya çıkan Normandiya Çıkarması öncesindekiydi. "Fortitude" Harekâtı kapsamında İngiltere'nin güneydoğusunda komutanlığına General Patton'ın "sözde atandığı" bütünüyle eksiksiz "hayali" bir ordu grubu kuruldu. İnanılmazdı: Sahte kamplarda şişme (balon) tanklar, kukla uçaklar, sürekli kalabalık görünmeyi sağlayan birçok bina içerisindeki üniformalı mankenler. Her şey düşünülmüştü. Yayınlanmış olan sahte bir muharebe emrinin de çift taraflı ajanlar vasıtasıyla Berlin'e

11 Ronald Lewin, *The American Magic*, Farrar Straus Giroux, New York 1982, s. 73.

Levent Şahverdi Arşivi

ulaştırılması sağlandı. Öyle gerçekçi bir savaş hilesi başarılmıştı ki, Manş Denizi'nin en dar yeri olan İngiltere'nin güneydoğusundan Fransa'ya bir istila yapılacağına Hitler bile inandırıldı: Normandiya Çıkarması sırasında karaya ayak basan işgalcileri geri püskürtmesi gerekirken bile Hitler ihtiyaç duyduğu kuvvetleri "gerçek" çıkarmayı engellemek için Pas-de-Calais'de bekletmişti. Normandiya Çıkarması sırasında gerçekleştirilen diğer bir savaş hilesi ise İngilizlerin on SAS komandosu tarafından gerçekleştirildi. Hava indirme harekâtından bile önce Titanik Harekâtı kapsamında on komando yaklaşık beş yüz "Rupert" ile birlikte Normandiya'ya paraşütle bırakıldılar. "Rupert", yere değdiği anda patlamaya başlayan Amerikan askerlerine benzetilmiş kuklalardı. Komandolar yanlarında getirdikleri aletlerle savaş seslerini de yayarak Almanların çıkartma öncesinde kafalarını karıştırdı. Sicilya Çıkarması öncesinde de Mihver Devletlerinin kafalarının karıştırılması için Mincemeat Harekâtı gerçekleştirildi. Küçük ama çok başarılıydı. Sivil birisinin cesedine Müttefik ordusu üniforması giydirildi, sahte harekât planları ile dolu bir çanta ile birlikte İspanya sahillerine yakın bir yerde denize bırakıldı. İspanyol donanması tarafından da bulundu. İspanya makamları cesedi İngiltere'ye, evrak çantasını ise Berlin'e gönderdiler. Bu sayede Almanlar güçlerini başka yerlere kaydırdıkları için Sicilya çıkarması güvenle gerçekleştirildi. Harekâtların güvenliğini sağlamak için Amerikalılar ve Ruslar da savaş hilelerine başvurdular: Sahte tanklar ve diğer malzemeler ile mankenler kullanarak kapsamlı saldırılar öncesinde Alman kuvvetlerini yanlış yönlendirdiler ama İngilizler ise işi bir adım ileriye götürdü: İkinci El Alamein savaşı öncesi Montgomery'nin karargâhını ve konuşlandığı köyün birebir ölçekli maketini yaklaşık altı kilometre güneydoğuda inşa edip gerçeğini de kamufle ederek, başta Luftwaffe olmak üzere, Almanları allak bullak ettiler. El Alamein'deki Bertram Harekâtı, tarihin en büyük görsel savaş hilesidir. Tanklar, zararsız kamyonlar gibi kamufle edilip savaş pozisyonlarına götürülürken tahtadan yapılmış sahte tanklar gerçeklerinin yerini alarak geride bırakılmışlardır. Bir gecede İngiliz topçu ve tank birlikleri yer

değiştirmelerine rağmen Alman keşif uçakları için o gece hiçbir şey olmamıştır. Ayrıca güneyde de bir güç birikimi tespit edip bildirmişlerdir ancak onların da tamamı sahtedir.

Almanlar da Müttefiklere karşı en kapsamlı şaşırtma ve kafa karıştırmayı Bulge Muharebesi sırasındaki etkinlikleri ile başardılar. Greif (Griffin/Kızıl Akbaba) Harekâtı, Waffen-SS komutanı Otto Skorzeny tarafından yönetilen özel bir harekâttı. Amacı, yok edilmeden önce Meuse nehri üzerindeki bir ya da daha fazla köprüyü ele geçirerek Ardennes bölgesinden saldırıya geçen Alman kuvvetlerinin ilerlemesini kolaylaştırmaktı. Amerikan ordusu üniformaları giyen ve mükemmel İngilizce konuşan Alman özel kuvvetleri ve paraşütçüler arasından gönüllü olarak seçilen askerler; kavşak noktalarından trafiği yanlış yönlendirerek, ele geçirdikleri Müttefik araçlarını yanlış yerlere mevzilendirerek ya da Amerikan posta erleri gibi davranıp karargâhtan haber getiriyor gibi yaparak Müttefik hatlarının gerisinde kargaşa yarattılar.[12] Ancak donanım eksikliği ve çabuk fark edilmeleri harekâtı kısıtladığından istenilen sonuç alınamadı.

Müttefiklerin savaş hilelerinin planları çok özel nitelikteydi. Yetenekli kişiler tarafından başarıyla uygulandı ancak genelde düşmanın saflığına bağlıydı. Alman kuvvetleri savaş hilesi oyunlarına daha az ilgi gösterdiler: Güçlüyken istedikleri yeri ele geçiriyorlardı, yenilirken ise bunlara harcayacak kaynak ve zamanları yoktu. Doğal olarak da özellikle İngiliz yaratıcılığı için kolay hedeflerdi. Savaşın geneline bakıldığında Müttefik kuvvetler istihbaratı Mihver kuvvetlerden çok daha fazla silah olarak kullanma becerisi gösterdiler ki bu mücadelenin sonucunu derinden etkileyen ve göz ardı edilemez bir faktördü.

Bir mücadelenin boyutu incelendiğinde genellikle cephe hattı ve cephe gerisi düşünülür ancak bir yer daha vardır: Cephedeki düşman hattının ötesi. Orada genellikle casusların kol gezdiği

12 Ewen Montagu, *The Man Who Never Was*, Lippincott, Philadelphia 1954, s. 104.

düşünülür, doğrudur ama birileri daha vardır ki öyle her istedikleri yere gidemeyen ve savaşa dâhil olmuş herkes içerisinde en fazla cefayı çeken... Savaş esirleri

DİKENLİ TELLERİN GERİSİNDEKİ KADER 1939–1948

1929 yılında savaş esirlerinin korunması ile ilgili 3. Cenevre Konvansiyonu imzalandı. Ancak Sovyetler Birliği ve Japonya belgeye kalemlerini değdirmediler.

İkinci Dünya Savaşı sırasında milyonlarca erkek ve kadın seferberlikler sonucu mücadeleye katıldılar. Bunların önemli bir kısmı da savaş esiri oldular. Savaşan güçlerin yaklaşımlarına göre bu esirlerin hayatta kalma oranları farklılık gösterdi. Cenevre Konvansiyonu'nun esaslarına rağmen, ki çoğunlukla hep göz ardı edildi, birçok savaş esiri kendilerini ele geçirmiş devletlerin savaş etkinliklerinin artırılması için iş gücü olarak kullanıldılar. Bunun yanında kendi arkadaşlarına karşı savaş gücü olarak da etkinlik gösterdiler: Almanlar Kızıl Ordu'dan esir ettikleri askerlerden oluşturdukları Rus Kurtuluş Ordusu'nu Sovyet güçlerine karşı kullandı.

Savaş esirlerinin sayısı aslında zafer ve yenilginin boyutlarını ortaya koyan istatistiki bir veri tabanıydı. Almanların Doğu Cephesi'nde Sovyet ordularını tuzağa çekerek çembere alıp zaferden zafere koştukları dönemde ele geçirdikleri Rus savaş esirlerinin sayısı 5 milyon 200 bin civarındaydı. 1944'ten sonra ise işler tersine döndü; Rusların verdikleri savaş esiri sayısı azalırken Almanlardan aldıkları esir sayısında inanılmaz bir atış söz konusuydu. İngilizler Afrika'da, koloni askerleri de dâhil olmak üzere, çoğu mücadele azmini yitirmiş yaklaşık 600 bin İtalyan'ı esir ettiler. Sicilya'da da çok sayıda İtalyan askeri teslim oldu. Savaşın son haftalarında Amerikan, İngiliz (Milletler Topluluğu) ve Fransız güçlerinin Almanya ve İtalya'da yenilgiye uğrattıkları Almanlardan milyon civarında esir elde etmeleri söz konusuydu. Asya topraklarında ve

Pasifik bölgesinde Japonlarla yapılan savaş ise kapsam, yaklaşım ve iç dinamikleri açısından İkinci Dünya Savaşı'nın diğer bölgelerinden çok daha farklıydı. Japonlar 1941-1942 yıllarında, savaşın ilk haftaları da denilebilir, çok fazla sayıda savaş esiri elde ettiler ancak süreç ilerledikçe bu sayı göreceli olarak azaldı. Bunun karşılığında Japonlara teslim olmamaları emredildiğinden savunmaları ve saldırıları sırasında son adama kadar intihar edercesine müçadele gösterdiklerinden yaklaşık 1 milyon 700 bin Japon denizcisi, pilotu ve askeri teslim olmak yerine savaşarak ölmeyi tercih etti.

Ele geçirildiklerinde savaş esirlerinin kaderi değişiklik göstermekteydi. Batı Cephesi'ndeki savaş sırasında her iki taraf da mümkün olduğu kadar Cenevre Konvansiyonu'nun esaslarına uymaya çalıştı.

Batı Cephesi'nde esir edilen askerlerin teslim oldukları savaş meydanında öldürülmesi gibi münferit olayların önüne geçilemedi. Bu tür olayların görüldüğü zaman dilimi genellikle savaşın sonlarına doğru 1944 ve 1945 yıllarında yoğunlaşmaktadır. Normandiya Çıkarması sırasında Omaha sahilinden sağ kurtulduktan sonra Fransa içlerine ilerleyen Amerikalılar ve Amerikan ilerlemesini durdurmaya çalışan fanatik Waffen SS birimleri bunların sorumlusuydular.

Esir kampları Kızıl Haç tarafından ziyaret edildi. Tabii ki ziyaretin günü ve saati belli olduğundan kamplar her zaman olduklarından çok daha iyi görünüyor, esirlerin üstü başı daha terli toplu oluyor ve yemek hizmeti daha iyi veriliyordu. Kampların çoğunda disiplin astsubaylar tarafından sağlanmaktaydı. İngiltere'deki bazı Alman SS esir kamplarında askerler oluşturdukları sözde mahkemeler ile Hitler karşıtı ordu mensuplarını yargılayıp idam ederek disiplini sağlamaya çalıştılar. Batı'daki savaş esirleri için kamplarda, normal zamanlarda olanlar kadar olmasa da, spor

ve eğlence etkinliklerine izin veriliyor, esirlerin kamp gazetesi ile dergi "yayınlamalarına" yasaklama getirilmiyordu. Bütün bunlara rağmen her savaş esirinin kafasında "kaçmak" fikri varlığını hiç kaybetmedi. Çoğu en kısa zamanda cepheye arkadaşlarının yanına dönmek arzusundaydı. Mihver kuvvetlerin savaş esirleri Amerika, İngiltere ve Kanada'ya götürüldükleri için kaçmak onlar için "anlamsızdı." Diğer tarafta Amerikalı ve İngiliz esirler Alman kamplarından kaçmak için sürekli olarak çaba sarf ettiler. Kurtulmayı başardıklarında hemen yeraltındaki kaçış teşkilatları ile bağlantı kurup İsviçre, İsveç, İspanya ve Portekiz'e geçmek için yardım aldılar. Savaş sırasında tahminen 35 bin kişi kaçmayı ve yakalanmamayı başardı. Kaçarken yakalananlar ise Saxony'deki 11. yüzyıldan kalma Alman Colditz Kalesi'ne götürüldüler. III. Reich güçlenmeye başladığı dönemde "asosyaller" olarak adlandırılan politik muhaliflerin hapsedildiği kale kaçışın "imkânsız" olduğu bir yer olarak görüldüğünden savaş sırasında Müttefiklerin "azılı" kaçış planlayıcılarının misafir edildiği bir esir kampına dönüştürüldü. Buna rağmen üç yüz deneme yapıldı ve otuz tanesi başarılı oldu.[13]

Almanya'da Silezya'daki Sagan'da kurulmuş olan Stalag Luft III esir kampı ağırlıklı olarak havacı esirlerin yerleştirildiği bir kamptı. Özelliği ise savaş sırasındaki en büyük kaçış denemesinin yaşandığı yer olmasıydı. Bu girişim daha sonra "The Great Escape" (Büyük Kaçış) filmiyle Hollywood tarafından sinemaya aktarıldı.

İngiltere'deki esirler, inşa projelerinde ve tarımsal üretimde istihdam edildiler. 1940 yılında Oldham (Lancashire) bölgesindeki

13 Stuart M. Hanmall, *POW Alliance*, Borden Hall Press, New York 2011, s. 124.

Glen Mill esir kampında sebze bahçeleri ve bostanlarda çalıştırılmaya başlayan Alman esirleri savaşın sonlarına doğru neredeyse uzman hale gelmişlerdi. Alman esirlerinin sayısı 1942'den itibaren giderek artmaya başladı. 1947-1948 yıllarında ülkelerine geri gönderilmeleri gündeme geldiğin İngiltere'de yoğun bir protesto dalgası yaşandı çünkü istihdam edilmiş olan bu esirler İngiliz ekonomisinin kendini toparlamasına ciddi katkı sağlamaktaydılar.

Doğu Cephesi'nde ise esirlerin durumu daha kötüydü çünkü ne Sovyetler Birliği ne de Almanya ele geçirdikleri esir nüfusunun kalabalığına karşı hazırlıklı değildiler. Kızıl Ordu askerleri 1941 yaz ve sonbaharında derme çatma barakalardan oluşan kamplara yerleştirildiler. Tifüs adeta alışıldık bir hastalık olarak algılanmaya başladı. Gıdasızlık, barınma yerlerinin eksikliği ve sağlık koşullarının yetersizliği savaş esirlerini kırdı geçirdi: Tahminen 3 milyonu kamplarda hayatını kaybetti. Almanya'daki işçi sıkıntısına çözüm yaratmak amacıyla Hitler, temel olarak askeri bina projelerinde ve tarımda çalıştırılmak üzere Sovyet mahkûmlarının batıya nakledilmesini istedi.

Alman-Sovyet savaşının ilk günlerinde Kızıl Ordu tarafından sadece az sayıda Alman ele geçirildi. Stalingrad çatışmalarından itibaren, giderek daha çok Alman savaş esiri alındı. Bazıları kamplara götürülürken yolda hayatını kaybetti, bazıları ise ele geçirildiği yerde öldürüldü. Alman kaynakları savaş esiri olan Alman askerlerinin sayısını 3 milyon 155 bin olarak belirtirken Sovyet kaynaklarında bu sayısı 2 milyon 730 bin olarak görülmekte ve bu tutarsızlık hastalık, soğuk ve açlık nedeniyle hayatını kaybetmiş esir sayılarında da varlığını korumaktadır: Almanlar 1 milyon 186 bin Alman askerinin öldüğünü (ya da ölmelerine sebebiyet verildiğini) öngörürken Sovyet güvenlik kayıtları bu sayıyı sadece 380 bin olarak vermektedir.[14]

Japonların elindeki esirler de çalışmaya zorlandılar. Ancak şartlar çok kötüydü ve vahşice cezalandırılmaktaydılar. Japonların

14 Holmes, *a.g.e.*, s. 148.

tavırlarının diğer devletlerden daha sert olmasının bir tek nedeni vardı: Teslim olmayı onursuzluk sayan Japonlar, savaş esirlerini hor görüyorlardı. Binlerce Müttefik askeri Japon esareti altında cinayet, açlık ve hastalık nedeniyle hayatını kaybetti. 9 Nisan 1942'de Amerikan kuvvetleri, Filipinler'deki Luzon Adasının Bataan Yarımadasında Japonlara teslim olmak zorunda kaldılar. Bataan'daki yaklaşık 75 bin Filipinli ve Amerikan askeri, yaklaşık yüz kilometre uzaktaki esir kamplarına zorla yürütüldüler.[15] Yürüyüş sırasında birçok esir sıcak ya da Japon muhafızların kötü muameleleri sonucu hayatını kaybetti. Bu olay tarihe Bataan Ölüm Yürüyüşü olarak geçti. Palawan Katliamı sırasında da Japonlar savaş esirlerini benzin döküp yakmışlar, canlı meşaleye dönen askerler yakındaki suya erişmeye çalışırken el bombası tuzaklarına takılıp ölmüşler bunları aşıp suya ulaşabilenler ise süngülenerek, makineli tüfek ateşiyle ya da dövülerek öldürülmüşlerdir. Yüz elli savaş esirinden sadece on biri hayatta kalabilmiştir.

30 Ocak 1945 günü gerçekleştirilen "Büyük Akın" savaş süresince savaş esirlerinin kurtarılması için gerçekleştirilen en başarı harekâttır. "Ranger"lar, Alamo İzcileri ve Filipinli gerillalardan oluşan yüz kişilik bir ekip Japon hatlarından sızarak yaklaşık elli kilometre içerideki Cabanatuan esir kampındaki beş yüz on üç mahkûmu kurtarmışlardır. Hem de sadece otuz dakikada üstelik hiç kayıp vermeden. Kamptan ayrılırken bazı esirlerin taşınması gerekmiştir. Mahkûmlar öyle bir haldedirler ki bazı Ranger askerleri iki mahkûmu aynı anda taşıyabilmişlerdir.

Japonların gözünde Çinli esirlerin ise ayrı bir yeri vardı. Onlardan öldüresiye nefret ediyorlardı. Zaten çoğu Çinli asker esir

15 Stanley L. Falk, *The Bataan Death March*, Norton, New York 1962, s. 215.

Levent Şahverdi Arşivi

alındıktan hemen sonra öldürüldü. Bazıları yeni silah ve mermi denemelerinde canlı hedef olarak kullanıldı. Vücutlarındaki izler bilimsel raporlara konu olarak Japon silah sanayisinin gelişimine katkı sağladı. Bazıları ise biraz daha şanslıydı: Askere alınarak Japon yerel milisleri yanında savaşmaya zorlandılar. En acısı ise Japonların kukla devleti Manchukuo'nun en büyük şehri olan Harbin şehrindeki Pingfang yerleşkesinde yaşananlardı. Birim 731 ya da 731. Birim, kimyasal ve biyolojik silahların geliştirildiği bir merkezdi. 1934-1939 yılları arasında inşa edilmiş ve 1941 yılında bu adı almıştı. Savaşın sonuna kadar Japon hükümeti tarafından desteklendi. Burada Çinli canlı denekler üzerinde deneyler yapıldığı savaştan çok sonraları ortaya çıktı. Bunun maalesef iki acı sebebi vardı. Birincisi, deneylerin raporlarında "maymun"lar üzerindeki etkiler açıklanmaktaydı. Ve Japonlar, Çinlilere "maymun" olarak hitap etmekteydiler. Deneylerin kaçının gerçekten maymunlar üzerinde kaçının ise insanlar üzerinde yapıldığını anlamak zaman aldı. İkinci neden ise Japon yetkililerin elde edilen verileri Amerikalılar ile paylaşmalarıydı. Birleşik Devletler aynı Alman füze sanayisindeki bilgileri elde edip sakladığı gibi Japonların kimyasal ve biyolojik silahlardaki bilgilerini bu alanlarda kendi silahlarını geliştirmek için kullanırken birçok şey örtbas etti.[16] Hatta sağ kalan bazı kurbanların ifadeleri ise "komünist propagandası" olarak yaftalanarak göz ardı edildi.

Birçok savaş esirinin çilesi savaş bittikten, silahlar sustuktan sonra da devam etti. Ele geçirilen Alman esirlerinin nerede konuşlandırılacağı ve nasıl besleneceği konusunda hiçbir hazırlığı olmayan Batılı Müttefiklerin esir kamplarında birçok Alman askeri, savaşın sonunu görecek kadar şanslı olmalarına rağmen hayatlarını kaybettiler.

16 Gregor Dallas, 1945: *The War That Never Ended*, Yale University Press, New Haven & London 2005, s. 44.

General Patton'ın savaş kamplarındakiler biraz daha şanslıydı. Patton, denetimi altındaki Alman esirlerinin "asker" kalmalarını sağlamaya çalıştı, hem de çok ciddi bir şekilde: Giysileri mükemmeldi, sabah akşam fiziksel eğitim yapmaktaydılar ve yemekleri diğer kamplara göre çok iyiydi. Bunun nedeni sorulduğunda Patton'ın verdiği yanıt ilginçti: *Gerektiğinde hazır olmalarını istiyorum. Birini (Hitler'i) devirdik ama işimiz henüz bitmedi, Almanlarla bir araya gelip diğerini (Stalin'i) de halletmemiz lazım. Biz politik kaygılarla birbirimize hoş görünmeye çalışıp zayıflarken O (Stalin) giderek güçlenecek.*[17]

Savaştan sonra Rusların elindeki Alman savaş esirleri, Sovyetler Birliği'nin yıkılan kentlerini ve altyapısını yeniden inşa etmeye zorlandılar. Sağ kalan esirler de Almanya'ya yavaş yavaş geri gönderildiler. Sovyetlerin yeniden yapılandırılmasında kullanılan bu esirlerin 1 milyon 400 bini 1948 itibaren serbest bırakıldı, son esir ise Almanya'ya 1956 yılında dönebildi.[18]

İtalya savaş sırasında taraf değiştirmesine ve artık Müttefik devletlerden biri olmasına rağmen pek çok İtalyan askeri savaş esiri olarak kalmaya ve savaş bittikten sonra bir süre daha Müttefikler için çalışmaya devam etti. Esaretten kurtarılan Kızıl Ordu savaş esirleri ise Sovyetler Birliği'ne geri döndüklerinde 1943 yılında kurulmuş karşı casusluk teşkilatı SMERSH tarafından sıkı bir şekilde sorgulandılar. Birçoğu faşizm tarafından etki altına alındıklarından korkulduğu için çalışma kamplarına gönderildiler. Savaş esirlerinin tek bir ortak noktası vardı: Kurtarılıp eve döndüklerinde hepsi karmaşık duygular içerisindeydi çünkü yaşanan yenilginin ya da elde edilen zaferin parçası olamamışlardı.

Bir de savaş esiri olmayan esirler vardı. Japonların Pearl Harbor'a saldırmasının ardından Japon kökenli Amerikan vatandaşları

17 Showalter, *a.g.e.*, s. 179.
18 Dallas, *a.g.e.*, s. 190.

toplama kamplarına sevk edildiler. Çoğu yetersiz sağlık koşullarına ve kötü beslenmeye maruz kaldılar. Almanya'nın savaş sırasında ele geçirdiği ve Müttefikler tarafından kurtarılmış olan ülkelerde de "Nasyonal Sosyalizm'den Arındırma Programı" kapsamında Nazi örgütlerine üye oldukları saptanan birçok kadın, erkek, genç ve çocuk kamplara toplanarak savaşın bitmesinden sonra yavaş işleyen uzunca bir süreçte adeta yeniden kimliklendirildiler. Kısacası savaşın sona ermesi her şeyi sona erdirmemişti.

Belki bu şekilde savaş sonrasında acı çekilmeye devam edildi ama hiçbiri savaş sırasında çekilenler ile boy ölçüşemezdi. Batı Avrupa'da savaşın kendisini tekrar hissettirmesi 1942 yılına denk gelmekteydi. Bu kez Müttefikler Almanya'nın "tepesine binmeye" başlamışlardı.

Hitler, Polonya'nın ardından Norveç ve Danimarka'ya girmiş, bir ay kadar sonra da Fransa'ya saldırmıştı. Kısa süre sonra da başkent Paris'te Eiffel Kulesi altında resim çektirmişti. Hem de 1918 yılında Almanlara ateşkes imzalattıkları tren vagonunun içinde Fransızlara teslimiyet belgesini imzalattıktan sonra. Ardından İngiltere'ye karşı saldırıya geçmişti ancak Churchill ve halkını dize getirememişti. Manş Denizi'ni doğal bir engel kabul edip elindeki Fransa kıyılarına güçlü tahkimatlar inşa ettirmeye başlamıştı. Bu sırada da sürpriz bir şekilde savaştan hemen önce antlaşma imzaladığı ve Polonya'yı paylaştığı Sovyetler Birliği'ne saldırdı. Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin Japonlar tarafından Pearl Harbor baskını ile savaşın içine çekilmesi her şeyi değiştirdi. Alman halkı İngilizlerin Britanya Muharebesi boyunca ne çektiklerini çok yakından tecrübe ettiler hem de onlardan daha uzun süre. Almanya neredeyse beş sene boyunca, ama büyük ama küçük filolar ile sürekli bombalandı. Uygun an geldiğinde Müttefikler tarafından istila edildi.

AVRUPA BATISINDA SAVAŞ

Levent Şahverdi Arşivi

BİN BOMBARDIMAN UÇAĞININ AKINI

Alman şehirlerinin bombalanmasına aslında Mayıs 1940'da başladı. Bombardıman birlikleri uygun olduğu ve havalarda izin verdiği müddetçe savaşın son gününe kadar devam etti. İlk akınlar düşük performanslı iki motorlu bombardıman uçakları ile yapıldı. Kullandıkları bombaların tahrip gücü sınırlıydı ve saldırılar gece gerçekleştirildiğinden pilotlar hedeflerini bulmakta zorlanıyorlardı. 1941 ve 1942 yıllarında Vickers Wellington (orta büyüklükte) bombardıman uçaklarının hizmete girmesi, daha başarılı akınların gerçekleştirmesine olanak tanıdı. Ancak hâlâ daha akınlar istenilen büyüklükte ve hedeflerin vurulma oranı da istenilen seviyede değildi. Bombardıman akınlarına duyulan güven giderek azalmaktaydı. Elde edilen istihbarat raporları ve fotoğraflar saldırıya katılmış olan uçakların ancak yüzde 20'sinin hedef bölgeye ya da yakınlarına isabet sağladığını göstermekteydi.[1] Arthur Harris'in, bombardıman komutanlığına atanması baştan aşağı her şeyi değiştirdi.

Harris, önce İngiliz ve Amerikalı politikacılara bombardıman akınlarının son derece önemli ve sonuç getiren bir strateji olduğunu kabul ettirdi. Kendisi göreve gelmeden önce yapılmış olan detaylı bir çalışma sonucunda Alman sanayi şehirlerinin listesi çıkartılmış ve bunlar "bombardıman bölgeleri" adı altında hedef olarak saptanmıştı. Harris'in herkesin dikkatini çekebilmesi için ses getiren bir hareket yapması gerekiyordu. Buna da Mayıs

1 Max Hastings, *Bomber Command*, Dial Press/James Wade, New York 1979, s. 57.

ayında karar verdi. Almanya'nın batısında bulunan Köln şehrine bin bombardıman uçağının katıldığı bir akın gerçekleştirecekti. Elinde ön cephede kullanılmaya hazır durumda dört yüz tane uçak vardı. Bu nedenle eğitim okullarındakiler de dâhil olmak üzere bütün bombardıman uçaklarını bir araya getirdi. Bombardıman uçaklarını kümeler halinde kullanmak yerine tamamını bütün bir akış içerisinde kullanmaya karar verdi. Uçaklar hedefe doğru tek bir rota izleyecekler ve hepsi tek bir sabit süratte birlikte uçacaklar, böylelikle savunmaları da karşı konulmaz bir hale gelecekti. Söylediklerinin haklılığını ispat edebilmesi için önce küçük bir prova yapması gerekiyordu. Bunun için 13 Mart'ta Köln kentine küçük bir akın gerçekleştirildi. Bu saldırı sırasında GEE (Grund Electronica Engineering) adı verilen yeni bir navigasyon aracı kullanıldı.

Köln, Harris'in ilk tercihi değildi; Hamburg'u bombalamak istiyordu. Kötü hava koşulları Hamburg'u seçim olmaktan çıkardı. Buna ek olarak, Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin Bombardıman Komutanlığı Operasyonları Araştırma Bölüm Başkanı olan Dr. Basil Dickins, Harris'e Köln'ü vurmasını tavsiye etti. Çünkü Köln GEE menzili içindeydi. Harris nihayet istediğine 8 Nisan'da ulaştı: Kraliyet Hava Kuvvetleri Bombardıman Komutanlığı en ağır saldırılarından birini Hamburg kentini bombalayarak gerçekleştirdi.

Radyo sinyalleri ile yönlendirilen lider uçak, hedefi aydınlatmak için fişekler ve yangın bombaları atıyor, arkadan gelen bombardıman uçakları da aydınlatılmış bölgeye arka arkaya bombalarını bırakıyorlardı. Sonuç tatmin ediciydi. Nokta atışlarıyla bombardımanın vuruş yüzdesi yükseltilmişti.

Kapsamlı saldırı günü olarak 27 Mayıs planlanmıştı ancak kötü hava koşulları nedeniyle erteleme yaşandı. Dört gün boyunca alarmda bekleyen mürettebat, nihayet 30 Mayıs'ta uçaklarını

havalandırdılar. Millennium Harekâtı başlamıştı. GEE tarafından yönlendirilen bombacılar hedefi buldular. Bir araya getirilmiş olan 1050 uçağın, 868 tanesi hedeflerini vurmayı başardı.[2] Saldırı 500 kişinin ölümüne ve yaklaşık 12 bin konutun yıkılmasına, yaklaşık 45 bin Alman'ın evsiz kalmasına neden oldu.[3] Hedef alınan kimyasal tesisler ve makine parçaları üreten fabrikalar vurulmuştu ama bu başarı şehrin endüstriyel aktivitesine ciddi bir etki yapmadı. Bombardıman uçaklarından 40 tanesi kaybedildi. Baskını onaylayan İngiltere Başbakanı Winston Churchill, ertesi gün Başkan Franklin Roosevelt'e telgraf çekti: *Umarım kitlesel hava saldırısından memnun kaldınız... Daha gelecek çok şey var.*[4]

Köln'e saldıran bombardıman uçaklarına ek olarak, kod adı Intruder Akını olan eş zamanlı bir harekât kapsamında 113 uçak da Almanların "Gece Avcıları" birimlerinin kullandığı havalimanlarına saldırdı. Gece gerçekleştirilen bombardımanlarda İngiliz havacıların başının belası haline gelen "Gece Avcıları", komutanları Josef Kammhuber tarafından bir tümen şeklinde örgütlenmişti. Alman hava savunma sistemi olan "Kammhuber Hattı"nın en vurucu ve etkin unsuruydular.

İki gün sonra bu kez 956 bombardıman uçağı Ruhr bölgesindeki Essen şehrine saldırdı. 25 Haziran'da havalanan 1006 uçağın bu kez hedefi Bremen limanıydı. Saldırılar istenilen boyutta maddi hasar vermedi ama Alman sivil halkının moraline olumsuz etki yaptı.

2 Ronald Schaffer, *Wings of Judgment*, Oxford University Press, New York 1985, s. 119.
3 Mike Davis, *Dead Cities*, The New Press, New York 2002, s. 88.
4 Holmes, *a.g.e.*, s. 178.

Köln kenti "Millennium" Harekâtı sırasında kötü bir şekilde vurulmasına rağmen, asıl zararı 1942 ve 1945 yılları arasında gerçekleştirilen iki yüzden fazla hava bombardımanında gördü.

Almanlar da İngilizlerin bu hareketlerine karşı misillemeye giriştiler. Lübeck ve Rostock'a yönelik ağır hava saldırılarından sonra Hitler 4 Nisan 1942'de İngiliz şehirlerinin bombardımanla vurulmasını öngören Baedeker Akınları olarak bilinen harekât planını onaylamıştı. Bu akınların neden bu adla anıldığı da ilginç bir noktadır. Almanlar, Baedeker Turist Rehberi kitabının içinde üç yıldız almış olan şehirlere yönelik saldırı planı hazırladıklarından harekât Baedeker kod adını almıştı. Bunun üzerine Exeter, Norwich, Bath, York ve Canterbury şehirleri Alman bombardıman uçakları tarafından vuruldu. Akınlarda yaklaşık bin 650 kişi hayatını kaybetti.

Exeter, Almanya'nın ortaçağ liman kentlerinin vurulmasına misilleme olarak sözde Baedeker Akınları için seçilen kültür merkezlerinden biriydi. Exeter katedrali, 4 Mayıs 1942'de 256 kişinin hayatını kaybettiği ağır hava bombardımanı sonrasında ortaçağ kentinin kalıntılarının arasında dimdik ayakta duruyordu.

Harris, amacının bir kısmını başarmıştı. Artık hava bombardımanları İngiltere'nin savaş etkinlikleri içerisinde merkezi bir rol üstlenmişti. Bununla birlikte bin bombardıman uçağı ile gerçekleştirilen akınlar, "yetersiz uçakların abartılı bir kullanımı" olarak kabul edildi. 1941 ve 1942 yılları boyunca Avro Lancaster, Short Stirling ve Handley-Page Halifax bombardıman uçaklarının kullanılmaya başlanmasıyla, taşınabilen, doğal olarak

da atılabilen bomba yükünün artması sağlandı. Böylelikle daha mütevazı akınlarla daha başarılı sonuçlar elde edildi. Ancak, 1942'de ABD'nin 8. Hava Gücü'nün katılımıyla etkinliği artsa da, İngiliz Bombardıman Komutanlığı, bütün savaş boyunca Avrupa'ya atılmış olan bombaların toplam ağırlığının sadece yüzde 2,7'sinden sorumluydu.

Uçakların Almanya üzerindeki baskıları ve verdikleri hasar çoğu yazar ve akademisyen tarafından farklı şekillerde değerlendirilmektedir. Ancak bugün bile yadsınamaz bir gerçek vardır: Hava saldırıları tek başına yeterli değildir, zafer piyadenin süngüsünün ucundadır. Bu nedenle Almanlara karşı bir kara saldırı başlatılması şarttır. Hatta bunu en çok isteyen Stalin'dir. Çünkü Kızıl Ordu'nun başarılı olması için Almanlara karşı ikinci bir cephe açılmasının gerekli olduğunu söylemektedir. Herkes bunun bilincindedir ve bilmektedir ki Almanya iki cephede birden savaşırsa başarılı olamaz. Ancak zamanlama çok önemlidir. En hayati unsursa geniş çaplı bir işgalin stratejik, operasyonel ve taktik hazırlık ile uygulama safhalarının eksiksiz olmasıdır. Tecrübe ve istihbarat elde etmek için bir deneme gerekmektedir.

DIEPPE AKINI

1942 yılının Mart ayında Lord Louis Mountbatten Birleşik Harekâtlar Başkanlığı'na getirildi. Kafasında Almanların elinde tuttuğu kıyılara küçük ölçekli akınlar düzenlemek için planlar vardı. Amacı Almanların savunmalarını test etmek ve güvenli istihbarat sağlamaktı. Mountbatten ve Korgeneral Bernard Montgomery bir araya gelerek Manş Denizi kıyısındaki Fransız limanı olan Dieppe'e yönelik bir akın planladılar. Temmuz ayında gerçekleştirilmesi düşünülen kod adı "Rutter" olan harekât için İngiltere'nin güneyinde konuşlanmış durumdaki Tümgeneral John Roberts komutasındaki 2. Kanada Tümeni seçildi.

Akının amacı sadece operasyonel değildi; 1942 yazında İngiliz Savaş Kabinesi üzerinde ciddi baskılar vardı. Moskova ve Washington, Londra'dan Nazi Almanyası'na karşı İngiltere'nin

harekete geçecek yeterlilikte olduğunu, daha doğrusu kendisini ispatlayarak aldığı yardımlara değip değmediğini göstermesini istiyorlardı. 1942 yılında Manş Denizi'ni geçerek büyük bir işgal harekâtının gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığı çok açıktı. Gemiler yetersizdi. Eğitimli personel neredeyse yok gibiydi. Anca akını gerçekleştirmek için iki kişi seçildi; biri Mountbatten diğeri ise 11. Avcı Grubu komutanı Hava Mareşali Leigh-Mallory idi. Her ikisi de düşmana karşı harekete geçilmesi taraftarıydı. Mallory, zaten "circuses" olarak adlandırılan harekâtları bir süredir yapmaktaydı. Bunlar, içlerinde az sayıda bombardıman uçağı barındıran kalabalık avcı uçağı formasyonlarının Avrupa'nın kuzey kıyılarına saldırdığı ve Alman Hava Kuvvetleri'ni savaşa çektiği akınlardı. Mountbatten; St. Nazaire ve Bruneval akınlarını denetleyen kişiydi. Rutter Harekâtı ise farklı bir boyuttaydı. Saldırı zamanı geldiğinde hava koşulları uygun olmadığı için harekât iptal edildi ve Montgomery planın tamamen iptal edildiğini varsaydı. Mountbatten yeni bir kod adı altında planı canlandırdı: Jubilee Harekâtı. Üstelik planı ve harekâtı gizli tuttu. Komutası altındakilerin bile haberi yoktu. Hatta Savaş Kabinesi ya da Kurmay Başkanlığı tarafından akının resmen onaylanıp onaylanmadığı bile bugün ucu açık bir soru olarak durmaktadır. Harekât kapsamında; 2. Kanada Tümeni, 3. ve 4. Komando Grupları, Kraliyet Deniz Piyadeleri'nin A Komando Grubu ve Amerikan Ordusu'ndan 50 "Ranger" görev alacaktı. Bu birimlerin nakledilmesi karaya çıkması ve korunması için de 237 gemi ve çıkarma gemisi ile çoğunluğu avcı uçağı olan 74 uçak filosu kullanılacaktı.[5]

Müttefiklerin hazırladığı hatırı sayılır çıkarma gücü, 19 Ağustos'ta Manş Denizi'ni geçti. İstihbarat bilgileri yetersizdi. Üstelik limana, cepheden hücumu ön gören saldırı planı ciddi riskler taşımaktaydı. Dieppe'in her iki yakasında bulunan silahlara karşı düzenlenecek kanat saldırıları komando birimlerinin göreviydi. Fakat doğudaki saldırı bir Alman konvoyu tarafından tespit edildi ve

5 Samuel Eliot Morison, *The Invasion of France and Germany*, Little-Brown, Boston 1957, s. 112.

kıyı garnizonu uyarıldı. Yalnızca batıdaki bataryalar 4. Komando Grubu tarafından ele geçirilmişti. Bu kanat saldırılarından yarım saat sonra sabah saat 05.20 de duman koruması altında ana güç, liman plajlarına çıkarma yaptı. Yoğun ateş altında gelmişlerdi. Bu nedenle kayıplar çok fazlaydı. Tümgeneral John Roberts saldırıyı güçlendirmeyi denemek için yedek kuvvetlerini çağırdı. Bu karar bariz bir felaketin kapsamını genişletmekten başka bir işe yaramadı. Sahile çıkmayı başarmış olan çok az sayıdaki tanktan bazıları liman yollarını korumak için inşa edilmiş deniz duvarını aşamadılar, bazıları ise kasaba içerisinde hemen savaş dışı bırakıldılar. Saat 11.00'de birliklere geri çekilme emri verildi. Akını gerçekleştiren kuvvetten geri kalanların tahliyesi öğleden sonra tamamlandı. Ancak her şey bitmemişti. Luftwaffe, geri çekilmekte olan gemileri takip etmeye başladı. Koruma sağlayan İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri ile Alman uçakları arasında Manş Denizi boyunca yoğun çatışmalar yaşandı.

Akının bilançosu çıkarıldığında kayıplar inanılmayacak kadar fazlaydı. 5 bin Kanadalının yaklaşık 3 bin 500'ü ya öldürülmüş ya yaralanmış ya da esir edilmişti. Harekâta katılan bütün güçlerden toplam 1027 personel hayatını yitirmişti. Kraliyet Hava Kuvvetleri 106 uçağını kaybetmiş buna karşılık sadece 48 tane Alman uçağı düşürebilmişti. Kraliyet donanmasının zayiatı da 33 çıkarma gemisi ve bir destroyerdi. Bu sonucun birçok nedeni vardı. Birincisi güçlü bir şekilde korunmakta olan limana cepheden yapılacak olan bir saldırının ne kadar güç olduğunun farkına varılamamasıydı. İkincisi Donanma tarafından ya da Hava Kuvvetleri tarafından çıkarmadan önce kıyılara yumuşatma bombardımanın yapılmamasıydı. Üçüncüsü ise çıkarma alanındaki keşfin yetersiz kalmasaydı.

Dieppe'e yapılan saldırı, feci bir kumar olduğunu ispat etti. Müttefikleri geniş kapsamlı bir çıkarma harekâtından önce ciddi hazırlık yapmaları gerektiği konusunda uyardı. Doğal olarak Dieppe Akını'ndan çıkarılan dersler Fransa'ya yapılacak olan çıkarma öncesindeki planlamaya ve hazırlıklara yansıdı. Harekâtın

doğrudan etkisi ise Sovyetlerin Almanlara karşı verdiği mücadeleye yardımcı olabilmek için yakın bir zamanda ikinci bir cephenin açılması olasılığını tamamen ortadan kaldırmasıydı. Ruslara yardım etmek için başka bir çare bulunmalıydı.

Almanlar üzerindeki baskının artırılması için sanayi üretimine darbe vurulması masaya yatırıldı. Hava gücüne dayanan akınlar Alman savaş makinesini yavaşlatabilirse ve Ruslara daha fazla yardım yapılabilirse mücadeleye şimdilik denge getirilebilirdi.

BARAJ YIKICILAR SALDIRIYOR

Savaşı bir an önce bitirmenin yolu Almanya'yı dize getirmekten geçiyordu. Çeşitli planlar ve denemeler yapılırken bir gün İngiliz mühendis Barnes Wallis çıkageldi. Almanların üretimini felce uğratacak ve moral motivasyona olumsuz etki edecek bir planı olduğunu söyledi. Barajların yıkılmasını sağlayacaktı. Bu işin zor olduğunu herkes biliyordu. Barajlar iyi korunuyordu. Ama Eallis sadece fikirle değil, bir de buluşla gelmişti: Sıçrayan bomba. İşte Almanların Ruhr vadisindeki barajlarına büyük bir saldırı fikrinin temelinde bu bombanın geliştirilmesi yatmaktaydı. Tambur şekilli bomba hızla kendi etrafında dönecek tarza tasarlanmıştı. Yirmi sekiz metre yükseklikten atıldıktan sonra suyun yüzeyinde dönerek barajın duvarına kadar hızlana hızlana gidiyor çarptığı anda da patlıyordu. Bomba sürekli yapılan testler sayesinde ideal tasarımına kavuştu. Artık geriye sadece Hava Bakanlığı'nı bu bombanın kullanacağı barajlara karşı gerçekleştirilecek bir harekât için ikna etmek gibi "basit bir iş" kalmıştı.

Bombardıman Komutanlığı'nda "her derde deva" hedeflere karşı bir önyargı vardı. 1942 ve 1943 yıllarında belirli bir endüstri sektörü ya da tek yararlı olan bir hedefe saldır düzenlenmek yerine Alman ekonomik kapasitesinin azaltılması için başlıca sanayi şehirlerinin bombalanmasına dayalı strateji takip edilmişti. Bombardıman Komutanlığı'nın başındaki Arthur Harris'in, nihayet plana kafası yattı ve "X Filo" adıyla bir uçak grubu oluşturuldu. Daha sonra adı 617. Filo olarak değiştirildi. Barajların bombalanması

ile ilgili plan 26 Şubat 1943 günü resmen onaylandı. Arkasından da inanılmaz bir hazırlık süreci başladı.

Öncelikle alçak uçuş eğitimleri gerçekleştirildi. Daha sonra bombanın kullanımı ile ilgili çalışmalara başlandı. Pilotlar kod adı "upkeep" olan bombanın en iyi hangi yükseklikten ve baraj duvarına ne kadar uzaklıktan atılması gerektiğini öğrendiler. En önemlisi ise, pilotların hedefe yaklaşma açısında, uçuş irtifasında ve bomba bırakıldıktan sonra kaçış manevrasında çok dikkatli ve dakik olmaları gerekiyordu. Bombanın doğru zamanda bırakılması için özel bir hedefleme ve nişan alma tertibatı geliştirildi. Akın sırasında kullanılacak olan Lancaster bombardıman uçaklarının burun ve kuyruklarına irtifa hakkında bilgi sağlanması için rehber olarak kullanılacak özel ışıklar yerleştirildi. Mayıs ayının başına gelindiğinde bütün hazırlıklar tamamlanmıştı.

"Chastise Harekâtı" 16/17 Mayıs 1943 gecesi başladı. Saldırı gücü üç grup şeklinde örgütlenmişti: 1. Formasyon, Möhne Barajı'na saldıracak, eğer ellerinde bomba kalırsa ilerleyerek Eder Barajı'na hücum edeceklerdi. 2. Formasyon ise Sorpe Barajı'na saldıracaktı. 3. Formasyon ise yedek olarak düşünülmüştü: İlk ikisinden daha sonra havalanacak ve henüz vurulmamış barajlara hücum edeceklerdi. İşleri belki de en zor olan bu formasyondu çünkü ilk ikisi sürpriz faktöründen yararlanabilirlerdi ama üçüncüsü hedefe vardığında Almanlar bekliyor olacaklardı.

Möhne Barajı'na yapılan harekât başarılı olmuştu ve uçar haldeki beş uçak Eder Barajı'na devam ettiler. Sis görüş açılarını kapıyordu ama son bombardıman geçişi başarılı oldu: Hedef "delindi". 1. Formasyon sadece bir uçak kaybetti. 2. Formasyon dâhilindeki iki uçak düşürüldü diğer ikisi ise geri dönmek zorunda kaldılar. Hedefe sadece bir uçak ulaşabildi. Saldırısında başarılı oldu, barajı vurdu ama yıkamadı çünkü Sorpe Barajı betondan değil doğal malzemeden, topraktan yapılmıştı. 3. Formasyon'daki uçaklar da Sorpe'ye isabet kaydettiler ancak daha fazla hasar veremediler. Akının sonucunda on dokuz bombardıman uçağından on biri kaybedilmişti. 133 kişilik mürettebattan 53'ü geri dönememişti.

Akının sonuçları planlamacılarını hayal kırıklığına uğrattı. Yaklaşık 80 kilometre uzunluğundaki bir arazi de yaşanan su baskınında tahminen (bin kadarı savaş esiri ve işçi olarak çalıştıran yabancılar olmak üzere) bin 700 kişi hayatını kaybetti.[6] Ruhr endüstrisi ise pek etkilenmedi, elektrik sistemi kısa zamanda onarıldı ve 27 Haziran'da su tedariki saldırı öncesi durumuna geri döndü. Alman yetkililer ise Reich'ın su tedarik sistemine karşı devamlı akınlar düzenlenmesi olasılığına karşı önlemlerini artırdılar. Hatta Almanya'nın Silah ve Mühimmat Bakanı Albert Speer bizzat Möhne Barajı'na gelerek Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin verdiği hasarı yerinde inceledi. Yaptığı saptamaları Hitler ile paylaştı. Ancak düşündükleri gibi saldırılara devam edilmedi. Bombardıman komutanlığı "*alan bombardımanı*" *stratejisine* geri döndü. Harris, "tek amaçlı hedef" mantığındaki akınların düzenlemesinin gerekliliğine ikna olmamıştı. Üstelik Almanya'nın yıkılışını çabuklaştırmak için 1944 yaz ve sonbaharında geliştirilen nakliye ve petrol hedeflerine akınlar yapılmasına karşı da hiç hevesli olmadı. 617. Filo ise özel harekâtlar için kullanılmak üzere görevine devam etti. Alman zırhlı muhribi (Bismarck zırhlısının ikizi) Tirpitz'i batıracak olan Barney Wallis'in "Tallboy" ve "Grand Slam" adlarını verdiği süper-ağır bombalarını taşıdılar. Brest'te bulunan u-bot "ininin" yirmi santim kalındığındaki güçlendirilmiş beton tavanını aynı anlayıştaki bombalarla deldiler.

Barajlara yapılan saldırının operasyonel başarısı daha çok propaganda amaçlı olarak kullanıldı. Harekâtın komutanı Guy Gibson, Amerika Birleşik Devletleri'nde bir tanıtım turuna gönderildi. Akın, 1943 yazında İngiltere'de de çok büyük ilgi çekti. Bunların yanında stratejik değeri sınırlıydı ve tecrübeli, yetenek sahibi mürettebatın kaybedilmesinin değeri ise çok yüksekti. Üstelik harekâtın ahlaki olarak da tartışılması benzerlerinin hayata geçirilmesini ve haklılık payı olduğunun kabul edilmesini güçleştirdi. Savaştan sonra ise uluslararası kanunlar ile savaş sırasında

6 Paul Brickhill, *The Dam Busters*, Pan Macmillan, London 1999, s. 211-212.

sivil halkın kullandığı su dağıtım ve tedarik sistemlerine bu tür saldırıların yapılması yasaklandı. Ama o tarihlerde savaş hâlâ devam ediyordu ve şehirlere yönelik stratejik bombardımanları kimse durdurmayı düşünmüyordu.

HAMBURG BOMBARDIMANI

Hamburg... Almanya'nın; ikinci büyük şehri, önemli bir limanı, gelişmiş üretim merkezlerinden biri... Bu özellikler Kraliyet Hava Kuvvetleri Bombardıman Komutanlığı'nın dikkatini çekmek için yeterliydi. Sürekli ve ölümcül bombardıman saldırı için taslak plan hazırlandı. Harekâtın kod adı "Gomorrah" (günahkâr kent) olarak tespit edildi. Harekât iki taktiksel yeniliğin denenmesi için bir fırsattı. Birincisi yeni bir navigasyon yardımı sağlayan, zeminin bir görselini çıkartan tarama aygıtına sahip, H2S radarıydı. İkincisi ise "Window" (pencere) adı verilen, binlerce alüminyum kaplanmış folyo şerit atarak radar ekranında karmaşıklık yaratarak Alman erken uyarı sistemini yanıltmak amacıyla üretilmiş bir araçtı. Gomorrah Harekâtı için emirler 27 Mayıs'ta verildi. Hamburg'a yapılacak saldırı tarihi 24 Temmuz olarak belirlendi.

Hamburg'a yapılacak olan saldırı bir dizi birbirini takip eden harekât olarak planlandı. Amaç en üst düzey hasarı vermek, halkın göç etmesini sağlayarak ortaya çıkartılacak karmaşada Alman kurtarma ve itfaiye birimlerinin etkin bir şekilde çalışmasına engel olmaktı. Birleşik bir harekât olacaktı: İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri gece, İngiltere'de konuşlanmış olan Amerikan 8. Hava Gücü ise gündüz saatlerinde, belirlenen sanayi ve ulaşım hedeflerini vuracaklardı. İlk saldırı 24/25 Temmuz gecesi yaklaşık 790, son saldırı ise 2/3 Ağustos gecesi yaklaşık 740 bombardıman uçağı ile gerçekleştirildi. Harekât merkezi İngiltere'deki üslerdi. Bombardıman dalgalarına, H2S radarları taşıyan ve attıkları yangın bombalarıyla hedefleri belirgin hale getiren "Rehber" birimler liderlik ediyordu. İlk akında yaklaşık 2300 ton yangın bombası ve yüksek patlayıcı nitelikte bomba atıldı. Sonraki gün öğlenden sonra 125 Amerikan B17 "Uçankale" bombardıman

uçağı Hamburg'daki tersaneleri hedef aldılar. 25/26 Temmuz gecesi İngiliz Mosquito uçakları şehrin üzerinde uçarak alarm verilmesine neden oldular. Bir sonraki gün 121 Amerikan uçağı liman bölgesine saldırdı. Sonraki iki gün ise şehirde yeniden alarm verilince halk bölgeyi terk ederek sürekli tehdit haline gelen bombardımandan uzaklaşmaya başladı. 27/28 Temmuz'da Kraliyet Hava Kuvvetleri 787 uçağı ile Hamburg'u vurdu. Bu akın şehirde yarattığı "alev (yangın) fırtınası" ile harekâtın adını kötüye çıkardı. Alev fırtınası şehrin doğu yerleşimlerini tamamen etkisi altına aldı. Atılan yangın bombalarının neden olduğu yangınlar Alman kurtarma görevlilerine zor anlar yaşattı çünkü üç günlük saldırı sonrasında bölgede yüzlerce yangın çıkmış ve su tedarik sistemi tamamen kullanım dışı kalmıştı.

Atılan bombalar eş zamanlı yangınların çıkmasına neden oldu. Sabaha karşı 01.20 sularında alev fırtınası gelişmeye başladı, 03.00'te ısı 1800 dereceye ve rüzgâr hızı 240 kilometreye ulaşmıştı.[7] Alev fırtınası yolunun üzerindeki her şeyi tüketmiş ve insanlar kül olmuştu. Birçok sivil kiler ve mahzenlere saklanmıştı ama ısı tam anlamıyla bedenlerini eritti. Alev fırtınası, yaşanmış en ölümcül saldırıydı: Tahminen 45 bin kişi bir gecede hayatını kaybetti. Bu sayı, İngiltere'ye karşı gerçekleştirilen Alman hava bombardımanları boyunca ölen insan sayısına eşitti. Ama arada bir fark vardı; o saldırılar dokuz ay sürmüştü. İngilizler ise o sayıya bir gecede ulaşmışlardı.

Her ne kadar Hamburg şehri artık bir iskelete dönüşmüşse de İngilizler 29/30 Temmuz gecesi geri geldiler. Bu sefer daha insaflı davrandılar, şehrin kuzeydoğusunda yarattıkları alev fırtınası daha ufak ve bir öncekine göre daha mütevazıydı. 2/3 Ağustos gecesi bir kez daha Hamburg semalarında İngiliz bombardıman uçakları vardı ama bu kez fırtına uçuş formasyonunu bozdu ve şehir daha az darbe yedi. Bu son akında bombardıman gücü en yüksek kaybını yaşadı: İngilizler 30 uçak kaybettiler. Bütün harekât boyunca

7 Davis, *a.g.e.*, s. 104.

İngilizler 87, 25 ve 26 Temmuz günleri iki akın gerçekleştirmiş olan Amerikan 8. Hava Gücü ise 17 uçak kaybetti.

Hamburg şehrinin uğradığı hasar ise çok büyüktü:[8] 25 kilometre karelik bir alan haritadan silinmiş, yaklaşık 1 milyon insan evsiz kalmıştı. 45 bine yakın, ki bu olanların yarısı demekti, ticari ve sanayii binası yıkılmıştı. 50 binin üzerinde konut da oturulamaz hale gelmişti. Bunların yanı sıra 58 kilise, 300'e yakın okul ve 24 hastane de artık kullanılamaz haldeydi. 70 bin ölü ve 40 bin ciddi şekilde yaralı saldırıların insan kayıpları olarak kayıtlara geçti.

Hamburg'a vurulan ekonomik darbe ise Harris ve Bombardıman Komutanlığı'nın umduklarından daha azdı. 1943 sonlarında şehir, saldırılar öncesindeki kapasitesinin yüzde 82'sine ulaşmıştı. Yerleşim yerlerinde büyük hasar vardı ama her ne kadar göçler nedeniyle iş gücü kaybı yaşansa da yerel savaş sanayisi hemen kendisini toparlamıştı. Kısa sürede hasarlar onarıldı hayati öneme sahip üretim yapan tesisler daha güvenli bölgelere taşındı. İşin ilginç tarafı Alman Silahlanma ve Mühimmat Bakanı, hazırladığı raporda altı benzer saldırı sonrasında Almanya'nın savaş dışı kalacağını öngörmesine rağmen İngiliz Bombardıman Komutanlığı Gomorrah Harekâtı'nı tekrarlamakta acizlik gösterdi. Belki de harekâtlara devam edilse yüz binler ölebilirdi ama milyonlar kurtulabilirdi, en çok sevinenler de Omaha sahillerine çıkan Amerikalı askerler olurdu.

NORMANDİYA ÇIKARMASI (D-DAY)

Normandiya'nın 6 Haziran 1944'teki istilası, iki Batılı Müttefikin, İngiltere ve Birleşik Devletleri'nin stratejik argüman ve operasyonel hazırlık yıllarının doruk noktası oldu. 1942'de ABD Ordusu şefi General Marshall, Britanya'daki Amerikan kuvvetlerinin kurulmasının ardından 1943'ün ilkbaharında kanallar arası bir operasyon olan "Roundup" a destek vermeyi istedi. İngiliz liderler bu plan hakkında asla hevesli değildi ve ilk Kuzey Afrika'yı

8 H.H Arnold, *Global Mission*, Harper, New York 1949, s. 92.

(Kasım 1942) ve daha sonra Sicilya'yı (Temmuz 1943) işgal etme kararı Kuzey Avrupa'da büyük bir operasyonu imkânsızlaştırdı. 1943 ilkbaharında, Mayıs 1944'te olası bir işgale hazırlanmak için İngiliz Korgeneral Frederick Morgan'ın altında bir planlama ekibi kuruldu. 1943 boyunca bu seçenek Normandiya'da dar bir cepheyi istila etmek için kesin bir plan haline geldi. Ama planın ancak 1943 Ağustosu'nda düzenlenen Québec Konferansı'nda, "Overlord Harekâtı" olarak adlandırılarak onaylanmasına karar verildi. 1943-44 kışında, İngiliz liderler kafalarında hâlâ şüpheler barındırıyordu ve Akdeniz'de stratejik açıdan daha az risk hissettiklerinden Fransa'da Alman kuvvetleri ile başa baş mücadele etmeyi tercih ediyorlardı.

Quebec'ten sonra planlama ve hazırlık hızlandı. General Eisenhower, "Overlord" için en üst düzey komutan olarak atandı. General Bernard Montgomery ise çıkarma birliklerinin komutanı olarak seçildi. Her iki adam da, dar bir cepheye, bir avuç tümen ile saldırmayı öngören orijinal planın işe yaramayacağını fark etti. Nihai plan, beş ayrı sahile beş tümenle daha geniş bir cephe üzerinden saldırmaya göre düzenlendi. Çıkarmayı otuz yedi tümenden oluşan bir güç takip edecekti. Savunması kırılan Fransa'daki Alman orduları yenilgiye uğratacaktı.

1 Şubat'ta, personel planlamacıları, gelgitleri hesaba katarak 31 Mayıs'ın Çıkarma Günü (D-Day) olacağına karar verdiler. Hava şartları zorlaştığı takdirde; 5, 6 veya 7 Haziran günleri diğer seçenekler olarak seçildi. Kıyı başına yapılması gereken tedarik sorunu, parçalanıp ön cepheye yakın olarak monte edilecek olan yapay limanların ve "şaftların" geliştirilmesi ile çözüldü. D-Day'in tedarik ve nakliyesi, Kraliyet Donanması'ndan Amiral Ramsay'in komutasındaki "Neptün Harekâtı" kapsamında; savaş gemileri, nakliye gemileri ve küçük bottan oluşan 7 bin deniz aracı tarafından halledilecekti.

Müttefik işgaline karşı çıkmak için Alman ordusu, Atlantik Duvarı olarak bilinen kuzey Fransa'da karmaşık bir savunma ağı inşa etmişti. Hitler, 1942 yılında bu savunma ağının yapımı için

emir vermişti. İnşaatında 1 milyona yakın Fransız işçi çalıştırıldı. Kaleler, kuleler ve tahkimatlar kalın beton ve çelikten yapılmıştı. Savunma sistemi; devasa sahil topları, top bataryaları, havan mevzileri, makineli tüfek yuvaları, mayın tarlaları, binlerce Alman askeri ve Panzer tümenlerine sahipti. Alman ordusu ve Luftwaffe'nin yanı sıra Alman Donanması da bir dizi deniz savunma bölgesi oluşturarak ayrı bir sahil savunma ağı vücuda getirmişti. Nazi propagandası tarafından güçlü ve geçilmez olarak tanımlanan Atlantik Duvarı, Normandiya'ya çıkan Müttefik birlikleri tarafından bir kaç saat içerisinde aşılacaktı. Bu başarıdaki belki de en önemli unsur, savunma sisteminin komutanı olan Çöl Tilkisi Erwin Rommel'in çıkarma gerçekleştiğinde Berlin'de olması nedeniyle Alman savunmasında yaşanan emir-komuta sorunuydu. Gerçi bu sorun çıkarmadan önce de yaşanmaktaydı.

Mareşal Rommel, istilayı geri püskürtmenin en iyi yolunun sahilde vuruşmak olduğunu düşünüyordu. Ancak bu fikri, üstü olan Mareşal von Rundstedt'in yaklaşımı ile çatışmaktaydı. Rundstedt, motorize güçleri sahilden uzak tutarak Müttefiklerin hava ve donanma bombardımanından korumak istiyor ancak her an "yok edici" bir karşı saldırı gerçekleştirmek için hazır bulundurulmalarını savunuyordu. Hitler duruma müdahale etti. Hiçbir stratejinin altından kalkamayacağı şekilde motorize kuvvetleri böldü.[9] Bu nedenle, Almanların ne sahildeki ne de yedekteki motorize güçleri yeterli karşı tepkiyi verecek güçten yoksun kaldı. Bu durum çıkarmadan sonra yaşanacak muharebelerde Müttefik kuvvetlere büyük avantaj sağlayacaktı. Haziran 1944'te, Almanların Fransa'nın tamamına yayılmış 58 tümenleri vardı. Rommel, gerçek istilanın kuzeydoğu Fransa'daki Pas-de-Calais'den yapılacağını Normandiya'da gerçekleşecek olanın ise bir aldatmaca olduğunu düşünüyordu. Bu nedenle 1944 Haziranı'nda Normandiya'da bulunan General Dollmann'ın 7. Ordusu'nda on dört tümen varken Calais kıyısındaki tümenlerinin sayısı yirmiydi. Bunun

9 Frederick Morgan, *Overture to Overlord*, Doubleday, Garden City, New York 1950, s. 70.

sebebi İngilizlerin çift taraflı ajanlar sayesinde Almanları bir savaş hilesi ile kandırmış olmalarıydı. Güya General Patton'ın komutası altındaki Müttefik kuvvetlerin birlikleri saldırının ana kuvveti olarak İngiltere ile Fransa arasındaki Manş Denizi'nin en dar kesimi üzerinden Calais'ye çıkacaklardı. Alman planlamacılar, saha komutanları hatta Hitler bile bu aldatmacaya kanmışlardı. Müttefik kuvvetleri nihayet Normandiya'ya ayak bastığında, Alman savunması neredeyse tamamen hazırlıksız bir şekilde yakalandı. İnanılması güç ama çıkarmadan on iki saat sonra bile hâlâ Calais'den çıkarma bekleyen Almanlar alarm durumunda savunma pozisyonlarında tam teçhizat bekletilmekteydiler. Çoğu tuvalet ihtiyaçlarını bulundukları yerde giderdiler çünkü konumlarından ayrılmaları kesinlikle yasaktı.

Aylar süren hazırlık çalışmalarından sonra, 1944 yılının Mayıs ayının ortasında işgale başlama tarihi olarak 5 Haziran da karar kılındı. Kötü hava şartları nedeniyle çıkarma 6 Haziran'a ertelendi. Aslında çıkarma 5/6 Haziran gecesi gene bir savaş hilesi ile başladı. İngilizlerin özel kuvvetleri olan SAS'ın 10 askeri ile yanlarındaki 500 adet "Rupert" 40 nakliye uçağından, çıkarma sahillerinin çok uzağında, Normandiya semalarına bırakıldılar. "Rupert"lar yere değdikleri anda patlayan; tahrip kalıbı saman ve demir parçalarından yapılmış kuklalar olan sahte paraşütçülerdi. SAS askerlerinin yanında havai fişekler ile makineli tüfek ve bomba sesleri çalan gramofonlar vardı. Almanları bir anda savaş başladığına inandırdılar. Almanlar, özellikle "Omaha" kod adlı çıkarma sahilinin yakınında bulunan, güçlerini sahaya dağıtmak zorunda kaldılar. On SAS askerinden sadece ikisi hayatta kalarak evlerine döndüler ama birçok askerin hayatını kurtarmışlardı. Almanlar, Müttefikler tarafından Titanik Harekâtı olarak adlandırılan, bu "saldırının" içeriğini anladıklarında Normandiya'ya yapılacak saldırının aldatmaca olduğuna iyice inandılar. Arkadan gelen gerçek paraşütçüler inmeye başladığında güçleri dağılmış vaziyetteydi.

İngiltere'den kalkan sayıları bin 200 bulan nakliye uçağı ve çektikleri planörler; Amerikan 101. ve 82. Hava tümenleri ile

Levent Şahverdi Arşivi

4. SAS Taburu'nun Özgür Fransa askerlerini çıkarmadan saatler önce görev bölgelerine indirdi. İlk inen "izciler" atlama noktalarını radyo antenleri dikerek belirleyip uçaklara rota bildirerek atlama noktalarını işaretlediler. Ancak harekât sırasında birçok uçak havada vuruldu ve içindeki paraşütçülerle birlikte yanarak düştü. Planörlerden birçoğu gece şartlarında yere çakıldığından ağır personel ve donanım zayiatı yaşandı. Paraşütçülerin bir kısmı ise ormanlık alanda ağaçlara asılı kalırken bir kısmı havada vuruldu bir kısmı ise binalara çarparak ya da takılarak yaralandı, öldü ve esir edildi. Yere sağ salim inebilenler ise kendilerini donanım sandıklarından ve atlama bölgelerinde uzakta buldular. Hava tümenlerinin birlikleri birbirlerine karıştılar. Düşmanla dostu birbirinden ayırmak için her birine "klik-klak" oyuncaklarından verilmişti. Kim olduğu anlaşılamayan birileri ile temas sağlandığında paraşütçüler bir "klik-klak" ile kimlik bildiriyor eğer karşı taraf iki "klik-klak" ile yanıt veriyorsa ikinci aşamaya geçiliyor ve askerler birbirlerine "parola ve işaret" soruyorlardı. Dağılan paraşütçüler karşılaştıkları subaylar etrafında örgütlenerek bulundukları bölgenin hedeflerine doğru harekâta devam ettiler. Bu durum güvenliğin sağlanmasında ve hedeflerin ele geçirilmesinde sorunlar yaşanmasına neden oldu. Çünkü atlama bölgesini kaçırmış olan paraşütçüler bulundukları bölgenin harekât planını bilmiyorlardı. Ama üstün bir başarı gösterdiler. Savaştan sonra kendisi ile yapılan bir röportaj da 101. Hava İndirme Tümeni askerlerinden er (savaşı çavuş rütbesi ile tamamlamıştır) James T. Harling Jr. derlenip toparlanmalarını şöyle özetlemekteydi: *82 ya da 101 olmamız önemsizdi. Sonuçta hepimiz kanatlara (brövelerini kastetmektedir) ve botlarına pantolon paçalarını sokma ayrıcalığına sahip seçilmiş azınlıktandık... Hepimiz paraşütçüydük.*[10] Bu şartlar altında havadan indirilen 24 bin askeri, sabahın ilk ışıklarıyla çıkarma sahiline ayak basan 132 bin tanesi izledi.

Sabahın erken saatlerinde o zamana kadarki en büyük çıkarma gücü ve savaş gemileri ile diğer unsurlardan oluşan büyük armada,

10 Holmes, *a.g.e.*, s. 191.

Fransız sahillerine yaklaştı. Önce donanma çıkarma sahillerine yumuşatma ateşi açtı. Ardından ağır bombardıman uçakları sahili vurdu. Donanma bir kez daha sahili ateş altına aldı. Son olarak da çıkarma gemilerinin yaklaşması sırasında av-bombardıman uçakları alçak irtifadan sahile saldırdılar. Nihayetinde askerler çoğu yerde "ıslak kapak atarak" (çıkarma gemisindeki askerlerin şartlar nedeniyle ayakları yere değecek şekilde sahile olabilecek en yakın yerde suyun içerisinde bırakılması) sahile ayakbastılar. General Omar Bradley komutasındaki Amerikan 1. Ordusu "Omaha" ve "Utah" sahillerine çıkarken Korgenereal Miles Dempsey'nin İngiliz 2. Ordusu ise "Juno", "Gold" ve "Sword" plajlarına saldırdı. İngiliz bölgesindeki çıkarma, bombardımanın nihai hedeflere başarılı isabetler kaydetmesi ve çıkarmanın Amerikalılara göre daha geç gerçeklemesi nedeniyle daha sorunsuz geçti ve kolayca başarı kazanıldı. Kısa süre içerisinde tutulan kıyı başı gün sonunda iç bölgeye doğru birkaç kilometre ilerlemiş ve bazı Alman karşı saldırıları da bertaraf edilmişti. Amerikalılar "Utah" sahilinde benzer bir başarıya imza attılar; cılız bir direniş sonrası tutulan kıyı başı gün sonunda on kilometre kadar iç bölgeye uzanmıştı ve buradaki zayiat yüz doksan yedi personeldi. "Omaha" sahilinde ise çok zorlu ve kanlı bir çıkarma ile muharebe yaşandı. Buraya yapılan bombardımanlar savunmayı etkin bir şekilde vuramamış ve yüksek yalıyarlar hızlı hareket etmeyi zorlaştırmıştı. Günün sonunda kıyı başının tutulması yaklaşık 2 bin askerin kaybına mal olmuştu.[11]

6 Haziran 1944 günü Normandiya'da sahile çıkan toplam 132 bin personelden çeşitli nedenlerle verilen zayiat yaklaşık 10 bin 300 kişiydi. Ancak Almanya'nın sonunu getirecek ve Stalin'in uzun zamandır istediği ikinci cephe açılmıştı artık. Almanlar o günden itibaren artık savunmada kalan taraftı.

11 Cornelius Ryan, *The Longest Day: June,1944*, Simon & Schuster, New York 1959, s. 107.

NORMANDİYA İÇİN MÜCADELE

7 Haziran'a gelindiğinde Normandiya'da sağlanan yerleşme stratejik bir felaketi önlemek için yeterince güvenliydi ancak ilerideki haftalarda harekâtın ilerleyişi, "Overlord" için öngörülen orijinal planlamadan çok daha yavaştı. 11 Haziran'a kadar, 54 bin araç ve 326 bin asker Fransa'ya ayak basmıştı. Ayın ortasına gelindiğinde on dokuz tümenden oluşan 500 binden fazla personel Avrupa'ya getirilmişti. Havada tam bir hâkimiyet sağlanmasına rağmen, Montgomery'nin kuvvetleri Caen şehrini ele geçiremedi. Batı işgal bölgesinde Bradley'nin 1. Ordusu nispeten daha cılız Alman savunması ile üç hafta uğraştıktan sonra nihayet Cotentin Yarımadası'nda denetim sağladı ve Cherbourg limanını ele geçirdi.

Montgomery'nin planı; Almanları, değerli Panzer tümenleri de dâhil olmak üzere bütün güçlerini Caen'deki cephede kullanmaya zorlamaktı. Böylelikle, Bradley, batıda ilerleme kaydedecek, uzun bir çevirme harekâtı ile İngilizler ile Kanadalılara karşı direniş göstermekte olan Almanların arkasına sarkarak rahatlıkla kuşatabilecekti.

Rommel'in güçlerinin harekât becerileri ve uyum içerisinde çalışmaları ile çalılıkların izin vermediği zorlu arazi şartları Müttefiklerin avantajlarını kullanmaları zorlaştırdı. Üstelik 19/20 Haziran'da yaşanan şiddetli bir fırtına yüzen limanlardan birini yok ettiğinde, donanım ve takviye temini geçici olarak durdu. Böylece Rommel'in eline bir fırsat geçti; panzer güçlerini toparladı ve 1 Temmuz'da Caen çevresinde bir karşı saldırıya geçti. Saldırı, çıkarma gününden bu yana yaşanan en şiddetli çatışmalarla geri püskürtüldü. Eisenhower, kıyıdaki yığılmanın hızlı bir şekilde Fransa içlerine yaygınlaştırılarak kıyı başının takviye edileceğini ve güvenliğinin sağlanacağını ummuştu. Ancak Caen'i güvence altına almak ve Alman direnişinin çöküşünü hızlandırmak konusunda yaşanan başarısızlıkların hayal kırıklığına uğrattığı Eisenhower ile Montgomery arasındaki ilişkiler bir anda gerginleşti.

7 Temmuz'da, Montgomery, Caen'i ele geçirmek ve Alman hattını kırmak için kendi başına büyük bir operasyon başlattı.

467 bombardıman uçağının gerçekleştirdiği ve sokakları moloz yığınına çevirerek ilerlemeyi zorlaştıran muazzam bir hava bombardımanının ardından, 9 Temmuz'da Almanların terk ettiği, şehir ele geçirilmişti. Fakat Rommel, güçlerini güneye doğru inşa edilmiş sıralı beş savunma hattına geri çekti. Bunlardan biri, tanksavar olarak kullanılmaya başlanan 88 mm.'lik uçaksavar topları ile desteklenen, Bourguebus Sırtı boyunca mükemmel bir şekilde konuşlandırılmış "top hattı"ydı. Eisenhower tarafından çabuk hareket etmesi için baskı altına alınan Montgomery, Alman savunma bölgesine saldırmak için "Goodwood" kod adıyla 18 Temmuz da başlatmaya karar verdiği ikinci bir harekât planladı. Kötü talihi Rommel'i bir kez daha yakaladı. Daha önce Kuzey Afrika'da Müttefikler geniş çaplı bir saldırıya geçerken Berlin'deydi, Müttefikler 6 Haziran'da çıkarma yaparken Atlantik Duvarı yakınlarındaki karargâhında olması gerekirken evinde karısının yaş günü kutluyordu ve şimdi de Montgomery'nin saldırısından bir gün önce, 17 Temmuz'da, bir İngiliz uçağının arabasına yaptığı saldırı sonucu yaralandığından komutayı Mareşal von Kluge'e bırakmak zorunda kalmıştı. Hitler'e karşı düzenlenen suikast girişimine karıştığı gerekçesiyle Rommel'in intihar etmeye mecbur bırakıldığını öğrendiğinde General George S. Patton, Çöl Tilkisi lakaplı rakibi için şunları söylemişti: *Düşmanının gözlerine bakmayı seven bir savaş köpeği olarak yaşadığı talihsizlikleri hak etmemişti.*[12]

18 Temmuz'daki saldırı, muharebenin en ağır hava bombardımanı ile başladı. Ardından Bourguebus Sırtı üzerindeki köylerde şiddetli bir şekilde savaşıldı. İki gün sonra yağan sağanak yağmur harekâtı durma noktasına getirdiğinde henüz Alman "top hattı"na daha dokunulamamıştı. Ancak Alman komutanlığı, batıda Bradley'in karşısındaki zırhlı tümenlerinden ikisini takviye olarak kullanmak için doğuya kaydırmak zorunda kaldı. Bu,

12 Showalter, *a.g.e.*, s. 217. "Savaş köpeği" Patton'ın saygı duyduğunu gösteren bir ifadeydi aynı sıfatı Sovyet Generali Zhukov'u tanımlarken de kullanacaktı.

Amerikalıların birkaç gün sonra Normandiya içlerine akmalarına olanak tanıyacaktı.

Savunmadaki başarılarına rağmen Alman kuvvetlerinin yıpranma oranlarını dikkate alan Alman komutanlar daha fazla dayanamayacaklarını biliyorlardı. D-Day ile Goodwood Harekâtı arasında geçen zaman diliminde yaşanan muharebelerde 2 bin 117 tank ve 113 bin asker kaybettiler. Aldıkları takviye ise sadece 17 tank ve yaklaşık 10 bin personeldi. Mareşal von Kluge, Fransa genelinde düzenli bir çekilmeyle cephe hattını geriye taşımak istedi ama Hitler talebi reddederek 7. Ordu'nun bulunduğu yerde dayanması ve savaşması konusunda ısrar etti. Temmuz ayının sonunda Müttefik kuvvetlerin elinde 4 bin 500 tank vardı. Almanlarda ise, 190'ı Caen'in güneyinde Montgomery karşısında olmak üzere, toplamda yalnızca 850 tankları bulunmaktaydı. Müttefik hava üstünlüğü ise inanılmazdı; 12 bine yakın uçak gökyüzünü doldurmuştu. Almanlar ise Haziran ve Temmuz aylarında Fransa'ya ancak bin uçak gönderebilmişlerdi. Fakat bunların bazıları havada bazıları ise üslerinde imha edilmişlerdi.

İlginç olan Normandiya'daki Müttefiklerin etrafındaki savunma çemberinin Temmuz ayının sonunda, harekâtın büyüklüğüne ve hedeflerine göre "nazik" bir durumda olmasıydı. Montgomery'nin stratejisi, son bir itme ile Almanların çöküşünü sağlayacak koşulların yaratılmasında yeterince başarılıydı. Ancak hızlı sonuç almak isteyen bir komutan için çok yavaş hareket etmişti. İngilizler içinse sorun, savaş sonrasında "İngiliz komutanlığı Normandiya'da başarısız oldu." söylemini yaratan Eisenhower'ın aciliyet duygusuna kapılarak Montgomery'nin muharebe alanındaki "ihtiyatlı" komutasını "yavaş davranmak" şeklinde eleştirmesiydi.[13]

6 Haziran'da başlatılan saldırı ve ardından yaşanan iki aylık muharebeler sonucunda Batı'daki Alman savaş etkinliğinin omurgası çoktan kırılmıştı. Bir ay içinde neredeyse bütün Fransa

13 Dwight D Eisenhower, *Crusade in Europe*, Doubleday, New York 1948, s. 57.

Levent Şahverdi Arşivi

Müttefiklerin elinde olacaktı. Ama Almanlar bu süre zarfında türlü sürprizlerle Müttefiklerin karşısına çıktılar. Bunların içerisinde en rahatsızlık verici olanı savaş anlayışına farklı bir boyut getiren Reich'ın yeni nesil silahlarıydı: V'ler, intikamcılar...

V - SİLAHLARI

Birinci Dünya Savaşı, dünya tarihindeki ilk topyekûn modern ve endüstriyel silahlı çatışma ortamıydı. Uçaklar, denizaltılar ve tanklar, kullanımlarındaki gelişmeler ile birlikte bu savaşa damgalarını vurmuşlardı. İkinci Dünya Savaşı ise yaşandığı süre boyunca adeta teknolojinin çağ atlayarak yeni silah sistemlerinin gelişimine sahne olan bir savaştı. Başka hiçbir savaş sırasında bu kadar kısa sürede bu kadar karmaşık ve gelişmiş silahlar ne tasarlanabildi ne de üretilebildi. Kısa bir örneklendirme yapmak gerekirse; 8 Mart 1944'te yerden havaya atılabilen ilk uçaksavar füzesi denendi, 17 Temmuz 1944'te ABD "Napalm" bombalarını ilk kez Normandiya'daki Alman birliklerine karşı kullandı, 29 Temmuz 1944'te Messerschmitt 163B roket gücü kullanan ilk avcı uçağı olarak boy gösterdi. Bu gelişme sürecinde Almanlar başı çekenler oldular. Daha 1930'ların başlarında balistik füzeler üzerinde çalışıyorlardı ve 1939 yılında ilk jet uçağı prototipinin deneme uçuşunu başarıyla gerçekleştirmişlerdi.[14]

1942 ve 1943 yıllarında Almanya'ya karşı Müttefiklerin ağır hava bombardıman saldırılarının etkisinde kalan Adolf Hitler, İngiliz şehirlerine karşı-saldırılar gerçekleştirmek ve Müttefik bombardımanlarını sona erdirmek amacıyla yeni silah arayışına girdi. Özellikle iki proje Hitler'e intikam silahı olarak sunuldu: İlk olarak Alman hava kuvvetleri tarafından geliştirilen Fieseler-Fi103 pilotsuz uçan bir bomba; ikincisi, kuzey Alman kıyısında Peenemünde'de kurulan araştırma istasyonundaki bir bilim insanı ekibi tarafından geliştirilen ilk başarılı balistik füze, A-4 roketiydi. İki silah sırasıyla V-1 ve V-2 olarak biliniyordu, "V" harfleri

14 Jonathan K. Gunrold, *Pioneers of the Jet Age*, Pan Broker Inc., New York 2004, s. 39.

Almancadaki "Vergeltung" kelimesini temsilen kullanılmaktaydı, yani "intikam". Roket ilk olarak Ekim 1942'de başarıyla uçtu ancak; sıvı yakıtın motorda randımanlı kullanımı, yönlendirme, kontrol sistemleri gibi aşılması gereken birçok teknik sorun vardı.

TÜMGENERAL WALTER DORNBERGER (1895-1980)

Birinci Dünya Savaşı'nda bir topçu subayı olan Walter Dornberger, 1920'lerde mühendislik eğitimi aldı. Nisan 1930'da Ordu Mühimmat Ofisi'nin balistik bölümüne katıldı. 1937'de silah geliştirme merkezinin sorumluluğunu üstlendi. Peenemünde'de, von Braun'un V-2 roketi üzerindeki geliştirme çalışmalarını denetledi. Ayrıca 1942'de V-1 uçan bombanın ve 1944'te uçaksavar füze teknolojisi ile ilgili geliştirme programlarında yer aldı. Mayıs 1945'te bir Avusturya köyünde Amerikan askerlerine teslim olan roket bilimciler grubunun içindeydi. ABD ordusu için Alman Bilim Adamlarının ABD'ye transferini düzenleyen "Paperclip" Harekâtı'nda görev aldı. 1950'den emekli olduğu 1965 yılına kadar Bell Uçak Şirketi için çalıştı.

1943 yazında Hitler, on binlerce roket ve uçan bomba üretilmesini emretti. Geliştirme aşamasında yaşanan teknik sorunlar, 17/18 Ağustos 1943 gecesi araştırma istasyonunun İngilizler tarafından bombalanmasıyla birleşince V-silahlarının savaş meydanlarında boy göstermesi 1944 yılı yazına ve sonbaharına kadar ertelenmek zorunda kaldı. Roketler, Heinrich Himmler'in SS inşaat biriminin denetimi altına alındı. Nordhausen'de "Mittelbau Dora" olarak bilinen ünlü yeraltı tesisi kuruldu. Binlerce kamp mahkûmu tesisin inşaat ya da üretim aşamasında hayatını kaybetti. "Fieseler uçan bomba"nın üretimi daha kolaydı. 1944 yazında harekâtta kullanıma hazırdı. İlk bombalar 13 Haziran'da Londra'ya fırlatıldı.

İngiliz istihbaratı, yeni silahların potansiyel tehdidini zaten tespit etmişti. Aralık 1943'te İngiltere'de üslenmiş olan bombardıman kuvvetlerinin, silah üretim tesislerine ve fırlatma alanlarına saldırması emredildi. Kod adı "Crossbow" olan harekâtın en üst seviyesine Haziran-Eylül 1944 döneminde ulaşıldı. Bu süreçte, V-1 hedeflerine 60 bin tonluk bomba atıldı. "Crossbow", V-silah programını aksatmayı başardı, ancak durdurmadı. Londra'ya ve bir dizi başka İngiliz şehrine 10 binden fazla uçan bomba yönlendirildi. Bunların 7 bin 488'i İngiltere'ye ulaştı. Londra'yı vuranların sayısı 2 bin 419'du. Toplamda 6 bin 184 kişinin hayatına mal oldular. Bu ölüm oranı kullanılan patlayıcı tonajı dikkate alındığında yüksek bir rakamdı. Daha etkili bir uçan bomba harekâtı başkentte bir krizi tetikleyebilirdi çünkü saldırılar sırasında yaklaşık 1,5 milyon kişi Londra'yı terk etmişti.[15] Ekim 1944'ten itibaren V-1, Müttefik orduları için başlıca tedarik üssü olan Belçika'nın Antwerp limanına da fırlatıldı. V-1'lerin büyük bir kısmı hedeflerine ulaşmadan önce uçak veya uçaksavar ateşi ile vurularak düşürüldü. İngiliz istihbaratının yönlendirdiği çift taraflı ajanların Berlin'e ilettiği yanlış bilgiler sayesinde Almanların füzelerinin çok fazla kuzeye gittiğine inandılar. Rotası ve yönü tekrardan ayarlanan V-1'ler kısa düşmeye ve ancak Londra'nın güneydoğusundaki kırsal bölgelere erişmeye başladılar. Uçan bombalar tehdit olmaktan çıkarılmasına rağmen çift taraflı ajanların verdiği sahte olumlu raporlar nedeniyle Almanlar başarılı olduklarını düşünerek saldırılarını devam ettirdiler.

WERNHER VON BRAUN (1912 - 1977)

Wernher von Braun, kendi döneminin en tanınmış roket bilimcisiydi. Alman ordusunun balistik füzeler üzerinde çalışan bir araştırma ekibine katıldığı zaman, sadece 20 yaşındaydı. 1937'de Ordu Mühimmat

15 Telford Taylor, *The Breaking Wave*, Simon & Schuster, New York 1967, s. 87.

Ofisi'nin teknik direktörü oldu. Baltık kıyılarında kurulan Peenemünde araştırma istasyonunda "roket itici gücü" ilgili araştırmalarına devam etti. V-2 roketini geliştiren takımı yönetti. 1945'te roket üzerine çalışan bir grup bilim insanı, planlar ve donanımlar ile birlikte Amerikalılara teslim oldu. Jüpiter roketi de dâhil olmak üzere ABD Ordusu için füzeler geliştirdi. 1960 yılında ABD'nin Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi'ne (NASA) transfer edildi. Burada Uzay Uçuş Merkezi'nin direktörü oldu. Ay'a ilk insanı taşıyan Satürn V roketinin ardındaki beyin de von Braun'dan başkası değildi.

A-4 roketine (V-2) karşı ise yapabilecek fazla bir şey yoktu. İlk füze, 8 Eylül 1944'te ateşlendi. Doğası gereği "kesinliği" olmayan bir silahtı. Atılan 517 roket tahmin edilemez bir şekilde Londra'yı vurdu. Arkalarında 2 bin 754 cansız beden bıraktılar. Hepsi sivil vatandaşlardı. Roket, kolayca saklanabilen küçük silolardan atılıyordu. Bu nedenle tespit edilmesi ve havadan saldırı gerçekleştirilmesi zordu. Uçuşa geçtikten sonra sadece teknik arıza varış noktasına ulaşmasını engellemekteydi. Üretilen 6 bin V-2'den sadece bin 54 tanesi 8 Eylül 1944 ile 27 Mart 1945 arasında İngiltere'yi vurdu.[16] 1944'ün son aylarında 900 tanesi de Antwerp'e atıldı. Hitler'in silahları on binlerce adette üretme planı, Müttefik ağır bombardımanın etkisiyle ölümcül bir şekilde zarar gören Alman savaş ekonomisinin çöküşü nedeniyle hayata geçirilemedi. V-1 ve V-2'nin yanı sıra başka silahlar da geliştirildi ancak hizmete giremediler.

V-3 olarak nitelendirilen uzun menzilli top, (Müttefikler tarafından "cehennem topu" olarak adlandırıldı.) yaklaşık 160 kilometre uzaklığa özel mermileri ateşlemek için tasarlandı. 1943 ve 1944 yıllarında geliştirildi. Kullanım alanı olarak belirlenen

16 Basil Collier, *The Battle of the V-Weapons 1944-1945*, Morrow, New York 1965, s. 67.

Levent Şahverdi Arşivi

Calais yakınlarındaki iki nokta, Kasım 1943 ve Temmuz 1944'te bombalanınca hizmete sokulması rafa kaldırıldı.

V-4 diye adlandırılan bir başka silah, kod adı "Wasserfall" (şelale) olan "yerden havaya" füzesiydi. Müttefik bombardıman uçaklarına karşı savaşta hayati bir rol oynayabilecek bu silahın 1944'te seri üretimine çok yaklaşılmıştı. Ancak kaynak israfı olacağını düşünen Hitler tarafından yeterli destek verilmeyince bu da rafa kaldırıldı.

Müttefiklerin stratejik ağır bombardıman saldırıları sayesinde Almanlar bu yeni silahlarını yeterince geliştiremediler. Eğer tam tersi olsaydı savaşın seyri ciddi bir şekilde değişebilir belki de Avrupa kalıcı bir Nazi İmparatorluğu'nun egemenliği altında kalabilirdi. Her ne kadar savaş süresince bir görünüp bir kaybolsalar da bu silahların orijinal planlarından hareket edilerek savaş sonrası dönemde ve özellikle Soğuk Savaş döneminde gelişmiş modelleri üretildi. Hele Amerika'nın atom bombası ile Almanların V-2 füzesinin bir araya gelmesi "kıtalararası balistik füze"leri ortaya çıkardıktan sonra insanlık nükleer savaş tehdidi ile yüz yüze kaldı.

LUFTWAFFE'NİN SONU

İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında, Alman Hava kuvvetleri (Luftwaffe), uçak sayısı bakımından sadece Sovyet Hava Kuvvetlerinden sonra ikinci sıradaydı ancak donanımların kalitesi ve pilotların eğitimi açısından ise en gelişmiş olanıydı. Alman hava gücü 1939-41'deki hızlı zaferlerin elde edilmesinde önemli bir rol oynadı. Boyut olarak küçük olmasına rağmen Barbarossa Harekâtı açılış safhalarında Sovyet hava kuvvetlerini hem havada hem de yerde yok etmeyi başarmıştı. Ancak 1944'e gelindiğinde, bu güç ciddi bir krizle karşı karşıya kaldı. Yıl boyunca etkin bir şekilde yenilgiye uğratıldı. Savaşın son yılında Alman direnişinin bütün cephelerde çökmesinde Luftwaffe'nin işlevini kaybetmesinin büyük etkisi oldu.

General Adolf Galland (1902-1996)

Galland, 1920'lerde hevesli bir uçuş öğrencisiydi. 1933 yılında Alman silahlı kuvvetlerine katıldı. Gizlice kendini eğitti ve 1935'te 2. Avcı Richthofen Filosunda pilot olmayı başardı. Kaza geçirdikten sonra bir yıl boyunca gökyüzünden uzak kaldı. Tam kariyeri sonlanacak gibiyken İspanya Savaşı'na katılan Alman Kondor Lejyonu'nda görev aldı. Fransa'nın işgali sırasında ilk uçağını düşürdü. Britanya Muharebesi sırasında ise 3. Avcı Grubu'nun komutanıydı. 1941 yılının Kasım ayında tümgeneral oldu. Alman silahlı kuvvetlerinde en genç generalliğe terfi eden subaydı; sadece 30 yaşındaydı. Giderek eleştirilerine maruz kaldığı Luftwaffe'nin komutanı Hermann Göring tarafından görevden alındı. Ancak Hitler Galland'ı yeni Messerschmitt Me262 ile donatılmış elit pilotlardan oluşan bir formasyonun liderliğine getirdi. Savaş sona erdiğinde Adolf Galland 104 Müttefik uçağı düşürmüş Almanya'nın en çok tanınan "as" pilotlarından birisiydi. Savaştan sonra iki sene hapis yattı, çıkınca Arjantin hava Kuvvetlerine danışmanlık ve pilotlarına da eğitmenlik yaptı.

Alman hava kuvvetlerinin karşılaştığı en önemli sorun, İngiliz ve ABD bombardıman kuvvetleri tarafından 1943 baharında başlatılan Birleşik Bombardıman Saldırısının etkisiydi. Gece ve gündüz yaşanan bombardımanlar, Alman hava kuvvetlerini iki yönde hareket etmeye zorladı. İlki Alman savaş uçağı üretiminin bombardıman ve dalıcı bombardıman uçakları yerine avcı uçaklarına yönlendirilmesiydi. İkincisi ise Alman halkını ve Reich'ın savaş gücünü aldığı üretim tesislerinin bulunduğu şehirler ile stratejik (iletişim istasyonları ve tedarik hatları) noktaları koruyabilmek için giderek daha fazla uçağını anayurt savunmasına ayırmasıydı. Ocak 1943'te Alman avcı uçaklarının yüzde 59'u Almanya hava sahası içinde görev yapıyordu. Bu oran Ocak 1944'te yüzde 68

ve Eylül 1944'te yüzde ise 80 civarındaydı. Cephe hatlarındaki harekâtların desteklenmesi için hayati öneme sahip olan bombardıman uçaklarının 1944 yılındaki üretim miktarının Almanların genel uçak üretim miktarına oranı sadece beşte birdi.[17] Bir karşılaştırma yapmak gerekirse savaşın başlangıcındaki miktarın yarısı kadardı. Savaş cephesindeki uçak sayısındaki düşüş daha ağır silahlı rakiplere karşı yüksek düzeyde yıpranma yaşanması anlamına geliyordu. Normandiya Çıkarması'nın yaşandığı gün saldırıdaki Müttefiklerin 12 bin uçağına karşılık Almanların bütün kuzeybatı Fransa'da sadece 170 uçağı vardı. Hava üstünlüğü Fransa'da, İtalya'da ve Doğu Cephesi'nde Müttefiklere geçti. İkinci Dünya Savaşı'nın kendi iç dinamikleri dikkate alındığında, denizde ve karada hava üstünlüğünü kaybetmek muharebeleri kaybetmek anlamına geliyordu.

Müttefik bombardımanları aynı zamanda uçak, motor ve yedek parça üretimini de sekteye uğrattı. 1944'te, Almanya ve "uydu" bölgelerinde üretilen yaklaşık 40 bin uçağa karşılık Müttefikler 165 bin civarında uçak ürettiler. 1944'te Birleşik Bombardıman Saldırısı, Almanların uçak ve petrol üretim sahalarına yönlendirildi. Amaç Müttefik bombardımanlarına karşı hâlâ cılız da olsa devam eden direniş çabalarının kökünü kazımaktı. Alman "uçak endüstrisine" karşı 20 Şubat'ta başlayıp sonraki altı gün devam bir harekât planlandı. Komuta düzeyinde kod adı "Argument" olan harekât pilotlar arasındaki adı ile popülerlik kazanmıştı: Büyük Hafta. İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri Bombardıman Komutanlığı ve Birleşik Devletler 8. Hava Gücü birlikte gerçekleştirdikleri saldırılarda hedef aldıkları Alman hava gücünün üretim merkezlerine 20 bin ton bomba attı. Bu harekât uçak üretimini tamamen durduramasa da sekteye uğrattı ve Almanları üretim programlarında tespit ettikleri kotaların gerisine düşmelerine yol açtı. 1944'te yapılan saldırılarda petrol tesislerine verilen zarar daha fazlaydı. Eylül ayındaki petrolün arzı Ocak'takinin yüzde

17 John F. Kreis, *Air Warfare and Air Base Defense, 1914-1973*, GPO, Washington 1988, s. 88-89.

31'i kadardı. Uçak yakıtı ise gereksinim duyulanın sadece yüzde 5'ine indirildi. Yakıt eksikliği pilotları eğitmeyi zorlaştırdı. Bu durum, 1944 yılında Alman havacıların kayıp oranlarının yükselmesine neden oldu.

En önemli faktör, İngiliz ve Amerikalıların gösterdikleri gelişmeydi. 1943 sonrasında uzun menzilli bir avcı uçağı Alman semalarında kendini göstermeye başladı. Gösterdiği dayanıklılık ve elde ettiği başarılar ile askeri havacılık tarihi uzmanları tarafından bütün zamanların en iyi avcı uçağı kabul edilen bir efsaneydi: P-51 Mustang. Amerikan 8. Hava Gücü'ne koruma sağlamak için seçilen Mustang, gösterdiği performans ile göz doldurdu. 1943 yılının Aralık ayında ilk kez Almanya üzerinde uçarak Kiel limanı semalarında görüldü. Mart 1944'te ekstra yakıt depoları sayesinde 2 bin 900 kilometre uçabiliyordu. Bu Berlin'e gidip geri dönebilmesi demekti. Bu durum en çok gündüz uçuşu yapan Amerikan bombardıman uçaklarının mürettebatlarını sevindirdi. Yoğun bir üretim programına başlandı ve 1944 yılının ilkbahar ve yaz aylarında Mustang, diğer avcı uçakları ile birlikte uzun menzil görevlerine katılabilecek niteliğe dönüştürülmüştü. Kraliyet Hava Kuvvetlerinin Hawker Typhoon Mark1B avcı/bombardıman uçağı da Almanya'daki uzak hedeflere karşı görev yapabilmesi için uzun mesafe kat etmesini sağlayacak yakıt depoları ile donatılanlar arasındaydı.

332. Avcı Grubu

P-51 Mustang denince akla ilk gelen 332. Avcı Grubu'dur. Tamamı Afrikalı-Amerikalı olan ve Tuskegee'de eğitim görmüş olan bu grup Mustang uçaklarının kuyruklarını tamamen kırmızıya boyadıkları için "Kızıl Kuyruklar" olarak anılmışlardır. Bombardıman uçaklarına koruma sağlayan grup hem kendi mürettebatı hem de koruduğu bombardıman uçakları en az zayiata uğrayan eskort grubudur. Bu başarıları, bombardıman filolarının saldırı öncesinde Kızıl Kuyrukları koruma

Levent Şahverdi Arşivi

grubu olarak talep etmelerine neden olmuştur. 332. Avcı Grubu, 24 Mart 1945'te gerçekleştirdiği eylemler için Seçkin Birim Takdirnamesi ile ödüllendirilmiştir: Almanların jet motorlu avcı uçağı Messerschmitt Me262'lerden üç tanesini düşürmüşlerdir. Savaşta yer aldıkları görevler sonucunda Kızıl Kuyrukların pilotları; sekiz Mor Kalp, on dört Bronz Yıldız ve doksan altı Seçkin Uçuş Haçı olmak üzere toplamda yüz on sekiz madalya alırken grup olarak da üç kez Seçkin Birim Takdirnamesi ile ödüllendirilmişlerdir.

Almanlar gökyüzünün yeni efendisi Mustang ile kısa zamanda tanıştılar. Luftwaffe'nin avcı uçaklarının yıpranma oranları dikkat çekici bir şekilde artmaktaydı. 1943 yılının sonlarındaki aylık ortalama yüzde 20 civarında olan kayıp oranı 1944 yılının ilkbahar ve yaz aylarında yüzde 50'nin üzerine çıkmıştı. Bütün gücünü kullanan Almanlar ayda 3 binin üzerinde bir üretim yakalamışlardı ama hiç işlerine yaramadı. Uçakları ya fabrikalarda ya da üslerinde ağır bombardımanlar nedeniyle paramparça oluyordu. Havada da şansları yoktu çünkü çoğu yakıt yetersizliği nedeniyle simülasyonlarda çalışıp çok az uçuş saati ile hava çatışmalarına katılan pilotlar tarafından uçuruluyorlardı. Alman pilotlar tehdit olmaktan o kadar çıktılar ki eskiden risk faktörü nedeniyle gece bombardımanları gerçekleştiren Kraliyet Hava Kuvvetleri, gündüz görevlerine başladı. İlk jet motorlu avcı uçağı olan Messerschmitt Me262'nin geliştirilmesi bile gidişatı tersine çeviremedi çünkü görev almaya müsait olan pilotların sayısı çok azdı. Bunun nedeni Hitler'di. Messerschmitt Me262'nin prototip uçuşu 1943 yılında gerçekleştirilmişti. Daha hızlı bir uçak olabilirdi ancak avcı uçağı olarak tasarlanan 262, Hitler'in istek ve ısrarları sonucu avcı-bombardıman uçağına dönüştürüldü. Bu da harbe katılışını 1944 yılına kadar geciktirdi. Seri üretime başlanamadan önce de Alman savaş ekonomisi çöktü.

İngiliz ve Amerikan hava kuvvetleri komutanları, tedarik depoları, üsler, fabrikalar hatta şehirlerin yol ve kanal şebekelerini sürekli vurarak Almanların havada inisiyatifi tekrar ele geçirmelerine engel oldular. Savaşın son yılında Alman anayurduna yönelik yıkıcı bombardıman saldırılarının yapılabilmesi, Müttefiklerin Luftwaffe'yi gökyüzünden silmeleri sayesinde mümkün oldu.

HİTLER'E SUİKAST: BAŞARISIZ DARBE (20 TEMMUZ 1944)

Hitler 2. Dünya Savaşı'nda mücadele etmekte olan güçlerin liderleri arasında farklı bir pozisyona sahipti. Çünkü savaş boyunca kendi ordu mensupları tarafından sürekli suikastlara maruz kalan tek liderdi. 1938 yılının başlarında içlerinde Ordu'nun Genel Kurmay Başkanı Ludwig Beck'in de içinde bulunduğu bir grup üst rütbeli general Çekoslovakya krizi sırasında bir savaş riskini göze almaktansa Hitler'i iktidardan düşürmeyi planladılar. Ancak Münih Antlaşması bu planı sona erdirdi. Fakat 1939'da plan tekrar gündeme geldi. 8 Kasım 1939 günü, "Birahane Darbesi"nin her yıl anıldığı Münih bira salonunda Georg Elser tarafından yerleştirilen bomba, Hitler'in beklenmedik şekilde erken ayrılmasından on üç dakika sonra patladı. Tekrar deneme yapılmadı. Çünkü rejimin halk tarafından almakta olduğu desteğinin artması planın rafa kalkması neden oldu. Hitler'in popülerliği belki de hayatını kurtarmıştı. Sovyetler Birliği'nin istilası sırasında Hitler'in Almanya'yı yok etmesini ya da orduyu itibarsızlaştırmasını istemeyen bir grup komplocu Alman devletinin kontrolünü ele geçirmek ve Führer'i öldürmek için olasılıkları değerlendirmeye başladılar. Bunu gerçekleştirebilmek düşünülenden çok daha zordu.

Hitler'in çevresinde özenli bir güvenlik ağı vardı fakat komplocuların büyük bir kısmı yasal kişilerdi ve güvenlik ağının içine erişim sağlayarak Hitler'e yakınlaşabilecek kadar rütbe, statü ve mevki sahibiydiler. 1943 Mart'ında komplocuları yönlendiren liderlerden biri olan General Henning von Tresckow, Hitler'in uçağına bir saatli bomba yerleştirdi. Plan kusursuzdu çünkü İngiliz plastik patlayıcısı ile Fransız direnişçilerine paraşütle atılan

tedarik malzemeleri arasından alınarak kullanılan ateşleyici bir araya getirilerek düzenek oluşturulmuştu.[18] Malzemelerin hiçbiri Alman kaynaklı değil. Böylece suikastın Müttefikler tarafından yapıldığına halkın inandırılması sağlanacaktı. Fakat bomba patlamadı. Hitler'i havaya uçurmak için yapılan bir diğer plan bir intihar bombacısı tarafından öldürülmesine yönelikti. Yeni üniformaların tanıtımı sırasında seçilmiş olan asker üstündeki bu bombayı patlatarak Hitler'i öldürecekti ancak seremoni Hitler'in ziyaretinden sonraya bırakıldığı için başarısız oldu.

Yaşanan başarısızlıklardan hayal kırıklığına uğramış genç bir subay, bir sonraki suikastın başrol oyuncusu olacaktı. 1943 yılında Tunus'ta kötü bir şekilde yaralanmış olan (sol gözünü, sağ elini ve diğer elinin dördüncü ve beşinci parmaklarını kaybetmişti.) Albay von Stauffenberg, Hitler'e yapılacak yeni bir suikast için gönüllü oldu. Stauffenberg, suikastı Doğu Prusya'da Rastenburg'da bulunan Hitler'in "Kurt İni" olarak bilinen karargahındaki günlük brifing konferansı sırasında bir saatli bomba ile gerçekleştirecekti. Temmuz'da iki kez çantasında bomba ile toplantıya geldi. Birinde Hitler erken ayrıldı, bir diğerinde ise hedefteki diğer iki isim olan Himmler ve Göring toplantıda yoktular. 15 Temmuz'da ise Stauffenberg, bombayı patlatma fırsatı bulamadı. 20 Temmuz 1944'te ise bütün hedefler toplantıdaydı. Stauffenberg o gün harekâtı hayata geçirdi.

Harekâtın kod adı olan Valkyrie aslında Nazi rejimine karşı Almanya'da çıkabilecek bir ayaklanmaya karşı hazırlanmış olan bir güvenlik planından ödünç alınmıştı. Valkyrie artık Hitler'in ölümünden sonra Almanya'da ordunun denetim sağlamasına yönelik bir harekâta dönüşmüştü: Hitler'in ölüm haberi geldiğinde Berlin'deki ve diğer önemli merkezlerdeki ordu birlikleri hemen stratejik binaları ele geçirecekler ve partinin lider konumdaki üyelerini tutuklayacaklardı. Stauffenberg toplantıya geldi ve masadaki yerini aldı. İki bombayı yerleştirdiği çantasını

18 Nigel Jones, *Countdown to Valkyrie: The July Plot to Assassinate Hitler*, Frontline Books, London 2009, s. 77.

masanın altında Hitler'e yakın bir yere yerleştirdi. Biraz sonra yardımcısı geldi. Kulağına bir şey söyledi. Stauffenberg bir telefon konuşması yapması gerektiğini söyleyerek izin istedi. Yardımcı ile birlikte konferans salonundan çıktılar. Binanın dışında bombanın patlamasını seyrettiler. Hitler'in öldüğüne kanaat getirdiler. Kargaşa'dan yararlanarak Kurt İni'nden ayrıldılar ve Berlin'e uçtular. Stauffenberg harekâtın ikinci aşaması olan hükümet darbesi için hazırlandı. Ancak o gün öğleden sonra gelen haber beklediği gibi değildi: Hitler yaşıyordu. Bir subay Stauffenberg'in bıraktığı çantanın yerini değiştirerek meşe ağacından yapılan kalın masasının altına doğru itmiş, böylelikle Hitler patlamadan korunmuştu.

Bölge Komutanı olan General Erich Fromm, aslında komplocular ile dirsek temasındaydı ve Hitler'in yaşadığını öğrenince kendini korumak için taraf değiştirerek, Stauffenberg ve diğer bazı subayları tutukladı. 21 Temmuz sabahı da hepsini Savaş Bakanlığı'nın bahçesinde kurşuna dizdi. Hitler hemen duruma müdahale ederek komplonun nerelere kadar uzandığını öğrenmek amacıyla olayla ilgisi olanların canlı yakalanmasını ve tutuklananların ise öldürülmemelerini emretti.[19]

Hitler suikast girişiminin hemen ardından Kurt İni karargâhındaki sığınağında radyodan canlı bir açıklama yaptı. Böylece ölmediğini Alman halkına ispatladı. Ciddi yaraları yoktu ama sarsılmış ve şaşkına dönmüştü. Müttefiki Mussolini'ye suikast denemesinin yaşandığı toplantı odasını gezdiren Hitler, bir süre önce içeride bulunduğu yerin harabeye dönmüş halini göstererek nasıl kurtulduğunu anlattı. Saldırıda yaralanmış olanlara özel olarak suikast gününün tarihinin yazılı olduğu nişanlar verildi. Saldırıdan sonra parti liderleri, Gauleiter'lar, geçmiş olsun ziyaretleri ile Hitler'i selamladılar. İlerleyen günlerde yerel parti

19 Michael Baigent, *Secret Germany: Stauffenberg and the True Story of Operation Valkyrie*, Skyhorse Publishing, New York 2008, s. 69.

görevlileri "sadakat gösterileri"ni örgütlediler. Alman halkının büyük bir kısmı, hâlâ daha, kaçınılmaz yenilgiden ülkeyi kurtarmak için Hitler'in bir yol bulacağına dair umut taşıyorlardı. 24 Temmuz 1944 günü de Alman silahlı kuvvetleri mensuplarına "Heil Hitler" selamını vermeleri bir zorunluluk haline getirildi.

Hitler düşmanlarından korkunç bir intikam aldı, kimseye acımadı. Gestapo, askeri komploculardan hatırı sayılar bilgiler elde etmişti. Suikastı takip eden haftalarda yüzlerce Alman komutan, lider konumdaki asker ve aristokrat tutuklandı. Komploya katılanların isimlerini vermeleri için sistematik olarak işkence gördüler. Yargılandılar hem de saçma sapan bir şekilde. Nazi rejimi Berlin'de bir halk mahkemesi kurmuştu. Önemli davalar burada halka açık olarak görülmekteydi. 1942 yılında bu mahkemenin başkanlığına getirilen hâkim Roland Freisler (öldüğü 1945 yılına kadar bu görevde kalmıştı), Hitler'e yönelik suikast girişimi ve komplodan tutuklu sanıkların yargılandıkları davalarda görev aldı. Ancak daha sanıkların hakkında iddianame okunmadan kendilerine hakaretler yağdırmaya başlayarak aslında mahkemenin ne kadar göstermelik olduğunu ortaya koymaktaydı. Suçlu bulunanlardan bazıları silahlı kuvvetlerin ve devlet sisteminin önemli isimleriydi: Eski Genelkurmay Başkanı General Franz Halder, Mareşal von Witzleben, Alman Karşı İstihbarat Birimi'nin şefi Amiral Wilhelm Canaris. Bunların yanında üç önemli şüpheli General von Tresckow ile Mareşal Kluge ve Mareşal Rommel intihar ettiler. Özellikle Rommel'in durumuyla Hitler yakından ilgilendi. Normal prosedüre göre Çöl Tilkisi Mareşal Erwin Rommel'in mahkemeye çıkması gerekiyordu. Ancak Roland Freisler, karşısına gelen komutanların idamlarına hükmediyordu. Rommel'in davasının adeta Alman ordusunun onurunun sorgulanması gibi algılanacağını ve idam edilmesinin Alman halkı üzerinde olumsuz etki yaratacağını düşünen Hitler, Rommel'den mahkemeye

çıkmakla intihar etmek arasında bir seçim yapmasını istemişti. Rommel intiharı seçmişti.

İlk mahkeme 7-8 Ağustos 1944 günü Berlin Halk Mahkemesi'nde görüldü. Toplamda yaklaşık 200 kişi idam edildi. Nazi rejimine ve Hitler'e muhalefet ve direniş göstermekten de 5 bin kişi tutuklandı. Birçoğu kamplara gönderildi. Bunlar savaşın sonlarına doğru Alman savaş gücünü zedeleyenlerden intikam almak isteyen güvenlik güçleri tarafından öldürüldüler. Kamplara gitmeden hayatını kaybedenler de vardı. Alman direnişi üyesi Elisabeth Charlotte Gloeden, Berlin Halk Mahkemesi'nde General Franz Lindemann'a yardım ve yataklık etmekten suçlu bulunarak 30 Kasım 1944 tarihinde annesi ve kocası ile birlikte idam edildi. Beyaz Gül direniş ağının parçası olduğu gerekçesiyle Münih'te öğrenci olan Sophie Scholl idam edildi. Buna benzer birçok insan Temmuz suikast girişimi sonrasında hayatlarını kaybettiler. Belki Hitler, öldürülememişti ama en azından Almanya'da herkesin Nazi rejimini benimsemediği ve Führer'i sevmediği ortaya çıkmıştı. "Alman direnişçileri" olarak anılan bu grup unutulmadı. 1964 yılında Federal Almanya Cumhuriyeti, Temmuz Suikast Girişimi'nin yıldönümünde Alman direnişçilerinin en çok bilinenlerinin portrelerinden oluşan bir anma pulları serisi bastı.

KOBRA HAREKÂTI: MÜTTEFİK İLERLEMESİ

Normandiya Çıkarması'ndan sonra Haziran ve Temmuz aylarında yaşanan yavaş ilerleme, Korgeneral Omar Bradley komutasındaki Amerikan 1. Ordusu'nun 25 Temmuz 1944'te başlattığı Cobra Harekâtı ile toptan değişti. Harekât Normandiya'daki köprübaşından bir an evvel çıkarak Fransa içlerine ilerlemeye başlanmak için tasarlanmıştı. Orijinal plana göre uçakların ve tankların sağlayacağı yoğun destekle St. Lôwith çevresindeki Alman hattına ani ve ağır bir darbe indirilecekti. Ancak kırk beş gündür devam eden kesintisiz savaş nedeniyle Alman ordusu o kadar yıpranmıştı ki Cobra Harekâtı'nı başlatan hava saldırıları ile Alman hattı çöktü.

Bradley'in elinde çok sayıda tank ve uçakla desteklenen tam donanımlı on beş tümen ile bunlara ek olarak dört yedek tümen vardı. Alman 7. Ordusu ise Panzer Lehr Tümeni'nin de dâhil olduğu sadece dokuz zayıflamış tümene ve 110 tanka sahipti.

24 Temmuz'da ağır bombardıman uçakları tarafından yapılan bir hava saldırısı, Müttefik planını neredeyse bozuyordu: Yanlışlıkla Amerikan kuvvetlerinin en ilerideki hatları vurulmuş, birçok asker dost ateşi nedeniyle hayatını kaybetmişti. 25 Temmuz'da Cobra Harekâtı'nı başlatan hava saldırısı ise daha başarılı oldu. Bin 500 bombardıman uçağı "şanssız" Panzer Lehr Tümeni'ni acımasızca vurarak un ufak etti. Direniş kısa sürede ezildi. Bu beklenmedik başarı nedeniyle Bradley hazırlıklı bir ilerleyişe geçirmeyi düşündüğü kuvvetleri, Britanny kıyılarına ve ülkenin içlerine doğru ilerlerken buldu. Saldırının bu kadar hızlı gelişmesinin sebebi "gergedan" adı verilen tanklardı. M4 Sherman tanklarının ön tarafına geniş çelik dişler yerleştirilerek oluşturulan "gergedanlar" önlerine çıkan neredeyse çit haline gelmiş yoğun bitki örtüsünü söküp atarak ilerliyorlardı. Bu sayede arkadan gelenlere yol açtıklarından saldırı ivme kazanmıştı. Almanlar dar yollarda savaşmaya mecbur kalırlarken Amerikan kuvvetleri kırsal alanda rahatça ve hızla harekete geçmişlerdi.

25 Temmuz günü Hitler "Topyekün Savaş Seferberliği" kararnamesini yayınladı. Artık her Alman, ordunun bir parçası olarak kabul ediliyor, anayurdu korumak için verilen her görevi yerine getirmesi ve gereken bütün fedakârlıkları yapması emrediliyordu.

28 Temmuz'da Amerikan 8. Kolordusu Atlantik kıyısındaki Coutances'a varmıştı. 4. Zırhlı Tümen ise Alman hattındaki bir boşluktan geçip 30-31 Temmuz'da Avranches kasabasına ulaşarak Brittany bölgesinin işgaline zemin hazırladı. 31 Temmuz günü

Fransa'nın okyanus kıyısındaki Granville kasabasına giren Amerikan 13. Saldırı Birimi heyecan içerisindeki Fransızlar tarafından karşılanarak içecek ve yiyeceklere boğuldu.

Amerikan askerleri ilerledikçe Alman işgalinden kurtardıkları yerlerin sakinleri terk ettikleri evlerine geri dönmeye başlamışlardı. Ancak Cobra Harekâtı sırasında çatışmanın ortasında çapraz ateşte kalan tahminen 60 bin sivil Fransız hayatını kaybetti.

İngiliz ve Kanadalı kuvvetleri hâlâ Caen çevresinde çakılıp kalmış olan Montgomery, Alman hattını çevirme fırsatını gördü. Bradley'e, Brittany'i hafif kuvvetleri ile işgal etmesini ordusunun büyük kısmını ise von Kulge'un bütün ordusunu çembere almak için kullanmasını önerdi. 1 Ağustos'ta Bradley, yeni kurulan 12. Ordu Grubu'nun komutanı oldu. 1. Ordu'nun komutanlığını Korgeneral General Courtney Hodges'a bırakırken General George Patton'ı da yeni kurulan Amerikan 3. Ordusu'nun komutanlığına getirdi. Patton, hemen harekete geçti. Güçlerini Le Mans ve Chartres'e doğru ilerletti. Şimdi Paris uzaktaki bir ödüle dönüşmüştü.

Korgeneral Courtney Hodges'un kuvvetleri Paris'e ilk ulaşanlardı. Ayrıca Remagen köprüsünden ilk geçenler ve Elbe nehri civarındaki Torgau'da Kızıl Ordu ile birleşenler de onlardı. Hodges, Nisan 1945'te dört yıldızlı generalliğe terfi ettirildi. Amerikan ordusunda "er"likten "generalliğe" ilerleme başarısı gösteren ikinci kişiydi.

Levent Şahverdi Arşivi

Alman 7. Ordusu ve 4. Panzer Ordusunun, tam bir kuşatma ihtimaliyle yüz yüze kaldığını göre von Kluge, geri çekilmek için izin istendi. Hitler karakteristik olarak talebi reddetti. Üstelik von Kluge'a sadece sıkıca tutunmasını değil bir de üstüne kalan zırhlı birliklerini bir araya getirerek Atlantik kıyısından 48 kilometre uzaklıktaki Mortain kasabasından bir karşı saldırı düzenleyerek, Amerikalıların Avranches'taki zayıf hattını kırıp inisiyatifi ele geçirmesini emretti. Hitler Müttefik harekâtının gücünü anlamaktan çok uzaktı, neredeyse savaşın gerçekliği ile teması kaybetmişti. Subay ve komutanlarının protesto ve karşı çıkışlarına rağmen von Kluge isteksizce Hitler'in istediğini yaptı, böylelikle yenilgiyi daha da kesinleştirdi. ULTRA deşifreleri, geçilmez tanksavar savunmaları ve büyük çaplı hava saldırıları hazırlayan Müttefikleri uyardı. Mortain karşı saldırısı 7 Ağustos'ta gecenin karanlığında başladı. Sabahın erken saatlerindeki sis dağıldığında ilerleme içinde olan Alman kuvvetlerini Müttefik uçakları yok etti. Hemen ardından Bradley karşı saldırıya geçti. Zayıflamış Alman tümenlerini geldikleri yere geri gönderdi. Alman komutan von Kulge, saldırıyı gerçekleştirmek için zırhlı tümenlerini Caen'in uzağına çekmişti. Bu da Mongomery'e güneye doğru ilerleyerek Falaise kasabası çevresindeki bütün Alman kuvvetini "cep" içerisine alıp tuzağa düşürme fırsatı yarattı.

12 Ağustos günü, Müttefiklerin ilerleyişinde ihtiyaç duyacakları yakıtın aktarılması için Manş Denizi'nden geçen "PLUTO" kod adı verilen bir petrol boru hattı tamamlandı.

Hitler, von Kulge'in yerine Walter Model'i atadı. Model, Doğu cephesindeki geri çekilmeyi gerçekleştiren "kahramandı". Ancak Model bile durumun umutsuz olduğunu gördü. Müttefiklerin "kerpeteni" her geçen saat Almanları biraz daha sıkıştırıyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Model'in başlattığı geri çekilme kısa bir süre sonra bozguna dönüştü. Alman askerleri canlarını kurtarmak adına çekilmenin düzenini bozmuşlardı. Artçılarının umutsuzca verdikleri mücadeleye rağmen Alman askerleri bütün teçhizatlarını bırakarak kaçtılar. 19 Ağustos günü "cep" tamamen kapandığında 45 bin Alman esir edilmişti. Yenilmiş Alman ordusu Seine nehrine doğru çekilmekteydi. Ancak Patton'ın 3. Ordusu adeta uçarcasına ilerleyerek nehri, 19 ve 20 Ağustos'ta Paris'in hem kuzeyini hem de güneyi görecek şekilde iki yerden geçmeyi başardı. Model'in kuvvetleri de kendi geçişlerini gerçekleştirmişlerdi. Alman askerleri çılgıncasına anayurtlarının sınırlarına ulaşmak için koşturuyorlardı. Model ancak 120 tank ve dört zayıf tümen toparlayabildi. Karşısındaki Müttefik güç ise kırk tümendi. Müttefikler ile Alman sınırı arasında çok az "şey" kalmıştı.

VİCHY FRANSASI'NIN SONU

1943 yılında Normandiya Çıkarması ile ilgili Overlord Harekâtı'nın planlamasını tamamlayan İngiliz ve Amerikalı komutanlar ikincil çıkarma olarak Anvil Harekâtı'na karar verdiler. Bu harekâtın hedefi, güney Fransa'ydı ve Overlord ile aynı anda başlayacaktı. Harekâtın onayı, 1943 Kasım'ındaki Kahire Konferansı'nda verilmişti ancak General Eisenhower, Normandiya Çıkarması için yeterince çıkarma gemisine ve askere sahip olduğundan emin olmak adına Anvil harekâtının ertelenmesi konusunda ısrar etmişti. İtalya'daki Müttefik komutanlar da giderek bir çıkmaza girmek tehdidi ile yüz yüze olan mücadelelerini düşünerek kendi bölgelerinden kaynak ayrılmasına muhalefet ettiler. Churchill ise Güneydoğu Avrupa üzerinden Avusturya'ya doğru alternatif bir saldırı gerçekleştirmesini istiyordu. Bu hareket ile ilgili olumlu düşünen ve harekâtın hayata geçmesi için ısrar eden tek kişi Amerikan Başkanı Roosevelt'ti ve istediği de oldu.

Harekâtın kod adı "Dragoon" olarak tespit edildi. İhtiyaç duyulan kaynaklar da İtalya'dan temin edildi. Akdeniz Bölgesi Komutanı İngiliz Generali Henry Maitland Wilson'ın denetimi

altında Korgeneral Aleksander Patch'in Amerikan 7. Ordusu ve General de Lattre de Tassigny'in Fransız B Ordusu harekâtta görev alacaklardı. Toplamda on bir tümenleri vardı ve büyük bir donanma ile hava gücü tarafından da destekleniyorlardı. Karşılarında ise General Blaskowitz'in 19. Ordusu vardı. Blaskowitz on tümenlik bir güce sahipti. Fakat hiçbiri kıyıda konuşlanmamıştı. Üstelik içlerinden sadece bir tanesi, 11. Panzer Tümeni, birinci sınıf bir birimdi. 887 savaş gemisi ve bin 370 çıkartma gemisi ile 15 Ağustos 1944'te çok büyük bir direnişle karşılaşılmadan çıkarma gerçekleştirildi. 126 savaş gemisi ve 2 bin uçağın ağır bombardımanı altında Alman savunma sistemleri darmadağın edilmişti. Bombardımanı ve çıkarmayı HMS Kimberly gemisinden seyreden İngiliz Başbakanı Winston Churchill işgali "donukluktan çok, sağlam bir sonuç" olarak nitelendirdi.[20] Aynı gün sabahın erken saatlerinde sahil istilasını desteklemek için C47 Dakota nakliye uçaklarından bırakılan paraşütçüler Cannes'ın batısına inmişlerdi.

Alman kuvvetleri geri çekilmeye başladılar. Ciddi bir savunma oluşturmak için umutları yoktu. Fransız 1. Ordusu olarak adları değiştirilen Fransız birlikleri 19 Ağustos'ta Toulon'u ve 28 Ağustos'ta Marseille'i (Marsilya) ele geçirdiler. Hitler tarafından kale şehir olarak tasarlanmalarına rağmen her ikisi de Fransız saldırılarına fazla direnemeden hemen düşmüşlerdi. Amerikalıların 7. Ordu'ya bağlı 6. Kolordusu ise Tümgeneral Lucian Truscott liderliğinde geri çekilmekte olan düşman kuvvetlerini Alsace-Lorraine'e doğru Rhone Vadisi boyunca takip ediyordu.

Vichy hükümeti ve Almanlarla işbirliği içerisinde bulunan binlerce Fransız, kurtuluşu takip eden haftalar içerisinde idam edildi. Vichy'nin silahlı milis güçleri Özgür Fransız Kuvvetleri tarafından Grenoble'da sıkıştırıldı. Teslim olanlar 2 Eylül 1944'te kurşuna dizildiler. Bir gün de öldürülen milis sayısı 3 bin 500 dayanmıştı.

20 Holmes, *a.g.e.*, s. 189.

Levent Şahverdi Arşivi

İlerleme çok hızlıydı; 3 Eylül'de Lyon kurtarıldı, 10 Eylül'de Dijon şehrine ulaşıldı. Burada Patch'in ordusu ile kuzeybatıdan gelen Patton'ın 3. Ordusu'nun birlikleri buluştular. Bölgenin büyük bir kısmı Alman geri çekilişini yavaşlatmaya çalışan Fransızların "içerideki" kuvvetleri tarafından kurtarıldı. Blaskowitz kendisine kurulan bir tuzağı başarıyla atlatarak kuvvetlerini Vosges bölgesine doğru geri çekmeyi başardı.

Harekât boyunca Fransız 4 bin, Amerikalılar ise 2 bin 700 zayiat verdiler. 57 bin Alman askeri de esir edildi. Bu sayı Ağustos'ta Montgomery'nin Falaise cebinde ele geçirdiğinden daha fazlaydı. Eisenhower'ın elinde Marsilya limanı vardı. Buraya gereken tedarik ve takviyeleri getirterek harekâtın ikinci aşamasına geçebilirdi. 15 Eylül günü güneydeki ordular hem Eisenhower'ın komutası altına alındı hem de bir araya getirilmeleri ile 6. Ordu grubu oluşturuldu. Hedeflerinde Almanya'ya girmek ve işgal etmek vardı.

Güney Fransa'nın işgali Pierre Laval başbakanlığındaki Alman yanlısı Fransız faşistlerinin egemenliği altındaki Vichy Hükümeti'nin ortadan kalkmasını hızlandırdı. 19 Ağustos'ta Vichy rejiminin başında bulunan Mareşal Pétain istifa ettikten sonra Almanlar tarafından önce Belfort'a ardından Sigmaringen'e götürüldü. Nisan 1945'te İsviçre'ye gitmesi için kendisine izin verildi. Ancak o kendi isteğiyle Fransa'ya döndü. Mahkemeye çıkartıldı ve ölüme mahkûm edildi. Fakat cezası daha sonra ömür boyu hapse çevrildi. Laval, Vichy hükümetinden arta kalanlar ile birlikte, Pétain'ı takip ederek Belfort'a ardından Sigmaringen'e gitti. 1945 Temmuz'unda yakalandı, ölüme mahkûm edildi ve idam edildi.

Fransa'nın yönetimi General de Gaulle'ün Fransız Ulusal Kurtuluş komitesi tarafından ele geçirilmişti. Fiili olarak sürgündeki bir hükümet gibi çalışıyordu. 1940 yılında Vichy tarafından ortadan kaldırılan 3. Cumhuriyet yeniden inşa edilmedi. Yerine; 1945 Ekim'inde yapılan, işgalci Almanlar ile Vichy hükümetine karşı direniş ruhunun yansıtıldığı ve sol partilerin ezici bir üstünlükle çıktığı ulusal seçimler sonrasında üzerinde uzlaşılan

cumhuriyetçi bir anayasasının 1946 yılında ilan edilmesiyle, 4. Fransız Cumhuriyeti kuruldu.

PARİS'İN KURTULUŞU

Müttefik kuvvetler, Normandiya'daki kıyı başının dışına akmaya başladığında Paris halkı da kurtuluş için hazırlanmaya başladı. Ancak General Eisenhower için Paris öncelik teşkil etmiyordu. Başkenti "bypass" eden Müttefik kuvvetler Almanya sınırına doğru Alman ordusunu takip etmekteydiler. Patton'ın 3. Ordusu 19/20 Ağustos gecesi Seine nehrini Paris'in yaklaşık altmış kilometre kuzeyindeki Mantes-Gassicourt civarında geçmeyi başardı. 24 Ağustos'ta da Paris'in güneyindeki Melun ve Fontainebleau'da geçiş gerçekleştirildi. Amerikan kuvvetleri bütün Fransa boyunca geri çekilmekte olan yaklaşık 250 bin Alman askerini takip ediyorlardı. Müttefikler Almanların Paris'i terk edeceklerini var saymışlardı: Almanların boşaltmış olduğu Paris'e girme onuru General Leclerc'in 2. Zırhlı Tümeni'ne verilecekti. Ancak Parisliler şehirlerini kurtarmak için kendileri harekete geçerek duydukları bu habere karşı tepkilerini gösterdiler.

Başlangıç hareketi aslında demiryolu işçilerinin 10 Ağustos'ta başlatmış oldukları grevdi. Müttefiklerin güneye çıkartma yaptığı duyulunca Paris polis kuvvetinin büyük bir kısmı da 15 Ağustos'ta bu hareketin parçası oldu. Paris'in kurtuluş hareketi ikiye bölünmüştü; bir tarafta de Gaulle yanlıları diğer tarafta ise Kurtuluş Komitesi'nin bölgesel yöneticisi olan Henri Tanguy tarafından yönetilen komünistler bulunmaktaydı. Fransız "iç" kuvvetlerinin ilan ettiği genel seferberlik sonrasında bu iki grup nihayet bir arada çalışmaya karar verdiler. General Dietrich von Choltitz tarafından yönetilmekte olan Alman garnizonuna karşı şehir genelinde bir ayaklanma başlattılar.

Varşova'da olduğu gibi Almanların buradaki ayaklanmayı da sert bir şekilde bastırma ve sivilleri öldürme riski vardı. Hatta tehlike riskin ötesine geçmişti. 1940 yılında yaptığı ziyaret sırasında kente karşı bir sanat ve mimari merkezi olarak saygı duyduğunu

söyleyen Hitler, şimdi de Choltitz'e bununla hiç uyuşmayan bir emir verdi: *Kenti ne pahasına olursa olsun savun ve savunulamayacak ne varsa imha et.*[21]

Komünistlerin kontrolü altındaki semtlerde barikatlar oluşturulurken şehir genelinde çatışmalar başlamıştı. De Gaulle yanlısı bir lider olan Alexander Parodi, İsveç Genel Konsolosu'nun yardımıyla çatışmaları engellemeye çalışsa da barikatların arkasındaki özgürlük savaşçıları ilk fırsatta Almanlar ile mücadeleye girdiler. Altı gün boyunca karışıklık ve çatışmalar devam etti. 23 Ağustos günü General Eisenhower, Leclerc'in Almanları takibi bırakmasına ve Paris'in güvenliğini sağlamasına izin verdi. 24 Ağustos akşamı ilk Fransız zırhlı kolu Paris'in merkezine ulaştı. Fransız 2. Zırhlı Tümeni'nin tankları Michel-Ange-Auteuil Meydanı'nda çılgın kutlamalar ile karşılandılar. Nasyonal Sosyalist bir fanatikten çok gelenekçi bir Prusyalı subay olan Choltitz, Hitler'in verdiği emirleri bir kenara bırakarak teslim olmayı seçti. Büyük bir ihtimalle tarihe Paris'i ortadan kaldıran komutan olarak geçmek istememişti. 25 Ağustos 1944 günü teslim belgesini imzaladı. Böylelikle 25 Ağustos günü başkentin geri kalanı da kurtarılmıştı, kutlamalar ise adeta çığırından çıkmıştı. Paris'in kurtarılması sırasında yaşanan ayaklanmada Almanlar 3 bin 200 ölü verdiler ve 12 bin 800 asker de esir edildi. Fransızlardan ise bin 500'ü hayatını kaybetti.

26 Ağustos günü zafer edasıyla Paris'e giren General de Gaulle coşkuyla karşılandı. Zafer Takı/Anıtı'ndaki (Arc de Triomphe) Meçhul Asker mezarının ateşini yaktı. Sonra Müttefik kuvvetler ile birlikte Champs-Elysées boyunca Notre Dame katedraline kadar yürüdü. Orada, gizlenmiş bir Alman keskin nişancının saldırısına uğradı. O gece Alman Hava Kuvvetleri Paris'e yönelik cezalandırıcı nitelikte son bir akın gerçekleştirdi. Savaştaki en ağır bombardımandı; yaklaşık 500 ev yok edildi. Halle aux Vins adındaki büyük şarap mahzeni alev aldı ve Paris'in merkezini bütünüyle aydınlattı.

21 Bullock, *a.g.e.*, s. 141.

Paris'te yaşanan tecrübe Fransa'nın geneli için geçerli değildi. Fransız komünlerinin neredeyse yüzde 85'i, Almanların intikam alması riskini düşünerek Müttefik kuvvetler tarafından kurtarılmayı beklediler. Paris'in kurtuluşu gerekli ve sembolik bir olaydı. General de Gaulle, Fransa topraklarındaki ilk önemli konuşmasını Paris'te yaparken şunları söyledi: *Bütün Fransa'yı kurtarmak için Paris kendisini kurtardı, Paris kendisini kurtararak bütün Fransa'ya örnek oldu.*[22] Ulusal Kurtuluş Komitesi, Cezayir'den Paris'e taşındı, demokratik ve üniter bir devlet kurmak için kolları sıvadı.

MARKET GARDEN HAREKÂTI

Almanların Fransa'da gösterdikleri direnişin Ağustos 1944'te aniden çökmesi Müttefik kuvvetler için bir olasılığı gündeme getirdi. Almanya içlerine yeterince hızlı ilerlenebilirse Batı'daki savaş çabucak sonuca ulaştırılabilirdi. Eylül ayı boyunca Montgomery'nin 21. Ordu Grubu ve Bradley'in 12. Ordu Grubu Fransa'nın doğusunda ve Belçika'da harekâta devam ettiler. 4 Eylül günü Antwerp limanı ele geçirildi ancak bir sorun vardı; kuzeydeki Scheldt halici henüz denetim altına alınamamıştı. Dağınık halde de olsalar Alman birlikleri savunmayı sürdürüyorlardı. Haliç alınamadığı için Müttefik kuvvetlere ana liman üzerinden tedarik akışı sağlamak olanaksızdı. Son sürat yaşanan ilerleme tedarik krizi doğurmuştu. Kıştan önce Alman direnişini kırmak için duyulan tutku tehdit altındaydı. Bu kritik anda Müttefik ilerleyişini hızlandırmak için Montgomery "cesurca" bir harekât önerdi: "Market Garden Harekâtı".

Harekâtın içinde iki alt harekât vardı aslında: Kilit noktadaki köprüleri ele geçirmek için yapılan hava indirme harekâtı "Market" ve karadan gerçekleştirilecek saldırı "Garden". Market, İkinci Dünya Savaşı sırasında o ana kadar yapılmış en geniş hava indirme harekâtıydı.

22 Charles De Gaulle, *The Complete War Memoirs*, Simon & Schuster, New York 1964, s. 177.

Harekât planına göre bir Hollanda şehri olan Arnhem'e doğru Alman hattında bir çıkıntı oluşturulacaktı. Rhine Nehri'nin aşağılarından geçiş gerçekleştirilecekti. Yaratılan koşullar sayesinde Müttefik kuvvetler sanayi bölgesi olan Ruhr'a doğru süpürme ve temizleme harekâtını tamamlayacaklardı. Çok tutkulu, hırslı ve pamuk ipliğine bağlı bir tasarımdı. Plandaki görev alan kuvvetlerinin herhangi birisinin görevini yerine getirememesi ya da öngörülenden daha geç hedefine ulaşması bütün harekâtı tehlikeye sokacaktı. Üstelik Müttefiklerin yaşadığı sorunu da çözmüyordu; Antwerp yakınlarındaki halici düşmanın elinde bırakıyordu. Harekâta gereken kaynağı yaratmak için de diğer ordulardan kesintiye gidilecekti. 3.Ordu komutanı Patton, harekâtı Montgomery'nin planladığını duyunca şöyle demişti: *Benim ordum duracak Monty (Montgomery) eğlenecek öyle mi? Onu tanıyorum; ya yavaş ilerler ya durur en iyi ihtimalle geri döner.*[23]

10 Eylül'de Eisenhower planı onayladı. Amerikalı Korgeneral Lewis Brereton komutasındaki 1. Müttefik Hava İndirme Ordusu'nun taktiksel komutanlığını İngiliz Korgeneral Frederick Browning'e vermeyi de kabul etti. Üç hava indirme tümenine farklı görevler verildi. Amerikan 82. ve 101. Tümenleri Waal nehri ve Wilhelmina kanalı üzerindeki Nijmegen ve Eindhoven köprülerini ele geçirecekti. İngiliz 1. Hava İndirme Tümeni ise Arnhem'daki köprüleri ele geçirmek ve Rhine Nehri'ni geçmek için kullanılacak küçük bir köprübaşı elde edecekti. Hava indirme tümenleri köprüler için mücadele ederken Korgeneral Horrocks, 30. Kolordusu ile Alman hattında dar bir gedik açarak ilerleyip Arnhem'deki Müttefikleri güçlendirecekti. Harekât 17 Eylül'de karışık kazançlar umuduyla başladı. 19 bin paraşütçü normalden çok daha ustalıkla harp alanına ve hedef bölgesine bırakıldı. Harekâtın başarısı, askerlerin ve tedariklerin düzgün nakliyesine bağlı olduğundan planörler de kullanıldı. Hatta komutanlar ve kurmay heyetleri de bu şekilde mücadele alanına aktarıldı. Ne kadar donanımlı olursanız olun, sekiz su engelini aşmak bile kendi

23 Showalter, *a.g.e.*, s. 241.

başına bir meydan okumaydı. Browning, harekâtta bizzat bulunmak konusunda ısrar etti ve karargâhı ile birlikte planörle bölgeye indirildi. Ancak yetersiz telsiz ve radyo kullanımı hava indirme birliklerini bir arada tutmayı zorlaştırdı. Amerikan tümenleri hedeflerine ulaştılar ancak İngilizler sert bir Alman direnişi ile karşılaştıklarından Rhine üzerindeki köprüleri alamadılar. 9. ve 10. SS Panzer Tümenleri Arnhem çevresinde yeniden toparlanmışlardı. İngiliz istihbarat subayları tarafından bu tümenlerin varlığı konusunda uyarılmış olmasına rağmen Browning söylenenleri göz ardı ederek harekâtı başlattı. Sonuç: Arnhem'ın içinde ve çevresinde başlayan güçlü Alman karşı saldırıları sonrasında İngiliz 2. Paraşütçü Taburu 21 Eylül'de teslim olmak zorunda kaldı. 30. Kolordu'dan gelmesi ümit edilen yardım da yerine ulaşmadı. Köprü yapım süreçleri ve kötü hava koşulları ile uğraşan Horrocks, Waal nehrine ancak 21 Eylül'de ulaşabildi. Bir sonraki gün nehri geçtiğinde İngiliz pozisyonları için ümit kalmadığını gördü. Hava indirme tümenlerine 25 Eylül günü geri çekilmeleri söylendi ve harekât durduruldu. Montgomery'nin kumarı pahalıya mal olmuştu. Yaşanan başarısızlık İngiliz 1. Hava Tümeni'nin 6 bini esir toplamda 7 bin 842 kişilik zayiatına neden oldu.

İngiliz 1. Hava Tümeni'nin bazı askerleri gruplar halinde saklanmayı başarmışlardı. Hollanda Direniş örgütü sayesinde Müttefik kuvvetlerle ilişkiye girdiler ve bir tahliye planı yapıldı. 22-23 Ekim 1944'te Amerikan 101. Hava İndirme Tümeni'ne bağlı 506. Alayın bazı birlikleri gerçekleştirdikleri Pegasus Harekâtı ile Alman işgal alanında mahsur kalan İngiliz paraşütçülerin 138'ini kurtarmayı başardılar. Harekâtın adının Pegaus konmasının nedeni İngiliz 1. Hava Tümeni'nin armasında kanatlı ata binen bir savaşçının olmasıydı. Harekât sonrası İngilizlerin "Kızıl Şeytanları" ile Amerikalıların "Haykıran Kartalları" yakınlaşmaya başladı.

Levent Şahverdi Arşivi

Oluşturdukları cebi ellerinde tutan iki Amerikan tümeni de 3 bin 532 personel kaybetti. Browning, alınan sonucun ceremesini çeken kişi oldu. Ancak Eylül başlarında Montgomery'e Arnhem için yaptığı uyarı ile hafızalara kazındı: "Çok uzakta bir köprü!"[24]

Market Garden Harekâtı ilk kez 1946 yapımı "Theirs is the Glory" filmi ile beyaz perdeye taşındı. Bu film gerçek savaş görüntüleri ile Arnhem'de çekilen canlandırmaların karışımından oluşturulmuştu. Hatta paraşütçüleri canlandıran aktörlerin çoğu, gerçekten orada savaşmış olan askerlerdi ve kendilerini canlandırmışlardı. 1977 yılında Market Garden ikinci kez epik bir savaş filmiyle Hollywood tarafından dönemin en tanınmış İngiliz ve Amerikalı aktörlerin başarılı oyunları ile seyirci ile buluştu. Bu kez film Cornelius Ryan'ın kitabı ile aynı adı taşıyordu. Browning'in yaptığı uyarıya atıfta da bulunuyordu: "A Bridge Too Far" (Çok uzakta bir köprü).

1944 Ekim ve Kasım aylarında Müttefikler Scheldt halicini temizlemeye ve tedarik üssü olması için Antwerp'i ele geçirmeye yoğunlaştılar. 8 Kasım'da nehrin ağzındaki Walcheren alınınca liman nihayet kullanıma açıldı. Ancak Müttefik orduları Alman sınırında çakılıp kalmışlardı. Ufukta aylarca sürecek bir yıpratma mücadelesi görünüyordu.

BULGE MUHAREBESİ

Eylül 1944... Müttefik orduları Almanya sınırına doğru amansız bir şekilde ilerlemekteydi. Alman direnişinin tek çözüm olmayacağını düşünen Hitler sahneye çıktı. Kafasında yeni bir "sefer"

24 Cornelius Ryan, *A Bridge Too Far: The Classic History of the Greatest Battle of World War II*, Simon & Schuster, New York 2010, s. 233.

vardı. Batısındaki gel-giti kesin bir şekilde çözmeye kararlıydı. Batılı Müttefikleri iki şekilde bölmek istiyordu. Birincisi fizikseldi; Amerikan ve İngiliz (Milletler Topluluğu) ordularının arasına ağır silahlı bir güç sokarak birbirlerinden ayırmayı amaçlıyordu. İkincisi ise psikolojikti; aralarında görüş ayrılığı ve tartışma yaşanmasını hedefliyordu. Batıdaki, başta von Rundstedt ve Model olmak üzere, cephe komutanları böyle "hırslı" bir harekâtın Alman ordularını zayıf bir pozisyona düşüreceği konusunda endişelerini dile getirmelerine rağmen Hitler kendi yolunu tercih ederek harekât konusunda ısrar etti. Sonuçta İkinci Dünya Savaşı'nın en ilginç çatışmalarından biri yaşandı: Bulge Muharebesi.

Almanlar düzenleyecekleri harekâta ilk olarak "Rhine Gözetlemesi" adını vermişlerdir. Amaçları savunmaya yönelik hareket edecekleri izlenimi vererek Müttefikleri yanlış yönlendirmektir. Daha sonra harekât "Sonbahar Sisi" adını aldı. Hareket planı 1940 yılında Fransa'nın işgali sırasında başarılı bir şekilde geçilen Ardennes sektöründeki aynı ormanlık alandan iki büyük Panzer ordusunun geçirilerek Meuse Nehri'ni aşıp Müttefikleri ana ikmal limanı olan Antwerp'i elde etmektir. Alman hazırlıkları öyle gizlilik içerisinde yürütülmüş ve telsiz trafikleri öyle sessizliğe gömülmüştür ki Müttefiklerin ULTRA istihbaratı ne plandan ne de Almanların formasyon ve yığınaklarından haberdar olamamıştı.

SS generali Sepp Dietrich komutasındaki 6. SS Panzer Ordusu, Antwerp limanına yönelik ilerlemede öncü (mızrak ucu) olacaktı. Solunda yer alacak General Hasso von Manteuffel'ın 5. Panzer Ordusu ise Meuse nehrini geçecek ve kuzeyden kıyıya doğru sarkacaktı. Her ikisi de kanat saldırılarından güneydeki General Erich Brandenberger'in 7. Ordusu tarafından korunacaktı. Harekât için 500 bin asker, bin tank ve çoğunluğu avcı olmak üzere bin uçak ayrılmıştı. Hep birlikte Müttefik hattının en zayıf olduğu noktaya darbe indireceklerdi. Karşılarında çoğu yeni bazıları ise başka yerdeki çatışmalardan geriye çekilerek dinlendirilmekte olan yaklaşık 83 bin Amerikan askeri bulunmaktaydı. Bununla birlikte harekât tartışmasız bir biçimde ve tam anlamıyla bir kumardı.

Levent Şahverdi Arşivi

Genel toplamda Müttefikler çok güçlüydüler. Üstelik aynı 1940 yılında olduğu gibi gidilmesi hedeflenen mesafe uzundu. Taarruz formasyonunun kanatları da karşı saldırılara karşı savunmasızdı. Almanların başarısı üç unsura dayanmaktaydı: Sürat, sürpriz faktörü ve Müttefik uçaklarını engelleyecek hava koşulları.

Almanların saldırı sırasında en çok güvendikleri tankları olan Tiger II, (diğer adıyla King Tiger) 70 ton ağırlığı, 188 mm.'lik ön zırhı, 88 mm.'lik topu ile tam bir ölüm makinasıydı. Ancak Ardennes sektöründeki saldırıda bazı dezavantajlara sahip olduğu anlaşıldı. Öncelikle gevşek zemin tankın ağırlığını taşıyamadığından bazıları yoldan çıktı. İkinci olarak arka zırhı çok zayıftı. Bir keresinde Amerikan M8 "Greyhound" Hafif Zırhlı Keşif ve destek aracı tarafından arkasından üç adet 37 mm.'lik mermi yiyen bir Tiger II infilak etmişti. Bu zayıflığın öğrenilmesi üzerine M4 Sherman tankları bir strateji geliştirdiler: Üç Sherman bir Tiger II tankını ön cephesinden oyalarken iki Sherman arkasına dolaşarak ateş ediyorlardı. Son olarak da Tiger II tankı yaklaşık dört litre yakıtla sadece sekiz yüz metre gidebiliyordu ki bu hesaplamayla Antwerp'e kadar kat edecekleri yolun yarısına yetecek kadar bile yakıtları yoktu. Bunun en bariz kanıtı mürettebatları tarafından terk edilmiş tanklarda bulunan boş yedek benzin bidonları ile diğer araçlardan yakıt çekmede kullanılacak hortumlar ve pompalardı.

16 Aralık 1944 günü, Müttefiklerin hava harekâtına imkân tanımayan kış şartları altında Alman orduları saldırıya geçtiler. Cephe hattı, taarruz ağırlığı karşısında bazı gedikler oluşmasına rağmen tam anlamıyla kırılamadı. Eisenhower 6. SS Panzer birliklerine karşı savunmayı güçlendirmek için Amerikan 7. Zırhlı Tümeni'ni Belçika'nın St. Vith kasabası civarına gönderdi. 101. Hava İndirme Tümeni'nin birlikleri de Bastogne kasabasındaki

yol kavşağının düşman eline geçmemesi için bu bölgeye geldiler. Ancak Müttefik komutanlığına bir takım yanlış nakledilmeler, trafik sıkışıklıkları ve hedef bölgelere giden birliklerin yanlış yerlere sevk edildiği ile ilgili mesajlar gelmeye başladı. Bu durumun sebebi Almanların gizli olarak planlayıp uygulamaya koyduğu bir diğer harekâttı.

Kızıl Akbaba (Greif/Griffin) Harekâtı uyarınca SS Yarbay Otto Skorzeny tarafından özel olarak seçilmiş ve aksansız İngilizce konuşan askerlerden oluşan bir Alman özel harekât birimi Amerikan Askeri Polis üniformaları giyerek Müttefik hatlarının gerisine sızmışlardı. Ardennes saldırısında hayati öneme sahip Meuse üzerindeki köprülerde denetim sağlayamamışlardı ama varlıkları Müttefik kuvvetlerin kafasının karışmasına, askeri etkinliklerinin sekteye uğramasına ve kısa sürede dedikoduların yayılarak herkesin birbirinden şüphe duymasına yol açmıştı. Çare olarak kurulan kontrol noktaları, Müttefik cephe gerisinde asker ve donanım nakliyesinde ve hareketlerinde yavaşlamaya neden oldu. Amerikan askerleri karşılarındakilerin gerçekten Amerikalı olduğunu anlamak için her Amerikalının yanıtlayabileceği sorular soruyorlardı:[25] Miki Fare'nin kız arkadaşının adı nedir? Birleşik Devletlerin 24. Başkanı kimdir? Beyzbol liginde en fazla sayıyı hangi oyuncu yapmıştır? Illinois'in başkenti neresidir? Bazen sorulara doğru yanıt verilmesine rağmen soruyu soran cevabı yanlış bildiğinden sonu gelmez gereksiz sorgulamalar yaşanıyordu. Almanlar belki panik ve karmaşa yaratmışlardı ancak harekâta etkisi umulanın çok altında kalmıştı. Yakalanan Almanlar vuruldular.

Bulge Muharebesi sırasında çatışmaların yoğun geçtiği yerler arasında St. Vith ve Malmédy de vardı. Alman 1. SS Panzer Tümeni bu iki Belçika kasabasının yol ayrımında mücadele etmişti. Malmédy'de 17 Aralık

25 Hugh M. Cole, *The Ardennes: Battle of the Bulge*, Department of the Army, Washington 1965, s. 157-158.

Levent Şahverdi Arşivi

1944 günü teslim olan 86 Amerikalı asker, SS Albay Joachim Peiper'ın muharebe birimleri tarafından kurşuna dizildiler. Tarihe Malmédy Katliamı olarak geçen bu olaydan sonra Amerikan askerleri daha hırsla savaşmaya başladılar. 16 Temmuz 1946'da 43 Waffen SS askeri bu katliama neden olmak suçundan yargılandı ve ölüme mahkûm edildi.

Müttefiklerin tepkisi çok çabuk geldi. Alman saldırısının ne kadar geniş ve büyük olduğu anlaşılınca Eisenhower diğer bütün çatışmaların ve harekâtların durdurulmasını emretti. Kuzeydeki Patton'ın 3. Ordusu'nun birliklerinin bir kısmı hemen kuzeye dönerek Amerikan hattında oluşan geniş "çıkıntı" (bulge) bölgesinin güneyine saldırdılar. 20 Aralık'ta Eisenhower, General Bradley'nin 12. Ordu Grubu'ndaki Amerikan 1. ve 9. Ordularını alarak Montgomery'nin 21. Ordu Grubu'na bağladı. Montgomery de kuzeydeki Amerikan kuvvetlerini emri altına alarak Korgeneral Hodges'un Amerikan 7. Kolordusu ve Korgeneral Horrocks'un 13. Kolordusu ile koordinasyon içerisinde saldırıyı kesmek için Alman kuzey kanadına yüklenmeye başladı. Dietrich'in SS birlikleri St. Vith bölgesinde 23 Aralık günü durduruldu. Manteuffel'ın kuvvetleri ise, Bastogne'u alamamalarına rağmen Celles'de Meuse'ün beş kilometre kadar içine ilerlediler ancak burada 7. Kolordu tarafından hareketsiz kılındılar. Alman saldırısı sonrası oluşan "çıkıntı" altmış beş kilometre genişliğinde ve doksan beş ile yüz on kilometre uzunluğundaydı. Tam bu noktada şans Müttefiklere göz kırptı; hava açıldı ve görüş mesafe uygun seviyeye geldi. Binlerce İngiliz ve Amerikan avcı ile avcı-bombardıman uçakları Alman birimlerinin üzerine çöreklendiler. Planlandığı gibi yakıt depo ve stok noktalarına erişememiş olan Manteuffel'in tankları ve zırhlı araçları benzinleri bitince yollarda kaldılar. Böylece "Çıkıntı"nın her iki omuz başı da Müttefikler tarafından tutuldu. Aralık ayının sonunda Müttefiklerin karşı saldırısı başladı. Falaise'de olduğu gibi başlayan taarruzun bir çevirme harekâtına dönüşme tehlikesini

fark eden Rundstedt, Hitler'den geri çekilmek için izin istedi. Her zamanki gibi Hitler reddetti ama 8 Ocak 1945 günü "çıkıntının boynu" hızlıca kapanmaya başlayınca Hitler yumuşadı. Zorlu artçı çatışmaları sonrasında Alman birlikleri 7 Şubat'ta başladıkları noktaya geri döndüler.

Bulge Muharebesi denince akla "Bastogne Cebi" ve "General Patton" gelir; her ikisi de muharebelere damga vurmuşlardır.

Belçika'nın küçük bir kasabası olan Bastogne, Alman Panzer orduları için hayati öneme sahip bir yol kavşağıydı. Burası 19 Aralık'tan itibaren 101. Hava İndirme Tümeni ile 9. ve 10. zırhlı tümenler tarafından tutulmaktaydı. Almanlar burayı kuşatma altına aldıktan hemen sonra "teslim ol" çağrısında bulundular. Malzeme ve cephane sıkıntısı yaşamasına rağmen Amerikan birliklerinin bölgeye zamanında ulaşacağına inanan Tuğgeneral Anthony McAuliffe kendisine yapılan bu çağrıyı reddetti.[26] Almanlar defalarca denemelerine rağmen savunma çemberini kıramadılar. Bastogne Cebi, Müttefik karşı saldırısı sonrası Alman kuşatmasının sona erdirildiği 26 Aralık gününe kadar elde tutuldu.

Bulge Muharebesi'nde mücadele etmiş olan bütün komutanların arasında General George S. Patton Jr. ayrı bir yere sahiptir. Saldırının şokunu yaşamakta olan Eisonhower, cephedeki komutanlarına neler yapabileceklerini sorduğunda Patton kırk sekiz saat içerisinde iki tümen ile Almanlara saldırabileceğini söylemiştir.[27] Kimse inanamamıştır çünkü Patton'ın 3. Ordusu'nun muharebe alanı ile arasında yaklaşık yüz seksen kilometre vardı, üstelikte ordu ters yönde ilerlemekteydi. Toplantıdaki komutanların bilmediği şey, karargâhından ayrılmadan önce Patton'ın kurmaylarına verdiği emirdi: *Bu fırça bıyıklı serseri (Hitler) en olmayacakları yapmaya çalışıyor. Kesin kışın ortasında saldırıya geçecek çünkü Almanlar II.*

26 McAuliffe çağrıyı tek kelime ile cevaplamıştı: "Nuts". Türkçeye çevrildiğinde "deliler", "çılgınlar" ya da "testisler" olarak anlam kazanan bu ifade içerdiği anlam ne olursa olsun Almanlara karşı bir meydan okumaydı.

27 Michael Green and James Brown, *Patton's Third Army in World War II: A Photographic History*, Crestline Books, New York 2017, s. 135.

Frederick'ten beri böyle bir şey yapmadılar. Kısa sürede kolordu ya da tümen düzeyinde hareket edecek şekilde hazırlık yapın.[28] Kısacası Eisenhower "Saldırman ne kadar zaman alır?" sorusunu sorduğunda Patton'ın birlikleri harekete geçmişti bile. Ve Patton dediğini yaptı. Üstelik 26 Aralık günü Patton'ın 3. Ordusu'nun 4. Zırhlı Tümeni, 26. "Yankee" Piyade Tümeni'nin desteğinde ilerleyerek Bastogne çevresindeki çemberi kırıp bir koridor açmayı başarmıştı. 4. Zırhlı Tümen'in 37. Tank Taburu'nun D Bölüğü Bastogne'a ulaşarak kuşatmayı sona erdirdi. Patton böylece kuşatma altında kalmış olan 101. Hava İndirme Tümeni'nin askerlerini de kurtarmıştı.

Alman saldırısının sonlandırılmasından sonra Eisenhower'a bir fotoğraf iletildi. Fotoğrafta, tekrar görev bölgelerine dönen Patton'ın 3. Ordu birliklerinden bir kamyonun kapısına askerlerce yazılmış bir yazı vardı. Eisenhower gülümseyerek fotoğrafa baktı. Cümle, Eisenhower'ın adının kısaltılmış şekli olan "Ike" ile başlıyordu ve Patton'ın kısaltması olan "Pat" ile devam ediyordu: "Ike, zaferi kazanmak istiyorsan Pat'i çağır."

Bulge Muharebesi'nin maliyeti her iki taraf içinde ağırdı. Yarım milyon Alman askerinin yaklaşık 100 bini zayiat olarak raporlara geçti. Alman tanklarının yaklaşık 850'si savaş dışı kalmıştı. Ardennes saldırısına hava desteği verilmesi için planlanan Bodenplatte Harekâtı'na katılan bin Alman uçağının neredeyse hepsi imha edilmişti. Bu bilançonun iki sonucu vardı; birincisi Batı'daki Alman direnişinin ciddi bir şekilde sona ermesi, ikincisi ise, belki de daha önemlisi, Almanların anayurt savunmasının zayıflamasıydı. Savaşa katılan 600 bin Amerikan askerinin zayiatı ise 19 bini ölü olmak üzere toplamda 81 bindi. İngiliz zayiatı 200'ü ölü toplam

28 James Kelly Morningstar, *Patton's Way: A Radical Theory of War*, Naval Institute Press, Annapolis 2017, s. 90.

bin 400 personeldi. Bulge Muharebesi, Batı Avrupa'da yaşanan bütün savaş boyunca görülen en pahalıya mal olmuş çatışmaydı.

RHINE'DAN ELBE'YE

1944'ün sonunda yaşanan Bulge Muharebesi, Batılı Müttefiklerin Almanya'ya saldırı için başlattıkları hazırlıkları kesintiye uğrattı. Aslında Bulge'ın etkisi bütünüyle olumsuz değildi. Çünkü batıdaki Alman kuvvetlerinin sahip olduğu son büyük tank ve uçak yedeklerini tamamen eritmişti. Böylelikle Almanların üç ordu grubunu; Hollanda'nın kuzeyindeki General Student'ın H Ordu Grubu'nu, Ruhr bölgesindeki Mareşal Model'in B Ordu Grubu'nu ve güneydeki General Blaskowitz komutasındaki G Ordu Grubu'nu güçten düşürdü ve ciddi bir şekilde hava desteğinden yoksun bıraktı. Eisenhower, Kızıl Ordu'nun doğuda yaptığı gibi, geniş bir cephe yaklaşımını tercih etti. 3 Ocak'ta, yetmiş üç tümeni vardı. Yirmisi zırhlıydı, geri kalanları ise iyi donanımlıydı. Üstelik hem yakın mesafe hem de stratejik bombardıman ile kendilerine destek verebilecek üstün güçte bir hava desteğine sahipti. Savaşı sona erdirmek için yürütülen sefer üç aşamayı içeriyordu: Rhine nehrinin batı kıyısındaki toprakları temizlemek, bir dizi geçiş ile Rhine nehrinin doğu kıyısında sağlam köprübaşları elde etmek ve genel bir saldırı ile Batı ordularını Elbe Nehri'ne ulaştırıp Sovyet silahlı kuvvetleriyle buluşacakları Avusturya ve Çekoslovakya içlerine ilerlemelerini sağlamak. Her ne kadar Montgomery, daha dar bir cephede ve Berlin'e doğru hızlı bir şekilde ilerlemeyi tercih etse de Eisenhower, Yalta'da Berlin'in Sovyet harekât alanında yer almasına yönelik kararı dikkate aldı.

İlk harekât dizisi, Montgomery'nin 21. Ordu Grubu'nun "Veritable Harekâtı" kapsamında Meuse Nehri ile Rhine arasındaki bölgeyi temizlemek için 8 Şubat 1945'te saldırıya geçmesiyle başlatıldı. İngilizlerin 2. Ordusu ve 1. Kanada Ordusu, Reichswald ormanındaki Alman 1. Paraşüt Ordusu'nun sert direnişi ile karşılaştı. Rhine'ın batısındaki "kuzey alanı"nın temizlenmesi ancak 21 Şubat günü tamamlanabildi.

Levent Şahverdi Arşivi

İngiliz birlikleri, 9 Şubat 1945'te kuzeybatı Almanya'daki Reichswald ormanında Almanlarla temas sağladılar. Burada beş Alman savunma hattına ve ağır çamura karşı şiddetli bir mücadele verdiler. Orman ancak 9 Mart'ta temizlendi.

Grenade Harekâtı'nı gerçekleştiren Amerikan 9. Ordusu, sel baskını nedeniyle 23 Şubat'ta harekete geçebildi. Ancak zayıf Alman direnişi 1 Mart'ta Düsseldorf yakınlarındaki Rhine nehri kıyısına ulaşmalarına olanak tanıdı. Daha güneyde, Bradley'nin 12. Ordu Grubu "Lumberjack" Harekâtı'na başladı. 7 Mart'ta nehre ulaşmak için, ana cephe tahkimatı olan Batı Duvarı'nın savunmasını kısa sürede kesti. Undertone Harekâtı'nda ise Korgeneral Jacob Devers'ın 6. Ordu Grubu, güney Rhine'daki Mannheim'a ulaşmak için Saarland'a doğru ilerledi. Lumberjack Harekâtı kapsamındaki ilerleyen Amerikan 9. Zırhlı Tümeni, Remagen'deki nehir üzerindeki demiryolu köprüsünü havaya uçurmaya çalışan Almanlara sürpriz yaptı. Köprüyü 7 Mart'ta sağlam bir şekilde ele geçirdiler ve uzak tarafta küçük bir köprübaşı oluşturmayı başardılar. Müttefik kuvvetleri bir yönde köprüyü geçerken Alman askerleri diğer yönde esarete doğru ilerliyorlardı. V2 roketleri ile köprüyü yıkma girişimleri on gün boyunca sürdü ve nihayet 17 Mart günü köprü çöktü.

19 Mart 1945 günü, Hitler, Alman kuvvetlerinin, ilerleyen Müttefik ordularının yolundaki her şeyi yok etmeleri için "kavrulmuş toprak" direktifini yayınladı.

Eisenhower, geniş bir cephenin tutulmasında ısrar etti. Montgomery de Rees ve Duisburg arasındaki nehre karşı büyük bir

saldırı planladı. Alman kuvvetleri, yirmi altı tümene indirgenmişti. Doğu'da Kızıl Ordu'nun iki yüzden fazla tümeni vardı. Beklenen saldırılarla başa çıkmak için Hitler, sadık von Rundstedt'in yerine İtalya'nın savunmasını üstlenen Mareşal Kesselring'i atadı. Saldırıyı uzun süre tutmak mümkün görünmüyordu. Çünkü çok az asker ve çok az donanım vardı. Rhine, 24 Mart'ta zorla geçildikten sonra kuzeyde geniş bir köprübaşının kolayca güvenliği sağlandı. İngilizler daha iyi bir fırsat yakalamış olmalarına rağmen General Patton, iki gün önce, 22/23 Mart gecesi daha güneyde Oppenheim'da kendi güçlerini nehirden geçirmişti.[29]

27 Mart 1945'te Arjantin nihayet Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti. 12 Nisan 1945 günü Amerika Birleşik Devletleri'nin efsanevi Başkanı Roosevelt hayata gözlerini yumdu. Başkan Yardımcısı Truman onun yerini aldı. 13 Nisan 1945 günü de 2. ve 3. Ukrayna Ordusu Grupları Viyana'yı ele geçirdiler.

Dengesiz bir mücadele olarak görünse de yaşananları basit bir sefer olarak görmek yanlış olur. Alman kuvvetleri genellikle fanatiklik düzeyinde bir kararlılıkla savaştılar. Taktik beceriler kayda değerdi. Yüksek oranda zayiatları çatışmanın son aylarında yaşadılar. Ancak sonucun ne olduğu şüphe götürmez bir şekilde belliydi. 1 Nisan'da, Model'in kuvvetleri Ruhr bölgesinde hapsedilmişti. 21 Nisan'da kuşatılmış Alman orduları teslim oldu, toplamda 350 bin Alman, savaş esiri olarak alındı.

29 Carlo D'Este, *Patton: Genius for War*, Harper Perennial, New Jersey 1996, s. 97.

Yüzlerce Alman savaş esiri derme çatma kamplara atıldı. Avrupa'da savaşın son haftalarında milyonlarca Alman askeri Müttefiklerin eline geçti. Ancak Alman savaş esirlerinin barındırılması ve beslenmesi için yapılan düzenlemeler yavaş yavaş gerçekleştirildi ve birçoğu başlangıçta çok az yemekle yaşayıp toprak üzerinde yatmak zorunda kaldılar.

Bu arada, Montgomery'nin 21. Ordu Grubu Baltık kıyısındaki Lübeck'in kalıntılarına ulaştı. Daha güneyde, direniş kırıldı. Amerikan 9. Ordusu, 12 Nisan'da Elbe nehrinde Magdeburg'a ulaştı. Öte yandan, Korgeneral Hodges'in Amerikan 1. Ordusu'nun öncü birimleri 25 Nisan'da Elbe Nehri üzerindeki Torgau kasabası yakınlarına ulaştılar ve burada Konev'in 1. Ukrayna Ordu Grubu birimleriyle tarihi bir buluşma yaşadılar. İlk temas aslında Stehla köyünde birkaç saat önce yapılmıştı, ancak Torgau'daki yoğun şekilde fotoğraflanan toplanma ilk toplantı olarak kabul edildi.[30] General de Lattre de Tassigny'nin Fransız 1. Ordusu'nun da dâhil olduğu Amerikan 6. Ordu Grubu, güney Almanya'yı temizledi ve Avusturya'ya ilerledi. Almanya'nın tamamen yenilmesi artık sadece bir zaman meselesiydi ve bunda Rusların yadsınamaz bir payı vardı.

Kızıl Ordu, Torgau'ya kolay gelmedi. 1941 yılındaki Almanların sürpriz saldırısı sonrası; şiddetli çatışmalar, katliamlar, yokluk içinde verilen savunmalar yapan Ruslar, kararlılık ve savaşma azimleri sayesinde Almanya'ya girerek Almanlardan unutamayacakları bir intikam aldılar.

30 Wilhelm Tieke, *Between the Oder and the Elbe*, J.J. Fedorowicz Publishing Inc., London 2013, s. 190.

HİTLER'İN HATASI: RUSYA

Levent Şahverdi Arşivi

LEBENSRAUM (YAŞAM ALANI)

Hitler 1920'lerin başından itibaren tarımsal üretimi bol olan ve hammadde kaynakları zengin olan Sovyetler Birliği'nin batısındaki toprakları Alman genişlemesinin doğal alanı olarak görmekteydi. Bu bölgeyi Alman üstün ırkının gereksinim duyduğu yaşam alanı (Lebensraum) olarak tasarladı. Hitler bir keresinde şöyle demişti: "Rusya bizim Hindistan'ımız olacak."[1] Öte yandan Hitler hem Avrupa uygarlığı hem de Alman ırkı için çok ciddi bir tehdit olarak gördüğü Yahudi Bolşevizmi'nden de nefret ediyordu. İşte Hitler'in Sovyetler Birliği'ni ortadan kaldırmak için başlattığı harekâtın arka planında bu düşünceler yatıyordu. 18 Aralık 1940'da 21. savaş emri olan Barbarossa Harekâtı'nın altına imzayı atacaktı.

Alman-Sovyet çatışmasında 1940 yılının uluslararası ortamı da önemli rol oynamıştı. Hitler, İngilizleri yenilgiye uğratmakta başarısız olmuştu. Giderek artan Amerika Birleşik Devletleri tehdidinden de rahatsızdı. 31 Temmuz 1940 günü Hitler Alman askeri liderlerini bir araya getirdi. Gelecek baharda bir saldırı düzenleyerek Sovyetler Birliği'ni tek bir darbe ile ortadan kaldırmak istediğini söyledi. Böylelikle hem İngiltere'yi olası bir müttefikinden mahrum edecek hem de Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa'daki çatışmaya dâhil olmasını olanaksız kılacaktı. Planlamalar General Paulus liderliğinde sonbaharda başladı. Tarihin garip bir cilvesi olarak Paulus, daha sonra Stalingrad'da teslim olacaktı.

---

1 Norman Cameron - R. H. Stevens, *Hitler's Table Talk: 1941–1944: His Private Conversations*, Enigma, New York 2000, s. 21.

Levent Şahverdi Arşivi

Sovyetler Birliği, Hitler'in batıda meşgul olmasından faydalanarak Doğu Avrupa'daki etkinliğini artırmıştı. İlk olarak Haziran 1940'da Baltık devletlerini daha sonra Romanya'nın Bessarabia ve kuzey Bukovina bölgeleri denetim altına alındı. Almanlar gidişattan tedirgin oldukları için Rusların emellerinin boyutunu öğrenmek amacıyla Molotov'u Kasım 1940'da Berlin'e davet ettiler. Molotov'un Bulgaristan ve Türkiye'deki Sovyet üsleri kurulması için yaptığı istek, Hitler'in Sovyetler Birliği'nin acil bir stratejik ve askeri tehdit oluşturduğu yönündeki görüşünü doğruladı. İşgalin başlatılması için aktif hazırlıkların yapılmasını emretti.

Hitler, General Franz Halder ve Mareşal Wilhelm Keitel sürekli toplantılar yaparak Sovyetler Birliği'ne indirilecek darbenin detayları üzerinde çalıştılar. Hitler, Barbarossa Harekâtı'nın planlama ve hazırlamasında merkezi bir rol oynadı. Sürpriz faktörü incelikle hesaplandı. Sahte cezalandırmalarla Panzer grupları dağıtılıp cephe gerisine gönderiliyormuş izlenimi yaratılarak Alman tanklarının harekâtın başlatılmasından haftalar önce Sovyet sınırına yaklaşması sağlandı. Bu şekilde konuşlandırılmış olan Alman ordusunun dört Panzer grubu, Barbarossa'nın ilk evresindeki erken zaferlerde belirleyici bir rol oynadı.

5 Aralık günü askeri plan Hitler'in masasındaydı. Sovyetlerin batı topraklarına üç koldan büyük bir saldırı düzenlenecekti. İşgal başlangıcı için Mayıs 1941 uygun görülmüştü. Planı onaylayan Hitler'e göre; Alman kuvvetleri çok iyi hazırlanmıştı ve gücünün zirvesindeydi oysa Kızıl Ordu teknolojik hazırlık ve moral olarak yerlerde sürünüyordu. Bütün Alman askeri planlayıcılar savaşın birkaç hafta içinde kazanılabileceğini varsaymaktaydılar.

Sovyetler Birliği'nde ise Almanya'nın ortaya koyduğu tehdit, yönetim kademesini ikiye bölmüştü. Stalin'in, Hitler'in batıda

Levent Şahverdi Arşivi

mücadeleye devam ettiğinden iki cepheli bir savaşa girmeyi riskli göreceğine dair sabit bir fikri vardı. İşgalin gerçekleştiği günde bile hâlâ inatla bu fikri savunmaktaydı. Sovyet liderinin bu saplantısından dolayı Alman saldırısını karşılamak için yapılan hazırlıklar yetersiz kaldı. Polonya ve Baltık Devletleri'ndeki yeni sınır boyunca savunma seti olarak inşasına başlanan Stalin Hattı, 1941'de henüz tamamlanmamıştı. Sovyet stratejik planlamasından sorumlu olanlar da ciddi bir hata yaptılar. Fikirlerine göre; bir düşman saldırısı gerçekleştiğinde sınırdaki hafif güçler işgalcileri birkaç hafta oyalayacak, o sırada Kızıl Ordu'nun arka tarafta hazırlığı ve seferberliği tamamlanacak, sonra da büyük bir darbe ile işgalci düşmanlar kendi topraklarına geri püskürtüleceklerdi. Anlaşıldığı kadarıyla Almanların hava kuvvetlerinin yakın desteğini alarak hızla ilerleyen zırhlı tümenlerinin 1939 ve 1940'da elde ettiği başarılardan Ruslar ders çıkartmışlardı. Bedeli ağır olacak hata sadece bu da değildi.

Kendine güvenen bir komünist olan Richard Sorge, Rusya doğumlu bir Alman gazeteciydi. Sorge, Tokyo'daki merkezinden Rusya'ya üst düzey bir istihbarat sağlamaktaydı. Yaklaşan Alman saldırısı hakkında defalarca mesaj gönderdi ve uyarılarda bulundu ama bütün çabaları Sovyet üst yönetimi tarafından dikkate alınmadı.

Hitler'in bütün hazırlıkların gizli tutulması ve sanki İngiltere'nin işgalinin önceliği varmış gibi gösterilmesi yönünde verdiği sert direktiflere rağmen Sovyetler Almanların bir işgale hazırlandığı hakkında birçok istihbarat elde ettiler. Bunların içinde Mayıs ayında başlayacak işgal planının orijinal hali ve bu işgalin

22 Haziran'a ertelendiği ile ilgili bilgiler de vardı.[2] Stalin'e göre Almanların harbe girmesi bir riskti ve Hitler bu riski ancak daha ileri bir tarihte göz alabilirdi. Bu nedenle elde edilen istihbaratları, Sovyetler Birliği'nin kendi yanında savaşmasını sağlamak için İngiltere'nin provokasyon denemeleri olarak değerlendirdi. Stalin, uyarıları göz ardı etti. Sadece Mayıs ayında yeni Ordu Kurmay Başkanı General Georgi Zhukov gizlice seferberlik emri verdi. Fakat işgal başladığında batı topraklarının savunulması için hazırlamaya çalıştığı otuz üç tümenden sadece dört ya da beş tanesi hazır durumdaydı. Hava alanlarının kamufle edilmesiyle ilgili emir ancak 19 Haziran'da yayınlandı, Alman hava saldırıları başladığında birçoğu açık hedef durumdaydı.

Balkanlar'daki müdahalelerden sonra son hazırlıkların yapılması için saldırının başlangıç tarihi, 22 Haziran olarak değiştirildi. Sovyetlerin işgalinden on gün önce 12 Haziran 1941'de Münih'te Hitler Romanya'nın lideri General Ion Antonescu ile bir araya geldi. Romanya harekâtın güney cephesinde iki büyük ordu grubu ile işgale destek verdi. Hitler, Finlandiya, Macaristan ve Slovakya ile de sefer esnasında birlikte hareket etmek için ilişkiye geçti ve onlardan asker toplamayı başardı. Barbarossa Harekâtı'nın arifesinde, şimdiye kadar toplanmış en büyük işgal gücü bir araya getirilmişti. Yaklaşık 3 milyon 300 bin Alman ve müttefiklerinden gelen 650 bin asker, yüz elli üç tümen olarak örgütlenmişlerdi. Karşılarında ise yüz seksen altı tümen oluşturan yaklaşık 3 milyon Sovyet askeri bulunmaktaydı. Sovyetlerin 11 bin tankına karşılık Almanlarda 4 bin tank vardı. 9 bin 100 Sovyet uçağına karşılık Almanların savaşa sokabileceği 4 bin 400 uçağı bulunuyordu. Sovyetler kâğıt üzerinde üstün görmekteydiler fakat sahip oldukları bu güç tüm ordu birimleri arasında dağıtıldığından örgütlenme düzeyleri yoğun bir saldırıya karşı koymak için çok zayıftı. 22 Haziran sabahı Mihver kuvvetler sabahın erken saatlerinde Sovyet sınırını vurduğunda yaşanılan sürprizin etkisi yıkıcı oldu.

2 John Erickson, *The Soviet High Command*, Sc. Martin's, New York 1962, s. 37.

BARBAROSSA HAREKÂTI

22 Haziran 1941 günü Almanlar Barbarossa Harekâtı'na başladılar. Sovyetlerin batı sınırı boyunca gerçekleştirilen Mihver ordularının saldırısı büyük bir başarıyla sonuçlandı. Saldırganları sınırda durdurmaya dayalı Sovyet planı saatler içerisinde çöktü. Kızıl Ordu, sınırın arkasında büyük bir seferberliği gerçekleştiremediğinden Sovyet askeri doktrinin öngördüğü karşı atağa geçip saldırganları geri püskürtemedi. Sovyet askerleri intihar edercesine son dakikaya kadar savaştılar. Ancak harekâtın başından itibaren uygulanan Alman planı, Sovyet askeri hazırlıklarını tamamen çözdü ve Kızıl Ordu'ya tarihindeki en büyük hizmetlerden birini yaşattı.

Almanlar Brest-Litovsk'taki Sovyet sınır tahkimatlarından birini ele geçirdiklerinde gözlerine inanamadılar. Kızıl Ordu askerlerinin cesetleri her yeri kaplamıştı. Garnizondaki 3 bin 500 asker son adama kadar savaşmış ve yerini terk etmemişti. Gösterilen bu tarz fedakârlıklar Alman kuvvetlerinin Rusya'nın yüzlerce kilometre içerisine ilerlemelerini engelleyemedi. Seneler sonra ise roller değişecek, Sovyet ordusunun amansız ilerleyişi karşısında hayatlarını hiçe sayma sırası Almanlara gelecekti.

Alman kuvvetleri kuzey, merkez ve güney olmak üzere üç ana ordu grubu şeklinde örgütlenmişti. Her biri dört Panzer grubunu kullanarak farklı bir eksende Sovyet hattında gedik açmak için saldırıya geçmişti. Arkalarında ise zırhlı grupların hızlarına ayak uyduran kalabalık piyade orduları yer almaktaydı. Kuzey ordu grubunun en ucunda Finlandiya orduları saldırıya destek veriyordu. Güneyde ise bir Alman genel komutanı tarafından yönetilen Romen kuvvetleri, Odessa ve Kırım'a doğru ilerlemekteydi. Hücum birlikleri Panzerlerin hızına ayak uydurmak

zorundaydı ki bazen otuz kilometre ilerlemeleri gerekiyordu. Almanların piyade, tank ve uçak birliklerinin arasındaki koordinasyon inanılmazdı. Sovyet tankları sayıca fazla olmalarına rağmen savunma düzenleri çözülüyordu. Alman panzerlerinin savaş alanında daha etkin olmalarının altında gelişmiş telsiz donanımları kullanmaları ve yakın hava desteği almaları yatmaktaydı. Ordu o kadar hızlı ilerliyordu ki, topçu birlikleri buna ayak uyduramadığından hava kuvvetlerinin dalıcı bombardıman uçakları devreye giriyordu. Luftwaffe'nin bu kadar rahat hareket etmesinin sebebi kısa süre içerisinde Rus hava gücünü savaş dışı bırakarak hava üstünlüğünü ele geçirmesiydi. Haziran sonunda, Kuzey Ordu Grubu Litvanya'daydı ve 1 Temmuz'da Letonya'nın başkentini ele geçirmişti. 19 Ağustos'ta General Hoeppner'in 4. Panzer Grubu Leningrad'ın dış mahallelerine ulaştı. Birkaç hafta sonra Alman kuvvetleri tarafından çevrilmiş olan şehir, kuşatma altına alınmıştı. Güneyde işler biraz yavaş ilerliyordu. 5 Ağustos'ta Rumen kuvvetleri tarafından kuşatma altına alınan Odessa şehri ancak Ekim ortalarında ele geçirilebildi. Şehir düşmeden hemen önce yaklaşık 80 bin Rus askeri ve 15 bin sivil Sovyet Karadeniz Filosu'nun gemileri tarafından tahliye edildiler. Kaçamayan yaklaşık 50 bin Yahudi ise katledildiler. Barbarossa Harekâtı'nın açılış aşamasında en göze çarpan ilerlemeyi ise harekâtın merkezindeki kuvvetler gerçekleştirdi.

Ünlü bir Prusyalı askeri aileden gelen Fedor von Bock, Birinci Dünya Savaşı'nda bir tabur komutanıydı. İki savaş arası dönemde hızla yükseldi. 1938 Mart'ında general oldu. Avusturya'ya giren Alman kuvvetlerinin komutanlığını yaptı. Fransa Muharebesi'nde B Ordu Grubu'nun ve Sovyetler Birliği'nin işgali sırasında Merkez Ordu Grubu'nun komutanıydı. 1941 yılının Aralık ayında Moskova şehrinin merkezine birkaç kilometreye kadar yaklaşma becerisi gösterdi. Ardından Güney Ordu Grubu'nun komutanlığına getirildi ve 1942'de Rusya'nın güneyinin işgali ile ilgili

harekatı üstlendi. Ancak Hitler'in istediklerini gerçekleştiremeyince görevden alındı ve bir daha kendisine komutanlık görevi verilmedi. 4 Mayıs 1945'te bir İngiliz uçağının saldırısı sırasında arabasının içinde hayatını kaybetti. Tipik bir Prusya askeri olan Fedor von Back sert ve çalışkan bir subaydı. En büyük özelliği ise hiçbir zaman Nazi anlayışının destekçisi olmamasıydı.

Merkez Ordu Grubu'nun komutanı Mareşal von Bock, Kızıl Ordu'nun başına gelen belki de en büyük felaketti. Askerlerini yönlendirmedeki başarısı Ruslara harekât imkanı tanımadı. 28 Haziran, 2. ve 3. Panzer Grupları, Belarus'un başkenti Minsk'i ve 280 bin Sovyet askerini kuşatmıştı. Hızlı hareket eden Alman tankları, Sovyet cephesini iki yerden kesiyor, kıskaca alıyor, çevreleyerek oluşturdukları ceplerde Rus askerlerinin hareket kabiliyetini ortadan kaldırıyorlardı. Arka arkaya oluşturulan bu ceplerle Kızıl Ordu'nun savunma hattı çöktü. Buna rağmen Ruslar kahramanca savaş verdiler hatta bazı küçük muharebelerde başarı kazanarak Alman ilerleyişini durdurdular. Ancak Alman saldırısının hızı ve yıkıcılığı, Sovyet tedarik ve iletişim hatlarının çökmesine neden oldu. Moral bozukluğu Kızıl Ordu içerisinde bir salgın hastalık gibi yayıldı.

Sonbaharda savaşın bilançosu ortaya çıkmaya başladı. Sovyet tank gücünün yüzde doksanı imha edilmişti. Ordu zayiatı, ölü, yaralı ve esir olmak üzere toplamda 5 milyon personele ulaşmıştı.[3] Yaşanan savaşın acımasızlığı ve vahşiliği saldıran tarafı da vurmuştu. Alman Genel Karargâhı'na 550 bin personellik bir zayiat raporu iletildi. Hitler, bu derece büyük kayıplara ve giderek sertleşen Rus direnişine rağmen Sovyetler Birliği'nin dağılacağına dair inancını korumaya devam ediyordu. Eylül başlarında Smolensk'teki Sovyet karşı saldırısı Merkez Ordu Grubu tarafından

3 Alan Clark, *Barbarossa*, Morrow, New York 1965, s. 47.

başarısızlığa uğratıldı. Adeta Moskova altın tepside Almanlara sunulmuştu. Ancak Hitler, von Bock'un kuvvetlerinin Leningrad saldırısına destek vermeleri ve Güneybatı Cephesi'nde General Kirponos'un birliklerine karşı güç durumda kalan Güney Ordu Grubu'na yardım etmesi konusunda ısrar etti. Tam kuşatma altına alınan Leningrad'ın dış dünya ile ilişkisi kesildi. Güneyden muhteşem bir zafer haberi geldi: 1. ve 2. Panzer grupları 650 bin Sovyet askerinin içinde bulunduğu Ukrayna'nın başkenti Kiev'in çevresini sarmışlardı. Yaklaşık bir hafta sonra şehir tamamen Almanların eline geçmişti. Esir edilen askerlerin büyük bir kısmı 1941 – 1942 kışını yaşadıkları esir kampında; bakımsızlık, hastalık ve açlıktan hayatını kaybetti.

BABİ YAR KATLİAMI

Babi Yar, Ukrayna'nın başkenti Kiev'de bulunan bir uçurumun adıdır. Sovyetler Birliği'ne karşı yürüttüğü sefer sırasında Alman kuvvetleri ve yerel Ukraynalı işbirlikçiler tarafından gerçekleştirilen katliam bölgesidir. 29-30 Eylül 1941'de yaklaşık 34 bin Yahudi öldürüldü. Kiev'deki tüm Yahudilerin öldürmesi ile ilgili karar; askeri vali Tümgeneral Kurt Eberhard, Güney Ordu Grubu Polis Komutanı (SS-Obergruppenführer) Friedrich Jeckeln ve C Görev Gücü Komutanı Otto Rasch tarafından verilmişti. Bölgedeki diğer katliamların kurbanları arasında Sovyet savaş esirleri, komünistler, Ukraynalı milliyetçiler ve çingeneler vardı. Alman işgali sırasında Babi Yar'da 100 bin ila 150 bin kişinin öldürüldüğü tahmin edilmektedir.

Kızıl Ordu'nun 150 bin kadar askeri kendi savaşlarını vermişlerdi ama aldıkları yenilgi güneydeki geri kalan zengin sanayi bölgesinin Almanlar tarafından ele geçirilmesinin yolunu açmıştı.

Nihayet Hitler 35. Savaş Direktifi'ni yayınlayarak Merkez Ordu Grubu'nun Moskova'ya ilerlemesi için fırsat yarattı.

Barbarossa Harekâtı'nın başından itibaren Sovyetler Birliği'nde çalkantılar yaşandı. Sovyet tarafından bakıldığında Mihver birlikleri durdurulamaz görünüyordu. Seferber edilen yeni tümenler cepheye gönderiliyor ancak hemen ortadan kayboluyorlardı. Stalin, kendisini 10 Temmuz'da Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanı ve 19 Temmuz'da Savunma Komiseri ilan etti.[4] Savaşmayanların öldürülmesini emretti. Ağustos ayında yayınladığı 270 sayılı Emir ile teslim olan askerlerin vatan haini olarak kabul edileceğini bildirdi.[5] Alman saldırılarını durdurmakta başarısız olan subaylar tutuklandılar ardından vuruldular. Timoshenko ve Zhukov, Almanya'nın Smolensk'deki ilerlemesini durdurmayı başardılar. Yelna kenti kısa bir süre sonra Alman kuvvetlerinden geri alındı. Ancak Sovyet direnişinin çöküşünün gizlenmesi imkânsızdı. Eylül ayı sonunda Mihver saldırısı karşısında mücadele veren kalabalık Rus güçlerinin çoğu yok edilmiş ya da esaret altına alınmıştı. Savaşın bu aşamasında herhalde Hitler genel merkezinde mutluluktan uçuyordu.

LENİNGRAD KUŞATMASI

Barbarossa Harekâtı sırasında Kuzey Ordu Grubu komutanı Mareşal von Leeb'in ana hedefi Leningrad şehriydi. 1941 yılının Ağustos ayında Alman orduları güneyden, Finlandiya ordusu da kuzeyden kenti çevrelediler ve tecrit ettiler. Şehir sokaklarında yaşanan çatışmaların yüksek zayiata neden olmasından çekinen Hitler, şehrin ele geçirilmesi yerine kuşatma altında tutulmasına karar verdi. Şehrin çevresindeki savunma hatları ardı arkasına ele geçirildi. 30 Ağustos'ta şehir ile bağlantı sağlayan son demiryolu da ele geçirildi. Eylül başında Alman orduları ile Leningrad merkezi arasında sadece on bir kilometre vardı. İlk topçu bombardımanı 4 Eylül'de, ilk hava bombardımanı da 6 Eylül'de gerçekleştirildi.

4 Erickson, *a.g.e.*, s. 26.
5 Montefiore, *a.g.e.*, s. 138.

8 Eylül günü ise son karayolu da Almanların denetimi altına alındı. Leningrad abluka altına alınmıştı. Stalin, son savunmayı örgütlemesi için şehre gönderdiği General Zhukov bir süre ilerlemeyi başardı. 25 Eylül'de Alman kuvvetleri siper kazdılar. Kuşatma başlamıştı.

Finlandiyalı birlikler, Lagoda Gölü'nün kuzeyine kazdıkları siperlerde Rus kuvvetlerine karşı tedbir almışlardı. Barbarossa Harekâtı'nın kuzey sektöründe mücadele 1914-1918 yıllarını anımsatıyordu: Statik hatlar ve ağır bombardıman.

Ağustos boyunca Leningrad'da bulunan çoğunluğu kadın ve çocuk olan yaklaşık 640 bin kişi arazi yolları ve patikalar kullanılarak tahliye edilmişti. Kuşatma uygulamaya konulduğunda şehirde, kuzey ve doğudaki küçük ceplerde 3 milyon 300 bin kişi kapana kısılmıştı. Leningrad sakinlerinden gücü yeten bütün kadın ve erkekler, Alman ilerleyişini engellemek için tank tuzakları kazdılar. Güç durumdaki savunmadakilere ateş gücüyle yardım etmesi beklenen Sovyet Baltık Filosu da tuzağa düşmüştü. Hitler'in amacı yenilgiyi kabul edinceye kadar Leningrad'ı bombalamak ve açlığa mahkûm etmekti. Birkaç hafta sonra yiyecek stokları sınırlandırıldı. (1 Kasım'da şehirde sadece bir haftalık yiyecek kalmıştı.) Ağustos ile Ekim arasında doğuda Sovyet Orduları Sinyavino Harekâtı'nı başlatarak şehri kurtarma girişiminde bulundular. Leningrad'ı çevreleyen çemberi kıramadılar küçük bir başarı elde ettiler, şehir nüfusunu kurtarmak adına hayati bir fırsat yarattılar. Donmuş Lagoda Gölü üzerinden uzun ve zorlu bir yol açtılar. Sağlanan gıda maddesi yardımı yetersiz beslenmeden kaynaklanan hastalıkları ve ölümleri engelleyemedi ama şehir nüfusunun çoğunu hayatta tutmaya yetti. Bunu fark eden Almanlar 9 Kasım'da doğudaki Tikhvin tren garını ele geçirdiler.

Ruslar 9 Aralıkta garı geri alarak Leningrad'ın yeniden tedarik almasını sağladılar.

HAYAT YOLU

Eylül 1941'de Leningrad kuşatması başladığında abluka altına alınmış şehre tedarik sağlayacak tek bir yol kalmıştı. Şehrin doğusunda halen Sovyet denetiminde bulunan Ladoga Gölü ve küçük bir toprak yoldu. Önceleri küçük botlarla malzeme nakliediliyordu. Ancak kış geldiğinde Leningrad Askeri Komitesi buz tutmuş göl üzerinden geçen bir yol inşa etmeye karar verdi. 20 Kasım'da ilk atlı araba kullanıldı. 22 Kasım'da ise Buz Yolu ya da Hayat Yolu üzerinde ilk kamyon sevkiyatı gerçekleştirildi. Sonuçta Tikhvin'in doğusundaki tren garına ulaşan üç yüz seksen bir kilometre uzunluğunda buz ve toprak karışımı bir yol Leningrad'ın ayakta kalmasını sağlıyordu. 1942 yılı boyunca bu yoldan her ay 150 bin ton tedarik malzemesi kente geliyordu. Havalar ısınmaya başladığında kamyon şoförleri Lagoda Gölü'nden geçerken buzun giderek sıvılaştığı yerlerde kamyonu kapıları açık sürüyorlardı, eğer kamyon batarsa çabuk kurtulmak için...[6]

Almanlar şehre düzenli topçu ve hava bombardımanı başlattılar. Üstlerine yağan 100 binlerce mermi ve bombaya rağmen şehir halkı çok ilkel şartlar altında da olsa yaşamını sürdürdü. Bombardımanlarda hasar görmüş ahşap evler sökülerek yakacak olarak kullanıldı. Elektrik kullanımı çok gerekli ihtiyaçların üretimi ile sınırlandırıldı. Tıbbi hizmetler çöktü. Silah donanımının üretimi çok zor şartlarda devam etmekteydi. 1942 yılı doyunca Kızıl Ordu

6 Elena Skrjabina, *Siege and Survival: The Odyssey of a Leningrader,* Southern Illinois University Press, Carbondale 1971, s. 77-81.

kuşatmayı yarmak için denemeler yaptı: Ocak-Nisan arasında Lubyan Harekâtı ve Ağustos-Ekim arasında diğer bir Sinyavino Harekâtı gerçekleştirildi. Sinyavino, Almanların şehri ele geçirme planlarını bozdu ama düşmanı yerinden edemedi. Ocak 1943'teki Iskra Harekâtı ile istenilen sonuca nihayet ulaşıldı. Sovyet güçleri Ladoga Gölü'nün güneyinde sekiz kilometre genişliğinde bir koridor açmayı başardılar. Kuşatmada açılan bu gedik sayesinde şehir ile bir karayolu ve demiryolu üzerinden bağlantı kuruldu. Yoğun ateşe rağmen tedarik sağlanmaya başlandı.

SHOSTAKOVICH VE LENINGRAD

Genç Sovyet bestecisi Dmitri Shostakovich (1906-75) kuşatılması sırasında Leningrad'daydı. Tehdit altındaki kentte yedinci senfonisinin üzerinde çalıştı. Bu senfoniyi Leningrad'a adadı ve o zamandan beri o adıyla tanınmaktadır. İlk olarak 1942 Mart'ında çalınan senfoni hem Rusya'da hem de yurt dışında Sovyet direnişinin sembolü haline geldi.

1944 yılında cephenin kuzey sektöründe gerçekleştirilen genel saldırı sırasında Almanların Kuzey Ordu Grubu geri çekilmek zorunda kalınca 27 Ocak'ta Leningrad kuşatması sona erdirildi. Şehri özgürleştirmek için girişilen bu son harekâtta 80 bine yakın Kızıl Ordu askeri hayatını kaybetti. Dokuz yüz gün kuşatma altında kalan şehirdeki kayıplar ise daha vahimdi. Resmi Sovyet kayıtlarında sivil ölü sayısı 633 bin civarında verilmektedir. Bu şehrin Barbarossa Harekâtı öncesi nüfusu dikkate alınarak yapılmış bir saptamadır. Ancak Alman saldırısı başladıktan sonra kaçıp şehre sığınan ve yerleşen mültecilerin kaydı tutulmadığından ölü sayısı kesin olarak bilinememektedir. Tahmin edilen sayı, 1 milyonun üzerindedir.

Levent Şahverdi Arşivi

TYPHOON HAREKÂTI

Hitler, Kızıl Ordu'nun o yıl içerisinde imha edilmesi için Moskova'nın ele geçirilmesinin şart olduğuna nihayet karar vermişti. Hazırlanan plana göre biri başkentin kuzeyinden diğeri güneyinden olmak üzere iki zırhlı bindirme sonucu şehir çember içine alınacak ve Sovyet direnişi yok edilecekti. Typhoon (Tayfun) Harekâtı için hazırlıklar bütün Eylül ayı boyunca sürdü ve ayın son günü Alman Merkez Ordu Grubu saldırısına başladı. 17 Ekim'de Briansk ve Vyazma bölgelerinde bulunan Rus Kuvvetleri çember içine alındı ve imha edildi. Almanlar 700 binin üzerinde esir elde etmişlerdi. Durum değerlendirmesi yapan Alman komutanlar, Kızıl Ordu'nun çok az yedek kuvvetinin kaldığına kanaat getirerek baskıya devam ettiler. Ancak sonbahar yağışları yıllık rasputitsa'yı yani "yolun olmadığı zamanları" başlatmıştı. Ağır yağışlar nedeniyle yol zemininde yaşanan bozulmalar Alman ilerleyişini yavaşlattı. Yine de Almanlar 18 Ekim'de Moskova'nın kuzeyindeki Kalinin ve güneyindeki Kaluga yerleşimlerini ele geçirdiler. Stalin'in başkenti acımasız bir kapana kısılıyordu.

MAREŞAL GEORGI ZHUKOV (1896-1974)

Moskova dışındaki bir köyde doğan, bir ayakkabı imalatçısının oğlunun 1945'te Kızıl Ordu'yu zafere götüren mareşallerin en ünlüsü ve başarılısı olacağı kimin aklına gelebilirdi ki? Georgi Zhukov, Birinci Dünya Savaşı'na süvari alayında katılmıştı. 1917 devriminden sonra yaşanan iç savaşta keskin bir Bolşevik oldu. Kızılların yanında yer aldı. İspanya İç Savaşı sırasında ise Sovyet gözlemcisi olarak İspanya'ya gitti. 1939 yılında ise Khalkhin-Gol'deki küçük bir çatışmada Japon kuvvetlerini başarıyla yendi. Ocak 1941'de Genelkurmay Başkanı oldu. Temmuz ayında Stalin ile tartıştığı için görevden alındı. Durumu düzeltmek için sürekli bir cepheden diğerine gönderildi: Önce Leningrad, sonra Moskova ve daha sonra da Stalingrad... 27 Ağustos 1942'de, Zhukov,

Yüce Komutan Vekili/Yardımcısı olarak görevlendirildi. Atamayı yapan Stalin'di. Ocak 1943'te ilk kez "harp sırasında kazanılan rütbe" ile Mareşal oldu. Sert, cesur ama "ağzı kalabalık" bir subaydı. "Savaş komutanlığı" doğal bir yeteneğiydi. Savaşın sonunu Berlin saldırısı ile tamamladı. 1 Ağustos 1945 günü Berlin'deki Sovyet Güvenlik Bölgesi'nin askeri valisiydi. Almanya'nın denetimi için kurulmuş olan Müttefik Kontrol Konseyi'nin üyesi oldu. 1946 yılında Stalin'in kıskançlığı nedeniyle görevden alındı. Stalin'in 1953 yılındaki ölümünden sonra itibarı iade edildi. 1957 yılında her şeyden emekli oldu.

Kızıl Ordu için durum bir kez daha felaket eşiğine gelmişti. Eylül ayında cepheyi tutan 800 bin askerden Ekim'in başında geriye sadece 90 bini kalmıştı. Stalin, Moskova'yı kurtarmayı denemesi için Leningrad'daki Zhukov'u geri çağırdı. Son savunma mevzi olan Mozhaisk Hattı zayıf haldeki altı Rus ordusu ile "güçlendirmeye" çalışıldı. Zhukov, başkentin merkezine sadece on altı kilometre uzaklıkta son bir savunma hattı daha oluşturdu. (Aslına bakılırsa o an için "oluşturdu" yerine "uydurdu" demek daha doğru olur.) Başkentte bir panik havası vardı. Hükümetin ihtiyaç duyduğu her şey Kuibyshev'e götürüldü. 19 Ekim günü Stalin tarihi kararını verdi: Tehdit altındaki başkentte kalacaktı ve "kuşatma altında bir devleti" yönetecekti.[7] Hemen sert uygulamaları hayata geçirdi; yağmacılar ve panikten faydalanan fırsatçılar vuruldular. Halk barikatlar kurulması ve anti-tank hendekleri kazılması için seferber edildi. Zhukov'un elinde yaklaşık 240 bin asker ve 500'e yakın tank vardı. Onlara basit bir emir verdi: "Olduğunuz yerde direnip ölene kadar savaşın ya da idam mangasının karşısına çıkın."[8]

7 Feis, *a.g.e.*, s. 106.

8 J. Glenn Gray, *The Warrior: Reflections on Men in Battle*, Harcourt- Brace, New York 1959, s. 49.

12 Temmuz'da İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında Moskova'da imzalanan "Karşılıklı Yardım Antlaşması"na ek olarak 30 Ekim'de de ABD Başkanı Roosevelt, Sovyetler Birliği'ne bir milyar dolar tutarında yardım eli uzattı.

Don olaylarının göründüğü aylar yaklaşırken Almanlar ilerlemeye karar verdiler. Alman komutanlar bu kez şehri ele geçireceklerine emindiler. 28 Kasım'da Alman 3. ve 4. Panzer Orduları Moskova şehir merkezinin 19 kilometre uzağındaki Moskova-Volga kanalına ulaşmayı başardılar fakat güneydeki 2. Panzer Ordusu Tula'da durduruldu ve Alman ilerleyişi yavaşladı.

Sovyet Yüksek Komutanlığı bir karşı taarruz yapılması planladı. Bunun için gerekli olan kuvvetler de Sovyetlerin doğusundan getirilecekti. Stalin, Japonların (Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı etkin olabilmek için olduğunu bilmese de) güneye doğru hareket etmeye hazırlandıklarının istihbaratını almıştı. Bunun bir anlamı vardı; kendi doğu cephesini zayıflatma riskine girebilirdi. Plana göre, Alman saldırısının enerjisi emilirken yedekler geride tutulacaktı. Bu arada Alman Kuvvetleri de saldırıya başladıklarından çok daha zayıf haldeydiler. Tedarik hatları çok fazla uzamıştı. İklim şartları çok kötüydü; yaklaşık 135 bin donma ya da soğuk ısırması vakası rapor edilmişti. Haziran'da sefere başladıklarındaki gücün ancak yüzde yetmiş beşine sahiptiler.

Almanların en ileri hattaki birlikleri Moskova merkezini çıplak gözle görebiliyorlardı ama Sovyet direnişi kentin ele geçirilmesini engelliyordu. Rusların yedek kuvvetleri Aralık ayının başlarında görev bölgelerine intikal ettiler. Alman istihbaratı bu sevkiyatı tespit etmiş, gereken yerleri de bilgilendirmişti fakat çok ilginçtir ki Alman Yüksek Komutanlığı, Kızıl Ordu'nun ciddi bir saldırı

düzenleyebileceğine dair fikirlerin hiçbirini dikkate almadı.[9] 5 Aralık'ta Sovyet karşı saldırısı başladı. Gereken hazırlığı yapmamış Almanlar, Kasım ayındaki pozisyonlarına kadar geri püskürtüldüler. Ay sonunda Kalinin ile Kaluga Ruslar tarafından geri alındı ve Tula'daki kuşatma sona erdirildi. Sıfırın altındaki sıcaklıklar Almanlara etki etmişti ama bütün cephelerinin çökmesini sağlamamıştı.

Adolf Hitler, 3-4 Ekim 1941'de Berlin'de Sportpalast'ta düzenlenen yıllık törende "Sovyetler Birliği'nin yenildiğini ve bir daha asla ayakları üzerinde duramayacağını" açıkladı.[10] Führer'e göre Rusya dize getirilmişti ancak görülen hiçte öyle değildi. Savaş yorgunu Alman askerleri ele geçirme emri aldıkları başkent Moskova'ya doğru ilerlerken yolu üzerindeki Vitebsk kentinde dinlenmek zorundaydılar. Şehir alev alev yanıyordu. Geri çekilmekte olan Sovyet kuvvetlerine gerilerinde düşmanın kullanabileceği hiçbir şey bırakmama konusunda emir verilmişti. Moskova'yı ele geçirmek için yaşanan savaş sırasında kış kamuflaj takımlarına sahip Sovyet askerleri sürekli olarak Alman birliklerine saldırdılar. Fark edilemedikleri içinde çok da başarılı oldular. Alman kuvvetleri ise Barbarrosa Harekâtı'nın Ekim ayında sona ereceği düşünüldüğü için her türlü kış donanımından yoksundular. Alman tank ve piyade birlikleri Sovyet başkentinin merkezine sadece birkaç kilometre uzaktaydı ancak ihtiyaç duydukları malzemenin eksikliği nedeniyle şehri tamamen denetim altına alamadılar. 1941-1942 kışında Moskova dışındaki muharebelerde Ruslar "Katyusha" roketlerini kullanmışlardı. Bir kamyonun arkasından tek salvoda on altı adet ateşlenebilen roketler geniş bir alana yağmur gibi yağıyordu.

9 Kent Roberts Greenfield (ed.), *Command Decisions*, Department of the Army, Washington 1960, s. 61-63.

10 Hinsley, *a.g.e.*, s. 89.

Levent Şahverdi Arşivi

Sovyet karşı saldırısı Moskova'nın kurtulmasını sağladı. Resmi haberler Sovyet zaferlerini 13 Aralık'ta herkese ilan etti. Fakat aylardır yaşanan kayıplar nedeniyle Kızıl Ordu hâlâ çok zayıftı ve Almanları kesin bir yenilgiye uğratmaktan çok uzaktı. Stalin, ordularını saldırıya geçirmeyi başarmıştı ancak Almanların savunması da Moskova çevresindeki mücadele esnasında yaklaşık 450 bin Sovyet askerinin daha ölmesine neden olmuştu. 19 Aralık günü Alman geri çekilmelerini öğrenen Hitler, küpler bindi. Mareşal von Brauchits'i görevden alarak Alman ordusunun komutanlığını bizzat üstlendi. Sebebi ilginçti: "Nasyonel Sosyalist olması için orduyu eğiteceğim."[11] 1942 yılının ilkbaharında iki tarafta çıkmaza girdiklerinin farkındaydılar

BLUE HAREKÂTI

Aralık 1941'de Moskova'nın önündeki Alman çekilişini, Alman hattı boyunca yaşanan Sovyet saldırıları takip etti. Her iki taraf da 1941'deki uzun ihtilaftan dolayı tükenmişti. Stalin, ordularını ilerlettiğinde ele geçirilen yerler hemen güvenlik altına alındı ancak savaş maliyeti yüksekti. İlkbahar, kırsal bölgeyi çamur deryasına çevirdi. Mayıs ayına kadar ciddi bir çatışma yaşanmadı. 12 Mayıs 1942'de dört Sovyet ordusu güney cephesindeki Kharkov kentini geri almak için bir harekât başlattı. Yavaş ilerlediler, ancak şehrin güneyinde geniş bir çıkıntı oluşturmayı başardılar. Almanlar da buna karşılık başlattıkları Fredericus Harekâtı ile çıkıntıyı arkadan kestiler. 200 binden fazla asker ve bin 200 yüz zırhlı araç ele geçirdiler. Sovyet saldırısının başarısızlığı, Hitler'in Kızıl Ordu'yu kesin yenilgiye uğratmak için Sovyetler Birliği'nin bütün güney bölgesini ele geçirmek için daha önceden hazırladığı bir planın önünü açtı.

11 Kershaw, *Hitler 1936–1945: Nemesis*, s. 169.

Levent Şahverdi Arşivi

Mareşal Andrei Yeremenko en başarılı Sovyet cephe komutanlarından biriydi. Almanların başlattığı Blue (Mavi) Harekâtı sırasında güneydoğu cephesine komuta etti. Daha sonra şehir için girişilen mücadele sırasında Stalingrad cephesinin komutanlığını üstlendi.

5 Nisan'da, Sovyet başkentinin ele geçirilmesinin esasıyla ilgili tartışmalardan sonra, Hitler ilk olarak "Siegfried" daha sonra "Blue" (Mavi) olarak adlandırılan bir harekât için 41 sayılı Direktif'i yayınlamıştı. Amaç, güney step bölgesini ele geçirmek, Volga tedarik hattını kesmek ve Kafkasya bölgesinin petrolünü ele geçirmekti. Bu, bir darbede Sovyet nüfusu ve silahlı kuvvetleri için gerekli olan gıda ve petrol arzının çoğunu ortadan kaldıracaktı. Üstelik eğer Mihver kuvvetler Rommel'in Kuzey Afrika'da ilerleyen birlikleri ile buluşabilseler, Ortadoğu'nun kontrolünü de ele alınacaktı. Plan, İngiliz istihbaratı tarafından Moskova'ya bildirildi ama Stalin buna inanmayı reddetti.[12] İşin ilginci, savaş planını taşıyan bir Alman uçağı 19 Haziran'da Sovyet hatlarının gerisine düştü. Evraklar ele geçirildi ancak Stalin bunun Almanların Moskova'yı ele geçirmek için harekete geçmeden önce dikkat dağıtmak için yaptıkları bir aldatmaca olduğunu varsaydı.

MAREŞAL ERICH VON MANSTEIN (1887-1973)

Erich von Manstein, 1939'da Polonya'nın işgaline katıldı. 1940'da Fransa'yı yenmek için kabul edilen plan onun fikrinden türetilmişti. Sovyetler Birliği'nin işgalinde bir Panzer Kolordusu'na komuta etti. 1941'de Kırım'ı işgal etti ve Sivastopol'u kuşattı. "Mavi" Harekâtı'nın başlangıcında, Kırım yarımadasını kalan Sovyet güçlerinden temizledi ve 4 Temmuz 1942'de Sivastopol'u ele geçirdi. Şehri ele geçirmesi

12 Hinsley, *a.g.e.*, s. 119.

için Leningrad'a gönderildi ve Kasım 1942'de güney harekâtına geri döndü. Stratejisinde ısrar ettiği için 1944'te Hitler tarafından görevden alındı. Savaştan sonra "savaş suçları" nedeniyle yargılandı. 18 yıl hapse mahkûm edilmesine rağmen dört yıldan daha az hapis yattı.

28 Haziran'da Mavi Harekâtı, zayıf ve hazırlıksız bir Sovyet cephe hattına karşı, Mareşal Fedor von Bock komutasındaki Mihver Birleşik Gücü'nü oluşturan Alman, Romen, Macar ve İtalyan birlikleri tarafından başlatıldı. İlk etki ezici oldu: 6 Temmuz - 23 Temmuz arasında Kharkov'un kuzeyindeki Voronezh'ten Azak Denizi'ndeki Rostov-on-Don'a kadar bütün bölge ele geçirildi. Panik içerisindeki Sovyet askerleri Rostov'u terk ettiler. 23 Temmuz'da, güneyde zaferden emin olan Hitler güçlerini iki ordu grubuna böldü. Birincisi Mareşal Wilhelm List komutasındaki A Ordu Grubu, Kafkasya'ya doğru ilerlemeye başladı. Önce von Bock daha sonra General Maximilian von Weichs tarafından komuta edilen B Ordu Grubu, Don nehrini geçerek Volga kıyısındaki Stalingrad kentine ilerledi. Güneydeki Sovyet güçleri eridiler; ya esir edildiler ya da bozkır boyunca düzensiz bir şekilde geri çekildiler.

"BÜYÜK DORA"

Maginot Hattı tahkimatları ile başa çıkmak için, Hitler, Krupp silah firmasına Birinci Dünya Savaşı sırasında inşa ettikleri Büyük Bertha topuna benzeyen bir silah üretmelerini emretti. Sonuçta ortaya devasa bir top çıktı. 800 milimetre çapında yedi ton ağırlığında mermi fırlatabiliyordu. Silahın demiryolu ile taşınması gerekiyordu. "Bin kişilik" bir mürettebata ihtiyacı vardı. Bir kaleyi yıkabilir veya bir mermi ile bir apartman bloğunu yok edebilirdi ancak namlu yaklaşık üç yüz atıştan sonra aşınıyordu ve hava saldırısına karşı savunmasızdı. Orijinal adı Gustav'dı ama daha sonra Dora (Başmühendisin karısının adıydı.) olarak

adı değiştirilen silah, Fransa Muharebesi'ne yetiştirilemedi. Haziran 1942'de Sivastopol kuşatmasında kullanıldı. Stalingrad kuşatması için de ileriye taşındı, ancak yakalanmamak için aceleyle geri çekildi.

28 Temmuz'da Stalin, ünlü 227 sayılı Emir'i yayınladı: "Bir adım geri çekilmek yok!" Sovyet askerleri, anavatanın topraklarının her bir karışını ölene kadar savunacaklardı. Geri çekilenler, çekildikleri yerde vurulacaklardı. Emir, birliklere aktarıldı. Kızıl Ordu gazilerine göre, onu okuyan askerler üzerinde ağır bir etki yarattı.[13] Askerlerin arkasında, geri çekilmenin bozguna dönüşmemesi için en sert yöntemleri kullanma yetkisi verilen özel "engelleme birimleri" oluşturuldu. Artık Kızıl Ordu'da geri çekilmek, ileri gitmekten daha fazla cesaret gerektiriyordu. Yine de, Mihver ilerlemesini durdurmak mümkün olmadı.

Stalingrad ağır hava saldırılarına maruz kaldı. 19 Ağustos'ta Alman 6. Ordusu komutanı General Friedrich Paulus, birliklerine şehri almalarını emretti. Don nehrini hızla geçen, 6. Ordu'nun öncü kuvvetleri 23 Ağustos'ta Stalingrad'ın kuzeyindeki Volga'nın kıyısında sekiz kilometre genişliğinde bir çıkıntı yarattılar. Paulus ve Alman Karargâhı birkaç gün içerisinde Stalingrad'ın ele geçirilmesini ve Volga'nın "kesilmesini" bekliyorlardı.

Alman ordusunun karşısında General Gordov'un komutasındaki 62. ve 64. Sovyet Orduları vardı. Her ikisi de Don steplerindeki çatışmalarda ağır bir şekilde hırpalanmışlardı. Üstelik Stalingrad'ın ele geçirilmesi için takip edilen "öfkeli" mücadelenin ağırlığını taşıyorlardı.

KAFKASLAR

1942 yılı Haziran ayının ilk haftasında Sovyetlerin zayıf olan güney cephesine karşı girişilen Mavi Harekâtı'nın beklenenin çok

13 Holmes, *a.g.e.*, s. 65-68.

üzerinde başarı kazanması, Hitler'i düşmanına çifte darbe vurmak için teşvik etti. 9 Haziran'da eldeki kuvvetlerden iki ordu grubu oluşturuldu: A Ordu Grubunu Mareşal List ve B Ordu Grubunu von Weichs komuta edecekti. Stalingrad'a ilerleyerek Volga Nehri'ni kesmek B Ordu Grubu'nun göreviydi. Hitler'in verdiği savaş direktifine göre A Ordu Grubu, zengin petrol yataklarına sahip olan Kafkasları ele geçirecekti.[14] A Ordu Grubu 1. Panzer Ordusu ve 17. Ordu'dan müteşekkildi. Bir süre 4. Panzer Ordusu da bu gruba dâhil edildi ancak Hitler daha sonra 4. Panzer Ordusu'nu Stalingrad cephesine sevk etti. Bu karar saldırının her iki kanadında da dengeyi bozabilecek bir gücün bir kaç hafta çatışmadan uzak kalması demekti.

Lits'in A Ordu Grubu'nda yer alan Rumen askerleri yoğun Sovyet topçu ateşi altında ırmakları ustalıkla geçip karşı kıyıda köprübaşı tutarak Alman askerlerinin takdirini kazandılar. Bir kısmı daha sonra Almanların seçme birlikleri içerisinde öncü, izci, artçı ve keşif birimlerinde görev aldılar. Üstün başarı gösterenler arasından gönüllü olanlar, gururla taşıdıkları Reich üniformaları içinde, 1944 yılındaki Almanların Ardennes saldırısında sızma harekâtlarına katıldılar.

Gerçekleştirilmesine karar verilen "Edelweiss Harekâtı" Kafkasların ele geçirilmesini amaçlayan, kesinlik potansiyeli yüksek, önemli bir kumardı aslında. Bölge kısa bir süre içerisinde ele geçirildiği takdirde hem Sovyet Silahlı Kuvvetleri önemli petrol kaynaklarından mahrum kalacak hem de Almanların sürekli yaşadıkları yakıt krizi sona erecekti. Stratejik açıdan bakıldığında harekâtın sadece petrol kaynakları ile ilgili olmadığı da

14 Cecil, *a.g.e.*, s. 117-118.

görülmekteydi. Almanların Kafkaslarda üstünlüğü elè geçirmesi İran ve Irak üzerinden Ortadoğu'ya inmelerini sağlayacaktı. Bu ilerleme, Kuzey Afrika'da etkinlik gösteren ve Mısır'a batıdan saldırmakta olan Rommel kuvvetleriyle uğraşan İngilizlerin doğudan da kıskaca alınarak kuşatılması anlamına da gelecekti. Üstelik gösterilecek olan bu başarı şimdiye kadar tarafsızlığını korumuş olan Türkiye'nin, Alman ilerlemesinden etkilenerek Mihver Devletlerin yanında yer almasına da yol açabilir, doğal olarak da Müttefik kuvvetlerin Akdeniz'deki stratejik pozisyonlarını işlevsiz kılabilirdi.

25 Temmuz'da başlayan Edelweiss ilk safhasında önceki yaz seferlerinin standardında gelişme gösterdi. Almanlar, Ağustos başlarında yaklaşık beş yüz kilometrelik bir alanı kontrol altına almışlardı. Karşılarında Rusya'da yaşanan İç Savaş sırasında Güney Cephesi'nde mücadele etmiş süvari gazisi olan Mareşal Semyon Budyenny komutasındaki Sovyet Kuzey Kafkas Ordu Grubu vardı. Zayıf silahlanmış, donanım eksiklikleri olan bir orduydu. 1. Panzer Ordusu Maikop ve Grozni'deki petrol havzalarına doğru ezici bir üstünlükle ilerlerken Budyenny'nin cephesi dağıldı. Bunun üzerine yeni bir Transkafkas Ordu Grubu kuruldu. Komutanlığına da General Tiulenev getirildi. Alman kuvvetlerinin ilerlemesi kademeli olarak yavaşladı. Bunun bir nedeni çöl, dağ ve step olarak karmaşık bir zeminde ilerliyor olmalarıydı. Diğeri ise iklim şartlarının giderek kötüleşmesiydi. Asıl önemlisi batıdan; malzeme, mühimmat ve yakıt sağlayan tedarik hatlarının uzamasıydı.

9 Ağustos'ta Maikop Almanların elindeydi. 24 Ağustos'ta gelindiğinde 17. Ordu'nun Alman ve Rumen Alp birlikleri, Kafkas sıradağlarına ulaşmıştı. Burada ilerlemeleri durdu. Kızıl Ordu dağlardaki geçitleri elinde tutmaktaydı. Üstelik sırtlarını verdikleri Karadeniz vasıtasıyla Sovyetler bölgedeki birliklerine ihtiyaç duydukları her şeyi sağlayabiliyorlardı.

Sovyet Karadeniz Filosu

Sovyet donanması, Sovyet Silahlı Kuvvetleri'nin zayıf halkasıydı. Karadeniz Filosu, bir zırhlı muhrip, altı kruvazör ve yirmi bir destroyerden oluşuyordu. En büyük başarıları Aralık 1941'de Kırım yarımadasına 40 bin askerin nakledilmesiydi. Almanların Kafkaslardaki harekâtları sırasında torpidobotlar ve mayın tarama gemileri ile küçük şilepler dağ geçitlerini savunmakta olan Kızıl Ordu'ya önemli miktarda mühimmat, donanım ve takviye kuvvet tedarik ettiler. Filo, 1943 Şubatı'nda Kafkaslardaki harekatlarını sonlandırmış olan Almanların geri çekilişini engellemek için Novorossisk limanına düzenlenen çıkarmalara da büyük oranda destek verdi.

Doğuda ise 1. Panzer Ordusu Grozni'ye ve Hazar Denizi'nin petrol merkezi olan Bakü'ye doğru stepler üzerinden ilerlemesini sürdürmekteydi. Sovyet Kuzey Kafkas Cephesi komutanı General Petrov, emrindeki dört piyade ordusu ile Grozni önünde, Terek nehri boyunca bir savunma mevzii oluşturdu. Kızıl Ordu birlikleri ellerindeki çok az malzeme ve mühimmatla takviye almaksızın Grozni ve Bakü petrol havzalarına düzenlenen Alman saldırılarını önlemeyi başardılar. Bu bölgede görev yapan Sovyet askerleri Alman silahlarının kullanımında ve bakımında uzman hale geldiler çünkü kendi silahlarının mermilerini tedarik edemiyorlardı. Piyade silahlarındaki açığı ya Almanların tedarik hatlarına saldırarak ya da hayatını kaybetmiş Alman askerlerinden alarak tamamlıyorlardı. Alman tedarik hattına saldıracak olanlar, gönüllüler arasından seçiliyor ve göreve çıkarken kendilerine sadece bir balta veya bir bıçak veriliyordu.[15] 1942 yılında Almanlar Ruslardan çok az esir alabildiler çünkü Kızıl Ordu birlikleri Almanların taktikleri konusunda tecrübe kazandıklarından çevirme harekâtlarından kurtulmayı başardılar.

15 Culpepper, a.g.e., s. 214-221.

Şubat 1944'te Çeçenler, İnguşlar, Karaçiler gibi bölgenin küçük etnik grupları, Sovyet rejimi tarafından Kafkaslarda yaşanan muharebeler esnasında düşman Alman kuvvetleri ile beraber çalıştıkları gerekçesiyle toplanarak kitleler halinde merkezi ve kuzey Rusya'da bulunan tecrit yerleşimlerine ya da işçi kamplarına gönderdiler. Bu tehciri gerçekleştiren, Alman saldırısı esnasında Transkafkasya'da bulunan Stalin'in İçişleri Komiseri Lavrenti Beria'dan başkası değildi. Gidenlerin birçoğu geri dönemedi.

Eylül ayında bölgeyi yeterince hızlı bir şekilde ele geçiremediği gerekçesiyle von List, Hitler tarafından görevden alındı. Ordu grubunun komutası doğrudan Hitler'in karargâhına bağlandı. 9 Kasım'da Alman kuvvetleri Petrov'un mevziisine dayandı. Burası, Alman nüfuzunun erişebildiği en uç nokta oldu. Kasım ayının sonlarında 1. Panzer Ordusu'nun komutanı olan Mareşal von Kleist, cephenin genel komutanlığına getirildi. Kafkaslarda karşı karşıya gelmiş olan Sovyet ordusu ile Alman kuvvetleri, Stalingrad'da yaşanmakta olan dramın sonucunu beklemeye başladılar.

STALINGRAD İÇİN MÜCADELE

1942 yılının Ağustosun ortasında Alman ve Rumen kuvvetleri Stalingrad dış mahallelerine ulaşmışlardı. Volga Nehri'nin kuzeyinde küçük bir cep oluşturulmuştu. Bütün bunlar Hitler'in karargâhında şehrin kısa zaman içinde Almanların elinde olacağına olan inancı arttırdı; günler değilse bile belki bir iki hafta içinde...

19 Ağustos'ta General Paulus, 4. Panzer Tümeni'nin bazı birimleri ile beraber şehre karşı büyük bir saldırı başlattı. 23 Ağustos'ta ise Güney Rusya'daki Alman hava gücünün komutanı General Wolfram von Richthofen şehri harap etmeleri için 600 bombardıman uçağı gönderdi. Bir mülteci göçüne ve karışıklığa neden olmamak için halka bulunduğu yerde kalması emredilmiş olması, kötü sonuçlar doğurdu. Sovyetlerin tahminine göre saldırıda

40 bin kişi hayatını kaybetti. Almanların şiddetli kara ve hava bombardımanları, Sovyet savunucuları nehre kadar geri çekilmeye zorladı. 7 Eylül günü Paulus kuvvetlerini bir araya topladı. Amacı Rusları Volga nehrin karşı kıyısına geçmeye mecbur etmekti.

Bölgeyi savunmakta olan Sovyetler Birliği'nin 62. ve 64. Orduları birbirlerinden ayrıldılar. Alman kuvvetleri blok blok, fabrika fabrika ileriye doğru ilerlemeye devam ettiler. 62. Ordu'nun komutanı General Lopatin durumun umutsuz olduğunu düşünerek geri çekilmenin zorunlu olduğunu savundu. Bunun bedelini görevden alınarak ödedi. Yerine genç ve coşkulu bir komutan olan Vasili Chuikov getirildi. 7 Eylül'de, tam da Almanların Rus kuvvetlerini baskı altına aldığı gün, şehre gelen yeni komutan, karşısında kalıntılar ve harabeler buldu. Kızıl Ordu birlikleri şehrin yıkıntıları içerisinde doğal savunma alanları yaratarak hayatta kalmaya çalışıyorlardı Mahzenlerde kilerlerde ya da depolarda saklanıyorlardı. Alman keşif birliklerini veya kendi taraflarına sızmaya çalışanları keskin nişancılar vuruyordu. Sovyet askerleri gündüzleri ağır Alman bombardımanı neticesinde terk ettikleri binaları gecenin karanlığından faydalanarak tekrar ele geçiriyorlardı.

Eylül ve Ekim ayları boyunca Alman Ordusu, Rus 62. Ordusunu bir avuç fabrika kompleksinin bulunduğu nehrin sağ kenarına doğru geriye çekilmeye zorladı. Ne Paulus ne de Chuikov Mihver kuvvetlerinden ya da Sovyet kuvvetlerinden tecrit edilmiş bir savaş yapmıyorlardı. Volga'nın karşı kıyısından gerekli olan mühimmat, malzeme ve takviye birlikler geliyordu. Aynı bölgeden Alman tahkimatlarına doğru topçu ve roket atışı gerçekleştirilmekteydi. Şehrin her iki kanadında da çok büyük Sovyet orduları vardı. Güneyde General Yeremenko'nun Stalingrad Ordu Grubu, kuzeyde ise General Rokossovsky'nin Don Ordu Grubu bulunmaktaydı Her ikisi de Alman ordularının kanatlarına hatırı sayılır saldırılar düzenleyerek kente destek veriyorlardı. Havada ise radyo ve telsiz sayesinde koordineli bir şekilde yönlendirilmekte olan çok fazla sayıda Sovyet uçağı vardı. Seferin başından beri ilk defa, bir bölge ile sınırlı da olsa, Alman uçakları ile hava üstünlüğü için yarışabiliyorlardı.

Kuşatma altındaki Stalingrad'da savaşan Kızıl Ordu'nun moralinin sürekli yüksek tutulmasında propaganda büyük rol oynadı. Kullanılan afişlerden en ünlüsün üzerinde şu ifade yer alıyordu "Hadi Volga'yı savunalım!"

Alman kuvvetleri Don stepleri boyunca yayılmışlardı. Stalingrad'a uzanan hassas ve kırılgan koridor ise Macar, İtalyan ve Rumen müttefikler tarafından korunmaktaydı. Alman 4. Hava Filosu muharebe nedeniyle ağır bir baskı altındaydı. Bir yandan kara kuvvetlerine destek veriyor bir yandan da Sovyet hava gücü ile mücadele ediyordu. 62. Ordu'nun ne olursa olsun bu şehri tutmak istemesi kendi tercihlerinden çok arka planda bulunan Sovyet güvenlik güçlerinin uygulamalarına atfedilmektedir. Firar edenler ya da bozguncular ya hemen vuruluyor ya da ceza taburlarına gönderiliyorlardı. Aşağı yukarı 13 bin 500 Sovyet askerinin dost kurşunuyla "vurulduğu", bir bakıma idam edildiği tahmin edilmektedir. Fakat Sovyet kaynakları bunu farklı açıklamaktadır: "Kasım 1942 Şubat 1943 arasında Stalingrad'ı savunan Kızıl Ordu'ya mensup iki yüz üç asker panik nedeniyle tutuklanmıştır."[16] Aslında mücadeleye tanık olanlar ise bu durumu daha değişik şekilde ifade etmektedirler. Belki de ilk defa Sovyet savunucuları kendilerini kimliklendirebilecekleri ve onunla özdeşleştikleri bir neden bulup şehri savunmaya çalışmışlardı. Bazıları ise ilk defa bir anlam ifade eden askeri bir meydan okumaya girişmişlerdi. Stalingrad'da subay olarak görev yapmış olan Rus romancı Viktor Nekrasov yaşananları şöyle kısaca özetlemiştir: "Bu muharebe askerleri mükemmel değiştirdi ve sertleştirdi"[17] Alman askerleri de büyük bir azim ve çaresizlikle mücadeleye devam ettiler. Şehir

16 Walter S. Kerr, *The Russian Army*, Knopf, New York 2004, s. 46.

17 Lucien Zacharoff, *The Voice of Fighting Russia*, Alliance, New York 1992, s. 57.

çatışması kendisini sarmış olan muharebenin vahşi bir mikrokozmosu olarak adeta kendi içine kapandı.

Stalingrad da çok ciddi bir şehir savaşı yapılmıştı ama en ilginci iki ordunun hiç de eğitimini almadıkları bir savaş türünde birbirlerine girmeleriydi. Kızıl Ekim fabrikası ve Barikatlar fabrikasında olduğu gibi bina bina verilmiş olan mücadele özellikle Stalingrad'ın yerleşim birimlerindeki binalarda ise oda oda yaşandı.

9 Kasım'da Alman kuvvetleri nihayet yaklaşık beş yüz metre ilerleyerek Chuikov'un cephesinde bir delik açtılar ve Volga'ya ulaştılar. Sovyet kuvvetleri onları yerinden edemedi. Almanlar Fırtına Topçu Birlikleri'nin koruma ateşi altından Stanligrad'ın banliyölerine ulaştılar. Ancak Alman tükenmişliği, 12 Kasım'da yavaşlamayı ve sükûneti getirdi. Altı gün sonra Chuikov, cephe komutanlığından kriptolu bir mesaj aldı. Kendisine, özel emirler için beklemesi gerektiği söyleniyordu. 19 Kasım sabahı Chuikov'a büyük bir Sovyet karşı saldırısının başladığı haberi geldi. Hedef Paulus'un 6. Ordusu'nun, bağlantılarını keserek çember altına alınmasıydı.

URANÜS HAREKÂTI

1942 sonbaharında Moskova'dan savaşın gidişatına bakıldığında durum iç karartıcıydı. Alman kuvvetleri; Stalingrad'a baskı uyguluyorlardı, Kafkas bölgesinde etkindiler, Volga'yı tehdit ediyorlardı ve Sovyet petrolünün büyük bir kısmını ele geçirmişlerdi. Stalin ve komutanları Sovyet başkentini ele geçirmek için Almanların üçüncü bir harekât planladıklarını düşünüyorlardı. Bu yüzden de Kızıl Ordu'nun ve hava kuvvetlerinin büyük bir kısmı Moskova'yı korumak için görevlendirilmişti. 27 Ağustos'ta Stalin, Leningrad ve Moskova'yı kurtarmış olan General Zhukov'u

Levent Şahverdi Arşivi

çağırdı. Ardından vekili tayin ettiği Zhukov'u Stalingrad'ı kurtarmakla görevlendirdi.[18]

Zhukov, Eylül ortasında kuşatma altındaki kenti ziyaret etti, sonra Moskova'ya geri döndü. Stalin ile yaptıkları konferans sırasında Zhukov ve Kurmay Başkanı Alexander Vasilevsky şehri kurtarmak için radikal bir çözüm önerdiler. Stalin bu ikilinin düşüncelerini dinledikten sonra kesin bir plan hazırlamalarını istedi. Çalışmalarını tamamlayan Zhukov ve Vasilevsky "Uranüs Harekâtı"nın taslağı ile tekrar Stalin'in huzuruna çıktılar. Sovyet Komutanlığı, ilk defa bir harekâta isim veriyordu.

Hedef, öncelikle Stalingrad'ın kuzeyinde ve güneyinde geniş çaplı yedek kuvvetler yaratmaktı. Daha sonra Alman ordusunun kanatlarına saldırıya geçilecek, ardından da Paulus kentin içinde çemberi alınacaktı. Stalin, planı onayladı. Bütün Ekim ayı boyunca ve Kasım ayının başlarında Kızıl Ordu, bir inanılmazı başardı. Ayrıntılı bir aldatma ve kamuflaj planı uygulanarak 1 milyonun üzerinde asker, 14 bin ağır top, 980 tank ve bin 350 uçaklık bir güç oluşturuldu. Alman kumandanlar ise Kızıl Ordu'nun herhangi büyük bir harekâtı destekleyebilecek kadar yedek kuvvetinin olmadığına inanıyorlardı.[19] Onların tek endişesi Stalingrad'a stepler üzerinden ulaşan iletişim ve tedarik hatlarının durumuydu. Bu bölge Rumenler, Macarlar ve İtalyanlar tarafından tutulmaktaydı. Almanlara göre buraların savunması en iyi ihtimalle kırılgandı. Uranüs Harekâtı'nın başlangıç tarihi olarak 19 Kasım günü belirlendi.

Ruslar Uranüs Harekâtı'nın yanı sıra bir başka plan daha hazırlamışlardı. Kod adı "Mars" olan harekâta göre Alman Merkez Ordusu'na karşı merkez cepheden bir saldırı gerçekleştirilecekti. Hedef, Moskova'dan yüz

18 Otto Preston Chancy Jr., *Zhukov*, University of Oklahoma Press, Oklahoma 1971, s. 85.

19 Greenfield, *a.g.e.*, s. 134.

altmış kilometre uzakta bulunan Almanları geriye doğru sürmekti. Mars Harekâtı'nın Ekim ayında yapılması düşünüyordu ancak Uranüs Harekatı'ndan 6 gün sonra 25 Kasım'da gerçekleştirildi. Mars Harekâtı'nın komutanı Zhukov, Stalingrad'daki çevirme harekatı için Vasilevsky'ye güveniyordu. Mars Harekâtı, büyük bir başarısızlıkla sonuçlandı. Alman kuvvetleri geri sürülemedi. Moskova üzerindeki tehdit de ortadan kaldırılamadı. Buna karşın 70 bin kişilik bir zayiat verildi. Geniş ölçekli bakıldığında tek başarısı, Alman kuvvetlerinin daha güneye kaydırılmasını engellemiş olmasaydı.

Planlandığı gibi 19 Kasım'da Uranüs Harekâtı başladı. General Vatuti'in Güney Batı Cephesi'nde ve General Rokossovsky'nin Don Cephesi'ndeki saldırıları Rumenleri sürpriz bir şekilde yakaladı. Ağır topçu bombardımanı ve roket saldırıları ile neye uğradığını şaşıran Rumen 3. Ordusu kısa bir sürede süpürüldü. İki gün sonra da teslim oldu. 20 Kasımda ise güney kanadında bulunan Yeremenko'nun Stalingrad Cephesi aynı şekilde ileri bir harekâtla Rumen 4. Ordusu'nu vurarak kısa sürede dağılmaları nereden oldu. Sovyet komutanlarının Rumenlerin, Almanlardan daha az kararlılıkla savaşacakları yolunda yaptıkları hesaplamalar doğru çıkmıştı. Kızıl Ordu, en sert direnişi Alman yedek kuvvetlerinden gördü ancak büyüklüğü ve yarattığı sürpriz faktörü Sovyet saldırısına güçlü bir momentum kazandırmıştı. 24 Kasım'da saldırının iki ucu Kalach kasabası yakınlarında birleşti.[20] Böylece çevirme tamamlanmış oldu. Sovyet kuvvetleri hızlıca biri içeriye diğeri dışarıya doğru iki tane savunma dairesi oluşturdular. Kızıl Ordu askerlerinin bir kısmı batıda Don Nehri'ne diğer bir kısmı doğuda Stalingrad'a doğru bakıyor ama her ikisi de Alman kuvvetlerini görüyorlardı. Böylelikle Paulus'un 6. Ordusu ile Mihver kuvvetlerinin geri kalanı arasında yaklaşık yüz altmış kilometrelik bir boşluk oluştu.

20 Kerr, *a.g.e.*, s. 66.

Levent Şahverdi Arşivi

Uranüs Harekâtı boyunca Sovyetlerin Kazak birlikleri at üstünde olmalarına rağmen büyük bir başarı gösterdiler. Kızıl Ordu içerisinde süvariler hâlâ önemli bir unsurdu çünkü zor arazi şartlarında birlikler istenilen noktaya hızla ulaşabiliyorlardı.

Bu aşamada Paulus'un tuzaktan kurtulup Alman kuvvetlerinin geri kalanıyla birleşmek amacıyla batıya doğru geri çekilmesi için bir şansı vardı. Ancak Hitler kendisine sıkıca tutunmasını emretti. General Kurt Zeitzlet başta olmak üzere birçok Alman komutanı Paulus'un yarma harekatı yapmasını istediler. Ancak Hitler 11 Aralık'ta gönderdiği emirle 6. Ordu'nun Stalingrad'da bulunduğu yerde kalması için ısrar etti.[21] Alman Hava Kuvvetleri Komutanı Hermann Göring de her gün beş yüz ton malzeme, donanım, mühimmat ve yiyecek göndererek Stalingrad'a tedarik sağlayacağına dair söz verdi.[22] Bu arada kod adı Kış Fırtınası (Wintergewitter) olan bir kurtarma harekatı planlandı. Mareşal von Manstein bu harekât kapsamında 12 Aralık'ta Stalingrad'ın güneybatısından harekete geçti. Paulus'a bir yarma harekâtı gerçekleştirerek kendisi ile birleşmesini söyledi. Ancak Hitler'in direktiflerine bağlı kalan Paulus bunu yapmadı. Manstein'ın kuvvetleri kötü hava koşullarına rağmen Stalingrad'a doğru altmış beş kilometre savaşarak ilerlediler. Ancak bir Sovyet zırhlı saldırısıyla çembere alınma tehdidi ile karşı karşıya kalınca 24 Aralık'ta geri çekilmek zorunda kaldılar.

Uranüs Harekâtı tam anlamıyla bir başarıydı. Stalingrad çevrelenmişti. Bu arada Kızıl Ordu "Küçük Satürn Harekâtı"na başladı. Güneydeki Alman Kuvvetleri Don stepleri boyunca geriye sürüldü. 1943 yılının Ocak ayı itibariyle Paulus'un ordusu ile dost kuvvetleri arasında yaklaşık üç yüz yirmi beş kilometre vardı.

21 Kershaw, *Hitler 1936–1945: Nemesis*, s. 178.

22 James S. Corum, *The Luftwaffe 1940-1945*, University Press of Kansas, Lawrence 2007, s. 221.

STALINGRAD BOZGUNU

Uranüs Harekâtı, Stalingrad cebinin içinde kalmış 6. Ordu'nun, 4. Panzer Ordusu'nun büyük kısmının ve Almanya'nın Müttefiklerininkiler de dâhil olmak üzere yaklaşık 250 bin askerin kaderini, Sovyetlerin parmaklarına bırakmıştı. Mihver kuvvetlerin ellerinde belirli bir zaman yetecek kadar mühimmat ve yiyecek stokları vardı ve üç tane de çalışır halde hava alanına sahiptiler. Ancak tuzağa düşmüş Almanlara söz verilen ölçüde tedarik sağlanmadı. Alman Hava Kuvvetleri yaklaşık beş yüz nakliye uçağı kaybetti. Ortalama günlük tedarik yüz tonun altında kaldı, yani söz verilenin neredeyse beşte biri bile değildi. Ocak ayından itibaren günlük tayın elli beş gram ekmek ve yirmi sekiz gram şeker ile sınırlandırıldı. 30 bin yaralı askerin tahliyesi başarılmıştı ancak binlercesi; donma, soğuk ısırması ve dizanteri ile mücadele ediyor, kurtarılmayı umut ediyordu.

Alman ordusunun içinde tuzağa düştüğü "Stalingrad Kazanı" olarak anılan cepte, tedarik elde etmelerinin tek yolu hava köprüsüydü. Kasım ayı başlarında üç tane havaalanı mevcuttu. Ocak sonlarında; posta, tedarik ve yaralıların nakliyesi için ellerinde kullanılabilecek tek bir havaalanı kalmıştı. Buraya ulaşabilen uçakların sayısı, yolda düşürülenlerden daha az oluyordu. Durum öyle bir hal aldı ki bazı Alman askerleri nakledilmek için kendilerini bacaklarından vurup yürümelerine engel olacak şekilde yaraladılar. Bu sahtekârlığı yaptığı tespit edilenler en ön cephedeki makineli tüfek yuvalarında görevlendirildiler. Böylece hem cezalandırıldılar, hem de kaçamayacakları için ölene kadar savaşmaları sağlandı.

Sovyet karargâhı, şehirde 80 bin düşman askerinin olduğunu düşünüyordu. İçinde bulundukları şartların, teslim olmalarını

zorunlu hale getireceğine inanılmaktaydı. Yeni bir plan tasarlandı. Kırk yedi Sovyet tümeni, üç yüz uçak ve yüz seksen tankın bir araya getirilmesiyle bir görev gücü oluşturuldu. Harekât başlamadan önce, 8 Ocak günü, Paulus'a teslim olması için bir fırsat tanındı. Kuşatma altındaki Alman karargâhından ret cevabı gelince 10 Ocak 1943 günü "Kol'sto (Yüzük/Halka) Harekâtı" başlatıldı. Sovyet planlamacılar harekâtın birkaç gün süreceğini öngörmüşlerdi. Ancak Mihver kuvvetlerin savaş gücü hakkında yanlış hesaplama yaptıklarından muharebe üç hafta sürdü.

Kol'sto Harekâtı, Kızıl Ordu'nun yoğun topçu baraj ateşi ile başladı. Paulus'un kuvvetleri dağınık haldeydiler. Bir kısmı Satalingrad'ın çevresindeki kırsalda bir kısmı ise şehrin yıkıntıları arasındaydı. Bozkırdakiler hemen temizlendiler. Böylelikle Almanların sıkıştığı cep bir haftada yarı yarıya daraltılmıştı. Ancak Sovyet birlikleri şehir yıkıntıları arasında savaşmada tecrübe kazanmış Almanlara karşı zorlandılar. Şehrin merkezinde ise Chuikov'un 62. Ordusu kendi savaşını veriyordu. Çevirme harekâtının başarısından dolayı artık "savunan" değil "saldıran" taraftılar. Askerleri blok blok verdikleri mücadele ile Alman birliklerini nehir cephesinden gerilere ittiler. 22 Ocak günü Sovyet orduları son saldırı için toparlandılar. Her seferinde bir mahalle tecrit edilerek kalan direniş ortadan kaldırıldı. 26 Ocak günü Barikatlar fabrikası yakınlarında beklenen gerçekleşti: Saldıran orduların öncü kuvvetleri ile Chuikov'un ordusu bağlantı kurdular. Alman askerleri kitleler halinde teslim olmaya başladılar. 31 Ocak günü şehrin merkezindeki Devrim Kahramanları Meydanı, Sovyet askerlerinin denetimindeydi.

MAREŞAL ALEXANDER NOVIKOV (1902-1976)

Novikov, yetenekli ve yaratıcı bir askeri planlamacıydı. 1942 yılında Sovyet Hava Kuvvetleri'nin komutanlığına getirildi. Hava gücünü bağımsız tümenler ve kolordular şeklinde örgütledi. Özellikle saldırı ve

savunma muharebelerinde kara kuvvetleri ile hava kuvvetleri arasındaki koordinasyonu geliştirdi. Emrindeki kuvvetler bin 200 Alman uçağını düşürerek Stalingrad cebinde kalmış Alman ordusunun savaş gücünün kırılmasında önemli rol oynadı. Savaştan sonrada Sovyet Hava Kuvvetlerinin geliştirilmesi için çalışmalarına devam etti. Ancak 1946 yılında tutuklandı. Rütbeleri söküldü. İşkence altında saçma sapan suçları itiraf etmeye zorlandı. Ardından Gulag kampına gönderildi. Stalin'in ölümü sonrası 1953 yılında serbest bırakıldı ve eski hakları iade edildi. 1956 yılında Sivil Havacılık Okulu yöneticiliğinden emekli oldu.

Esir Alman askerlerinin yapılan sorgulamaları sonucunda Alman Komutanı Paulus'un Devrim Kahramanları Meydanı'nın kenarındaki bir mağazanın deposunda saklandığı öğrenildi. Genç bir Sovyet subayı, Teğmen Fyodor Yelchenko, gittiği binanın zemin katında dağınık ve sefil haldeki komutanı buldu.[23] Paulus teslim olmayı kabul etti. Arabayla alınarak Rokossovsky'nin karargâhına götürüldü. Şehrin kuzeyinde 4. Panzer Ordusu'ndan arta kalanlar, oldukça sert nitelikli, son bir deneme yaptılar. Sonucu değiştiremediler, 2 Şubat günü teslim olmaya zorlandılar. Yenilgi, Alman ordusunun karşılaştıklarının en kötüsüydü. 90 bin civarında asker esir edildi. Muharebe boyunca 150 bine yakını ise; savaş, donma, hastalık ve açlık nedeniyle hayatını kaybetmişti. Çevirme harekâtı ve Stalingrad'daki Alman cebini imha sırasında Kızıl Ordu 155 bini ölü ya da esir olmak üzere 485 bin zayiat vermişti.[24]

Stalingrad, Alman-Sovyet savaşında bir dönüm noktasıydı. Alman ordusunun büyük bir kısmı hâlâ Sovyetler Birliği'nin içlerindeydi. Yaklaşık 2 bin 500 kilometrelik cepheye yayılmışlardı. Stalingrad bir şeyi ortaya koydu: İki taraf arasındaki çatışma artık tek taraflı olmayacaktı. Zafer, Sovyet komuta heyetindeki ve halk

23 Walter Gocrlitz, *Paulus and Stalingrad*, B&A Press, London 1963, s. 297.
24 Heinz Schroter, *Stalingrad*, Dutron, New York 1958, s. 265.

genelindeki şüpheciliği ve moral bozukluğunu tersine çevirdi. Stalin, kendisini Sovyetler Birliği Mareşali olarak tayin etti. Bu aldığı ilk askeri unvandı. Almanya'da ise yenilgi inançsızlık olarak karşılandı. Hitler, silah bırakmasından bir gün önce mareşalliğe terfi ettirdiği Paulus'un intihar etmemesi üzerine çileden çıkmıştı. Almanların teslim olmasını takip eden gün radyo Wagner'in "Tanrıların Alaca Karanlığı" eserinden "Siegfried'ın Cenaze Marşı"nı defalarca çaldı.

Stalingard'da yaşananlar dünya tarihine iki isimle kazındı: "Anavatan Çağırıyor" ve Vasily Grigoryevich Zaytsev.

"Anavatan Çağırıyor" 1967 yılında Volgagrad (eski Stalingrad) kentinin merkezindeki Mamayev Kurgan tepesinde açılışı yapılmış devasa bir zafer heykelidir. Yüksekliği seksen beş metre olan heykel 7 bin 900 ton ağırlığındadır. Heykeldeki kadın figürünün elinde tuttuğu kılıcın uzunluğu 33 metreye ulaşmaktadır. Tepenin eteğinden anıta kadar 200 basamak bulunmaktadır. Her basamak Stalingrad kuşatmasının bir gününü temsil etmektedir.

Vasily Grigoryevich Zaytsev ise Sovyetler Birliği'nin Batı dünyasında en çok tanınan, İkinci Dünya Savaşı kahramanlarından biridir. Kızıl Ordu'da keskin nişancı olarak hizmet vermiştir. Almanların Sovyetler Birliği'ni istilası üzerine görev yaptığı donanmayı bırakarak kara kuvvetlerinin cephe hattında görev almak için gönüllü olmuştur. Atandığı 284. Tomsk Tüfek Tümeni'nin 1047. Tüfek alayı, 17 Eylül'de Stalingrad'daki 62. Ordu'ya bağlanmıştır. Vasily, kısa sürede nişancılıktaki yeteneği ile ön plana çıktı. Almanları pusuya düşürmek ve imha etmek için yepyeni anlayışları savaş alanına taşıdı. Her birinde bir keskin nişancı ve bir gözcünün bulunduğu ikişer kişilik ekiplerin üç noktaya yerleştirilmesi ile geniş bir alanın kontrol altına almasını sağlayan ve keskin nişancılara maksimum etkinlik sağlayan "altılar" taktiğini geliştirmiştir. Stalingrad Muharebesi sırasında kullandığı Mosin-Nagant M1891/30 tüfeği ile 10 Kasım - 17 Aralık 1942 tarihleri arasında on biri keskin nişancı olmak üzere iki yüz yirmi

beş düşman askeri öldürmüştür. Tüfeği Stalingrad Muharebesi Panoramik Müzesi'nde sergilenmektedir.

Stalingrad'da Ruslar kuşatmayı kaldırmışlardı ve bu bir dönüm noktasıydı. Ancak Almanların beli büken, Rusların buradaki başarılarını perçinleyen savaşın en büyük tank muharebesi oldu.

KURSK MUHAREBESİ

Stalingrad'da yaşadığı bozgun sonrasında Alman Ordusu, Sovyetler Birliği'ne karşı tekrar inisiyatifi ele geçirmek zorundaydı. 29 Ocak - 23 Mart arasında Sovyetlerin dördüncü büyük şehri olan Kharkov çevresinde bir dizi muharebe yaşandı. Gerçekleştirilen bir Sovyet saldırısı, von Manstein'ın Don Ordu Grubu (eski adıyla Güney Ordu Grubu) ile temasını artırdı. Bu karşı harekât Sovyetlerin cephesinin güneyinde bir şişme yarattı. Son durumda Kursk çevresindeki Alman cephe hattına doğru yüz doksan kilometre genişliğinde ve doksan beş kilometre uzunluğunda bir çıkıntı oluştu. Yapılan değerlendirmelerden sonra von Manstein kararını verdi: 1943 yazındaki seferin kilit muharebesi burada yapılacaktı. Harekâtın adı Zitadelle (Citadel) olarak tespit edildi.

Alman planı öngörülebilir bir model takip ediyordu: Çıkıntının ense köküne/bağlantı noktasına güneyden ve kuzeyden iki ağır silahlanmış grup ile saldırı gerçekleştirerek burada konuşlanmış olan Sovyet birliklerini çevirerek bağlantılarını kesip tecrit etmek. Burada elde edilecek zafer, Alman kuvvetlerinin ya daha güneye kaymalarına ya da Moskova'nın arkasına hareket etmelerine ve Sovyet hattına dönmelerine izin verecekti. 900 bin askerin oluşturduğu 50 tümen, 2 bin uçak ve 2 bin 700 tank bir araya getirildi. Tankların arasında aralarında yeni ağır Panther tankları ile Tiger tankları ve Tiger Ferdinand/Elephant tank avcıları da vardı. Panther 75 mm.'lik ve Tiger ise 88 mm.'lik topa sahiptiler. Hitler, harekâttan emin değildi o nedenle de von Manstein'ın "Kızıl Ordu hazırlanmadan Mayıs'ta saldırıya geçme" isteğini reddetti. Panther tanklarının cepheye sevke edilmesini beklemek istiyordu. Citadel Harekâtı'nın başlangıç tarihini Temmuz'un başlarına erteledi.

Arada geçen süre, Sovyet Komutanlığı'na savaş alanını hazırlamak için bolca zaman verdi. Zhukov ve Genelkurmay, Alman planını tahmin ettiler. Derhal saldırmak isteyen Stalin'den, Kursk etrafında ağır bir savunma kalkanı inşa etmeleri için destek aldılar. Amaç güçlü yedek kuvvetleri olan Alman saldırganlara bir darbe indirmeden önce savunmayı güçlendirmekti.

Kursk çıkıntısı iki ordu cephesi tarafından tutulmaktaydı: General Rokossovsky'nin merkezi cephesi ve General Vatutin'in komutasındaki Voronezh cephesi. Her ikisi de Stalingrad savunmasında önemli bir yere sahiptiler. Altı ayrı savunma hattı hazırladılar. Topçu, havan ve anti-tank silahlarından oluşan "ateş duvarı" kuruldu. Savunma hattında 1 milyon 300 bin asker konuşlandırıldı. 3 bin 500 tank görevlendirildi. Bunların arasında Amerikan yapımı M3 Lee (bunlara İngilizler M3 Grant adını vermişlerdi) tankları, İngiliz yapımı; Churchill, Matilda ve Valentine tankları, Sovyet yapımı T70 hafif tankları bulunmasına rağmen Rus zırhlı birliklerinin bel kemiğini T34 tankları oluşturmaktaydı. Asker ve tanklara 2900 uçak destek vermekteydi. Burada görev alanlar Sovyet silahlı gücünün önemli bir kısmıydı.

Her iki taraf da bu büyük "aşamalı" muharebeyi (5-16 Temmuz Alman saldırısı ve 12 Temmuz - 23 Ağustos Sovyet saldırısı) bir güç testi olarak ele aldı. Kaybeden büyük bir risk alacaktı. Sovyet tarafının, darbenin ne zaman geleceğini bilmesi gerekiyordu. Büyük miktarda istihbarat sağlanıyordu. Fakat Hitler, saldırı tarihini sürekli değiştirdiği içi tam bir kesinlik sağlanamıyordu. İsviçre'deki Lucy casus ağı, "Temmuz başları" olarak en yakın tespiti yapmıştı ama nihai gün ve saat ele geçirilen Alman esirlerinden öğrenildi: 5 Temmuz şafağı.

Kızıl Ordu, gece boyunca bir dizi önleyici topçu baraj ateşi gerçekleştirmesine rağmen Alman saldırısı planlandığı gibi başladı. Güneyde, General Hoth'un 4. Panzer Ordusu'nun 9 tümeni, Sovyet cephelerinin en zayıf noktasını dağıtarak ilerledi: İki gün çılgın ve sert bir savunmayla mücadele ettikten sonra Kursk'a otuz kilometre kadar yaklaştılar. Kuzeyde ise General Walter Model'in 9. Panzer Ordusu bir ateş duvarına çarptı. 6 Temmuz

günü on kilometrelik bir cephe hattında Ponyri kasabasına doğru ilerlemeye başlayan bin tank takip eden gün adeta batağa saplandılar. Temmuz günü Almanların kuzey hücumu durdurulmuştu. Güneyde, Hoth'un Panzer ordusu Prokhorovka adındaki küçük bir kasabaya doğru ilerledi ve burada General Pavel Rotmistrov komutasındaki 5. Muhafız Tank Ordusu ile buluştu. Rotmistrov, savaş alanına ulaşmak için tam dört gün boyunca gece gündüz "seyahat" etmişti. 12-13 Temmuz'u takip eden çarpışma, savaşın en büyük ve kapsamlı tank muharebesiydi. Son yapılan araştırmalar, Sovyet kayıplarının büyük bir kısmının kaynağını Rotmistrov'un bir Sovyet tank tuzağını fark etmemesi sonucu tanklarının şanssız bir şekilde imha edilmelerine dayandırmaktadır.[25] Alman kayıpları mütevazı düzeydi: 15 bin ölü vermişler ve üç yüz tank kaybetmişlerdi. Rusların ise ölü ve esir 70 bin kayıpları vardı. Ancak kuzey sektöründe yaşanan başarısızlık ve Müttefiklerin Sicilya'ya çıktıklarına dair haberler üzerine Hitler'in 13 Temmuz günü Citadel Harekâtı'nı durdurdu. Hoth başladığı yere geri döndü.

Alman komutanlar Sovyet yedeklerini küçümsediklerinden daha sonra neler yaşayacaklarını fark edemediler. Sovyetlerin stratejik Kursk karşı-saldırı harekâtları başladı. Kuzeyde 12 Temmuz'da Kutuzov Harekâtı başlatıldı. Kızıl Ordu askerleri 5 Ağustos günü Orel'i ve 18 Ağustos'ta Bryansk'ı kurtardılar. Güneyde ise 3 Ağustos'ta Rumyantsev Harekâtı'ndan önce Belgorod alındı. Ağır çatışmalardan sonra 28 Ağustos'ta Kharkov tekrar Sovyetlerin elindeydi.

Üç harekatın (Citadel, Kutuzov, Rumyantsev) ve Kursk Muharebesi'nin sonucunda görülmektedir ki; Almanya taktik savaşı kazanmıştır ancak Kızıl Ordu'nun tahkimatlarını kıramamış ve bu nedenle de avantajını kaybetmiştir. Sovyetler Kursk Muharebesi'ni kazandı ve Hitler'in Rusya'yı fethetme hayalini sona erdirdi. Ancak Sovyetler büyük bir bedel ödemek zorunda kalmıştır. Her konuda sayıca üstün olmalarına rağmen Almanlardan daha fazla zayiat ve silah kaybına uğradılar: 200.000 Alman zayiatıyla kıyaslandığında

25 W.E.D. Allen - Paul Muraroff, *The Russian Campaigns of 1941-1943*, Penguin, New York 2014, s. 301-303.

800.000 Sovyet zayiatı olduğu tahmin edilmektedir.[26] Ancak bu sayıların gerçek kayıplardan çok daha düşük olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Kursk Muharebesi'nden sonra Almanya hiçbir zaman Doğu Cephesi'nde momentum kazanmadı ve insan, tank, uçak kayıplarının yerini de dolduramadı. Bu da doğaldı çünkü Hitler ile ordusu artık birçok cephede mücadele etmekteydi. Bu nedenle de "gelişmeleri yönlendiren" konumundan "yaşananlara tepki veren" statüsüne indirgenmişlerdir. Artık ortam Alman cephe hattının geriye sürülmesini sağlayacak genel bir yaz saldırısı için uygun hale gelmişti.

KHARKOV'DAN KİEV'E

Kursk'ta elde ettiği ezici zaferin ardından Stalin, bütün Sovyet-Alman cephesi boyunca bir genel saldırı emretti. Orel ve Belgorod'u serbest bırakan ordu grupları bozkır boyunca ilerlemeye başladılar. Kharkov'daki Alman 2. Kolordusu'nu takviye etmek için aceleci çabalara rağmen, Sovyet ilerlemesinin hızı bir kuşatma tehlikesi yaratınca General Raus 22 Ağustos'ta kuvvetlerini geri çekti. Bir gün sonra Sovyet 69. Ordusu, hırpalanmış şehri kurtardı. Böylece şehir, savaş boyunca, dördüncü kez el değiştirmiş oldu.

Almanların Mart 1943'te gerçekleştirdiği karşı saldırı, Rusya'nın dördüncü büyük şehri olan Kharkov'un imhasını tamamlamıştı. Kızıl Ordu, 1943 Ağustos'unda Rumyantsev Harekâtı sonucunda şehri kurtarmayı başardığında geride bir moloz yığını kalmıştı. Almanların Kursk'tan çekilişini planlayan Mareşal Erich von Manstein 28 Ağustos günü Hitler'e uyarı mahiyetinde bir mesaj gönderdi: *Güney Ordu Grubu, güney Ukrayna'yı daha fazla elde tutamayacak durumdadır.*[27]

26 Ehrenburg, *a.g.e.*, s. 167.

27 Wladyslaw Anders, *Hitler's Defeat in Russia*, Regnery Publications, Chicago 1953, s. 147.

Kızıl Ordu'nun yeni hedefi, Mihver kuvvetleri Ukrayna'nın merkezinin güneyindeki Dinyeper Nehri'ne geri sürmekti. Böylelikle Kırım'da konuşlanmış olan geniş çaptaki Alman kuvvetleri tecrit edilmiş olacaktı. Alman Merkez Ordu Grubu da Moskova'dan Smolensk'in ötesine itelenecekti. Bu durumda doğal savunma hattı olmayan von Manstein'ın Güney Ordu Grubu, Dinyeper'e doğru hızla geri çekilmek ve Kızıl Ordu'nun kendilerini kuşatmasından önce nehri geçmek zorunda kaldı. 750 binden fazla Mihver askeri ulaşabildikleri nehri 21 Eylül'de geçti. Alman mühendisler diğer bütün köprüleri imha ettiklerinden tek bir köprüden başarıyla ve inanılmaz bir hızla geçtiler. Geçiş tamamlandığında son köprü de havaya uçuruldu. Ancak Kızıl Ordu kararlı ve inatçıydı. Doğaçlama sallar ve mavnalar kullanan Sovyet güçleri, Bukrin ve Zaporozhe'deki kıyı şeridini zorladılar. Bunun sonucunda "Panther-Wotan" savunma duvarının karşısında bir dayanak noktası kurdular.[28] Burası Hitler'in doğudaki savunma surlarını yapmayı umut ettiği yerdi.

Zaporozhe'deki köprübaşı, Sovyet Ordusu'nun; General Tolbukhin'in Güney Ordu Grubu ve General Malinovski'nin Güneybatı Ordu Grubu için sıçrama tahtası olarak kullanıldı. Geçen yılın başlarında Kafkasya'dan Kırım'a geri çekilen Mareşal von Kleist'in A Ordu Grubu'nun yaklaşık 650 bin askerinin tecrit edilmesine yönelik büyük bir saldırı başlatıldı. 1 Aralık'a kadar Kızıl Ordu, Kherson'a ulaştı. Kırım yarımadasını "bypass" eden birlikler Alman garnizonunun bağlantısını keserek Odessa şehrine yaklaştılar. General Ivan Konev'in Bozkır Ordu Grubu, kuzeydeki Cherkassy'i ele geçirdi. Korsun ve Kirovograd'a doğru nehri geçmeye hazırdı. Tank ve hava gücü birbirinden farklı olmasa da, Kızıl Ordu'nun asker sayısı iki kat ve topçu bataryaları Almanlardan dört kat fazlaydı.[29] Almanların iki sene önce hissettikleri gibi bu kez Kızıl Ordu askerleri zaferin sağladığı moral gücü avantajına sahipti. Kursk yenilgisi sonrası şüphe yok ki Alman askerleri artık umutsuz

28 Anders, *a.g.e.*, s. 156.

29 Allen - Muraroff, *a.g.e.*, s. 314.

bir savunma savaşı veriyorlardı. Karşılarında ise anayurtlarını kurtarmak için savaşan ve kendilerine güvenen Sovyet askerleri vardı. Kuzeyde iki Sovyet ordusu, Almanların Merkez Ordu Grubu'na saldırarak, 25 Eylül'de kurtarılmış olan, Smolensk'in ötesine geri püskürttü. Kilit ödül, 1941'in sonlarında Kızıl Ordu için küçük düşürücü bir kuşatmaya sahne olan Ukrayna başkenti Kiev'di.

İki Sovyet cephesi, Vatutin'in Voronezh Ordu Grubu ve Rokossovsky'nin Merkez Ordu Grubu, Kiev'in yanındaki Dinyeper'e doğru ilerledi ve şiddetli Alman karşı saldırılarına maruz kalan pek çok küçük köprübaşı oluşturmayı başardı. Bunların sayısı 25 Eylül'de yaklaşık kırk taneydi. Küçük bir tanesi her şeyi değiştirdi: Liutezh köyünün etrafındaki bataklık arazisindeydi ve Almanlar onu ihmal etmişlerdi. Ordu grubunun adı 1.Ukrayna Ordu Grubu olarak değiştirilen Vatutin'e, bu fark edilmeyen yerden, Kiev'e yapılacak saldırı öncesinde adamlarını ve zırhlılarını geçirmesi emredildi. Ekim ayı sonlarında, 3. Muhafız Tank Kolordusu tam bir gizlilik içinde bataklık bölgeye taşındı.

ILYA EHRENBURG (1891-1967)

Rus yazar, şair ve gazeteci olan Ehrenburg, daha çok Kızıl Ordu askerlerini Almanlardan nefret etmeye zorlayan savaş zamanı propagandası ile hatırlanmaktadır. Ekim Devrimi'nin bir destekçisiydi ama Lenin'in Bolşeviklerinden ziyade Menşevik Sosyal Demokratlara sempati duymuştu. Biraz da bu tutumundan dolayı Rusya'dan ayrılarak Paris'te yaşamaya başladı. Ancak 1939'da Stalin'in Sovyetler Birliği'ne geri döndü. Burada Kızıl Ordu dergileri için şiir ve makaleler yazmaya başladı. 1942'de şunları yazdı: "Eğer bir Alman öldürdüyseniz, başka birini daha öldürün. Ölmüş bir Almandan daha hoş ve keyifli bir şey yoktur." Savaştan sonra Vasily Grossman ile birlikte "Rus Yahudilerinin Kara Kitabı"nı düzenledi. Rusya'daki "Soykırım" kayıtlarını ortaya koymaya çalıştı ancak rejim tarafından engellendi.

Von Manstein, Sovyet saldırısını şehrin güneyindeki "kuru köprübaşlarından" beklerken 3 Kasım'da iki ordu, bataklıktan kuzeye doğru saldırdı. 6 Kasım'a kadar Kızıl Ordu şehre girdi. Ertesi gün sert çatışmalardan sonra güvenlik sağlandı.

Vatutin kuvvetlerine saldırıya devam emri verdi. 1943 yılının Aralık ayının sonunda Kiev'in 160 kilometre ötesine kadar ilerlemişlerdi. Şehrin ele geçirilmesi sırasında meydana gelen kayıplar Doğu Cephesi'ndeki standartlara göre oldukça düşüktü. Toplam da 7 bin personel hayatını kaybetti ya da esir edildi. Ancak şehrin daha sonraki savunması da 26 bin personele daha mal oldu.

Sadece birkaç ay içinde, Mihver kuvvetler, ilerlemelerinin sınırında işgal ettikleri bölgenin neredeyse üçte ikisinden temizlenmişti. Moskova'da Kiev'in kurtarılması muhteşem bir havai fişek gösterisi ile kutlandı. 7 Kasım'da Devrim Kutlamaları'nda Stalin 1943'ten "büyük dönüm noktasının yılı" olarak söz etti.[30] Ancak Almanların dize gelişlerinin ilk emarelerini görmek için 1944 yılının sonunu beklemek gerecekti.

BAGRATION HAREKÂTI

Doğu Cephesi'nde, 1943'te ve 1944'ün başlarında Ukrayna'daki harekâtlarda elde edilen başarı geride sadece bir Alman çıkıntısı bırakmıştı. Beyaz Rusya'nın başkenti Minsk çevresindeki bu alanı Mareşal Busch'in Merkez Ordu Grubu tutmaktaydı. Alman kuvvetlerinin yoğun güce sahip olduğu bu bölgeyi denetim altına almak şart olduğundan 1944 yazında Sovyetlerin önceliği Alman Merkez Ordu Grubu'nun imha edilmesiydi.

Planlar Mart ve Mayıs ayları arasında büyük bir gizlilik içinde hazırlandı. Stalin'in onayı ile birlikte beş saldırı gerçekleştirilmesine karar verildi. Saldırılardan biri cephenin kuzeyinden Finlandiya'ya doğru yapılarak Almanları şaşırtmaya yönelik olarak tasarlandı. Diğer iki saldırının hedefi Minsk şehri olacaktı; saldırının birini 1. Beyaz Rusya Ordu Grubu diğerini ise 2. (yeni kurulmuştu) ve

30 Feis, *a.g.e.*, s. 166.

3. Beyaz Rusya Ordu Grupları üstlenecekti. Dördüncüsü Mareşal Ivan Konev'in 1. Ukrayna Ordu Grubu'nun Polonya'daki Lvov şehrine doğru yapacağı ağır bir saldırı olacaktı. Sonuncusu ise, biraz uzak kalmakla birlikte, güneydeki Rumen petrol sahalarına doğru indirilecek bir darbeydi. Stalin gerçekleştirilecek harekâta, Napolyon'a karşı verilmiş savaşları sırasında kahramanlıklar gösteren bir Gürcü'nün adına ithâfen "Bagration" kod adını uygun gördü.

Güneydeki saldırıların devam etmesini bekleyen Almanları yanlış yönlendirmek için, kapsamlı bir aldatma harekâtı hazırlandı. Cephenin güneydeki Ukrayna kısmında; kukla tanklardan tümenler ile tamamı sahte olan üsler, tedarik depoları hatta bir hava savunma sistemi bile kuruldu. Doğu'daki Alman İstihbarat şefi General Gehlen, Merkez Ordu Grubu'na "sakin bir yaz" geçireceklerini söyledi.[31] Bunun üzerine Busch, tanklarının ve top bataryalarının çoğunu, beklenen yaz saldırılarına karşı kuzey ya da güney mevzilerine nakletti. Aldatma başarılı olmuştu. Stalin, Bagration Harekâtı'nın, Müttefiklerin Batı'yı istilası ile çakışmasını istiyordu. Böylelikle Almanlar, önceliklerini tespit etme ve takviyelerini yönlendirme konularında sorunlar yaşayacaklardı. Ana saldırının başlangıç tarihi olarak 19-20 Haziran öngörüldü. Ancak tankların tedarikinde yaşanan problemler nedeniyle saldırı tarihi, Alman saldırısının yıldönümüne denk gelen, 22 Haziran gününe ertelendi.

10 Haziran günü Alman savunmasını aldatmak amacıyla Finlilere karşı ilk saldırı başlatıldı. Gruplar halinde örgütlenmiş olan Partizanlar, 19/20 Haziran gecesi Almanların nakliye istasyonları ile tedarik hatlarına akınlar gerçekleştirdiler. 21 Haziran'da Sovyet Hava Kuvvetleri Alman pozisyonlarına ve üslerine ağır bir bombardıman gerçekleştirdi. Artık ana saldırı için ortam hazırdı.

31 Greenfield, *a.g.e.*, s. 149-151.

Moskova'dan gelen emirler doğrultusunda hareket eden yaklaşık 200 bin partizan savaşçısı, gerilla taktikleri kullanarak Almanların iletişim hatlarını, tedarik yolları ve istasyonlarını, mühimmat depolarını vurarak kargaşa çıkarmayı başarıp Kızıl Ordu'nun düzenli kuvvetlerinin işini kolaylaştırdılar.

22 Haziran günü Sovyetler inanılmaz bir güçle saldırıya geçtiler: 2,5 milyon asker, 31 bin top, binlerce roketatar, 5 bin 200 tank ve 5 bin 300 uçak.[32] Almanlar ise ellerindeki 1 milyon 200 bin asker, 9 bin 500 top, 900 tank ve bin 350 uçakla cephenin merkezini ve kuzeyini savunmak zorundaydılar.[33] Aldatma harekâtının başarısı sayesinde Sovyetlerin elde ettiği sürpriz unsuru Alman cephesinin çözülmesine neden oldu. Ön taraflarına pulluklar takılı olan özel tanklar önden giderek mayın tarlalarını temizleyip arkadan gelen tanklara ve piyadeye yol açtılar. Işıldaklar ile Alman askerlerinin gözlerini kamaştırıp görüş kaybına uğramaları için kullanıldı. 24 Haziran'da, Pripet bataklıklarının kenarında gizlenen Mareşal Rokossovsky'nin 1. Beyaz Rusya Ordu Grubu, güneyden Alman kuvvetlerini kuşatmak için bir hareket başlattı. Bir hafta içinde Alman cephesi çöktü. Almanların 4. ve 9. Orduları ile 1. Panzer Ordusu neredeyse yok edilmişti. 28 Haziran'da Hitler, Busch'un yerine "sorun çözücü" olarak gördüğü Mareşal Walter Model'i atadı. Model istikrarlı bir "savaşarak geri çekilme" örgütledi ancak 4 Temmuz'da Minsk'in Kızıl Ordu'nun eline geçmesini engelleyemedi. Sovyet güçlerinin hızlı ilerleyişleri sırasında "bypass" ettikleri Alman cepleri de birer birer ortadan kaldırıldı. Stalin sözünü tutmuştu: Batıda açılan cepheyle aynı anda harekâta başlamış, Normandiya'da yavaş ilerleyen harekâta karşılık kendininki kısa zamanda ve kesin bir şekilde tamamlamıştı.

32 Allen - Muraroff, *a.g.e.*, s. 321-322.
33 Anders, *a.g.e.*, s. 157-158.

İlerleyen haftalarda harekâtlara devam edildi. 1. Beyaz Rusya Ordu Grubu Varşova'ya doğru ilerlerken 2. ve 3. Beyaz Rusya Ordu Grupları kuzeyde Baltık ülkelerine ve Doğu Prusya'ya doğru ilerledi. Daha güneyde, artık etkili bir savunma yapamayan Alman orduları, Konev'in 1. Ukrayna Ordu Grubu karşısında geri çekildi. 26 Temmuz'da Brest-Litovsk ve bir gün sonra da Lvov düştü. 29 Ağustos'a kadar, iki ay süren yorucu savaştan sonra Kızıl Ordu; Beyaz Rusya'yı, Güney Polonya'yı ve Baltık ülkelerinin bir kısmını Almanlardan temizlemişti.

25 Ağustos 1944'te Romanya'nın taraf değiştirip Almanya'ya savaş ilan etmesinin ardından 30 Ağustos günü Kızıl Ordu, Ploesti'deki Rumen petrol sahalarını işgal ederek, Almanya'nın ana petrol kaynaklarından birini kesmeyi başardı.

Bagration Harekâtı, Alman silahlı kuvvetlerinin şimdiye kadar karşılaştığı en büyük yenilgi ile sonuçlandı. Ruslar bu zaferi elde etmek için; ölü, yaralı, kayıp ve savaş esiri olmak üzere toplam 179 bin personel zayiat vermişlerdi. Ama karşılığında 200 binden fazla esir alınmış ve Alman Merkez Ordu Grubu yok edilmişti. Genel olarak bakıldığında Almanların Haziran-Ağustos arasındaki toplam kayıpları kayda değer seviyedeydi: 590 bin personel. Ancak Almanlar için henüz her şey bitmemişti; içlerinde on dokuz generalin de bulunduğu Alman savaş esirleri kamplarına gönderilmeden önce Moskova sokaklarında dolaştırıldılar ve Rus halkı tarafından aşağılandılar. Stalin, geçişlerinden sonra sokakların dezenfekte edilmesini emretti.

Ruslar, harekâtlarına devam ederken Varşovalılar yıllardır bekledikleri fırsatı değerlendirmek için harekete geçtiler.

Levent Şahverdi Arşivi

VARŞOVA AYAKLANMASI

Polonya'daki yeraltı kuvvetleri ilk kez 1940 yılında "Silahı Mücadele için Birlik" adı altında örgütlendiler. 1942 yılında adlarını Armia Krajowa (Anayurt Ordusu) olarak değiştirdiler. 1944 yılında Kızıl Ordu Polonya'ya yaklaşırken Tempest kod adıyla kapsamlı bir harekât planladılar: Almanların tedarik hatları kesilecek ve geri çekilmekte olan Alman ordusunun "canına okunacaktı". Planlanan "sefer" 1944 yılının Ocak ayında Polonyalı partizanların Alman iletişim istasyonlarına ve hatlarına sistematik saldırıları ile başladı. Bu harekâtın bir ayağı Londra'da sürgünde bulunan Polonya hükümetine dayanmaktaydı. Amaç, Polonya'nın kurtuluşunda sadece Sovyetlerin değil Polonya halkının bizzat kendisinin de rol oynamasını sağlamaktı. Armia Krajowa'nın Londra merkezli Başkomutanı General Kazimierz Sosnkowski, Tempest Harekâtı kapsamında Polonya'nın başkenti Varşova'da bir ayaklanma çıkarmayı planladı. Bu kararın ardındaki neden politik bir soruna dayanıyordu: Londra merkezli Polonyalılar, komünist yanlısı Moskova merkezli bir teşkilat olan "Polonyalı Yurtseverler Birliği" ile rekabet halindeydiler. 1943 yılının Mart ayında kurulmuş olan bu örgütün "Polonya Komünist Silahlı Kuvveti" adındaki askeri uzantısı, Korgeneral Zygmunt Berling komutası altında ilerlemekte olan Sovyet ordusunun yanında savaşmaktaydı. Moskova Komünistleri, Polonya'daki Sovyet yanlısı direniş hareketi olan "Komünist Polonyalı İşçilerin Partisi" ve onun silahlı kanadı "Halkın Muhafızları" ile yakın temas halindeydiler. Stalin tarafından desteklenen hatta yetkilendirilen bu gruplar 1944 Temmuz'unda Lublin Komitesi'ni kurdular. Bu komite aslında Londra'daki Polonya Hükümeti'ne karşıt olan "hazırda bekleyen bir hükümet" olarak tasarlanmıştı.[34]

34 Norman Davies, *Rising '44: The Battle for Warsaw*, Viking Penguin, New York 2004, s. 190.

Varşova'da Almanların ilk karşılaştığı ciddi ve kapsamlı ayaklanma Yahudi Gettosu'nda yaşanmıştı. Buradan Treblinka imha kampına Polonyalı Yahudilerin yoğun bir şekilde aktarılması üzerine 19 Nisan 1943 günü Yahudiler ayaklandılar. 19 Nisan, Mısır'da kölelikten kurtulmalarını kutladıkları kutsal bir gündü. SS ve Alman ordusu birimleri ilk harekâtlarına karşı yoğun direniş görünce bir sonraki saldırılarında gaz, polis köpekleri ve alev makineleri kullandılar. Gettoyu adım adım temizleyerek yaktılar ve yıktılar. Üç günde bastırılacağı düşünülen ayaklanma ancak bir ay sonra sona erdirilebildi. SS Tümgenerali Jürgen Stroop 16 Mayıs'ta Berlin'e mesaj çekti: *Artık Varşova gettosu yok.*

Mareşal Rokossovsky'nin 1. Beyaz Rusya Ordu Grubu Temmuz ayında Varşova'nın karşısındaki ırmak kıyısına ulaştı. 1 Ağustos 1944 günü "Armia Krajowa"nın komutanı General Komorowski, Varşova'daki kuvvetlerine bir emir gönderdi: "Kızıl Ordu gelmeden önce başkenti Alman garnizonundan temizleyin."[35] 37 bin civarında Polonyalı ayaklanmaya katıldı. Zayıf silahlanmış olmalarına rağmen konutların bulunduğu bölgelerin geniş bir bölümünü denetim altına aldılar. Ancak ne ana iletişim merkezlerini ne de şehri ikiye bölen Vistula Nehri üzerindeki köprülerden herhangi birini ele geçirmeyi başaramadılar.

Almanlar ayaklanmayı kesinlikle bastırmaya karar verdiler. Öncelikle yaklaşmakta olan Sovyet kuvvetlerinin Vistula Nehri'ni geçerek destek vermelerini engellemek amacıyla güçlü bir karşı saldırı gerçekleştirdiler. Bu sırada SS'lerin başı Heinrich Himmler tahminen 22 bin askeri ve güvenlik görevlisini SS komutanı Erich von dem Bach-Zalewski liderliğinde isyancılara karşı bir araya getirdi. Himmler sivil nüfusun katledilmesini emredince sadece bir kaç gün içerisinde 40 bin kişi öldürüldü. Bach-Zalewski, en

35 Davies, *a.g.e.*, s. 194.

Levent Şahverdi Arşivi

elindeki en kana susamış birimlerini görevlendirmişti. Biri eski mahkûmlardan oluşturulan "Dirlewanger Tugayı"ydı. Diğeri ise dönek ve hain olan Sovyet Kaminsky'nin tugayıydı ki yaptıklarını SS'lerin bile midesi kaldırmadı. Öyle ki Kaminsky, Himmler'in emri ile vuruldu.

25 Ağustos günü Alman güçleri asilerin elindeki bölgeleri geri almak için kapsamlı bir saldırı başlattılar. Polonyalı savunmacılar bölgedeki her sokak ve her ev için inanılmaz bir direniş gösterdiler. Buna rağmen Eylül sonuna gelindiğinde ellerinde sadece Varşova merkezinin bir kısmı kalmıştı. Daha fazla kayıp yaşanmaması için Komorowski, yaptığı görüşme sonrası 2 Ekim'den itibaren geçerli olan bir teslimiyeti kabul etti.

Gerilla taktikleri kullanan isyancılar acımasız ve ağır silahlı Almanlara karşı iki ay boyunca direniş göstermeyi başardılar. Varşova'daki isyan bastırıldıktan sonra sağ kalanlar gizlendikleri kanalizasyon, mahzen, bodrum ve kilerlerden çıktılarında, bitkin aç ve hastaydılar. Çalışma ya da toplama kamplarına gönderildiler. Bölgedeki Alman SS komutanlığı isyancılar arasındaki kadın direnişçilere "Savaş esiri statüsü" uygulamayı kabul etti. Bu, savaş boyunca partizan birimlerine karşı gösterilmiş olan ender ılımlı yaklaşımlardan biriydi.

Batılı Müttefikler, ayaklanma sırasında ellerinden geldiğince yardımcı olmaya çalıştılar. 4 Ağustos itibariyle uçaklardan paraşütle tedarik malzemesi attılar ancak yeterli olmadı çünkü mesafe isyan bölgesine yardım getiren uçakların menzilini zorluyordu. Üstelik Moskova da İngiliz ve Amerikan uçaklarının Sovyet topraklarına inmesine izin vermedi. Eylül ayında Stalin, Berling'in Polonya Ordusu'nun Vistula boyunca saldırıya geçip isyana yardım etmesine izin verdi. 13 Eylül günü Sovyet uçakları alçak irtifadan tedarik

malzemeleri attılar ama paraşütle atılanların çoğu Almanların eline geçti. Çoğu kez isyan sırasında komünist karşıtı Anayurt Ordusu'nun yok edilmesinin Stalin'in işine geldiği hatta bunun için yardım gönderilmesine engel olduğu ya da geç yardım gönderdiği hatta askeri yardımda bulunmadığı söylenir. Ancak Beyaz Rusya'da çok ağır geçen bir yaz seferi sonrasında Kızıl Ordu'nun hem Vistula ırmağını geçmek hem de Almanların karşı saldırıları ile mücadele etmek için yeterli güce sahip olduğunu ve isyana ciddi destek verebileceğini söylemek gerçekten güçtür.

Varşova için ayaklanmanın bastırılması büyük bir felaketti tahminen 250 bin sivil hayatını kaybetti. Geri kalanlar da Ekim 1944'te Almanların yok etme ekipleri Varşova'yı blok blok imha ederken şehri terk etmek zorunda kaldılar. İsyancılar da 15 bin kayıp verdiler. Bach-Zalewski ise kayıplarını 17 bin olarak açıklamıştır, ancak bu sayı hiç inandırıcı değildir.

1945 başlarında Varşova tamamen Kızıl Ordu'nun eline geçtiğinde, Sovyet desteğindeki Lublin Komitesi savaş sonrası Polonya'da kurulan ilk geçici hükümet olarak göreve başladı.

VISTULA-ODER HAREKÂTI: KIZIL ORDU ALMANYA'YA İLERLİYOR

Kızıl Ordu'yu, Doğu Polonya'daki Vistula Nehri'nden Doğu Almanya'daki Oder Nehri'ne taşıyan operasyon, Eylül 1939'da Almanların Polonya'yı işgallerindeki kadar hızlı ve kapsamlı bir zaferdi. İki hafta kadar kısa bir zaman içerisinde Doğu'daki Alman ordusu nihayet "kırıldı", Almanya'ya geri sürüldü ve Berlin'deki nihai savunma için pozisyon aldı.

Alman Karargâhı, 1944 sonbaharı boyunca durmuş olan Kızıl Ordu'nun Alman başkentini hedef alacak kapsamlı ve geniş bir harekâta başlayacağını biliyordu. Doğu'daki Alman askeri istihbaratının başı olan General Gehlen, harekâtın başlangıç tarihini ve Sovyet ordusunun yaratacağı büyük yıkıcı etkiyi doğru bir şekilde tahmin etti. Hitler, Polonya toprakları boyunca bir dizi savunma hattı oluşturulmasını emretti. Şehirler birer kaleye dönüştürülecek

şekilde tahkim edilecek ve ölümüne savunulacaktı. Stalin'in vekili olan General Zhukov'un, Moskova'daki görevinden alınarak gerçekleştirilecek harekâtın merkezindeki 1. Beyaz Rusya Ordu Grubu'nun komutanlığına atanması aslında Sovyet planının son şeklini aldığının göstergesiydi. Zhukov'un sol tarafında Konev'in 1. Ukrayna Ordu Grubu ve kuzeyinde Rokossovsky'nin 2. Beyaz Rusya Ordu Grubu bulunmaktaydı. Konev Silesia'ya doğru ilerleyerek zengin sanayi kaynaklarını ele geçirecekti. Rokossovsky ise Pomeria ve Doğu Prusya'ya doğru ilerleyecekti. Zhukov'un ordularının hedefi ise doğrudan Berlin'di.

1945 yılının Ocak ayında iki tarafın gücü arasındaki eşitsizlik bir uçurum haline geldi. Bütün Doğu Cephesi boyunca Almanların elinde 2 milyon askerlerine ek olarak Mihver devletlerden gelen yaklaşık 190 bin asker bulunmaktaydı. Buna karşılık Sovyetler bu bölgeye 6 milyon asker yığmıştı. Vistula-Oder Harekâtı için 2 milyon 200 bin asker, 34 bin top ve havanın yanı sıra roket atarlar, 7 bin tank ve 5 bin uçak ayırmışlardı. Almanların A Ordu Grubu'nun (26 Ocak'ta adı Merkez Ordu Grubu olarak değiştirilecekti.) elinde 400 bin asker, bin 150 tank, 270 uçak bulunmaktayken Pomeria ve Doğu Prusya'da ise 580 bin asker, 700 tank ve 520 uçak konuşlanmıştı. Bu gücün 1945 Ocak ve Şubat aylarında hızlıca ve tamamen yenilgiye uğramasında Sovyetlerin sahip olduğu silah üstünlüğü önemli bir rol oynamıştı.

1944 yazındaki Bagration Harekâtı'nda olduğu gibi, Rus saldırısı dalgalar halinde yayılarak Alman savunma mekanizmalarını kararsızlığa düşürüp çözülmesine neden oldu. Konev'in 1. Ukrayna Ordu Grubu 12 Ocak'ta ve Zhukov'un 1. Beyaz Rusya Ordu Grubu ise 14 Ocak'ta saldırıya geçti. Kuzeydeki Sovyet ordu grupları Doğu Prusya'yı temizleme harekâtına başladılar. Böylelikle Kızıl Ordu, Alman sınırlarından içeri girdi. Ruslar, Alman kadınlarına yönelik kitlesel tecavüzler de dâhil olmak üzere sivil nüfusa karşı bir vahşet ve terör rejimini de beraberlerinde getirdiler. İki hafta içerisinde Konev, Silesia'nın içlerine ilerledi. Breslau'u 15 Şubat'ta kuşattı ancak bölge Almanya'nın

Levent Şahverdi Arşivi

teslim olmasına kadar direnmeyi başardı. Ruslar Breslau'a 6 Mayıs günü girebildiler. Harekâtın merkezinde ise Zhokov'un orduları, harap hale gelmiş kentteki kararlı Alman savunmasını kırarak Varşova'yı 17 Ocak'ta ele geçirdiler. Saldırıyı gerçekleştirenlerin arasında komünizm sempatizanı Polonyalılardan oluşturulmuş 1. Polonya Ordusu da bulunmaktaydı. Almanların cephe hattına istikrar kazandırması için General Schöner'in A Ordu Grubu'nun komutasına getirilmesi de beklenen etkiyi yapmadı. İki hafta sonra Zhukov kuvvetlerine ilerlemeleri için emir verdi. Mekanize birlikleri Almanların gerisindeki bölgenin derinliklerine sarkmayı başardılar. 31 Ocak günü ilk birlikleri Oder Nehri'ne ulaştılar. Berlin'e uzaklıkları sadece altmış beş kilometreydi. İnce buz tabakasını geçme cesareti gösteren Kızıl Ordu askerleri sayesinde 2 Şubat'ta Oder kıyısında bir köprübaşı tutulmuştu. Köprübaşının elde tutulması için gerekli takviye ve tedarik malzemelerinin geçişini sağlamak amacıyla Sovyet ordu mühendisleri dondurucu soğuk suda çalışarak seyyar köprü inşa ettiler. Araçlardan ve akaryakıttan tasarruf etmek için Sovyet piyadeleri zırhlı birliklere bağlandılar ve tankların üzerinde nakliyeleri sağlandı.

Vistula-Oder Harekâtı'nın başarılı olmasının ardından Stalin, Berlin'e yapılacak nihai saldırıda vakit kaybedilmemesi amacıyla Baltık kıyılarının Almanlardan temizlenmesini emretti. Ancak 8 Mart 1945 günü hâlâ Baltık kıyısından ateşlenen Alman silahları yaklaşmakta olan Kızıl Ordu'nun üstüne ölüm yağdırıyordu. Japonlar gibi Almanlar da anayurtlarını savunmada daha katıydılar.

Alman ordusu, Alman topraklarını savunmada daha şiddetli, sert, inatçı ve kararlı olduğu için Doğu Prusya ve Pomerania'da ilerleme yavaş gelişti. Kızıl Ordu'nun önünde Sovyet intikamından kaçan büyük bir mülteci göçü yaşanmaktaydı. Baltık kıyısına

Levent Şahverdi Arşivi

ulaştıklarında yavaş da olsa bir tahliye başlatıldı. Ancak birçok sivil Alman için tek kaçış yolu Rokossovsky'nin kuvvetleri ile deniz arasında kalan dar bir alandan yürüyerek geçmekti. Her yerde güçlü tahkimatlara sahip arta kalmış Alman direniş cepleri vardı. Kızıl Ordu bunları bypass ederek ilerlemesine devam etti. Genel denetim sağlandıktan sonra bu cepler tek tek imha edildi. Artık son aşamaya gelinmişti. Kızıl Ordu, Hitler'in Yeni Düzen adını verdiği yapılanmasının başkenti ve kalbi olan Berlin'e saldırmak amacıyla son darbe için hazırlıklara başladı.

Almanya'nın batısında da Müttefikler ilerlemişlerdi. Hitler'in ordusundan arta kalan ne varsa, genç ve yaşlı milisler ile bir araya getirilmişti. Son savunma için hazırlanmışlardı. İlginç olan gezegenin diğer tarafında da Japonlar benzer durumdaydılar. Pearl Harbor baskınının adeta bedelini ödüyorlardı. Hem Asya'da hem Pasifik'te ağır yenilgiler almışlardı ve sona çok yakındılar. Ancak Japonlarla yaşanan savaşta bu noktaya gelebilmek için Müttefikler beklenenin çok üzerinde kayıp vermişlerdi. 1941 sonrası girişilen mücadele, dünyanın bu bölümünde yaşayanlar ve savaşanlar için unutulması zor hatıralar bıraktı.

Levent Şahverdi Arşivi

ASYA'DA SAVAŞ

Levent Şahverdi Arşivi

ASYA'DA YILDIRIM SAVAŞI

Pearl Harbor'daki Japon saldırısını tek başına düşünmek kesinlikle hatadır. Aslında sürpriz saldırı, hedefinde Güneydoğu Asya, Doğu Hint Adaları ve Batı Pasifik'teki bir dizi küçük ada olan karmaşık ve cesurca kombine harekâtlarla çakışmaktadır. Bu harekâtların iki önemli amacı bulunmaktaydı. İlki petrol, kauçuk, kalay ve diğer minerallerin tedariklerinin güvenliğini sağlamaktı. Diğeri ise, Japon İmparatorluğu'nun yeni güney bölgesini ele geçirmenin zor ve pahalı bir girişim olduğunu göstererek İngiliz ve Amerikan hükümetlerini bunu denemekten vazgeçirmekti. Dört ay içinde, Avrupalı güçlerin Uzak Doğu'daki topraklarının geniş bir bölümü Japon yönetimi altındaydı.

Aralık 1941'de kısa bir direnişten sonra teslim olan İngiliz savaş esirleri, Hong Kong'un sokaklarında gezdirildiler. Japonlar için esir olmak en onursuzca davranış kabul edildiğinden İngilizlere bu şekilde davranarak dünyaya hem güçlerini hem de İngilizlerin içine düştüğü durumu gösteriyorlardı. Savaş sırasında, Japon kamplarında ve işçi hizmetlerinde binlerce İngiliz savaş esiri büyük acılar çekti ve çoğu hayatını kaybetti.

7 Aralık günü, General Tomoyuki Yamashita komutası altında Japon görev gücü Siam Körfezi'nde toplandı. Hedefleri Tayland'ın güneyindeki Kra Isthmus'u işgal etmek ve Malaya'nın kuzeyindeki

Levent Şahverdi Arşivi

İngiliz havaalanlarına saldırmaktı. Diğer bir görev güçleri Hong Kong'u ele geçirmeyi, Filipinler'e saldırmayı ve daha sonra Doğu Hint Adaları'ndaki İngiliz ve Hollandalı mülklerini fethetmeyi hedeflemişti. Sefer olağanüstü bir başarı ile sonuçlandı. Malaya'da Yamashita, komutası altındaki yaklaşık 60 bin askerle kendisinden iki kat daha büyük bir İngiliz İmparatorluğu gücünü yenilgiye uğrattı. Müttefik ordusunun Japonların ilerlemesini durdurma çabaları yeterli girişim ve motivasyondan yoksundu. 9 Ocak'ta Japonlar neredeyse Kuala Lumpur içlerindeydi. Orman savaşında ve sızma taktikleri konusunda ustalaşmış olan Japon ordusu, zayıf hazırlanmış ve sınırlı hava gücüne sahip bir düşmana karşı "karşı konulamaz" bir güç olduğunu kanıtladı. 31 Ocak'ta Malaya terk edilmiş ve İngiliz kuvvetleri Singapur adasına çekilmişti. Yedi hafta içinde, İngiliz Milletler Topluluğu kuvveti, Batı'nın ırksal olarak daha aşağı seviyede gördüğü Japon ordusu tarafından acımasızca geri çekilmek zorunda bırakılmıştı.

KORAMİRAL CHUICHI NAGUMO (1887-1944)

Pearl Harbor'daki harekâtın lideri olan Nagumo, saldırgan ve etkili bir filo komutanıydı. Birleşik Devletler'le yüzleşmeyi tercih eden üst düzey Japon deniz subayları arasında yer aldı. Pearl Harbor saldırısından sonra elindeki kuvvetlerle kuzey Avustralya, Hindistan ve Seylan (Sri Lanka) bölgelerine akınlar gerçekleştirdi. Komutası altındaki görev gücünün Midway Muharebesi'nde yaşadığı felaket sonrası komutadan alındı. Önce Japonya'ya ardından Marianas'a gönderildi. Temmuz 1944'te Amerikan kuvvetlerinin Saipan'i işgali sırasında intihar etti.

Filipinler'deki Japon ilerlemesi daha az çarpıcıydı. En kuzeydeki Batan adası 8 Aralık'ta işgal edildi. İki gün sonra Luzon adası Japon kuvvetleri tarafından çıkarma yapıldı. Açıktaki bazı küçük

adalar da gelebilecek karşı saldırılara önlem olması amacıyla ele geçirildi. Guam'daki ABD üssü 10 Aralık'ta Japonların elindeydi. Wake Adası'ndaki garnizon, 11 Aralık'ta ilk Japon saldırısına direndi, ancak 12 gün sonra daha büyük bir hava ve deniz saldırısına yenik düştü. Hollanda, İngiliz, Avustralyalı ve sömürgeci birliklerin savunduğu Doğu Hint Adaları'na yönelik saldırı, bir hafta sonra 15 Aralık'ta Borneo adasına yapılan çıkarmalarla başladı. Cesurca gerçekleştirilen bir dizi kombine harekâtla Japon ordusu takımadaları aşarak havaalanlarını ve petrol tesislerini hedef aldı. Saldırının bir kolu, İngiliz Solomon Adaları'nı ele geçirmek için güneydoğuya kaydı. Amiral Takahashi'nin görev gücü, 19 Şubat'ta Bali'yi ve ertesi gün Timor'u aldı. Hollanda Doğu Hint Adaları'nın başkenti Batavia'da (Jakarta), 5 Mart'ta Japon imparatorluk bayrağı dalgalanıyordu.

Japon savaş gemileri ve uçakları Müttefik gemilerini takip edip batırdılar. Java'dan Avustralya'ya tahliye edilen Müttefik kuvvetlerinin bir kısmı Japon uçakları tarafından baskı altına alındı. Sayıları iki yüz elliye varan Japon bombardıman uçakları, Avustralya'nın kuzeyindeki Darwin limanının büyük bir kısmını 19 Şubat'ta tahrip etti. Hollanda 9 Mart'ta, geri kalan Müttefikler de üç gün sonra teslim oldu.

HMS Prince of Wales, Churchill'i Placentia Körfezi'ndeki konferansa getiren savaş gemisiydi. 14 inçlik 10 adet büyük topuyla Kraliyet donanmasına yeni katılmış gözde bir gemiydi. Bismarck'ın batırılması ile sonuçlanan harekâtta yer almıştı. Aralık 1941'de İngiliz İmparatorluğu'nun Güneydoğu Asya'daki topraklarını Japon saldırılarına karşı korumak için görevlendirildi. Geminin kendini her türlü hava saldırısına karşı koruyabilecek güçte olduğuna inanılıyordu. Ancak Japon uçakları Prince of Wales'i açık denizde yakaladılar ve batırdılar. Olayla ilgili olarak Winston Churchill hatıralarında şu cümleye yer verdi; "Bütün

savaş boyunca aldığım haberler içerisinde bana doğrudan şok yaşatan başka bir tanesi olmadı."[1]

Japon planları neredeyse saat gibi çalıştı. Sınırlı güçlerinin koruyabileceğinden daha büyük bir alana yayılma niyetlerinin olmaması bir bakıma Avustralya'yı kurtarmıştı. Hint Okyanusu'ndaki İngiliz donanmasının etkinliği 10 Aralık'ta Prince of Wales ve Repulse savaş gemilerinin batırılmasıyla zayıflatıldı. Bu durumdan faydalanmak isteyen Koramiral Nagumo sahneye çıktı. Komutası altındaki Japon görev gücü, 5 Nisan 1942'de Sri Lanka'da bulunan Colombo'ya ardından da Trincomalee'deki deniz üssüne hücum etti. İçlerinde Hermes uçak gemisinin de bulunduğu dört savaş unsurunu batırmayı başardılar. Hermes, bir başka uçak gemisinin uçakları tarafından batırılan ilk uçak gemisiydi. Dört aydan kısa bir zaman diliminde binlerce kilometrelik alanı denetim altına almış olan Japon İmparatorluğu'nun Hint Okyanusu bölgesine yayılma konusunda hiçbir niyet yoktu. Sadece Güney Asya'daki hassas İngiliz siyasi konumunu zayıflatmak ve Londra'yı Japonya'nın yeni egemenlik alanlarından uzak durması konusunda uyarmak istemişlerdi.

SİNGAPUR DÜŞTÜ

Singapur'un kaybı, İkinci Dünya Savaşı boyunca İngiliz İmparatorluğu güçlerinin uğradığı en büyük ve en aşağılayıcı yenilgiydi. Singapur adası, Uzak Doğu'daki en büyük İngiliz deniz üssü ve Pasifik'teki İngiliz mülklerinin savunmasının merkezi idi. Savaş arası yıllarda, deniz kuvvetleri tarafından muhtemel bir istilayı önlemek için ağır silahların eklenmesiyle takviye edilmişti. Malaya Yarımadasının Aralık 1941 ve Ocak 1942'de Korgeneral Yamashita'nın komutasındaki 25. Ordu tarafından hızlı bir şekilde işgali, Singapur'un savunması için yapılmış tüm planları

1 Hughes, *a.g.e.*, s. 94.

bozdu. 31 Ocak'ta Malaya'dan Singapur'a, Johore Boğazı boyunca gerçekleştirilen, tahliye tamamlandı. İngiliz komutanı Korgeneral Percival, kuzeyden gelecek bir saldırı ile karşı karşıyaydı. Bu bölgedeki kıyı şeridi, büyük bir savunma harekâtı için etkin bir şekilde hazırlanmamıştı.

"Dalforce" (Singapur Denizaşırı Çinli Anti-Japon Gönüllü Ordusu) John Dalley tarafından Aralık 1941'de kuruldu. Güç, Singapur Muharebesi'nde yer aldı. Daha sonra bazı gönüllüler Japon işgalcilere karşı bir gerilla savaşı verdiler.

Percival'ın komutası altında çoğunluğu Hintli ve Avustralyalı olan yaklaşık 70 bin asker vardı. Bir İngiliz formasyonu olan 18. Tümen, Japon saldırılarının hemen öncesinde geldi, ancak sonraki savaşta sadece küçük bir rol oynadı. Yamashita, önemli sayıda uçak tarafından desteklenen yaklaşık 35 bin askere sahipti. İngilizler sayıca üstündüler ancak Japonlar; disiplinli, eğitimli, motivasyonu yüksek askerlere, saat gibi işleyen bir harekât planına ve hava üstünlüğüne sahiptiler. Beklenen saldırıyı karşılamak zorunda olan Percival, kuvvetlerini kıyı boyunca geniş ama hafif bir savunma hattına yerleştirdi. Hat, sürekli saldırıları tutamayacak kadar zayıftı ve Percival bir çıkarmayı geri püskürtmek için herhangi bir mekanize yedek güçten de yoksundu. 8/9 Şubat gecesi, Japonlar güçlü bir çıkarma gerçekleştirdi. Kısa sürede savunma hattını kıran Japonlar Singapur şehrine doğru iki dalga halinde ilerlemeye başladılar. Malaya'ya doğru uzun süren çekilmeden sonra, İngiliz İmparatorluğu güçleri, düşmanları Japonlara karşı saygıyı ve savaş hakkındaki umutsuzluklarını abartmış durumdaydılar. 12 Şubat'a kadar Japonlar, Percival'ın çevresine ilkel bir savunma oluşturduğu kente ulaştılar. Çekilen askerler arasında bir

panikleme başladı. Asker kaçakları ve mülteciler merkezi bölgeleri savunma girişimindeki karışıklığı daha da artırdılar.

KORGENERAL ARTHUR PERCIVAL (1887-1966)

Arthur Percival, gönüllü olarak orduya yazılmıştı. Personel işlerinde büyük deneyim sahibi oldu.

1936'da ilk kez Malaya'ya gönderildi ve iki yıl sonra İngiltere'ye döndü. 1940 Nisan'ında bir tümgeneral olarak Genelkurmay Başkanı'nın yardımcısıydı. Mart 1941'de, korgeneralliğe terfi ettirilerek Malaya'daki kuvvetlerin başkomutanlığına getirildi. Etkili bir yönetici olmasına rağmen savaşta askerin görmek istediği ilham verici bir lider değildi. Şubat 1942'de esaret altına alındı ve kıdemli subayların toplandığı kampa gönderildi. Savaşın sonunda 1945'te serbest bırakıldı. Savaştan sonra Uzak Doğu Savaş Esirleri Derneği'nin başkanı oldu.

Şehir için mücadele yine daha kararlı bir şekilde verildi. Yamashita, tedarik yollarının mükemmel çalışması sonucunda hiç malzeme eksikliği çekmedi ve takviyelerle saldırı dalgalarını hep canlı tutmayı başardı. Giderek artan Japon baskısına rağmen Percival, üç gün direnmeyi başardı. Ancak subaylarının daha fazla mücadele etmenin anlamsız bir can kaybı olacağı yönündeki görüşüne hak verdi. 15 Şubat günü öğleden sonra yaklaşık 65 bin (milis güçlerle birlikte toplam sayı 100 bini buluyordu) İngiliz İmparatorluğu askeri ve subayı teslim oldu.[2]

1781 yılında General Cornwallis'in 9 bin 500 personeli ve 1916 yılında Kutü'l-Amare'de General Townshend 13 bin 300 personeli teslim olmuştu. Percival ise yaklaşık 65 bin kişi ile teslim oluyordu. Bu İngiliz tarihindeki en büyük askeri güç teslimiyetiydi.

2 W. J. Slim, *Defeat into Victory*, David McKay PB., New York 1961, s. 47.

Levent-Şahverdi Arşivi

Yaklaşık 45 bin Hintli asker, radikal milliyetçi Subhash Chandra Bose'den esinlenen Hint Ulusal Ordusu'na katılmaya davet edildi. Ağustos 1942'ye gelindiğinde sadece 15 bin kişi katılmayı reddetmişti. 50 bine yakın Avrupalı ve Avustralyalı mahkûm Singapur Adası'nın kuzeydoğusundaki Changi kampına götürüldü. Bunların binlercesi daha sonra götürüldükleri Asya'daki iş projelerinde öldü. Yaşadıkları kötü muamele, teslimiyeti lanetleyen Japon askeri ahlakından kaynaklanmıştı. Yamashita ve subayları, 70 bin kişilik bir gücün savaşmak için kararlılık göstermeden çok daha küçük bir güç karşısında teslim olduklarını gördüklerinde hayrete düşürmüşlerdi. Harekât sırasında sadece bin 714 Japon askeri hayatını kaybetmişti.

KORGENERAL TOMOYUKI YAMASHITA (1885-1946)

Japonya'nın en iyi harekât komutanlarından biri olarak kabul edilen Yamashita'nın savaş öncesi kariyeri inişli çıkışlıydı. İki sebebi vardı: 1936'da gerçekleşen Tokyo'daki darbeye karışmıştı ve General Tojo'yla rekabet yaşamaktaydı. 1937'de korgeneral oldu ancak zamanının büyük bir kısmını Mançurya'da geçirdi çünkü askeri güç merkezinden uzak tutulmak isteniyordu. Beklediği fırsatı Kasım 1941'de Malaya'nın ele geçirilmesi için 25. Ordu'ya komuta etmek üzere atandığında yakaladı. Sefer sırasında kendisini ispat etti. Öyle ki ulusal bir kahraman oldu. Ancak Tojo, Yamashita'yı tekrar Mançurya'ya gönderdi. Daha sonra, Ekim 1944'ten itibaren Filipinler savunmasını komuta etti. Teslim olduktan sonra "Manila Tecavüzü" olarak adlandırılan süreç nedeniyle savaş suçlusu olarak yargılandı. Askerlerinin yaptıklarının çoğundan habersizdi. Doğal olarak çok az sorumluluğu vardı ancak suçlu bulunarak 23 Şubat 1946'da asılarak idam edildi.

Singapur'un sivil sakinleri için ise birkaç yıl boyunca sürecek olan mağduriyet ve kitlesel cinayetler başladı. Yaklaşık 50 bin kişi öldürüldü. Çoğunluğu Çinliydi ama aralarında; komünizme sempati duydukları, Japon karşıtı duygular besledikleri ve suç işledikleri gerekçesiyle öldürülen Malayalılar da vardı.

Singapur daha sonra Japon Güney İmparatorluğu'nun en önemli merkezlerinden biri oldu. Shonan ("Güney'in Işığı") olarak yeniden adlandırıldı ve Güney Ordusu'nun karargâh merkezi oldu. Yamashita, 1945'te Manila'daki Amerikalılara teslim olduğunda, yakın zamanda serbest bırakılan Percival, imzaya tanıklık etmek için davet edildi.

BURMA'NIN ELE GEÇİRİLMESİ

1942'nin ilk beş ayında, Shojiro Iida'nın Japon 15. Ordusu tarafından Burma'nın (Birmanya'nın) çoğunun fethedilmesi Japonların batıya doğru genişlemesinin en uç sınırını oluşturdu. Burma, Japon plancıları için iki açıdan önemliydi. İlki savaşmakta oldukları Çin ordularına "Burma Yolu" boyunca kaynakların akışını engellemek diğeri ise zengin kaynaklara sahip olan Güneydoğu Asya'da yeni fethedilen bölgelere erişimi güvenlik altına almak. Ayrıca Burma petrol ve nadir bulunan bir metal olan tungsten yataklarına sahipti. Daha sonra, Hindistan'ın olası işgali için bir atlama taşı olacaktı.

1942'de Japonlara karşı yürütülen mücadele sırasında Burma ormanında kamuflaj üniformalı Çinli askerler sızma harekatları gerçekleştirdiler. Çin ordusu, İngilizlere yardım etmek için birlikler gönderdi. Çünkü Burma Yolu, Çin'in savaş gücünü ayakta tutan gereksinimlerin nakliyesinde kullanılıyordu ve tedarik sağlanması için açık kalmasını sağlamak gerekliydi.

Burma'nın stratejik önemi, İngiliz makamları tarafından çok geç anlaşıldı. Ülke, hâlâ 1935 Burma Yasası kapsamında kurulan yerel yönetimi ile birlikte denetim altına tutuluyordu. Birçok önde gelen Burmalı siyasetçi, İngiliz karşıtı ve Japon yanlısıydı.[3] Burma'daki muhaliflerin bir araya gelmesi ile oluşan Milliyetçi Burma Bağımsızlık Ordusu da beklemedeydi.

1941'in sonlarında Burma'da yaklaşık 27 bin İngiliz İmparatorluk askeri vardı ki bunların yaklaşık 15 bini Burmalıydı. Sınır kuvvetleri olarak düzenlenmişlerdi ve Temmuz 1941'de 1. Burma Tümeni kuruldu. Kalan güçlerin büyük bir kısmı İngiliz subaylar tarafından yönetilen Hint birlikleriydi. Küçük bir topçu birliği ve sadece otuz iki uçak vardı.

Aralık ayında ele geçirilen hava alanlarından kalkan uçaklar tarafından desteklenen General Iida'nın 15. Ordu'su 19 Ocak 1942'de iki tümen ile saldırıya geçti. Japon uçakları, Burma'nın başkenti Rangoon'a ve diğer askeri hedeflere çok ağır hasar verdi. Müttefik direnişi sınırlıydı. Rangoon'u savunan 17. Hint Tümeni, Sittang Nehri üzerindeki köprü yıkılınca tecrit edilmiş oldu ki bu gelişme Müttefik cephesinin çökmesi demekti. Yaklaşık 3 bin 500 Hintli asker nehri geçmeyi başardı, ancak tüm teçhizatlarını terk etmişlerdi. Limana yeni gelen İngiliz 7. Zırhlı Tugayı, hemen karaya çıkmak ve savaşa katılmak zorunda kaldı. Daha fazla takviye almak imkânsızlaştı. Takip eden iki hafta boyunca Japon kuvvetleri kuzeyden Rangoon'a yaklaştı ve 8 Mart'ta şehri ele geçirdi.

"V Gücü", Burma'da Japonlar hakkında istihbarat toplamak için Hint ordusunun İngiliz subayları tarafından kuruldu. Yerel olarak çalıştırılan gerilla ajanlarından faydalandılar. Elde edilen bilgiler ilerleyen süreçte çok işe yarayacaktı.

3 Frank Owen, *The Campaign in Burma*, Her Majesty's Stationery Office, London 1946, s. 17-19.

İngiliz İmparatorluğu güçleri, Malaya'nın savunucularına benzer bir kadere maruz kalmadığı için şanslıydı. 19 Mart'ta kurulan ve Korgeneral Slim'in komutası altındaki Burma Kolordusu, Rangoon ele geçirilmeden önce Japon kuşatmasından kendisini kurtardı. Burma'nın merkezinden geçen Irrawaddy nehri vadisi boyunca çatışarak geri çekildi. Dağlar, ovalar ve ormanlardan geçen tehlikeli bir yolculuk sonrası Hint kasabası İmphal'e vardılar.

Topraklarından hareket eden kuvvetlerin Burma'yı işgal etmesi üzerine İngiltere'de Tayland'a 5 Şubat 1942 tarihinde savaş ilan etti.

Tayland ordusunun birlikleri ve Burma Bağımsızlık Ordusu üyeleri tarafından desteklenen Japon kuvvetleri, doğu ve kuzeye doğru çok hızlı bir şekilde hareket etmeyi başardılar. Bu ilerlemeleri ülkenin kuzeyini Japon güçlerine karşı savunmakla görevi Burmalı ve Hintli birliklerle birlikte savaşan Çinlilerin 38. Tümeni ile Çin ordusu arasındaki iletişimi kopardı. 25 Nisan'da, İngiliz yetkililer Burma'yı terk etme kararı aldılar. Kuzeydeki Çin kuvvetleri de Yunnan eyaletine geri çekildi. Japon ordusu 17 Haziran'da Çin sınırına ulaşmıştı. 4 Mayıs'ta Bengal Körfezi'ndeki Akyab havaalanı ele geçirildi. İlerleyen aylarda, bölgenin kontrolünü sağlamlaştıran Japonya, Imphal'e yerleşen İngiliz İmparatorluğu güçlerine karşı altı ay süren zorlu bir mücadeleden sonra Hindistan'a girmek için daha fazla çaba sarf etmedi.

Burma'nın işgali sırasında bir Japon uçak gemisi görev gücü, İngiliz deniz birimlerine ve üslerine saldırmak için Hint Okyanusu'na açıldı. Burada uçak gemisi HMS Hermes, 9 Nisan 1942'de doksan Japon uçağı tarafından yapılan bir saldırıdan sonra batırıldı.

Levent Şahverdi Arşivi

İngilizlerin sınır dışı edilmesinden sonra Japon işgalciler, Burma Bağımsızlık Ordusu'nun ülkenin bazı bölgelerine hükmetmesine izin verdi. Burma'ya, Ağustos 1943'te bağımsızlık verildi. Burma Başbakanı Ba Maw, Müttefiklere savaş ilan etti. (Bunu yapan en son devletti.) Japonya yine de bölgenin ekonomisini kontrol etti. Gerçekte garnizonları vasıtasıyla yeni Japon İmparatorluğu'nun dış sınırlarını korumak için işgalci bir güç gibi hareket etmeyi sürdürdü.

LONGCLOTH HAREKÂTI

1942 yılında Burma'da (bugünkü Myanmar) sona eren savaşı bir kilitlenme süreci izledi. Japonlar daha derinlere ilerleyebilecek durumda değillerdi. Assam'daki İngiliz-Hint kuvvetlerinin de; toparlanmaya, eğitimden geçmeye ve Burma'nın hiçte misafirperver olmayan koşullarında yaşanacak bir savaşa kendilerini hazırlamaya ihtiyaçları vardı. Akyab limanına yapılan son derece kötü hazırlanılmış bir saldırı felaketle sonuçlandı. Hiç toprak elde edilemediği gibi 5 bin zayiat verilmişti. Hindistan Başkomutanı General Archibald Wavell, 1942 yılının Mart ayında Yarbay Orde Wingate'i Hindistan'a davet etti. Wingate, savaştan önce Filistin'de ve 1940-41 yıllarında Doğu Afrika'da Wavell'in emrinde görev yapmıştı. Haile Selassi'ye yardım amacıyla Etiyopya'da geleneksel anlayışın dışında savaş becerisine sahip "Gideon Gücü" adıyla bir kuvveti oluşturup komutanlığını yaptığından gerilla taktikleri konusunda uzmandı. Wingate; ne istendiğini anlayan ve ne istediğini bilen nitelikli bir subaydı. Wavell'in kendisinden bir isteği vardı: Japon hatlarının gerisine sarkarak harekât gerçekleştirecek özel kuvvetler hazırlaması. Kuvveti, resmi olarak 77. Hint Piyade Tugayı olarak geçiyordu. Ama daima kendilerine verilen takma ad ile anıldılar: Chindit. Bu lakap aslında Burma dilinde efsanevi nitelikteki "kanatlı aslan" anlamına gelen "chinthé" kelimesinden türetilmişti. "Chinthé" Burma'daki bütün tapınaklara oyulmuş ortak kullanılan bir figürdü.

Wingate, "uzun menzilli sızma" harekâtları fikrini geliştirdi. Özel eğitilmiş askerlerden oluşturulan küçük birimler, Japonların elindeki alanlara fark edilmeden girecekler, hayati bağlantıları kesecekler ve düşmanı taciz edeceklerdi. Wavell, prensipte bu taktiği onaylasa da riskli bir macera gibi görünen bu fikre arka çıkmakta isteksizdi. Ancak Wingate "deneysel" bir harekâta Wavell'i ikna ederek izin koparmayı başardı. 1943 yılının Şubat ayında gerçekleştirilecek harekâtın kod adı "Longcloth" olarak tespit edildi.

Chindit gücü, her biri ortalama 450 personele sahip yedi birimden oluşuyordu.[4] Plana göre tedariklerini hava kuvvetleri sağlayacaktı. Bu durumda hem az donanımla hareket edebilecekler hem de herhangi bir tedarik hattına bağlı olmayacaklardı. Hızlı hareket kabiliyeti kazandıran bir anlayıştı. 14 Şubat'ı 15 Şubat'a bağlayan gece harekâta başlandı. Chindwin Nehri geçilerek Burma'ya girildi. Wingate komutasındaki birimler kuzeye yöneldiler. Diğer iki kolon ise güneydoğudaki Irrawaddy nehrine doğru ilerlediler. Geniş alanları geçerken başarılı oldular. Demiryollarını ve köprüleri imha ettiler. Ancak karşılaştıkları Japon kuvvetleriyle yaklaşık on kez çatışmaya girdiler. Hava tedarikinin sağlanmasında sorunlar yaşandı. Chindit'ler yemek, mühimmat ve malzeme yetersizliği ile karşı karşıya kaldılar. Üstelik hastalıklar nedeni ile de kırılmaya başladılar. Plana göre Mayıs ayına kadar Pago kasabasına ulaşmaları gerekiyordu. Ancak harekâta katılan yaklaşık 3 bin 500 personelden 900 kadarı ya hayatını kaybetmiş ya da esir edilmişti. Diğerlerinin büyük bir kısmı da daha fazla ilerleyemeyecek halde hastaydılar. Bu şartlar altında hedef bölgeye ilerlemek yerine Mart sonlarında Hindistan'a geri dönme emri aldılar.

Harekât stratejik anlamda çok az bir başarı göstermişti ama Hindistan ordusunda bir anda morallerin yükselmesine neden oldu çünkü ortaya koyduğu çok önemli bir husus vardı: "Japonlar yenilmez değildir." Wingate ise Churchill'in takdirini kazandı ve küçük gerilla kuvveti bir anda günün kahramanı oldu. Wingate,

4 John Paton Davies, *Dragon by the Tail*, Norton, New York 1972, s. 56.

1943 yılının Ağustos ayında toplanan Quebec Konferansı'na da davet edildi. Burada cömert fonlar ve donanımlar emrine sunuldu. Diğer bir yandan da harekât Japonları benzer yapılanmalar oluşturmaları için teşvik etti: 1944 Mart'ında Imphal ve Kohima yerleşimlerine Wingate tarzı harekâtlar düzenlediler.

Kod adı "Thursday" olan ikinci Chindit harekâtı yaklaşık 20 bin kişilik özel kuvvetler ile Şubat 1944'de başlatıldı. Amaç Japonların Hindistan'ı işgalini engellemek, en azından geciktirmekti. Wingate'in Mart ayında bir uçak kazasında hayatını kaybetmesi her şeyi alt üst etti. Kuvvetleri, alışılmadık derin sızma taktiklerini bir kenara bırakmak zorunda kaldılar. General Stilwell ve Çin Ordusu'nun kuvvetleri ile beraber geleneksel savaş formasyonunda savaşmaya başladılar. Bu sefer sırasında orijinal Chindit personelinin yaşadığı zayiat yaklaşık 4 bine ulaştı. Şubat 1945'te Chindit gücü dağıtıldı. Askeri başarıları mütevazı olsa da gerçekleştirdikleri harekâtlar kahramanlık ve dayanıklılık sembolü olarak kabul edildi. Longcloth Harekâtı sırasında 2 bin kilometre yürüdüler. Bunun yanında Müttefik kuvvetlere de benzer oluşumlara gitmeleri için ilham kaynağı oldular. Bunların içinde en ünlüsü "Merrill'in Yağmacıları" adlı yapılanmaydı.

İlk Chindit harekâtının ardından Amerikan kuvvetleri tarafından, Japonlarla Burma'da gerilla metodu ile savaşmak üzere 3 bin kişiden oluşan kod adı "Galahad" olan bir birim oluşturuldu. Resmi adları da 5307. Birleşik Birim olmasına rağmen komutanları Tuğgeneral Frank Merrill'in adına istinaden "Merrill'in Yağmacıları" olarak anıldılar. Eğitimlerini Chindit uzmanlarından aldılar. Daha sonra Şubat-Ağustos 1944 arasında kuzey Burma'daki Japon kuvvetlerine karşı Amerikalı General Joseph Stilwell komutası altındaki Çin kuvvetleri ile birlikte mücadele ettiler. İlk başlardaki başarılarına rağmen aynı Chindit'lerin başına geldiği gibi, hastalık ve savaştıkları koşulların çetinliği nedeniyle ağır kayıplar verdiler. Bu seferden sonra birim dağıtıldı ve kalanlar Amerikan ordusunun geleneksel birimlerinde görev yapmayı sürdürdüler.

HİNDİSTAN İÇİN SAVAŞ: IMPHAL VE KOHIMA

Güney Çin'de savaşmakta olan Çin kuvvetlerine Hindistan üzerinden Müttefiklerin tedarik sağlaması söz konusuydu. Buradaki Japonlar, kuvvetlerinin güvenliğini sağlamak için bu akışı engellemeleri gerektiğini biliyorlardı. Chindit'lerin 1943'teki akınları Japon komutanları bir bakıma uyarmıştı. Burma'nın daha güvenlikli olabilmesi için Assam'daki (Hindistan) Kohima ve Imphal bölgelerinin ele geçirilmesine karar verdiler. Korgeneral Renya Mutaguchi, Mart 1943'te Burma'daki Japon 15. Ordusu'nun komutanlığına atandı. Burma'daki bütün Japon kuvvetlerinin başkomutanı olan General Kawabe ile arasındaki yakın dostluktan faydalanarak Hindistan'a yapılacak olan bir saldırının Tokyo hükümeti tarafından da desteklenmesini sağladı. Harekât tedarik sağlamanın zorluğu nedeniyle daha başından itibaren çok güçlü eleştirilere maruz kalmıştı.

Japonlar, "U-Go Harekâtı"nın taslak planını hazırladılar. Buna göre İmphal'deki tedarik deposu ele geçirilecek, Kohima'nın kuzeyindeki yol kesilecek ve Muson yağmurları Müttefiklerin karşı saldırısını engellerken yeni ve güçlü bir savunma hattı oluşturulacaktı. Japonlar hazırlıklarına devam ederken beklenmedik olaylarla karşılaştılar.

İngiliz ve Hint birlikleri Burma'nın güneyindeki Arakan'a saldırdı. Japonlar buraya bir kuvvet sevk etmek zorunda kaldılar. Bu sırada Burma'nın kuzeyinde General Stilwell, Chindit'ler ve Merrill'in Yağmacıları tarafından desteklenen Çin kuvvetleri ile kuzeydeki Myitkyina kasabasına saldırdı. Her iki harekât da Imphal-Kohima saldırısına hazırlanmakta olan Japon kuvvetlerini meşgul etti. Üstelik zayıflamalarına neden oldu. Buna rağmen yaklaşık 100 bin askerden oluşan bir kuvveti teşkilatlandırmayı başardılar. 7 Mart günü Japon 33. Tümeninin İmphal'a güneyden saldırısı ile harekât başladı. İstihbarat uyarılarına rağmen bu saldırı General Slim'i sürpriz bir şekilde yakaladı. Komutası altındaki 14. Ordu hızlı bir şekilde İmphal'a doğru geri çekildi. Bu hızlı geri çekilme nedeniyle 20. Hint Tümeni mahsur kaldı ve Shenam'da

kuşatılarak Japon saldırılarına karşı direnmeye başladı. Slim, hemen Arakan'dan iki tümeni İmphal bölgesini takviye etmesi için gönderdi. Bu sırada Mutaguchi'nin 15. Tümeni kasabaya karşı saldırıya geçti. Japon kuvvetleri İmphal'a uzanan yolları kesmeyi başardılar. 4 ay sürecek bir kuşatma başlattılar ancak kuşatma sırasında Slim'e Kraliyet Hava Kuvvetlerinin 3. Taktik Hava Gücü tarafından; takviye asker, yakıt, yiyecek ve askeri donanım tedariki sağlandı.[5]

Bu sırada Mutaguchi, daha kuzeyde etkinliklerine devam ediyordu. Korgeneral Kotoku Sato komutasındaki 31. Tümeni Kohima'yı ele geçirmesi için gönderdi. Amacı buradaki İngiliz tedarik deposuna ulaşmak için mümkün olduğu kadar mesafe kazanmaktı. Ormanlarla kaplı dağlık alanda çatışarak ilerleyen Sato, bütün tümenini Kohima'ya getirmeyi başardı. 5 Nisan'da kuşattığı kasabayı denetim altına almak için sokak sokak savaşmaya başladı. 18 Nisan'a gelindiğinde savunmacıların elinde sadece küçük bir tepe kalmıştı. Ancak bir anda her şey değişti. Dimapur'dan gelen bir takviye kuvveti kuşatmayı kırarak Japon kuvvetlerinin yavaş yavaş geriye çekilmesi neden oldu. 31 Mayıs günü Sato, yıpranmış ve çok az tedarik ile beslenen kuvvetlerine genel bir çekilme emri verdi. Yapılmış olan mücadele çok çetindi. Japonların zayiatı 6 bin, İngiliz ve Hintlilerin kaybı ise yaklaşık 4 bin personeldi.

Mutaguchi'nin planı Sato'nun Kohima'yı ele geçirmesi ve sonra Imphal'deki kuşatmaya yardım etmek için güneye takviye göndermesi üzerine kuruluydu. Ancak kuzeyde yaşanan başarısızlık nedeniyle Japonlar bir anda kendilerini, kuşatma altında olmasına rağmen iyi silahlanmış bir güce karşı giderek büyüyen ve zorlaşan bir yıpratma savaşı verirken buldular. 10 hafta süren yoğun çatışmalar sonucunda Maniput ovasının sınırında Kohima'dan ilerleyen birliklerle Imphal'deki kuvvetler buluşmayı başardılar. Slim'in ordusu 22 Haziran'da Kohima ile Imphal arasındaki yolu

5 Nalty, *a.g.e.*, s. 156-158.

yeniden açmayı başarmış ve kuşatmayı kaldırmıştı. Mühimmatları, yiyecekleri ile donanımları iyice azalmış olan ve hastalıklardan perişan hale düşmüş Japonlar çaresizce intihar edercesine savaştılar. 18 Temmuz'da Kawabe ve Mutaguchi Harekâtı sonlandırmaya karar verdiler. Ancak başlattıkları geri çekilme kısa sürede felakete dönüştü. Çünkü Slim'in güçlendirilmiş ordusu, Chindwin Nehri boyunca amansız bir şekilde geri çekilenleri takip etti. Japonların zayiatı 30 bini ölü olmak üzere 53 bin personeldi. Sonuçta Japonların Burma'daki askeri gücü kırılmıştı. Bu sayede 1945 yılında ülkenin tamamen ele geçirilmesinin de bir bakıma yolu açılmıştı.

BURMA'DA ZAFER

Kuzey Hindistan'daki İmphal ve Kohima'ya yönelik Japon saldırısı başarısız olunca Korgeneral Slim'in komutası altındaki 14. Ordu Burma'yı yeniden ele geçirmek için planlamalara başladı. Bir kısım Müttefik kuvvetleri Burma'nın batısındaki Chindwin Nehri'ne doğru ilerlerken kuzeyde Hint kuvvetleri ile General Stilwell'in Çinli tümenleri kalan son Japon birliklerini de temizleyerek Ledo yolunu 1945 yılının Ocak ayında açmayı başardılar. Bu yol sayesinde güney Çin'de Japonlarla mücadele etmekte olan Çin ordusuna tedarik sağlanmaya başlandı. Chiang Kai-shek'in önerisi ile Ledo yolunun adı Stilwell yolu olarak değiştirildi.

Slim'in planladığı Sermaye Harekâtı, adı bir süre sonra "Artırılmış Sermaye" olarak değiştirilecekti, Chidwin üzerinden Shwebo ovasına ulaşmayı, Irrawaddy Nehri'ni geçmeyi ve Burma'nın başkenti Rangoon'a (Yangon) ulaşmayı hedeflemekteydi. Bu harekâtın açılış hamlesi Bengal Körfezi kıyısındaki Aktab'ın alınmasını öngörmekteydi, amaç burayı bir hava üssü olarak kullanmaktı. İngiliz ve Hintli birliklerden oluşan bir kuvvet 4 Ocak'ta kasabayı ele geçirdi. Ardından Japon 28. Ordusunu Arakan Dağları'na doğru sürdü. Slim'in gücü ise 8 Ocak'ta Shwebo'yu aldı. Ancak Mandalay'ı ve güneydeki yolu savunmakta olan Japon 33. Ordusunun giderek artan direnişi ile karşılaştılar.

Slim, Burma'daki Korgeneral Hyotaro Kimura komutasındaki Japon Karargâhı'nı ikna eden ayrıntılı bir aldatma planı yapmıştı. Kuzeydeki Müttefik kuvvetlerinin asıl hedefini Mandalay gibi gösterirken 4. Kolordunun geri kalanı Japon kanadını çevirmek için güneydeki dağlara doğru ilerleyecek ve Pakokku mevkinde Irrawaddy Nehri'ni geçecekti. Strateji neredeyse mükemmel işledi. Daha güneyden nehri geçen İngiliz ve Hint birlikleri karşılaştıkları cılız direnişi aşıp Meiktilan'daki iletişim merkezine ulaştılar. Burada Korgeneral Shihachi Katamura komutasındaki Japon 15. Ordusu ile şiddetli bir muharebe yaşandı. Japonlar iki kuvvet arasında kalmışlardı ve her ikisini birden bertaraf edecek güçleri yoktu. Mandalay, 20 Mart günü Müttefik Kuzey Kuvvetlerinin eline geçti. Kısa süre önce Japonlar tarafından çevrelenmiş ve kuşatılmış olan Meiktila çevresindeki pozisyonlar 29 Mart'ta terk edildi. Slim'in kuvveti ile daha güneydeki Rangoon şehri arasında artık çok az şey kalmıştı.

Burma'da yaşanan savaş sırasında hava gücü çok önemli bir rol üstlenmişti. Çarpışmalara verdiği desteğin yanı sıra nakliye, tedarik ve irtibat harekâtlarında da yararlılık gösterdiler. B24 Liberator uçaklarının 17 Mart 1945 günü Rangoon bölgesindeki Japon depolarına yönelik gerçekleştirdikleri hava saldırısında elde ettikleri başarı sayesinde bölgedeki direniş ciddi boyutta zarar gördü.

Başkente karşı iki ayrı saldırı yapıldı. Biri Korgeneral Stopford tarafından Irrwaddy vadisi üzerinden gerçekleştirildi. Sittang Nehri boyunca Korgeneral Messervy tarafından başlatılan diğer saldırının kanadını Aung San'ın Burma Bağımsızlık Ordusu korumaktaydı. Bu ordu Mart ayında taraf değiştirmişti. Şimdi Burma'daki Japon egemenliğinin sona erdirilmesi için İngilizlere yardım ediyordu. Slim endişeliydi; Mayıs ayında başlayacak olan

muson yağmurlarından önce Rangoon'un mutlaka elè geçirilmesi gerektiğini düşünüyordu.[6] Bunu garantilemek için Drakula Harekâtı'nı planladı. Buna göre Arakan kıyısındaki 26. Hint Tümeni gemilerle nakledilip Rangoon'a denizden saldırılacaktı. 3 Mayıs günü tümen görev bölgesine intikal ettiğinde Japonlar çoktan çatışmayı bırakmışlar ve Sittang nehri boyunca doğuya çekilmişlerdi. Kuzey ve güney kuvvetlerinin birleştiği 5 Mayıs günü bütün merkezi Burma, Müttefiklerin elindeydi.

Aslında Burma'daki Japon kuvvetleri asla tam anlamıyla yenilgiye uğratılamadı. Arakan tepelerindeki Japon 28. ordusu kendisini çevreleyen çemberi kırmak için yarma harekâtı denedi ama İngilizler istihbarat kaynakları sayesinde Japonlara ağır kayıplar verdirdiler. Sittang Nehri boyunca kesintili devam eden çarpışmalar ise ancak Japonların Rangoon'a gelip teslim oldukları 28 Ağustos günü sona erdi. Burma'nın yeniden ele geçirilmesi için verilen bu çatışmalarda Müttefiklerin yaklaşık 3 bin 200, Japonların ise 23 bin askeri hayatını kaybetti.

Burma'da yaşanan savaşın sorumluluğu Hint Ordusunun omuzlarına yüklenmişti. 1941-1945 yılları arasında burada savaşan Hint askerlerinin verdiği ölü sayısı 17 bine dayanmıştı. Burma Muharebeleri, İngiliz Milletler topluluğunun savaş boyunca yaşanan tek uzun süreli mücadeleydi.

Japonların Asya anakarasında savaştıkları tek yer Burma değildi, 1931'den beri ilgilendikleri Çin topraklarından da ellerini çekmemeleri gerekiyordu. Buradaki durum Japonlar kadar Çinliler için de kaotik bir görüntüye sahipti.

ICHI-GO HAREKÂTI

Savaşın sonlarına doğru Çin'deki askeri durum savaştaki en büyük karışıklıklardan birini temsil ediyordu. Milliyetçilerin lideri Chiang Ka-ishek Japonların yenileceğini biliyordu ve mümkün olduğu kadar milliyetçi Kuomintang ordusunun gücünü savaştan

6 Owen, *a.g.e.*, s. 93.

sonra komünistlerle yaşanacak bir iç savaş için koruma gayretindeydi. 1944 itibarıyla Çin'deki komünist güçler; kadın ve erkek yarım milyon askere ve 2 milyon civarında çiftçi milise sahipti. Üstelik Japonların işgal ettikleri bölgenin içinde ve dışında olmak üzere ülkenin kuzeyindeki kırsal kesime de egemen olmalarına rağmen Japonlarla mücadeleden kaçınıyorlardı.

Chiang Kai-shek ve eşi 1943 yılında Kahire'de gerçekleştirilen konferansla Başkan Roosevelt ile yakın temasta bulunmuşlardı. Chiang Kai-shek Asya'daki savaş sırasında Japonlara karşı Birleşik Devletler'den daha büyük destek almayı umuyordu. Ancak savaşın son yıllarında Amerikan güçleri Japonya ile Pasifik'te savaşarak onları yenilgiye uğratmayı başardıklarından beklediğini bulamadı.

Japonların Asya'daki savaş sahnesinde yer alan en mücadeleci ve savaşçı kesim ise Amerikalı komutanlardı: General Joseph Stilwell, Chiang Kai-shek'in Kurmay Başkanı olarak görev yapıyordu. Bir diğeri ise Çin'in güneyinde konuşlanmış olan "Uçan Kaplanlar"ın komutanı Tümgeneral Clair Chennault'ydu.

"Uçan Kaplanlar" çoğunluğu Amerikalı olan gönüllülerden oluşmuş bir hava gücüydü. Bir yandan işgalci Japonların stratejik hedeflerine saldırı görevleri gerçekleştiriyorlar diğer bir yandan da Chiang Kai-shek'in Hindistan ile Çin arasındaki bölgede bulunan kuvvetlerine tedarik sağlıyorlardı. Güneydeki Hunan ve Guangxi bölgelerinde sahibi oldukları üsler, Japon ana karasına bombardıman yapabilmelerine olanak tanımaktaydı. "Uçan Kaplanlar"ın varlıkları Japonlar için ciddi bir tehditti. Bu durumdan rahatsız olan Japon komutanlar Çin'de toprak kazanmaya yönelik yeni bir saldırının gerekli olduğuna karar verdiler. Aslında bu düşünce 1941 yılından beri kafalarındaydı fakat gerçekleştirebilmek için Çin Hindi (Hindiçin) ile Mançurya arasında sürekli tedarik

sağlayabilecek bir tren yolunun açılmasına ihtiyaç duyuyorlardı. Amerikan denizaltılarının ve uçaklarının Pasifik'teki etkinlikleri uzun deniz rotalarını tehdit etmekteydi.

Nihayet Nisan 1944'te İchi-Go (Bir Numara) Harekâtı'nı başlattılar. 150 bin Japon askeri önce merkezi Çin'deki Henan bölgesinde arta kalan yerleri ele geçirdi. Beijing-Hankou demiryolunda da kontrol sağladılar. Harekâtın bu ilk aşamasını gerçekleştirirken sadece hafif bir direnişle karşılaştılar.

MAO ZEDONG 1893-1976

Mao, Japon istilacılara ve Chiang Kai-shek'in milliyetçi ordusuna karşı mücadele veren Çinli komünistlerin lideriydi. Bir çiftçinin oğlu olarak dünyaya gelmişti. 1920'de aktif bir komünist oldu. Stalin'in Avrupalı komünizmine karşı halkçı demokratik ideolojiyi benimsedi. Jiangxi bölgesinde kırsal alanda komünistleri toplayarak bir bölge oluşturdu. 1934 yılında milliyetçi ordu tarafından buradan sürüldüler. Tarihe "uzun yürüyüş" olarak geçen adeta bir göç gerçekleştirerek kuzeydeki Shaanxi bölgesinde bulunan Yenan kenti civarlarında yeni bir komünist bölge oluşturdular. Savaş sırasında Japonlara karşı mücadele veren Halkçı Çin Kızıl Ordusu'na komuta eden Mao, baskın bir figür olarak ortaya çıktı. 1945 yılında kuzeydeki kırsal kesimin büyük bir kısmını kontrolü altında tutan komünistler 4 sene sonra Çin'de zafere ulaştı. 1949'da Mao yeni Çin Halk Cumhuriyeti'nin başkanıydı.

Harekâtın ikinci aşaması 1944 yılının Mayıs ayının sonlarında başladı. Hedef, güney bölgelerinde egemenlik sağlayarak Chennault'nun hava üslerini ortadan kaldırmaktı. Stilwell, Çin kuvvetlerinin sağlayacağı koruma olmaksızın hava üstlerinin kendini savunmaktan aciz kalacakları konusunda Chiang ve Chennault

ikilisini uyardı.[7] Çin'deki askeri problem bu noktada kendisini gösterdi. Milliyetçi Ordu'nun tahminen 3 milyon 500 bin personeli vardı. Ancak bunlar yerel savaş lordlarına sadıktılar ve güvenilir değillerdi. Chiang, bu durumu bildiğinden, 650 bin personellik gayet iyi eğitilmiş ve iyi silahlanmış Merkezi Ordu adında bir teşkilatlanmaya gitmişti. Fakat Chiang da Japonlara karşı bir savaşa girmek konusunda şüpheciydi. Bunun üzerine güney bölgelerinin savunması General Hsueh Yueh'in kanton güçlerine ve Chennault'nun 200 Savaş uçağına dayandırılmak zorunda kaldı. Savaşın başlarında milliyetçi kuvvetler tarafından savunulmakta olan Changsha kenti çok az bir direniş sonrası 18 Haziran'da düştü. Daha sonra 350 bin asker, Hunan ve Guangxi bölgelerine doğru ilerlemeye başladılar. Çinlilerin direnişi altı hafta sürdü ardından da kırıldı ve Chennault'nun hava üsleri birer birer ele geçirildi. Kasım ayında Japon birlikleri, en sonuncusunu da ortadan kaldırmışlardı. Ardından Çin Hindi'nin kuzeyinden gelen birliklerle temas sağladılar. Böylelikle Mançurya'daki Mukden ile Hanoi arasındaki tren yolu üzerinde tam kontrol sağlamış oldular. Bu süreç içerisinde Çin kuvvetleri ölü ve yaralı olmak üzere tahminen 500 bin zayiat verdiler.

Merkezi Çin'deki milliyetçilerin başkenti olan Chongqing yolu Japonlara açılmıştı. Ancak kent çok zayıf bir savunmaya sahip olmasına rağmen Ichi-Go Harekâtı durduruldu. Japonların amacı bir demiryolu işgal etmek ve bölgedeki Amerikan hava gücünün tehdidine son vermekti. Tokyo, Çin'deki Japon ordusunun merkezdeki bölgeleri ele geçirebilecek kadar güçlü olmadığını bildiğinden riske girmemişti. İşgal altında tuttukları bölgelerin büyük bir kısmında Japonlar, haydutlardan ya da Çinli yerel kukla savaş lordlarından sağladıkları yaklaşık 1 milyon kişi ile Çinli birlikler ve polis gücü oluşturdular. Savaşın geri kalan dokuz ayı boyunca Japonya, tren yolu üzerinde denetim sağladı. Ancak güneydeki kırsal kesimde egemenliği çok düşük düzeyde

7 Barbara Tuchman, *Stilwell and the American Experience in China*, Macmillan, New York 1970, s. 57-59.

Levent Şahverdi Arşivi

kaldı. Milliyetçi Ordu, 1945'te Burma'dan gelen yol açıldıktan sonra tedarik açısından çok iyi desteklendi fakat komuta düzeyindeki beceriksizlik ve çürümüşlük ile askerlerin sadakatinin güvenilir olmaması Chiang Kai-shek'in Japonya'nın son kertedeki yenilgisinde etkin bir rol oynamasına engel oldu.

Japon yenilgisinin tek başına mimarı olmasa da bunda en fazla pay sahibi; Amerika Birleşik Devletleri ve onun Japonya'ya karşı Pasifik'te verdiği mücadeledir. 1941'te Amerikan deniz üssü Pearl Harbor'da başlayan Japon serüveni, 1945 yılında Amerikan atom bombaları ile Hiroşima ve Nagazaki'de son buldu.

PASİFİK SAVAŞI

Levent Şahverdi Arşivi

PEARL HARBOR

7 Aralık sabahının erken saatlerinde dalgalar haline gelen Japon donanma uçakları bombaları ve torpidoları ile Hawaii Adaları'ndaki Oahu'da bulunan Pearl Harbor'daki Birleşik Devletler büyük deniz üssüne saldırdı. Uyarı ya da savaş ilanı olmadan saldırdılar. Böylece Pasifik havzasında dört yıl sürecek bir çatışmayı başlattılar, Japon İmparatorluğu'nun nihai yıkımıyla sonuçlanacak olan bir çatışmayı...

Pearl Harbor'a yapılan saldırı, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkilerde uzun süren bir bozulma sonucunda yaşandı. Amerikan hükümeti, Çin-Japon Savaşı'nda Çin'i desteklemiş ancak Japonya'yı kendisi ile savaşa kışkırtacak hiçbir şey yapmamıştı. Washington, Japonya'nın topyekûn bir savaşa girmeyi riske etmeyeceğini, sorunlara eninde sonunda diplomatik bir çözüm bulunacağını varsaydı. 1940 yılının Temmuz ayında, ilk Japon kuvvetleri Çin Hindi'nin kuzeyine girdiklerinde Roosevelt, Japonya'ya yapılan hurda çelik ve petrol ihracatında kısıtlama getirdi. Topyekûn bir petrol ambargosu tehdidinden endişe eden Japon planlamacıları, Amerika ve Britanya İmparatorluğu'nu önlemeye yönelik güneye doğru bir ilerleme konusunda hem fikir oldular. Petrol açısından zengin bir bölge olan Hollanda Doğu Hint Adaları'nı ele geçirdiler. Böylelikle Pasifik'te tartışma götürmez bir avantaj elde ettiler. Sovyetler Birliği'nin Almanya tarafından işgali Japonya'da karışıklık yarattı. Rusya'yla hesaplaşma fırsatı yakaladığını düşünen güçlü Japon ordusu, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasını için Almanya ile güçlerini birleştirmenin doğru olduğuna karar verdi.

Levent Şahverdi Arşivi

Donanma, toprak genişletmeye yönelik güney stratejisinin devamı için baskısını sürdürdü. Sovyet-Alman Savaşı kuzeydeki herhangi bir riski azaltmıyordu ama güneyin zengin kaynaklarını ele geçirmek Çin ve Sovyetler Birliği'ne karşı nihai zaferin kazanılması için uygun şartları yaratabilirdi. 26 Temmuz 1941'de Çin Hindi'nde yaşanan Japon saldırılarını takiben, Birleşik Devletler tüm Japon varlıklarını dondurdu ve petrol ambargosunu sıkıştırdı. Eylül 1941'de Japon donanması, Amerikan politikasını tersine çevirmek için diplomatik çabaların başarılı olmaması durumunda ABD'ye karşı bir güç gösteri önerisinde bulundu. 30 Kasım belirlenen son tarihti, bundan sonra savaş başlatılabilirdi. Amerikan hükümeti, Japonca kodlarını okuyabildiğinden Japonların saldırgan nitelikli planlarının daha da sertleştiğini biliyordu. Bu arada 10 Kasım'da Churchill, Roosevelt'e bir mesaj göndererek Japonya'nın ABD'ye saldırması halinde "saat içinde" İngiltere'nin savaş ilan edeceğini bildirdi.[1] 13 Kasım'da ise ABD Kongresi, ticari gemilerin silahlandırılmasını başlatabilmek adına 1939 Tarafsızlık Yasası'nın bazı bölümlerini yürürlükten kaldırdı. Durum hiç de iyiye gitmiyor, sinirler geriliyordu. 26 Kasım'da Roosevelt'in Dışişleri Bakanı Cordell Hull, Japonya'ya Çin Hindi ve Çin'den güçlerini çekmeleri için yeni koşullar sundu. Japon hükümeti bu talebi reddetti. 1 Aralık'ta İmparator Hirohito saldırıyı, yani savaşın başlangıcını, onayladı.

Japon Amiral Isoroku Yamamoto Pearl Harbor saldırısını tasarladı ve Yüzbaşı Minoru Genda bunu planladı. Yamamoto'nun Pearl Harbor fikrine iki şey ilham verdi: Biri adeta kehanet bildiren bir kitaptı, diğeri ise tarihi bir saldırı.

Kitap, 1925'te deniz harpleri ve İngiliz donanma tarihi konusunda otorite sayılan Hector Bywater tarafından yazılmış "Büyük Pasifik Savaşı" adlı eserdi. Amerika Birleşik Devletleri ile Japonya arasında, önce Amerikan deniz gücünün Japonlar tarafından

1 Bruce M. Russert, *No Clear and Present Danger: A Skeptical View of the United States Entry into World War II*, Westview-Press, Colorado 1997, s. 11.

imhasıyla başlayan ardından Guam ve Filipinler'e yönelik bir Japon saldırısıyla evrilen bir çatışmanın gerçekçi bir betimlenmesiydi. İngiltere'nin Kraliyet Hava Kuvvetleri, 11 Kasım 1940'ta Taranto'da İtalyan filosuna başarılı bir şekilde saldırdığında, Yamamoto, Bywater'ın kurgusunun gerçeğe dönüşebileceğine ikna oldu. Ancak kafasında hâlâ bir soru işareti vardı vardı. Eğer Amerikan donanması tam anlamıyla ağır bir yenilgiye uğratılamazsa uyuyan bir devi uyandırmış olacaklardı. İşte burada devreye Minoru Genda girdi. Tasarladığı saldırı planı ve ön hazırlıkları, Japon Yüksek Komutanlığı'ndaki şüpheleri ortadan kaldırdı. Bir tek Yamamoto küçük de olsa kimseye söylemediği tedirginlik yaşamaktaydı. İlginç olan bir nokta ise Birinci Dünya Savaşı sonrasında Amerikalı bir subayın bu saldırının olacağına dair sarf ettiği sözlerdi.

Amerikalı General William Lendrum "Billy" Mitchell, Birinci Dünya Savaşı sırasında Amerikan ordusunda görev yapmış ve savaş sonrası kariyerini özerk Amerikan Hava Kuvvetleri'nin kurulmasına adamıştı. Bu sırada üstleri ile sürekli sürtüşmeler yaşadı; bombardıman uçaklarının önemine vurgu yaptı, hatta birkaç tanesi ile gemilerin vurulabileceğini tatbikatlarda ispat etti. Ancak birtakım eleştirileri nedeniyle mahkemeye çıkarıldı ve söylemlerinin ülkeler arası ilişkilere zarar verdiği gerekçesiyle suçlu bulundu. Mitchell'in kariyerini sonlandıran şey, Uzakdoğu görevi sonrasında sunduğu rapordu. Saptamalarının ardından yaptığı yorum adeta bir kehanetti: *Amerikan Silahlı Kuvvetleri en kısa zamanda özerk bir Hava Kuvveti birimi oluşturmak zorundadır. Japonlar bu konuda ileriye dönük ciddi programlar hazırlamaktadırlar... Pasifik Okyanusu'nda tam denetim sağlamak istedikleri anlaşılmaktadır. Uygun ortamı yakaladıklarında Japon Hava Gücü'nün Pearl Harbor'a bir saldırı yapması yadsınamaz bir gerçektir.*[2]

Mitchell, bu dikkat çekici yorumu nedeniyle adeta ordudan dışlandı. Oysa söyledikleri bir süre sonra gerçek olacaktı. Japonlar, Pearl Harbor Baskını'nı gerçekleştirdiler. Amerika da intikam

2 I. D. Levine, *Mitchell: Pioneer of Air Power*, New York 1943, s. 51.

almaya Mitchell'in adını taşıyan uçaklarla gitti. Pilot Yarbay James Doolittle liderliğindeki B-25 Mitchell bombardıman uçakları dünya tarihinde bir ilki gerçekleştirerek Hornet uçak gemisinden havalandılar ve Japonya'nın başkenti Tokyo'daki sanayi tesislerini vurdular. "Doolittle Akını" ya da "Tokyo Saldırısı" olarak tarihe geçen bu harekât ile Amerika, öngörüsü yüksek subayı Mitchell'dan adeta özür diliyor, itibarını iade ediyordu. Mitchell'ın sözleri biraz dikkate alınsa tarih farklı yazılabilirdi belki ama Japonların yaptığı saldırı hazırlığı da göz ardı edilemeyecek nitelikteydi.

Pearl Harbor deniz üssüne yapılacak saldırı öncesinde Japon pilotlar daha önce benzeri görülmemiş bir şekilde eğitildiler. Doğal uçuş ve saldırı alıştırmalarının yanı sıra formasyonda birlikte hareket edecek olan avcı pilotları ile torpido ve dalıcı bombardıman uçaklarının pilotları her dakikalarını birlikte geçirdiler. Birlikte yediler, içtiler, eğlendiler ve aynı koğuşta uyudular. Havada kurdukları formasyonlarda ise her uçuşta farklı tipteki uçakların düştüğü varsayılarak yaratılan "simülasyonlarla" kalan uçakların yeni formasyonlar oluşturması sağlandı. Eğitim ilerledikçe pilotlar birbirlerini sıkı bir şekilde tanıdılar. Havada kimin nasıl davrandığını ve ne refleks gösterdiğini öğrendiler. Böylelikle bir formasyonun verilen görevi, uçak kayıplarına rağmen, yerine getirmesi için daha önce uygulanmamış bir yöntem geliştirilmiş oldu. Her şeyin hazır olduğuna kanaat getirildiğinde donanma denize açıldı.

Aralık başında, Japonlar tarafından oluşturulan Koramiral Chuichi Nagumo komutasındaki donanma tam bir telsiz ve radio sessizliğinde Hawaii'nin kuzeyindeki hedefine doğru ilerlemekteydi. Görev gücünde biri destek dördü saldırıda kullanılacak beş uçak gemisi, ikisi ağır ikisi hafif dört kruvazör, otuz beş çeşitli çap ve ebatlarda denizaltı, on bir destroyer ve dokuz yakıt gemisi bulunmaktaydı.[3] Amerika tarafında yaşanan iki olay, Pearl Harbor'daki askerlerin kaderini etkiledi. 6 Aralık 1941'de Amerikan

3 Herbert, *a.g.e.*, s. 77-78.

dinleme servisi, Pearl Harbour'daki gemi hareketlerini ve yanaşma pozisyonlarını sorgulayan bir Japon mesajını tespit etti.[4] Mesaj Tokyo'dan Washington'daki Japon Büyükelçiliğine' gönderilmişti. Deşifre işlemi ile görevli kriptolog, mesajı çözdüğü kısmıyla amirine verdi. Amiri de mesaja göz ucuyla baktı, ardından da pazartesi günü (8 Aralık) detaylı inceleyeceklerini söyleyerek dosyalaması için mesajı kriptoloğa geri verdi. Böylelikle önemli bir uyarı fark edilmedi. Diğer bir olay ise 7 Aralık sabahı, saldırının hemen öncesinde yaşandı. Oahu'daki bir radar operatörü ekranında, adaya doğru ilerlemekte olan büyük bir uçak grubu gördü. Durumu amirine bildirdi. Amiri ise ona muhtemelen bunların bir Amerikan B17 bombardıman uçağı grubu olduğunu ve bunun için endişelenmemesi gerektiğini söyledi.[5] Kısa süre sonra yanıldığı anlaşıldı.

Japon öncü filosu komutanı Yüzbaşı Mitsuo Fuchida, Oahu üzerinde uçarken Amerikan donanmasının hiçbir şeyden şüphelenmeden limanda demirli olduğunu görünce filoya saldırı kodunu bildirdi: "Tora, Tora, Tora". Dört uçak gemisinden havalanan; kırkı torpido bombardıman, yüz otuz biri dalıcı bombardıman, yüz üçü çeşitli çapta bombardıman ve yetmiş dokuzu avcı olmak üzere toplamda üç yüz elli üç uçak Pearl Harbor'ı sürpriz bir şekilde vurdu. Saldırı saat 07.50 sularında başladı. İki dalga halinde yaklaşık bir saat on beş dakika sürdü. Amerikalılar gafil avlanmıştı. Arizona muhribi battı, Oklahoma ise alabora oldu. Altı muhrip, üç kruvazör, üç destroyer ve dört destek gemisi de ağır hasara uğradı. Pearl Harbor'da olup da herhangi bir şekilde vurulmayan su üstü donanma unsuru yok gibiydi. Yaralanmayanlar çoğunlukla denizaltılardı. Saldırıdan Amerikan uçakları da nasibini aldı. Hedef bölgede bulunan üç yüz doksan dört uçaktan üç yüz kırk yedisi vuruldu. Yüz elli dokuzu ağır hasar aldı, yüz altmış dokuzu imha edildi.

4 Lewin, *a.g.e.*, s. 58.

5 M. Arthur Nevillhow, *Pearl Harbor: Infamy*, Dog and Dog Inc., New York 2004, s. 39.

USS West Virginia gemisinde bulaşıkçı olan Dorie Miller, Pearl Harbor'a yapılan Japon saldırısı sırasında önce ölümcül yara alan kaptana yardım etmiş ardından da hiç eğitimini almadığı bir uçaksavar makineli tüfeğini kullanarak iki Japon uçağı düşürmüştür. Bu hareketlerinden ötürü donanmada en yüksek hizmet nişanı olan Donanma Haçı ile ödüllendirilen ilk Afrika kökenli Amerikalı olmuştur.

Pearl Harbor'da Amerika'nın toplam zayiatı 3 bin 581 kişidir. Bunların bin 141'i asker ve 35'i sivil olmak üzere bin 178'i yaralıdır. Amerika'nın verdiği ölü sayısı ise 2 bin 335'i asker ve 68'i sivil olmak üzere toplamda 2 bin 403 kişiydi. Bunların büyük bir kısmı USS Arizona mürettebatıydı. Bugün Arizona hâlâ battığı yerde mürettebatı ile birlikte yatmaktadır. Üstüne yapılmış olan anıt Pearl Harbor baskını sırasında ölenlere ithaf edilmiştir.

Bütün bu harekât sırasında Japonlar sadece yirmi dokuz uçak ve beş mini denizaltı kaybettiler. Japon personel kaybı biri esir yüz yirmi dokuzu ölü olmak üzere toplamda yüz otuz kişidir.

Pearl Harbor saldırısına katılan gemilerin biri hariç hepsi savaşın ilerleyen safhalarında batırılmıştır. Ushio savaşın sonunda Yokosuka Deniz Üssü'nde Amerikan Donanması'na teslim olmuştur.

Pearl Harbor saldırısı sonrasında durum değerlendirmesi yapıldığında Japonlar tam anlamıyla istedikleri sonuca ulaşamadıklarını anlamışlardır. Öncelikle saldırıya komuta eden Nagumo, üçüncü bir saldırı dalgasına gerek görmediği için eleştirilmiştir. Haklılık payı yüksek bir eleştiridir çünkü Japonlar yeni bir saldırı ile yakıt depolarını ve donanma tamir tesislerini tahrip edebilirlerdi. Böylelikle de savaşın geri kalanında Pasifik mücadelesinde özellikle

denizaltı üssü ile istihbarat istasyonu olarak görev yapan ve Japon yenilgisinin kritik faktörlerinden biri olan bu Amerikan deniz üssü kullanım dışı kalmış olacaktı. İkinci olarak ise Japon saldırısı Amerikan donanmasına ağır darbe indirememiştir. Uçak gemileri yok edilememiştir, yaralanan muhripler ise tamir edildikten sonra göreve geri dönmüşlerdir. Sadece iki muhribi savaş dışı bırakmak, Amerikan donanmasına verilmesi beklenen zarardan çok uzaktır.

11 Aralık 1941 tarihinde Almanya ve İtalya, Amerika Birleşik Devletleri'ne savaş ilan ettiler. Bu tarihten itibaren Amerika'da bulunan bu iki ülke vatandaşları için hayat çekilmez olmaya başladı. Daha önce enterne edildikleri alanlardan Amerika'nın iç bölgelerindeki kamplara nakledildiler. En çok cefayı da Pearl Harbor Baskını'nı takiben Japonya vatandaşları ile Japon kökenli Amerikan vatandaşları çektiler.

Amerikan Başkanı Roosevelt 19 Şubat 1942 günü imzaladığı 9066 sayılı Başkanlık Kararnamesi (Uygulama/Yetki Emri) ile askeri hassas bölgelerin tespit edilmesi ve buralarda yaşayanların göç ettirilmesi için Savaş Bakanlığı'na tam yetki verdi. Özellikle ülkenin Pasifik kıyısında yaşayan, çoğunluğu Amerikan vatandaşı olan ve sayıları 110 bini bulan Japon, evlerinden alınarak ülkenin daha iç bölgelerde kalan toplama/gözaltı kamplarına "yerleştirildiler." İlki California'nın güneyinde Manzanar'da bulunan bu kampların sayısı daha Arizona, Wyoming, Colorado, Utah, ve Arkansas eyaletlerinde kurulanlarla birlikte ona ulaştı. Hiçbir sabotaj ya da casusluk olayına karışmamış bu insanlar, barınma ve sağlık şartları yetersiz düzeydeki bu kamplarda üç yıldan fazla ikamet etmeye zorlandılar. Aynı kurallar ise Amerikan vatandaşı olan Alman ve İtalyan kökenlilere uygulanmadı. Buna rağmen 25 bin civarında Japon kökenli Amerikalı savaşmak için gönüllü oldu ve bunların yaklaşık 18 bini cephe gerisindeki ayrılmış birimlerde görev yaptılar.

1976 yılında ABD Başkanı Gerald R. Ford resmen 9066 sayılı Kararname'yi resmen iptal etti. Yayınlandığı bildiride 19 Şubat 1942'yi üzücü bir gün olarak niteledi. 1988'de ABD Kongresi Sivil Özgürlük Yasası'nı kabul etti ve çektikleri çileyi telafi etmek için 80 binden fazla Japon kökenli Amerikalının her birine 20 bin dolar ödenmesine hükmetti. Buna ek olarak Kongre, hükümetin savaş sırasında Japon kökenli Amerikan vatandaşlarına yönelik politikası için resmi bir özür yayınladı.

Tam anlamıyla yok edilemezse Amerika donanmasının güçlü sanayisinden aldığı destekle kısa zamanda toparlanacağını ve saldırının Amerikan'da savaşma azmini doğuracağını düşünen Yamamoto'nun korktuğu başına gelmiştir. Hem de düşündüğünden daha kısa bir sürede. Amerikan bombardıman uçaklarının Tokyo'yu vurduğunu öğrendiğinde Pearl Harbor Baskını'nın üzerinden sadece dört ay geçmiştir.

ROOSEVELT'İN SAVAŞ İLANI

8 Aralık 1941'de Japon kuvvetlerinin Pearl Harbor, Hawaii'deki Amerikan askeri üssüne saldırmasından bir gün sonra, Franklin Roosevelt Kongre'ye hitap etti ve Japonya'ya ile savaş halinde olunduğunun ilan edilmesini istedi.

Sayın Başkan Yardımcısı ve Sayın Sözcü, Senato ve Temsilciler Meclisi üyeleri: Dün, 7 Aralık 1941 - utanç içinde hatırlanacak bir tarih - Amerika Birleşik Devletleri aniden ve kasıtlı olarak Japonya İmparatorluğu'nun deniz ve hava kuvvetleri tarafından saldırıya uğradı.

Birleşik Devletler, o milletle barış içindeydi ve Japonya'nın davetiyle hükümeti ve imparatoru ile Pasifik'teki barışın sürdürülmesine yönelik olarak hâlâ görüşmeler yapmaktaydı. Gerçekten de, Japon

hava filoları Amerikan Oahu Adası'nda bombalamaya başladıktan bir saat sonra

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Japon Büyükelçisi en son Amerikan mesajına verilen resmi bir yanıtı Dışişleri Bakanımıza teslim etti. Ve bu yanıt mevcut diplomatik müzakerelere devam etmek için işe yaramaz gibi görünse de, hiçbir tehdit ya da savaş ya da silahlı saldırı hakkında hiçbir şey içermiyordu.

Hawaii'den Japonya'ya olan mesafenin saldırının birçok gün hatta birkaç hafta önce kasıtlı olarak planlandığını açıkça ortaya koyduğu kaydedilecektir. Müdahale sırasında, Japon Hükümeti kasıtlı olarak Amerika Birleşik Devletleri'ni yanlış ifadeler ve devam eden barış için umut söylemleriyle aldatmaya çalıştı.

Dün Hawaii adalarındaki saldırı, Amerikan deniz kuvvetlerine ve askeri güçlere ciddi zarar verdi. Size çok fazla Amerikalının yaşamını yitirdiğini bildirmekten dolayı üzgünüm. Ayrıca, Amerikan gemilerinin San Francisco ve Honolulu arasındaki açık denizlerde torpillendiği bildirildi.

Dün Japon Hükümeti Malaya'ya karşı da bir saldırı başlattı.

Dün gece Japon kuvvetleri Hong Kong'a saldırdı.

Dün gece Japon kuvvetleri Guam'a saldırdı.

Dün gece Japon kuvvetleri Filipin Adalarına saldırdı.

Dün gece Japonlar Wake adasına saldırdı.

Ve bu sabah Japonlar Midway Adasına saldırdı.

Bu nedenle Japonya, Pasifik bölgesinde devam eden sürpriz bir saldırıya girişti. Dünün ve bugünün gerçekleri kendi adlarına konuşuyorlar. Birleşik Devletler halkı fikirlerini zaten oluşturmuş ve ulusumuzun yaşamı ve güvenliğine olan imaları iyi anlamışlardır.

Ordu ve Donanma Başkomutanı olarak, savunmamız için gerekli tüm tedbirlerin alınmasını emrettim. Ama bütün ulusumuz bize karşı düzenlenen saldırının karakterini hep hatırlayacaktır.

Bu tasarlanmış işgalin üstesinden gelmemiz ne kadar sürerse sürsün, Amerikan halkı haklı olarak kesin zaferi kazanacaktır. Sadece

kendimizi en üst düzeyde savunmayacağımızı, bu ihanet şeklinin bizi bir daha asla tehlikeye atmayacağını savunduğumda Kongre ve halkın iradesini yansıttığıma inanıyorum.

Düşmanlıklar mevcut. Halkımızın, topraklarımızın ve çıkarlarımızın büyük tehlike altında olduğu gerçeği göz ardı edilemez. Silahlı kuvvetlere duyulan güven ve halkımızın şaşmaz kararlılığı ile beklenen zaferi kazanacağız; Tanrı yardımcımız olsun.

Kongre'nin, 7 Aralık 1941 Pazar günü Japonya'nın kışkırtıcı ve saldırgan saldırısından bu yana, Amerika Birleşik Devletleri ve Japon İmparatorluğu arasında bir savaş durumu olduğunu bildirmesini rica ediyorum.

Jeannette Rankin, yapılan oylama sırasında hem Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'ya karşı hem de İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonya'ya karşı savaş ilanına "hayır" oyu veren tek kongre üyesidir.

Roosevelt o gün kararı imzaladı. Amerika artık harbin bir parçasıydı. İkinci Dünya Savaşı'nın gidişatını aynı birincisinde olduğu gibi ciddi anlamda değiştirdi. Artık tarafsız bir devlet değildi.

DOOLITTLE AKINI

Pearl Harbor'daki yıkıcı Japon sürpriz saldırısının ardından 1942 yılının Ocak ayında, "Ordu-Donanma bombardıman projesi" gündeme geldi. Amaç Japon sanayi merkezlerini vurarak, düşmana hem maddi hem de psikolojik zarar vermekti. Japonya'da saldırılma korkusunun kışkırtılmasına çalışılacaktı. Bu gerçekten gerekliydi çünkü Japonlar sadece Amerika'yı vurmakla kalmayıp Asya'da inanılmaz bir ilerleme kaydetmişlerdi. Böylelikle plan başarıya ulaşırsa hem ABD'nin müttefikleriyle olan ilişkilerinin geliştirilmesi hem de Amerikan halkının moral motivasyonunun artması sağlanacaktı.

Orijinal tasarı uçak gemisinden bombardıman uçaklarının havalandırılması, akını gerçekleştirdikten sonra da uçak gemisine geri dönmeleri üzerine kuruluydu. Bu plan doğrultusunda kullanılacak uçaklar üzerinde testler yapıldı. B26 Marauder'ın kalkarken kontrol sorunları vardı. B23 Dragon'ın ise kanat genişliği uçak gemisi için fazla uzundu. Sonuçta B25 Mitchell'da karar kılındı. Uçak ismini 1925 yılında Pearl Harbor'a bir Japon saldırısı yapılabileceğini ileri sürdüğü için tepki çekmiş General William Lendrum "Billy" Mitchell'dan almıştı. Hornet uçak gemisi üzerinde gerçekleştirilen testler, kalkışın mümkün olduğunu ancak inişin çok riskli olduğunu ortaya koydu. Bunun üzerine plan yeni bir zemine oturtuldu. B25 bombardıman uçakları hedef bölgeye uçak gemisi ile taşınacak harekât sonrası Çin'in doğu kıyılarına ya da Sovyetler Birliği'nde Vladivostok'a ineceklerdi. Ancak Stalin, Japonları provoke etmemek için Vladivostok'un kullanımına karşı çıktı. Sonuç olarak Çin'deki inişi alanlarında karar kılındı.[6]

Uçakların lideri Yarbay James H. Doolittle ile uçakları taşıyacak görev gücünün komutanı Koramiral William F. Halsey Jr., San Francisco'da bir araya gelerek harekâtın detaylarını tartıştılar. Pilotlara görevin riskli ve ölüm olasılığının yüksek olduğu vurgulandı. Gönüllü pilotlar 17. Bombardıman Grubu'nun uçakları ile eğitime başladılar. Uzun mesafe uçuşu, alçak uçuş, gece uçuşu ve navigasyon çalışmaları sonucunda uygun olanlar görev gücüne dâhil edildi. Her şey hazır olduğunda harekete geçildi. Hornet, 16 adet B25 yüklendikten sonra diğer bir uçak gemisi Enterprise ile buluştu. Koramiral William F. Halsey Jr. komutasındaki görev gücü (TF16) yolculuğuna başladı.

Bu sırada Japonlar da boş durmuyorlardı. ABD Donanmasının radyo trafiğini izleyen Japonlar, 14 Nisan 1942'den sonra kendilerine yönelik bir uçak gemisi baskınının ihtimal dâhilinde olduğuna karar verip hemen hazırlıklara başladılar. Radar yetersizlikleri nedeniyle erken uyarı sistemlerini açıkta seyreden telsiz

6 Carroll V. Glines, *Doolittle's Tokyo Raiders*, Van Nostrand, Princeton 1964, s. 56.

donanımına sahip trol teknelerinden oluşturdukları bir hatta dayandırmışlardı. Burada görev yapan Nitto Maru teknesi Amerikan görev gücünü fark etti. Amerikalılarda fark edildiklerini anladılar. Ancak durum hiç hoş değildi. B25 uçakları Japonya'ya yaklaşık 700 kilometre uzaklıkta havalandırılacaklardı. Ancak bulundukları nokta ile Japon anakarası arasında yaklaşık bin 100 kilometre vardı. Hemen durum değerlendirilmesi yapıldı. Sonuçta saldırı gerçekleştirilecekti. Uçaklar kalktıktan sonra görev gücüne bağlı gemiler geri dönecekti. Tek sorun mesafe uzaklığıydı. Depoları genişletilmiş olmasına rağmen yakıt yetmeyecekti. Uçaklara yakıt tenekeleri yüklendi. Havada ikmal yapılacaktı.

Japonlar, Amerikalıların ana karalarına yaklaşık dört yüz kilometre yaklaşarak saldırıya geçeceklerini varsaydılar. Bunun için Kisarazu'dan torpidolarla donatılmış 29 orta bombardıman uçağı ve onlara eskortluk edecek olan ekstra yakıt tankları ile donatılmış 24 avcı uçağı havalandırıldı. Bu filonun görevi Amerikan görev gücü TF16'yı bulmaktı. Ancak Amerikan gemileri düşündüklerinden çok uzaktaydı.

Pilotlar uçaklarındaki yerlerini aldılar. Doolittle'ın adamlarına güveni tamdı. Kendisini asıl kaygılandıran şey başkaydı. Savaş tarihinde ilk kez bombardıman uçakları bir uçak gemisinden kalkacaktı. Kalkış mesafesi en az olan uçak, ilk havalanandı. Doolittle, lider olarak ilk uçağı kullanacaktı. Başarırsa diğerlerine motivasyon sağlayacağını biliyordu. Motorlar çalıştırıldı. Hornet, en güçlü esen yönden rüzgâra burnunu döndürüp kalkış için uygun pozisyon aldı. Doolittle'ın B-25'i tam güç verilmiş motorlarının homurtusu ile hareket etti. Giderek hızlandı. Güvertenin tam bitiminde Doolittle ve yardımcı pilotu, levyelerini olanca güçleriyle kendilerine doğru çektiler. Uçak, direnç göstermesine rağmen burnunu kaldırdı, tekerlekler güverteyle teması kesti.

Nefeslerini tutmuş pilotlar ve güverte personeli, birkaç saniye sonra sevinç çığlıkları atmaya başladılar. Doolittle başarmıştı. Uçağı irtifa kazanıp yükselişe geçtiğinde, ilk kez uçak gemisinden bombardıman uçağı havalandıran pilot olmuştu. Kendisini diğer 15 uçak izledi.

Amerikan bombardıman uçaklarının beklediklerinden çok daha uzun bir menzile sahip olması Japonlara beklemedikleri bir sürpriz yaşattı. Doolittle'ın B25'leri taşıdıkları bombaları Tokyo, Yokosuka, Yokohama, Kobe ve Nagoya'daki hedeflerine bıraktılar. İçlerinden biri Yokosuka'da bulunan uçak gemisi Ryuho'yu vurarak hasara uğrattı.[7] Görev tamamlandıktan sonra uçuşa devam eden uçaklardan on beşi Çin'e indi. Çakıldılar demek daha doğru çünkü yakıtları bitmişti. Bir B25 ise Vladivostok'a ulaşmayı başardı. Harekâtın sonunda üç personel hayatını yitirmişti. Çin'e inenlerden sekizi Japonlar tarafından yakalandı. Bunların üçü daha sonra idam edildi. Vladivostok'a ulaşan uçağa Ruslar el koydu ve mürettebatını da gözaltına aldılar.

Doolittle Akını'nın ardından, Japon İmparatorluk Ordusu, Çin'in doğu kıyı bölgeleri boyunca Zhejiang-Jiangxi Harekâtı'nı başlattı. Hedef, hayatta kalan Amerikalı havacıları bulmak ve onlara yardım eden Çinlilerden intikam almaktı. Japonlar, Çin'in bu kısmının Japonya'ya yönelik bir saldırı için tekrar kullanılmasını engelleme çabasındaydılar.

Doolittle ve adamlarının Japonya'ya verdiği hasar azdı ama Japon başkentinde ve halkında psikolojik etkisi büyük oldu. Japon ana karasının savunulması konusunda ordu içerisinde şüphe uyanmasına yol açtı. Japonlar saldırısı sırasında hayatını kaybetmiş ya da yaralanmış yaklaşık beş yüz kişiyi propaganda amacı olarak

7 Glines, *a.g.e.*, s. 114.

kullandılar. Amiral Yamamoto ise Amerikan donanmasının gücünün kırılması için Midway adasına bir saldırı yapılması için fikir üretmeye başladı. Japonlar en ağır bedeli Çinlilere ödettiler; yaklaşık iki yüz elli kişi Amerikalılara yardım edildiği gerekçesiyle misilleme olarak öldürüldüler. Hayatını kaybedenler rastgele seçilmişlerdi. Doolittle Akını Amerika'da ise Pearl Harbor'ın intikamının alındığı hissini uyandırdı ve moralleri yükseltti. Doolittle ve adamları, rütbeleri yükseltilerek ve madalyalar takılarak ödüllendirildiler.

MERCAN DENİZİ MUHAREBESİ

Japonya, 1941'de planladığı gibi, güney bölgesinin ele geçirilmesini neredeyse tamamladığında takvimler 1942 yılının Mayıs ayını gösteriyordu. Yeni emperyal alanın dış çeperi; Yeni Gine adasının kalan güney kısmının, güney Solomon Adalarındaki Malaita ile Guadalcanal adalarının ve Nauru ile Okyanus Adası'nın ele geçirilmesiyle tamamlanacaktı. Bu son ileri karakolları alma kararı, Japon deniz kuvvetlerinin ile hava kuvvetlerinin Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya arasındaki tedarik hattını kesmek ve güneyden gelebilecek tüm tehditlerin sonlandırılması için yapıldı. Nisan ayında Amiral Yamamoto, Koramiral Shigeyoshi Inoue'nin komutası altında dört ayrı unsurdan oluşan bir görev gücü örgütledi.[8] 1. Grup, güneydoğudaki Yeni Gine ile Moresby Limanı'nı ve 2. Grup, hava üslerinin bulunduğu Solomon Adalarını ele geçirecekti. 3. Grup koruma sağlayacaktı. 4. Grup ise kapsamındaki uçak gemileri vasıtasıyla Shokaku ve Zuikaku çevresine konuşlanarak bölgeye Amerikan deniz birimlerinin girmesini engelleyecekti. Plan 3-7 Mayıs tarihleri arasında tamamlanacaktı.

8 Samuel E. Morison, *Coral Sea, Midway and Submarine Actions*, Little - Brown, Boston 1955, s. 43.

AMİRAL ISOROKU YAMAMOTO (1884-1943)

Yamamoto 901'de donanmaya katıldı, Rus donanmasına karşı Tsushima Muharebesi'nde (1905) savaştı ve 1924'te artık bir kaptandı. Harvard'da okudu ve iki kez Washington'da deniz ataşesi olarak görev yaptı. Japonya'nın emperyalist genişlemesinden ve Amerika'yla çatışması ihtimalinden mutsuzdu. Sonuç olarak tekrarlanan ölüm tehditlerinin hedefi haline geldi. Yine de, Japon Birleşik Filosu'nun komutanı olarak görev yapmayı sürdürdü. Deniz havacılığının öncüsü oldu. Uçak gemilerinin aktif kullanımı üzerine geliştirdiği fikirleri Japonların ilk zaferlerinde önemli bir rol oynadı. ABD istihbaratı Yamamoto'nun uçuş planlarıyla ilgili mesajlarını yakaladıktan sonra 18 Nisan 1943'te Solomon Adaları üzerinde seyreden uçağı ABD avcı uçakları tarafından vuruldu.

Pasifik Filosu'nun komutanı olarak görev yapan Amiral Nimitz, büyük bir Japon gücünün güneye doğru hareket ettiği istihbaratını aldı. Japonları karşılamak için Müttefik gemilerinden bir görev gücü oluşturmaya karar verdi. Bunun için Pearl Harbor saldırısında zarar görmemiş olan uçak gemilerinden ikisini, Lexington ve Yorktown'u, diğer gemilerle buluşmaya gönderdi. Tuğamiral Frank "Black Jack" Fletcher komutasındaki Müttefik Gücü, Japonlar Tulagi'ye saldırıya başladığında Büyük Bariyer Resifi'nin bitişiğinde bulunan Mercan Denizi'ne ulaştı.

Mercan Denizi Muharebesi, hem uçak gemilerinin birbirleriyle "meşgul" olduğu ilk harekât hem de iki tarafın gemilerinin birbirlerini görmediği veya ateş etmediği ilk çatışma olarak tarihsel öneme sahiptir.

4 Mayıs'ta Yorktown uçakları saldırıya geçti ama Japonların çıkarmasını püskürtmeyi başaramadı. Kötü hava ve görüş mesafesinin yetersizliği iki tarafın birbirini bulmasını zorlaştırdı. Fletcher, Port Moresby'ye koruma sağlayan hafif kuvveti ana Japon uçak gemisi birimleri zannederek yanıldı ve uçaklarını yollarını kesmek için gönderdi. 7 Mayıs'ta hafif uçak gemisi Shoho'yu batırdılar. Bunun üzerine Yeni Gine görev gücü hava korumasının noksanlığından endişe duyduğundan geri döndü. Tuğamiral Takeo Takagi komutası altındaki Japon uçak gemileri, mevcut uçaklarını kötü şartlara rağmen havalandırdılar. Ancak ABD filosunu bulamadılar; bir tanker ve bir destroyer batırdılar. Aramalar sırasında kötü sürprizler yaşadılar. Bazı Japon uçakları, yakıtlarının son damlalarını kullanırlarken Amerikan avcı uçakları tarafından saldırıya uğradılar. İronik bir şekilde bazıları Yorktown uçak gemisini buldular ama kendi gemileri sandıkları için saldırmak yerine inmeye kalktılar.[9] Başka şansları yoktu çünkü benzinleri bitmişti. Birçok uçak denize ya mecburi iniş yaptı ya da çakıldı. Havalanan uçakların sadece beşte biri kendi gemilerine güvenli bir şekilde geri dönebildi. Ertesi gün, her iki filo da diğerinin uçak gemilerini buldu.

AMİRAL CHESTER NIMITZ (1885-1966)

Alman-Amerikalı ebeveynlerden doğan Nimitz, 1901'de ABD Deniz Kuvvetleri'ne katıldı. 17 Aralık 1941'de ABD Pasifik Filosu'nun komutanlığını üstlendi ve Pearl Harbor'da yaşanan felaketi tersine çevirmeye başladı. Mart 1942'de Pasifik Okyanus Bölgesi'ndeki Müttefik kuvvetlerin başkomutanı olarak görevlendirildi. Mercan Denizi Muharebesi'nde ve Midway Muharebesi'nde zafer kazandı. Adadan adaya ilerlemeye dayalı stratejisi sayesinde Japon garnizonlarını tecrit etti ve yenilmelerini sağladı.

9 Holland M. Smith, *Coral and Brass*, Scribners, New York 1949, s. 71.

Fletcher'ın deniz pilotları Shokaku'ya saldırdı. Sadece üç bomba motor tamir atölyelerini ve uçuş güvertesini devre dışı bıraktı ancak Zuikaku herhangi bir hasar almadı. İki Amerikan gemisi deneyimli Japon mürettebatı tarafından vuruldular. Lexington öyle kötü bir şekilde vuruldu ki hemen o akşam bir Amerikan destroyeri olan Phelps tarafından atılan beş torpido ile batırılması gerekti. Ancak Takagi birçok pilotun kaybından sonra çekilmeye karar verdi. Savaş sonuçsuz kaldı.

Yaşanan ağır kayıplar nedeniyle Japonlar her iki Amerikan uçak gemisine de tam bir torpido saldırısı gerçekleştiremedi. Japon torpido uçaklarına komuta eden komutan Shigekazu Shimazaki, Lexington'a on dört ve Yorktown'a dört torpido uçağı ile saldırmak zorunda kaldı. Yorktown'a yapılan saldırıda açığı kapatmak için Shimazaki, Zuikaku uçak gemisinin dalıcı bombardıman uçaklarının lideri Tamotsu Ema'yı görevlendirdi. Ema, Yorktown'a hasar vermeyi başardı.

Mercan Denizi Muharebesi, zayıf istihbaratın her iki tarafın da tüm gücüyle savaşmasını zorlaştırdığı karmaşık bir çatışmaydı. Yine de, Müttefik donanması Yeni Gine işgalini geri çevirmeyi ve Güney Solomonlar'da Japonların ilerleyişini durdurmayı başardı. Her iki Japon gemisi de, Yamamoto'nun Midway Adası'ndaki Trans-Pasifik güzergâhını kesmek ve ABD Pasifik Filosunu karşılamak ve yok etmek için kullandığı stratejinin bir sonraki parçasını terk etmek zorunda kaldı. Aylardır devam eden acımasız Japon ilerlemesinden sonra Mercan Denizi Muharebesi Müttefikler için her şeyin ötesinde hoş bir rahatlama oldu. Ama çok uzun sürmedi, General Douglas MacArthur "geri döneceğim" demek zorunda kaldı.

4 Mayıs'ta Yorktown uçakları saldırıya geçti ama Japonların çıkarmasını püskürtmeyi başaramadı. Kötü hava ve görüş mesafesinin yetersizliği iki tarafın birbirini bulmasını zorlaştırdı. Fletcher, Port Moresby'ye koruma sağlayan hafif kuvveti ana Japon uçak gemisi birimleri zannederek yanıldı ve uçaklarını yollarını kesmek için gönderdi. 7 Mayıs'ta hafif uçak gemisi Shoho'yu batırdılar. Bunun üzerine Yeni Gine görev gücü hava korumasının noksanlığından endişe duyduğundan geri döndü. Tuğamiral Takeo Takagi komutası altındaki Japon uçak gemileri, mevcut uçaklarını kötü şartlara rağmen havalandırdılar. Ancak ABD filosunu bulamadılar; bir tanker ve bir destroyer batırdılar. Aramalar sırasında kötü sürprizler yaşadılar. Bazı Japon uçakları, yakıtlarının son damlalarını kullanırlarken Amerikan avcı uçakları tarafından saldırıya uğradılar. İronik bir şekilde bazıları Yorktown uçak gemisini buldular ama kendi gemileri sandıkları için saldırmak yerine inmeye kalktılar.[9] Başka şansları yoktu çünkü benzinleri bitmişti. Birçok uçak denize ya mecburi iniş yaptı ya da çakıldı. Havalanan uçakların sadece beşte biri kendi gemilerine güvenli bir şekilde geri dönebildi. Ertesi gün, her iki filo da diğerinin uçak gemilerini buldu.

AMİRAL CHESTER NIMITZ (1885-1966)

Alman-Amerikalı ebeveynlerden doğan Nimitz, 1901'de ABD Deniz Kuvvetleri'ne katıldı. 17 Aralık 1941'de ABD Pasifik Filosu'nun komutanlığını üstlendi ve Pearl Harbor'da yaşanan felaketi tersine çevirmeye başladı. Mart 1942'de Pasifik Okyanus Bölgesi'ndeki Müttefik kuvvetlerin başkomutanı olarak görevlendirildi. Mercan Denizi Muharebesi'nde ve Midway Muharebesi'nde zafer kazandı. Adadan adaya ilerlemeye dayalı stratejisi sayesinde Japon garnizonlarını tecrit etti ve yenilmelerini sağladı.

9 Holland M. Smith, *Coral and Brass*, Scribners, New York 1949, s. 71.

Fletcher'ın deniz pilotları Shokaku'ya saldırdı. Sadece üç bomba motor tamir atölyelerini ve uçuş güvertesini devre dışı bıraktı ancak Zuikaku herhangi bir hasar almadı. İki Amerikan gemisi deneyimli Japon mürettebatı tarafından vuruldular. Lexington öyle kötü bir şekilde vuruldu ki hemen o akşam bir Amerikan destroyeri olan Phelps tarafından atılan beş torpido ile batırılması gerekti. Ancak Takagi birçok pilotun kaybından sonra çekilmeye karar verdi. Savaş sonuçsuz kaldı.

Yaşanan ağır kayıplar nedeniyle Japonlar her iki Amerikan uçak gemisine de tam bir torpido saldırısı gerçekleştiremedi. Japon torpido uçaklarına komuta eden komutan Shigekazu Shimazaki, Lexington'a on dört ve Yorktown'a dört torpido uçağı ile saldırmak zorunda kaldı. Yorktown'a yapılan saldırıda açığı kapatmak için Shimazaki, Zuikaku uçak gemisinin dalıcı bombardıman uçaklarının lideri Tamotsu Ema'yı görevlendirdi. Ema, Yorktown'a hasar vermeyi başardı.

Mercan Denizi Muharebesi, zayıf istihbaratın her iki tarafın da tüm gücüyle savaşmasını zorlaştırdığı karmaşık bir çatışmaydı. Yine de, Müttefik donanması Yeni Gine işgalini geri çevirmeyi ve Güney Solomonlar'da Japonların ilerleyişini durdurmayı başardı. Her iki Japon gemisi de, Yamamoto'nun Midway Adası'ndaki Trans-Pasifik güzergâhını kesmek ve ABD Pasifik Filosunu karşılamak ve yok etmek için kullandığı stratejinin bir sonraki parçasını terk etmek zorunda kaldı. Aylardır devam eden acımasız Japon ilerlemesinden sonra Mercan Denizi Muharebesi Müttefikler için her şeyin ötesinde hoş bir rahatlama oldu. Ama çok uzun sürmedi, General Douglas MacArthur "geri döneceğim" demek zorunda kaldı.

Levent Şahverdi Arşivi

FİLİPİNLERİN DÜŞMESİ: CORREGIDOR

Amerika Birleşik Devletleri'nin Batı Pasifik'teki varlığını Filipinler temsil etmekteydi. Formosa'nın (Tayvan) güneyindeki bir ada grubuydu. 1898'deki İspanyol-Amerikan savaşından sonra ABD tarafından ele geçirilmişti. Ancak 1941 yılında Amerikan gözetiminde yarı-özerk bir statüdeydi. Ada grubu, petrol ve ham madde zengini Malaya ve Doğu Hint Adaları'na karşı başlatılan Japon saldırısının güzergâhının tam üzerinde yatıyordu. Japonlar, sürekli hava hücumları sayesinde elli gün içerisinde ele geçirilmesini planlamışlardı. 8 Aralık'ta başlayan bombardıman ile süreç başlatılmış oldu. Kara harekâtının sorumluluğu Japon 14. Ordusu ve komutanı Korgeneral Homma'ya aitti. Karşılarındaki savunmacılar ise karma bir güçtü. Yakın zamanda gelmiş olan 30 bin Amerikalı askerin yanında zayıf kaynaklara sahip Filipin ordusunun beş tümenini oluşturan 110 bin personel bulunmaktaydı. Garnizonlar, takımadaların geneline dağılmıştı ancak ana merkez Luzon adasındaydı. ABD'nin komutanı General MacArthur, yeni B17 "Uçan Kale" bombardıman uçaklarından otuz beş adet getirterek Filipinler savunmasının hava bileşenini güçlendirmeye çalışmıştı.[10] Ancak bölgenin güçlendirilmesi Washington için yüksek öncelikte değildi.

8 Aralık'taki sürpriz Japon saldırısı, Formosa'daki hava üslerinden kalkan filolar tarafından gerçekleştirilmişti. Uçaklar uzun mesafe uçuşlar için modifiye edilmiş, pilotlar da bu tip uçuşlar için eğitilmişti. Luzon'daki Amerikan uçakları yerdeydi ve araziye dağıtılmamışlardı. Bu büyük hata nedeniyle uçakların yarısı Japon hava akınının daha ilk dalgasında imha edildiler. İki gün içinde de daha fazlası kullanılamaz hale geldi. Filipinler için verilen muharebe de, Müttefiklerin etkili hava gücü olmaksızın devam edecekti. Pasifik'te gökyüzünden silinmek, yerdeki toprakların kaybedilmesi anlamına gelmekteydi.

10 James H. Belote - William M. Belote, *Corregidor: The Saga of a Fortress*, Harper & Row, New York 1967, s. 37.

KORGENERAL MASAHARU HOMMA (1888-1946)

Komutası altındaki Japon 14. Ordusu, Mayıs ayında Filipinlerin fethini tamamladı. Ancak adaları temizlenmesindeki uzun gecikme ve Homma'nın liberal saygınlığı, Tokyo'daki ordunun komuta kademesini hayal kırıklığına uğrattı. Savaşın geri kalanı için başka harekât görevi almadı. 1946'da komutasındaki birliklerin işlediği birçok zulüm nedeniyle yargılanıp idam edildi.

Japon hava üstünlüğü, ABD Asya Filosu Komutanı Amiral Thomas Hart'u gemilerini Luzon'un savunmasından geri çekmek zorunda bıraktı. Bir sonraki hafta Japon birlikleri küçük birimler halinde çıkarmalar gerçekleştirdiler. Midanao adasını işgal edenler Davao hava üssünü ele geçirerek adalar grubunun en güneyinde stratejik üstünlüğü ele geçirdiler.

22 Aralık'ta, Homma kuvvetlerinin ana birimi, Luzon adasının diğer tarafını işgal ederek başkent Manila'nın etrafındaki düşman kuvvetlerini kuşatma girişiminde bulundu. MacArthur, gerçekleri kabul ederek, güçlerinin Manila Körfezi'nin güney tarafındaki Bataan yarımadasına çekilmesini emretti. Karargâhını Bataan'ın deniz ucunda Corregidor "ada kalesi"ne taşıdı.

Her ne kadar askerî yardım ve yiyecek desteği yetersiz olsa da, Bataan'daki ordu birimleri Homma'nın kuvvetlerinin adayı ele geçirmesini üç ay boyunca engellemeyi başardılar. Japon zayiatlarının artması ve Doğu Hint Adalarının fethine yardım etmek için bir tümenini göndermesi Homma'yı Filipinli ve Amerikalı savunucuları kuşatma ile yıpratmaya zorladı. MacArthur'un Filipinler'den ayrılma emri verdiği Mart ayına kadar, savunuculara herhangi bir yardım yapılamayacağı ya da takviye gönderilemeyeceği açıktı. MacArthur, Avustralya'ya hareket etmesini takiben Genel Komutanlığı devrettiği Korgeneral Jonathan Wainwright savunmayı üstlendi.

Levent Şahverdi Arşivi

11 Mart 1942'de General Douglas MacArthur ve ailesi ile kurmay personeli, Başkan Roosevelt'in emri üzerine Corregidor'dan ayrıldı. Dört adet Devriye Torpido Botu (PT Boat) ile Japon savaş gemilerine görünmeden, iki gün sonra Mindanao'ya ulaştılar. MacArthur ve yanındakiler bir çift B17 Uçan Kale ile Avustralya'ya uçtular. Sonunda 21 Mart'ta trenle Melbourne'a geldiler. Avustralya'da ünlü konuşmasını yaptı: "Geldim ve geri döneceğim."[11]

General Homma, 3 Nisan'da yeni birlikler ile saldırıya geçtiğinde cephe çöktü. 9 Nisan'da Bataan'daki kuvvetlere komuta eden Tümgeneral Edward King teslim oldu. Yaklaşık 78 bin Filipinli ve Amerikalı asker ile sivil esir edildi. Yarımada boyunca 100 kilometre yürümeye zorlandı. "Bataan Ölüm Yürüyüşü" olarak bilinen bu "seyahat"; şiddet, açlık ve hastalık yüzünden hâlihazırda güçsüzleştirilen mahpuslara rutin olarak işlenen zulmün kanıtıydı. Teslim olan askerler yürüyüş öncesi bir araya getirildiler ve mallarını teslim etmeleri emredildi. Amerikalı Teğmen Kermit Lay, bunun nasıl yapıldığını anlattı:[12] *Bizi pirinç tarlasına götürdüler ve bizi yağmalamaya başladılar. Çok kalabalık olduğumuz için hepimizle işlerinin bitmesi bayağı bir zaman aldı. Herkes ceplerini ters yüz etti. Tüm eşyalarımızı önümüze koyduk. Değerli eşyalarımızı aldılar, dipçikle darp etmeye ve tokatlamaya devam ediyorlardı. Yağmalama bittikten sonra Japonlar bir subay ile iki eri diğerlerinden ayırdılar, pirinç tarlasının ortasına götürüp vurdular. Bunların yanındaki adamdan sonradan öğrendim ki bu üçünün üzerinden Japon askerlerine ait eşya ve Japon parası çıkmış.*

11 D. Clayton James, *The Years of Mac Arthur, 1941-1945*, Boston; Houghton Mifflin, 1975, s.29

12 Robert Greenberger, *The Bataan Death March: World War II Prisoners in the Pacific*, Compass Point Books, 2009, s.96

Yürüyüşe yaklaşık 80 bin kişi başlamıştı ancak yaklaşık 55 bini O'Donnell Esir Kampı'na ulaşmayı başardı. Burada da ölümler devam etti. Susuzluk ve yorgunluk, hijyen eksikliği nedeniyle başta dizanteri olmak üzere hastalıklar, savaş esirlerini hayatlarından etti. Çoğu toplu mezarlara gömüldü. Teslim olmayan askeri birimler hâlâ direnmeye çalışmaktaydılar.

Yaklaşık 2 bin asker firar ederek Corregidor'daki garnizona intikal etmedi. Wainwright buradaki son direnişini 11 bin adamıyla yaptı. Kalenin altındaki derin tüneller sistemi savunmacılara koruma sağladı. Ancak acımasız Japon hava ve topçu bombardımanı, ağır silahların çoğu da dâhil olmak üzere, yüzeydeki neredeyse her şeyi tahrip etti. 5 Mayıs günü General Homma'nın 4. Tümeni, kale adasına çıktı. 6 Mayıs'ta, Wainwright daha fazla zayiat yaşanmaması için teslim oldu. 7 Mayıs'ta Filipinler'deki tüm güçlerin teslimiyetini açıkladı. Yine de Japon kuvvetleri bütün dış adaları işgal ederken savaşmaya devam edildi. Bazı Filipinliler, gerilla savaşı vermek için dağlara kaçtılar. Negros üzerindeki güçler 3 Haziran'da ve Samar'da 9 Haziran'a kadar teslim olduğunda adaların fethi de sona ermiş oldu. Bu zamana kadar, neredeyse tüm güney bölgesi Japon eline geçmişti.

MIDWAY MUHAREBESİ

Mercan Denizi Muharebesi'ndeki yaşanan başarısızlık, Japon Donanma Komutanı Amiral Isoroku Yamamoto'nun inancını doğruladı: Batı Pasifik bölgesindeki Amerikan faaliyetlerini önlemek için Birleşik Devletler'in Pasifik Filosu'na karşı kararlı bir eylemde bulunulması gerekiyordu. Hawaii ve Japonya'nın arasında yer alan küçük Midway adasının hedef olarak seçilmesi sadece kendi başına önemli olduğu için değil, aynı zamanda Amerikan tehdidini ortadan kesin kaldıracak donanma çarpışmasını sağlayacak konumda olmasından kaynaklanıyordu. "MI Harekâtı" için hazırlıklar Mayıs başında, Mercan Denizi Muharebesi'nden hemen önce başlamıştı.

ABD tarafından 1903'te işgal edilen Midway, 1940'da küçük bir donanma ve deniz uçakları için üs haline getirildi. Japonya'dan Pasifik'e gönderilen donanma gücü, küçük bir adanın işgali için çok büyüktü. Ama bu asıl amacı değil. Japon filosu beş saldırı grubuna ayrıldı: Harekâtın "kalbi" olan Koramiral Nagumo komutasındaki bir uçak gemisi görev gücü; Midway için bir işgal gücü; Amerikan filosunu yok etmek için özel olarak tasarlanmış 72 bin tonluk Yamamoto'nun devasa amiral gemisi Yamato'nun da dâhil olduğu yedi zırhlı muhripten oluşan ana savaş filosu; kuzeydeki iki Aleutian Adasını ele geçirmeye çalışarak Amerikan donanmasını oyalayacak sahte bir saldırı gücü ve son olarak ileri harekâtı oluşturan denizaltılar. Midway'deki saldırının tarihi, Japon saati olarak 5 Haziran, Amerika Birleşik Devletleri saatine göre 4 Haziran olarak tespit edildi.

Amerika Birleşik Devletleri'nin uçak gemileri hakkında Japon istihbaratı yetersizdi, ancak Mercan Denizi Muharebesi'nden sonra kalan iki geminin, hedef bölgenin uzağına, Avustralya'yı korumak için güneye kaydırıldığı varsayılmaktaydı. Bu Japon yanlış hesaplamalarının ilkiydi.

Amiral Nimitz'in iki uçak gemisi vardı: Hornet ve Enterprise. Ancak olağanüstü bir teknik tamir sayesinde, hasarlı Yorktown da 31 Mayıs'ta harekâta hazır hale getirildi. Japonların ise dört uçak gemisi vardı: Akagi, Kaga, Hiryu ve Soryu. Genel bir karşılaştırma yapıldığında Japonların dört uçak gemisi, yedi zırhlı, on iki kruvazör ve kırk dört destroyerine karşılık, Amerikalılar sadece üç uçak gemisi, sekiz kruvazör ve on beş destroyer toplayabilmişlerdi. Japon görev gücünün komutanı Nagumo'ydu. Amerikan görev gücü Amiral Fletcher'ın genel komutasındaydı. Koramiral Raymond Spruance ise uçak gemilerine komuta ediyordu. Midway Muharebesi'nde Amerikan tarafının sahip olduğu tek sağlam

avantaj istihbarattı ve o olmadan savaşamaz ve kazanamazlardı. Pearl Harbor'daki Pasifik Filo Radyo Birimi, Japon ana kodu olan JN-25'i çözerek deşifre etti. 21 Mayıs'ta "MI" Harekâtı'nın hedefinin Midway olduğunu Amerikalılar biliyordu.[13]

Nimitz, başarılı olabilmek için Japonlara tuzak kurması gerektiğinin bilincindeydi. İstihbarat birimi kendisine beklediği fırsatı sundu. JN-25 kodu çözüldüğünü öğrenen Nimitz, hedef olabilecek her mevki için ayrı bir aldatma kodu belirleyerek mesaj geçti. Midway'in aldatması "su kıtlığı" idi. Bir gün sonra Japon donanma komutanlığının bir mesajı yakalandı: "Hedef bölgedeki birlikler için azami su tedariki gerekmektedir." Japonlar haberleşmede tuzağa düşmüştü. Nimitz, hedefin Midway olduğunu artık öğrenmişti. Sıra, savaş alanındaki tuzağı hazırlamaya gelmişti. Uçak gemilerini ve Midway adasını örs ve çekiç olarak kullanıp Japon donanmasına ağır bir darbe indirecekti.

Birkaç gün sonra, Midway'e ve Aleutians'a yönelik saldırının kesin zamanı da biliniyordu. Amerikan stratejisine göre, uçak gemileri Midway'in kuzeydoğusunda konuşlandırılarak Japon arama uçaklarının ve denizaltılarının menzili dışında tutulacaktı. Japon birimleri Midway'den kalkan uçaklar tarafından belirlendikten sonra, onlara torpido ve dalıcı bombardıman uçaklarının dalgaları ile saldırılacaktı. Her ne olursa olsun Yamamoto'nun aradığı büyük filo çatışmasından uzak durulacaktı.

Savaş, Amerikan tarafında büyük bir risk oluşturuyordu. Gemilerde ve uçaklarda sayı, Japonlara göre, aşırı derecede azdı. Ancak iki açıdan şanslıydılar. İlki istihbarat üstünlüğü diğeri ise Amerikalıların Japonları daha önce tespit etmesiydi. Amerikan

13 Patrick Beesley, *Very Special Intelligence*, Hamish Hamilton, London 1977, s. 77.

Levent Şahverdi Arşivi

torpido uçakları, Douglas SBD Dauntless, alçak irtifada uçak hantal uçaklardı. Elli tanesi Japon filosunu bularak saldırıya geçtiler. İki önemli avantaj sağladılar: Hem isabet kaydettiler hem de Japon Mitsubishi A6M Zero avcı uçaklarını alçak irtifaya çektiler. Amerikan avcı uçakları Japonları gafil avladılar. Saldırılar karşısında ikilemde kalan Nagumo, uçaklarında mühimmat değişikliği isteyince Japon uçakları, uçak gemilerinin güvertelerinde açık hedef olarak yakalandılar. Güverteler aşırı yanıcı uçak yakıtı ve mühimmatla doluydu. Japon uçak gemilerinin sonunu bu tedbirsizlik belirledi. Bunun yanında mühimmat ve yakıt ikmali için dönen uçaklar da inecek alan bulmadılar. Japon uçak gemileri savaş dışı bırakıldıkça havada çaresizce dönüp dolaşan ve güvertelere yığılan uçak sayısı arttı. Sonuç inanılmazdı.

Japon uçakları çaresizce havada turlarken Amerikan uçakları farklı uçak gemilerine hatta Midway adasına inerek mühimmat ve yakıt ikmali yapabildiler. Midway'de konuşlanmış olan B17 Uçan Kale bombardıman uçakları da gerçekleştirdikleri akınlarla Japon donanmasına yüksek irtifadan bomba yağdırdılar. Muharebede Amerikan tarafına üstünlük sağlayan diğer bir unsur ile deniz uçaklarıydı. Cesurca yaptıkları keşifler sayesinde yerlerini belirledikleri gemilerin koordinatlarını sürekli olarak uçak gemilerine bildirerek kesintisiz bilgi akışı sağladılar.

Japon uçak gemileri; Hiryu, Kaga, Soryu ve Akagi (Nagumo'nun amiral gemisi) batırıldı. Yamamoto, son bir deneme olarak savaş gemilerini düşmanı yok etmek için öne sürdü. Ancak yoğun sis nedeniyle hiçbir şey bulamadılar. Üstelik hava koruması olmadan büyük bir risk altındaydılar. 6 Haziran'da Enterprise uçak gemisinden kalkan bir filo Japon kruvazörü Mikuma'yı tespit etti. Filodaki dalıcı bombardıman ve torpido uçaklarının saldırısı sonrası Mikuma alevler içinde kaldı. Kruvazör, batırılan

dört uçak gemisinin dışında, Japon donanmasının en büyük kaybıydı. Tehdidin giderek artığını gören Japonlar geri çekildiler. Amerikalılar kesin bir zafer kazanmışlardı. En büyük kayıpları Yorktown uçak gemisiydi. Muhabere sırasında yaralanan gemi boşaltılmış bir şekilde yedekte çekilirken, muharebeden üç gün sonra, bir Japon denizaltısı tarafından batırıldı.

Muharebe birbirini görmeyen uçak gemilerinden havalanan uçaklar tarafından yönlendirilmiş ve sonuçlandırılmıştı. Her iki taraf Midway sonrası açıklarını kapatmak için yoğun uğraş verdi. 1943 ve 1944'te Japon tersaneleri yedi uçak gemisi üretti. Ancak yeterli olması mümkün değildi çünkü ABD doksan uçak gemisini donanmasına katmıştı.[14]

Midway Muharebesi Pasifik Savaşı'nda bir dönüm noktasıydı. Dört uçak gemisi ve yüksek eğitimli donanma pilotlarının yüzde 70'ini kaybeden Japonlar bir daha kendilerini toparlayamadılar. Üstünlük, ABD donanmasına geçmişti. Ancak bunun devam ettirilmesi karada gösterilecek başarıya sıkı sıkıya bağlıydı. Amerikalılar Pasifik'teki adaları ziyaret etmeye başladılar.

SOLOMON ÇATIŞMALARI

Midway Savaşı'ndan sonra Japonlar, Yeni Gine'nin doğusundaki bir dizi ada üssünü ele geçirerek Birleşik Devletler ve Güney Pasifik arasındaki iletişimi kesmeye yönelik planlarını sürdürdü. Solomon Adaları grubunun güney ucundaki Guadalcanal'da, bir hava sahası inşa etmek için küçük bir askeri kuvvetler çıkarma yaptılar. Yakınlardaki Tulagi adasını da küçük bir güney deniz üssü olarak kullanmak amacıyla işgal ettiler. Japon etkinlikleri ile ilgili bilgi toplayan müttefik istihbarat birimleri ve strateji uzmanları, durum değerlendirmesi yaptıktan sonra, Japonya'nın tedarik rotalarına yönelik tehditleri sona erdirmek ve Japon genişlemesinin önüne geçmek amacıyla ABD komutanlığına Tulagi ve

14 James H. Belote - William M. Belote, *Titans of the Seas: The Development and Operations of Japanese and American Carrier Task Forces during World War II*, Harper &Row, New York 1975, s. 14-19.

Levent Şahverdi Arşivi

Guadalcanal'a önleyici bir saldırı başlatmak konusunda tavsiyede bulundu.

Pasifik'te yaşanan mücadele sırasında Japonlar işgal ettikleri adaları birer kaleye dönüştürdüler. Adaları temizlemek için tek yol tek tek çıkarma yapılmasıydı. Amerikan ordusu "adalar turu" harekâtı düzenleyerek bunları zorlu ve kanlı çatışmalardan sonra ele geçirdi. 1945 yılında savaş bittikten sonra yapılan tarama ve süpürme harekâtı sırasında adalarda savaşın bittiğinden haberi olmayan sığınaklarında gizlenmiş Japon askerileri bulundu.

Koramiral Frank Fletcher'ın komutası altındaki bir Amerikan donanma gücü ve beraberinde getirdiği General Alexander Vandegrift'in komutanlığını üstlendiği 1. Deniz Piyadesi Tümeni'nin 19 bin askeri 7 Ağustos 1942'de bölgeye geldiler. Guadalcanal'a yapılan çıkarma, Lunga'daki Japon hava alanının hızlı bir şekilde ele geçirilmesiyle sonuçlandı. Havaalanının adı Henderson olarak değiştirildi. İki gün süren zorlu çatışmalardan sonra Tulagi limanı de denetim altına alındı. Daha kuzeyde Yeni Britanya'nın limanı olan Rabaul'da bulunan Japon komutanlığı hemen tepki gösterdi. Balta girmemiş ormanlarla kaplı küçük bir tropik ada olan Guadalcanal, aynı Midway'de olduğu gibi, Japon ilerlemesinin sınırını belirleyen bir savaşa sahne oldu.

GENERAL ALEXANDER VANDEGRIFT (1887-1973)

General Vandegrift, 1909 yılında Birleşik Devletler Deniz Piyadeleri Kolordusu'na katıldı. 1940'ta tuğgeneral olarak kolordunun komutan yardımcılığı'na getirildi. Pearl Harbor'dan kısa bir süre önce 1. Deniz Piyadesi Tümeni'ne komuta etmek üzere görevlendirildi. Mayıs 1942'de

gönderildiği güney Pasifik'te Solomon Adaları'ndaki Japon topraklarına yönelik ilk büyük çaplı işgal harekâtına liderlik etti. Guadalcanal adasının ele geçirilmesinde gösterdiği yararlılık nedeniyle kendisine onur madalyası verildi ve bir Deniz Piyadesi Kolordu Komutanlığı'na getirildi. 1 Ocak 1944'te, korgeneralliğe terfi ettirildi ve Washington'daki Deniz Piyadeleri Kolordusu'nun Komutanı oldu. Nisan 1945'te, "Dört Yıldızlı General" rütbesine ulaşan ilk Deniz Piyadesi subayı oldu. Komutanlığını yaptığı 1. Deniz Piyadesi Tümeni, Amerikan halkı tarafından efsaneleştirildi ve Amerikan Silahlı Kuvvetleri'nin en çok tercih edilen seçkin birimine dönüştü.

8–9 Ağustos gecesi, Savo Adası'nın açıklarına gelen yedi kruvazörlük bir Japon görev gücü Lunga ile Tulagi arasındaki boğazda dört Amerikan kruvazörünü batırdı, ikisini de hasara uğrattı. Fletcher, uçak gemisi gücünü geri çekmek zorunda kaldı. Sonraki iki hafta boyunca Korgeneral Haruyoshi Hyakutake komutasındaki Japon askerleri Guadalcanal'a çıkarma yapmaya başladılar. Çok az tedarikleri olması ve sınırlı hava desteği almalarına rağmen Henderson havaalanındaki Amerikan deniz piyadeleri, 21 Ağustos'ta gerçekleşen ilk Japon saldırısını Tenaru Nehri Muharebesi'nde geri püskürtmeyi başardılar. Japon taktikleri vahşiceydi. Üstelik topçu ve makineli tüfek tahkimatlarına düzenledikleri cephe saldırıları "intihar" niteliğindeydi. İlk saldırıdaki dokuz yüz Japon askerinin neredeyse tamamı hayatını kaybetti. Deniz piyadeleri ise yaklaşık kırk kayıp verdiler.

KORGENERAL HARUYOSHI HYAKUTAKE (1888-1947)

Gelecekteki Çin lideri Chiang Kai-shek'in sınıf arkadaşı olarak 1909 yılında Japon Harp Akademisi'nden mezun olan Hyakutake, 1928'de kuzey Çin'deki Kwantung Ordusu'nda görevlendirildi. Japon deniz

Levent Şahverdi Arşivi

çıkarma birimlerinde eğitmenlik yaptı. Guadalcanal'daki Amerikan işgalini sona erdirmek için düzenlenen harekâtları yönetti ancak çabalarında başarısız oldu. 1943'teki Bougainville adasındaki sefer sırasında, kendisi ve adamları tuzağa düşürüldüler, savaşın geri kalanını orman mağaralarında saklanarak geçirmek zorunda kaldılar. Ciddi bir inme sonrasında, Korgeneral Hyakutake Şubat 1945'te görevlerinden azledildi, ancak savaş bitene kadar Japonya'ya tahliye edilemedi.

24 Ağustos'ta Japonlar bir büyük donanma gücünü daha güneye gönderdiler. Bu sefer Doğu Solomon adaları civarında yaşanan deniz savaşı ilkine göre daha farklı gelişti. Japon uçak gemisi Ryujo, ABD uçak gemilerinden havalanan uçaklar tarafından batırıldı. ABD uçak gemisi Enterprise hasar görmüş olmasına rağmen, Japon deniz gücü çekilmeyi tercih etti. Yine de, adada birikmiş olan Japon kuvvetleri gece örtüsü altında harekâta devam ettiler. Henderson havaalanına defalarca saldırı düzenlediler. 12 Eylül'de Japon birliklerinin bir kez daha imha edildiği "Kanlı Sırt" Muharebesi'de dâhil olmak üzere bütün saldırılar püskürtüldü. Ekim ayı ortasına gelindiğinde, her iki tarafın yaklaşık olarak aynı sayıda askeri vardı. Saldıran 22 bin Japon'a karşı 23 bin Amerikalı savunmadaydı. Bununla birlikte büyük Japon donanma kuvvetlerinin varlığı deniz piyadeleri üzerinde ciddi bir tehdit oluşturuyordu.

Amerikan uçak gemilerinin genel komutanı olan William F. "Bull" Halsey 1942 yılının Ekim ayında, Guadalcanal'daki savaşın yoğunlaştığı sırada, Güney Pasifik Bölgesi Başkomutanlığına getirildi. Adamlarını saldırgan bir şekilde savaşa motive etmesiyle ünlü olan Halsey'in dillerden düşmeyen bir de sloganı vardı: "Japonları öldürün! Daha fazla Japon öldürün!"

23 Ekim'den başlayan hafta potansiyel olarak belirleyici oldu. Denizde karmaşa devam ediyordu. 25 Ekim'de hafif bir Japon deniz gücü bölgeyi bombalayarak bazı küçük gemileri batırdı. Solomonların doğusundaki Santa Cruz Adaları açığında 26 Ekim'de yaşanan karşılaşmada ABD, Hornet uçak gemisini kaybetti. Japonların ise çok sayıda uçağı düşürülerek uçak gemilerinin etkinliğine darbe vuruldu. Guadalcanal'da ise Japonlar Henderson Havaalanı'na 23–26 Ekim tarihlerinde arka arkaya saldırdılar. Çok sert geçen çatışmalarda büyük kayıplar yaşandı. Amerikan tarafında, iki deniz piyadesi tümenine bir piyade tümeni katıldı. Ancak bu sayede Ekim ayı sonunda Japonlar ile denge sağlanabildi.

Üç ay süren savaştan sonra ABD garnizonu, Ağustos ayında işgal ettiği bölgeden çok da büyük olmayan, sahil kesimindeki küçük bir alanda güvenliği sağlamayı başarabildi. Takip eden haftalarda Vandegrift ve Hyakutake arasındaki düello kanlı bir zirveye ulaştı.

GUADALCANAL

1942 Kasımı'nda Guadalcanal'daki muharebe kritik bir noktaya ulaştı. Stalingrad çevresinde ya da Kuzey Afrika çölünde yaşananlara göre daha küçük ölçekli bir muharebeydi. Ancak girdikleri mücadele, her iki taraf için hayati öneme sahip bir test halini almıştı: Amerika'nın kararlılığı ile Japonya'nın yeni imparatorluğunu koruma kapasitesi karşı karşıyaydı.

Amerikalıların elindeki Hendersdon Havaalanı'na Ekim ayında yaptıkları saldırıda başarısız olan Japonlar hemen sonrasında adadaki kuvvetlerini artırmışlardı. "Tokyo Ekspres" adıyla anılan tedarik rotası üzerinden gelen Japon donanmasının gemileri adaya asker yığmışlardı. 12 Kasım'da General Hyakutake'nin kuvvetleri ilk kez sayıca üstün hale geldiler: 23 bin Japon'a karşılık 22 bin Amerikalı. Bu durum fazla uzun sürmedi. Kısa süre sonra Mercan Denizi'ndeki uçak gemilerinin uçaklarının ve Espiritu Santo adasındaki bombardıman uçaklarının koruması altındaki bir Birleşik Devletler görev gücü adaya takviyeleri ulaştırınca denge

Levent Şahverdi Arşivi

Amerikalıların lehine döndü. Adadaki bu asker sayısını artırma girişimleri doğal olarak beraberinde deniz çatışmalarını da getirdi.

> Pasifik Seferi sırasında Yeni Gine Solomon Adalarında mücadele eden Japon askerlerine, Japon İmparatorluk donanması tarafından sürekli olarak donanım malzeme ve takviye nakledildi. Harekâtlar sırasında tedariklerin istenilen yere hızlı ve eksiz ulaşması için destroyerler bazen de denizaltılar kullanıldı. Amerikan hava gücünün saldırılarından kaçınmak adına sevkiyatlar genellikle geceleri yapılıyordu. Japonlar tarafından "Sıçan Taşıma" denilen bu seferlere Amerikalılar "Tokyo Ekspresi" adını takmışlardı.[15]

12 ile 15 Kasım arasında Guadalcanal'ın kuzeyinde Amerikan donanmasının daha fazla Japon takviyesinin gelmesini engellemeye çalıştığı bir dizi yıkıcı deniz muharebesi yaşandı. 12 Kasım'ı 13 Kasım'a bağlayan gece, Guadalcanal açıklarında Ironbottom Sound mevkiine Japon donanmasının koruması altında büyükçe bir takviye ve tedarik konvoyu geldi. Gemi gemiye yaşanan sert bir çatışma, Amerikalıların altı, Japonları biri zırhlı muhrip olmak üzere üç gemi kaybetmeleri ile sonuçlandı. Sonraki gün sahneye Amerikan uçakları çıktı. Japon çıkarma filosuna yaptıkları saldırıda bir kruvazör ve yedi nakliye gemisi batırdılar. 14 Kasım'ı 15 Kasım'a bağlayan gece ikinci büyük deniz muharebesi yaşandı. Bu kez üç Amerikan destroyeri batırıldı. Japonlar da bir destroyer ve Kirishima zırhlı muhribini yitirdiler. Çatışmalar nedeniyle sadece 2 bin asker karaya ayak basabildi ancak hiçbir askeri tedarik malzemesi adaya ulaştırılamadı: Ironbottom Sound Muharebeleri Japonların Guadalcanal'daki pozisyonlarını koruma çabalarının

15 John Miller Jr., *Guadalcanal: The First Offensive*, Department of the Army, Washington 1949, s. 66.

sonunu getirmişti. Aslında bir deneme daha yapıldı. Koramiral Tanaka'nın bizzat komuta ettiği destroyer filosu Guadalcanal'a geldi. Sekiz Japon destroyeri Ironbottom Sound mevkii yakınlarındaki Tassafaronga'ya ulaştıklarında bir anda beş kruvazör ve dört destroyerden oluşan Amerikan gücüyle burun buruna geldiler. Radar avantajını kullanan Amerikalılar açtıkları ateş sonucu bir Japon destroyerini batırdılar. Kendinden daha güçlü bir kuvvetle sürpriz şekilde karşılaşan Tanaka, heyecana kapılmak yerine yeteneğini konuşturdu. Kalan gemilerine yaptırdığı torpido salvosuyla bir Amerikan kruvazörünü batırdı, geriye kalan üçüne ağır hasar vererek "sakatladı". Ardından da geri çekildi. Tassafaronga Deniz Muharebesi taktiksel açıdan Japonlar için bir zaferdi ama adadaki Japon garnizonuna ihtiyaç duyduğu tedarik malzemelerini ulaştıramamışlardı.

Guadalcanal'da çatışmalar devam ederken ikinci bir muharebede Yeni Gine'nin doğusunda yaşanıyordu. Japonlar 22 Temmuz 1942'de saldırıya geçmişlerdi. Hedeflerinde Moresby limanını ele geçirip Müttefik kuvvetleri adadan sürmek vardı. Buna ve Gona'ya çıkarma yapan Japonlar içerilere ilerleyerek Kokoda'yı aldılar. Eylül ayına gelindiğinde liman ile aralarında sadece kırk kilometre vardı. Karşı karşıya kaldıkları Avustralyalılar ile Amerikalıların direnişine Guadalcanal'da yaşadıkları kriz de eklenince Japon güçleri geri çekildiler. 15 Kasım'da Kokoda, Müttefikler tarafından geri alındı. 9 Aralık'ta Avustralya ordusu Gona'daki Japon karargâhını haritadan sildi. 1 Ocak 1943 günü de Buna'daki Japon varlığına son verildi. Ancak çevresindeki Japon tahkimatlarındaki ölümüne yapılan Japon direnişinin tamamen son bulması Şubat ortalarını buldu. Japonların Yeni Gine'de yaşadıkları başarısızlık güney bölgesinin dış sınırında güvenliklerini sağlayamayacaklarının kanıtıydı.

Aralık 1942'de Amerikan 1. Deniz Piyadesi Tümeni, 25. Piyade Tümeni ile değiştirildi. Vandegrift'in yerine gelen Tümgeneral Alexander Patch emrindeki 50 bin adamıyla lojistik açıdan beslenememiş Japonlara karşı bir dizi saldırı başlattı. Bu aşamada Japon Donanma Komutanlığı Guadalcanal'ın terk edilmesi gerektiğine karar verdi. Japon İmparatorluk Karargâhı da bu kararı 31 Aralık'ta onayladı. Tecrit edilmiş Japon güçleri intihara eğilimli olarak savaştılar ancak adanın kuzeyine sürülmekten kurtulamadılar. 2 ile 8 Şubat 1943 günleri arasında Japon destroyerleri Amerikalılara hissettirmeden aralarında Hyakutake'nin de bulunduğu yaklaşık 11 bin personelini tahliye etmeyi başardı. Böylece Japonlar adayı Amerika'nın ellerine bırakmış oldular.

Guadalcanal için verilen savaşta Japonlar 20 binin üzerinde asker, dokuz yüze yakın uçak ve on beş savaş gemi kaybettiler. ABD'nin de zayiatı yüksekti ama kaybettiği askerlerin sayısı, bin 752'si ölü olmak üzere, toplamda 6 bin 111'di. Bu hatırı sayılır asker kaybı Pasifik'te yaşanan her ada muharebesinde katlanarak artmıştır. Japon anakarasına yaklaştıkça Amerikalıların kaybı kabul edilebilir sınırların üzerine çıkınca anakaraya çıkarma yapmaktan vazgeçilmiş, devreye atom bombaları girmiştir.

Midway Muharebesi ne kadar Japon donanmasının yayılmasını sınırlamışsa Amerikalıların Guadalcanal'da elde ettikleri başarı da Japon kara kuvvetlerinin ilerleyişini o kadar kesin bir şekilde durdurmuştur.

CARTWHEEL HAREKÂTI: YENİ GİNE'DE SAVAŞ

Şubat 1943'te Guadalcanal'da aldıkları yenilgiden sonra Japon donanma ve askeri liderleri, Yeni Gine'deki varlıklarını güçlendirmeyi ve Kuzey Solomon adalarından Gilbert ve Marshall adalarına kadar bir savunma hattını tutmayı planladılar. 1943 yılının ilk üç ayında, Korgeneral Hatazo Adachi'nin 18. Ordusu, Yeni Gine'nin doğu kıyısına transfer edildi. Geniş bir güce sahip olan 4. Hava Ordusu da doğrudan saldırıya maruz kalmamak için, Amerikan ve Avustralya hava kuvvetlerinin yeterince uzağına,

Wewak'a konuşlandı. Hedef, Port Moresby'yi ele geçirmek için adaya geri dönmekti.

BISMARCK DENİZİ MUHAREBESİ

23 Şubat 1943 günü Japon 51. Tümeni'nin 7 bin personeli sekiz nakliye gemisine bindirilerek Solomon Adalarının kuzeyinde bulunan Rabaul'deki Japon ana üssüne doğru hareket ettiler. Sekiz destroyer eskort görevi üstlenmişti. Ancak Amerikan güçleri Pasifik ULTRA istihbarat birimi sayesinde konvoyun ilerleyişinden haberdar oldular. Gemiler Bismarck Denizi'ni geçerken 2 Mart günü başlayan ve gece-gündüz devam eden bir dizi Amerikan saldırısına maruz kaldılar. Japon konvoyundaki bütün nakliye gemileri ile dört destroyer batırıldı, 51. Tümen'in yaklaşık 3 bin 700 personeli kaybedildi. Korgeneral Hatazo Adachi, sağ kalarak Lae'deki Japon üssüne ulaşabilen 950 şanslı kişiden biriydi.

General MacArthur, Güneybatı Pasifik'teki Amerikan deniz gücünün artan üstünlüğünü ortaya koyan Guadalcanal'daki zaferi perçinlemek arzusundaydı. Bunun için de Yeni Britanya'daki Japonların ana üssünü ve Yeni Gine'deki Japon kuvvetlerini hedef alan geniş çaplı bir saldırı planladı. Harekâtın kod adı "Cartwheel" olarak tespit edildi. Yeni Gine'deki, "Yeni Gine Gücü" olarak adlandırılan Avustralya Ordu Grubu'ndaki beş Avustralya ve bir Amerikan tümeni, Lae ve Salamaua'da konuşlanmış olan Japonlara saldırmak üzere görevlendirildi. Güçlü deniz ve hava birlikleri tarafından desteklenen "Amerikan Alamo Gücü"nün tamamı da Rabaul'u etkisiz hale getirme ve Yeni Britanya ile daha kuzeydeki Amirallik Adalarına saldırma görevini üstlendi.[16]

16 John Miller Jr., *Cartwheel: The Reduction of Rabaul*. Department of the Army, Washington 1959, s. 35-36.

Japon kuvvetlerini Yeni Gine'nin güneyindeki alandan süpürmek için yapılan savaşlar çok şiddetli yaşandı. Soputa Cephesi'nde yaralanan askerlerin adanın Buna limanına doğru sevkiyatına ancak on bir gün süren çatışmalardan sonra başlanabildi. Bu süre zarfında kurtarılabilme ümidi olan birçok yaralı hayatını kaybetti.

Japonlar ilk saldıran oldular. Wau'daki Müttefik uçak pistini ele geçirmek için yaptıkları saldırı fiyasko ile sonuçlandı. Şiddetli çatışmalardan sonra yenilgiye uğratıldılar. Ardından, 29 Haziran'da, Lae ve Salamaua'daki Japon üslerine yönelik Müttefik saldırısı başladı. İlerlemeyi hızlandırmak için Korgeneral Kenney'in Amerikan 5. Hava Gücü, inanılmazı başararak Wewak'daki Japon hava üssünün yakınına gizlice bir hava alanı inşa etti. Buradan hareketle 17 ve 18 Ağustos'ta iki yıkıcı saldırı gerçekleştirdiler. Yerde yakaladıkları uçakları alçak irtifadan yapılan bombardıman ile vurdular. Amerikan uçakları geri çekildiğinde Japonların elinde hizmet verebilecek yalnızca otuz sekiz tane uçakları kalmıştı. Japon ordusu ölümüne bir savunma yaptı. Ancak 16 Eylül'de Avustralyalılar Lae ve Salamaua'yı istila edebildiler. Huon Yarımadası'nın tamamının Müttefiklerin eline geçmesi için üç ay daha gerekecekti.

Kasım ayında, güçlü uçak gemilerine sahip görev gücü, Rabaul'daki Japon üssünden gelen her türlü tehdidi etkisiz hale getirdi. Carolines grubundaki Truk adasında bulunan Japon filosu Amerikan görev gücü ile mücadele etmek için çok zayıftı. İlk safha tamamlanırken Amerikalılar 15 Aralık 1943'te Yeni Britanya'nın batısına ayak bastılar.

Amerikan birliklerinin, 2 Ocak 1944'te Yeni Gine'nin kuzey sahilinde bulunan Saidor'a yaptıkları çıkarma ise Cartwheel Harekâtı kapsamında gerçekleştirilen "atlama taşı" tarzı saldırıların tipik bir örneğiydi. Amaç

Japon savunmacıların kanat hatlarını işlevsiz kılmak ve kaçış yollarını kapatmaktı.

29 Şubat - 20 Mart 1944 tarihleri arasında Amirallik Adaları'na yapılan çıkarmalardan sonra, Amiral Marc Mitscher komutasındaki Amerikan Hızlı Uçak Gemisi Gücü, Yeni Gine'nin kuzey sahiline kaydırıldı. Böylece Adachi'nin geri çekilen 18. Ordusu'nun kaçış yolları kesildi. Amerikan kuvvetleri 30 Mart'ta Hollandia'da ve 22 Nisan'da Aitape'de karaya ayak bastılar. Adachi, 1944 Temmuz'unda kuvvetlerini Amerikan çevre hatlarına yöneltti ama ağır bir yenilgi aldılar. Adachi, elinde kalan kuvvetleri ile birlikte adanın iç kesimlerindeki dağlık kısma çekildi ve savaşın geride kalan bölümde etkin bir rol oynamadı.

"Cartwheel Harekâtı", güneybatı Pasifik'teki güç dengesinin Müttefikler lehine dönmesini kesinleştirdi. Japonların fethettikleri Pasifik imparatorluğunun uzun sınırını iki sene daha elde tutmalarının temel nedeni, bölgedeki tropik şartlar altında verilen savaşta ilerlemenin çok yavaş olmasıdır. Japonlar kayıplarını önemsemeksizin direnmeyi sürdürdüler, hem de zayıflatıcı hastalıklara ve sürekli açlığa rağmen. Müttefik güçlerin burada verdikleri mücadele, Akdeniz veya Batı Avrupa'da karşılaşmadıkları; vazgeçmeyi reddeden, teslim olmaktansa ölmeyi tercih eden, acımasız bir karaktere sahip düşmana karşı verilmiş yavaş, yıpratıcı ve şiddetli bir savaştı.

Amerikan Ordusu'nun yapmış olduğu bir çalışma, durumun vahametini ortaya koymaktadır.[17] Çeşitli savaşlarda askerlerin girdikleri çatışmaların süreleri toplanarak "gün hesabı" üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Buna göre, Vietnam Savaşı'na katılmış bir Amerikan askerinin bir yıl

17 John W. Dower, *War Without Mercy*, Pantheon, New York 1986, s. 13-14.

boyunca savaştığı günlerin toplamı iki yüz kırk gün gibi inanılmaz uzun bir süredir. İkinci Dünya Savaşı'nda Pasifik'te savaşmış bir askerin ise bir yılda savaştığı toplam gün sayısı elli yedi gündür. Bu ciddi farka rağmen savaş sonrası yapılan değerlendirme testlerinin sonuçlarına göre her iki askerin de içinde bulunduğu psikolojik çöküntü birbirine yakındır. İlginç bir nokta da, savaştan sonra her iki tarafın çeşitli cephelerde savaşmış gazilerinin toplantılarında Pasifik'te mücadele etmiş olanların kurduğu yakınlığın diğerlerinden çok öte olmasıdır.

PASİFİK'TE ADALAR TURU: GILBERT VE MARSHALL

1943'ün ikinci yarısında Yeni Gine ve Rabaul'a yapılan saldırı, iki yönlü bir kampanyanın bir kanadını oluşturuyordu. Ardından ikinci bir saldırı başlatıldı. Hedef Guadalcanal'ın kuzeyindeki Solomon Adaları ve Orta Pasifik'teki Gilbert ve Marshall adalarıydı. Bunlar uzaktaki Marianas'a erişimi kolaylaştırmak için atlama taşı olarak ele geçirilecekti. Böylelikle Japonların elinde bulunan bütün stratejik noktalar, ABD'nin yeni nesil uzun menzilli bombardıman uçağı B29 "Süperkale"nin menzili içerisine girmiş olacaktı.

Amiral Nimitz, Pasifik'te Japonlara karşı uygulanacak stratejiyi "adalar turu" anlayışına dayandırmıştı. Buna göre her ada tek tek amfibi çıkarmalar ile ele geçirilecek, kontrolü sağlanan her ada bir sonraki akın için atlama taşı olarak kullanılacaktı. Japonların ellerindeki her adayı kaleye çevirdikleri düşünülürse mantıklı ama hayli zor bir yaklaşımdı. Amerikan askerleri bu harekâtlar sırasında çok fazla zorlandılar ve ağır kayıplar verdiler. Japonlar ölümüne savaşıyorlardı: Ağaçlardaki keskin nişancılar, oydukları küçük sığınaklar içerisinde bekleyip birden yeraltından karşılarına çıkan askerler ya da cepheden gerçekleştirilen "banzai" intihar saldırıları Amerikalıların karşılaştıkları günlük olağan rutinlere dönüşmüştü. Üstelik Japonlar adalarda güçlü tahkimatlar

kurmuşlardı: Labirenti andıran siperler, betondan inşa edilmiş üzeri çelik levhalarla kaplanmış, ardından kamufle edilmiş makineli tüfek yuvaları, havan topu mevzileri ve Japon askerlerinin kendilerini içeri kilitledikleri kale-binalar. Bunlara karşı Amerikan askerleri; el bombası, alev makinası ya da tahrip kalıpları kullanıyor, yetmediği yerde de donanmadan top ve roket saldırısı talep ediyorlardı.

1943 yılının Haziran ayında, Amiral William "Bull" Halsey'in 3. Filosu, Güney Solomonların ana adalarını ele geçirme görevine başladı. Rendova Adası 30 Haziran'da alındı. Ardından Yeni Geoergia saldırıya geçildi ve Munda'daki üs 4-5 Ağustos'ta ele geçirildi. Tehlikede olan garnizonlara yardım etmek için gönderilen Japon konvoyları Kula Körfezi ve Vella Körfezi'nde yaşanan iki muharebe sonucu imha edildiler. 1 Kasım günü, 3. Yeni Zelanda Tümeni ile desteklenen Amerikan kuvvetleri Bougainville adasına çıkarma yaptılar.[18] Buradaki hava alanları Japonların Rabaul'da bulunan üslerini bombardıman etmek için yeniden düzenlenebilirdi. Japonlar alelacele adaya takviye gönderdiler. Japonların garnizonunda yaklaşık 40 bin kişi vardı ancak Amiral Halsey Japon tehdidine karşı geniş kapsamlı bir hava desteği istedi. İki Amerikan uçak gemisinin, Koramiral Kurita'nın güçlü donanmasına gerçekleştirdiği akınlar Japonları geri çekilmeye zorladı. Bougainville'de bulunan Japonlar, savaşın geri kalanını "şişelenmiş" olarak geçirdiler ve nihayetinde 23 bin kadarı teslim oldu.

Daha kuzeyde Amiral Nimitz, Gilbert ve Marshall adalarına saldırmaya hazırlanıyordu. 200 gemi, 35 bin piyade ve deniz piyadesi ile 6 bin araçlık bir güç bir araya getirilmişti. 13 Kasım günü Gilbert Adaları sektöründe bulunan Makin ve Tarawa atollerine sürekli donanma bombardımanı başlatıldı. Ardından Galvanic

18 Samuel E. Morison, *Aleutians, Gilberts and Marshalls*. Little - Brown, Boston 1951, s. 44.

Levent Şahverdi Arşivi

Harekâtı kapsamında Makin atolüne 20 Kasım'da başlatılan saldırı 23 Kasım'da güvenliğin sağlanması ile son buldu. Sınırlı ancak sert geçen çatışmalardan sonra Amerikan askerleri öğrendiklerine inanmadılar: Japon garnizonunda sadece sekiz yüz asker vardı ve "teğmen" rütbesinin üzerinde subay yoktu. Buna rağmen Japonlar başarılı bir direniş göstermişlerdi. Mücadele sırasında Truk'tan yola çıkan bir Japon denizaltısı da eskort görevi yapan Liscombe Bay uçak gemisini batırdı. Tarawa atolündeki Betio adası da, şiddetli ve her iki tarafın da ağır kayıplar vermesine neden olan çatışmalardan sonra ele geçirildi.

TARAWA İÇİN SAVAŞ

Gilbert Adaları'ndaki Tarawa atolü sınırındaki küçük Betio adası için yapılan muharebe, Pasifik Savaşı'nın en zorlu muharebelerinden biriydi. Adadaki garnizonda yalnızca 4 bin 500 Japon deniz piyadesi vardı, ancak iyi bir şekilde tedarik temin ediyorlardı. Ayrıca 500 makineli tüfek yuvası, tahkimat kuleleri, gizli siper ağı da dâhil olmak üzere güçlü savunma pozisyonlarına sahiptiler. Saldırıya geçildikten kısa bir süre sonra başlayan yoğun Japon ateşi ve zorlu gelgitler nedeniyle çıkarma yapanlar kumsallarda çakılı kaldılar. Bunu üç gün süren şiddetli çatışmalar takip etti, ancak üstün insan ve silah gücü, Amerikan kuvvetlerinin yavaş yavaş da olsa inisiyatif kazanmalarına izin verdi. Savaşın sonunda sadece on yedi Japon askeri hayatta kaldı, buna karşılık 990 deniz piyadesi ve 687 donanma personeli hayatını kaybetti. Bu, Amerikan halkı arasında harekâtın sert ve güçlü şekilde eleştirilmesine neden olacak düzeyde bir zayiat seviyesiydi.

Bu kez dikkatler daha kuzeyde bulunan Marshall Adalarına yöneldi. Burası 1919 yılında Almanlardan alınarak Japonların manda yönetimine bırakılmıştı. Flintlock Harekâtı'nın hedefi,

Kwajalein atolündeki Japon ana üssünü ele geçirmekti. Saldırı gerçekleşmeden önce bölgeye ağır hava akınları yapıldı. Bunlara ek olarak da Tuğamiral Charles Pownall'ın görev gücü yaklaşık bir ay boyunca deniz bombardımanı gerçekleştirdi. 1 Şubat 1944 günü yaklaşık üç yüz gemi, Amerikan 7. Piyade Tümeni'ni Kwajalein'e getirdi. Aynı anda 4. Deniz Piyadesi Tümeni de ada grubunun en kuzeyinde bulunan Roi ve Namur adalarına ulaştı. Toplam da 84 bin asker saldırıda görev aldı. Gilbert Adalarında yaşanan aşırı kayıplar dikkate alınarak bu kadar fazla asker savaş alanına sürülmüştü. Altı gün süren aralıksız ve şiddetli çarpışmalardan sonra üç adada kontrol altına alındı. Kwajalein'deki Japon garnizonunda bulunan 4 bin askerden sadece 265'i canlı ele geçirilebildi. Bu başarının ardından Amiral Nimitz, Kwajalein'in yaklaşık 560 kilometre kuzeybatısında bulunan Engei ve Eniwotek atollerine harekât düzenlenmesini emretti. 17-23 Şubat arasında adalarda denetim sağlandı. Son gelinen noktada Amerikan donanma güçleri Marianas'a saldırı mesafesine erişmişlerdi. Ayrıca Marshall adasına konuşlanmış olan uçaklar da Truk'taki Japon ana deniz üssüne akın düzenlemelerine olanak tanıyan menzile artık sahiptiler.

Adadan adaya düzenlenen harekâtlar ile ilgili birçok eleştiri yapılmıştır. En başta geleni de zayıf atollere düzenlenen saldırılarda çok fazla kayıp verilmesidir. Dikkatli bir değerlendirme yapıldığın aslında varılan nokta; Nimitz'in arka arkaya adaları ele geçirmeye yönelik stratejisinin, MacArthur'un Japonların en güçlü konumda bulunduğu Doğu Hint Adaları ve Filipinler'e saldırma fikrinden çok daha etkili, daha hızlı ve sonuçta daha az kayba neden olduğudur.

Sonuç, iki farklı sefer arasında kaynaklarda yaşanan bir bölünme ve ilk önce Japonya'yı kimin yenilgiye uğratacağı konusunda kara kuvvetleri ile donanma arasında artan bir rekabet olarak özetlenebilir.

ÖLÜMÜNE SAVUNMA: MARIANA

Orta Pasifik'teki Gilbert ve Marshall Adaları'na yapılan "adalar turu"ndan sonra, Pasifik Bölgesi Başkomutanı Amiral Nimitz'in

Levent Şahverdi Arşivi

yeni hedefinde Mariana vardı. Saipan ve Guam'ın da dâhil olduğu bu adalar grubu hayati bir öneme sahipti. Buralar ele geçirildiği takdirde Boeing B29 ağır bombardıman uçakları Japon anakarasını oluşturan adalara akın düzenleyebilecek menzile girmiş olacaklardı. Şubat 1944'te adaların savunma güçlerine karşı hava saldırıları başlatıldı. Haziran ayı başlarında da Koramiral Spruance'ın 530 gemilik 5. Filo'su devreye girdi. Saipan açıklarına gelen filonun savaş gemileri ağır bir bombardımana başladılar. Ateş altına alınan yaklaşık 30 bin Japon askeri, komutanları Korgeneral Yoshitsugu Saito ile birlikte son adam kalıncaya kadar Amerikalılara karşı direniş göstermeye hazırdılar.

15 Haziran'da, Korgeneral Holland Smith komutasındaki 2. ve 4. Deniz Piyadesi Tümenlerinden oluşan 5. Amfibi Kolordusu'nun unsurları, Saipan'ın güneybatı plajlarına saldırdı. Buraları tehlikeli kayalıklarla doluydu. Üstelik Japon topçuları yüksekte kalan sahile hâkim konumlarından rahatlıkla baraj ateşi gerçekleştirebilirlerdi. Saito, kıyı başına çıkan kuvvetleri durdurmayı sonra imha etmeyi planlamıştı. Amerikan takviyelerinin düzenli akışı buna izin vermedi. Çıkarmanın üçüncü günü Aslito hava alanı Amerikan askerleri tarafından ele geçirildi. Bu başarıdan sonra ilerleme yavaşladı. Çünkü Japonlar her mevzide sert bir direniş gösteriyorlar, kurtulma ümitlerinin kalmadığı anda da askerler süngüleriyle komutanlar kılıçlarıyla Amerikanlılara karşı cepheden banzai akınları düzenliyorlardı. Üç gün sürmesi planlanmış olan harekâtın tamamlanması üç haftayı buldu çünkü Amerikalılar çok az düzlük olduğundan Japon 31. Ordusu'na karşı tankları kullanamadılar ve General Saito adanın ortasındaki yüksek dağlara çekilerek direnişine devam etti. Bazı noktalarda yalıyarların denize bakan taraflarında inşa edilmiş ve askerlerin kendilerini içine hapsettikleri Japon tahkimatları el bombaları ve tahrip kalıpları kullanılarak güçlükle imha edildi. 7 Temmuz'da adanın kuzeyindeki Japon garnizonundan arta kalan askerler savaşın en büyük banzai saldırısını gerçekleştirdiler.

KORGENERAL YOSHITSUGU SAITO (1890-1944)

Saito, ilk hizmetini çok genç bir asker olarak 1904-5 Rus-Japon savaşı sırasında süvari birimde verdi. Kısa zamanda rütbe atlayarak, Çin'deki Kwantung Ordusu'nun Süvari Harekâtları Başkanı oldu. 1944 Nisan'ında, Japon Ordusu'nun Saipan'a hareket eden 43. Tümenine komutan olarak atandı. Ardından adadaki kuvvetlerin genel komutanı oldu. 7 Temmuz'da ABD kuvvetlerine karşı son banzai akınlarını organize etti. Askerlerine söylediği sözler daha sonraki Japon savunmalarına örnek oldu: "Japon anakarasına bu kadar yakın bir adada görev yapan herkes teslim olmak yerine ölmeyi tercih etmelidir." Amerikan gücünün adaya egemen olduğunu öğrendikten sonra 10 Temmuz'da "hara-kiri" yaparak intihar etti ve emir verdiği gibi yardımcısı da öldüğünden emin olmak için komutanı Saito'yu başından vurdu.

9 Temmuz günü Amerikan Genel Komutanı Amiral Turner tarafından Saipan'in ele geçirildiğinin ve resmen güvenli bölge olduğunun ilan edilmesinden sonra tam bir trajedi yaşandı. Japon askerleri ve adanın sivil halkı Saipan'in en kuzey ucundaki Marpi Point'e geldiler. Genci, yaşlısı, kadını, erkeği, çocuğu hepsi uçurumdan denize ve kayalıklara atlayarak intihar ettiler. Amerikalılar, son anda kurtardıkları bir Japon kadından bu toplu intiharın nedeni öğrendiler. Japon askerleri, sivillere, Amerikalıların kadınlara tecavüz edeceğini ardından da bütün ada halkını öldürüp yiyeceğini söylemişlerdi.[19] Bu intiharlar Amerikalıların ele geçirdiği bütün adalarda yaşandı. Saipan'in ele geçirilmesi sırasında yaşanan çatışmalarda 3 bin 500 Amerikan askeri hayatını kaybetti. Saito'nun 32 bin Japon askerinden ise sadece 2 bini esir edilebildi. Bunların yüzde 90'nı "saldırı düzenleyemeyecek

19 Akira Iriye, *Power and Culture: the Japanese-American War*, Harvard University Press, Cambridge 1981, s. 57-62.

ya da intihar edemeyecek haldeki" yaralılardı. Saipan'ın düşüşü Tokyo'daki dehşetle karşılandı. Japon Başbakanı General Hideki Tojo, tüm ordu ve idari görevlerinden istifa etmeye zorlandı. Yerine Korgeneral Kuniaki Koiso getirildi.

Sırada Guam vardı. Burası Amerika tarafından 1898 yılında İspanya'dan alınmış ve Pasifik Savaşı'nın başında Japonlar tarafından işgal edilmişti. Guam'ın savunmasını Yüzbaşı Yutaka Sugimoto emrindeki 5 bin 500 donanma askeri ve Korgeneral Takeshi Takashima tarafından komuta edilen 13 bin kara ordusu askeri üstlenmişti. Alifan Dağı çevresindeki adanın engebeli dağlık bölgesinde kazdıkları mevzilerle, inşa edikleri koruganlar, makineli tüfek yuvaları ve tahkimat noktaları ile hazırlık yapmışlardı. İki hafta sonra, 20 Temmuz 1944 günü Amerikan donanma gemileri ve uçakları savaşın en ağır ve en koordineli saldırısını Guam sahillerine yönelik olarak gerçekleştirdiler. Amerikan deniz kuvvetlerinin ilk dalgası çıkarma bölgelerine ulaştığında Japon garnizonu bombardımanın etkisiyle kelimenin tam anlamıyla afallamış durumdaydı. 21 Temmuz'da, Tümgeneral Roy Geiger'in komuta ettiği 3. Amfibi Kolordusu Guam'a saldırı başlattı. 3. Deniz Piyadesi Tümeni ve Geçici Deniz Tugayı'nın Görev Gücü 58'in yakın koruması ve destek ateşi altında Guam'ın batı kıyısındaki sahillere yaptıkları çıkarmalarda Saipan'dekinden daha az zayiat verildi. Ancak dikkatlice inşa edilmiş engeller yüzünden ilerlemek daha zordu. Bir hafta devam eden sert çarpışmalardan sonra takviye ve tedarik şanslarının kalmadığını anlayan Japon askerleri umutlarını yitirerek banzai saldırılarına başladılar. 10 Ağustos günü ada tamamen ele geçirilerek güvenliği sağlandı. Bu harekât bin 744 Amerikan askerinin hayatına mal oldu. Japon garnizonundan arta kalan bir avuç asker adanın sık ormanlık alanlarına kaçıp saklandılar. Sağ kalmayı başaranlardan en sonuncusu, inanılması güç ama 1974 yılında teslim oldu.[20]

20 Iriye, *a.g.e.*, s. 117.

Guam'a saldırı devam ederken Amerikan güçlerinin bir kısmı da Saipan'ın beş kilometre güneyindeki küçük bir ada Tinian ile ilgileniyorlardı. 4. Deniz Piyadesi Tümeni'nin bin 500 askeri 1 Ağustos'ta adayı denetim altına almayı başardı. Birleşik Devletler Donanması İnşaat Taburları bünyesindeki mühendisler, B29 Süperkale'lere uygun pistler inşa etmeye başladılar.

SEABEES

Seabees (Deniz Arıları) kavramı Birleşik Devletler donanması tarafından oluşturulan İnşaat Taburları (Construction Batallions) biriminin adının "CB's" olarak yapılan kısaltmasından gelmektedir. İngilizcede "C" harfi "si" ve "B" harfi "bi" olarak telaffuz edildiğinden sesteş olan "Seabee" (sibi) kelimesi ad olarak ve "silah taşıyan arı" da arma olarak seçilmiştir. Kullandıkları işaret cümleleri ise "İnşaa ederiz, savaşırız" ve "Sadece Deniz Arıları yapabilir" olarak görevli personel tarafından belirlenmiştir. Amerika genelindeki inşaat şirketlerinden toplanan personel askeri disiplin ve silah eğitiminden geçirildikten sonra İkinci Dünya Savaşı sırasında kurulan üç yüz elli Seabees biriminde görevlendirilmişleridir. Özellikle Pasifik'te yaşanan mücadelede; havaalanları, tedarik yolları, dinleme istasyonları, uçak hangarları, tank bakım alanlarının yapımında görev almış olan Seabees personeli zaman zaman Japonlarla da çatışmaya girmiştir.

Her üç ada için de savaşlar her iki tarafa da çok pahalıya mal olmuştu. Zayiat, özellikle Amerikalıların gözünde, beklenenin çok üzerindeydi. Japonların zayiatının temel nedeni anakaranın dış sınırındaki adalarda gösterdikleri direnişin intihar seviyesinde olmasıydı. Marianas'da yaşanan şiddetli savunma, Japonya'nın yenilgisi artık kaçınılmaz görünse bile Japon İmparatorluğu'nun

kalbinin işgaline katılacak olan Amerikan kuvvetlerinin çok ağır belki de kabul edilemez sayıda zayiat vereceklerini kesinlikle ve açıkça ortaya koydu.

FİLİPİN DENİZİ MUHAREBESİ

ABD' Mariana'ya saldırmak üzereyken, Japon donanması ABD Pasifik Filosu'nun büyük bir bölümünü savaşmaya ve aynı zamanda Saipan ve Guam adalarının kaybedilmesine engel olmaya yönelik "A-Go" Harekâtını başlattı. İki büyük Japon görev gücü, Koramiral Jisaburo Ozawa'nın 1. Filosu ve Koramiral Matome Ugaki'nin Güney Kuvveti, Amiral Marc Mitscher'ın komutasındaki ABD Görev Gücü 58 ile temasa girmeden önce Filipin Denizi'nde buluştular. Ozawa, "ticaret rüzgârlarının" Mitscher'ın uçaklarının uzun menzillere erişmesini zorlaştıracağını düşünüyordu.[21] Diğer taraftan emrindeki 9 uçak gemisindeki 473 uçağın yanı sıra Mariana'da üslenmiş uçakları da kullanılmayı amaçlamaktaydı. Ozawa, 9 uçak gemisi, 5 zırhlı muhrip, 13 kruvazör ve 28 destroyere sahipti. Mitscher'ın emrinde ise büyük ve hafif olmak üzere 15 uçak gemisi, 7 zırhlı muhrip, 21 kruvazör ve 69 destroyer bulunmaktaydı. 19 Haziran'da, savaşın en büyük uçak gemisi muharebesi için sahne kuruldu.

ABD kuvvetlerinin en üst komutanı Amiral Spruance'ın görevi daha zordu. Sağlam bir plan kurmalı ve hayati öneme sahip kararlar almalıydı. 15 Haziran'da başlayan Saipan'ın zorlu işgalini korumak zorunda olduğunu dikkate almalıydı. Diğer yandan istihbarat kaynakları, "A-Go" Harekâtı hakkında uyarıda bulunmuşlar ve Japon filolarının muhtemel pozisyonunu tespit etmişlerdi. Çatışmaya doğrudan girmektense Spruance ve Mitscher Japonların kendilerini bulması için beklemeye karar verdiler. Toplam 900'den fazla Amerikan uçağının, filoyu saldırılara karşı savunacağına güveni tamdı. Açılış çatışmasından önce yirmi beş Japon denizaltısından on yedisi batırılmış ve Saipan ile Guam'da

21 Samuel E. Morison, *Victory in the Pacific*, Little - Brown, Boston 1960, s. 87.

üslenmiş olan Japon uçakları da ağır hava saldırılarıyla yok edilmişti.[22] Ozawa'nın uçakları Mitscher'ın filosunu 19 Haziran sabahı erkenden bulduğunda, Japon planı zaten tehlikeye girmişti.

ABD'nin filosundaki gemiler, 19 Haziran 1944'te Filipin Denizi Muharebesi sırasında Japon torpido uçakları tarafından saldırıya maruz kaldı. Ancak bu tip uçaklar alçak irtifada, deniz çok yakın, uçmak zorunda kaldıklarından Amerikan avcı uçakları için kolay hedeftiler ve neredeyse tamamı imha edildi.

Çatışmanın ilk evresinde, Amerikan Hava Kuvvetleri tarihinde "Büyük Mariana Hindi Avı" olarak adlandırılan hava muharebesi yaşandı. Radar ve etkili bir telsiz kullanımında (Japon telsizlerini karıştırmak da dâhil) üstün olan ABD uçakları, saldırganları istedikleri gibi yok ettiler. 370 Japon uçağından 243'ü düşürüldü. Amerikan kayıpları ise sadece 30 uçaktı. Daha sonra Guam üzerinde elli Japon uçağına mal olan bir başka hava muharebesi daha yaşandı. Muharebenin en önemli başarısını ise Amerikan Albacore denizaltısı, Ozawa'nın sancak gemisi olan Taiho uçak gemisini batırarak elde etti. Gemisi vurulduğunda Ozawa yardıma gelen bir destroyere nakledildi. Çarpışmanın en kritik anındaki bu gelişme Japon kuvvetleri arasındaki iletişim ağını ve emir-komuta zinciri bloke etti. Diğer Amerikan denizaltıları da uçak gemisi Shokaku'yu batırmayı başardılar.

Ertesi gün, Ozawa kayıplarının kapsamı hakkında belirsizlik yaşamaktaydı. ABD filosu ile yeniden kapışmak için toparlanmak amacıyla uzaklaştı. ABD uçakları, Ozawa'nın gemilerini 20 Haziran akşamı erken saatlerde buldular. Haber, Amerikan komuta

22 Carl W. Hoffman, *Saipan: The Beginning of the End*, Department of the Army, Washington 1950, s. 44.

merkezine ulaştığında Mitscher kısa bir süre durum değerlendirmesi yaptı: Uçakları menzillerinin sonundaydı ve gece nedeniyle geri döndüklerinde kendi uçak gemilerini bulmakta ve inmekte zorluk yaşayabilirlerdi. Bu risklere rağmen Mitscher bir saldırı dalgası emretti. Amerikan uçakları hücumlarını sonlandırdıklarında Japonların uçak gemilerinden biri batmış ve ikisi ise ağır hasar görmüştü. Ve korkulan oldu; Amerikan uçakları arasında yakıtları bittiği için denize düşenler ve uçak gemisine inerken kırım geçirenler nedeniyle yüz uçak kaybedildi. Ancak üstünlük yitirilmedi çünkü Ozawa'nın muharebe başladığında sahip olduğu 473 uçaktan sadece otuz beş tanesi uçabilecek durumdaydı.

Filipin Denizi Muharebesi, ABD Pasifik Filosu için büyük bir zaferdi. Japon donanması hiçbir zaman yerini dolduramayacağı kayıplar yaşadı. 20 Haziran'da Ozawa donanmasına düşman donanması ile teması kesme emri vererek geri çekilmek zorunda kaldı. Yaşadığı o kadar kayba rağmen ne bir Amerikan gemisi batırabilmiş ne de Saipan'ın kaybedilmesini önleyebilmişti. Hırpalanmış filosu, 22 Haziran'da Okinawa'ya vardı.

Koramiral Jisaburo Ozawa, Filipin Denizi Muharebesi'nde aldığı yenilgiden sonra istifa etmeye çalıştı ama Leyte Körfezi Muharebesi için görevde kalması emredildi. 29 Mayıs 1945'te, Japon İmparatorluk Donanması'nın komutanı oldu. Meslektaşlarının çoğunun aksine teslimiyetten sonra intihar etmedi donanmanın terhis edilmesini sağlamak için hayatta kaldı.

Mitscher savaşmaya devam etti. Uçakları, deniz muharebesi sırasında karada konuşlanmış olan Japon uçaklarından tahminen iki yüz kadarını daha imha etti. Hava hâkimiyetini ele geçirmek açısından Amerikalılar ile Japonlar arasında yaşanan mücadelede Amerikan hava gücü üstün konuma yükselmişti. Bunun bir

tek anlamı vardı: Japon donanma unsurlarının, Amerikan filosu ile çatışmaya girme ve gemilerini imha etme olasılığı neredeyse sıfırlanmıştı. İşin ilginç yanı Haziran 1942'deki Midway Muharebesi'nde olduğu gibi Filipin Denizi Muharebesi'nde de donanmaların su üstü unsurları hiç birbirleriyle kafa kafaya çatışmaya girmediler. Artık donanma stratejilerinde ve doktrininde zırhlı muhripler ile güçlü toplarının yerini uçak gemileri ile taşıdıkları uçaklar almıştı.

FİLİPİNLERİN GERİ ALINMASI

1944 Temmuz'unda Japonlara karşı yürütülmekte olan savaşın geleceği ile ilgili strateji belirlemek amacıyla Amerikalı komutanlar Hawai'de bir araya geldiler. Donanma, hava gücünün desteğiyle Japon anakarasını oluşturan adalara doğrudan harekât düzenleme taraftarıydı. General MacArthur tarafından temsil edilen Amerikan kara ordusu ise Filipinler'i kurtarmak düşüncesindeydi. Bunun iki nedeni vardı. İlki yapılacak harekâtlar için güvenli üsler oluşturmaktı. İkincisi ise Japon egemenliğindeki adaların kurtulmasının bir onur meselesi olmasaydı. Roosevelt de oyunu MacArthur'dan yana kullandı.[23] 1944 yılının Eylül ayından itibaren uçak gemilerinden havalanan uçaklar, Filipin adalarındaki Japon hava gücünü sistematik olarak vurmaya ve yok etmeye başladılar.

Amerikalı planlamacılar işgalin başlangıç noktası olarak Leyte Adası'nı seçtiler. Adalar grubunun merkezindeki daha zayıf savunulan alandaydı. Ekim ortalarında yedi yüz gemi ve yaklaşık 174 bin personel görev bölgesine geldiler. 17 Ekim'de Leyte Körfezi'ne "yaklaşmaları" güvenlik altına almak için Amerikan ordusunun Ranger birimleri daha küçük olan Suluan ve Dinagat adalarına çıkarma yaptılar. 3 gün sonra 20 Ekim'de ise dört tümen Leyte'ye ayak bastı. Çok az direnişle karşılaştılar. 24 ve 25 Ekim'de çıkarma bölgesinin çevresinde büyük bir deniz muharebesi yaşanırken

23 Samuel E. Morison, *The Liberation of the Philippines*, Little - Brown, Boston 1959, s. 24.

Levent Şahverdi Arşivi

karada Japon 35. Ordusu geriye doğru püskürtüldü ve havaalanlarının güvenliği sağlandı.

Malaya fatihi ve Filipinler'deki Japon Kuvvetlerinin Komutanı General Tomoyuki Yamashita, Leyte'nin Amerikan saldırısına karşı verilecek mücadelenin direniş noktası olmasına karar verdi. İki ay içerisinde tahminen 50 bin personellik takviye güç aldı. Aralık ortalarında ise Amerikalılar 200 bin personeli adaya getirmeyi başardılar. İyi örgütlenmiş Japon direnişi 19 Aralık'ta son buldu; 80 bin Japon askeri hayatını kaybetmişti. Tek tük çatışmalar birkaç hafta daha devam etti.

Savaşın en önemli anlarından biri General MacArthur'un çıkarma gemisinden inerek denizin içinden yürüyüp 1944 Ekim'inde Leyte Körfezi'nde karaya ayak basmasıdır. Böylelikle Japon saldırılarına dayanamayarak geri çekildiği sırada Filipinlerden ayrılırken 1942 yılında verdiği "geri döneceğim" sözünü de yerine getirmiştir.

Leyte'de güvenlik sağlandıktan sonra General MacArthur saldırı güçlerine Mindoro Adası'nı ele geçirmeleri için emir verdi. Böylelikle en büyük ada olan Luzon'u ele geçirmek için bir atlama taşı elde edilmiş olacaktı. Mindoro, Aralık 1944'de işgal edildi, Ocak 1945'te de denetim altına alındı. Luzon adasına yapılması planlanan çıkarmadan kısa süre önce Görev Gücü 38 kapsamındaki gemiler adanın batı kıyısında bulunan Lingayen körfezine doğru seyrettiler. USS Pennsylvania liderliğindeki gemiler Japon pozisyonlarına ağır ve kesintisiz bombardıman gerçekleştirdiler. 9 Ocak'ta Korgeneral Krueger'in 6. Ordu birlikleri Luzon'un batı kıyısında bulunan Lingayen Körfezi'ne çıkarma yaptılar. Kısa sürede başkent Manila'ya uzanan ovayı geçtiler. Yamashita saldırıya karşı koymamaya karar verdi. Düşüncesi başkaydı; kalabalık ordusunu dağlara çekerek Amerikan kuvvetlerini uzun

sürecek ve pahalıya mal olacak bir savaşa zorlayacaktı. Ancak Japon Yüksek Komutanlığı Luzon'u terk etme kararı almıştı ve Ocak ayının ortalarından itibaren bölgeye takviye göndermediler. Bunun üzerine hâlâ yaşamakta olan Japon garnizonu ölümüne savaşmaya karar verdi, aynı Amerikan istilasına uğramış olan diğer adalarda olduğu gibi...

Koramiral Sanji Iwabuchi denizcilerden oluşan bir güç ile Manila'ya çekildi. Buraya Amerikan 6. Ordusunun geldiği 3 Şubat'tan bütün Japon gücünün tamamen imha edildiği 3 Mart gününe kadar, sürekli yer değiştirse de şehrin içinde tutunmayı başardı. Amerikan 37. "Buckeye" Tümeni'nin askerleri Manila için Japonlarla sıkı çatışmaya girdiler. Tümene "Buckeye" adının verilmesinin bir nedeni sert adamlar olmaları diğeri ise çoğunluğunu Ohio'dan gelenlerin oluşturmasıydı. Özellikle makineli tüfek yuvalarını imha etmede geliştirdikleri taktikler Amerika'daki Westpoint Askeri Akademisi'nde verilen derslerin müfredatında yer aldı. Japonlar şehri son adamlarına kadar savundular. Manila'nın kurtarılmasından sonra Japonlar tarafından esir kampı haline dönüştürülmüş olan Santo Tomas Üniversitesi'nde tutulan sivil mahkûmlar Amerikan askerlerini sevgi gösterileri ile karşıladılar. Bütün Japon kamplarında olduğu gibi buradaki koşullarda kötü muamele ve bakımsızlık nedeniyle güçten düşmeye dayanan ölüm oranları oldukça yüksekti. Yaşanan kuşatma esnasında topçu bombardımanına, yangınlara ya da umutsuz Japon kuvvetlerinin şiddetine maruz kalan yaklaşık 100 bin Filipinli de hayatını kaybetti. Manila için yapılan muharebede Amerikan kuvvetleri bin, Japon kuvvetleri ise 16 bin ölü verdiler.

Manila'da güvenlik sağlandıktan sonra Amerikan güçleri Bataan yarımadasını ve Corregidor ormanını ele geçirdiler. Korgeneral Krueger, Amerikan 6. Ordusu'nun emrinde "Alamo İzcileri" adında bir birim kurdu. Bu birim, gerilla taktikleri uygulayan küçük gruplar halinde örgütlenerek düşman hatlarının gerisinde harekâtlar düzenlediler. Corregidor, Amerikalıların üç sene önceki son direniş noktasıydı buranın ele geçirilmesiyle MacArthur

1942'de ayrıldığı yuvasına geri dönmüş oldu. Orman ele geçirilmeden önce Japon kuvvetleri büyük bir cephane deposunu havaya uçurarak devasa bir patlama gerçekleştirdiler. Bu adalardaki Japon gücünün son hareketi oldu. Haziran ayında Krueger'in 6. Ordusu dinlendirilmek için harp alanından geri çekildi. İlerleyen aylarda Korgeneral Eichelberger'in Amerikan 8. Ordusu ile beraber hareket ettikleri Filipinli gerillalar 38 farklı çıkarma yaparak adaların merkezini ve güney kısımlarını da temizlediler. Adaların ele geçirilmesi sırasında Amerikan ordusu ciddi zayiat verdi: Yaklaşık olarak 11 bin ölü ve 37 bin yaralının yanı sıra 93 bin asker de hastalık ve kaza raporlarına geçti. Japon garnizonu da çok ağır kayıplar verdi. Bazı Japon birlikleri dağlarda ve ormanlık alanlarda savaşın sonuna kadar varlıklarını sürdürdüler. Luzon adasındaki Japon güçlerinin komutanı olan General Tomoyuki Yamashita ancak 2 Eylül 1945 günü teslim olduğunda ele geçirilebildi. Götürüldüğü kampta kendisine emir subayı ya da eri sahip olma hakkı tanınmadığı için kendi çamaşırlarını bile kendisi yıkamak zorunda kaldı.[24] Savaş suçlarından yargılandıktan sonra idam edildi.

Amerikan ordusu Filipinleri denetim altına alırken daha batıda daha mütevazı bir harekât yürütülmekteydi. Hedef Japonların petrol tedarik hatlarını ele geçirmek için Borneo ve Doğu Hint adalarını kontrol altına almaktı. 10 Haziran 1945 günü 9. Avustralya Tümeni'nin birlikleri Amerikan çıkarma gemileri tarafından nakledildikleri Borneo adasının açıklarındaki Labuan adasına ayak bastılar. Avustralya ve Hollanda güçleri, Avustralya ve Amerikan gemilerinin desteği altında savaşın son aylarında Doğu Hint adalarındaki stratejik noktaları ele geçirdiler.

Hiçbir ümidi ve takviye alma olasılığı olmayan ve savaştan arta kalmış Japon askerleri ise bölgeye 1945 Nisan-Mayıs aylarında sızmış olan ve Avustralya Özel Harekât birimlerinin örgütlediği Japon karşıtı gerillalar ile mücadele etmek zorunda kaldılar.

24 Morison, *a.g.e.*, s. 84.

Son Japon askeri teslim olduğunda takvimler 1945 Ekim ayını göstermekteydi.

LEYTE KÖRFEZİ MUHAREBESİ

Filipinler'deki Leyte adasında yaşanan deniz muharebesi savaş sırasındaki en büyük deniz çatışmasıydı. Japon Birleşik Filosu'nun kesin yenilgisine giden yolu açtı. İki taraf arasındaki istihbarat dengesinin ibresi bu kez Japonları göstermekteydi. Amiral Halsey'in 3. Filosu ve Koramiral Thomas Kinkaid'in 7. Filosu, ilk çıkarma harekâtını gerçekleştirmek için, Leyte açıklarına geldiklerinde Japon Donanma Karargâhı'nda Amiral Soemu Toyoda, Amerikalılara karşı son bir güç gösterisi olarak Sho-Go (Zafer) Harekâtı'nı planlamıştı bile. Bu kez Amerikalı komutanların Japonların planları hakkında hiçbir fikirleri yoktu. Amerikan işgal güçlerine Filipinlerde gerçekleştirilen saldırı tam bir sürpriz oldu.

17 Ekim günü Amerikan 6. Ranger Taburu Leyte körfezindeki Dinagat adasına çıkarma yaparak adayı ele geçirmişti. 20 Ekim günü ise Amerikan 3. Filosu tarafından güçlü bir şekilde korunan Amerikan 6. Ordusu çıkarma gemilerinin içerisinde Leyte sahillerine ilerleyerek işgal harekâtını başlatıyorlardı.

Toyoda'nın planına göre önce Halsey'in güçlü 3. Filosu, Filipinlerin kuzey açıklarında Japon uçak gemilerinden arta kalanların oluşturduğu Jisaburo Ozawa komutasındaki Kuzey Gücü ile yaşayacağı bir çatışmanın içine çekilirken iki donanma grubu; Koramiral Takeo Kurita komutasındaki Merkez Gücü ile Koramiral Kiyohide Shima ve Koramiral Shoji Nishimura komutasındaki Güney Gücü, Leyte'nin diğer tarafındaki dar boğaza seyrederek Amerikan çıkarma kuvvetlerine saldırmak ve tamamını yok etmek için bir kerpeten harekâtı gerçekleştireceklerdi. Bütün plan

Levent Şahverdi Arşivi

Halsey'in Japon uçak gemilerine saldırmak için tuzağa çekilmesine bağlıydı. Böylelikle Japon donanmasının diğer iki unsurunun muhripleri ve kruvazörleri, Amerikan donanmasının arkada kalan güçlerini ezebilecekti. Muharebe planı beklenenden daha iyi "çalıştı."

23 Ekim günü Güney ve Merkez güçlerin her ikisi de pozisyonlarına seyrederken tespit edilip saldırıya uğradılar. Merkez Gücü'nün Brunei'den geçerken iki kruvazör ile Leyte'nin batısında Sibuyan Denizi'nde yaşanan hava saldırısı sonrasında da bir muhrip ve destroyer kaybetmesi Kurita'nın çekilmesine neden oldu ama şimdilik. Güney Gücü'nün ilk kolu Suriago Boğazı'na geldi ve çıkarma alanına yöneldi. Ancak Amerikan torpido botları tarafından tespit edildi. Önce destroyerlerin torpido saldırısına uğradı sonra hedef bölgesine doğru düz bir hat üzerinde ilerlerken Koramiral Jesse Oldendorf'un muhrip ve kruvazörlerden oluşan gücü, klasik bir "T" geçişi ile Japonlara adeta cehennemi yaşattı: İki saat içinde iki tanesi hariç bütün Japon gemileri batırılmıştı. Koramiral Shoji Nishimura, sancak gemisi Yamashiro'nun Amerikan savaş gemileri tarafından defalarca vurulduktan sonra battığı sırada hayatını kaybetti.

Geri kalan gemiler çekilirlerken Mogami kruvazörü, Güney Gücü'nün bir gemisi ile çarpışarak hasar aldı ve 25 Ekim sabahı Amerikan uçaklarının saldırısı sonucu da battı. Shima muharebeden çekildi. Böylece kerpetenin sadece bir kolu çalışır halde kaldı: Kurita.

24 Ekim sabahı Amerikan uçak gemisi Princeton, Japon dalıcı bombardıman uçaklarının saldırısına uğrayarak hasar aldı. Gemide başlayan yangını söndürmek için yardıma gelen Birmingham kruvazörü uçak gemisine yanaştı. Princeton'da yaşanan bir patlama Birmingham'da da hasara neden oldu. Gösterilen çabalar Princeton'ın öğleden sonra batmasına engel olamadı. 25 Ekim günü ise Amerikalılar intikam aldılar.

Pasifik savaşlarının "Gri Hayalet" olarak anılan efsanevi uçak gemisi Enterprise'dan havalanan torpido ve dalıcı bombardıman uçakları Zuhio sınıfı bir uçak gemisini vurup batırdılar.

24 Ekim günü Halsey'in uçakları kuzeydeki, Japonların yem olarak kullandıkları uçak gemisi gücünü fark ettiler. Halsey donanmasının, Görev Gücü 38'in ağırlıkta olduğu, önemli bir kısmını kuzeye doğru engelleme yapmaları için gönderdi. Kurita ise kendini topladı ve Merkez Gücü ile birlikte San Bernardino Boğazı'na dümen kırdı. Amerikan çıkarma birliklerini korumak için uygun konumda sadece, toplamda 500 uçak kapasiteli, eskort uçak gemileri kalmıştı.

25 Ekim sabahı Kurita'nın gücü ile temas sağladılar ve çatışmaya girdiler. 7. Filo yaşadığı sorunu telsiz mesajları ile geçtiğinde Halsey dâhil herkes şok olmuştu. Hemen gönderilen küçük çaplı bir görev gücü ile denge sağlandı. İki Japon kruvazörü batırıldı ve torpido saldırısına maruz kalan bir üçüncüsü ağır hasar aldı. Ancak Japonların üstün ateş gücü Amerikalıların iki eskort uçak gemisinin batmasına neden oldu. Savaş alanında intihar saldırısı düzenleyen "kamikaze" pilotları ilk kez sahne aldılar. İlk kez bir kamikaze hücumuna maruz kalan White Plains uçak gemisi mürettebatı dehşete düştü.[25] Japon uçağı normal bombardıman yüksekliğinden çok daha alçak irtifada gemiye doğrudan çarpmak için pike yapmıştı. Gemi komutanları benzer saldırılara karşı birbirlerini uyarmalarının yanı sıra hava savunma sistemlerini bu tarz denemelere karşı farklı ateş aralıkları ve açıları ile yeniden düzenlemeye başladılar. Saldırıları Amerikan koruma gücü için ciddi tehdit oluşturmuştu.

25 Samuel E. Morison, *Leyte: June 1944-January 1945*, Little - Brown, Boston 1958, s. 16.

Levent Şahverdi Arşivi

Kamikaze, kutsal rüzgâr anlamına gelmektedir. Kaynağı ise Japonya'yı istila girişimi sırasında Moğol Hükümdarı Kubilay Han'ın donanmalarının iki kez, 1274 ve 1281 yıllarında, karşılaştığı tayfunlara Japonların kamikaze adını vermeleridir. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Müttefik güçler Japon anakarasına yaklaştıkça Samuray kültürü etkisini göstererek Japonların direnişinin ve fedakârlıklarının artmasına neden olmuştur. Tecrübeli pilotların sayıca azalması üzerine sadece kalkış ve kullanma eğitimi alan gönüllüler pilot yapılmışlardır. İniş eğitimine ihtiyaçları yoktu çünkü Japon pilotları bombalar ve yakıt ile yüklü uçaklarını düşman gemilerine doğrudan çarptırarak intihar edeceklerdi. Askeri havacılar tarafından Pasifik Savaşı sırasında Müttefik gemilerine gerçekleştirilen intihar saldırıları ile ünlenmiş olsalar da kamikazeler; denizaltılar, muhripler, insan-torpidolar, sürat tekneleri ve dalgıçlar olarak farklı intihar saldırılarında da rol almışlardır.

Üç saatlik çatışma sonucunda muhtemelen Kinkaid'in gerçek gücünden emin olamayan Kurita çekildi. Halsey aldığı mesaj ile 3. Filo'yu Leyte'ye doğru geri döndürdü. Japonların dört uçak gemisi de batırılmıştı ama niyetlerinin yanlış hesaplanması Kurita'nın Merkez Gücü'nden ve Kuzey Gücü'nden arta kalanların kaçabileceği anlamına geliyordu. Buna rağmen birbirlerinden "ayrı" gerçekleştirilen harekâtlar, Japon donanması içi bir felaket oldu. Harekâta katılan altmış dört savaş gemisinden yirmi sekizi (biri büyük üçü hafif dört uçak gemisi, üç muhrip, on kruvazör, on bir destroyer) ile denizcilerden ve pilotlardan tahminen 11 bin personel kaybedilmişti. Amerikalılar ise Filipinlere gönderdikleri donanma gücündeki 128 gemiden 6 tanesini (bir hafif uçak gemisi, iki eskort uçak gemisi, iki destroyer ve bir destroyer destek gemisi) yitirdiler. Amerikan deniz gücünün üstünlüğü adadan adaya gerçekleştirilen seferlerde kendini ispat etmesinin

ötesine geçerek şimdi de Japonların güney imparatorluklarının ele geçirilmesini kaçınılmaz kılmaktaydı.

IWO JIMA

Amerikan kuvvetleri 1944'te Japon anakarasını oluşturan adalara yaklaşırken yeni işgal hareketleri için hedef belirlemek üzere iki seçim arasında kaldılar; ya 'Formosa'ya (Tayvan) ya da Japonya'ya daha yakın olan diğer adalara saldıracaklardı. Formosa planı Ekim ayında Bonin ve Ryukyu Adalarına yapılan saldırılar nedeniyle iptal edildi. 3 Ekim 1944'te Amiral Nimitz, gerçekleştirilecek akınlarda Marianas'tan havalanan bombardıman uçaklarına avcı uçaklarının daha fazla destek ve koruma sağlayabilmesi için bir adanın ele geçirilmesini önerdi. Gözüne kestirdiği yer, Tokyo'nun yaklaşık bin 100 kilometre güneyinde 8 kilometre uzunluğunda bir volkanik adaydı ve Marianas'taki Amerikan hava üssüne saldıran Japon uçakları tarafından kullanılıyordu. Hedefin adı Amerikalıların sonsuza tek hafızalarına kazınacaktı: Iwo Jima

Japon Yüksek Komutanlığı, Birleşik Devletlerin anakaralarına yakın üsler bulmaya çalışacağını tahmin etmekteydi. Yerel garnizonlar karmaşık tünel ve sığınak ağları inşa edilerek güçlendirilmişti. Iwo Jima'da, Korgeneral Kuribayashi'nin komutası altındaki 23 bin Japon askeri, iyi hazırlanmış pozisyonlara mevzilenmişlerdi. Diğer yerlerde olduğu gibi buradaki Japon planı da Amerikalıların karaya çıkmalarına izin vermek ve daha sonra acımasız bir yıpratma savaşı ile mücadele isteklerini yıpratmak üzerine kuruluydu. Adanın işgali öncesinde gerçekleştirilen yetmiş iki günlük kesintisiz hava bombardımanı sığınaklara gizlenmiş savunucuların savaş gücünü azaltmak için çok az şey yapabildi.[26]

İstila gücü, Büyük General Harry Schmidt'in 5. Amfibi Kolordusu'nun 4. ve 5. Deniz Piyadesi Tümenleri ile yedek bir tümenden oluşan yaklaşık 60 bin deniz piyadesiydi. Muharebe alanında

26 Richard F.. Newcomb, *Iwo Jima*, Holt, Rinehart, Winston, New York 1965, s. 24.

sekiz yüz savaş gemisi görevlendirilmişti. Harekât, Filipinler'i ele geçirmek için verilen mücadelenin yavaş ilerlemesinden ötürü ertelenmek zorunda kaldı. 19 Şubat'ta, Pasifik Savaşı'nın ilk donanma "kademeli baraj ateşi" tarafından desteklenen deniz piyadeleri karaya çıktı. Kalın volkanik kül ve dik kıyı şeridi ilerlemeyi yavaşlattı. Çıkarmadan yirmi dakika sonra saldırı kuvveti aniden gizli savunma yuvalarından açılan ve kanatlarını vuran ağır ateşe maruz kaldı. İlk günde yaklaşık beş yüz yirmi deniz piyadesi hayatını kaybetti. Yine de, kıyıdaki ilk dalgada görev almış olan deniz piyadeleri kıyı başını tutmayı başardılar. Kısa sürede sahile 30 bin deniz piyadesi ayak bastı ve kıyı başında konuşlandı. Kuribayashi'nin gücünün çoğu, iç kısımlarda daha derinlere inşa edilen savunma hatlarında ve yumuşak volkanik kayaya oyulmuş makineli tüfek yuvaları ve tahkimat mevzilerinde pozisyon almışlardı. İlk uçak pisti 20 Şubat'ta ve Suribachi Dağı da dört gün sonra ele geçirildi. 27 Şubat'ta, diğer uçak pistleri de denetim altına alındı. Ancak adanın güvenli ilan edilmesi için bir ay geçti.

SURIBACHI DAĞI'NA DİKİLEN BAYRAK

İkinci Dünya Savaşı'nın en ünlü görüntülerinden biri, Iwo Jima'nın güney ucundaki küçük bir sönmüş yanardağ olan Suribachi'nin tepesine deniz piyadeleri tarafından Amerikan bayrağının dikilmesidir. Aslında ilk bayrak, 23 Şubat 1945 sabahı, daha dağ Japon birliklerinin işgali altındayken zirveye ulaşmayı başaran 5. Deniz Piyadesi Tümeni'nin 28. Alayı'nın askerleri tarafından küçük bir boruya bağlanarak dikilmişti. Aynı günün daha geç saatlerinde zirveye gelen yeni bir devriye birimi daha büyük bir bayrağı eskisiyle değiştirdi. Savaş muhabiri ve fotoğrafçısı Joe Rosenthal'ın ikonik bir imaj haline gelen fotoğrafındaki bayrak aslında ikinci dikilen bayraktı ve onu diken; Ira Hayes, Harold Schultz, Michael Strank, Franklin Sousley, Rene Gagnon, ve Harlon Block adındaki askerleri ölümsüzleştirdi. Strank ve Block bayrağı dikmelerinden altı gün

sonra 1 Mart'ta öldürüldüler. Sousley ise 21 Mart günü bir Japon keskin nişancısı tarafından öldürüldü. Olayın ilginç yanı ise, fotoğrafta yer alan Harlon Block'un kimliğinin 1947'de ve Harold Schultz'un kimliğinin ise ancak 2016 yılında doğru olarak tespit edilmesiydi.

Fotoğraf ilk olarak 25 Şubat 1945 günü Sunday gazetesinde yayınladı ve kısa sürede popüler oldu. Yayınlandığı yıl Pulitzer Fotoğraf Ödülü'ne layık görülen tek fotoğraftır. Fotoğraf daha sonra Felix de Weldon tarafından yapılan ve ülkeleri için ölen bütün Deniz Piyadelerine adanmış olan "Deniz Piyadeleri (Kolordusu) Savaş Anıtı"na esin kaynağı oldu.

Anakaralarına yakın adalardaki Japon direnişindeki yoğunluk bir şekilde artmıştı ve deniz piyadeleri son derece ağır kayıplar verdiler. "Kıyma Makinesi" lakaplı 382 numaralı Tepe'de, deniz piyadeleri her karış toprak için ölünceye kadar mücadele veren savunmadaki Japonlara karşı savaşmak zorunda kaldılar.

Kayalık adanın geçitlerindeki, vadilerindeki, boğazlarındaki ve mağaralarındaki savunma pozisyonlarını terk etmeyen Japonları öldürmek ya da etkisiz hale getirmek için alev makinaları ve patlayıcılar ile tahrip kalıpları kullandı. Buralar ancak son Japon öldüğünde ele geçirilebildi. Açık araziye çıkmaya zorlanan birçok Japon askeri teslim olmak yerine deniz piyadelerine saldırmayı tercih etti. Amerikan kuvvetlerinin deniz, hava ve karadan sağladığı ateş gücünün yoğunluğu Japon savunucuları adanın kuzeyine doğru sürdü. Kitano'da son bir direniş noktası oluşturdular. Amerikan saldırısına on gün direndiler ve kalan son Japonlar askerleri bir "banzai" intihar saldırısı düzenleyerek ölümü seçtiler. Her şey bittiğinde buranın yeni bir adı vardı: "Kanlı Boğaz". Her ne kadar ada Amerikan komutanlığı tarafından 26 Mart'ta güvenli ilan edilmiş olsa da Haziran'a kadar geçen süre zarfında son adama kadar mücadele etmeyi seçen yaklaşık 2 bin 500 Japon askeri daha öldürüldü. Japonların yaklaşık 23 bin askerden oluşan

savunma kuvvetinden sadece 23 esir alınabildi, geri kalanların hepsi öldü. Esirler örgütlü direnişin tamamen çözülmesinden sonraki haftalarda gerçekleştirilen temizlik harekâtlarında tek tek ele geçirilmişlerdi. Deniz piyadelerinin zayiatı ise yaklaşık 6 bin ölü ve 17 bin 500 yaralıydı. Bunların üçte biri ilk saldırı kuvvetinin askerleriydi.

P51 Mustang avcı uçakları, adanın güvenli olduğu açıklanmadan önce Iwo Jima'daki Suribachi Dağı'nın hemen aşağısında bulunan Japonların 1 No.'lu Hava Pisti'nde üslenerek harekâtlarına başlamışlardı. İlk B-29 "Süperkale" bombardıman uçağı da adaya 4 Mart'ta inmişti. Bu aslında Japonya'ya giderken ya da dönerken gerçekleştirilen 2 bin 251 bir acil inişin ilkiydi. Iwo Jima'nın ele geçirilmesi pahalıya mal olmuş bir harekâttı ancak sonuçları ve başlattığı süreç önemliydi. Adada denetim sağlanmasıyla Japonya'ya giden hava yolu nihayet güvence altına alınmıştı. Japon şehirlerine karşı gerçekleştirilecek yoğun bombardımanların başlamasını sağlamıştı.

TOKYO YANIYOR

Avrupa'da Almanya'nın bombalanmasında olduğu gibi Japonya'ya hava saldırıları düzenlenmesi de yavaş ve karışık sonuçlarla başladı. Uzun mesafeler nedeniyle Avrupa semalarında kullanılan bombardıman uçakları Japon anakarasına ulaşamıyorlardı. Ancak 1944 yazında, ilk yüz otuz tanesi Mayıs ayında Hindistan'da konuşlanan, B29 "Süperkale" bombardıman uçaklarının sahneye çıkması ile Japon İmparatorluğu'nun denetimindeki Mançurya, Kore ve Taylan bölgelerine uzun mesafeli hava akınlarının düzenlenmesi mümkün oldu. Ancak Japon anakarasını oluşturan adalara ulaşmak zordu çünkü mesafe hâlâ uçakların menzilini zorluyordu. Marianas'ın ele geçirilmesi bu nedenden ötürü hayati önem sahipti. Bu sayede Japonların çelik üretimi ve havacılık endüstrisine zarar verecek hassas ve kesin bombardımanlar planlanabilirdi.

B29 SÜPERKALE

B29 "Süperkale", Boeing firması tarafından üretilmiş, dört motorlu yüksek irtifa stratejik ağır bombardıman uçağıdır. İlk deneme uçuşunu 21 Eylül 1942 yılında yapan B29, 1943-1946 yılları arasında seri olarak üretilmiştir. Yaklaşık 4 bin adet üretilen B29, İkinci Dünya Savaşı'nda kullanılan en geniş ve büyük uçaklardan biridir. Kore Savaşı (1950-1953) sırasında da görev almıştır. Yaklaşık 9 bin 500 kilometrelik menzile sahip olan B29, 9 bin 700 kilometre irtifaya çıkabilmektedir ve yaklaşık on ton bomba taşıyabilme kapasitesine sahiptir. On kişilik mürettebat ile uçurulan B29, savunma tertibatı olarak da gövdenin çeşitli yerlerine konuşlandırılmış on iki adet 0,5 kalibrelik makineli tüfek ile bir adet 20 mm.'lik topa sahiptir. Tokyo'ya düzenlenen saldırıda bin adet B29 kullanılmıştır. 6 Ağustos'ta Hiroşima'ya ilk atom bombasını atan "Enola Gay" ve 9 Ağustos'ta Nagasaki'ye ikinci atom bombasını atan "Bockscar" bombardıman uçaklarının ikisi de B29 Süperkale'dir. 1960 yılında son B29 görevden çekilerek emekliye ayrılmıştır.

İlk büyük B29 baskını 5 Haziran 1944'te Bangkok'a (Tayland) yönelik olarak düzenlendi. Ardından 20. Hava Gücü, Hindistan ve Çin'deki üslerinden uzak hedeflere karşı harekâtlar gerçekleştirdi. Sınırlı başarıların yaşandığı bu süreç 1945 yılının başlarına kadar devam etti. Japon ordusu Çin hava sahalarını ele geçirdiğinde kod adı "Matterhorn" olan harekât sona erdi. Bunun üzerine, Amerika Birleşik Devletleri Hava Kuvvetleri Komutanı General Arnold, Avrupa'daki hava savaşının plancılarından biri olan General Haywood Hansell'in komutasındaki 21. Hava Gücü'ne ait B29'ları Marianas'da konuşlandırmaya karar verdi. İlk B29, Ekim 1944'te 'Saipan'a iniş yaptı. Ancak; uçakların yavaş teslim edilmesi, Japon uçaklarının düzenli taciz saldırıları, Amerikan bombardıman uçaklarına çarparak düşürmeye çalışan kamikazeler

ve genel olarak kötü hava koşulları, Japonya'ya yapılan son derece uzun uçuşlar sonucunda sınırlı başarılar elde edilmesine yol açtı. Harekâtların ilk üç ayında bir dizi hassas hedefe sadece bin 200 ton civarında bomba atılabildi. Tokyo'ya yönelik ilk baskın 24 Kasım 1944'te gerçekleşti ancak etkileri zayıftı.

Yaşadığı hayal kırıklığı nedeniyle Arnold, bekleneni veremeyen ve veremeyeceğini düşündüğü Hansell'in yerine daha agresif Tümgeneral Curtis LeMay'i atadı. Ocak 1945'te Saipan'a gelen LeMay, bir kaç hafta devam eden yüksek irtifa saldırılarından sonra kurmayları ile taktiklerde radikal değişikliklere gitmek için tartışmaya başladı. Japonya'nın kentsel bölgelerine düzenlenecek "alçak irtifa gece akınları" sırasında yeni ve son derece etkili M69 yangın bombalarından büyük miktarlarda kullanmasını savundu. Çıkartılacak yangınlar yerel sanayiyi tahrip edip halkın moralini bozacak ve belki de Japonların teslimiyeti kabul etmelerini hızlandıracaktı.

2 Mart 1945'te Amerikan uçak gemisinden havalanan av-bombardıman uçakları Tokyo'ya saldırı düzenledi. Görev Gücü 58 ve Görev Gücü 38 bünyesindeki uçaklar Japon şehirlerini ve savunma sistemlerini 1945 yılının Mart-Ağustos aralığında sürekli olarak vurdular. Ayrıca Japon karasularında gerçekleştirdikleri akınlar ile deniz nakliyesini ve ticaretini durma aşamasına getirdiler.

Arnold'un "bölge bombardımanını" onaylayıp onaylayamayacağından emin olmayan LeMay, 9/10 Mart gecesi Tokyo'ya karşı bir deneme akını planladı. 1600 tondan fazla yangın bombası taşıyan 334 B29, üç ada üssünden havalandı.[27] Bunlardan iki

27 Ronald H. Spector, *Eagle against the Sun: The American War with Japan*, Free Press, New York 1985, s. 45.

yüz yetmiş dokuzu hedef bölgeye ulaştı. 10 Mart gününün erken saatlerinde Tokyo'ya varan uçaklar 1200-2800 metre irtifa aralığında uçuyorlardı. Hava savunmasının direnişi zayıftı. Öncüler napalm ile vurulacak hedef bölgeyi işaretlediler, bombardıman uçakları da bütün yüklerini buraya bıraktılar. Akının neden olduğu yangın fırtınası şehrin kırk bir kilometrekarelik alanını yuttu. Tek bir gecede 100 bin kişi hayatını kaybetti; bu bir hava akınında yaşanan en yüksek ölü sayısıydı. Yerleşim alanlarının dörtte biri yok edilmiş, tahminen 1 milyon insan evsiz kalmıştı. LeMay'in uçakları altı ay içerisinde elli sekiz Japon şehrini yok ettiler ve yaklaşık 500 bin insanın hayatını sona erdirdiler. 28/29 Temmuz gecesi Aomori'nin kuzeyindeki Honshu kasabasına yapılan saldırıda, yerleşim alanının yüzde 88'i imha edildi.[28] Alçak irtifadan yangın bombasının kullanılmasına dayalı yeni taktik etkili ve "verimli" olduğunu ispat etmişti. Sahip olunan 3 bin 700 B29 artık Marianas'ın misafir edebilme kapasitesinin üstünde bir sayıya işaret etmekteydi.

Yaklaşık 8 milyon Japon, tehdit altındaki kentsel alanlardan kalabalık nüfusa sahip kırsal bölgelere taşındı. Böylece zaten güçlükle işletilen "karneye bağlama" sistemine ciddi bir yük getirdi.

Ticaret gemilerinin kaybı ve iletişim merkezlerine ağır darbe indirilmesine rağmen kentsel saldırıların Japon savaş üretiminin sekteye uğramasında sorumlu olup olmadığı konusunda çok fazla farklı fikir bulunmaktadır. Ancak tartışmasız olan iki unsur bulunmaktadır. Birinci bu saldırıların sonucunda Japon anakarasında yaşayan halkın moral bozukluğuna uğramasıdır. İkincisi ise artık savaşın kaybedildiğinin farkına varan Japon liderlerin kabul

28 Sir Charles Webster, *The Strategic Air Offensive against Japan*, Her Majesty's Stationery Office, London 1961.

edilebilir bir teslimiyet üzerinde kafa yormalarına neden olarak çözüm arayışı çabalarını hızlandırmasıdır.

OKINAWA

Iwo Jima'da son muharebeler yürütülürken Okinawa'yı işgal etmek için kapsamlı bir görev gücü hazırlandı. Okinawa, Japon anakarasının sınırındaki Ryukyu adalarının en büyüğüydü. Burada yaşanan muharebe, Pasifik Savaşı'nın en büyük çatışmasıydı ve mücadeleye girmiş hem Amerikan hem de Japon kuvvetlerinin çok fazla zayiat vermelerine neden oldu. Okinawa, Japonya'ya yapılacak ağır hava saldırıları için potansiyel üs olarak göründüğü için seçilmişti. Üstelik Japon anakarasına düzenlenecek işgal harekâtı için de toplanma noktası olarak kullanılabilecekti. Yapılan hazırlıkların büyüklüğü bir sene önce Normandiya'ya yapılan çıkarma harekâtı (Overlord) ölçeğindeydi.

Iceberg Harekâtı'nın komutanı Tuğamiral Raymond Spruance'ın emrinde yarım milyon personel ve bin 213 donanma unsuru vardı. Adayı temizleme görevini üstlenmiş olan Korgeneral Simon Buckner Amerikan 10. Ordusu, ikisi deniz piyadelerinden oluşan altı tümene sahipti. Ancak bu kez karşılarındaki Japon kuvveti, 80 bini asker ve 20 bini Okinawalı milis güçler olmak üzere, 10 bin kişiydi. Bu sayı Iwo Jima ve Saipan muharebelerinde karşılaşılandan çok daha fazlaydı. Koramiral Marc Mitscher'ın komutasındaki Görev Gücü 58 işgal harekâtına destek vermekle görevlendirilmişti ve çalışmalarına 23 Mart günü adayı ağır bir bombardıman altına almakla başladı.

Japon Komutanı General Mitsuru Ushijima, Genel Karargâh'tan gelen emirlere rağmen, Iwo Jima'daki taktikleri kullanmaya karar verdi. İlginç bir tercihti çünkü bu taktiklerin bariz yetersiz oldukları ve başarısızlığa yol açtıkları görülmüştü. Ada ince ve uzun olduğundan savunulması güçtü, sadece en güney ucundaki kireçtaşından oluşmuş tepeler işe yarayabilirdi. Ushijima, kuvvetlerinin büyük bir kısmını tepelik alanda ve adanın en büyük kasabası olan Naha'dan başlayıp adayı boydan boya geçen bir savunma hattında

Levent Şahverdi Arşivi

konuşlandırdı. Kuvvetlerinin bir kısmı ise uzaktaki batı kıyısına, Motobu Yarımadası'na yerleştirilmişti. Japonlar, birkaç ay önce alınmış olan bir kararın faydalarından yararlanmayı umuyorlardı: Kamikaze saldırıları. Bir kez daha Amerikan gemilerine intihar saldırıları düzenleyecek pilotlar hazırlandılar. Ancak bu kez Kamikaze akınları, uçaklarla sınırlı kalmayacaktı.

Harekât 23 ve 29 Mart günleri Kerama ve Keise adalarının alınması ile başladı. Ana saldırı 1 Nisan günü Okinawa'nın batı kıyılarını hedef alacak şekilde başlatıldı. İşgal gücü çok az direnişle karşılaştığı bir çıkarma gerçekleştirdi. Ardından uçak pistlerini ele geçirmek amacıyla adanın iç kısımlarına ilerlediler. Bir gün sonra Amerikan kuvvetlerinin adanın doğu kıyılarına ulaşmasıyla ada ikiye bölünmüş oldu. Deniz Piyadeleri zayıf bir savunmayla karşılaştıkları kuzey yönünde ilerlediler. 15 Nisan'da adanın en kuzeyine varmışlardı. En ağır çatışmaların yaşandığı Mobotu Yarımadası da 6. Deniz Piyadesi Tümeni tarafından 20 Nisan'da denetim altına alındı.

Harekâtta yer alan iki deniz piyadesi tümeninin dışındaki diğer dört tümen en zorlu çatışmalarla yüzleşmek zorunda kaldılar. Güneydeki savunma hattına 9 Nisan'da ulaşmışlardı. Coğrafi şartlar adayı savunanlardan yanaydı ve Amerikan güçlerinin ilerleyişinin hızı kesildi. Şiddetli yağmurlarla toprak çamura dönüştü. Askerler adeta bataklık gibi bir alanda dizlerine kadar batıp çıktıkları bir çamur deryasında ilerlemek zorundaydılar. 4 Mayıs günü Japonlar çok güçlü bir karşı saldırı başlattılar. Her iki tarafın da ağır zayiat verdiği göğüs göğse çarpışmalar yaşandı.

Bu sırada işgal donanması da zor anlar yaşamaktaydı. Japonların "Ten-Go" adını verdikleri harekât kapsamında, Japon 1. Mobil Donanması tarafından düzenlenen ardı arkası kesilmez kamikaze saldırılarına maruz kalmaktaydılar.

11 Mayıs günü güvertesi Okinawa'ya yapılacak bir saldırı için hazırlanan uçaklarla dolu olan Bunker Hill uçak gemisine iki kamikaze çarptı.

Güverte bir anda alevler içerisinde kaldı. Zayiat, üç yüz kırk altı ölü, kırk üç kayıp ve geri kalanı yaralı olmak üzere toplamda altı yüz personeldi. Bu, savaşın sonunu gören uçak gemilerinin uğradıkları saldırı sonucunda yaşadıkları en ağır ikinci personel kaybıydı. En büyük kayıp ise Okinawa'ya düzenlenen harekât sırasında Japonya'nın adaya takviye ve tedarik yollarını kesmekle görevlendirilen görev gücünde yer alan Franklin uçak gemisinin 19 Mart 1945 günü yaşadığı toplamda sekiz yüz personellik kayıptı.

6 Nisan-22 Haziran arasında Japonların düzenlediği tam bin 900 intihar saldırısı sonucunda 38 deniz unsuru battı, 368'i hasar gördü ve büyük oranda mürettebat kaybı yaşandı. Bu arada Japon Hava Kuvvetlerinin yanında Japon Donanması da kamikaze harekâtına katılmıştı. Dev muhrip Yamato, ki mürettebat sayısı 3 bin 332 kişiydi, tek yönlü bir harekâta başlayarak Amerikan filosuna doğru harekete geçti. Japon kayıtlarının verdiği bilgilere göre muhrip, geri dönüşüne yetecek kadar yakıt almamıştı.[29] Yamato'nun yanında bir kruvazör ve sekiz destroyer bulunmaktaydı. Muhrip 7 Nisan günü Doğu Çin Denizi'nde tespit edildi. Amerikalıların toplam sayıları üç yüz sekseni bulan avcı, dalıcı bombardıman ve torpido uçakları gemiye saldırdılar. On bir torpido ve altı bomba yiyen gemi iki saat içerisinde battı ve 3 bin 332 kişilik mürettebatının 3 bin 55'ni, yanında götürdü. Hayatını kaybedenlerin arasında filonun komutanı Koramiral Seiichi Itō da vardı. Kurtulanları toplayan sağlam kalmayı başarmış dört destroyer Japon karasularına çekildiler. Yaşananlar, 1941 yılında dünyanın en büyük ve güçlü donanmalarından biri olan Japon donanması için hazin ve dramatik bir sondu.

Adadaki Japon savunma hattı ancak 21 Mayıs'ta kırılabildi. Naha 27 Mayıs'ta ele geçirildi. Ushijima, kalan güçleri ile Oroku

29 Mitsuo Fuchida, *Okinawa*, Naval Institute, Annapolis 1955, s. 134.

yarımadasına çekildi. Buradaki Japon direnişi de 22 Haziran'da son buldu. İşgali yöneten ve savunmayı üstlenen her iki komutan da burada hayatlarını kaybettiler. Amerikan güçlerinin komutanı Buckner, Japon topçu bombardımanı sırasında hayatını kaybetti. Buckner, İkinci Dünya Savaşı sırasında düşman ateşi ile öldürülen en üst rütbeli subaydı.[30] Dört gün sonra 22 Haziran günü direnişinin kırıldığını gören Ushijima, teslim olmaktansa intihar etti. Bu iki ölüm her iki tarafın yaşadığı büyük zayiatın parçasıydı. Japon tarafında 100 bin kişilik kuvvetten sadece çoğunluğu Okinawalı milis olan 7 bin 400 kişi hayatta kaldı. Amerikan kuvvetlerinin kaybı ise 12 bin 520 ölü ve yaklaşık 37 bin yaralıydı.

Okinawa gibi küçük bir adanın alınması sırasında bu kadar büyük kaybın yaşanması Japon anakarasının istilası sırasında çok büyük miktarda hatta kamuoyunun kabullenemeyeceği düzeyde zayiat verilmesi olasılığını doğurmuştu. Okinawa'da alınan sonuç Amerikan Genel Karargâhı'nın bir ay sonra alacağı kararda etkili oldu: İşgal harekâtı yerine atom bombasının kullanılması...

30 Morison, *a.g.e.*, s. 127.

SAVAŞIN SONU

Levent Şahverdi Arşivi

YALTA KONFERANSI

Savaşın son safhalarında üç büyük müttefik; Alman direnişinin hızlı çöküşünün ve Japonya'nın beklenen yenilgisinin açığa çıkardığı sorunların bazılarını çözmeye çalışmak için bir başka büyük zirve toplantısının yapılmasını gerekli gördüler. Stalin, Kırım'daki Yalta kentini önerdi. Çok hasta olan Roosevelt, Atina'yı ya da Malta'yı tercih etti. Ancak Stalin, Sovyetler Birliği'nin dışına seyahat edemeyeceğini bildirince, ittifak ortakları isteksizce onun teklifini kabul etmek zorunda kaldılar. Roosevelt deniz yoluyla yaklaşık 8 bin kilometre ve buna ek olarak da hava yoluyla da 2 bin 500 kilometre seyahat etmek zorunda kaldı. Churchill daha sonra Yalta ile ilgili şöyle bir saptamada bulundu: *10 yıl araştırılsa daha kötü bir yer bulanamazdı.*[1]

Roosevelt ve Churchill, Büyük İttifak'ın liderleri arasındaki görüşmelerin ilk aşaması olan Malta Konferansı (30 Ocak-3 Şubat) sırasında Malta kıyısındaki bir savaş gemisinde toplantı yaptılar. İki lider, Yalta'ya yolculuğa çıkmadan önce iki kez daha bir araya geldi.

"Argonaut" kod adı verilen Yalta Konferansı, 5-11 Şubat tarihleri arasında gerçekleşti. Roosevelt ve Churchill, savaş sonrası dünya düzeninin işbirliği ile inşa edilebilmesi umuduyla Stalin'le

1 Hughes, *a.g.e.*, s. 146.

iyi ilişkisinin devam etmesini istiyorlardı. Ancak, Yalta'da tartışılan konuların çoğu bir kerede çözümlenemedi. Birleşik Devletler'in bakış açısına göre, Japonya ile savaş hâlâ ön plandaydı. Roosevelt, Churchill'in bilgisi dışında gizli bir anlaşma ile Almanya'nın yenilgisinden sonra Asya savaşına katılmaları karşılığında Sovyetler Birliği'ne taviz verdi. Sovyetler Birliği, Sakhalin Adası'nın güney yarısı ve Kurile Adaları'nın ilhak edilmesi karşılığında Sovyet yanlısı bir Moğolistan'ı garanti altına aldı. Siyasi tartışmalar; yenilmiş Almanya'nın kaderi ve Polonya'nın geleceği ile birlikte, Roosevelt'in savaştan sonra gerçek işbirliğinin yolunu açacağını umduğu Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulmasını da kapsıyordu.

21 Ağustos 1944'te başlayıp 7 Ekim'e kadar devam eden Dumbarton Oaks Konferansı'nda toplanan Büyük Müttefik Devletlerin delegeleri savaş sonrası dünya barışını korumak için Birleşmiş Milletler'in oluşumunu tartıştı.

Sovyet tarafı, Roosevelt'in kaldığı Livadia Sarayı'nın tamamını "dinleme" avantajına sahipti. Gizli olarak kaydedilen konuşmalar, her gün NKVD polis şefi Lavrenti Beria'nın oğlu Sergo Beria tarafından Stalin'e bildirildi. Stalin bu bilgiyi müzakerelerinde kullandı. Batılı liderlerin aşırı isteklerini yatıştırmayı ya da yaptığı manevralarla kendi istediklerini kabul ettirmeyi başardı. Fransa'nın Almanya'daki işgalci güçlerden biri olacağı konusunda anlaşmaya varıldı. Stalin Almanya'dan yirmi milyar dolar tazminat ödenmesini istedi. Churchill ve Roosevelt, itiraz etmelerine hatta karşı çıkmalarına rağmen, bu talebi geri çeviremediler. Yenilen Almanya'nın barış sürecine geçişini denetlemek için bir Müttefik Kontrol Komisyonu kurulmasına karar verildi.

Görüşmeleri yavaşlatan en büyük sorun Polonya oldu. Roosevelt ve Churchill, Kızıl Ordu tarafından çok yakın bir zamanda fethedilen Polonya'nın yeniden kurulması sırasında bağımsız ve demokratik kalmasını istiyorlardı. Stalin, Polonya sürgün-hükümeti liderlerinin yeniden oluşturulmuş hükümette yer almalarına izin vererek siyasi etki alanlarının genişlemesini kabul etmekte isteksiz davrandı. Yaşanan önemli derecedeki tartışmalardan sonra "özgür, bağımsız ve demokratik Polonya"yı prensipte kabul etti. Politik gerçeklik kendisine gelecekte komünist bir yapının Polonya'da kurulabileceğini "hissettirmişti". Aslında Sovyet istihbaratının yaptığı dinlemeler, Stalin'e bu prensibin İngiliz ve Amerikalılar için ne kadar önemli olduğunu ve Polonya'da daha geniş tabanlı bir rejim yönünde vereceği imtiyazın kendisine daha elverişli bir ortam yaratacağını ortaya çıkarmıştı.

Yalta Konferansı, aynı zamanda, Alman şehri Dresden'in kaderini belirledi. Operasyon şefi General Antonov ile yapılan görüşmelerde Sovyet tarafı, Sovyet güçlerinin ilerlemesini kolaylaştırmak için Almanya'nın doğu kentlerinin bombalanmasını istedi. Yalta'dan önce Batılı hava kuvvetlerine, Alman askerlerinin son bir direniş hattı oluşturabilecekleri Almanya'nın güneyindeki dağlık alanlara çekilmelerini engellemek için bombardıman harekâtları gerçekleştirmeleri emredilmişti. Dresden kentinin isminin gerçekten geçip geçmediği konusunda bugün bile tartışmalar sürmektedir ama diğer Doğu Almanya şehirleri özellikle de Leipzig'den bahsedildiği kesin olarak görülmektedir.[2] Bu şehirler, Batılı Müttefiklerin bombardıman kuvvetleri tarafından "usulüne uygun" şekilde bombalanmışlardır. Dresden, 13/14 Şubat 1945'te gerçekleştirilen bombardıman ile "yangın fırtınası"na maruz kalır; tahminen 30 bin kişi hayatını kaybeder.

BERLİN İÇİN MÜCADELE

Büyük Vistula-Order Harekâtı'nda elde edilen başarı sayesinde 1945 yılının Şubat ayının başlarında Kızıl Ordu'nun Berlin'e

2 Davis, *a.g.e.*, s. 141.

Levent Şahverdi Arşivi

ulaşması için önünde sadece altmış beş kilometrelik bir uzaklık kalmıştı. Aslında III. Reich'ın başkentine yapılacak saldırı için geçen Kasım ayı düşünülmüştü ancak Stalin'in emriyle; Königsberg, Breslau, Poznan ve Küstrin kalesinde hâlâ varlığını koruyan Alman direniş cepleri nedeniyle erteleme gündeme gelmişti. Daha kuzeyde bulunan Pomeria'da hırpalanmış Alman birlikleri Vistula Ordu Grubu adı altında bir araya gelmişlerdi, komutanları da SS'lerin komutanı Heinrich Himmler'di. Stalin'in diğer bir endişesi de Batılı Müttefiklerinin niyetleriydi çünkü Alman sınırını kısa sürede aşarak batıdan ilerlemeye başlamışlardı. Bu korkusunu Eisenhower yatıştırdı. Mart ayında Stalin'e güneydoğuya ve kuzeye ilerleyeceğini söyledi ki bunun bir tek anlamı olabilirdi: Berlin Kızıl Ordu'ya bırakılmıştı.

Şubat ve Mart aylarında Alman tahkimatlarının sayısı azaltıldı ancak General Chuikov tarafından kuşatma altına alınmış olan Küstrin ancak 29 Mart günü ele geçirilebildi. Bir gün sonra da Rokossovky'nin 2. Beyaz Rusya Ordu Grubu Baltık kıyısındaki Danzig'e ulaştı. Nihai Berlin harekâtının planlamasına Mart ayı ortalarında başlandı. Stalin, Müttefiklerinin gözünün üzerinde olduğunu bildiğinden gerçekleştirilecek son harekâtın net bir başarı olması gerektiğine inanıyordu. 3 bin 200 uçak ve 7 bin 500 tank tarafından desteklenen 29 ordu altında toplanmış 2 milyonun üzerinde asker, Alman başkentinin çevresinde geniş bir yarım çember oluşturmuştu.

Karşılarında General Ferdinand Schöner komutasındaki Merkez Ordu Grubu ve komutanlığına General Gotthard Heinrici'nin atandığı Vistula Ordu Grubu vardı. İkisi birden ancak 1 milyon askere sahipti. Bunların çoğu düzenli asker değil yeni oluşturulmuş Volkssturm (Fırtına Birlikleri'nin adından esinlenilerek verilmiş Halk Fırtınası) adı altında bir araya getirilmiş yaşı geçkin erkekler ile erkek çocuklarıydı. 1941-1942 yıllarında yaşananların öcünü almak için yanıp tutuşan Kızıl Ordu askerlerinin karşısına çıkarılan bu derme çatma kuvvet bin 520 tank ve çok az uçak tarafından desteklenmekteydi.

Muharebe planına göre Zhukov'un 1. Beyaz Rusya Ordu Grubu Oder Nehri'nin uzak tarafından Seelow tepelerini geçerek dosdoğru Berlin'in kalbine doğru giderken bazı birlikler de batıya doğru bir süpürme harekâtı gerçekleştirip şehri çembere alacaklardı. Silezya'da güvenliği sağlamak için savaşmış olan Konev'in 1. Ukrayna Ordu grubu Elbe'ye doğru saldıracaktı. Ancak emirler doğrultusunda gerekli olduğunda ya da yardım istendiğinde Zhukov'a doğru kuzeye doğru dönmeye hazır olacaktı. Kuzeyde ise Rokossosvky Alman direnişini ortadan kaldırarak Zhukov'un kanadının güvenliğini sağlayacaktı. 1 Nisan günü komutanlarını toplayan Stalin onlara şu soruyu yöneltti: "Berlin'i kim alacak?" Bu onurun Zhukov'a ait olduğu düşünülse de, Stalin her şeyin ucunu açık bırakmıştı;[3] muhabere alanında koşullar değişebilir ve Konev daha hızlı hareket edebilirdi. Harekât ilerledikçe hedefe ulaşma konusunda Zhukov'un Konev tarafından yenilgiye uğratılabileceği giderek netleşti.

Seelow tepelerindeki saldırı, inanılmaz gücüne rağmen, Zhukov'un ender başarısızlıklarından biri olarak kayıtlara geçti. 16 Nisan sabahı tepelere doğrudan bir saldırı için kuvvetlerini gönderdi. Dar bir cebe sıkıştıklarında gizlenmiş Alman savunması tarafından kesintisiz bombardıman altına alındılar. Öncü askerler ise savaş meydanındaki dumandan yansıyan Sovyet projektörleri nedeniyle gözleri kamaşmış bir şekilde ilerlemeye çalışıyorlardı. Bu durumda Zhukov'un kuvvetleri ancak iki günde tepeleri temizleyebildiler. Onları kötü bir sürpriz bekliyordu: Geçtiklerinin arkasında üçüncü bir savunma hattının olduğunu gördüler. Özellikle tek kişinin kullanabildiği tanksavar silahı Panzerfaust, Kızıl Ordu birimlerine sıkıntılı anlar yaşattı. Almanlar küçük çukurlara yerleşerek çok iyi bir savunma hattı oluşturmuşlardı. Zhukov'un ordu grubunun bir parçası olan Chuikov'un 8. Muhafız Ordusu'nun askerleri ancak 20 Nisan günü Berlin'in doğudaki dış mahallelerine ulaştılar ve şehrin merkezine bombardımana başladılar. Şehrin kuzeyinde Heinrici'nin Vistula Ordu Grubu'ndan arta kalanlar ezildiler

3 Feis, *a.g.e.*, s. 123-125.

ve Zhukov'un orduları Berlin'i çembere almak için çevresinden akmaya başladılar.

25 Nisan sabahı, şehrin merkezinin yakınlarındaki Spree Nehri, Zhukov'un ilk birlikleri tarafından geçildi. Chikov'un birlikleri Schönefeld hava alanına yaklaştıklarında Almanlar yerine Konev'in 3. Tank Ordusu'nun öncüleri ile burun buruna geldiler. Zhukov başkente ulaşmak için mücadele verirken Konev'in orduları kolayca Saxony mevkiinden Almanya'nın doğusuna sızmışlardı. Böylelikle Konev ordusunun bir kısmına kuzeye ilerleyerek Berlin'e güneyden saldırmaları için emir verdi. İlk karşılaşmadan sonra Chikov, Berlin'in merkezine doğru ilerlerken kasten Konev'in yolunun üzerinde hareket etmeye başladı. Konev, gerçeğe boyun eğdi ve Zhukov'un ödülü almasına izin verdi. 29 Nisan'da Chikov, Tiergarten'a saldırmaya başladı, 30 Nisan günü ise ön saflardaki birlikler savaşarak Reichstag binasına ulaştılar. Çılgınca yapılan ve intihar niteliğindeki Alman savunması un ufak edilmişti. İki gün sonra Berlin garnizonundan arta kalanlar da teslim oldular. 23 Nisan günü Berlin savunmasının başına getirilen Korgeneral Helmuth Weidling, 2 Mayıs'ta General Chuikov ile bir araya geldi. Görüşme sırasında Chuikov'a "Her gereksiz ölümün bir cinayet olduğunu düşünüyorum"[4] dedikten sonra teslim olmayı kabul etmişti. Weidling tutuklandı, yargılandı ve yirmi beş yıl hapis cezası aldı. Kendisine atfedilen suç ilginçti: "Berlin'in daha önce teslim olmasını sağlama konusunda başarısız olmak". 1955 yılında bir Sovyet hapishanesinde öldüğünde altmış dört yaşındaydı. Weidling'in kararı sonrası teslim olan ve Brandenburg kapısından geçen Alman savaş esirleri JS-II tanklarının top namlularının gölgesi altında esaretlerini geçirecekleri kamplara doğru götürüldüler. Berlin'de esir alınan askerlerin en sonuncusu ancak 1955 yılında Almanya'ya geri dönebildi. Rus askerleri ve tankları Berlin sokaklarında denetimi sağlarken Kızıl Bayrak, Reichstag'ın çatısında dalgalanıyordu. Bu bayrağın hikâyesi de Iwo Jima'ya dikilen Amerikan bayrağınınki kadar ilginçtir ve kafa karıştırıcıdır.

4 John Erickson, *The Road to Berlin*, Westview Press, Colorado 1983, s. 80.

Sovyet fotoğrafçısı Yevgeni Khaldei tarafından çekilen Mayıs 1945'te Alman parlamento binasının çatısına Kızıl Bayrağın yerleştirilmesi ile ilgili fotoğraf savaşın ünlü ve bilinen resimlerinden biridir. İlk Kızıl Bayrak 30 Nisan gecesi yaklaşık 10.30 sularında savaşarak ilerleyen Sovyet 3. Shock Ordusu askerleri tarafından heykellerden birinin üstüne yerleştirilmiş olan ordunun sancağıydı. Bir Rus uçağı, Almanların ateşi sonucu yerinden edilmeden önce, bu bayrağın resmini çekti. İki gün sonra alındı ve Haziran'da Moskova'ya ulaştırdı. Khaldei'nin bayrağı ise üç kırmızı masa örtüsünden yapılmıştı ve iddiaya göre üzerindeki orak ve çekiç amcası tarafından dikilmişti. Reichstag binasındaki Alman askerleri teslim olduktan sonra iki Rus askeri tarafından binanın çatısına dikildi. Her ne kadar askerlerin bileklerindeki saatlerin silinmesi ve arka fona duman eklenmesi söz konusu olsa da bu resim savaşın en çok kullanılan görüntüleri arasında yer almıştır.

Ivanov'un ünlü afişlerinden biri olan "Zafer Sancağını yükseltin" afişinin arka fonunda Brandenburg kapısı ve üzerinde Almanya'ya karşı mücadele etmekte olan üç büyük Müttefikin, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Sovyetler 'Birliği'nin bayrakları, kapının altından geçerek Berlin'e yürüyen Sovyet askerleri ve elinde bir sancak tutarken gülümseyen bir Rus askeri görülmektedir. Ancak Berlin'e giren Kızıl Ordu mensupları bu kadar sevecen değillerdi. Birçok yerde olduğu gibi burada da vahşi ve öfkeli saldırılara girişerek birçok suçun sorumlusu oldular; en acısı ise 100 bin Alman kadınının Rus askerlerinin tecavüzüne uğramasıydı.

Berlin için verilen bu son muharebede Sovyet askerlerinin 78 bini hayatını kaybetti. Alman kayıplarını hesaplamak ise oldukça zor görünmektedir ancak savaşın son haftalarındaki zayiatların 100 binlerce olduğuna inanılmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

HİTLER'İN SIĞINAĞINDA SON GÜNLER

Yaşları on ile on altı arasında değişen on beş çocuk sıraya dizildiler. Yanlarındaki üst rütbeli subaylar çocukların üzerindeki Alman piyade ve SS üniformalarını itina ile düzelttiler. Birden herkes hazır ola geçti. Olduğundan daha yaşlı görünen üniformalı bir adam, sürekli sallanmasını bir türlü kontrol edemediği elini arkasına saklayarak çocuklara yöneldi. Selamlaştılar. Ardından adam çocuklar ile tek tek ilgilendi, ellerini sıktı, başlarını okşadı ve onlara birer madalya taktı. Çocuklar inanılmaz gözlerle adama bakıyordu. Heyecandan neredeyse nefesleri kesilecekti. Kolay değildi, ne de olsa karşılarındaki adam III. Reich'ın Führer'i Adolf Hitler'di. Çocuklarla kısa konuşmalar yapan Hitler geriye doğru çekildi. Herkes hazır ola geçtikten sonra birlikte bağırdılar: "Heil Hitler". Hitler de onları selamladı, geri döndü ve bir binanın kapısından girip karanlıkta kayboldu. 20 Mart 1945 günü yaşanan bu olay Hitler'in Berlin'deki sığınağından çıkıp göründüğü ve basına yansıyan son görüntüleri olarak kayıtlara geçti.

1945 yılının baharının sonlarına doğru çevresindeki Reich çökerken Hitler, Berlin'deki yeni Reich Başbakanlık binasının bahçesinin altında yaptırdığı karmaşık odalar labirentinin içine çekildi. Kesin tarihi bilinmiyor ama Ocak ve Şubat aylarının büyük bir kısmında yer üstündeki odaları kullanmış ve burada gündelik askeri toplantılarını yapmıştır. Şubat sonları ya da Mart başlarında binayı terk ettiğini ve bundan sonra sığınağında yaşadığını söylemek mümkündür. Açık havaya çıkması ise sayılıdır. Hitler küçülen imparatorluğunun kalıntılarını ümitsizce yeraltı üssünden yönetiyordu. Nisan 1945'de sığınağının içinde ve çevresinde kendisi için 2 bin kişi çalışmaktaydı. Bunların arasında ailesi ile birlikte sığınakta yaşamakta olan Propaganda Bakanı ve topyekûn savaş komiseri Joseph Goebbels de vardı. Günlük brifingler sığınakta da veriliyordu. On iki metrekarelik küçük odada yaklaşık on sekiz kişi bir araya geliyor ve bir harita masasının çevresine yerleşiyorlardı. Masanın kenarında oturan Hitler, sürekli olarak ordularına yeni emirler yazdırıyor ve zaferi kazanmak için harekât

üstüne harekât planları öne sürüyordu. Ancak bahsettiği ordular çoktan ortadan kalkmış ya da sığınaktan verilen emirleri yerine getiremeyecek kadar zayıflamıştı. Buna rağmen kimse bunları Hitler'e söyleme cesaretini sergileyemiyordu. 9 Mart günü Hitler, başkentin nihai savunması için bir emir yayınladı: Berlin sokak sokak savunulacak ve elde tutulacaktı. İçteki savunma bölgesinin merkezinde sığınak bulunmaktaydı; buranın kod adı "Citadel" (bir şehri koruyan ya da şehre egemen olan, yüksek rakımlı bir alanda bulunan kale veya hisar) olarak belirlenmişti. 23 Mart günü Berlin havalimanlarının bombalanması sonrası Hitler, hükümet bölgesinin yakınında doğu-batı eksenli bir yolun uçaklar için hazırlanmasını emretti. Savaşın son günlerine kadar ordunun küçük uçakları bu anlık ortaya çıkarılmış olan iniş alanını kullandılar.

Almanların ünlü kadın pilotu Hanna Reitsch, son anlarında Hitler'in yanında olmak için Berlin'e uçtu, ancak Führer kaçması konusunda ısrar etti. 28 Nisan günü kendisine eşlik eden General Ritter von Greim ile birlikte başkentten havalandı. Bu Berlin'den ayrılan son uçuştu.

Son haftalarda, Hitler'in ruh hali umutsuzluk, ilgisizlik ve son zafere duyduğu yoğun inanç arasında gidip geldi. Berlin'e karşı Sovyet saldırısı başladığında Hitler bütün Alman askerlerine "Bolşevik saldırısının kan gölünde boğulması" yönünde bir emir verdi. 20 Nisan günü Sovyetlerin ağır topları Berlin'in merkezini döverken Hitler 56. yaş gününü kutlamaktaydı. Son kez Nazi rejiminin baş figürleri bir araya gelmişti: Goebbels, Göring, Himmler, Bormann, von Ribbentrop ve Mareşal Keitel. Kutlamanın ardından bazıları kendi yollarını çizerek 21-22 Nisan'da Berlin'den ayrıldılar. Hitler de güneye uçmayı düşündü ama 22 Nisan günü başkentte kalmaya ve eğer Berlin düşman eline geçerse intihar etmeye karar verdi. Bir sonraki gün Silahlanma

Levent Şahverdi Arşivi

Bakanı Alber Speer uçak pisti olarak kullanılan piste indi. Hitler'e veda ederek Almanya'nın kuzeyine hareket etti. Aynı gün Göring, Berchtesgaden'dan gönderdiği mesajda liderlik sorumluluğunu ve yetkilerini üzerine alacağını bildirdi. Hitler, bir yandan Göring'in tutuklanmasını emretti diğer yandan ise onu bütün görevlerinden azletti. 28 Nisan günü gelen haberlere göre Himmler teslim olmak için Batılı Müttefikler ile görüşmeler yapmaktaydı. Hitler, Himmler'i de görevden uzaklaştırıp tutuklanmasına dair emir yazısı çıkarttı.

Nisan ayının son haftası Berlin, giderek Kızıl Ordu egemenliği altına girdi. 28 Nisan gecesi Hitler ve sevgilisi Eva Braun evlendiler. Hitler son vasiyetini yazdırdı. Yukarıda yaşanan muharebenin gürültüleri arasında intiharı ve yakılması ile ilgili son düzenlemeleri yaptı. 30 Nisan günü saat 16.00 dolaylarında Hitler kendisini başından vurdu, Eva Braun ise siyanür içti. Cesetleri halılara sarıldı, yukarıdaki bahçeye çıkarıldı ve tanınmayacak şekilde yakıldı. Goebbels ve karısı da altı çocuklarını zehirleyip öldürdükten sonra intihar ettiler. İki gün sonra Berlin'deki savaş bitti. Sovyet askerleri Hitler'den arta kalanları araştırmaya başladılar.

Sovyet ordusu Hitler'in sığınağına ulaştıktan hemen sonra cesedinin bulunması için çılgın bir araştırma başlatıldı. 2 Mayıs 1945 günü Sovyet askerleri Reich'ın yönetim binasının bahçesinde Hitler'e inanılmaz benzeyen bir ceset buldular. Fotoğrafı çekilen ceset daha sonra Hitler tipi bıyık bırakmış bir erkek olarak tanımlandı, Hitler'in kendisi değildi. On dokuz yıl sonra fotoğraf Batı'da ilk kez yayınlandığında intiharından sonra diktatörün çekilmiş en son fotoğrafı olduğu iddia edildi. Aslında Hitler'e ne olduğu bahçede yakılmış cesetlerin yanında bulunan çene kalıntısındaki dişler sayesinde anlaşıldı. Hitler'in özel dişçisi Kathe Heusemann kendisine gösterilen kalıntılardan Hitler ve Eva Braun'un tanımlanmasına yardımcı oldu. Bu kalıntılar Moskova'ya götürüldü ve kilit altına alındı. Diş kayıtları ile ilgili kâğıtlar hâlâ daha görülemiyor, çene

kemiği de Moskova'daki eski KGB arşivindedir. 1995 yılında bir kutu içerisinde Hitler'e ait olduğu iddia edilen kurukafa kalıntıları Moskova devlet arşivlerinde araştırmaya açıldı, üzerinde kurşun deliği rahatlıkla görülmekteydi. Kafatasının Hitler'e ait olduğunu gösteren ikna edici kanıtlar bulunamadı, diş kayıtları hâlâ Hitler'in öldüğüne dair en açık kanıt olma özelliğini korumaktadır.

Sovyet otoriteleri Hitler'in cesedini bulduklarını iddia etseler de diş kayıtları Hitler'in kesin olarak öldüğünü ortaya çıkardı. Stalin bu bilgiye Mayıs ayının sonunda sahipti. Ancak Batılı Müttefiklerden ve Hitler'in kurnazlığından o kadar şüphe ediyordu ki Postdam Konferansı sırasında Amerikan Başkanı Truman'a, Hitler'in kaçtığını söyledi. Aylar süren araştırmaların sonucunda İngiliz istihbaratı her türlü makul şüphenin ötesinde Hitler'in kendi hayatını sona erdirdiğini açıkladı. Ama Führer'in hayatta kaldığına yönelik fanteziler ve komplo teorileri savaşın sona ermesinden çok uzun süre sonra bile insanları aklını meşgul etmeye devam etti.

ALMANYA TESLİM OLUYOR

Avrupa'da arta kalan Mihver kuvvetlerin nihai teslimiyetleri; dağınık, karmaşık ve koordinasyondan uzak bir süreçti. Avrupa'da zafer, 8 Mayıs günü ilan edilmiş olsa da direniş bazı noktalarda devam etmekteydi. Sovyetler Birliği zaferi 9 Mayıs'ta duyurdu ve 11 Mayıs'ı kutlama günü olarak ilan etti. Öyle ki Rusların duygularını tatmin edilebilmesi için teslimiyet belgesinin resmi olarak iki kez imzalanması gerekmişti. İlk teslimiyet İtalya'dan geldi. General Heinrich von Vietinghoff ile yapılan 29 Nisan'daki görüşmelerden sonra 2 Mayıs'ta ateşkes yürürlüğe girmişti. Aynı gün Berlin de teslim olmuştu. Yaklaşık 490 bin Alman ve Mihver kuvvet askerleri savaş esiri oldular. Almanya ve Avusturya'daki kuvvetlerin teslim olmaları çembere alınmaları ya da ele geçirilmeleri sonucunda

gerçekleşti. Kuzey Almanya'daki ve Hollanda'daki Alman askerleri Mareşal Mongomery'nin 21. Ordu Grubu'na teslim oldular. 5 Mayıs'ta da Bavyera'daki kuvvetler silahlarını bıraktılar. Bir kısım Alman askeri de harap olmuş köprüleri kullanarak Elbe nehrini geçtiler, amaçları Sovyetlerin eline düşmeden Batılı Müttefiklere teslim olmaktı. Kalabalık kitleler halinde esir kamplarına transfer edilmek üzere uzun süre beklediler.

Flensburg Rejimi

Hitler ve Goebbels'in sığınaktaki intiharlarından sonra Alman hükümeti geçici olarak, Hitler'in kendisinden sonraki Reich Başkanı olarak atadığı, Büyük Amiral Karl Dönitz tarafından yönetilmekteydi. Dönizt'in karargâhı Danimarka sınırına yakın bir konumdaki Flensburg'ta bulunmaktaydı. Savaşın sona ermesinden iki hafta sonra bakanlardan oluşan bir kabine ve küçük bir savunma gücüne sahip olarak serbestçe çalışmasına izin verildi. Gerçekte hükümet hiçbir şeyi yönetmiyordu ama 7 Mayıs'taki Alman teslimiyetinin ve bir gün sonra Berlin'deki teslim belgesinin imzalanmasının tek yetkilisi olarak Flensburg hükümeti kabul etmekteydi. Bu yeni rejim ile ne yapacakları konusunda Müttefik güçler arasında bir karışıklık yaşanıyordu. Üstelik Flensburg, geçici hükümete dönüşmeyi umut ediyordu. Sonunda, 23 Mayıs günü İngiliz askerlerinden oluşan bir birlik Flensburg'a gönderildi ve Büyük Amiral Karl Dönitz, Alferd Speer ve Alfred Jodl da dâhil olmak üzere bütün hükümet üyeleri tutuklandı. Biri hariç: Himmler. O, bir gün önce yakalanmıştı, kim olduğu anlaşılınca da intihar etmişti.

5 Mayıs'ta Flensburg'daki yeni Alman hükümeti, Hitler'in savaş harekâtları şefi General Alfred Jodl'a Fransız şehri Rheims'e giderek Batılı Müttefiklere teslim olma emri verdi. Almanlar,

Batı ile Stalin arasında bir paylaşma yaşanmasını umut ediyorlardı. Almanya'nın tamamen Rusya'nın denetimi altına alınmasını düşünmek bile istemiyorlardı. Eisenhower diğer yerlerde olduğu gibi kayıtsız şartsız bir teslimiyet konusunda ısrar etti. 7 Mayıs gününün erken saatlerinde Eisenhower'ın geçici karargâhı olarak kullanılan Rheims'teki bir okul binasında kısa bir seremoni yapıldı. General Alfred Jodl, çevresindeki Müttefik subaylar ve davet edilmiş on yedi muhabirin meraklı bakışları altında teslimiyet belgesini imzaladı. Sovyet temsilcisi General Susloparov hazırlıksız yakalanmıştı ve Moskova'dan gelecek emirlerin neler olacağı konusunda şüpheleri vardı. İkinci bir seremoninin yapılacağı olasılığından hareket ederek belgeyi imzalamıştır. Kısa bir süre sonra korktuğu başına gelir: Stalin'den gelen emirler gayet kesin bir şekilde Susloparov'un hiçbir şey imzalamaması doğrultusundadır. Stalin, Müttefiklerine karşı derinden güvensizlik duymuştu çünkü doğru dürüst bir Sovyet katılımının olmadığı bir ortamda Almanların tam anlamıyla teslim olmaları konusunda fikir birliği etmişlerdi. Kremlin'de aynı gece gerçekleştirilen bir toplantıda Batı'yı, yenilgiye uğramış Almanlarla "karanlık bir anlaşma" yapmakla suçladı. Rheims'teki belgeyi kabul etmeyi reddetti. Üstelik Alman savaş etkinliklerinin kalbi olan Berlin'de resmi ve halka açık bir tören yapılması konusunda müttefikleri üzerinde baskı kurdu. Müttefikleri kabul ettiler. Moskova'da ikinci teslimiyet belgesi hazırlandı. Bu belge ile Batı Müttefiklerin belgesi 8 Mayıs'taki görüşmeler sırasında uyum içinde olmalıydı. Bir elektrik kesintisi nedeniyle yazıcılar mum ışığı altında tasarıyı tamamlamak zorunda kaldılar. Saat tam gece yarısını vurduğunda, eski bir Alman askeri mühendislik okulunun bir odasında taraflar bir araya geldiler. Almanya adına Mareşal Keitel, Sovyetler Birliği adına General Zhukov, İngiltere adına Mareşal Arthur Tedder, Amerika Birleşik Devletleri adına General Carl Spaatz ve Fransa adına General Lattre de Tassigny belgeyi imzaladılar.

İngiliz ve Amerikan halklarına ateşkesin imzalandığı zaten bildirildiğinden 8 Mayıs günü "Avrupa'da Zafer Günü" olarak ilan edildi ve resmî tatil kabul edildi. Şenlik ve kutlama görüntüleri,

Londra'dakilerin aksine İngiltere'nin geri kalanında daha mütevazıydı. Churchill, gün boyunca Buckingham Sarayı'ndaki balkonda kraliyet ailesinin yanında halkı selamladı. Amerika'da halk çılgın kutlamalarda bulunuyorlardı. Pasifik'te Japonlar ile mücadele sürüyor olsa da Avrupa'da savaş bitmişti. Özgürlük Heykeli'nin bir modelini Times Meydanı'na getiren New Yorklular 8 Mayıs 1945 gününü Avrupa'da Zafer Günü olarak kutladılar. İngiltere'de de durum farklı değildi. 8 Mayıs günü sevinçten çılgına dönmüş binlerce İngiliz, Londra'daki Piccadilly Meydanı'nı doldurmuştu. Saat 15.00'te Churchill'in, Downing Sokağı 10 Numara'daki Başbakanlık makamından ulusa hitaben yaptığı radyo konuşması Londra merkezinde büyük hoparlörlerden duyuruldu. Churchill sözlerini "İleri Britanya" diye tamamlayınca halk adeta kendinden geçmişti.[5] Sovyet halkına Alman teslimiyeti ile ilgili haber 9 Mayıs sabahında verildi, iki gün sonra da resmi kutlamalar yapıldı.

1 Mayıs 1945'te Alman denizaltısı U2336 Larvik'ten ayrıldı ve Kuzey Denizi'ne doğru yola çıktı. 7 Mayıs 1945'te, savaşta bir Alman denizaltısının av hanesine kaydolacak olan son Müttefik ticaret gemileri olan Avondale Park ve Sneland I'i batırdı. U2336 14 Mayıs 1945'te Kiel'e döndü. Daha sonra Wilhelmshaven şehrine transfer edildi ve burada Müttefik kuvvetlerine teslim edildi. Kraliyet Donanmasının Alman denizaltılarını imhasını öngören Deadlight Harekâtı sırasında, U2336 3 Ocak 1946'da İngiliz destroyeri HMS Offa tarafından batırıldı.

İşin ilginci ateşkes imzalanmış olmasına rağmen hâlâ daha savaşın devam ediyor olmasıydı. Merkezi Avrupa'da Sovyet kuvvetleri Mareşal Schörner'ın Merkez Ordu Grubu'ndan arta kalanlar ile uğraşıyorlardı: Almanlar son bir direniş için Çekoslovakya'ya geri

5 Hughes, *a.g.e.*, s. 155.

çekilmişlerdi. Konev'in 1. Ukrayna Ordu Grubu ile Malinovsky'nin 2. Ukrayna Ordu Grubu birlikte saldırıya geçince savunma çöktü; 11-12 Mayıs 1945 günü sağ kalanlar teslim oldular. Diğer yandan teslimiyet hakkındaki haberler; Lorient, Fransa'nın Atlantik kıyısında bulunan St. Nazaire, Manş Denizi adaları ve Dunkirk'te bulunan Alman garnizonlarına ulaşmıştı. Bunlar gerçekleştirilen harekâtlar sırasında bypass edildiklerinden henüz kurtarılamamışlardı. Danimarka ve Norveç'te yerel teslimiyet belgeleri imzalandı. Jodl'un koşulsuz teslimiyetinin orijinal talimatlarının hayata geçirilebilmesi için bir hafta geçmesi gerekmişti.

POTSDAM KONFERANSI

Şubat 1945'teki Yalta Konferansı'ndan sonra, Müttefik liderler, Avrupa'nın savaş sonrası sınırlarını belirlemek için Almanya'nın teslim olmasının ardından bir araya gelmeyi kararlaştırdılar. Almanya 8 Mayıs 1945'te teslim oldu. Müttefik liderler Yalta'da başlayan görüşmelerine devam etmek için Potsdam'daki bir zirvede buluştular. Roosevelt öldüğü için yerine Truman gelmişti. Üç büyükler; Sovyetler Birliği lideri Stalin, İngiliz Başbakanı Churchill ve Birleşik Devletler Başkanı Truman 17 Temmuz ile 2 Ağustos 1945 arasında Almanya'da Postdam Konferansı'nda savaş sona erdirilmesi ve sonrasındaki durum hakkında görüş alışverişinde bulundular. 26 Temmuz'da Churchill'in yerine yeni Başbakan Clement Attlee görüşmelere devam etti.

Potsdam'daki ana konu, Almanya'nın nasıl ele alınacağı ve yönetileceği sorusuydu. Yalta'da, Sovyetler, Almanya'nın savaş sonrası ağır bir tazminat ödemesi için baskı yaptılar hatta tespit edilen meblağın yarısından fazlası Sovyetler Birliği'ne verilecekti. Roosevelt bu talebe olumlu yaklaşmıştı. Ancak Postdam'da Truman ve Dışişleri bakanı James Byrnes, Almanya'yı işgal etmiş ulusların sadece kendi işgal bölgelerinden tazminat almaları yönünde bir tavır takındılar. Almanya'nın yükünü hafifletmeye çalışıyorlardı. Bu tutumun nedeni Versay Antlaşması'nın neden olduğu gelişmenin tekrar yaşanmasını engellemekti. Byrnes şöyle demişti:

"Versay Hitler'i doğurdu, biz bir yenisinin daha doğmasına izin vermemeliyiz."[6]

Postdam Konferansı'nın en çok hatırlanan olayı ise Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği liderleri arasındaki muhabbetti. 24 Temmuz 1945 günü Truman, Stalin'e 16 Temmuz günü Amerika'nın ilk atom bombası denemesini başarıyla gerçekleştirdiğini bildirdi. Roosevelt, Stalin ile ne kadar yakın ilişki kurmak istemişse Truman da o kadar gözdağı vermeği tercih etmişti. Amacı, nükleer silah gücünden bahsederek konferans sırasındaki pazarlıklarda elini kuvvetlendirmekti. Ama Stalin, istihbarat ağı sayesinde zaten Birleşik Devletler'in nükleer programı hakkında geniş bilgiye sahipti.

Müzakereciler, Müttefik işgalinin askersizleştirilmiş ve silahtan arındırılmış Almanya'nın dört denetim bölgesine bölünmesi konusunda fikir birliğine vardılar. Askeri sanayi, askeri ve yarı-askeri bütün organizasyonlar lağvedildi. Alman toplumunun tekrar demokratik bir ortama kavuşması için çalışmalar başlatıldı. İngiltere, Fransa, Sovyetler ve Birleşik Devletler geçiş süreci boyunca Almanya'yı yönetecekti. En fazla tartışma yaşanan konular ise Almanya'nın ele geçirdiği Doğu Avrupa topraklarında sınırların nasıl çizileceğiydi. Amerika ve İngiltere, Sovyet kontrol bölgesinden kendi bölgelerine yoğun göçler yaşanmaması için çaba sarf ettiler. Görüşmeler sırasında İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının egemenliğini Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakan Montreux Antlaşması'nın da gözden geçirilmesine karar verildi. Konferans sonunda yayınlanan Potsdam Deklarasyonu'nda; teslim olmadığı takdirde Japonya'nın hızlı ve kesin bir şekilde yok edileceği vurgulandı. Ancak Japonya ile henüz savaş durumunda olmadığı için Rusya deklarasyonu imzalamadı. Ve Japonya teslimiyeti kabul etmedi...

---

6 Alfred M. de Zayas, *Nemesis at Potsdam: The Expulsion of the Germans from the East*, University of Nebraska Press, Lincoln 1989, s. 197.

ATOMUN GÜCÜ

Japonların nihai yenilgisine giden yolun beklenenden uzun sürebileceği ve tahminlerin üzerinde hayata mal olabileceği Iwo Jima ve Okinawa muharebelerinde açıkça ortaya çıkmıştı. Japonların bu bölgelere yapılan harekâtlara karşı gösterdikleri direniş de bu düşüncenin en önemli kanıtıydı. Japon anakarasını oluşturan adalara yapılacak Olimpik Harekâtı'nın planlaması sırasında girişilecek mücadelenin yarım milyon ile 1 milyon arasında zayiata neden olacağı öngörülmüştü. Amerikalı komutanlar bunun abartılı bir miktar olduğunu düşünseler de bildikleri bir şey vardı: Japonlar normalden çok daha hırslı ve kararlı bir direniş göstereceklerdi. Deniz ablukasının ve Japon şehirlerinin bombalanmasının herhangi bir istilaya gerek kalmadan Japon yenilgisini hazırlayacağını ümit ediyorlardı. Atom bombasının kullanılması ile ilgili karar işte bu arka plandaki gelişmeler nedeniyle verilmişti.

1942 yılından beri Manhattan Projesi adı altında bir bilim insanları ekibi Birleşik Devletler'de kullanılabilir bir bomba üretmek için çalışıyorlardı. Başkan Roosevelt bu çalışmalar için gerekli mali kaynağı sağlayacak bir fon oluşturulmasını 19 Ocak 1942'de onaylamıştı. Böyle bir bombanın nasıl geliştirileceği ile ilgili fizik bilgisi ve ne sonuçlar doğurabileceği ile ilgili saptamalar 1930'larboyunca geliştirilmişti. 1939 yılında böyle bir bombanın uygulanabilirliğinin teorik olarak mümkün olduğu ortaya çıkmıştı. Sorun üretilmesinde yatmaktaydı. 1940 yılında İngiltere'deki önemli fizikçiler bomba ile ilgili bir rapor hazırlamaları için Maud Komitesi adı altında bir araya getirildiler. Temmuz 1941'de komite, zenginleştirilmiş uranyum kullanılarak savaş sırasında böyle bir bombanın yapılabileceği sonucuna vardılar. Ekim ayında Churchill hükümeti çalışmalara başlanması için onay verdi. İngilizler plutonyumun (uranyumdan elde edilen yeni bir element) kullanılmasını önermediler ancak daha sonra Amerikalılar plutonyumu geliştirdiler ve bomba yapımında kullandılar.

Levent Şahverdi Arşivi

Uranverein yani Uranyum topluluğu ya da Uranyum Kulübü, Alman Nükleer Silah Projesi'nin resmi olmayan adıdır. Bu program İkinci Dünya Savaşı sırasında nükleer silah üretmesi için fizikçiler tarafından yürütülmüştür. Uranyum Kulübünde; Kurt Diebner, Abraham Esau, Walther Gerlach ve özellikle Erich Schumann gibi Almanya'nın etkileyici fizikçileri bir araya gelmiştir. 1938 yılında atom çekirdeğinin parçalanmasının, ki bunu gerçekleştiren de Otto Hahn adında bir Alman kimyagerdi, hemen ardından Almanların nükleer silah konusunda çalışmaları başladı ve aralıklarla 1945 yılına kadar devam etti. Program üç temel amaca yönelikti: Uranyum ve ağır su üretimi, nükleer reaktör kurulması ve uranyum izotopu ayrıştırılması. Almanların çalışmalarının önünde birçok engel ortaya çıkmıştı. Üniversitelerin giderek siyasal kontrol altına alınması, Yahudi bilim insanlarının dışlanması, fizikçilerin nükleer program dışında da askeri sorunların çözümünde çalışmaları, Müttefiklerin üretim tesislerine stratejik bombardımanları ile giderek artan insan ve kaynak yetersizliği Alman nükleer silah geliştirme programını sekteye uğrattı. Buna rağmen savaşın sonunda Almanların elinde bulunan bilgiler ile tesislerin ele geçirilmesi ve bu konuda çalışmış uzmanların ülkelerine götürülmesi için Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasında inanılmaz bir yarış yaşandı. Hatta Amerikalılar savaşın bitimine çok az bir süre kala, 1945 baharında "Büyük" adı altında başlattıkları harekât kapsamında Alman nükleer araştırma programı dâhilinde dosyalar, kayıtlar, deney unsurlarını Amerikan atom programının gelişiminde kullanmak ve incelemek için ülkelerine götürdüler. Götüremeyeceklerini de imha ettiler: Savaş sonrasında Sovyet kontrolüne geçecek alanlarda bulunan tesisler Amerikan bombardıman uçakları tarafından yerle bir edildi. Alsos Harekâtı ile ele geçirilen Erich Bagge, Kurt Diebner, Walther Gerlach, Otto Hahn, Paul Harteck, Werner Heisenberg, Horst Korsching, Carl Friedrich von Weizsäcker ve Karl Wirtz; Epsilon Harekâtı ile İngiltere'ye götürülüp gözaltına alındılar. Alman topraklarında ele geçirilen en nadide parça Haigerloch'taki nükleer reaktör prototipiydi.

Bir bomba yapmak için gereken yatırım İngiltere'nin ekonomik gücünün ötesindeydi. 1942 yılında Amerika projenin bütün sorumluluğu üstlendi. İngiliz fizikçiler Amerika'ya giderek Robert Oppenheimer'ın liderliğindeki bilim ekibi ile birlikte çalıştılar. Bütün projenin maliyeti iki milyar dolardı ve kapsamında 600 bin kişi çalıştı. 19 Ağustos 1943 günü Kanada'da gerçekleşen Québec Konferansı sırasında Roosevelt ve Churchill, Amerika ile İngiltere'nin nükleer enerji konusunda bilimsel ve mühendislik esaslarına dayanan çalışmalarda işbirliğine dayalı hareket edeceklerini garanti eden Québec Antlaşması'nı imzaladılar. 1945 yazında bombanın test edilmesi ve kullanılması için yeterince plutonyum ve uranyum-235 elde edilmişti. 16 Temmuz 1945 günü, New Mexico'daki Alamogordo hava üssünde bir plutonyum bombası başarıyla patlatıldı. Patlama ile ilgili bilgiler, Roosevelt'in ölümü sonrasında Başkanlık koltuğuna oturmuş olan Truman'a Müttefikler arası gerçekleştirilen Potsdam Konferansı sırasında iletildi. Japon şehirlerine iki bomba atılmasını onayladı. Bu kararın; Japon anakarasının istilasından kaçınmak için mi, yoksa yeni teknolojinin denenmesi için savaş ortamından yararlanmak için mi ya da Sovyetler Birliği'ni etkilemek için mi alındığı konusunda tartışma hâlâ devam etmektedir. Ancak anlaşıldığı kadarıyla kararın yukarıdaki hangi nedene dayandığı pek önemli değil çünkü atom bombasının kullanılması her üçü içinde işe yaramış görünmektedir.

Avrupa'da savaşın sona ermesine rağmen 1945 yılında Amerika ile Japonya arasındaki mücadele hâlâ devam ediyordu. 19 Temmuz'da Japonya'ya gerçekleştirilen tek bir akın sırasında altı yüz B29 ağır bombardıman uçağı 4 bin ton bomba attı. 28 Temmuz günü Okinawa'da son kez bir kamikaze saldırısı bir Amerikan savaşı gemisini batırdı. 30 Temmuz'da Amerikan gemisi Indianapolis bir Japon denizaltısı tarafından batırıldı ancak görevini yerine getirebildiği için herkes mutluydu: Atom bombasının parçalarını teslim ettikten sonra karanlık sulara gömülmüştü. 2 Ağustos günü ise Japon şehirlerinin üzerine, toplamda savaş boyunca atılmış bombaların en yüksek miktarı olan, 6 bin 600

Levent Şahverdi Arşivi

ton bomba bırakıldı. Ancak bazı Japon şehirleri atom bombasının denenmesi ve sonuçlarının neler olduğunun tespiti için LeMay'in 21. Bombardıman Grubu tarafından özellikle bombalanmamıştı.[7]

Manhattan Projesi ile ilgili iki isim dikkat çekmektedir. Biri Los Alamos Laboratuvarı'ndaki atom bombası araştırmalarının bilim direktörü olan Robert Oppenheimer'dı. 1920'lerde Almanya'da teorik fizik konusunda eğitim almış daha sonra Amerika'da Kaliforniya'daki Berkeley Üniversitesi'nde profesör olarak dersler vermiştir. Amerikan komünizmi ile yakın ilişkileri savaş sırasında göz ardı edilmişti. Ancak savaş sonrası Atom Enerjisi Komisyonu'nun Genel Danışmanlık Komitesi başkanıyken edindiği düşmanları, radikalizminden duydukları nefreti kendisine karşı sert bir şekilde kullanmışlardır. Komünizme karşı açtığı savaşın dozunu kaçırarak birçok insana karşı anlamsız girişimlerde bulunan Senatör McCarthy'nin Amerika Karşıtı Etkinlikler Komitesi tarafından 1954 yılında sorgulanan Oppenheimer, bulunduğu makamı terk edip Princeton Üniversitesi'nde çalışmaya başlamıştır. 1967 yılında gırtlak kanseri nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Manhattan Projesi ile ilgili diğer isim ise projenin askeri direktörü Korgeneral Leslie Groves'tur. Kendisi aynı zamanda Washington'daki Pentagon binasının yapımı sırasında baş askeri mühendis olarak görev almıştır. Japonlara karşı sert tedbirler alınması yönünde hareket eden Groves, anılarında iki şeyden memnun kalmadığını ortaya koymuştur: Biri Japonların eski ve tarihi başkenti Kyoto'nun tamamen haritadan silinmesine yönelik hazırladığı harekât planının uygulanmaması diğeri ise Amerikan nükleer programının askerlerin denetiminden alınarak sivil bir kuruluş olan Atom Enerjisi Komisyonu'na devredilmesidir.

7 Webster, *a.g.e.*, s. 163.

6 Ağustos 1945 günü Hiroşima şehrine ilk atom bombası atıldı. "Küçük Çocuk" adı takılan bomba, 4 tonluk uranyumdan yapılmıştı. Tinian'dan havalanan Albay Paul Tibbets komutasındaki "Enola Gay" adlı B29 tarafından hedefe taşınıp şehrin üzerine bırakıldı. Bomba gökyüzünde süzülürken insanlar işlerine doğru gitmekteydiler. Yaşanan patlamadan sonra oluşan mantar görüntüsü özel gözlükleri ile patlama noktasına bakan Enola Gay mürettebatını bile dehşete düşürmüştü. On üç kilometrekare büyüklüğünde bir alan tamamen yok oldu. Yüzde 40'ını şehir halkının oluşturduğu tahminen 120 bin kişi ya hemen ya da radyasyonun etkileri nedeniyle birkaç gün sonra hayatını kaybetti. Bombanın düştüğü yer, bugüne kadar olduğu gibi korundu ve bir savaş anıtına dönüştürüldü.

9 Ağustos 1945 günü ise ikinci bomba Japonya'yı vurdu. Charles W. Sweeney tarafından uçurulan Bockscar adlı B29'un birincil hedefi aslında Kokura şehriydi. Ancak bulutlar görüş koşullarını kötü yönde etkilediğinden Bockscar ikincil hedefi olan Nagasaki'ye yöneldi. 4 bin 600 kilogram ağırlığında kod adı "Şişman Adam" olan atom bombası şehri vurdu. Şehir dağlarla korunduğundan patlamanın etkisi daha "az hasara" neden oldu: Bombanın düştüğü yerden sekiz kilometre uzaktaki evler darmadağın olmuştu. 270 bin kişilik nüfusun 75 bini hemen öldü, 80 bin kişi ise yaralandı. On binlerce insan yüksek düzeyde radyasyonun uzun süren patlama sonrası etkileri nedeniyle yıllarca acı çektiler.

Japonya'da yeni saldırıların olabileceğine dair ortaya çıkan şüpheler kısa sürede panik ve korkuya dönüştü. Aslında Amerika'nın üçüncü atom bombasını kullanmak gibi bir düşüncesi yoktu ama Nagasaki'ye saldırının olduğu gün İmparator Hirohito'nun huzuruna çıkan Japon kabinesi kendisinden teslim olma meselesine karar vermesini istedi. Sovyetler Birliği'nin tepkisinin beklediklerinden daha mütevazı olması Amerikalıları şaşırtmıştı. Çünkü Rus casuslarının Manhattan projesi ile ilgili bilgileri çoktan Moskova'ya ulaştırdıklarından haberleri yoktu. Stalin yüksek hızda hayata geçirilecek bir nükleer gelişim programına

başlanmasını istemişti bile. Sovyetler Birliği 1949 Ağustos'unda ilk atom bombası testini gerçekleştirdiklerinde nükleer güçte denge sağladıklarını sanıyorlardı ama o tarihte Amerika'nın elinde 298 bomba kullanıma hazır beklemekteydi. Dünya bambaşka bir savaşa doğru sürüklendiğinin farkında değildi.

JAPON TESLİMİYETİ

Müttefiklerin talep ettikleri Japonya'nın kayıtsız şartsız teslimiyeti Avrupa'dakinden daha zorlu bir sürece sahne oldu. Teslim olmak Japon askeri personeli için onursuz bir davranıştı. Bu nedenle Japon askerleri ve denizcileri, giriştikleri savaşlarda son adama kadar mücadele etmiş, ölümüne saldırılar düzenlemiş, teslim olmak yerine intihar etmeyi tercih etmişlerdir. Japonya'da karar verme mercileri üzerinde askeri vesayetin olması ve imparator uğruna fedakârlıkta bulunmanın ahlaki ve kültürel değer olarak kabul edilmesi, sivil liderlerin 1945 boyunca ateşkes talebinde bulunmalarını önledi. Kaçınılmaz yenilgi ile yüz yüze gelindiğinde hem Müttefikleri hem de Japon askeri kanadını memnun edecek bir formül geliştirmek zorunda kaldılar.

Japon yönetimi aslında birçok yanılsamayı da paylaşıyordu: Japonya'nın yenilmezliği ve İmparatorluğun savunulabilirliği... Ancak 1945 yılında stratejik bombardımanlar ile Japon şehirlerinin hedef alınması buna ek olarak da Amerikan donanma gemilerinin ve uçak gemilerinden kalkan uçakların Japon anakarasında hasara neden olmaları, Japon halkı üzerinde "zafer" propagandasının aslında ölümcül bir aldatmaca olduğu kanısını uyandırdı. Askeri yapı, yenilgi ile karşılaşacağını anladığında, Japon anayurdunun her ne pahasına olursa olsun korunması için bir slogan geliştirdiler: "Yüz Milyonun Şanlı Ölümü".

Ikuko Toguri (Iva Toguri D'Aquino), 4 Temmuz 1916 günü Los Angeles California'da dünyaya geldi. Burada büyüdü ve California Üniversitesi'ni bitirdi. Bir Amerikan vatandaşı olarak Temmuz 1941'de teyzesinin

hastalığı nedeniyle Japonya'ya giden Ikuko, Pearl Harbor baskını sonrası Amerika'ya geri dönemedi. Japonlar tarafından "düşman yabancı" olarak alıkonulan Ikuko, mükemmel İngilizcesi nedeniyle radyoda Amerikan askerlerine yönelik propaganda programı yapmaya zorlandı. Kasım 1943'ten itibaren "Sıfır Saati" adındaki programında Tokyo Gülü takma adıyla ünlendi. (Diğer on üç kadın spiker de aynı adla anılıyordu ama Ikuko en bilinenleriydi.) Savaştan sonra ülkesine, ABD'ye, "döndüğünde "savaş zamanı düşmana yardım ve yataklık etmek" ithamı ile 1949 yılında mahkemeye çıkarıldı, suçlu bulundu ve on yıl ceza aldı. 1956 yılında iyi halden serbest bırakıldı. Daha sonra ise olay aydınlandı. Radyodaki metinlerini yazan savaş esirlerinin propaganda metinlerine gizledikleri mesajlarını ele vermemiş üstelik Japon vatandaşlığına geçmeyi de reddetmişti. Bunları öğrenen Amerikan Başkanı Ford, Ikuko Toguri'nin yanlışlıkla itham edilip suçlandığı kanaatine vardı ve 1977 yılında kendisini affettiğini ve özür dilediğini bildirdi. Ikuko 2006 yılında hayata gözlerini yumdu.

Ocak 1945'te Anayurt Harekât Planı hazırlandı. Mart ayında kabul edilen bir kanun ile Halk Gönüllüleri Birimleri kurulması zorunluluk haline getirildi. Bunu Haziran ayında Halk Gönüllüleri Savaş Birlikleri'nin oluşturulması izledi. Bu milislerin silahları zayıftı ve tedarikleri yetersizdi ama Japon askeri kanadına göre onursuz yaşamaktansa ölmek her zaman tercih edilmeliydi. Nisan 1945'te Amiral Kantoro Suzuki yeni Başbakan olarak göreve geldi. Yaşanan cefaları sona erdirmek için kabul edilebilir bir teslimiyete ulaşmak için küçükte olsa bazı çabalar sergilenmekteydi ama Suzuki nihai bir savunma için askeri planlara dayalı olarak çalışmaya devam etti.

26 Temmuz 1945 günü Müttefikler, Potsdam Bildirisini yayınladılar. Japonya'nın kayıtsız şartsız teslim olmasının talep

edilmesinin yanı sıra Müttefikleri Japonya'nın demokratik anlayışa dayalı tekrardan inşasının; yetkili, denetleyici ve garantörü olarak tanıyordu. Ancak imparatorluğun varlığı bir sorun olarak gündemdeydi: Müttefikler monarşinin devam edeceğini garanti etmedikçe hükümet teslimiyete arka çıkamazdı. Hirohito, Moskova'daki Japon büyükelçisi vasıtasıyla bir haber yolladı. Japonya ile Sovyetler Birliği arasında henüz savaş ilan edilmediğinden bu yöntemi tercih etmişti. Hirohito, Japonların savaşı sona erdirmek istediklerini ancak kendi pozisyonunun Müttefiklerin istediklerinin hayata geçirilmesini zorlaştırdığını belirtti.

Ağustos ayının başlarında yaşananların değiştirdiği koşullar Japon hükümetini zorlamaya başladı. 6 Ağustos'ta Amerikalılar Hiroşima'ya ilk atom bombasını attılar. 8-9 Ağustos'ta Sovyetler Mançurya'daki Kwantung Ordusu'na karşı geniş çaplı bir saldırı başlattılar. Sovyetler, zor coğrafi koşullar altında sert çatışmalar yaşayacağını düşünmüşlerdi ancak Japonlar beklediklerinden çok daha zayıf durumdaydılar. Rusların, Mareşal Meretskov komutasındaki Uzakdoğu Ordu Grubu'nun 1 milyon askeri, 5 bin tankı ve 5 bin uçağı altı gün içerisinde Japon savunmasını ezdi geçti: 80 bin Japon askeri hayatını kaybetti. 9 Ağustos günü ikinci atom bombası Nagasaki'yi vurdu. Aynı gün Başbakan Suzuki, İmparatorun huzuruna çıkarak kendisinden ya teslimiyet ya da ölümüne son bir çatışma arasında seçim yapıp bir karar vermesini istedi. İmparator, teslim olmayı seçti. Sebebi; daha önceden Amerikalılardan tahtının korunacağına dair gizli imalar ve bildirimler almasıydı.[8] 14 Ağustos günü düzenlediği konferansta kararını bir kez daha tekrar etti. Aynı gün Japon ordusunun bazı askerlerinin gerçekleştirdiği darbe girişimi, monarşiye sadık birlikler tarafından hayal kırıklığına uğratılarak engellendi. 15 Ağustos'ta askeri kanattan gelen muhalefetin devam etmesine rağmen Hirohito, daha önce örneği olmayan, bir radyo yayını yaparak halkına Japonya'nın teslim olacağını açıkladı. Aynı gün okyanusun öbür

8 Robert J. C. Butow, *Japan's Decision to Surrender*, Stanford University Press, Stanford 1954, s. 102-105.

ucundaki Amerika başta olmak üzere bütün Müttefik devletler "Japonya'da Zafer" gününü kutlamaktaydılar. Yaşanan son süreç en az Avrupa'daki kadar karmaşık yaşandı. Bazı Japon askerleri teslimiyet kararından sonraki haftalarda çarpışmaya devam ettiler. Birçoğunun bulunduğu çok uzaktaki karakollara ve garnizonlara ulaşılamadığından Müttefik kuvvetler teslimiyetin gerçek olduğuna onları inandırmakta büyük zorluk çektiler. Mançurya'da resmî teslimiyet tarihi 21 Ağustos'tu ama bazı bölgelerde çatışmalar Eylül ayına kadar devam etti.

30 Ağustos günü Amerikan Kara Birlikleri ve Deniz Piyadesi birimleri Japon anakarasındaki adalara çıkarak işgali başlattılar. 31 Ağustos'ta General Douglas MacArthur Japonya genelinde kontrolü sağlayacak "Yüksek Müttefik Komutanlığı"nı Tokyo'da kurdu. 2 Eylül'de Vietnam milliyetçisi ve komünist Ho Chi Minh Vietnam'ın bağımsızlığını ilan etti. 11 Eylül günü kendisini tutuklamaya gelen Amerikan askerlerini gören eski Başbakan Hideki Tojo intihar etti ancak kurtarıldı, daha sonra yargılandı ve savaş suçlusu olarak 1948 yılında asılarak idam edildi.

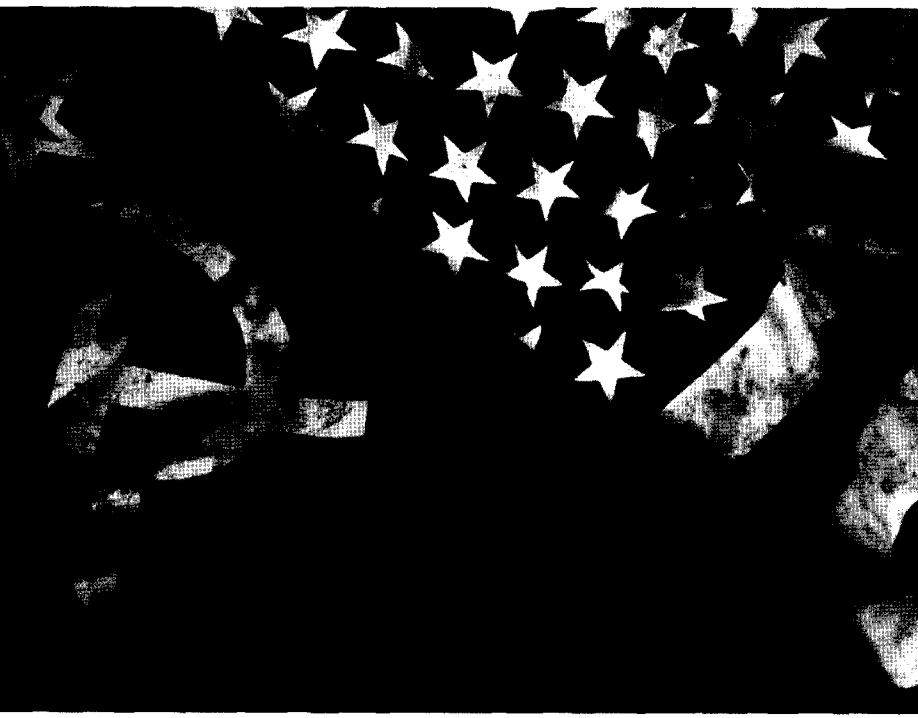
2 Eylül günü Tokyo Körfezi'nde demirli olan USS Missouri zırhlısında Japonların teslimiyet töreni yapıldı. Müttefik Güçler adına General Douglas MacArthur ve Japonya adına Dış İşleri Bakanı Mamoru Shigemitsu teslimiyet belgesini imzaladıktan sonra İkinci Dünya Savaşı sona erdi. MacArthur tören sırasında uzunca bir konuşma yaparken Shigemitsu bastonuna dayanarak güçlükle ayakta duruyordu. MacArthur adeta yaşananların sembolik olarak öcünü almıştı.

Japon kuvvetleri; 9 Eylül'de Çin'de, 13 Eylül'de Burma'da ve 16 Eylül'de Hong Kong'da teslim oldular. Japonya, Amerika ve İngiliz Milletler Topluluğu güçleri tarafından işgal edildi. İmparator

tahttan indirilmedi, ülkesinin demokratikleştirilme ve yeniden inşa sürecinde önemli bir rol oynadı.

Amerikalılar, Almanya'dan farklı olarak, ki Alman devleti feshedilmişti, Japon devletinin varlığının devam etmesini tercih ettiler. Gene Almanya'dan farklı olarak, ki işgalciler ile işgal edilenler arasında bazı konularda işbirliği yapılmaktaydı, Amerika Japonya'yı İmparator vasıtasıyla yönetmeyi tercih etti.

Levent Şahverdi Arşivi

SAVAŞIN MİRASI

Levent Şahverdi Arşivi

KAYIPLAR

İster doğrudan muharebelerin sonucunda ister dolaylı olarak soykırım vahşetinde ya da açlıktan ya da yetersiz sağlık koşullarından ya da nedeni ne olursa olsun, savaş sırasında hayatını kaybetmiş insanların kesin sayısını bilmek asla mümkün olamayacak. Genellikle 50 ile 55 milyon arasında bir sayı telaffuz edilmektedir. Ancak Çin ve Sovyetler Birliği'nin arşivleri açıldıkça bu sayılarda aşağı ya da yukarı oynamalar olmaktadır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın ölüm oranının tarihte görülmüş en büyük oran olduğu şüphesizdir; Büyük Savaş'ı (1914-1918) gölgede bırakmıştır. Ayrıca bu ölü sayısı incelendiğinde görülür ki sivil ölümlerin askeri ölümleri katladığı bir savaştır bu; tahminen 35 milyon sivile karşılık yaklaşık 20 milyon asker hayatını kaybetmiştir.

Desmond Thomas Doss (1919 - 2006), Pasifik Savaşı sırasında bir piyade bölüğünde görev yapan bir sıhhiyecidir. Guam ve Filipinler'deki yararlılıkları için iki kez Bronz Yıldız Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Okinawa Muharebesi sırasında yetmiş beş askerin hayatını kurtararak Onur Madalyası kazanmıştır. Bunu başaran, Amerikan ordusunun tek "vicdani retçi" askeridir. İlginç olan; Doss hiç kimseyi öldürmeden üç madalya kazanmıştır. Hayatı belgesellere ve filmlere konu olmuştur.

Levent Şahverdi Arşivi

En büyük zayiata uğrayan ülkeler Sovyetler Birliği ve Çin'dir. Bunun neden Almanya ve Japonya'nın yayılmaları sırasında şiddetli, vahşice ve acımasızca bir savaş vermiş olmalarıdır. Bu ülkelerde tahmini sivil kurban sayısı Çin'de 10 milyon iken Sovyetler için bu sayı 16 milyona dayanmaktadır. Bu sayıların doğrulanmasını engelleyen en önemli husus, gerek savaş öncesi nüfus sayımı gerekse savaş sonrası yapılan araştırmaların güvenilir olmamasıdır. Üstelik her iki durumda da ölümlerin bir kısmının Sovyetlerin veya Çinlilerin eylemlerinin kurbanı olduğu yani düşman tarafından öldürmediği de bir gerçektir, ama gerçek olan oran bilinmemektedir. Sovyetler Birliği'nde; on binlerce kişi savaş sırasında yaşanan zorunlu göç ya da sürgünlerde hayatını kaybetti ya da öldürüldü. 2 milyona yakın insan 1941-1944 arasında gönderildikleri kampların koşullarına kurban gittiler. Sadece çalışanlara ihtiyaç ve yemek karneleri verildiğinden yaşlılar ve engelliler açlığa terk edildiler. Çin'de ise; milliyetçiler ile komünistler arasında yaşanan çatışmalar geride pek çok ölü bıraktı. Japonların tarafında yer alan ve mücadeleye giren yerel savaş lordlarının bir yandan da yerel nüfusa karşı rutin bir zulüm uygulamaları sivil ölümleri beraberinde getirdi.

Stalin'in emri ile Mayıs 1940'da yaklaşık 4 bin 400 Polonyalı subay Katyn'de öldürüldü. Toplamda 15 bin subay farklı yerlerde öldürülmüştü. Sovyet yöneticileri sorumluluğu reddettiler ve 1941 yılında Almanların savaş esirlerini öldürdüklerini iddia ettiler. 1990 yılında Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin dosya ve belgeleri ortaya çıkarıp Polonya hükümetinin erişimine açınca idamların Sovyet polisi NKVD tarafından gerçekleştirildiği açığa kavuşturuldu.

Savaşan tarafların askeri ölüm oranlarında da ciddi bir eşitsizlik görülmektedir. İngiltere ve Birleşik Devletlerin askeri personel

kaybı yaklaşık olarak 530 bin civarındadır. Almanya ve Japonya'nın kayıpları ise 5 milyon civarındadır. Bu eşitsizliğin bir kısmı Mihver Devletlerin uzun süre devamlı ve kesintisiz çarpışma süreçleri yaşamaları ve sona doğru yaptıkları savunmanın fanatikçe hatta ölümüne bir direnişe dayanması olarak açıklanabilir Ancak demokrasi ile yönetilmelerinin Batılı Müttefiklerin üzerinde zayiat sayısını minimumda tutmak için bir zorlama/baskı oluşturması da yadsınamaz bir gerçektir. Diğer bir nokta ise, Batı'da "savaş kazandıran silah" olarak hava gücüne yapılan vurgu nedeniyle, savaş alanında gerekli olan gücün büyük bir kısmının uçaklar tarafından uygulanabileceği durumlarda savunmasız piyadelerden oluşan büyük orduların görevlendirilmesinin gerekli olmadığının düşünülmesiydi. Sovyetlerin askeri kayıpları 8 milyona yakındı. Bunların bir kısmı savaşın erken dönemlerindeki Sovyet savaş taktiklerinin yetersizliğine bir kısmı ise Almanların elindeki savaş esirlerinin ölümüne dayanmaktaydı. Ancak son adama kadar savaşmak da nedenler arasında sayılabilmektedir. Ölüm oranlarının farklılığı savaşan tarafın toplumsal yapısına ve kültüründe ölüm, esaret, cesaret gibi kavramlara verilen öneme göre değişiklik göstermekteydi.

Ölümlerin ötesinde başka birçok zayiat türü vardı: Sakat kalanlar, savaş (özellikle yoğun bombardımanlar) yüzünden psikolojik sorun yaşayanlar, atom bombası nedeniyle gelecek jenerasyonlara genetik sorunlar transfer edenler. Kara ve hava savaşları nedeniyle milyonlarca insan evsiz kaldı, savaştan sonra barakalarda, mahzenlerde ya da prefabrik binalarda yaşamak zorunda kaldılar. Hamburg şehrinin yirmi bir kilometrekaresi ve Tokyo şehrinin on üç kilometrekaresi ile Osaka şehrinin büyük bir kısmı stratejik bombardımanlar ile tamamen yok edildi. İngiltere'deki kentsel konutların dörtte biri Alman bombardımanları ya da V1 ile V2 roketleri tarafından imha edildi. Savaştan etkilenenlerin bir gerçekliği de varlıklarını kaybetmeleriydi. Sadece bombalarla mülklerini yitirmediler, toprakları, malları, paraları zorla alındı ya da devletin savaş harcamaları için hepsine el konuldu. Avrupalı Yahudiler ise ürettikleri ve sahip oldukları her şeylerini

yitirdiler ama kamplardan sağ kurtulanlar nefes alabildikleri için hep şükrettiler.

Hayatta kalmayı başaran Polonyalı Yahudilerden bir kısmı Berlin'deki Sovyet sektöründen Amerikan sektörüne geçtiler. 3 milyon Polonyalı Yahudi savaş sırasında öldürülmüştü, 1945 yılında Polonya'ya dönenler bu kez de ülkelerindeki Semitizm karşıtlarının kurbanı oldular. Binlercesi savaş sonrasındaki yıllarda Filistin'e göç etmeye başladı.

Savaşın sonunda Avrupa ve Asya büyük bir mülteci krizi ile yüz yüze kaldı. "Yerinden olmuş kişiler" olarak adlandırılan bu insanların sayısı 1945 yılında tahminen 30 milyon kişiydi. 13 milyon civarında Alman 1945-1946 yıllarında Doğu Avrupa'dan kovuldular. Milyonlarca Çinli ve Koreli savaş sırasında mülteci olarak ya da Japonlar için işçi olarak çalıştırılmak üzere yer değiştirdiler. Yeni kurulan Birleşmiş Milletler bünyesinde "Yerinden olmuş kişiler" ve ailelerini kaybetmiş ya da yerinden olmuş yaklaşık 11 milyon çocuk için yardım örgütleri oluşturuldu.

SAVAŞ SUÇLARI MAHKEMESİ

Savaş yaşanmış ve sona ermişti. Ancak her şey bitmemişti. Müttefik Devletler, savaşın başlamasından sorumlu olanlar ve vahşet sergileyip acımasızca davrananların hem savaş hukukunu hem de uluslararası hukuk kurallarını ihlal ettikleri gerekçesiyle cezalandırılacaklarını ilan ettiler. İlk bildiri 1942 yılında yayınlandı. Eylül 1943'te Mihver Devletlerle savaşmakta olan Müttefik Uluslar, Savaş Suçları Komisyonu'nu kurdular. Uluslararası hukuku hiçe sayarak hareket edenlerin ve savaş hukukunu bir kenara bırakanların listesini hazırlamak için çalışmalara başlatıldı. Ancak 1945 yılında elle tutulur bir şeyler yapılabildi. Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kuruluş konferansında savaş suçluları için

Uluslararası Askeri Mahkeme kurulması konusunda anlaşmaya varılabildi. Suçlar arasında çok net bir ayrım yapıldı. Savaş esirlerinin öldürülmesi ya da bir kasabanın yok edilmesi gibi belirli bir mekâna bağlı suçlar, kurban konumundaki kişilerin bağlı oldukları devletin yargı yetkisine sahip mahkemelerde karar bağlanacaktı. Bunlardan ayrı tutulanlar da savaşı şiddet ve vahşet içerisinde sürdürmek ile kasıtlı olarak soykırım faaliyetlerinde bulunmak gibi belirli bir mekâna bağlı kalmayan suçlardı. Dünya tarihinde ilk defa soykırım uygulamak suçu, savaş sonrası mahkemelerde görülecek davalara konu olmuştu.

23 Temmuz 1945 günü Fransa'da Mareşal Pétain'in davası görüldü. Hakkında verilen ölüm cezası ömür boyu hapis cezasına indirildi. 9 Ekim 1945 günü Fransa'daki eski Vichy Hükümeti'nin başı olan Pierre Laval, bir Fransız mahkemesi tarafından ölüm cezasına çarptırıldı. Ardennes saldırısı (Bulge Muharebesi, 1944-1945) sırasında esir alınmış Amerikan askerlerinin öldürüldüğü Malmédy katliamının zanlıları kırk üç Waffen SS askeri 16 Temmuz 1946 günü çıkarıldıkları mahkeme tarafından suçlu bulunarak idama mahkûm edildiler.

Davaların en önemlileri 1945-1946 yıllarında baş savaş suçlularının yargılandığı Nürnberg Mahkemesi'nde görülmüştü. Burada savunmada olan III. Reich'ın hayatta kalmış liderleriydi. Haklarında açılan davalar; komplo, barışa karşı suçlar, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarına dayandırılmıştı. Suçlamaların çoğu geriye dönük suçlarla ilgiliydi, barışa karşı suçlar ve insanlığa karşı suçlar da daha önce uluslararası hukukta kendine yer bulmuş kavramlar değildi. Nürnberg'teki Birleşik Devletler başsavcısı Robert Houghwout Jackson tarafından ilk kez bu iddianamelerde kullanılmaları sağlanmıştı. Kimlerin baş suçlu olup olmadığı konusunda yapılan uzun tartışmalardan sonra

Hitler'in Başbakan Yardımcısı Martin Bormann gıyaben olmak üzere, yirmi üç isim iddianamede yer aldı. 25 Ekim 1945 günü Alman İşçi Cephesi lideri Robert Ley intihar etti. Mahkemeye diğer 22 sanık çıkarıldı. Hjalmar Schacht, Franz von Papen ve Hans Fritzsche aklandılar ve beraat ettiler. Hermann Wilhelm Göring, ölüme mahkûm edildi ancak idamından önceki gece 15 Ekim 1946'ta intihar etti. Martin Bormann, gıyaben ölüme mahkûm edildi ancak ele geçirilemediğinden hüküm uygulanamadı. 1972 yılında Berlin'de cesedinden arta kalanlar bulundu. Kaçmaya çalışırken öldürüldüğü sanılmaktadır. Rudolf Hess, Hitler'in en yakın dostu ve yardımcısıydı. 1941 yılında bir uçakla İskoçya'ya gitti. Burayı işgal ettiğini beyan etti sonra İngiltere ile Almanya arasında barışı sağlamak için geldiğini söyledi. Savaşın sonuna kadar esir kalan Hess, Nürnberg Mahkemesi tarafından ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı. 1987 yılında intihar ettiğinde Spandau Hapishanesi'nin geriye kalmış son mahkûmuydu. Hess'in ölümünün ardından Spandau Hapishanesi yıkıldı. Karl Dönitz 10 yıl; Constantin von Neurath 15 yıl; Albert Speer ve Baldur von Schirach 20'şer yıl hapis cezası aldılar. Erich Raeder ve Walter Funk ise ömür boyu hapse mahkûm edildiler. Artur Seyss-Inquart, Julius Streicher, Fritz Sauckel, Alfred Rosenberg, Joachim von Ribbentrop, Wilhelm Keitel, Ernst Kaltenbrunner, Alfred Jodl, Wilhelm Frick, Hans Frank ise ölüm cezası aldılar ve 16 Ekim 1946 günü asılarak idam edildiler.

Nürnberg'de; askeri komutanlar, önde gelen işadamları (en önemlisi kimyasal devi I G Farben'in yöneticileri) ve Yahudilerin soykırımından sorumlu bürokratik görevliler, köle iş gücü kullananlar ve saldırganlığı destekleyenler için müteakip mahkemeler kuruldu. Duruşmalar 1947-1948 yıllarında sona erdi. Ancak Batı Almanya (Federal Almanya Cumhuriyeti) hükümeti bir dizi dava daha açtı. 1963-65 yıllarında görülen Frankfurt Auschwitz Davası önemliydi çünkü Nürnberg'deki cezalandırmalardan "yırtanlar" burada yargılandılar.

Duruşmaların yanı sıra Müttefikler "Nazi kimliğinden arındırma" adı altında bir süreç başlattılar. Milyonlarca Alman resmî olarak tarandı. Bazıları statü, makam ve görevlerini kaybettiler. Bazıları 1940'larda sivil hayata döndüler. Bazıları ise yeni demokratik sistem içerisinde yükselerek önemli mevkilere geldiler.

Polonyalı başarılı bir avukat ve akademisyen olan Rafael Lemkin, ülkesini terk edip sığındığı Amerika'da çalışmalarına devam ederken 1943 yılında ilk kez "soykırım" (genocide) kelimesini kullanan hukukçudur. Bu terim Nürnberg'teki Uluslararası Askeri Mahkeme tarafından kabul görmüş ve kullanılmıştır. Lemkin, 1948 Aralık ayında kabul edilmiş olan Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi'nin taslağının hazırlanmasında önemli bir yere sahiptir. İlginçtir ki soykırım ile ilgili ilk görüşmeler sırasında terimin Yahudiler için kullanılamayacağını söylemiştir. Saptamasının nedeni olarak da Yahudilerin net bir ulusal grup ya da millet oluşturmadıklarını öne sürmüştür.

1946 yılında Müttefik kuvvetlerin en üst düzey komutanı olan General MacArthur Japonya'da Uzakdoğu kapsamında görev yapacak Uluslararası Askeri Mahkeme'nin kurulacağını haber verdi. 3 Mayıs 1946 ile 4 Kasım1948 arasında, Nürnberg'ten daha uzun bir süre, Tokyo'da yirmi sekiz savaş suçlusunun yargılandığı dava görüldü. Aralarında eski Başbakan Tojo da bulunmaktaydı. Haklarında hazırlanmış olan iddianamelerde, aynı Nürnberg'tekine benzer, barış karşıtı suçlar ve insanlık karşıtı suçlar gibi yeni suç kategorileri bulunmaktaydı. Sanıkların yirmi beşi suçlu bulundu. On altı sanık ömür boyu hapse mahkûm edildiler ancak 1958 yılında hâlâ hapiste olanlar af ile serbest bırakıldılar. İçlerinde Tojo'nun da bulunduğu yedi sanık 23 Aralık 1948 günü idam edildi. 1951 yılına kadar spesifik savaş suçları ile itham edilen

asker ya da sivillere yönelik 2 bin civarında dava görüldü; 5 bin 700 kişi sanık olarak duruşmaya çıktı, 3 bini suçlu bulundu ve 920 kişi idam edildi.

1948 yılında kurulan İsrail Devleti de dünya genelinde gizlenmiş olan Nazileri bulup yargılamak için bütün kaynaklarını kullanmıştır. Adolf Eichmann, III. Reich döneminde Berlin'de Gestopa'ya bağlı Yahudi bölümü IV B4'ün başkanıydı. Savaştan sonra Arjantin'e kaçmıştı. İsrail gizli polisi tarafından yakalanarak İsrail'e getirildi. Mahkemeye çıkarıldı ve 6 milyon Avrupalı Yahudi'nin soykırıma uğramasına yardım ettiği gerekçesiyle 1961 yılında Kudüs'te yargılandı. Her ne kadar kendisini "bu işleri yöneten değil sadece bir nakliye subayı olduğunu" söyleyerek savunsa da mahkeme ikna olmadı. Adolf Eichmann ölüm cezasına çarptırıldı.

1945 yılından beri süre gelmekte olan bir tartışma konusu; suçlamalara neden olan etkinliklerin bahsedilen zaman dilimini kapsamadığı gerekçesiyle çoğu davalarda mahkemenin verdiği kararın ne kadar yasal ve geçerli olduğudur. Uluslararası mahkemeler kurulması kararının altında yatan düşünce bir yandan Almanya ve Japonya'nın savaş sırasındaki saldırgan, vahşi ve baskıcı savaş etkinliklerinin kamuya açık bir şekilde cezalandırılması diğer yandan ise savaş sonrası süreçte insan haklarına ve uluslararası hukuka saygılı bir gelişmenin önünün açılmasıdır.

DÜNYA SAVAŞINDAN SOĞUK SAVAŞA

İkinci Dünya Savaşı'nın Mayıs-Ağustos 1945'te sona ermesi geride çözümlenmemiş birçok sorun bıraktı. Savaş sonrası yıllar; iç savaşlara, siyasi çatışmalara, sömürgecilik karşıtı mücadelelere tanıklık etti. Aslında yaşananlar, savaşta müttefik olan devletlerin savaş sonrası birbirleriyle girdikleri uzun süreli bir mücadelenin bir parçasıydı. Bu süreç, Amerikalı gazeteci Walter Lippmann tarafından kullanılan terimle tarihteki yerini almıştır: "Soğuk Savaş"

Savaş sonrası dönemin en çalkantılı bölgeleri Güneydoğu Asya ve doğrudan Sovyet yönetimi altına alınmış olan Doğu Avrupa'dır.

Savaş sırasında sömürgeci güçlerin yenilgiye uğraması bağımsızlık yanlısı talepleri cesaretlendirdi ve teşvik etti. Hollanda'nın Doğu Hint adalarına sömürgeci yönetim İngiliz ve Avustralyalı kuvvetlerin desteği ile geri gelmişti ama milliyetçi isyancılara karşı savaşmak zorunda kaldı. 1949 yılında bölgenin bağımsızlığı kabul edildi ve ortaya Endonezya çıktı. Malaya ve Fransız Çin Hindi'nde komünist ayaklanma şiddet artışını doğurdu ve süreç Vietnam Savaşı olarak adlandırılan mücadeleye doğru evirildi. Milliyetçi baskılar Hindistan'ın bağımsızlığını sağladı ve 1947 yılında bölge Hindistan ve Pakistan arasında paylaşıldı. 1948 yılında da Burma (Myanmar) ve Sri Lanka bağımsız olmayı başardılar. Yıllar içinde Güney Asya'daki sömürgeci güçlerin varlığı sona erdi.

Doğu Avrupa'nın sınır bölgesinde; Letonya, Estonya, Litvanya, Beyaz Rusya ile Ukrayna'nın düzensiz ve başıbozuk kuvvetleri Sovyetler Birliği'ne karşı gerilla savaşına giriştiler. 1945 sonrası iç savaş, dış dünyadan mümkün olduğunca korunmuştur. Fakat çatışma büyük ölçekliydi ve taraflar arasında giderek tırmanan bir vahşet ve şiddet dalgasına sahne oldu. Litvanya'da 30 bin milliyetçiye karşı savaşan 20 bin Sovyet askeri hayatını kaybetti. Ukrayna'da milliyetçi Halk Ordusu'nun komünizme karşı verdiği savaş 1950'lerin başlarına kadar bastırılamadı. Polonya Anayurt Ordusu, Varşova'nın yıkılmasından sonra yeniden canlandırıldı ve 1948'e kadar da kökü kazınamadı. Milliyetçiliğe sempati duyduğundan şüphelenilen yaklaşık 300 bin kişi Sibirya'daki ve Rusya'nın iç bölgelerinde kamplara sürüldüler.

Yunanistan'daki iç savaş komünist asilerin yenilgiye uğratıldığı 1949 yılına kadar devam etti. Yunan hükümetinin askerleri ve komandoları İngiliz silahlarına ve Amerikan donanımlarına sahip olarak savaştılar. Stalin, Yunanlı komünistleri desteklemeyi bırakınca sonuç zaten belli oldu. Hükümet güçleri savaşı kazandılar ve kendilerine direniş gösterilenlere karşı son derece sert davranan bir rejim kurdular. Yunanistan, Berlin gibi, Soğuk Savaş anlaşmazlığının ve çatışmalarının ilk yerlerinden ve kurbanlarından biri oldu.

İtalya ve Fransa'da savaş sırasında partizanlar, "direniş" ve aşırı sağ arasında çizilen anlaşmazlık ve çatışma sınırları savaş sonrasında da varlığını korudu. İki karşıt ve muhalif taraf, aralarındaki sorunların kayıtları ile dolu olan eski defterleri tekrardan açtılar.

Batılı devletler ve Sovyet bloğu arasında giderek artan düşmanlıklar uluslararası düzende büyük bir değişime yol açmıştır. Aslında Soğuk Savaş'ın kökleri savaş öncesi dönemde komünizme karşı duyulan güvensizliğe dayanmaktadır. 1945 öncesinde Almanya'nın ve Doğu Avrupa'nın geleceği masaya yatırıldığında gerilim ciddi anlamda tekrar arttı. Churchill, Westminster Koleji'nde (Fulton, Missouri, ABD) 5 Mart 1946 günü yaptığı konuşmada Avrupa'nın doğusuna bir "demir perde" indiğini belirterek yaşanan bölünmeyi ve ayrışmayı vurgulamıştır. "Demir Perde" (Iron Curtain) terimi bu tarihten itibaren Komünist Doğu Avrupa ve bölge devletleri için kullanılmıştır.

Andrei Zhdanov, Stalin'in yakın bir siyasi müttefikiydi ve savaş sonrası görülen, biri kapitalist diğeri komünist, "iki kamp" görüşünün de mimarıydı. Batı dünyası ile giderek artan sürtüşmelerde dayanışmayı artırmak için ortak ideolojik yaklaşım sergilemek ve Doğu Avrupa'daki komünist düzenin işbirliği içerisinde hareket etmesini amaçlayan uluslararası komünist bir teşkilatın kurulması için Zhdanov çok çaba sarf etti; sonuçta ortaya 1947 yılında Kominform çıktı.

1945 ile 1948 arasında Sovyetler Birliği; Polonya, Çekoslovakya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Almanya'nın doğu bölgesi üzerindeki siyasal egemenliğini artırdı. Hepsi 1948 yılında komünist kontrolü altındaydı. 1947 yılında Birleşik Devletler Başkanı Truman, hükümetinin, dışarıdan maruz kaldıkları siyasi baskılara karşı direnen bütün devletleri destekleyeceğini ilan etti. Savaş döneminde Amerikan ordusunda Genelkurmay Başkanı

olarak görev yapmış ve artık Truman'ın Dışişleri Bakanı olan George Marshall, Avrupa için büyük bir ekonomik kurtarma paketi hazırladı: Marshall Planı. Stalin, Doğu Avrupa devletlerinin bunu kabul etmeyecekleri konusunda ısrarcı olunca iki taraf arasındaki ayrım kesin bir şekilde belirginleşti.

Haziran 1948 ile Mayıs 1949 arasında Sovyetler Birliği, dört işgal bölgesine ayrılmış olan Berlin kentine abluka uygulamaya başladı. Batı Berlin'i oluşturan üç bölgenin nüfusuna ihtiyaç maddeleri hava kuvvetlerinin uçakları tarafından kurulan bir hava köprüsü ile ulaştırıldı. Aynı uçaklar dört yıl önce Berlin'i moloz yığınına çevirmek için akın üzerine akın düzenleyerek bomba yağdırmışlardı.

Berlin'e kurulmuş hava köprüsü sadece tedarik maddelerini getirmekle kalmadı. Çocukların olası bir çatışmada zarar görmemeleri için tahliyesi de gerçekleştirildi. Kraliyet Hava Kuvvetlerinin ve Birleşik Devletler Hava Kuvvetlerinin C47 Dakota nakliye uçakları, malzemelerini indirip çocukları alarak havalanmışlardır. Berlin karayolu ve demiryolları kesilmiş olduğundan sadece havadan desteklenebildi ve Stalin silahlı bir çatışma riskine girmek istemediğinden müdahale etmedi ve hava köprüsü açık kaldı. Berlin, Soğuk Savaş'ın adeta savaş alanıydı çünkü Sovyetlerin kontrolü altında olan bölgenin derinliklerindeydi ve İngiliz, Fransız, Amerikan ve Sovyet sektörlerine bölünmüştü.

1949 yılı, Soğuk savaş sürecinde adeta yeni bir evrenin başlangıcıydı. Stalin, Berlin'e yardım etmek konusunda kararlı olduklarını anladığı Batılı Güçlerle doğrudan karşı karşıya kalmak istemediği için ablukayı kaldırdı. Ancak Almanya 1949 yılında iki farklı ve ayrı devlete bölündü: Federal Almanya Cumhuriyeti (Batı Almanya) ve Demokratik Almanya Cumhuriyeti (Doğu

Almanya). 1949 yılında Mao Zedong liderliğindeki Çin komünizmi, Guomindang milliyetçilerini Peiping'ten sürüdüğü gibi birçok yerde üstünlüğü elde ederek, zafer kazandı ve yeni bir komünist cumhuriyet kuruldu. Komünizmin ortaya koyduğu tehdit, Batıyı askeri bir ittifak içinde örgütlenmeye gitmesi için adeta kışkırttı: 1949 yılında Kuzey Atlantik Paktı/Antlaşması Örgütü (NATO) yirmi sekiz ülkenin bir araya gelmesiyle kurulmuştur.

Savaş zamanı müttefiklerinin arasında ortaya çıkan uçurum, Soğuk Savaş ortamının ve çatışmalarının kırk yıl daha devam etmesine neden olacaktı. 1949 yılının sonuna kadar masada adeta blöfler ile geçen süreç 1950 yılında Kore Savaşı'nın başlamasıyla yerini bölgesel savaşlara bıraktı.

Levent Şahverdi Arşivi

KRONOLOJİ

1938

28-30 Eylül: Münih Krizi

1939

15 Mart: Çekoslovakya'nın İşgali

23 Ağustos: Molotov - Ribbentrop Paktı

1 Eylül: Almanya'nın Polonya'yı İşgali

3 Eylül: İngiltere ve Fransa'nın Savaş İlanı

30 Kasım: SSCB - Finlandiya Savaşı'nın Başlaması

13 Aralık: *River Plate Muharebesi*

1940

9 Nisan: Norveç'in İşgali

10 Mayıs: Churchill'in Göreve Gelmesi

10 Mayıs: Hollanda, Belçika ve Fransa'nın İşgali

27 Mayıs: Dunkirk Tahliyesinin Başlaması

4 Haziran - 17 Haziran: Fransa'nın Alman Egemenliğine Girmesi

10 Haziran: İtalya'nın Savaş İlanı

Temmuz – Ekim: Britanya Muharebesi

5 Ağustos: İtalya'nın Doğu Afrika Seferlerinin Başlaması

7 Eylül: Almanya'nın Britanya'yı Bombardımana Başlaması

27 Eylül: Üçlü Pakt

7 Aralık: Compass Harekatı'nın Başlaması

1941

24 Mart - 17 Haziran: Kuzey Afrika Bozgunu

Levent Şahverdi Arşivi

6 Nisan: Almanların Balkanları İşgali'nin Başlaması
28 Mart: Matapan Muharebesi
9 - 10 Mayıs: Enigma Şifreleme Makinasının İngilizlerce Ele Geçirilmesi
20 Mayıs - 3 Haziran: Almanların Girit'i İşgali
24 - 27 Mayıs: Bismarck'ın Batırılması
8 Haziran - 14 Temmuz: Müttefiklerin Irak ve Suriye'yi İşgali
22 Haziran - 30 Eylül: Barbarossa Harekatı
9 - 12 Ağustos: Atlantik Sözleşmesinin İmzalanması
8 Eylül - 27 Aralık 1944: Leningrad Kuşatması
30 Eylül - 14 Aralık: Typhoon Harekatı
18 Kasım -21 Ocak 1942: Crusader Harekâtı
7 Aralık: Pearl Harbor Baskını
8 Aralık - 11 Mayıs 1942: Japonya'nın Asya'yı İşgali

1942

Ocak - Mart 1943: Atlantik Muharebesi
20 Ocak: Wannsee Konferansı
20 Ocak - 16 Haziran: 1942 Burma'nın Japonya Tarafından İşgali
7 - 15 Şubat: Singapur'un İşgali
Nisan – Ağustos: Malta Kuşatması
5 - 7 Mayıs: Mercan Denizi Muharebesi
5 Mayıs - 5 Kasım 1942: Ironclad Harekâtı
7 - 8 Mayıs: Filipinlerin İşgali
24 Mayıs - 5 Haziran: Midway Muharebesi
30 Mayıs: Müttefiklerin İlk Stratejik Bombardımanı
14 - 21 Haziran: Gazala Ve Tobruk Muharebesi
28 Haziran - 19 Ağustos 1942: Blue Harekâtı
25 Temmuz - 9 Kasım: Kafkaslarda Çatışmalar
7 Ağustos - 27 Ekim: Solomon Adaları Muharebeleri
19 Ağustos: Dieppe Akını
19 Ağustos - 19 Kasım: Stalingrad Muharebesi

23 Ekim - 4 Kasım: İkinci El Alameyn Muharebesi
8 Kasım 1942 - 14 Şubat 1943: Torch Harekâtı
12 Kasım 1942 - 8 Şubat 1943: Guadalcanal Muharebesi
19 Kasım - 24 Aralık: Uranüs Harekâtı

1943

14 - 24 Ocak: Kazablanka Konferansı
8 Şubat - 30 Nisan: Longcloth Harekâtı
17 Mayıs: Baraj Yıkıcılarının Akını
29 Haziran 1943 - Nisan 1944: Cartwheel Harekâtı
5 Temmuz – Ağustos: Kursk Muharebesi
10 Temmuz - 17 Ağustos: Husky Harekâtı
20 Kasım - 1 Aralık 1943: Tahran Konferansı
22 Kasım - 23 Şubat 1944: Gilbert ve Marshall Adaları Muharebeleri
26 Aralık: Kuzey Burnu Muharebesi

1944

17 Ocak - 18 Mayıs: Monte Cassino Muharebesi
22 Ocak - 25 Mayıs: Anzio Muharebesi
7 Mart - 18 Temmuz: Hindistan Muharebesi
6 Haziran: Normandiya Çıkarması
13 - 21 Haziran: Filipin Deniz Muharebesi
22 Haziran - 19 Ağustos: Bagration Harekâtı
20 Temmuz: Hitler'e Suikast Girişimi
25 Temmuz - 25 Ağustos: Kobra Harekâtı
1 Ağustos - 2 Ekim: Varşova Ayaklanması
14 Ağustos - 14 Eylül: Dragoon Harekâtı
23 - 25 Ağustos: Paris'in Kurtuluşu
17 - 26 Eylül: Market Garden Harekâtı
20 Ekim 1944 - 14 Ağustos 1945: Filipinlerin Geri Alınması
23 - 27 Ekim: Leyte Körfezi Muharebesi

Levent Şahverdi Arşivi

16 Aralık 1944 - 7 Şubat 1945 Bulge Muharebesi

1945

12 Ocak - 2 Şubat: Vistula-Oder Harekâtı

5 - 11 Şubat: Yalta Konferansı

19 Şubat - 26 Mart: Iwo Jima Muharebesi

9 - 10 Mart: Tokyo'nun Bombalanması

26 Mart - 30 Haziran: Okinawa Muharebesi

16 Nisan - 2 Mayıs: Berlin Muharebesi

7 - 11 Mayıs: Almanya'nın Teslim Olması

17 Temmuz - 2 Ağustos: Potsdam Konferansı

6 Ağustos: Hiroşima'ya Atom Bombası Atılması

9 Ağustos: Nagasaki'ye Atom Bombası Atılması

28 Ağustos: Burma Zaferi

2 Eylül: Japonya'nın Teslim Olması

Levent Şahverdi Arşivi

KAYNAKÇA

Allen, W.E.D. – Muraroff, Paul, *The Russian Campaigns of 1941-1943*, Penguin, New York 1944.

Andelman, David A, *A Shattered Peace: Versailles 1919 and the Price We Pay Today*, John T. Wiley & Sons, Hoboken, New Jersey 2008.

Anders, Leslie, *The Ledo Road*, University of Oklahoma Press, Norman, Oklahoma 1965.

Anders, Wladyslaw, *Hitler's Defeat in Russia*, Regnery, Chicago 1953.

Appleman, Roy E. – Burns, James M., *Okinawa: The Last Battle*, Department of the Army, Washington 1948.

Arnold, H.H., *Global Mission*, Harper, New York 1949.

Auriol, Jean-Baptiste, *La Résistance*, Hachette, Paris 1992.

Bailey, Thomas A., *A Diplomatic History of the American People*, Meredith, New York 1964.

Bailey, Thomas A., *Woodrow Wilson and the Lost Peace*, Macmillan, New York 1944.

Baldwin, Hanson W., *The Crucial Years 1939–1941: The World at War*, Harper & Row, New York 1976.

Barnett, Correlli, *The Collapse of British Power*, William Morrow, New York 1972.

Barnett, Correlli, *The Desert Generals*, Viking, New York 1961.

Bartley, Whitman S., *Iwo Jima: Amphibious Epic*, U.S. Marine Corps, Washington 1954.

Beesley, Patrick, *Very Special Intelligence*, Hamish Hamilton, London 1977.

Beevor, Antony, *The Second World War*, Little Brown Company, London 2012.

Belote, James H. – Belote, William M., *Corregidor: The Saga of a Fortress*, Harper & Row, New York 1967.

Belote, James H. – Belote, William M., *Titans of the Seas: The Development and Operations of Japanese and American*

Bennett, Ralph, *Ultra in the West*, Hutchinson, London 1979.

Bethell, Nicholas, *The War Hitler Won: The Fall of Poland, September 1939*, Holt Rinehart Winston, New York 1973.

Bix, Herbert P., *Hirohito and the Making of Modern Japan*, Harper & Collins, New York 2000.

Black, Edwin, *War Against the Weak: Eugenics and America's Campaign to Create a Master Race*, Thunder's Mouth Press, New York 2003.

Black, Joseph L., *Origins, Evolution, and Nature of the Cold War*, Santa Barbara, California 1986.

Bloch, Michael, *Ribbentrop*, Abacus, London 2003.

Blumenson, Martin, *Anzio: The Gamble that Failed*, Lippincott, Philadelphia 1963.

Blumenson, Martin, *Kasserine Pass*, Houghton Mifflin, Boston 1966.

Bonham Carter, Violet, *Winston Churchill: An Intimate Portrait*, Harcourt, Brace & World, New York 1965.

Bor-Komorowski, T., *The Secret Army*, Battery Press, Nashville 1984 (reprint of 1951 edition).

Bosworth, R.J.B., *Mussolini*, Arnold, London 2002.

Bradley, Omar N., *A Soldier's Story of the Allied Campaigns from Tunis to the Elbe*, H. Holt & Co, New York 1951.

Brody, J. Kenneth, *The Avoidable War: Lord Cecil and the Policy of Principle: 1933–35*, Transaction, New Brunswick, New Jersey 1999.

Buchanan, Patrick J., *A Republic, Not an Empire: Reclaiming America's Destiny*, Regnery, Washington D.C. 1998.

Buchanan, Patrick J., *Churchill, Hitler, and "The Unnecessary War"*, Three Rivers Press, New York 2008.

Buckley, Christopher, *Greece and Crete, 1941*, Her Majesty's Stationery Office, London 1952.

Bullock, Alan, *Hitler: A Study in Tyranny*, Harper & Row, New York 1962.

Burt, Alfred Leroy, *The Evolution of the British Empire and Commonwealth from the American Revolution*, D.C. Heath, Boston 1956.

Butcher, Harry C ., *My Three Years with Eisenhower*, Simon & Schuster, New York 1946.

Butow, Robert J.C., *Japan's Decision to Surrender*, Stanford University Press, Stanford 1954.

Byrd, Martha, *Chennault: Giving Wings to the Tiger*, Alabama University Press, Tuscaloosa 1987.

Byrd, Martha, *World in Flames: A History of World War II*, Atheneum, New York 1970.

Calender, Anthony H., *Russia The Forgotten Ally*, Bunker Pub., London 2006.

Calleo, David, *The German Problem Reconsidered: Germany and the World Order, 1870 to the Present*, Cambridge University Press, New York 1988.

Cameron, Norman - Stevens, R. H., *Hitler's Table Talk: 1941–1944: His Private Conversations*, Enigma, New York 2000.

Cannon, M. Hamlin, *Leyte: The Return to the Philippines*, Department of the Army, Washington 1953.

Carlton, David, *Anthony Eden: A Biography*, Allen Lane, Penguin, London 1981.

Carrier Task Forces during World War II, Harper Sc. Row, New York 1975.

Cecil, Robert, *Hitler's War Machine*, Salamander, London 1996.

Chamberlin, William Henry, *America's Second Crusade*, Henry Regnery, Chicago 1962.

Chancy, Otto Preston, Jr., *Zhukov*, University of Oklahoma Press, Norman, Oklahoma, 1971.

Chandler, Jr., Alfred D. (ed.), *The Papers of Dwight David Eisenhower: The War Years*, 5 vols., Johns Hopkins Press, Baltimore 1970.

Charmley, John, *Churchill: The End of Glory: A Political Biography*, Harcourt Brace & Company, New York 1993.

Chennault, Claire Lee., *Way of a Fighter*, Putnam's, New York 1949.

Chesneau, Roger, *Aircraft Carriers of the World: 1914 to the Present: An Illustrated Encyclopedia*, Arms & Armor Press, London 1992.

Chuikov, Vasili I., *The Beginning of the Road*, Macgibbon & Kee, London 1963.

Churchill, Winston S., *Great Contemporaries* (First American Edition), W. W. Norton, New York 1990.

Churchill, Winston S., *Step by Step: 1936–1939*, Odhams Press, London 1947.

Churchill, Winston S., *The Gathering Storm*, Houghton Mifflin, Boston 1948.

Churchill, Winston S., *The River War*, Dover Publications, Mineola, New York 2006.

Churchill, Winston S., *The War Speeches of Winston S. Churchill* (edited by Charles Eade), 3 volumes, Cassell Publication, London 1952.

Churchill, Winston S., *Triumph and Tragedy*, Houghton Mifflin, Boston 1953.

Churchill, Winston, *Closing the Ring*, Houghton Mifflin, Boston 1953.

Ciano, Count Galeazzo, *The Ciano Diaries, 1939-1943*, edited by Hugh Gibson, Doubleday, New York 1946.

Clark, Alan, *Barbarossa*, Morrow, New York 1965.

Clark, Alan, *The Fall of Crete*, Morrow, New York 1962.

Clark, Christopher, *Iron Kingdom: The Rise and Downfall of Prussia 1600–1947*, Belnap Press of Harvard University Press, Cambridge, Mass. 2006.

Clark, Mark W, *Calculated Risk*, Harper, New York 1950.

Clarke, Peter, *Hope and Glory: Britain 1900–1990*, Allen Lane, Penguin Press, London 1996.

Clayton, James D., *The Years of Mac Arthur, 1941- 1945*, Houghton Mifflin, Boston 1975.

Clymer, Kenton J., *John Hay, The Gentleman as Diplomat*, University of Michigan Press, Ann Arbor 1975.

Cole, Wayne, *Roosevelt and The Isolationists: 1932–45*, University of Nebraska Press, Lincoln, Nebraska 1983.

Collier, Basil, *The Battle of the V-Weapons 1944-1945*, Morrow, New York 1965.

Collier, Richard, *Duce!: A Biography of Benito Mussolini*, Viking Press, New York 1971.

Corum, James S., *The Luftwaffe: Creating the Operational Air War, 1918–1940*, University Press of Kansas, Lawrence 1997.

Costello, John, *The Pacific War*, Quill, New York 1982.

Cowling, Maurice, *The Impact of Hitler: British Politics and British Policy 1933–1940*, Cambridge University Press, Cambridge 1975.

Craven, Wesley F. - Gate, James L., *The Army Air Forces in World War II*, 7 volumes, University of Chicago Press, Chicago 1948-58.

Crocker, George N., *Roosevelt's Road to Russia*, Regnery, Washington D.C. 1986.

Culpepper, Marilyn Mayer, *Never Will We Forget, Oral Histories of World War II*, Praeger Security International, London 2008.

Dallas, Gregor, *1945: The War That Never Ended*, Yale University Press, New Haven and London 2005.

Dangerfield, George, *The Strange Death of Liberal England*, Capricorn, New York 1961.

Davies, John Paton, *Dragon by the Tail*, Norton, New York 1972.
Davies, Norman, *Europe at War 1939–1945: No Simple Victory*, MacMillan, London 2006.
Davies, Norman, *Europe: A History*, Oxford University Press, New York 1996.
Davies, Norman, *God's Playground: A History of Poland in Two Volumes, Volume II: 1795 to the Present*, Columbia University Press, New York 1982.
Davies, Norman, *Rising '44: The Battle for Warsaw*, Viking Penguin, New York 2004.
Davis, Mike, *Dead Cities*, The New Press, New York 2002.
de Zayas, Alfred M., *Nemesis at Potsdam: The Expulsion of the Germans from the East*, University of Nebraska Press, Lincoln, Nebraska 1989.
de Zayas, Alfred-Maurice, *The German Expellees: Victims in War and Peace*, St. Martin's Press, New York 1993.
Deakin, Frederick W., *The Brutal Friendship, Mussolini, Hitler, and the Fall of Italian Fascism*, Harper & Row, New York 1962.
Deakin, Frederick W., *The Embattled Mountains*, Oxford University Press, New York 1971.
Dean, Ford K., *Resistance in Yugoslavia*, B&N Brothers Press, London 1997.
DeConde, Alexander, *A History of American Foreign Policy*, Charles Scribner's Sons, New York 1963.
Denman, Roy, *Missed Chances: Britain and Europe in the Twentieth Century*, Indigo, Cassell Group, London 1997.
Dexter, David, *The New Guinea Offensives*, Australian War Memorial, Canberra, Australia 1961.
Dixon, C.A. - Heilbrunn, Otto, *Communist Guerrilla Warfare*, Praeger, New York 1954.
Donovan, Robert F., *History Unleashed*, Borden House, New York 2016.
Dower, John W., *War Without Mercy*, Pantheon, New York 1986.
Dugan, James – Stewart, Carroll, *Ploesti*, Random House, New York 1962.
Dutton, David, *Neville Chamberlain*, Oxford University Press, New York 2001.
Dziewanowski, M. K., *War at Any Price; World War II in Europe, 1939-1945*, Prentice Hall Inc., New Jersey 1987.
Ehrenburg, Ilia, *The War: 1941-1945*, Macgibbon & Kee, London 1964.
Eisenhower, David, *Eisenhower at War: 1943 to 1945*, Random House, New York 1986.

Epstein, Julius, *Operation Keelhaul: The Story of Forced Repatriation from 1944 to the Present*, Devin-Adair, Old Greenwich, Connecticut 1973.

Erickson, John, *The Road to Berlin*, Westview Press, Boulder, Col. 1983.

Erickson, John, *The Road to Stalingrad*, Harper and Row, New York 1975.

Erickson, John, *The Soviet High Command*, Sc. Martin's, New York 1962.

Esposito, Vincent J. (ed.), *The West Point Atlas of American Wars*, 2 Volumes, Praeger, New York 1959.

Evans, Richard J., *The Third Reich in Power*, Penguin Press, New York 2005.

Falk, Stanley L., *The Bataan Death March*, Norton, New York 1962.

Feis, Herbert, *The China Tangle*, Princeton University Press, Princeton 1953.

Ferguson, Niall, *Empire: The Rise and Demise of the British World Power Order and the Lessons for Global Power*, Basic, New York 2003.

Ferguson, Niall, *The Pity of War*, Basic, New York 1999.

Ferguson, Niall, *The War of the World: Twentieth Century Conflict and the Descent of the West*, Penguin Press, New York 2006.

Fergusson, Bernard, *The Watery Maze*, Collins, London 1961.

Ferrell, Robert H., *American Diplomacy: A History*, W.·W. Norton, New York 1959.

Fleming, Thomas, *The Illusion of Victory: America in World War I*, Basic, New York 2003.

Fleming, Thomas, *The New Dealers' War, Franklin D. Roosevelt and the War Within World War II*, Basic Books, New York 2001.

Friedrich, Otto, *Before the Deluge: A Portrait of Berlin in the 1920s*, Harper & Row, New York 1972.

Frischauer, Willi - Jackson, Robert, *The Altmark Affair*, Macmillan, New York 1955.

Fromkin, David, *Europe's Last Summer: Who Started the Great War?*, Alfred A. Knopf, New York 2004.

Fuchida, Mitsuo, *Midway: The Battle that Doomed Japan*, Naval Institute, Annapolis 1955.

Gaddis, John Lewis, *Now We Know: Rethinking Cold War History*, Oxford University Press, New York 2002.

Garland, Albert N. – Smyth, Howard McGaw, *Sicily and the Surrender of Italy*, Department of the Army, Washington 1965.

Gascoigne, Bamber, *A Brief History of the Second World War*, History World Ltd., United Kingdom 2010.

George, F. William, *Northwest Africa: Seizing the Initiative in the West*, Department of the Army, Washington 1957.

Gilbert, Martin, *Churchill: A Life*, Henry Holt, New York 1991.

Gilbert, Martin, *The Routledge Atlas of the First World War*, Routledge, London and New York 2002.

Gillies, Midge, *The Barbed-Wire University; the Real Lives of Prisoners of War in the Second World War*, Aurum Pub., New York 2011.

Giovannitti, Len - Freed, Fred, *The Decision to Drop the Bomb*, Coward McCann, New York 1965.

Glines, Carroll V., *Doolittle's Tokyo Raiders*, Van Nostrand, Princeton 1964.

Gluckstein, Donny, *A People's History of the Second World War Resistance versus Empire*, Pluto Press, London 2012.

Gocrlitz, Walrer, *Paulus and Stalingrad*, London 1963.

Goure, Leon, *The Siege of Leningrad*, Stanford University Press, Stanford 1962.

Grenfell, Captain Russell, R.N., *Unconditional Hatred: German War Guilt and the Future of Europe*, Devin-Adair, New York 1953.

Grenfell, Russell, *The Bismarck Episode*, Macmillan, New York 1949.

Griffith, Samuel B., *The Battle for Guadalcanal*, Lippincott, Philadelphia 1963.

Gross, Gerhard P., *The Myth and Reality of German Warfare: Operational Thinking from Moltke the Elder to Heusinger*, University Press of Kentucky, Kentucky 2016.

Gunrold, Jonathan K., *Pioneers of the Jet Age*, Pan Broker Inc., New York 2004.

Halsey, William F. – Bryan, J., *Admiral Halsey's Story*, Whittlesey House, New York 1947.

Harriman, W. Averell – Abel, Elie,*Special Envoy to Churchill and Stalin, 1941-46*, Random House, New York 1975.

Harris, Carol, *Blitz Diary, Life Under Fire in World War II*, The History Press, London 2010.

Hastings, Max, *Bomber Command*, DialPress/James Wade, New York 1979.

Hattersley, Roy. *The Edwardians*, St. Martin's Press, New York 2004.

Hayes, Carlton J. H. – Baldwin, Marshall Whited – Cole, Charles Woolsey, *History of Europe* (Revised Edition), Macmillan, New York 1956.

Heckstall-Smith, Anthony – Baillie-Grohman, H.T., *Greek Tragedy, 1941*, Norton, New York 1961.

Levent Şahverdi Arşivi

Heckstall-Smith, Anthony, *Tobruk, The Story of a Siege*, Norton, New York 1959.

Heinl, Robert D., *The Defense of Wake*, U.S. Marine Corps, Washington 1947.

Henderson, Sir Nevile, *Failure of a Mission*, G. P. Putnam's Sons, New York 1940.

Hennessey, Peter, *Having It So Good: Britain in the Fifties*, Allen Lane, Penguin Press, London 2006.

Herman, Arthur, *To Rule the Waves: How the British Navy Shaped the Modern World*, Harper Collins, New York 2004.

Hersey, John R., *Hiroshima*, Knopf, New York 1946.

Hillgruber, Andreas, *Germany and the Second World War*, Bernard & Graefe, Frankfurt 1965.

Hillgruber, Andreas, *Germany and the Two World Wars* (Translated by William C. Kirby), Harvard University Press, Cambridge 1981.

Hinsley, F. H., *Hitler's Strategy*, Cambridge University Press, Cambridge 1951.

Hinsley, F.H., *British Intelligence in the Second World War*, 3 vols., Her Majesty's Stationery Office, London, 1979-88.

History of Marine Corps Operations in World War II, 5 vols., U.S. Marine Corps, Washington 1963-70.

Hoffman, Carl W., *Saipan: The Beginning of the End*, Department of the Army, Washington 1950.

Holborn, Hajo, *The Political Collapse of Europe*, Alfred A. Knopf, New York 1963.

Holmes, Richard, *Acts of War: The Behavior of Men in Battle*, The Free Press, New York 1989.

Holmes, Richard, *In the Footsteps of Churchill: A Study in Character*, Basic, New York 2005.

Horne, Alistair, *To Lose a Battle: France 1940*, Little Brown, Boston 1969.

Houn, Franklin W., *A Short History of Chinese Communism*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey 1967.

Howe, Samuel J., *The Mediterranean and the Middle East*, 4 vols., Her Majesty's Stationery Office, London 1954-66.

Hughes, Emrys, *Winston Churchill, British Bulldog: His Career in War and Peace*, Exposition Press, New York 1955.

Iriye, Akira, *Power and Culture: the Japanese-American War*, Harvard University Press, Cambridge 1981.

Iseley, Jeter A. - Crowl, Philip A., *The U.S. Marines and Amphibious War: Its Theory and Practice in the Pacific*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1951.

Jackson, W. G. F., *The Battle for Italy*, Harper & Row, New York 1967.

Jackson, W.G.F., *Seven Roads to Moscow*, Philosophical Library, New York 1958.

Jaksch, Wenzel, *Europe's Road to Potsdam*, Frederick A. Praeger, New York 1963.

James, Lawrence, *The Rise and Fall of the British Empire*, St. Martin's Griffin, New York 1994.

Jenkins, Roy, *Churchill: A Biography*, Penguin Putnam, New York 2002.

Johnson, Paul, *Modern Times: The World from the Twenties to the Eighties*, Harper & Row, New York 1983.

Jones, F. C., *Japan's New Order in East Asia: Its Rise and Fall*, Oxford University Press, London 1954.

Judd, Denis, *Empire: The British Imperial Experience from 1765 to the Present*, Basic, New York 1996.

Keeling, Ralph Franklin, *Gruesome Harvest*, Institute of American Economics, Chicago 1947.

Kennan, George F., *American Diplomacy 1900–1950*, A Mentor Book, New American Library, New York 1951.

Kennan, George F., *Memoirs: 1925–1950*, Little, Brown, Boston 1967.

Kennan, George F., *Russia and the West*, Little, Brown, Boston 1961.

Kerr, Walter, *The Russian Army*, Knopf, New York 1944.

Kershaw, Ian, *Fateful Choices: The Decisions That Changed the World, 1940–1941*, Penguin Press, New York 2007.

Kershaw, Ian, *Hitler 1889–1936: Hubris*, W. W. Norton, New York 2000.

Kershaw, Ian, *Hitler 1936–1945: Nemesis*, W. W. Norton, New York 2000.

Kindermann, Gottfried-Karl, *Austria - First Target and Adversary of National Socialism: 1933–1938*, Austrian Cultural Association, Vienna 2002.

Kirkpatrick, Ivone, *Mussolini: A Study in Power*, Avon, New York 1964.

Kissinger, Henry, *Diplomacy*, Simon & Schuster, New York 1994.

Kreis John F., *Air Warfare and Air Base Defense, 1914-1973*, GPO, Washington 1988.

Kuehnelt-Leddihn, Eric von, *Leftism Revisited: From De Sade and Marx to Hitler and Pol Pot*, Regnery Gateway, Washington D.C., 1990.

Lamb, Richard, *Mussolini as Diplomat: Il Duce's Italy on the World Stage*, Fromm International, New York 1999.

Laughland, John, *The Tainted Source: The Undemocratic Origins of the European Idea*, Warner, London 1998.

Lewin, Ronald, *The American Magic*, Farrar Straus Giroux, New York 1982.

Lewin, Ronald, *Ultra Goes to War*, McGraw-Hill, New York 1978.

Liddell Hart, B. H., *History of the Second World War*, G. P. Putnam's Sons, New York 1970.

Liddell Hart, B. H., *The Other Side of the Hill*, Papermac, London 1970.

Liddell-Hart, B.H., *The Red Army*, Harcourt, Brace, New York 1956.

Lippmann, Walter, *U.S. War Aims*, Little, Brown, Boston 1944.

Lochner, Louis, (ed., trans.) *The Goebbels Diaries: 1942–1943*, Doubleday & Company, Garden City, New York 1948.

Lukacs, John, *Five Days in London: May 1940*, Yale University Press, New Haven and London 1999.

Lukacs, John, *George Kennan: A Study of Character*, Yale University Press, New Haven and London 2007.

Lukacs, John, *June 1941: Hitler and Stalin*, Yale University Press, New Haven and London 2006.

MacDonogh, Giles, *The Last Kaiser: The Life of Wilhelm II*, St. Martin's Press, New York 2000.

MacMillan, Margaret, *Paris 1919: Six Months That Changed the World*, Random House, New York 2002.

Magnus, Philip, *King Edward the Seventh*, E. P. Dutton, New York 1964.

Majdalany, Fred, *The Battle of Cassino*, Houghton Mifflin, Boston 1957.

Majdalany, Fred, *The Battle of El Alamein*, Lippincott, Philadelphia 1965.

Manchester, William, *The Last Lion, Winston Spencer Churchill: Alone, 1932–1940*, Little, Brown, Boston 1988.

Manchester, William, *The Last Lion, Winston Spencer Churchill: Visions of Glory, 1874–1932*, Little, Brown, Boston 1983.

Massie, Robert K., *Dreadnought: Britain, Germany and the Coming of the Great War*, Random House, New York 1991.

May, Ernest, *Strange Victory: Hitler's Conquest of France*, Hill and Wang, New York 2000.

Mee, Charles L., Jr., *The End of Order: Versailles 1919*, E. P. Dutton, New York 1980.

Meyer, G. J., *A World Undone: The Story of the Great War 1914–1918*, Delacorte Press, New York 2006.

Mikolajczyk, Stanislaw, *The Rape of Poland*, Whittlesey House, New York 1948.

Miller, John, Jr., *Cartwheel: The Reduction of Rabaul*, Department of the Army, Washington 1959.

Miller, John, Jr., *Guadalcanal: The First Offensive*, Department of the Army, Washington 1949.

Millis, Walter, *Road to War: America 1914–1917*, Houghton Mifflin, Boston and New York 1935.

Milward, Alan S., *War, Economy and Society*, University of California Press, Berkeley, California 1977.

Montagu, Ewen, *The Man Who Never Was*, Lippincott, Philadelphia 1954.

Montefiore, Simon Sebag, *Stalin: The Court of the Red Tsar*, Vintage, New York 2003.

Montgomery, Bernard L, *El Alamein to the River Sangro*, Hutchinson, New York 1948.

Moorehead, Alan, *The March to Tunis: The African War 1940-43*, Harper & Row, New York 1967.

Morison, Samuel E, *Operations in North African Waters*, Little, Brown, Boston 1947.

Morison, Samuel E., *Aleutians, Gilberts and Marshalls*, Little, Brown, Boston 1951.

Morison, Samuel E., *Coral Sea, Midway and Submarine Actions*, Little, Brown, Boston Morison, Samuel E., *Leyte. June 1944-January 1945*, Little, Brown, Boston Morison, Samuel E., *Sicily, Salerno, Anzio*, Little, Brown, Boston 1954.

Morison, Samuel E., *The Atlantic Battle Won*, Little Brown, Boston 1956.

Morison, Samuel E., *The Battle of the Atlantic*, Little Brown, Boston 1947.

Morison, Samuel E., *The Liberation of the Philippines*, Little, Brown, Boston Morison, Samuel E., *The Two-Ocean War*, Little, Brown, Boston, 1963.

Morison, Samuel E., *Victory in the Pacific*, Little, Brown, Boston 1960.

Morison, Samuel Eliot, *History of United States Naval Operations in World War II*, 15 volumes, Little Brown, Boston 1947-62.

Levent Şahverdi Arşivi

Morris, A.J.A., *The Scaremongers: The Advocacy of War and Rearmament 1896–1914*, Routledge & Kegan Paul, London and Boston 1984.

Morris, James, *Farewell the Trumpets: An Imperial Retreat*, Harcourt, Brace & Company, New York 1978.

Moynihan, Daniel Patrick, *Pandaemonium: Ethnicity in International Politics*, Oxford University Press, New York 1994.

Nalty, Bernard C., *The Air War*, Metro Books, New York 1999.

Neiberg, Michael, *Postdam: The Ende of World War II and The Remaking of Europe*, Basic Books, New York 2015.

Neilson, Francis, *The Churchill Legend*, 29 Books, Brooklyn, New York 2004.

Neilson, Francis, *The Makers of War*, C. C. Nelson, Appleton, Wisconsin 1950.

Nevillhow, M. Arthur, *Pearl Harbor: Infamy*, Dog and Dog Inc., New York 2004.

Newcomb, Richard F., *Iwo Jima*, Holt, Rinehart, Winston, New York Newman, Simon, *March 1939: The British Guarantee to Poland*, Clarendon Press, Oxford 1976.

Nisbet, Robert, *Roosevelt and Stalin: The Failed Courtship*, Regnery Gateway, Washington D.C. 1988.

Odorfer, Richard A., *The Soul of Germany: A Unique History of the Germans from the Earliest Times to Present*, Richard A. Odorfer, New Braunfels, Texas 1995.

Ogburn, Charlton, Jr., *The Marauders*, Harper, New York 1959.

Olson, Lynne, *Troublesome Young Men: The Rebels Who Brought Churchill to Power and Helped Save England*, Farrar, Straus and Giroux, New York 2007.

Owen, Frank, *The Campaign in Burma*, Her Majesty's Stationery Office, London 1946.

Padfield, Peter, *Dönitz, The Last Fuehrer*, Harper & Row, New York 1984.

Pakenham, Thomas, *The Boer War*, Random House, New York 1979.

Payne, Robert, *The Great Man: A Portrait of Winston Churchill*, Coward, McCann & Geoghegan, New York 1974.

Perkins, Bradford, *The Great Rapprochement: England and the United States 1895–1914*, Atheneum, New York 1968.

Powell, Jim, *Wilson's War: How Woodrow Wilson's Great Blunder Led to Hitler, Lenin, Stalin and World War II*, Crown Forum, New York 2005.

Rees, Laurence, *Horror in The East: Japan and the Atrocities of World War II*, Da Capo Press, London 2001.

Reitlinger, Gerald, *The Final Solution*, A.S. Barnes, New York 1953.

Rich, Norman, *Hitler's War Aims*, 2 volumes, Norton, New York 1973-74.

Ridley, Jasper, *Mussolini: A Biography*, St. Martin's Press, New York 1997.

Roberts, Andrew, *A History of the English-Speaking Peoples Since 1900*, Harper Collins, New York 2007.

Roberts, Andrew, *Eminent Churchillians*, Simon & Schuster, New York 1994.

Roberts, Andrew, *Hitler and Churchill: Secrets of Leadership*, Weidenfeld & Nicolson, London 2003.

Roberts, Andrew, *Salisbury: Victorian Titan*, Weidenfeld & Nicolson, London 1999.

Roberts, Andrew, *The Holy Fox: A Life of Lord Halifax*, Orion, London 1997.

Robinson, Jacob - Friedman, Philip, *Guide to Jewish History under Nazi Impact*, B&N Publication, New York 1960.

Robinson, Jacob - Friedman, Philip, Mrs., *The Holocaust and After: Sources and Literature in English Jerusalem*, Israel Universities Press, Jerusalem 1973.

Roskill, S.W., *The War at Sea* 1939-1945, 3 vols., Her Majesty's Stationery Office, London 1954-61.

Rowland, Peter, *David Lloyd George: A Biography*, Macmillan, New York 1975.

Russell, Edward F. L., *The Knights of Bushido: A History of Japanese War Crimes During World War II*, Skyhorse Publishing, New York 2008.

Russert, Bruce M., *No Clear and Present Danger: A Skeptical View of the United States Entry into World War II*, Westview-Press, Boulder, Col. 1997.

Saburo, Lenaga, *The Pacific War*, Pantheon Books, New York 1978.

Sbrega, John J., *The War against Japan*, Garland Press, New York 1989.

Scarr, Chester G., *From Salerno to the Alps*, Infantry Journal Press, Washington 1948.

Schaffer, Ronald, *Wings of Judgment*, Oxford University Press, New York 1985.

Schama, Simon, *A History of Britain: The Fate of Empire, 1776–2000*, Hyperion, New York 2002.

Schmidt, H. W., *With Rommel in the Desert*, Harrap, London 1951.

Schroter, Heinz, *Stalingrad*, Dutron, New York 1958.

Seaton, Albert, *The Russo-German War, 1941-1945*, Arthur Barker, London 1970.

Shirer, William L., *The Collapse of the Third Republic: An Inquiry into the Fall of France in 1940*, Simon & Schuster, New York 1969.

Shirer, William L., *The Rise and Fall of the Third Reich: A History of Nazi Germany*, Simon & Schuster, New York 1960.

Simons, Geoff., *Iraq: From Sumer to Saddam*, St. Martin's Press, New York 1994.

Sisa, Stephen, *The Spirit of Hungary: A Panorama of Hungarian Culture and History* (Second Edition), A Wintanio Project, 1990.

Skrjabina, Elena, *Siege and Survival: The Odyssey of a Leningrader*. Carbondale, Southern Illinois University Press, Illinois 1971.

Sledge, Eugene B., *With the Old Breed at Peleliu and Okinawa*, Oxford University Press, New York 1999.

Slim, W.J., *Defeat into Victory*, David McKay, New York 1961.

Smith, Gene, *The Dark Summer: An Intimate History of the Events That Led to World War II*, Macmillan, New York 1987.

Smith, Holland M., *Coral and Brass*, Scribners, New York 1949.

Snell, John L., *Illusion and Necessity: The Diplomacy of Global War 1939-1945*, Houghton Mifflin, Boston 1963.

Snow, C. P., *Science and Government: The Godkin Lectures at Harvard University*, Oxford University Press, London 1961.

Solzhenitsyn, Aleksandr, *The Gulag Archipelago 1918–1956: An Experiment in Literary Investigation II* (Translated from the Russian by Thomas P. Whitney), Harper & Row, New York 1974.

Spector, Ronald H., *Eagle against the Sun: The American War with Japan*, Free Press, New York 1985.

Speer, Albert, *Inside the Third Reich*, Macmillan, New York 1970.

Steele, David, *Lord Salisbury: A Political Biography*, Routledge, New York 1999.

Steininger, Rolf, *South Tyrol: A Minority Conflict of the Twentieth Century*, Transaction, New Brunswick, New Jersey 2003.

Stewart, Graham, *Burying Caesar: The Churchill-Chamberlain Rivalry*, Overlook Press, Woodstock, New York 2001.

Sturmer, Michael, *The German Empire: 1870–1918*, Modern Library, New York 2000.

Levent Şahverdi Arşivi

Suleiman, Susan Rubin, *Crises of Memory and the Second World War*, Harvard University Press, Massachusetts 2006.

Tanner, Vaino A., *The Winter War*, Stanford University Press, Stanford 1957.

Tansill, Charles Callan, *America Goes to War*, Peter Smith, Gloucester, Mass. 1963.

Tansill, Charles Callan, *Back Door to War: The Roosevelt Foreign Policy 1933–41*, Henry Regnery, Chicago 1952.

Taylor, A.J.P., *A History of the First World War*, Berkley, New York 1966.

Taylor, A.J.P., *English History: 1914–1945*, Oxford University Press, New York and Oxford 1965.

Taylor, A.J.P., *From Sarajevo to Potsdam*, Harcourt, Brace & World, New York 1967.

Taylor, A.J.P., *The Origins of the Second World War*, Second Edition with a Reply to Critics, Fawcett, Greenwich, Conn. 1961.

Taylor, A.J.P., *The Origins of the Second World War*, With a Preface for the American Reader and a New Introduction, "Second Thoughts." Atheneum, New York 1961.

Taylor, Telford, *Munich: The Price of Peace*, Doubleday, Garden City, New York 1979.

Thorne, Christopher, *Allies of a Kind: The United States, Britain, and the War against Japan*, Oxford University Press, New York 1978.

Tieke, Wilhelm, Between the Oder and the Elbe, J.J. Fedorowicz Publishing Inc., London 2013.

Tobin, James, *Ernie Pyle's War: America's Eyewitness to World War II*, The Free Press, New York 1997.

Toland, John, *Adolf Hitler*, Doubleday, Garden City, New York 1976.

Tolstoy, Nikolai, *The Minister and the Massacres*, Century Hutchinson, London 1986.

Tolstoy, Nikolai, *Victims of Yalta*, Corgi, London 1986.

Tooley, Hunt, *The Western Front: Battle Ground and Home Front in the First World War*, Palgrave Macmillan, New York 2003.

Toye, Richard, *Lloyd George and Churchill: Rivals for Greatness*, Macmillan, London 2007.

Tregaskis, Richard W., *Guadalcanal Diary*, Random House, New York 1943.

Tuchman, Barbara W., *The Guns of August*, Macmillan, New York 1962.

Tuchman, Barbara W., *The Proud Tower: A Portrait of the World Before the War: 1890–1914*, Ballantine, New York 1994.

Tuchman, Barbara, *Stilwell and the American Experience in China*, Macmillan, New York 1970.

Tutorow, Norman E., *War Crimes, War Criminals, and War Crimes Trials*, Greenwood Press, New York 1986.

Veale, F.J.P., *Advance to Barbarism: How the Reversion to Barbarism in Warfare and War-Trials Menaces Our Future*, C. C. Nelson, Appleton, Wisconsin 1953.

Villari, Luigi, *Italian Foreign Policy Under Mussolini*, Devin-Adair, New York 1956.

Vincent, C. Paul, *The Politics of Hunger: The Allied Blockade of Germany, 1915–1919*, Ohio University Press, Athens, Ohio 1985.

Watt, Donald Cameron, *How War Came: The Immediate Origins of the Second World War, 1938–1939*, Pantheon, New York 1989.

Webster, Sir Charles - Frankland, Noble, *The Strategic Air Offensive against Germany 1939-1945*,4 vols., Her Majesty's Stationery Office, London 1961.

Weinberg, Gerhard L., *A World at Arms, A Global History Of World War II*, Cambridge University Press, 1994.

Weinberg, Gerhard L., *Germany, Hitler and World War II*, Cambridge University Press, Cambridge 1996.

Weinberg, Gerhard L., *Visions of Victory: The Hopes of Eight World War II Leaders*, Cambridge University Press, Cambridge 2005.

Werth, Alexander, *Leningrad*, Knopf, New York 1944.

Werth, Alexander, *Russia at War*, Dutton, New York 1964.

Werth, Alexander, *The Year of Stalingrad*, Knopf, New York 1947.

Wheeler-Bennett, John W. – Nicholls, Anthony, *The Semblance of Peace: The Political Settlement After the Second World War*, MacMillan, London 1972.

Wheeler-Bennett, John W., *Munich: A Prologue to Tragedy*, Duell, Sloan and Pearce, New York 1948.

Williams, Ellen Brennan, *We're in This Together*, Aperture Press, Washington 2012.

Willis, Clint (Ed.), *The War: Stories of Life and Death from World War II*, Thunder's Mouth Press, New York 1999.

Wilson, A. N., *After the Victorians: The Decline of Britain in the World*, Farrar, Straus and Giroux, New York 2005.

Winterbotham, F. W. , *The Ultra Secret*, Harper & Row, New York 1974.

Levent Şahverdi Arşivi

Wiskemann, Elizabeth, *The Rome-Berlin Axis*, Oxford University Press, New York 1949.

Wohlstetter, Roberta, *Pearl Harbor: Warning and Decision*, Stanford University Press, Stanford 1962.

World War II, A 50th Anniversary History by the Writers and Photographers of The Associated Press, Henry Holt and Company Inc., 1989.

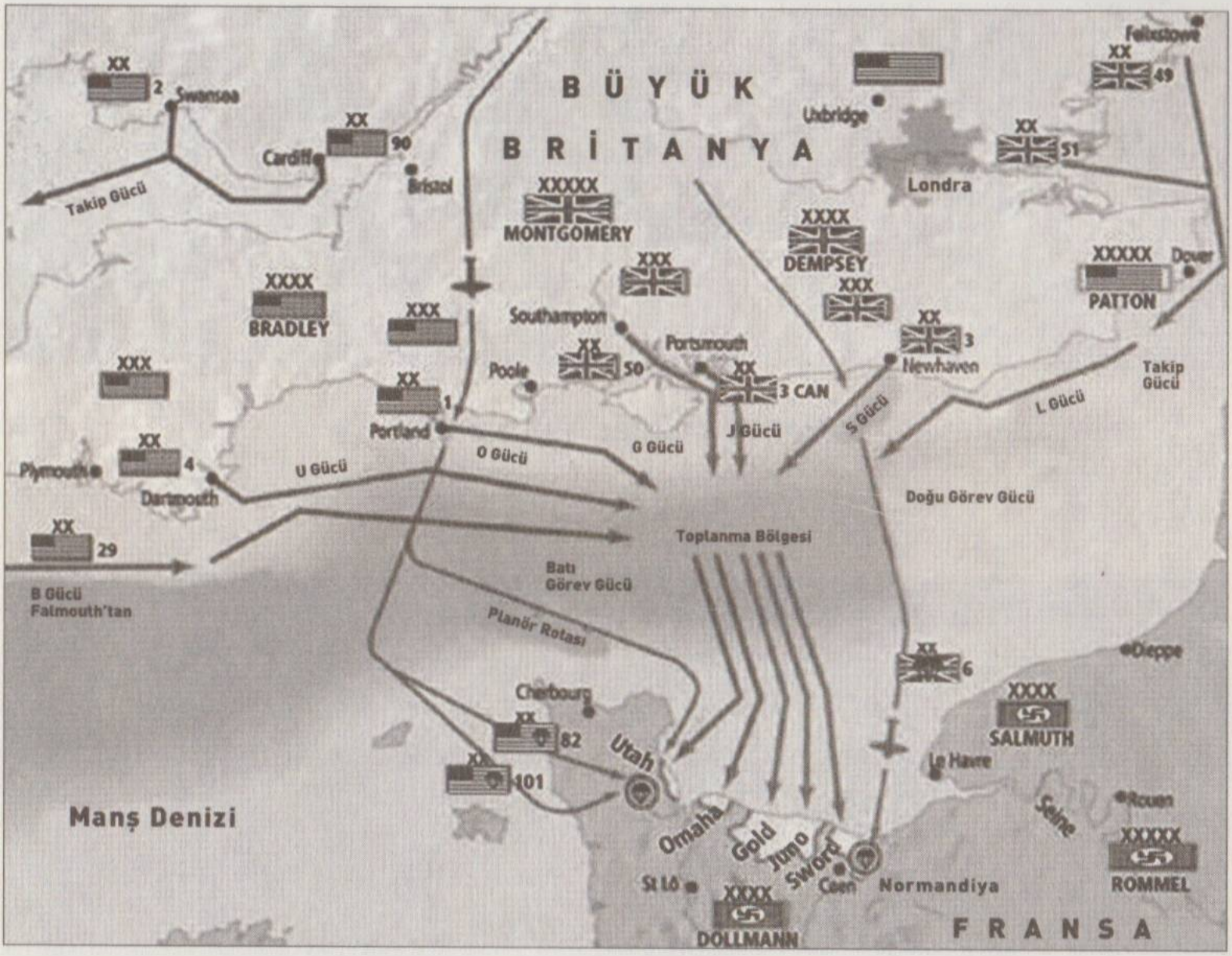
Wright, Gordon, *The Ordeal of Total War*, Harper & Row, New York 1968.

Zacharoff, Lucien, *The Voice of Fighting Russia*, Alliance, New York 1942.

Zeiler, Thomas W. - Dubois, Daniel M., *A Companion to World War II*, John Wiley & Sons, Ltd. Publication, West Sussex 2013.

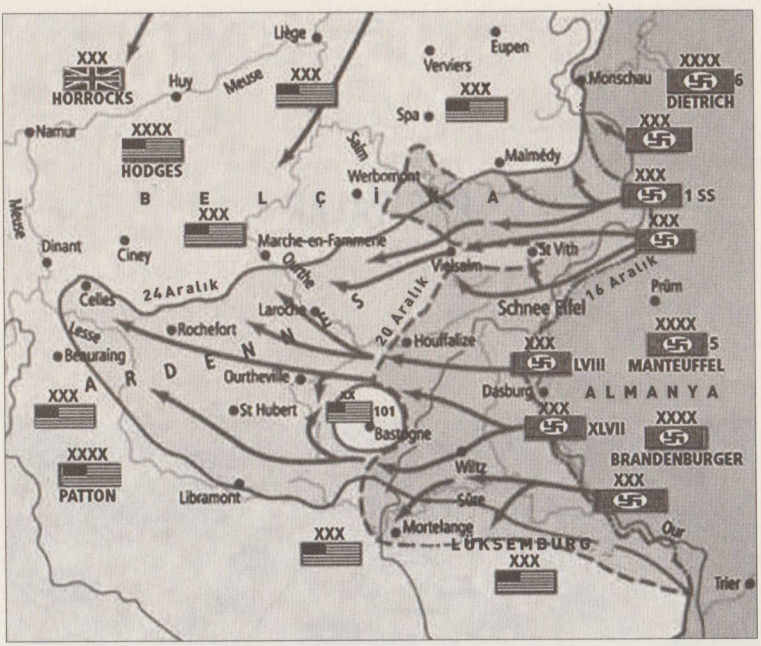
Levent Şahverdi Arşivi

HARİTALAR

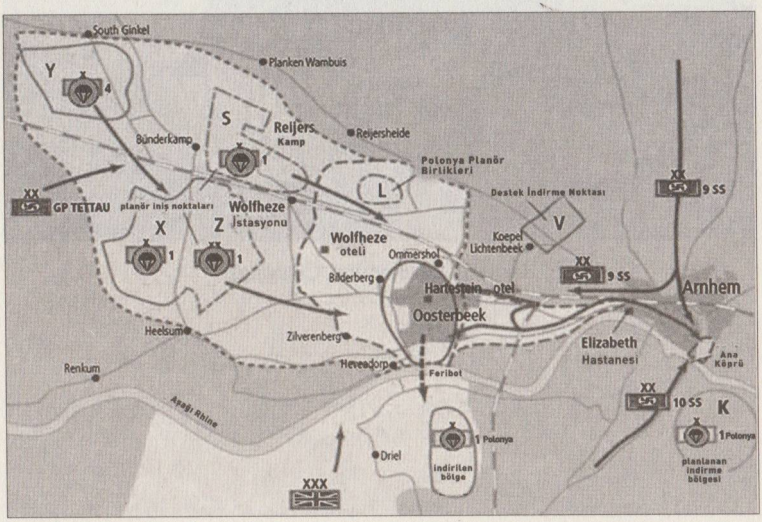

Harita 1. Normandiya Çıkarması

Levent Şahverdi Arşivi

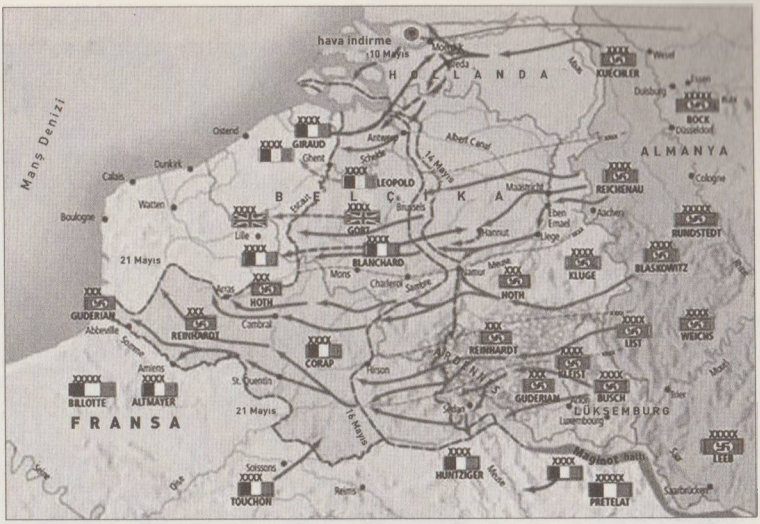

Harita 2. Bulge Muharebesi

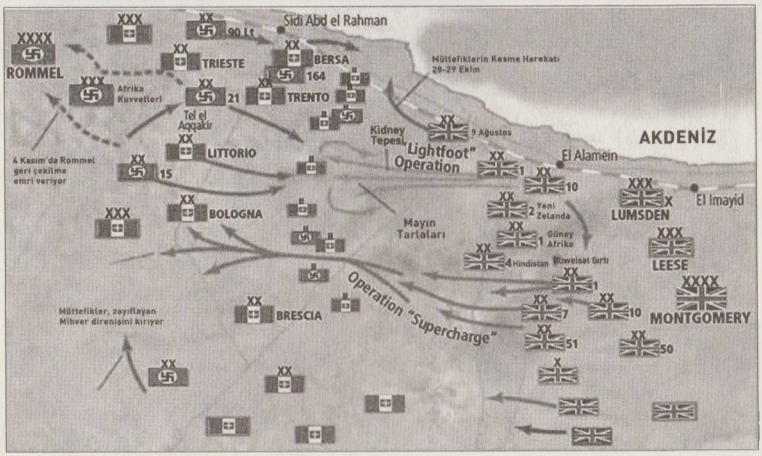

Harita 3. Market Garden Harekâtı

Levent Şahverdi Arşivi

Harita 4. Almanya'nın Batı Avrupa'yı İşgali

Harita 5. El-Alameyn Muharebesi

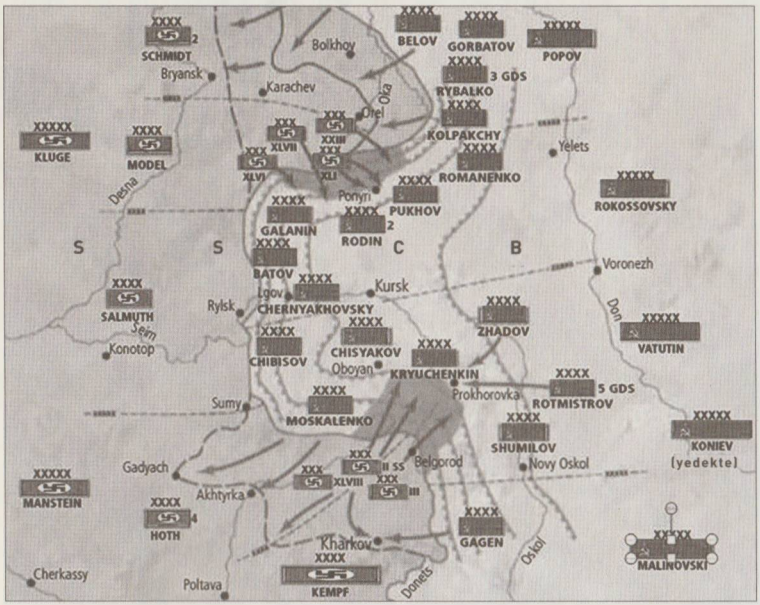
Levent Şahverdi Arşivi

Harita 6. Barbarossa Harekâtı

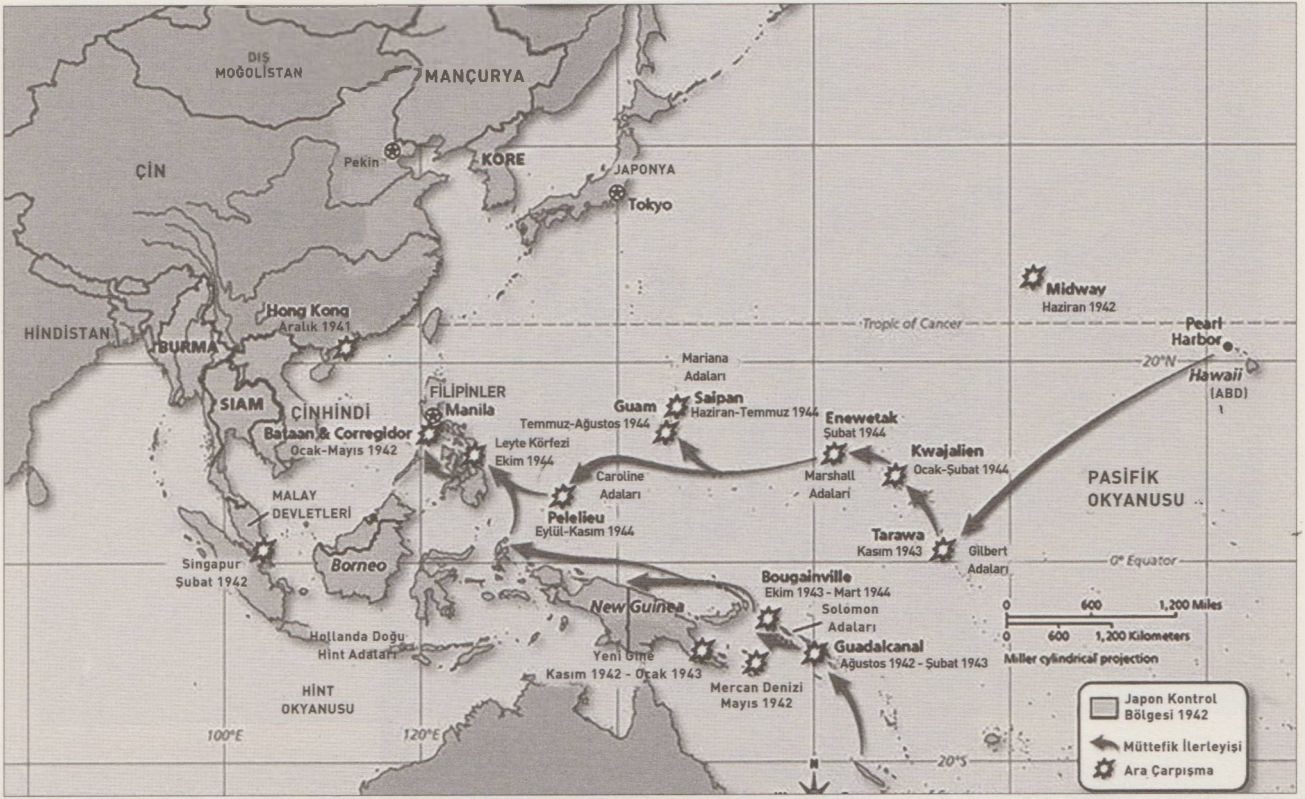

Levent Şahverdi Arşivi

Harita 7. Kursk Muharebesi

Levent Şahverdi Arşivi

Harita 8. Pasifik Muharebeleri

Levent Şahverdi Arşivi

Birinci Dünya Savaşı sonunda yapılan antlaşmalar, o an için silahları susturmuş, ama gerçek bir barış ortamı tesis edememişti. Örneğin Almanya ile Fransa arasında, 1918 yılının 11. ayının 11. günü, saat 11'de yürürlüğe giren ateşkes antlaşması, Compiègne ormanındaki Rethondes İstasyonu'nda bir tren vagonunda imzalanmıştı. Aynı vagon, çok değil, 22 sene sonra bir antlaşmaya daha şahit olacaktı. Bu kez teslim alınan Fransa, teslim alansa Adolf Hitler'di.

İkinci Dünya Savaşı dünya tarihinin bilançosu en ağır savaşıdır. Bu savaşta cephe ve cephe gerisi ayrımı anlamını yitirmiş, şehirler ve siviller bombalanmış, yıkılmaz denilen hatlar, aşılmaz denilen barikatlar düşmüş, istihbarat ve teknoloji savaşları çatışmaların gidişatını derinden etkilemiş, insanlık Nazi vahşeti ve soykırım kavramı ile tanışmış ve savaşı neticelendiren de yine sivilleri hedef alan atom bombaları olmuştur. 1945 sonrası dünyayı şekillendiren Soğuk Savaş da İkinci Dünya Savaşı'nın bir sonucudur.

Kısa Birinci Dünya Savaşı Tarihi kitabıyla savaş tarihi anlatımına farklı bir perspektif getiren İlkin Başar Özal, bu defa İkinci Dünya Savaşı'nı masaya yatırıyor. İki dünya savaşı arası dönemi ve bu savaşa yol açan zemini ayrıntılı biçimde inceledikten sonra Doğu cephesinden Batı cephesine, Afrika'dan Pasifik'e, Atlantik'ten Balkanlar'a kadar savaşın tüm cephelerini ayrı ayrı ele alıyor. Savaşın gidişatını belirleyen teknoloji mücadelesini, istihbarat savaşlarını, taktik ve strateji oyunlarını da akıcı bir dille metne yediriyor. İkinci Dünya Savaşı'nı başından sonuna tüm cepheleri ve ayrıntıları ile ele alan kitap salt bir kronoloji düzeni içinde akmak yerine karşılıklı bağlantıları kurarak her cepheyi açık ve anlaşılır biçimde analiz ediyor.

THG
0602366
NGN
0602366 NGN

TİMAŞ
POPÜLER TARİH
₺ 38,50
ISBN 978-605-08-2724-8
9 786050 827248
timas.com.tr
timasayingrubu

Levent Şahverdi Arşivi